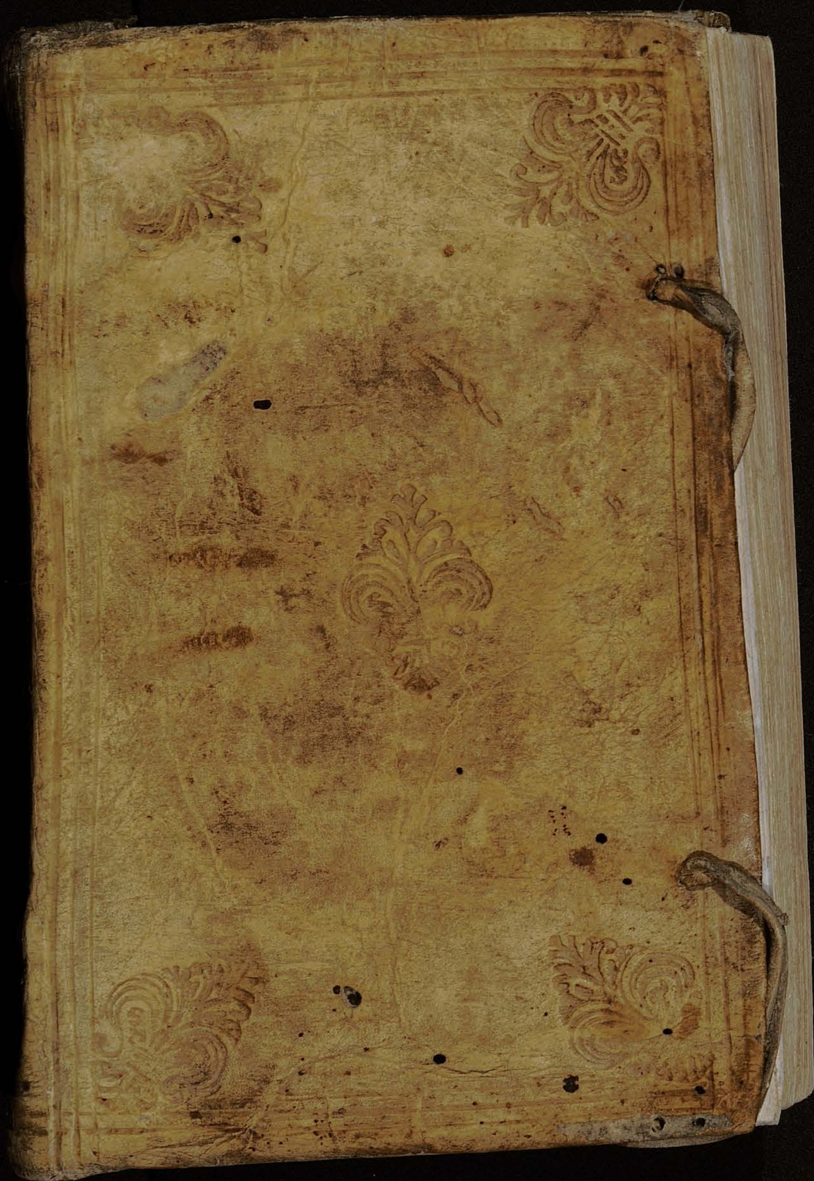

M

OB

Ex

Cam

MINISTERIUM CARDINALIS MAZARINI

Cum

OBSERVATIONIBUS POLITICIS.

Ab ANNO 1643. Usque 1652.

DECLARATIO Quorundam Dubiorum In ADMINISTRATIONE CARDINALIS MAZARINI

LIBER PRIMUS.

Inter cætera objecta sunt Cardinali Masarinio quædam incommoda, de quibus, quod per ipsius administrationem rebus nostris acciderint, ipse rationem redderet. Obsessa frustra Orbitellus & Lerida, auxilis Neapolitanis destinata interversa, & Curtræa ab Hispanis recepta, exempla producuntur incommodorum. Examen igitur eorum sumimus hac primâ in parte sermonis.

CAPUT I.

A ministris principum non est exigenda ratio de eventu consiliorum.

ANTEQUAM causam Cardinalis particulariter disputemus de opprobriis illis, oportet ut generaliter consideremus

eam demum exoticam & præduram fore conditionem eorum, qui in republica ad munia civilia aut militaria vocantur, si rationem reddere teneantur de eventu omnium omninò consiliorum, & de successu cujuscunque instituti. Nemo enim unquam eâ lege vellet admitti, adeò ut summa solitudo in Senatu principum, & summa penuria ducum per universum Orbem terrarum esset futura.

Idem est fatum vitæ civilis, quod opificiorum & rerum naturalium: æque impossibile per seriem diuturni belli, & tricas negotiorum arduorum, ut omnia respondeant votis gubernatorum, uti impossibile est, machinas exactum semper servare motum, aut vim naturalem pergere in perfectâ uniformitate operationum. Quemadmodum semper hoc aut illud corrumpitur, aut cæteris respondere desinit; vis etiam contraria impedit, adeoque cæterorum frangit processum; ita semper aliquid adversi admisceri gaudet fortunæ principum, adeo ut nubes atræ identidem recurrant, quæ turbent, & sudum obfuscent.

Id verò inde provenit, quod rerum arbitri, quantacunque polleant sapientiâ, aut labore frangantur, non soli agunt, non semper sortiuntur secundos, ubi nec causæ executionis instituti rationem per omnia sequuntur, quæ sibi utique constat, per delineationem regularem & justam, apparatumque expeditum, & media ad successum necessaria.

Accedunt etiam casus, humanæ sagacitati impervij, qui faciem rerum immutant, & curriculum divertunt. Hæc autem Deus permittit, ut principes terræ modestiam sumant, ne nimium turgeant in prosperis, si fortè perpetua obtingerent; etiam infeliciores à desperatione proclivi retrahat, ex prompto regressu ad prosperiora, cum fortuna in rebus humanis vagari amet dubia: sive ut sic hostes, bello occupatos redicat, disponatque ad faciliorem concordiam, quos hinc felicitatis universæ seges, illinc peni-

penitiſſimæ calamitatis ſtrages longiſſimè dirimeret ; ſive ut utroſque doceret , redactos eſſe ad uſum prudentiæ ſive moralis, ſive civilis, quam actionibus circumdent ; ſalvo ſuo in quoſvis caſus imperio , cum clavem rerum ſecundarum & ſequiorum , quæ mortalibus diſpenſantur, nunquam ponat.

Quicquid ſit, modo liceat ingruentia mala, quæ proſperiora temperant, non vægrandia ſuſtinere , & finem principalem , ad quem contenditur, aſſequi, ædificiumque ex fundamentis ad verticem & colophonem conſurgat, nullo penſo huius aut iſtius ærumnæ, tametſi tempus amplietur & impenſæ præter ſpem creſcant. Quicunque potiora deſiderat, cælum fatigat votis, fortunæ nihil relinquit , ubi potiſſimum illa jus ſibi vindicat , ſtabilitatem denique quærit in rebus ad revolutiones & viciſſitudines natis.

CAPUT II.

Ratiocinatio ſuperioris capitis firmatur exemplis, quæ per regna Franciſci I. Henrici II. & Henrici IV. contigere.

NE verò quis putet, ratiocinationē ſuperioris capitis carere exēplis, iiſq; plurimis, & opprobria clientis, cujus cauſam ſuſcepi, videantur æque rara, uti obtrectatores ea faciunt criminalia , liceret mihi per univerſum campum omnium omnino ſeculorum, apud quaſcunque Nationes, penes quas Virtus emicuit rebus præclarè geſtis, & ſucceſſibus memoratu dignis , demonſtrare , nullum fere eximium inveniri virum, cui fortuna perpetuò, ſine intermiſſione faverit. Hinc ſanè nunqum notatus dicitur ignominiâ , nunquam ad ſupplicium poſcitur , nunquam locum , quem

virtus in sacrario Honoris meru[...]s, amittit, quin æquasami eum fuerit tutata.

[A]pponam observationes quasdam, in meum usu[m] olim selectas, quas neque lectori æquiori ingratas fore confido. Non tamen extra oleas nostratis historiæ vagabor, aut ultra unum seculum recedam, adeo ut capita diademate ornata ne contingere quidem velim, aut arbitros supremos mundi censere, qui superiorem nesciunt, & tamen laborum socios, gloriæque participes sustinuere. Quicquid igitur de istis poterit applicari per seriem necessariam; cum justissimum sit, oculos ad instrumenta utriusque eventus, secundum causam principem reflecti.

Regnum Francisci I. nihil fuit minus celebre, ob infortunia, quibus eximi non potuit: victoria Mariniana, & Cerisoliana; auxilia Landresio illata & regressus; Proventiæ assertio, & successus per Italiam, Belgium, Picardiam & Campaniam prosperiores à nullâ fortunæ novercantis perversitate obliterari potuêre, adeo ut cognomen Magni relictum sit Francisco nostro, post perdita aliquot prælia, amissas provincias, & ereptam libertatem.

Nemo Henrico. II. inter principes illustres locum negabit, & ut multa in compendium conferam, & grandia reducam in synopsin, satis erit, si recordemur, genium Caroli V. sese semper submisisse illi, adeo ut Henricus noster semper tulerit potiora in negotiationibus & pactis, semper superior in bello.

Philippus II. tamen eundem superabat, uti ille parentem. Inducias fregit, ex persuasione Pauli IV. & Guysiorum, & huc, tãquam ad scopulos collisus fecit naufragium, luitque errorem vano successu belli Neapolitani: duobus prælijs adversis ad fanum Quintini & Grevelingam, adeoque pace Cambresianâ; ubi una diecula reddidit, quæ triginta annorum spatio recuperari non poterant, reseratâ fenestrâ, bellis civilibus, quam externis clauserat.

Regnum liberorum sibi invicem succedentium silens præ-

prætervehor, ex quibus dux Andegavensis Europã spe immani explebat, egregio jacto fundamento futuræ gloriæ, cum geminam victoriam ad Iarnacum, & ad Monconturium feliciter obtinuit, unde inter plures candidatos coronæ alicujus primas tulit, illustrissimis competitoribus prælatus. Henricus III. vero non servavit Andegavensis promissa, unde ædificium non consurrexit ad fastigium & magnificentiam, ex mensura fundamenti.

Regna trium fratrum non attingo, ut expeditior considerem illud Henrici IV. Fatendum utique nullam unquam virtutem apud nostrates illustriores sparsisse radios & sinceriores; nullam unquam dextram celebriores tulisse palmas; nullum unquam victorem splendidiora erexisse trophæa. Ille enim exiguo apparatu magna præstabat. Ut thronum, qui debebatur, conscenderet, conculcanda prius erant capita Europæarum ferè Nationum, quæ obstabant: ter collatis signis fuit superior, trecies quinquies interfuit exercituum conflictibus: centies quadragies ipsus pugnavit, trecentas instituit obsidiones, quibus gradibus asperam illam viam confecit.

Prudentissimus tamen hic princeps non semper adeo firmo ambulabat talo, quin aliquando impegerit & corruerit. Ab hostibus non semel passus est ignominiam, non semel ipsus erravit. Coactus fuit obsidionem solvere duarum urbium, Lutetiæ nempe & Rhotomagi, quæ summæ sunt in regno: erepta sunt ipsi nonnulla loca, cum exercitu præsenti & spectanti, & si Parmensis scivisset uti victoriâ per campos Aumaliæ aut vivum, aut mortuum eum traxisset, ubi ipsa perduellio deficiebat tamen & paulatim expirabat, postquam plurima pars Gallorum à febri illâ diuturnâ & acutâ, quæ cerebellum cum mente pervertebat, liberati essent: postquam ipsus ejerâsset hæresin, Roma porrexisset dexteram, & una Hispania factionem intermittere nollet.

Tunc enim fortuna maximè ipsis fuit contumeliosa, adeo

adeo ut colligeret omnem malitiam, omne venenum, quod in ipsum evomeret. Tunc per exiguum temporis spatium evenit clades Durlana, & perditio illius loci, quæ ob internecionem tot nobilium evasit famosa: tunc Comes Fuentanus victoriam Cameriacum usque protulit, & munimentum illud corripuit: tunc Archidux Caletum & Ardresiam abstulit: tunc Comes Mansfeldiæ Montulinum, Cateletum & Capellam occupavit.

Et ut injuriarum fieret cumulus, quam turpitudo augeret, Hernantus Teilionus nucibus, & manipulo latronum invasit urbem; multo milite custoditam, vallo & propugnaculis, multisque tormentis firmatam. Exiguus iste numerus sinistrorum casuum Magni cognomen non abstulit, quod Gallia heroi à morte contulit, quin ubique cum summo applausu reciperetur, adeo ut virtus ipsius æquè splendeat & triumphet in memoriâ mortalium, uti vivus celebrabatur.

CAPUT III.

Confirmatur idem argumentum per regnum Ludovici XIII.

ETiam filij regnum venit expendendum, quod non minus fuit mirabilium fertile, & honorum dives, quam illud parentis. Quamvis autem cursus illorum mirabilium fuerit longus, interruptus tamen fuit non semel, adeo ut lumen istius regni etiam passum sit Eclipses aliquot. Soluta fuit obsidio Montalbani, Sant-Audomari, Dolæ, Tortosæ & Tarragonæ: pessimè cessit Liga Avenionensis, & maximè institutum Genuense, surreptum est Philippiburgum & Treveris: gravis est suscepta macula ad Fontarabiam, Theonis villam, Sedanum & Hennocurium.

Defece-

Defecerunt Grisones, & perijt Vallis Telina: effusi sunt Hispani in Picardiam, corripuerunt Capellam, Cateletum & Corbiam: recuperarunt Bassæam & Arienam ex eodem vallo, quod nos excitaveramus. Quæ universæ maculæ nihil deleverunt pulchritudinem, nihil obfuscarunt splendorem istius regni egregij.

Grandis admitteretur utique injustitia, si propter exiguum numerum sinistrorum casuum nihili æstimarentur tot factiones præventæ aut suffocatæ in regno, tot oppressiones aversæ & servitutes apud exteros fractæ, hoc principe regnante. Si propterea rebus nunquam factis adnumeretur Rhea asserta, Rupella subacta, universa Religionariorum perduellio ad obsequium reducta: si sic obliteraretur claustrum ad Susam vi patefactum, repugnantibus frustra præsidiaris, tempestate anni, & natura loci: Pinierola capta sub oculis trium exercituum hostilium, & quatuor summorum ducum: Sabaudia subjugata, Casala ter liberata, & Cæsareanorum manibus extorta, & Pinierola Galliæ inserta. Si propterea memoria Lotharingiæ subactæ antiquaretur, & Russilionij, tot locorum, quæ Hispanis sunt erepta, tot præliorum secundorum, per Italiam Flandriam, Germaniam & fines Occitaniæ, conflictuum marinorum, & quæ Rohanius per Vallem Telinam patravit, præliorum ferè numero habenda: postquam nubes Cæsareanorum inundavit, Parisijs etiam exitium comminata, quæ unam atque alteram provinciam regni deglutire videbatur, bis tamen in limite fuit dissipata: ardua consilia de Austriacorum ambitione coercenda, & prosper successus, quo universus terrarum Orbis vidit, vastam illam familiam impunè lacessi, vinci aut saltem humiliari.

Hæc profectò sunt multa & summa: considerandum tamen, cuncta ea evenisse regnante principe adulto, regno omnium diutissimè apud nos constante, per abundantiam popularium, & integrâ opulen-

pulentia. Et quod summum est, eo Ministro clavum reipublicæ tenente, quem summũ cæli benignitas terris dedit, posteaquam Monarchiarum curam voluit suscipere. Me de Cardinale Richelio loqui, nemo ambiget.

Addo etiam, me, si historiarum monumenta luberet explicare amplius, & fata virorum illustrium perquirere, complures inventurum, qui in curriculo perpetuo calamitatum & serie continua, servarunt authoritatem integram, nunquam criminis accusati ad tribunal formæ. Quoniam autem postremi isti ictus debentur hostibus virtutis, & per gratiam Dei ad defendendum Cardinalem Masarinum nihil opus habeo istiusmodi exemplis, acquiescam istis, quæ produxi, ut revertar ad filum historiæ post tantas ambages.

CAPUT IV.

Applicantur superiora ad reginæ administrationem.

EX ijs, quæ per superiora capita cõprobavimus, consequitur, sinistros casus, quorum numerus tamen est exiguus, per administrationem nostræ reipublicæ, non destruere meritum, nec crimini esse principaliori secundorum successuum instrumento.

Quicunque enim omne seposuerit studium partium, & oculis liberis contemplatus fuerit res gestas, nullum inveniet regnum apud nos, quod tanta facinora, eaque per angustum temporis spatium

tium tulerit. Inveniet enim gravissimas negotiationes eventu secundo cito coronatas: prælia prospera, munimenta capta, & compendia facta ubivis bellorum gestorum. Animadvertet nostros & fæderatorum errores cum usurâ ubique restitutos. Si etiam aliqui illorum plus patientiæ servassent, quod debebant, ad conficiendum curriculum, quod simul susceperant; aut Galli mordicus perrexissent eorum labores inhibere, qui negotium pacis universalis admodum produxerant, possemus forte illud contemplari absolutum, & portum subire triumphantes, quem tum pene contingebamus, ubi subitus turbo nos in altum rejecit.

Per minutias lubeat rem expendere, ut levi brachio perstringamus eventus memoratu digniores, quibus administratio reginæ celebratur. Operam demus, ut ingenia eorum mitigentur, qui nihil valuerunt animum advertere, ut tanto liberius incumberent in debiliores partes, quæ alicubi patent, nullo tamen summi ministri errore.

Satis murmuratum, sub finem regni proximi de epistola Ducis Bavari intercepta, quæ ferebat, si alterutrum caput, innuebat autem regem & Cardinalem Richelium, deficeret, rerum faciem ocyus immutatum iri, & promtam fore tum vindictam in Exteros, qui imperium invasissent & lacerassent.

Princeps ille, inter principes sui temporis prudentissimus aberravit in prognostico. Fatis enim concessit Cardinalis Richelius, nec res nostræ aut fæderatorum à primo vigore quicquam remisere; quin solito successu ferrentur; adeo ut dicere queam, nullo veritatis dispendio, eundem illum, adversus quem hostes rancorem tam violenter excussere, principalem præstitisse causam.

Quicunque in sacrarium consiliorum aliquatenus saltem introspexere, norunt, quâ obstinatione quidam nostratum Ministrorum impugnave-

rit

rit rerum Germanicarum curam, si enim fidem invenis-set, aut adversarios non habuisset acres, ex parte maximè Cardinalis Masarini, deseruissemus causam cui cunque fortunæ ludibrio. Quantus autem turbo inde nos potuisset corripere, novit summus rerum arbiter: proximè enim occupata & propria patuissent hosti, cùm tamen perrexerimus & invadere hostem & persequi.

Sed post obitum regis videbatur Ducis Bavari conjectura potius effectum sortiri, quam eo regnante ubi impossibile fuit, rebus diversum motum, quam qui datus fuerat, ad aliquod duntaxat tempus conciliari. Secundum obitum illius igitur videbantur omnia aliam suscepturа formam, per regis ætatem impuberem, cum quartummodo annum implevisset, per exordium administrationis novo ministro adscito, qui posset ob causas vulgo notas, novitatem regni sequi, apud Gallos, novarum rerum semper studiosos, præsentium semper pertæsos, qui ob diversa sacra, eorumque dissidia fervida, æque voluntates sectariorum in studia, uti mentes in opiniones contrarias distrahunt.

In eo denique statū particulari, ubi aula extemplo turgebat captivis liberatis, extorrib9 revocatis & plurimis per regnū superi9 malè habitis, nō infimæ notæ. Ubi collegia suprema regni erant contusa, & inprimis Parlamentum apud Parisios extreme afflictum. Ubi provinciæ subsidijs oppressæ videbantur ad perduellionem spectare, occasionibus tantum intentæ ad frangendas & tollendas obsequij catenas. Quæ universa ingruebant, ut tempestatem & turbas præsagirent Galliæ. His tamen nihil movebatur Cardinalis Masarinus, adeo ut funesta hæc reipublicæ facies eum à rebus gerendis nihil absterreret, quin ad Clavum accederet gubernationis, locumq; occuparet Illius ministri, de quo modo mentionem feci.

CA-

CAPUT V.

Quantâ sollicitudine Cardinalis Mazarinꝰ ab exordio administrationis caverit, ne fœderati à nobis, aut nos à fœderatis secederemus.

Ex istis omnibus colligere licebat, fervorem nostratem apud exteros ex vigore aliquid remissurum, cum fortunæ plurimum debere possemus, ob pacẽ domi constitutam, & scaturigines bellorum civilium intertractas. Poterat in eum finem recurrere mors Henrici magni, quæ magnanimi principis institutum fregit, adeo ut ex omnibus capitibus, famosæ illus Ligæ, cujus delineatio terrorem Austriacis incusserat, causa Iuliacensis sola sustineretur.

Quæ rationes apud animos fæderatorum tantum valuêre, ut constantiam illorum concuterent, adeo ut primarij consultarent, an expediret cum Austriacis transigere, manus subinde extendentium, non ex sensu alicujus amicitiæ, quâ erga ipsos moverentur, sed ut numerũ hostiũ minuerent, & minus experirentur aggressorum in negotio, à tot annis suscepto & impedito.

Prima profecto epistola à rege ad ipsos data adeo frigida ipsis videbatur, adeo parum afficiebat ingenia per diffidẽtiã ægra, ut parũ abfuerint à trãsactione particulari, donec Cardinalis scriberet: qui nõ tãtũ securos esse jubebat de instituto Galliæ, quæ à fædere contracto nõ esset recessura, sed etiam tot rationibus pervincebat, ut & honoris legibus, & commodi causa obligari videretur ad perurgendum commune institutum ad pacem usque generalem. Sic desiêre illi ambigere de Galliæ mẽte, quam eodem spiritu agi cernebant, & eodem ferri motu, qui per regni superioris administrationem paruerant.

Can-

Cancellarius Oxenstierna ante omnia considerabat, quod in illis literis testatur, quas ego in potestate habeo, & ille responsorias volebat esse summo ministro, preces illas Cardinalis Richelij ad regem à moriente institutas, ut vellet sibi in rerum administratione surrogare Cardinalem Masarinum: cum existimaret, hoc officium adeo compendiosum, quod homini extero, omnibus Gallis prælato redderetur, à summa notitia industriæ procedere, cæterarumque dotium, quarum agmen ad principis emolumentum adduceret.

Dijudicandum relinquo, si diffidentiæ motus apud Suecos excitati, penitus fuissent stabiliti, unde cum Imperatore transigere voluissent, quodnam nostrum futurum fuisset fatum, & quale officium tum præstiterit Galliæ Cardinalis Masarinus, qui tempestatem illam averterit, cum universa Germania in armis exercitata effundere potuisset limitem innumeros populos prædâ inescatos & sanguini crudelitatisque innutritos.

Scripsit etiam fere in eundem sensum & finem ad Ducissam Sabaudiæ, Landgraviam Hassiæ, principem Auraicum & Hollandos, qui omnes ipsius literas habuere adeo gratas, ut copia earum ad omnia oppida, familiasque illustriores mitteretur. Studuit autem ante omnia regem Lusitaniæ, & Catalanos firmare in eâ formidine, quam mors regis incutere potuisset, de Galliæ instituto mutato, ne illa ex sociorum dispendio sibi sumeret compendium, ex ratione temporum utile.

Neque etiam satis habuit, primam mentem separationis ex parte sociorũ impedivisse, nisi idem id operam daret, ut ne eadem penes nos fieret, adeo ut nunquam non repulsaret tentationes, quæ subinde in animo reginæ suscitabantur, ad separationem: nisi evertisset decipulas quæ illi tendebantur, tum propter necessitudinem, tum per conscientiæ falsos motus, aliasq; suggestiones, quæ procedebant à benevolis quidem, sed nostra-

noſtrarum rerum parum peritis, aut Hiſpanicarum technarum non ſatis cautis.

Si ullum deſideratæ ſeparationis prodidiſſemus indicium, ignominiam tuliſſemus grandem: occaſione fœderatis datâ, nos prævertendi, quod proclive adeo eſt inde amici offenſi induiſſent animos prorſus hoſtiles & irreconciliabiles, per fiduciam voluptatis exvindictâ, ad recuperanda amiſſa.

Ab eo enim tempore exacte & religioſe obſervavimus pactorū capita, ut ſæpicule & plura præſtiterimus, nunquam auſcultatis propoſitionibus, nunquam receptis literis, quæ ad tranſactionem particularem tenderent, quin eas fœderatis fecerimus communes: nihil eorum obliti, quæ neque debebamus, plurimumque faciebant, ad tollendas ſuſpiciones quaſcunque apud ipſos exortas; æquo animo etiam tulerimus irritamenta aliquando fœderi admota, adeo ut obfirmaverimus mentem, tametſi ſecure licuiſſet prævertere eos, qui ſeparari à nobis avebant, potuis omnia periclitari, quam illud committere axiomatis iſtius tenaciſſimi. Quo illuſtriores principes, & ob violatam fidem à pœnâ remotiores, eo firmius & religioſius eandem ſervanto.

Tam verum autem eſt, quod ajo, ut auſim aſſeverare, à quo tempore imperia ſunt conſtituta & ligæ ac fœdera vigent inter mortales, non inventum iri, unde fides principis purior & nitidior exierit, quam nobis: omnia adeo monumenta hiſtoriarum & quicquid ex rebus humanis ſervatur memoratu dignum, ancillante traditione, par exemplum fidei optime cultæ non dabunt quod uſum noſtrum per hanc adminiſtrationem erga fœderatores ſuperare poſſit.

Neque enim minus requirebatur ad reſarciendas fiſſuras, quas pactorum Monſoniorum ratio fecerat diffidentiæ ſegetem, ut armorum uſum deponerent ij, qui identidem nobis objiciunt pactorum illorum violationem non tam gravem,

uti

ut fertur, quod alibi spero me demonstraturum. Omnes omnino fœderatos nostros hujus veritatis laudo testes; licetque credere, me non eo imprudentiæ evasurum, ut adeo affirmate loqui gaudeam, nisi ex certitudine summâ.

Unum casum silentio præterire non possum, qui odorem istius virtutis commendat; & nostrum institutum apud fœderatos reddidit perquam nobile, quod nempe in omnibus negotiationibus, quas instituimus cum ipsis ad Suecorum sequestrationem, directè non simus ingressi, nisi ad ipsorum commodum, & ut aut frangeremus aut auerteremus jugum, quod premebat, aut imminebat: purissimum sanguinē nostrum præsentissimumque ærarium periclitati, ut eos à vexa redimeremus aut præservaremus, causamque adeo illorum fecerimus nostram: tametsi licuisset spoliorum rapere partem, ex societate eorum, qui illis inhiabant, & nos invitabant ad prædam.

Hinc sequitur, nodum, qui maximam fœderatorum partem adstingebat nobis, arctiorem esse & validiorem, quam qui nos illis obligabat: cum illorum quidam eum penitus ruperint, & qui minus arctè obligabantur, nonnunquam aliquantulum remiserint. Remissio autem illa non fuit magni momenti, non absimilis leviculo gelu & exiguis concertationibus, quæ magnis amicitiis sunt frequentes, & ad robur earum fervoremque faciunt.

Hinc merito efferimus nos, occurrisse in vastâ consideratione integram concordiam ex parte Suecorum, & particulariter, ex animo reginæ, quæ non minus virtutibus summis Moralibus studet, quam industriæ, à Politica concessæ, adeo ut eas in regiminis instituto compingat in conjugiū sempiternū. Credere etiā licet, nisi longa illa & molesta valetudo principē Auraicū auertisset, ab applicatione rerū, aut mors deniq; ipsū Ordinibus eripuisset, ubi & illius valentis & vivētis summa erat necessitas, nunquā consensurū fuisse in pacē particularem, quam cum Hispania inierunt; cum satis authoritatis & industriæ habuisset, ad eos in persequendā generali firman-

mandos, quam majori cum securitate, honore & commodo adepti essent, præ illâ.

Addo tandem, si magnus Politices magister legitimum imperium definivit ex commodo magis eorum, qui sub sunt, quam qui exercent illud, possumus jactare, nos in primis per hanc administrationem attulisse hanc excellentem & incomparabilem conditionem ad commercia fœderatorum & observationem pactorum. Pedemontium suppeditat rei exemplum illustre, ubi semper restituimus in manus Ducis, loca provinciæ, quæ nobis crediderat, quousque visus est proprijs ea tutari viribus; ut sic compertum daremus, non accepisse nos ea aut acquisivisse, nisi ad majorem securitatem, exonerantes eum sumptibus, quibus tum erat impar.

CAPUT. VI.

Cardinalis diu coërcet tumultus reipublicæ intestinos satis feliciter.

Verum enim vero cui usui extra regnum benevolentiam quæsivissemus, si viscera debilitata mansisset, & dissidiū, mater imbecillitatis, percrebuisset; si bellum civile, quod humidum radicale absumit; & vitam rerum publicarum destruit, illic viguisset. Oportebat certè fœderatos nostros prædam fieri hostibus ut postmodum sola Gallia theatrum præbuisset omnis belli externi & civilis.

Non constitui, huc adpingere calamitatum seriem, quam bella civilia trahunt, nec sustineo verborum circuitu objecta oculorum præsentia explicare, quorum imago diutissime custodietur recentissima in penu nostræ memoriæ. Dicam duntaxat compendiosè, quemadmodum horror & fervor febrilis, qui intus consurgunt, & vehementius agitant & longe incommodius incursant, quam horror & fervor aëris ambientis: etiam terræ conclusio, ex principio interno orta, maiores ruinas facit, quam omnes omnino tem-

peſtates per exteriora ortæ & in ſuperficiem ſparſæ; ita bella civilia labefactare potentius & periculoſius conſtitutionem naturalem reipublicæ, quam externa: unde omnia intelliguntur facienda, & nihil omittendum, quo germina illorum ſuffocentur.

Miniſtri à morte Henrici magni, ad clavum reipublicæ, quem eo vivo tenuerant, relicti, neceſſitatem iſtius axiomatis probæ didicerant; non tamen ſatis beati fuêre, ut uſum rerum adipiſcerentur; id unum agentes, ne per regis impubertatē cum Hiſpaniâ collidcrentur, & cogitarēt, eo modo vel vitari, vel coërceri facilius tumultus Galliæ. Belli nihilominus coortum fuit incendium inter nos, vel quòd vitioſi humores reipublicæ, cum aperto alveo non poſſent profluere ultra limitem, intus agere inceperint; vel quod adeo pertinaces radices egiſſent, ut prudentia nullum remedium ſatis benignum inveniret acrimoniæ corrigendæ.

Erant etiam commoda ab illis reipublicæ ſeparata, quibus nonnulli eorum fuêre inducti, qui ſummam rerum moderabantur, ut niterentur benevolentiam Hiſpanorum acquirere, qui quod ad prodigium uſque bene norunt, tam optatum caſum in ſuum vertere compendium. Hinc evenit, ut in ſacrario regis dominarentur, ex metu quem alij de ipſis conceperant, aut ex ſpe, quam alijs objectabant; incendium autem in alijs partibus regni excitabant, quod clam diſpoſuerant, dum fæderatos noſtros interea impune ſpoliarent, adeo ut nobis etiam animus deeſſet ad eos tutandos, niſi per quædam officia.

Hoc ludibrium ſacrarij & militiæ viguit, donec Deus ſuſcitavit regi ſuperiori magnū illū miniſtrū Cardinalem Richelium, qui per conſilia æque magnanima ac fidelia viſcera repurgavit, principali turbarum materiâ ſublatâ, & extra fines protulit, uſq; in hoſtium provincias, ſedem belli.

Poſtquam hæc ita ſunt conſtituta, credetur ne ille,

qui suâ sollicitudine & industriâ tantùm contribuit ad harmoniam, ut partes omnes Monarchiæ constarent, conservandam idque eo tempore, veluti in principio administrationis, ubi pars regiarum virium per Germaniam, Catalauniam & Italiam spargeretur, & tumultuandi facultatem pronam relinqueret, commeruisse omne illud odium, quod in ipsius perniciem est suscitatum.

Credeturne industria rebus nostris æque Externis ac domesticis adeo necessaria cujusvis ingenij fætus & opus quarumlibet manuum? Nescio an id credi possit: novi tamen optime, nihil eorum omnium, quæ penes nos sunt acta per administrationis tempus tantam admirationem apud hostes excitasse, aut politicam illorum confudisse. Satis scio, quomodo sese ideo aperuerint sponte fassi, non constare sibi, quo genere carminis potuerint tranquilla servari, sidiu ingenia mobilia & quietis impatientia; adeo ut ijdem illi, qui credebantur discordiam excitaturi; conspirârint unanimiter in harmoniam servandam. Evenit autem id principaliter ex unione familiæ regiæ, quem summus minister semper cementavit curis singularibus, successu adeo felici, ut quocunque turbine rerum constiterit inconcussa.

Ex gemino hoc fonte, concordiæ nempe internæ, & benevolentiæ externæ, inter fæderatos & nos manârunt grandes & gloriosi successus, qui administrationem reginæ illustrant, omnes angulos terræ habitabilis implerunt, & per reliqua mundi secula refricabuntur. Hinc factum, ut non tantum conservaverimus, quæ rex superior acquisierat & statum rerum ab ipso relictum continuerimus, sed etiam in gradum meliorem protulerimus: adeo ut arma nostra pervaserint, ubicunque bellum fecimus, ultra limites, in morte illustrissimi principis defixos.

Eripuimus hosti munimenta (Grevelingam) quæ omnem vim putabantur irridere, per eam seculi tempestatem, ubi ars invadendi superat rationes

defendendi. Penetravimus in viscera Flandriæ, ut nec canalis, nec flumen impediret. Potuimus inde principis Auraici exercitui tendere dextram, & transitum ad Hulstam occupandam aperire. Firmavimus pedem in Insula Elbâ Italiæ, & in Germaniâ trans Rhenum, Danubium & Lycum, id quod licuit regno superiore optare, sed parum, aut forte nunquam sperare.

Optimè scio, virtutem Aurelianensis & Condæi cum meritis cæterorum ducum, quibus arma regia erant commissa, rapuisse aliquatenus favorem fortunæ: non tamen dubitari potest, virtutem & merita virorum istorum illustrium plurimum auxilij suscepisse ex spiritu & gestu Cardinalis Mazarini, qui particeps consiliorum, quæ de expeditione sunt inita, sponte curam semper gessit apparatuum necessariorum summam, ne quid ad successum optatum deesset.

CAPUT VII.

Exordium administrationis nobilitatur prælio Rocroiano, & expugnatâ Theonis villâ. Recensetur expeditio Friburgica, cum suâ serie.

SED ut ex generalibus, in quibus hactenus versabamur, descendamus ad aliqua particularia, memoratu digna, quæ Cardinalis Mazarinus gessit, meminisse decebit prælij Rocroiani, quod pauculos dies à morte regis superioris evenit; quoniam fatale rebus nostris cæteris fuit, & augurium, si ita loqui conveniat, futuræ administrationis.

Hîc exiccatus est torrens, qui Champaniam, Picardiam, & Parisiensem districtum erat inundaturus, si prælium fuisset nobis minus secundum: Sed idem optatius viam ad reliquas victorias aperuit, quæ magno nũero & gre-

& gregatim ex istius serie ingruebant. Nemo profecto ambiget, prælij illius eventum deberi imperatori nostro; non tamen juste negabitur pars illi, qui uberem agrum tot virtutum militarium in animo ducis Anguinij retexit, & amplissimam messem, quâ respublica gauderet, prævidit, adeo ut imperium exercitus eidem conciliaverit: sustinendi enim prius fuerant magni & pertinaces conflictus, quam superaretur regis animus, extreme adversatus, cum generatim abhorreret ab hoc principe, quem à rebus gerendis remotum vellet: quod officium sanè non mediocre fuit.

Et ut nihil oblivisceretur eorum, quæ præsidia redderent vera, aut media agendi deficerent in causatam utili, Cardinalis, qui omnis negotij fuit author, curam adhibuit singularem, id est solitam, apparatibus expeditionis, & victoriæ prodromis.

Obsidetur & capitur Theonisvilla, tanquam proximus fructus istius victoriæ. Nemo ignorat momentum istius, loci, qui Metim & suburbicaria protegit adversus Lucemburgicorum ausa; dominium Mosellæ præstat, & communicationem inter Galliam & Treverim continet, quæ regi non minus chara esse debebat, quam ipsa Gallia, propter Electorem, tanto studio & constantiâ commoda & fortunam Galliæ amplexatum. Hic demum repagulum objicitur, & nostro bono inter agrum Lucemburgicum & Palatinatum inferiorem, ubi Hispani etiamnum dominantur.

Perijsset utique nobis fructus ille adeo opulentus & nobilis, quem prælium Rocroianum præbebat, nisi per confidentiam, quam regina de capacitate & fidelitate cardinalis incipiebat concipere, illius sententiæ penitus consensisset, & oppositionem apertam adeoque secreta impedimenta, quæ huic obsidioni vertendæ parabantur, rejecisset. Dudum illam obsidionem meditabatur, quam etiam bis regi superiori proposuerat per Mareschalcum Hospitalium, qui, quod mundus novit, non parum apud ipsum volebat.

Quamprimū igitur successus Rocroian⁹ huic instituto

facem præferret, occaſionem noluit dimittere: quamvis autem ſic videretur de eventu cavere, ac nonnulli animum æmulatione correctum arguerent, quod Anguinij virtus naſcens eum vreret, unde ipſum cogitaret allidere ad Theonis villam; non tamen inde inſtitutum deſeruit, quin mandata expediri curaret, ad obſidionem ſumendam eodem tempore juſſo Marchione Geuræo incurſare ex Champaniâ, ubi agmen ducebat, dum Dux hoſtem exerceret, & Bruxellas uſq; propelleret, ne obſidionis ulla ſuſpicio poſſet ſuboriri.

Reſpondit eventus cogitatis, Geuræo adeo accuratè mandata exequente, ut locum illum feliciſſime infeſtaret, & quævis auxilia, quæ irrūpere ſatagebant, profligaret; unde præſidium adeo debile patuit, ut niſi poſt Ducis Anguinij acceſſum, male tranſmiſſa fuiſſent ſubſidia, intra pauculos dies invaſioni impar deditionem feciſſet: mors utique Geuræi, quæ ſanè magni fiebat, pretium victoriæ imminuit.

Vidi ego rationes, quibus Cardinalis ad id inſtitutum fulciēdum inducebatur, in ſermone perquam accurato, & luminis politici prægnante, quo teſtatam faciebat rerum noſtrarum notitiam integram, ut non levem jacturam ſit paſſura hiſtoria, niſi referantur & mundo innoteſcant. Unam tamen ex pluribus non poſſum tranſmittere ſub ſilentio, nec lectoris notitiæ furtim ſubducere, ut judicet, an ex ratiocinatione & deliberato; aut ex caſu & fortuito res noſtræ ſint geſtæ à morte regis ſuperioris.

Cardinalis igitur inter cætera demonſtrabat reginæ, multum referre, ut ne hoſtes aut fæderati debilitatem ullam animadverterent per principia adminiſtrationis, quæ utrinque particulariter obſervarentur, ut inde arguerent in bonam & ſequiorem partem. Neceſſarium igitur omnino eſſe, ad judicium commodum ſuorum progreſſuum, exordium ſumi inſigne, ut authoritas concilietur ex aliquo inſtituto & auſu illuſtri.

Victoriam Rocroianam revera magnam eſſe, ſed opus unius diei, exq; eo genere actionū, ubi fortuna ſibi plu-

plurimum vertit, quantacunq; sit prudentia & virtus summi ducis. Et ut deteriora omnia reputentur, seriem eam censeri regni superioris, & curarum præcedentium, quæ principia & causas tanti operis concinnâssent: verum autem usum istius victoriæ non posse attribui, nisi rationi rite defæcatæ, & animo validis rationibus subnixo.

Sic omnia ad regnum præsens esse referenda, superiori neganda, etiam in universum tempus quo bellum per Flandriam faceremus, extendenda. Quæ ratio, præter cæteras superius productas, & lubens hic prætereo, pervicerunt, ut obsidio Theonis villæ placeret, frustra obnitentibus contrarijs argumentis.

Finis istius expeditionis, quam primam administratio numerat, turbata fuit clade Rantsoviana apud Dutlingiam. Jactura nostra per se grandis, inde notabilior evasit, quod victoria nullo pretio hosti constitit, cum nostrates is non vinceret, sed caperet. Exiguum tamē censendum id detrimentum, ad Mareschalci Guebriani factum, qui Rotevillæ obijt ex vulnere, quod in obsidione illius loci susceperat.

Adde hisce, eodem tempore, quo sic mulctabamur, exercitum Svecicum pene deseruisse Germaniam, nobis inscijs, Holsatiam petijsse, Germaniæ terminum, novum fecisse hostem, regem nempe Daniæ, quasi non satis operis inveniretur adversus Austriacos, aut nos, qui tot locis in Hispania cicurandâ occupabamur, cum Hassiæ Landgraviâ, soli bello per Germaniam gerendo essemus pares. Sustinuimus tamen illud ex bono reginæ instituto, obnixi, ne victoria Bavarorum & Cæsareanorum traheret seriem notabilem, nec quæ fæderatorum partes per illam victoriam concutiebantur, secundum excessum Suecorum, in illis regionibus succumberent.

Hoc dicere institui, administrationem hanc non semper laborâsse in colligendis fortunæ fructibus, nec ventum semper in puppim incubuisse, ne videlicet Virtus, quæ sarciēdis sinistris casib9, quicūq; nos exercuerūt, fuit

fuit occupata, torpesceret, aut industria naucleri, adversus tempestatem luctantis minus enitesceret.

Vere post cladem proximo adit Bavarus Friburgum, explicat copias nostris manubiis nitidiores, & novis supplemētis auctiores, ut institutū exequeretur, & amplissimo ambitu Brisaco interverterēt annonam. Iudicabat enim, nostrum exercitum lacerum, aut potius casu Dullingiano enervatum, non admodum repugnaturum, & jacturam non nisi longo temporis tractu sarciri posse. Neque conjecturam faciebat sinistram; nisi enim ex aula singularis accessisset cura ejus restaurandi, in id virium deliquium incidisset; ut expeditionibus impar, præsidia fecisset, locis munitioribus asserendis.

Non tamen Friburgum introjêre subsidia, quæ Mareschalcus Turænius destinarat & ducebat, adeo ut ad aulam confugere necessum haberet, ubi gratiâ valebat, ut agmen ad minimum quatuor millium nancisceretur, quo confidebat Merciū incursare, & locum asserere, aut recuperare. Difficulter inveniebantur illi quater mille, cum cæteri exercitus ultra justum numerum copiarum nihil haberent, ad executionem suorum consiliorum.

In his angustijs, ubi ne momentum quidem temporis perdi poterat, nec otium esset alterutrum ex duobus legendi commodum; Cardinalis expendebat, quantum faceret Friburgum ad Brisacum & reliquam Alsatiam, primus constituit, reginæ consulere, ut mandaret Duci Anguinio, qui secundū nostrū ducebat exercitum, iret, Turænio ferret suppetias uti commodū videretur. Ipsus Cardinalis scribit, adjurat, synopsin mitit adeo scienter factā, cum explicatis negotij causis, ut princeps, in cujus mentem natura non minus luminis, ad dignoscendas res optimas infudit, quam fervoris ad executionem, non satiaretur lectione & laude. Id vero mihi retulit quidam ex ducibus summis exercitus, qui lectioni interfuit, & ipsi admodum familiaris, vera animi sensa ignorare non potuit.

Post hanc igitur lectionem Anguinius nihil deliberat quid facto opus foret; Quamvis autem primitus constituisset,

ſtituiſſet, Treverim ducere,in quem finem naviculas habebat præſto, & annonam compactam; nihil tamen dubitavit inſtitutum mutare, adeo ut altero die. Alſatiam verſus moveret. Potuiſſet Turænio ſuppetias petitas mittere, qui plures non ſperabat; cum autem ſciret, mediocribus viribus res arduas non confici, & media imperfecta nunquam producere finem propoſitum; ipſus cenſuit exercitum vniverſum ductare, quem etiam diligentiâ incredibili deduxit, nihil offenſus viarum longitudine & difficultatibus. Quamvis etiam ſciret, aggrediendum ſibi eſſe exercitum inſtructiſſimum, & imperatorem partium adverſarum ſummum; quem excuteret ex ſtationibus per naturam & artem firmiſſimis; id vniverſum, quod vulgarem prudentiam retraxiſſet, ipſi fuit ſtimulus ad virtutem & audaciam.

Nemo ignorat ſucceſſum memorabilis illius expeditionis: cum autem Anguinius per vias audiviſſet, Friburgum feciſſe deditionem, pergit nihilominus, confligit furioſius quam unquam per illud tempus factum triudum depugnat, exercitum Bauari vallo excutit, & hoc obſtaculo remoto, deſcendit inſtar torrentis perripam Rheni dextram, occupatque Philippiburgum, Vormatiam, Spiram, Germersheymium, Landaviam, Bingium, Crucenacum & Moguntiam.

Hîc vero non obliviſcendi fuerint noſtrates, qui per eas occaſiones officio ſtrenue ſunt functi, ubi induſtria & virtus Mareſchalcorum Gramontij & Turænij particulariter claruêre, ad imitationem imperatoris, qui exemplum ſuum ubique ingerebat. Neque etiam tacendo prætereundum, eodem momento, quo ſponte ſuâ, & ex libertate, quam regina reliquerat, agendi pro re natâ. Anguinius ſecundum Rhenum deſcendebat, ut Philippiburgum invaderet, miſſum fuiſſe Curſorem, qui id imperaret, additis Cardinalis literis, quibus proponebantur, quæ ipſus jam ſumſerat, fieretque certior nihil rerum neceſſaria-

rum defuturum ad inſtitutum, quod meditabatur, exequendum.

CAPVT VIII.

Quomodo ſummus miniſter cladem Marienthalianam reſtaurarit & Dux Anguinius ad Nôrdelingam vicerit. Quot modis imperiales & Bavari fuerint ſuperiores fœderatis per Germaniam, in bello gerendo.

SOllicitudines ſummi miniſtri non minus neceſſariæ, utilesve fuêre per expeditionem ſequentem, cujus principium fuit inſigne per cladem à Turænio Marienthaliam ſuſceptam, magis ex malitia fortunæ, quam errore. Vulgo notum eſt, quam ſeriem trahant iſtæ jacturæ, ubi maximè per exordia expeditionum ingruunt, & victori, multum temporis ad fructum victoriæ colligendum, relinquunt.

Etiam hoc curriculo rerum conveniebat duplicari ſollicitudines Cardinalis, qui vigilantiam majorem quam unquam expediret, ut diſtraheret ſeriem peſſimam, caſus adeò gravis. *Præſtitit* autem illud tanta promtitudine & ſucceſſu adeò felici, ut Dux Anguinius propediem ad Rhenum obverſaretur, Turænij exercitum colligeret, & paulo poſt feliciter præliaretur in Nôrdelingæ campis, ubi ante aliquod annos Sueci acceperant cladem graviſſimam.

Vindicta tamen non fuit integra, nec victoria plena, per vecordiam cornu dextri, in quo Galli noſtrates nihil ferè repugnarunt, adeo ut pene vincerentur præter conflictum. Hinc dici poteſt, nos nihil tum profeciſſe, quod nihil perderemus, ſi Mercij caſum excipiamus, cum quo videtur bona ſors exercitus Bavarici expiraſſe. Corpus enim illud vaſtum exinde caruit motu ſolito. poſt-

postquam istud desijt ferre caput. Sed fortuna hanc victoriam debebat Ducis Anguinij virtuti, quemadmodum aliam immolavit in prælio Lensæo, Bekij nempe personam.

Omnia cætera commoda, ut verum fateamur, ferebant aliquam pompam splendoris, magis ad inflandam narrationem, & ornandam historiam, quam ad stabiliendas res nostras. Plus enim faciebant ad gloriam eorum, qui ea obtinebant, quam ad finem belli, quod gerebamus ad pacificandum Imperium Germaniæ. Certum utique, pacem nõ tam inde processisse, quam ruina fæderatorum differebatur: si enim gravis aliquis casus afflixisset Suecos, actum fuisset de confæderatione, quæ consepulta omnem spem Imperatoris, & universa Hispaniæ damna restituisset.

Belli itaque gerẽdi ratio erat mutanda, ex desiderio vincendi, adeoque pacis obtinendæ, quæ quærebatur. Necessum erat, ut aliquando eniteremur ex periculo, cui semper exponebamur, si nempe Sueci prælio decretorio succumberent, aut ex inopia rerum necessariarum subsistere nequirent. Ea erat sumenda opera, ut fortuna belli nostris adhæreret partibus, & pateretur, sit venia dicto temerario, alas sibi resecari, ne nos deserere, & ad partes hostiles transire averet aut posset.

Quærenda erant hospitia militi lauta, ubi pedem figeremus, non transcurreremus ad alia, postquam ea, quod hactenus solebamus, emunxissemus. Superanda erat omninò illa necessitas, quæ singulis annis nos divexabat, quemadmodum reducendus esset exercitus cis Rhenum, qui Alsatiam excederet, & rapinis Lotharingiam, adeoque agrum Barrensem vastaret. Impossibilia erant audenda, quæ nihilominus premebant: nam exercitus requirebat supplementa valida, & Galli abhorrebant ab illa militia, ob hospitia ingrata, quæ supplementa Germanorum non præstare possent.

Cæsareani verò & Bavari omnibus commodis abundabant, quæ nos deficiebant; firmi enim stabant, anchoris quasi solidis per omnes Germaniæ Circulos, in urbibus locupletibus, & præsidiis lautis: reponebant

grandem

grandem apparatum ad alendos exercitus, tributa exigebant constituta & vægrandia, unde illi proclive erat quascunque clades sarcire, & tabulas, si quod accideret naufragium colligere. Hisce additur, exercituum illorum summa concordia & idem motus, ut necessitate urgente conjuncti irruerent in fæderatorum aliquas copias; aut mutuas sibi ferrent suppetias, post aliquod detrimentum susceptum, aut ubi sævam metuerent tempestatem.

Fæderati viceversa agebant præter societatem, etiam consiliorum communicationem; idque per tantam distantiæ intercapedinem ab hostibus infessam, ut separati possent obrui & confici sine ulllis auxilijs, aut otio diverticulis ex alia parte instituendis. Quod si tale quid fieret, rarius utique, ut aliquod Suecicorum armorum agmen nobis conjungeretur, exiguo id constabat tempore, & per concordiam adeò tenuem, ut fructus inde speratus, redundaret perquam exilis, & evanidus: quod Konigismarci separatio ab exercitu Ducis Anguinij satis testatur, quam ille fecit aliquot diebus ante prælium Nôrdelinganum, nullo instituti indicio facto.

CAPUT IX.

Cardinalis proponit & concludit concordiam inter exercitus fæderatorum per Germaniam, ut conjuncti communicatis consilijs agerent, quandocunque luberet; & quanta commoda inde pullularint.

UT igitur incommoda, quæ modo recensuimus, evitaremus, & æquilibrium adversus hostes adipisceremur, hæc instituta fuit ratio, quam Cardinalis in Senatu fecit ratam, postquam proposuisset & deliberationi subjecisset eam. Exercitus scilicet fæderatorum quære-

quærerent viam conjunctionis, & mutuarum suppetiarum, quotiescunque vellent, aut necessitas exigeret, nullum relinquerent repagulum in medio, quod invitos distineret, & intercapedine separaret. Sic summam rerum communem nunquam periclitaturam, ex parte copiarum, quod toties evenisset; si universi hostibus obniterētur, pro re nata, qui virtute & disciplina inferiores, fortunam experturi essent, id quod eventus comprobavit, minus propitiam.

Hinc etiam futurum, ut nostri exercitus carpant hostes, aut semper propellant, qui recedentes provinciam destituerent, hospitia nostratibus præbitura lauta & ampla. Posset etiam hostes in angustias redigi, graviter cædi, & ubi sensus est acutissimus irritari, ut quamcunque conditionem velit subire, sive induciæ forent pangendæ, sive pax commoda stabilienda: quam illi prælaturi essent bello continuando, ubi nihil viderentur ulterius perdituri, quemadmodū nos occupatis acquiescerem".

Ratiocinationem justiorem nemo unquam audivit, providentiam certiorem nemo unquam suscepit. Quēadmodum igitur tū felicissimè arabamus, ita segetem & messem fecimus uberrimam. Ubi tamen notabimus, concordiam illam & conjunctionem exercituum cum imperatore Torstensono fuisse quidem initam, sed ex Suecorum parte demum cum successore, Vrangelio scilicet peractam.

Sciendum utique, hunc virum magnanimum & admodū ambitiosum, qui cum splendore munia militaria gradatim obijsset, summo imperio diu proximus, cum ad summam rerum militarium vocaretur, neque experientiam antecessoris, neque authoritatem apud summos duces, qui amabant & colebant ipsius personam, neque gratiam & confidentiam apud duces inferiores & gregarium militem attulisse, adeo ut firmamenta per Germaniam, quæ immani sumtui sufficiebant, minus servarit: Beneficio nihilominus istius conjunctionis, Sueci & nos non cessavimus progressus facere nobiles adversus hostes.

Eos affliximus, virtutem per plurimos conflictus particulares

culares fregimus, Franconiam occupavimus, & Sueviam; Danubium & Lycum trajecimus, in ripis utriusque fluvij pedem fiximus, Ducemque Bavariæ, ut compendium faciam scribendi, cujus provincia jam præbebat theatrum Bellonæ, & hospitia militi, à tot exercitibus oppressa, eo perduximus, ut summum habuerit, finem perdendi & metuendi quærere in transactione induciarum, quæ Ulmæ fuerunt pactæ, ubi inter cætera commoda fœderatis & nobis indulta, Hailbrunna Gallis cessit, quam à longo tempore adamaveramus, & toties inutiliter requisiveramus, quod in Germania nobis esset altera *Casala* adversus Hispanos, & Geldria fuerat Hollandis in Belgio: Istius urbis beneficio pacatam adibamus possessionem omnium occupatorum ex illa parte, hactenus frustra quæsitam, præreptis Bavaro hospitijs Suevicis, quæ non exiguum momentum adferebant, ad alimentationem & subsistentiam erercituum hostilium.

Quemadmodum autem utriusque exercitus conjunctio istos produxit fructus, & hæc præbuit quæ commemoravi commoda; ita separatio post inducias suscepta, qua nimis longe dirimebantur, fatalis esse cepit. Evenit autem in Bavaria, unde nos hospitia nostra repetivimus, Suecis in Cæsareanos versis, quod transactione illa nollent comprehendi, & Egram, quam Bohemiæ clauem ex illa parte scimus, corripientibus.

Nova interea fit conspiratio inter Cæsareanos & Bavaros, de istis opprimendis, quod non operose confici possent, defatigati utique & debilitati ex diuturna expeditione, & damnis ad Egram expugnatam susceptis; præda facilis exercitibus, aliquamdiu redintegratis, objicienda.

Continuò igitur, postquam Elector Coloniensis defecit, & alii quidam motus minus compositi in Bavariâ animadverterentur, qui præcedebant induciarum rupturam, quam dux meditabatur; confluxere universæ copiæ, & Suecos in Hassiam rejecere, quæ toties exercituū fœderatorum, post gravem aliquam tempestatem, fuit asylum & portus.

Sueci tamen eodem in portu naufragium non declinassent, quin & incomparabili Dominæ, cujus virtus, constan-

constantia & fides nunquam satis laudari poterunt, exitium conciliassent, nisi noster exercitus quietem, qua gaudere inceperat neglexisset, pervasisset, & rebus fessis humeros supposuisset, ubi illi succumbere videbantur: nisi Cardinalis mandata quantocyus Turænio expedivisset perferenda, eo momento, quo ille, quod impetraverat, ad aulam redire constituebat.

Secundum illam alteram conjunctionem fæderatorum, cedebant omnia: Cæsareani & Bavari rejecti sunt in Bavariam penitissimè, ultra terminos priores, adeo ut Dux asylum & securitatem extra patriam quæreret. Id unum deerat, nempe Oeni transitus, quem si admisisset, uti Danubius & Lycus, præter Ingolstadium nihil reliquum fuisset, bonæ nostræ fortunæ exemtum. Hæc vulnera videbatur sola pax imperij sanatura, quæ cum Ducem extremè lancinarent, etiam Imperatorem adigere potuerint, ut assentiretur, quantumvis repugnarent Hispani, machinationibus diversis, ad pacem disturbandam instructissimi.

CAPUT X.

Quanta compendia pax Germaniæ contulerit Galliæ.

Quanta commoda pax Germaniæ nobis contulerit, & quanta bona ex eo principio nostris rebus affluxerint, paucis explicabo. Vere dici potest, à quo tempore bellum per Germaniam est gestum, incendiumque illud adeò diuturnum & pertinax flagravit, nullum fæderatorum quicquam tuti aut certi sibi promisisse, cum unicum prælium, quod Imperator habuisset adversus summum exercitum felix imperium in vastas illas provincias, quæ hac ætate fertilissimi sunt Europæ campi ad producendum militem, extendisset.

Nihil deinde obstitisset, quin horsum vorsum pro

lubitu

lubitu duxisset vires & copias innumeras, ubi Gallia videbatur primæ inundationi destinari, quod haberet, unde militis avari impleret Zonam, & vindictæ materiam præberet hosti. Hinc facile judicari poterit, quo in statu per sævam illam tempestatem, quæ in Flandria & Italiâ occupaveramus, fuissent futura, quem cursum res Catalaunorum tenuissent, Hispania commodam occasionem talionis & vindictæ undiquaque, & in Galliam exercente. Non igitur contemnendum præstitit officium summus reipublicæ minister, qui adeo obnixe laboravit in bello admodum periculóso componendo, scaturigineque, quam alii recluserant, obturanda.

Deinde non tantum per pacem Imperij liberamur à metu adeò justo, ut jam exigui momenti jacturis, si quæ eveniant, defungi possimus, quæ tamen de lucro resecentur; sed etiam tot modis evasimus superiores hoste quem reliquum habemus Hispano, ut nisi casus aliquis fatalis obstitisset, coactum teneremus, ad pacem, tam contumaciter hactenus recusatam, acceptandam.

Præter illas vires, quas nunquam non obtinuimus adversus Belgij vim, & virtute & numero superiores, potuimus sine sumtu ulteriore ex Germania recipere exercitum bellicosum, & victoriis assuetum, qualem Gallia à longo tempore non vidit; ubi liberum nobis fuit, ex cæteris illius provinciæ exercitibus, etiam Imperatoris, florem legere, & delectum fere instituere militum atque Ducum; quorum operâ adversus Hispanum uteremur: dum ille ne unum quidem gregarium, sine novo sumtu, eoque vægrandi ad se traducere queat: adeo ut Imperatori ex legibus pactorum non sit integrum, Hispano opem ferre, directè aut indirectè, clam aut palam, neque Imperatoris, neque Archiducis Austriaci nomine.

Tertium patet, nos non tantum per istam pacem liberatos esse periculo extremæ ruinæ, quæ nostris capitibus nunquam non imminebat, & vires per exauctorationem illorum exercituum ex voto auxisse; sed etiam relinqui nobis fixum & permanens auctarium, provinciam amplam utriusque Alsatiæ.

Nihil

Nihil hic dicam, quid ſit Alſatia provinciæ, cum propter pulchritudinem & fertilitatem comparetur Turonenſi agro noſtrati, & Lombardiæ Italiæ: quomodo alluatur fluvio pulcherrimo, & per orbem Chriſtianum ob commerciorum frequentiam celeberrimo, Rheno ſcilicet: quomodo in capite jactet munimentum Germaniæ validiſſimum, Briſacum utique, cujus beneficio Helvetiæ creſcat aut fiducia, aut formido, prout huic noſtræ Coronæ bene cupiet, aut adverſabitur: hinc Galliæ nomen venerabile factum Tyrolenſibus & Bavaris, hinc, quod ego ſummum duco, Lotharingia utrinque conſtringitur ex Gallia, adeo ut eam provinciam, ſi noſtra poteſtate non exeat, per latus Germaniæ aſſerat; priſco autem domino redditam, Galliæ aliquanto arctius adſtringat.

Quartum ſuccurrit, Philippiburgi poſſeſſio; ſecundum Briſaci aſſertionem, quam pax imperij nobis conſtabilivit, unde non leve ducitur momentum ad conſervandos fæderatos Germaniæ, qui amicitiam noſtram conſtanter coluerint; & fræni ſpeciē præſtat, ut in officio erga Galliam perſiſtant, ſi qui ab ea diſcedere cogitarent. Hinc dominium Rheni recuperamus, quod Argentina interſecat, cui tamen reipublicæ ſurſum præſtat propugnaculum, aut vallum, uti Briſacum deorſum, eâ additâ neceſſitate ad benevolentiam, quam nobis ſemper exhibuit, noſtrarum partium, dum ab hoſtium ambitione protegitur, & extra jllorum ambitum quieſcit.

Sic etiam Palatinatus inferior frænatur, adeo ut, ſi Elector, qui nobis reſtitutionem ex parte debet, aliquem vicinorum Catholicorum temere premeret, aut ſuppetias ferret perduelli alicui regis, propter viciniam noſtratium abſtineri poſſit, cum irruptionibus pateat illius provincia, ex Philippiburgo inſtituendis.

Quintum ſubit, ex pace Germaniæ commodum, quo nos gaudemus: tantundem deceſſiſſe Auſtriacis, & particulariter Hiſpaniæ, cum ſic Alſatia reſecetur à ramo illius neceſſitudinis. Rumpitur linea illa commeatus, quæ copias ex Italiâ in Flandriam deducit, extorquetur ex manibus inferior Palatinatus, impeditur, ne membrum fiat imperii, ne colatur aut metuatur, uti prius, per tractum Rhenanum & Moſellanum,

Sextum

Sextum commodum præstat hoc pax, cum ita conjungat & consolidet tres Episcopatus, Metensem, Tullianũ & Verodumẽsem nostræ coronæ, ut eos jure supremo possideamus, nullo respectu ad imperium; nam ante bellum hoc, & Parlamenti apud Metenses institutionem, diæcesani trium illorum Episcopatuum tenebantur jus extremum apud Cameram imperialem Spiræ sumere; unde dividebantur propensiones animorum, ut partim Galli, partim imperiales censerentur.

Fatemur, regnante rege superiore remedium illi malo pene fuisse allatum, & divisionem illam evanuisse, ubi apud Metenses, uti diximus institueretur Parlamentum; verum utique sic visum tum, nihil tamen promotum; Cum id unum ageretur in erigendo illo Parlamento, ut pecunia corraderetur ex venalibus munijs, quæ pace firmatâ redhiberetur, rebus episcopalibus in formam pristinam restitutis, quemadmodum ante bellum ceptum fuissent. Hoc enim caput inter cætera insertum erat instructioni, quam Cardinalis Richelius ex mente regis defuncti concinnaverat, qui etiam volebat, omnia quæ per Germaniam occupaveramus, in eũ saltem finem adhiberentur, secundum restitutionem futuram, ut Elector Palatinus indemnis esset, & Electoratus in familiâ Bauariæ firmaretur.

Prosperior tamen cursus nostrorum armorum in eâ provinciâ, & insignes progressus, quos per hanc administrationem fecimus, id præstitêre, ut pars occupatorum familiæ Palatinæ satisfaceret, & insuper integra absolutaque possessio trium illorum Episcopatuum, ex cõsensu Imperatoris, & ordinum imperialium, nobis in perpetuum cederet: adeo ut inposterũ nihil metuamus institutum Caroli V. post transactionem Passaviensem, sub quocunq; Iustitiæ colore, adversus Metim renovari; aut quæ Vallensteinius cogitabat, ex eodẽ prætextu, ulterius in regno patrare, dum ad Rupellam distineremur, & Conventus Ratisbonnensis ipsum cogeret mutare institutum ex alterâ parte.

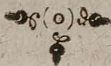
Septimum emolumentum exurgit ex fine principali, quem propositum inde ab initio belli habebamus, ob-

tento,

tento, ut videlicet limites justos, & repagula robusta objiceremus Austriacis in German a, quibus rumpendis aut transiliendis non facile studerent.

Hac denique pace fundum spei vastissimæ exiccavimus, quam familia hæc ambitiosa fovebat de Germania penitus subjuganda, postquam Ordinibus & constitutionibus imperialibus adeoq; immunitatibus suus redijt vigor: nos enim eam ex servitute Hispaniæ vindicavimus, pervicimusque ne in posterum per cæcam obedientiam ferat, quod solebat, ad nutum alterius, proscriptiones & arma imperij.

Verbo dicam, firmavimus basin longe solidiorem ad tranquillitatem Germaniæ, ademimus principibus illius provinciæ, magno suo bono, suspiciones & metum, quæ ex sacrorum dissidio oriebantur. Catholici enim causam Imperatoris cavebunt denuo adeo fervide suscipere, cum propugnaculum firmius nacti sint adversus Protestantes, in amicitia & vicinia Galliæ. Protestantes quietiorem ducent vitam, beneficio ejusdem tutelæ & refugij, quæ ipsis nihil minus, quã Suecorum favor defuerit, in ijs quæ transactionem Osnabrugensem spectant, aliasque. Neutri vero desinent metuere genium vastæ illius familiæ, cujus amicitia paulo minus nocet, quam odium: & sic unanimiter cogitabunt, quomodo obviandum sit justo & nato hosti orbis Christiani, qui instar leonis rugientis quærit & arrodit sine intermissione, adeo ut semper corripiat unum atque alterum membrum, quod devoret.

CAPUT XI.

Expeditiones in Flandriam Aurelianenſis Anguinij aliorumque ducum.

Vno filo & ſerie abſolvendas putavi res Germaniæ, quarum ſynopſin lectori jucundiorem cenſui, diverſis relationibus & narratiunculis non interruptam earum rerum, quæ alibi acciderant, tametſi eodem tempore contigiſſent, & dignæ omnino ſint hominum literatorum memoriâ, adeoque locum per hiſtoriam mereantur illuſtriorē. Conſtitui enim, eis uti, & à deſcriptione abſtinere; mutuari autem nonnulla, quæ mihi baſin firmarent earum ratiocinationum, quas inde extruere cogito, propter principia concluſionum inde fluentium. Non igitur religioſè ſervavero leges hiſtoriæ, modo verum inveniatur, quicquid uſibus meis accommodo, tametſi hiatus intercurrat, & in cæteris ab errore minus vacem.

Regrediendum fuerit in Flandriam, unde exieramus ad obſidionem Theoniſvillæ, ut famoſum illud theatrum denuo aperiamus, in quo Aurelianenſis ea patravit, quæ dominationem apud poſteros merebuntur, tanquam illuſtriſſima ornamenta adminiſtrationis noſtratis. Neque enim fructus minus rari expectari debebant ex ramo, cujus ſtirps Henricus Magnus; aut actiones vulgares ex viro, qui patrem habuit, vitæ inſtitutum neutiquam commune ſequentem.

Fateor, virtutem iſtius principis per compluſculos annos in ſeipſam fuiſſe collectam, cum non haberet, ubi ſeſe exereret, adeo ut per tempeſtatem competentem idem ſit paſſa, quod aquæ aggeribus coërcitæ, & machinis à fluxu prohibitæ. Quamprimum enim diverſa tempeſtas removerit illos ageres, ad liberam propenſionem; viſus eſt ruere curſu æque valido & utili, adeo ut victoria nunquam deſtituerit ipſius arma

& im-

& imperium. Nemo enim unquam armis præfuit mente æquiore & puriore; hinc particulare nunquam admiſcuit commodum, præter gloriæ compendium, quod redundaret, & ſemper inoffenſo pede in cauſâ regis, & ad emolumentum reipublicæ proceſſit.

Omnium primum notabitur de virtute illius, nunquam voluiſſe periculum facere facultatis in mediocri negotio quin tyrocinii ſpecimen optârit illuſtre. Primis armis obſidionem quærebat loci eatenus in ſuperabilis, cum Gravelingæ occupatio etjam ſuperioris regi viſa eſſet impoſſibilium rerum numero habenda. Certum eſt, cogitâſſe eum de hoc munimento invádendo, etiam Auraicum id propoſuiſſe per Heuſtium, Cardinali Richello, ut ſic pateſceret via ad occupandam Dunikerkam, propter quam Gr avelinga obſidenda cenſebatur. Quoniam autem res ipſa multis ineſcationibus ſplendebat, tantas tamen diffieultates oſtentabat, ut inſtitutum abjiceretur.

Quemadmodum autem, (ſi fas mihi ſit comparationem inſtituere inter res ſacras & regnum iſtius principis, quem cælum ex merâ benevolentiâ nobis dedit, ſpem æque ac delictum popularium) Deus Salomoni reſervaverat fabricam templi, quod David cogitabat extruere, ita voluit, ut, quæ non licuit ſperare ſub regno parentis, perficerentur ſub filij imperio, Grauelinga adeo & Dunikerka ad arma Ludovici XIV. ſuccumberent, quæ illa Ludovici XIII. ne terrítabant quidem.

Ut igitur inſtitutum adeo difficile perduceretur ad finem, celſiſſimus princeps exercitum in tria agmina diſpeſcuit, quæ tribus viis diverſis progrederentur. Quod ſtrategema bene ſucceſſit, modumque oſtendit, quo ſinguli ſine repulſâ ſub tutelâ alicujus munimenti in viâ Gravelinianâ pergerent.

Id vero opus imperfectum manſiſſet, labore prorſus evanido, niſi Hollandi ad partes acceſſiſſent, conveniſſetque eo momento thalaſſiarcham Trompium cum claſſe mitti, qui ſuppetias interrumperet, ſi quæ per

Oceanum forte ad properarent ad illum locum ſervandum. Ut autem momenta temporis Hollandi tenerent, & alia quædam commoda ad obſidionem promovendam præſtarent, nemo dubitabit, perſonam Aurelianenſis quidvis apud ipſos potuiſſe. Ex aulâ ſiquidem nulla adminicula prætermittebantur ad eos concitandos; auſimque affirmare, officia, quæ Cardinalis apud principem Auraicum exhibuit particularia, quo cum familiaritatem ſingularem uſque ad mortem coluit, nihil obfuiſſe illi petitioni.

Quicquid ſit, Trompius non ſatis advigilabat, quin aliquid ſuppetiarũ immitteretur, cũ in poteſtate mortalium minime eſſet, Oceani aquas, quæ quotidie foſſas munimenti perluebant, impedire. Unde trajectus reddebatur difficilior, & vitam aliquot noſtratium abſtulit, qui ponte rupto periêre ſublicio. Transigere tandem incipiunt; poſtquam ſecundus furnus cuniculorum, quẽ Milleræus fecerat, concrepuit, tantumque ſpatium in propugnaculo, cui adhærebat, diruit, ut quadringenti ibi ſtationem ſumerent.

Ex eo loco proclive erat, munimentum ſuperare, niſi deditionem feciſſet. Mareſchalcus autem ille prudentiſſimus & peritiſſimus in arte obſidendi operam & patientiam applicuerat alteri furno, cum prior non ſatis latam dediſſet ruinam, ad ſtationem deſideratam.

Mareſchalcus autem Gaſſionus qui alterum aſſultum gubernabat, ſatis habuerat, primum furnum exploſiſſe, obſtinato animo ibi quærebat ſtationem, quã magno cum labore, & exiguo cum ſucceſſu obtinuit, cum inde non poſſet hoſtem cogere ad deditionem, aut ſtationem ſervare, quod nimis anguſta eſſet, ſi vis ingruiſſet. Fatendum quidem, opus iſtius Mareſchalci primo magis proceſſiſſe, quam illud alterius Mareſchalci, ſive ex ingenio æmulo, quod per naturam habebat, perurgeret opus, quavis jacturâ gregariorum, dum alter magis ageret regulariter, ut ſuos conſervaret; ſiue hic majorem vim ſentiret ab Hiſpanis objici, qui impetum illum retundebant,

bant, dum Gassionus in Italis minus experiretur repulsæ. Ultimi autem successus compendium, quo cætera omnia coronabantur, Milleræo tributum, uti diximus.

Nolo hic præterire aliquem casum, qui Gravelingæ, deditionem promovit, & tempus obsidionis multum arctavit, quod scilicet hostes ab exordio desererēt munimentum Philipppi, quo commeatus in Oceanum viciniorem oppido constabat, & ob robur, adeoque præsidium cordatum nostratium vires per multos dies potuissent exerceri. Non tamen id, uti in vulgus creditum, ex væcordiâ aut trepidatione, ab hostibus desertum jacebat; Iustitiam ipsis non negamus, sed exprudentiæ axiomate, ut præsidiarij servarentur incolumes, qui oppido debebantur, satis male custodito: jussus igitur dux, de nocte exire, & cuniculos struere, qui irruentes Gallos cum munimento in aërem exploderent: quod consistum eventu caruit.

Hinc igitur intelligimus, inter duo incommoda minus legendum, ut minus gravia semper cedant gravissimis. Obsequium ducis illius, qui munimentum Philippi servabat, gubernatori Gravelingæ præstitum, nostros audaculos debet instruere, ne tergiversentur eum imitari, cum à semetipsis impetrare non possint ut sine pretio dimittant, quod care vendi potest, per defensionem laudabilem.

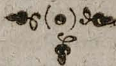
Ut autem victoria omnibus constaret numeris, nec ibi desideraretur ullus radius, qui actiones militares lustrare queat, ipse Piccolominæus produxerat exercitum suum ad fossas nostras, quasi aliquid ausurus.

Aurelianensis autem omnia disposuerat, ut eum exciperet, exercitijs recreationis adeo lautis, quæ per omnem forsan vitam non sustinuisset. Eo tamen is sese honore indignum censens, satis habuit spectâsse victoriam tanti principis, nonnihil utique ex suâ præsentiâ ad triumphi magnificientiam addens.

Quemadmodum Hollandi non parum contribuêre ad Gravelingæ deditionem, ita obsidio Gravelingæ plurimum iuvit obsidionem Sassi Gandavensis, dum

princeps Auraicus compendium trahit ex Piccolomini instituto, qui venerat cum exercitu, ut obsidionem solveret, si posset, id quod feliciter audet, conficitque suum institutum; adeo ut Ordines Hollandiæ in ipsa Flandria sese constabilirent, ubi hactenus pedem figere, aut saltem firmare nequiverant. Adeo verum est, quamdiu illi & nostri egêre communicatis consilijs, & concordia inter duas Nationes constitit, fortunam nihil favoris negasse, aut aliquando frigidiorem ex occasionibus, malevolentiam nec diu nec damnosè tenuisse.

Post captam Gravelingam redit Dux Aurelianensis ad aulam, ubi præsentia ipsius necessaria videbatur; & Mareschalcus Gassionus, cui imperium in exercitum erat relictum, quod tamen postea cum duce Elbævio est partitus. Novam fossam occupavit & explanavit, quantum opus esset ad commeatum nostratibus aperiendum ex Artesia in Flandriā, hac fossa interclusum. Etiam Stationem Owatenam corripuit, maximi ad res nostras per Flandriā promovendas momenti, & difficillimæ custodiæ, ob viciniam multorum præsidiorum circumcirca. Dux Elbævius hanc sibi sumsit curam, cum parte copiarum, dum Gassionus Mareschalcus alteram partem ducit prædatum, ut miles ex hostico sumeret, unde viveret & ditesceret, adeo ut hostes graviter trepidarent ad illud nomen quod toties formidinem incussit, & isti pene pro libidine grassarentur.

CA-

CAPUT XII.

Trajicitur Colma; Capiuntur Mardikum, Burburgum, Bethuna, Armenteria & alia loca in ripis Colmæ & Lysiæ à duce Aurelianense, & Mareschalcis Gassiono ac Ransavio: Transit princeps Auraicus canalem Brugæ, & duos Escautos, duobus Mareschalcis adjuvantibus.

DUx Aurelianensis, excitatus successu primæ expeditionis, & eximio illo fervore, quem semper in causa regis est testatus, alacrior, anno sequente imperium in exercitum resumit, quod duci Elbævio & Mareschalco Gassiono tradiderat. Inceperat enim per Gravelingam, ut per Dunikerkam finiret, quemadmodum institutum confecit tertiâ expeditione, duce Anguinio ultimam manum admovente, quod suo loco memorabo.

Ad Dunikerkam ut accedere liceret, omninò necessaria erat Mardiki possessio, quod instar propugnaculi remoti censebatur, aut instar Citadellæ sejunctæ. Transitus autem ad Mardikum majori laborabat difficultate, quam qua Caleto procedebatur Gravelingam, cum & Colmæ fluvius intermedius vado non valeret, & in adversa ripâ exercitus staret, ad arcendos hostes. Vis aperta videbatur nimis infirma, aut potius temeraria, si quis eam adhibuisset. Necessum igitur, Aurelianensem transire ad technas, & hostibus lusum reddere, ubi instituit ducere, adversus locum à mente alienissimum.

Unicus tantum locus erat, ubi pontem pateretur fluvius, quem ideo Pontem Abbatis nuncupant provinciales, ab hostium notitia & suspicione remotum, propter aggeres aliquot anno superiore perfossos, unde districtus per duo milliaria & amplius ultra illum transitum inundabat. Illac transiere Villequerius & Lermontius, cũ milite Bolo-

niensi,& tribus legionibus ex Ow atenâ,quæ illum sustinerent, donec Gassionus transmitteret,& expectabatur ad certum signum,de quo convenerat.

Repugnabant quidem hostes trans Colmam, etiam trans Leyettam , rivum ulteriorem,sed virtus nostratium pertendit,tametsi summo cum labore. Villequerius insignem hic navavit operam , quemadmodum ubique solet per Flandriam. Lermontius nihil reliquum fecit virtutis. De Mareschalco Gassiono sufficit dixisse, eum summam rerum direxisse,auspicijs Ducis Aurelianensis,ut existimetur, potiores adeptus partes secundũ principem honoris acquisiti. Vidi oculis meis,relationem de transitu illo , principis serenissimi manu adeo judiciose & exacte factam, ut vel inde pateat, virtutem agendi æquam sortiri facultatem scribendi,ideamq; rerum gerendarum æque acutam & puram, ac egregiam.

Non possum à me impetrare , ut tacitus prætercam duos casus, qui pretium istius victoriæ intendunt , & gloriam transitus inventi exaltant. Nam primo omnes omnino difficultates , quæ principi Serenissimo proponebantur, ad divertendum animum ab hoc instituto, eum potius incenderunt, & tanquam acuti stimuli incitârunt. Deinde notanda est virtus & alacritas gregariorum, qui volupe ducebant, planitiem aquis suffocatam per duo milliaria & amplius emetiri , vestibus & armis in caput sublatis , ubi non raro loca depressiora nando transmittebantur, quæ nonnullos hauserunt & ingurgitârunt.

Historia Flandriæ cum admiratione recenset Hispanos bis trajecisse mare, ubi effluxerat,sine navium usu; & duce Mondragono,ut opem ferret Goësæ,periclitanti oppido,per duo fere milliaria itidem, & duce Osorio Ulloano, qui ab insulâ illâ parvâ, quam Philippinam nuncupant,pervasit usque ad Duyvelandam , ad eandem fere distantiam locorum: Et historia Galliæ non absimile quid referet in honorem nostræ Nationis ex occasione rerum præsentium,adeo ut res gestæ, quæ & eximiæ sunt &admirandæ ob singularem virtutem, Annales regis possint in flare, præter communes & solitas.

Cum

Cum trajectus Colmæ viam ad Mardikum aperuisset, Dux Aurelianensis extemplo consequitur, obsidionem incipit, & locum intra vnius mensis spatium redigit in potestatem. Hinc deliberatum, an Dunikerka invaderetur, aut Cameracum, quod princeps Serenissimus optabat, modo ab aulâ tum potuissent subministrari, quæ ille necessaria intelligebat ad obsidionem tanti momenti. Cum autem tempestas illa alijs distineretur æque grandibus negotijs, exercitus reflexit versus Linsium, locum parvum, sed impense munitum, intra duas Colmas, aut potius duas paludes ex illis fluvijs, adeo ut accessus appareret admodum difficilis virtus tamen nostratium aggerem, qui unicam viam præbet, sæpius interruptum, nihil morata vim oppositam, aggreditur, perrumpit, & locum subigit: Nihil inde moræ interponitur, obsidetur Burburgum, & eâdem fortunâ, quâ Linsium corripitur, quod regulariter & per circumvallationem ne obsessum quidem fuit, ut eo promtius in nostram concederet potestatem.

Post subactum Burburgum admovetur exercitus Maruillæ, quæ nostræ potestatis commodum præbebat transitum Lysiæ, ad promovendam obsidionem Bethunæ, loci validi, sed male custoditi, adeo ut triduanam operam principi serenissimo auferret. Is hinc Gassionum mittit, qui fanum Venentij, & Ransavium, qui Lilerium invaderent, quæ illi triduo confecere: & revertitur ad aulam, imperio militari translato in duos istos Mareschalcos, qui postquam Gassionus subegisset Motham silvestrem, conjunxêre copias, ut Armenteriam obsiderent. Locus ille, licet vastus & satis populosus nõ admodum repugnavit, âdeo ut pene dicatur redditus ad primam comminationem armorum, cum tamen à nostratibus occupat⁹, insignem sustinuerit obsidionem, & diu exercuerit universas Belgij vires, quas præsentia Archiducis animabat per confidentiam, quam miles in virtute & auspicijs tanti principis collocaverat. Meneheinum terminavit victorias istius anni, & finem fecit messi uberrimæ, quam noster exercitus per Flandriam, occupatis tot locis munitissimis colligebat.

Neque

Neque tamen hîc ſtetit armorum noſtrorum ſors & lex ſocietatis, quæ etiam tum florebat & fervidè colebatur inter Holiandos & noſtrates, quibus pars prædæ debebatur. Princeps Auraicus cum exercitu verſabatur trans Canalem, qui Brugâ Candavum ducit, trajicere non auſus, propter munimenta, quæ hoſtes in citeriore excitaverant ripâ, & trajectum reddituraerant difficillimum.

Duo igitur noſtrates Mareſchalci eo labore ipſum liberant, qui per eximiam audaciam à Meneheino procurrerunt uſque ad Canalem & obruerunt munimenta illa, quæ principi obſtabant, cum tamen præter ſatellitia & deſultorios ſclopetarios nullum traherent exercitum. Sic eum citerius excipiunt, & ultra duos Eſcautos ſecure deducunt, donec in tutiora progreſſus, Hulſtam aggrederetur, quæ poſt obſidionem ſatis diuturnam & pertinacem coronavit virtutem illius principis extremâ palmâ.

Quemadmodum vero nihil potuit fieri audacius, quã quod duo noſtrates imperatores ad Canalem uſque proruperunt, ita regreſſus, illorum ad Lyſiæ loca periculis ſcatebat plurimis: mirum tamen, hoſtes, poſtquam vniverſas vires expediviſſent per eum tumultum, vias non intercluſiſſe, nec conflictu impediviſſe, id quod non ſine compendio ſuo proclive habebant.

Sunt qui temeritatis vituperium aſpergant iſti imperatorum expeditioni poſtremæ, ſuggillato particulariter Gaſſioni inſtituto, authoris utique primi ad tantum facinus ſuſcipiendum, qui ſic res noſtras expoſuiſſet per illam provinciam aleæ, & exercitum interneccioni, ſi hoſtes contractis viribus animum induxiſſent incurſare ante conjunctionem, aut poſtquam à principe Auraico ſeſe denuo ſeparavit.

Quicunque autem recte introſpexerunt in mentem iſtius Mareſchalci, & intellexerunt principia ac momenta quibus in rebus bellicis movetur & ruit, aſſeverare potuerunt, quod quæcunque ille tanquam admodum ambigua fortuita, & adverſus leges militiæ auderet, ex motu particularis prudentiæ inſtituerentur & procederent, adeo ut ratiocinatio concluſionem inferret, ex fundamento notitiæ accuratæ quam de hoſtium ſtatu præſenti percepiſſet,

ſet, de conditione ut pote virium ſuarum & hoſtilium, de illorum trepidatione & dubiâ mente in agendo, quæ orirenrur ex ducum numero, & ſummo imperio, quod ſibi quiſque in ſuos, ſine mutuo obſequio ſervaret; de conſtitutione viarum, quibus etiam ad reditum eſſet uſurus; de efficacia diligentiæ & induſtriæ per iſtiuſmodi occaſiones, quantumque præcautio, ſubitanea irruptio, vaframenta militaria & ipſa jactantia poſſent.

Solebat etiam formare aliquando inſtituta, quæ abſurda videbantur ijs, quibus impar erat lumen, ad iſtiuſmodi delineanda, nec eaſdem dotes ad executionem, nec denique eundem animum ſemper præſentem, ad remedia quibuſvis caſibus inopinatis adhibebant, ubi pro re natâ convertēdum eſt rerum curriculum. Ex hoc fundamento invitabat principem Auraicum, ut Canalem Brugenſem trajiceret, certioremq; fecerat, noſtrum exercitum ex adverſo præſto futurum, ad eum excipiendum, cum nihil poſſet expeditionem intervertere.

Quod enim reſciviſſet, principem illum quatuor millia expeditorum militum cum tormentis ablegâſſe, qui invaderent illa munimenta, liberum tranſitum coërcentia, ipſus cum ſocio id ſolum operam dedêre, ut cum ſatellitio & deſultorijs accurrerent, & munimenta illa corriperent.

Dum idem princeps ſuſpenſo procederet gradu, & omnia momenta militiæ ſolita accurate ſervaret, inprimis ad majorem Eſcautum trajiciendum, Hiſpanis in ulteriore parte ad eum repulſandum paratis; hic Mareſchalcus offendit aliquot cymbas, tranſmittit quingentos equites, hoſtes incurſat & profligat, quod univerſum inſtare exercitū illi crederent, & Hollandis dat ſignum (qui primitus eum, uti hoſtem, quod putabant, impetebant) de expedito & libero tranſitu.

Reſpondit denique cuidam, qui difficultatem rei exaggerabat, imo regreſſum arguebat impoſſibilem; geſtare ſeſe in capite, & ad latus, unde fictam illam impoſſibilitatem ſuperaret, modo eſſent qui ſequerentur; & mandatis parerent; reliqua ſibi permitterentur

Quic-

Quicquid sit, revertitur exercitus ovans ad stationes, & Gassionus Ransavio optionem proponit, an mallet Bassæam obsidione cingere, cujus præsidium certò dicebatur debile; aut conservare loca ad Lysiam occupata. Eligit ille primam partem, quod alteram arbitraretur impossibilem, aut causæ regiæ non admodum necessariam; neque vero ita ratiocinatus præter conditionem rerum præsentium. Cum enim nunciaretur, ingentes suppetias subijsse Bassæam, per tarditatem nostratium, quod credebatur, vel quod vero similius est, per diligentiam hostium, institutum illud evanuit.

Gassionus autem ex sua parte rectius habuit, adeo ut inter memorabilia Flandriæ non postremum locum occupet, Mareschalcum per universam hyemem, in medio hostium, quorum vires longe essent superiores, eæque circumfusæ ne unum quidem amisisse munimentum, & hostes procul abstinuisse, eos etiam ultra Escautum turbasse, & præter oppida, nihil tutum reliquisse.

CAPUT XIII.

Obsidetur Curtraa à duce Aurelianense.

Dux Aurelianensis anno sequente expeditionem suscipit, & fortunam eandem, quæ prius adfuerat, comitem adsciscit, dum arma regia gubernaret. Quemadmodum autem solebat expeditionis sumere principium ex aliquo insigni facinore, sic Atrebatum delatus, senatum militiæ continuò convocat, ut de loco aliquo invadendo deliberaret. Ambiani enim nihil erat constitutum istarum rerũ, cum regẽ ibi & reginam discedens relinqueret, tametsi dux Anguinius Compendij significasset, transeundum esse Escautum, ut exercitus Hispanicus, qui ulterius hospitaretur profligari posset. In eadem mente persistebat etiam Atrebati, suam operam executioni applicaturus,

modo princeps Serenissimus adderet aliqua agmina, & particulariter equitum, quibus maximè egebat.

Quamvis hæc sententia colore plausibili placeret, incommodis tamen non carebat, unde vægrande quidem emolumentum successus spondebat, (qui fere subjugationem totius Flandriæ æquabat) sed tamen admodum incertus videbatur, cum universæ hostium copiæ, satis numerosæ, parti nostratium saltem opponerentur, & reliquiæ duce Aurelianense nonsufficerent ad sarciendum aliquem sinistrum casum, qui in exercitum nostrum potuisset incumbere. Itaque censitum fuit, nihil periclitandum consultiusque invadi locum aliquem magis certum, tametsi minus gloriæ & utilitatis traheret.

Mareschalcus Ransavius proponebat obsidionem Duaci, quæ opinio non placuit, quod res labori tanti exercitus non responderet, quem tum jactabamus, nec authoritatem tanti ducis æquaret tantilla victoria.

Tandem convenit in sententiam Gassioni, qui Curtræam, locum vastum in ripa Lysiæ, obsidendam censebat, ut sic coronarentur occupata per illam fluvij fimbriam. Lex illa vulgata, de continuandis quantum fieri potest, occupatis, quod sic rectius conserventur, favebat sententiæ Gassioni. Sed is compendium particulare ibi inveniebat, ex conjunctione loci tam illustris, qui adderetur cæteris ad Lysiam, suæ curæ commissis: intelligebat insuper, id institutum, de cujus successu nullus dubitabat prosperiore, explanare viam ad magis ardua suscipienda, de quibus Roanetes cum principe Auraico egerat, & jussus referebat: ut scilicet vires cum Hollandis conjungerentur invadendæ Antuerpiæ, aut Gandavi, pro ut visum foret, & ex conditionibus, de quibus modo plura venient dicenda.

Cum jam constitutum esset de obsidione Curtræ, nunquam legitur locus ullus majori cum audacia fuisse impetitus, sub oculis nempe exercitus hostilis, qui nostrum, parum aberat, numero æquabat. Tunc enim fossæ ducebantur sine circumvallatione, nostratibus adversus hostes exteriores sese communientibus, & adversus interiores, secundum obsidionis progressum.

Quid vero non potuisset, quid difficillimum non superasset exercitus, qui videbat in medijs copijs Ducem Aurelianensem, Ducem Anguinium, Mareschalcos Meileræum, Gramontium, Gassionum & Ransavium, præter tot celeberrimos duces inferiores? Curtræa sic capitur, & Hispani torpent ægerrimi animorum, qui accessisse videbantur spectatum, ut deditionem sua præsentia redderent illustriorem.

Plurima veniebant consideranda in hoc genere obsidionis; quorum nonnulla apponam, lectóri quod confido, non ingrata. Primum fuerit, ex capto consilio obsidionis, jussum esse Villequerium incursare, qui in eum finem abijt Meneheinum ad crepusculum vespertinum, ubi portæ non satis tempestivè potuerunt recludi postridie, quin cum summa animi ægritudine spectare cogeretur, legionem pedestrem Delpontij, quam ipsus ducebat, præter ducentos equites & apparatum aliquẽ bellicum, singulatim subeuntem.

Id vero monet, in rebus bellicis, plus quam ullis apud mortales negotijs, nullum temporis momentum frustra amitti, adeo ut ex uno momento perdito, vel ritè observato non raro pendeat summa rerum, ad incredibilem seriem. Si enim Villequerius potuisset tempestivius adesse, ad avertendas, quas Curtræa accipiebat suppetias, deditio nihil fuisset dilata, & tempus, quod in obsidione fuit absumtum forsan eos attraxisset progressus, qui universam labefactassent Flandriam.

Alterum est, cum exercitus ducis Anguinij, qui obsidioni propriè non erat admiscendus, ad duas leucas accessisset, ut pro re nata succenturiatus esset, hostes transiisse Escautum, universas vires in ipsum vertisse, qui vallum struere coactus, id ducem Aurelianensem faciebat certiorem. Is igitur partem sui exercit⁹ raptim ducit, & hostem recedere cogit. Deinceps autem, ne dux Anguinius sæpius illis incommodis laboraret, visum est, exercitus conjungi, & pari operâ obsidione vacare. Unde discimus, quanto periculo exponantur, constante obsidione, exercitus separati, nisi pares, aut etiam superiores sint hostibus; possent enim alioqui pessimè tractari, aut

aut cogerentur impetum in obsidentes, ad obsessorum compendium otiosè spectare.

Deinde deteriorem occupant paulatim omnia locum, incommodis mire augescentibus, ubi duces summi parem sortiuntur authoritatem, non admodum in cæteris famæ inæqualioris. Certo enim certius est compertum difficillimè agi rebus sic stantibus per concordiam, & regis causam eodem promoveri sensu & gradu. Vix impetrabit à semet imperator exercitus auxiliaris patientiam, vix cavebit ægritudinem animi, si sese ad scitum videat ad augēdam alterius gloriā: ubi ille alter conatur auxiliarium opera carere, perquam exigua laborum & successuū parte concessa. Ex ea causa regis emolumentum parū promovetur, nō levi remora injecta instituto.

Tædiosum rei fecimus periculum, fervente æmulatione inter Mareschalcos Chastilionæum & Forcæum, in obsidione fani Audomariani: ubi nemo non credit, si secundum institutum delineatum, hujus exercitus jussus esset à principio intra circumvallationem stare, juxta alterum exercitum, nos ea ignominia solutæ obsidionis carituros fuisse, postquam spectare necessum habuim⁹ hostes in eum locum introducere, quicquid necessarium videbatur.

Optimum igitur plerunque fuerit, ut postquam omnibus rebus ad obsidionem suscipiēdam necessariis fueris instructus, constituto etiam commeatu per expeditam securitatem, in castra concludantur omnes omnino vires, ut inde possis dimittere, quantum videatur, ad cōmeatum asserendum, & quoscunque militiæ casus sustinendos. Id vero dux Aurelianensis judiciosè observavit in obsidione Curtrææ, uti recensuimus; ex eodem instituto, quo ad obsidionem Gravelingæ accersivit Mareschalcum Gassionum, tametsi destinatus is esset ad exteriora servanda, cum exercitu auxiliari.

Tertio loco annotare licebit, nos ab exordio obsidionis pulcherrimam neglexisse occasionem, quæ primum hostium agmen præbebat cædendum, cùm statum armorum hostilium ignoraremus, ordinemque nos invadendi, id quod primum esse debet in bello. Casus is

fuit: Cùm Gassionus sortitus esset statione͂ cis Lysiam, Hispani in illam partem incubuere per planitiem, quam singulatim fere ingressi, aciem struebant ex numero transeuntium. Quicunque in eo temporis momento in cursasset, facili proculdubio potitus fuisset victoria; eo quod medium agmen remotius procederet, & uti postmodum innotuit, quatuor grandibus leucis à primo agmine distaret, & necessario singulatim prægressis copijs subjungebatur. Tunc enim per otium licuisset illos profligare & mactare. Quoniam vero aut fluvius nobis esset trajiciendus, aut singulatim progrediendum per diversa loca, si in planiciem, ubi hostes castrametabantur, pervadere animus fuisset, censitum est, superfuisse ipsis otium, ad vallũ excitandum, & stationem communiendam, antequam nobis accedere liceret

Quemadmodum adeo egregiam eos mactandi perdidimus occasionem, ita illis defuit aut notitia erroris, aut audacia præsenti compendio utendi, adeo ut nullam vim adhibuerint stationi Gassioni, antequam vallum fecisset, aut ex cæteris nostratium stationibus auxilia posset recipere, quarum commeatus perfluvium, & plura arctiora, quod superius monuimus, impediretur.

Satis habuere, duos suggestus excitare, ex quibus aliquandiu satis molesti fuere. Secundum hæc trajecere fluvium, ut experirentur, an quod operæ pretium instatione Ducis Aurelianensis posset fieri, quo Gassionus continuò cum parte copiarum contendit. Stationem sumunt nostris castris paulò excelsiorem, promotis operibus adeo ad nostras fossas, ut ephippiriæ fistulæ pertingerent. Hinc coacti, fecimus aggeres, qui equitem protegerent, quasi perpetuam aciem servante, cum pedite semper armato, ob proximitatem summam.

Tandem ubi bis leviter incursarunt, & repulsi sunt, retrahunt pedem, ut sciremus, non accessisse ad liberandam Curtræam, sed ut præsidium satis validum eriperent salvum, nobisque injicerent scrupulum, ad leges deditionis, quod evenit æquiores scribendas.

Quicun-

Quicunque animum applicuere ad perſcrutandam cauſam tantæ timiditatis, quam hoſtes ſanè exhibebant, dum nihil adverſus nos ſunt auſi, eam conjecerunt in numerum & authoritatem ſummam ducum, qui diverſi præerant exercitibus. Nihil profectò in bello damnoſius, quam plures duces, paris imperij. Rariſſimè enim ad eundem ſcopum collineant, & inprimis in extremis audendis, & prælio ineundo decretorio, niſi cauſa deſperata eos compellat; quod Mareſchalcis Schombergio, Forçæo, & Mariliaco, in aſſerenda Caſala uſuvenit.

Extra hanc neceſſitatem ferè ſemper contingit, ut ab hoc in prælium prono, alter diſſentiat, adeo ut quotidianus ferat uſus, iſtius ſententiam ſuperare, cum ille nolit ſubire ſortem dubij eventus, de quo iſte excuſatur, qui per obtrectationem iſtum adigat, ad rationes inſtituti, quocunque demum eventu verſetur, reddendas.

Obſidebat Archidux Leopoldus Landreſiũ & axiomatis præbuit documentum: Juncti erant *M*areſchalci Gaſſionus & Ranſavius, ut ſpecularentur quo in ſtatu verſarentur res obſidentium, adeoque diſpicerent, quam rationem auxiliorum inſtituerent. Gaſſionus, ex motu forſan illo, quem ſuperius memoravi, inſtinctus ſingularis, propenſus erat, ad invadendas Hiſpanorum foſſas, niſi Ranſavius reſtitiſſet, ex rationibus forſan bonis, juxta leges communes militiæ: compertum tamen poſtea fuit certiſſimum, illius inſtinctum præſtitiſſe, cum hoſtes jam meditarentur regreſſum, & obſidionem ſolvere, ad vim ingruentem.

Proſperum iſtud principium expeditionis videbatur profecto rerum faciem mutaturum, præterquam eam vidimus diverſam in progreſſu: cumque Archidux primo armorum tyrocinio infeliciter in Belgio defungeretur, licebat ſeriem eandem ſperare, donec catenæ illius annuli paulatim diſperirent.

*P*rudentia tamen reginæ remedium huic incommodo invenit, ut Gaſſionus nempe ſolus cum ſummo imperio apud exercitum relinqueretur: ſed ille non deſiit querulari, (jurene, an injuſtitia quacunque

cunque hic non lubet disputare) de sævissimis effectis, quos ex istius simultate sensisset, in Yprensi negotio, quod evanuit ex inopia annonæ & cæterarum rerum, quas necessarias promiserat.

Complures igitur duces paris imperij in exercitu Hispanorum unam præbuere causam, cur nunquam constituere potuerint prælium decretorium, dum singuli metuunt suæ ex adverso eventu fortunæ. Recordabatur Lamboius naufragium, quod ad Kempenam fecisset, amiso eo prælio, adeo ut minimè consultum putaret rebus suis, copias ex dispersione illa collectas denuò exponere casui. Neque Piccolominæus ignorabat, quod nimis imprudenter induxisset Archiducem ad prælium juxta Lipsiam ineundum, unde ab imperatore exauctoratus esset. Dux verò Carolus intelligebat, universam sibi spem ex adversis eluctandi, omneq; fatũ prosperius in suo contineri exercitu, unde nullus avebat, illum internecioni objicere.

Sic igitur pedem retrahunt Hispani, & furnus cuniculorum, quem Dux Aurelianensis suffoderat, Semilunatum opus diruit, quod moliebatur, postquam dux Anguinius sæpius vim adhibuisset, furnorum impetu neglecto, sed vano conatu ad locum subigendum, præter regulas militiæ communes: transigit tandem Curtræa, & principi serenissimo deditur.

CAPUT XIV.

Ducis Aurelianensis virtus, & obitus principis Auraici.

Noster exercitus, post deditam Curtræam, hostes repellit ad viscera Flandriæ, nihil oblitus, ad irritandum prælium, quod stationes commodissimæ videbantur ipsis consulere. Declinaverunt tamen curiosè quod

quod animadvertere licuit ad oculum: nihil enim potius habebant, quam loca nostro impetui obvia protegere, adeo ut in summo lucro ponerent, nihil prorsus perdere. Liceat hic asseverare, nullum unquam vehemẽtiorẽ incendisse ardorem animos nostratium ad confligendum: quamvis tempus expeditionis pene effluxisset, nonnulli etiam gregarij finem vivendi facerent ex nimia defatigatione, videbantur tamen inconcussi, ex nimio sensu gloriæ.

Nihil profecto addi potest ad gaudium, quod Dux Aurelianensis testabatur, postquam renunciatum esset hostes stare ad pagum Tili, quasi sese expedirent ad prælium. Transit igitur in tentorium Ducis Anguinij, ut ipsi diceret, Non sese venisse ad deliberandum, an pugnandum foret, sed ut de modo pugnandi, & aciei dispositione ageret.

Paulò ante testatus fuerat eosdem animi motus, ad nuntium diversum, quasi Dux Anguinius, qui primum ducebat agmen, jam confligeret cum hostibus, quod aliquas cohortes cæteris transitum firmarent, concitasset. Credidit igitur princeps serenissimus, virtutis jã fieri specimen, & primordia fervere prælij, accurit inde ocyꝰ, deserto medio, quod ducebat agmine, ut primo admisceretur, cum à nemine principium tanti facinoris sibi eripi pateretur, quod universam posset trahere Flandriã.

Cùm hostes denique occasionem pugnandi elusissent, quod præter periculum exitij generalis in meditullio patriæ, viderent ultra Canalem Brugensem validum principis Auraici exercitum, nobis ad eum Canalem progredi libuit, quem princeps Wilhelmus trajecit, cum bis mille equitibus, ut cum duce Aurelianense cõferret de rerum summa. Tunc patuit, ipsum nihil habere in mandatis, quod determinaretur, de Roanetæ articulis jam propositis, & in Hollandia quasi conclusis cum principe parente.

Nempe ut communi opera obsideretur Gandavum, cujus subacti citadella permitteretur Gallis & Hollandis, ad parẽ numerum, donec Antuerpia itidem subigeretur. Vel si principium armorum applicaretur Antuerpiæ, ut eadem ratio præsidij

 teneret

eneret, urbe subjugatâ, in Citadellâ, donec Gandavum subigeretur, quod Galliæ ex serie pactorum, quæ belli exordium præcessere, cederet; uti Autuerpiam Hollandi auferrent, juxta leges religioni faventes, quam stipulari cura fuit, idē tidem deinceps, etiam præ cæteris emolumentis constitutam.

Successus istius coloquij eo tandem reducitur, ut nos mutuaremus Hollandis sex millia militum, duce Mareschalco Gramontio, cum illo nomine expeterentur, ne ipsi viderentur nihil penitus acturi, nobis autem crederentur arduum quid ausuri. Quemadmodum autem nimiam æmulationem ex prosperitate armorum nostrorum in Belgio conceperant, ita incipiebamus al.quâ suspicione tentari, adeoque lumen aliquod adhibere illorum propensioni ad bellum ducendum, & inprimis ad sumtus vægrandes, quos obsidionum insigniorum ratio postulat, subministrandos.

Innotuerat præterea valetudo principis Auraici evidenter evanida, adeo ut ingenium ex morbo corporis afficeretur nonnihil, unde functiones minus liberas licebat animadvertere: non tamen inde patiebatur quicquam decedere de solitâ authoritate, quinimo fruebatur prorsus reverentiâ Hollandorum, bono illo imaginario, quod propediem aufugere, eumq; deserere auebat.

Hinc igitur nihil arduum suscipere sustinuit, nihil ardui filio permisit, ne ante mortem adiret possessionem illius rei, quam vitæ usurâ constante nunquam erat amissurus, pater neque communicaturus cum eo, cui cætera omnia relinquebat, & nihil non profuderat, ut celsissimum ex matrimonio regio faceret. Adeo verum est bona ingenij, sive vera sint, sive falsa, postremo animæ excidere, cui vel inde fortius adhæreant, quantum sensuum obiecta recedunt.

Quicquid sit, animadvertere licuit in eâ constitutione corporis & animi, in qua tum temporis inveniebatur princeps Auraicus, quod Ludovico XI. nostrati, paulo ante extremum fatum accidit, non admodum dissimi- Accessit nihilominus mors maiori cum tranquilitate

&mi-

& minori cum agitatione, quam quæ Mauritium fratrē abstulit, ex parte accelerata per fastidiū geminum & perditæ Bredæ, & non captæ Antuerpiæ, cujꝰ amore Bredam neglexerat aut etiam ubi Marchio Spinolæ exuvias corporis posuit, æmulus virtutis, qui superstes esse non potuit post susceptam ignominiam, quâ vniversam vitam contaminari credebat, Casalæ ereptæ, cui instituto omnia parari videbat.

Postremus hic princeps Auraicus eo usque non prolapsus est, tametsi consilium subjugandæ Antuerpiæ cum à multo tempore exerceret, cum fortuna semper minus propitia rideret utique & eo majorem imperaret laborem. Irruptio illa à comite Nassavio susceptaversus Caloam, dum nos obsideremus fanum Audomari, viam poterat sternere, sed vano conatu. Delineatio operis, etiã cũ Stradâ instituta, alteroanno administrationis nostratis, eodem modo evanuit, quo cuniculi dispereunt reclusi, quod res ad Hispanos emanâsset : hunc tamen prætextum placuit obtendi, cum Mareschal Gramontius experetetur, quem, uti dictum, misimus. Adeo ut liceat elogio istius principis, qui obijt dux summus & seculi sui politicus celeberrimus, addere, eum obijsse cum instituto Antuerpiæ capiendæ ; quemadmodum Turcicus quidam imperator jusserat rebus gestis inseri, etiam consilium subjugandæ insulæ Rhodi. Atq; hæc per occasionem.

CAPUT XV.

Iterum obsidet Mardikum dux Aurelianensis, & dux Anguinius Dunikerkam.

POstquam princeps Wilhelmus sese separâsset à nostratibus, deliberari cæpit, an ulterius foret progrediendum ad penetralia Flandriæ, ubi videbātur res nostræ omnium utilissime firmari posse; an potius maritimarepeterentur, ubi omnia relinque-

 bantur

bantur debiliora , quod hostes præsidiariorum maximam partem, ex necessitate præteritâ ad sese traduxerant, ut ceteros exercitus augerent, qui & nostras, & principis Auraici copias ad incursandum conspicabantur paratas.

Posterius consilium, quod Mareschalco Ransavio, & cuidam alij ex *Ducis* Aurelianensis intimis placebat, prævaluit, adeo ut ex constituto exercitus ad maritima circumageretur. Ut autem id fieret expeditius & securius, in diversum duxit princeps Serenissimus, quasi Curtræam abiturus, sparsâ latentius famâ, de Udenardâ corripiendâ, quæ in ripa Escauti est sita, Hollandis per idem tempus Dendermundam invasuris, eidem fluvio impositam. Hinc necessum habuêre hostes vniversas vires in illam partem deflectere, jam neglectis omnibus maritimis, quo tamen nos descendamus.

Cogitabat autem princeps Serenissimus Mardikum capere, quod sinistro aliquo casu subripuerant hostes, cui nostra Natio præ omnibus Orbis terrarum populis videtur patere. Capitur Berga, quasi obreptitie, unde instituti ratio expeditius procedebat: cum autem hostes libero potirentur mari, & præsidia pro lubitu permutarent, recenti submisso milite, donec Hollandorum accederet classis, quamvis tardiuscule, obsidio præter sententiam nostram extrahebatur, dignior utique quæ memoriæ mandetur, quam ut desiderabamus, propter fata suprema virorum gravium, qui cecidêre in aliquâ eruptione, quam ipsius dux Anguinius repulsare necessum habuit, reportato fortitudinis testimonio, vulnere scilicet in facie, quod crepitaculum disruptum incussit. Inter cadentes numeratur Comes Rupis Guioniæ, ob virtutem omnium deploratissimus: cum ipsius personam semper fecerim maximi, & propinquos singulari prosequar benevolentiâ, non debui ipsi negare hoc testimonium virtutis, quæ tamen encomio nullo alio venit celebranda, nisi inani illo voto diuturnæ incolumitatis, cum omnes omnino honores ipsi potuisset conciliare, quæ ex longo ipsius usu mortalibus obtingunt.

Obsidio

Obsidio Mardiki perurgetur, deditionem faciunt tria millia præsidiariorum sinepactis, ad lubitum victoris. Dux Aurelianensis qui universi mundi votis retrahebatur ad aulam, secundum diuturnas defatigationes, quas sustinuerat, ad quietem invitatus, exercitum Duci Anguinio committit, ut ad regem reginamq; rediret.

Adultus erat annus, exercitus languebat ex continuis laboribus, & hyberna videbatur exposcere, ad vires restaurandas. Dux autem, cogitabat quomodo exiguum quod rrliquum erat tempus, bene collocaret, anim⁹ vero excelsus viliora dedignaretur, hanc expeditionem omnino expugnatâ Dunikerkâ voluit finire.

Id vero gloriam ingentem addebat, quod intra tertium decimum diem fossas sibi aperuisset, versus locum tanti nominis & operis, postquam Furnium citius corripuit, quam debile aliquod castellum: quæ facinora non ingrediuntur censum rerum vulgarium & possibilium. Deduxit ipsus Curtræam alimenta per summum periculum & admodum feliciter, ut sic isti expeditioni extremam adderet manum.

Hic vero considerandum fuerit, ipsum, ne manibus vacuis, quod dici solet, ad aulam rediret & ut Hispanis memoriam sui singularem inquilinatus relinqueret, constitutum habuisse, si forte Furnium usq; penetrare non posset, ut inde Dunikerkam pertingeret, Mencheinum recuperare. In eam reliquerat Huniscoti, quod duabus à Furnio distat leucis, vniversa exercitus impedimenta quibus servandis addiderat bis mille ducentos milites, duce jusso, ut eos singulatim transmitteret versus Mencheinum, quamprimum renunciatum foret, transitum Furnij non fuisse superatum.

Postquam igitur eum locum suæ fecitpotestatis, quæ inter claves Dunikerkæ censetur, moram aliquot dierum ibidem trahit, ut munitionibus vacaret, & exercitui quietem indulgeret, fænum, auenam, stramen, & cætera ad obsidionem, quam meditabatur, necessaria comportaret, donec ex aulâ perferretur potestas: quam providentiam notari & æstimari decet.

Etiam advertendum est, per universam Flandriam nunquam auditam magis compositam & accuratiorem defensionem, quam quæ à Marchione Leydæ, Dunikerkæ gubernatore, fuit instituta. Ibi enim non tantum constabilivit, sed etiam insigniter auxit gloriam, in defenso Mosæ Trajectu, ante aliquot annos acquisitam. Cùm verò hæc ars consistat, in propugnaculo valloque asserendo, in fossa exterius tutandâ, in eruptione instituenda, qua hostes turbentur, & fossis excutiantur, maximè verò ut diutissimè à loco principaliore abstineantur, marchio Leydæ omnia adversus nos propugnabat, à colliculis arenarum, usque ad labrum extimum fossæ, objectis identidem sepimentis, quibus coercebamur.

Id egit, ut eques nostras neque pugnare, neque incursare posset, dum ille suum expeditum concitaret in nostrum peditem, qui obstacula illa crebriora superaverat, & hastarum & ensium ictibus laboriosis. Specimen vidisses belli campestris duos inter exercitus, ubi debilior vallum struit, & fortiorem præstolatur in lineis ad arcendam vim ductis.

CAPUT XVI.

Tres postremæ expeditiones, in Flandriam susceptæ.

EXpeditio anni sequentis, primitus satis sinistrè procedebat, sub finem tamen prosperior fuisset, nisi æmulatio & discordia inter Mareschalcos Gassionum & Ransavium fructum ejus corrupissent. Infirmitas nostrarum copiarum, quæ à principio apparebat, sollicitudine Mazarini adeò dextre sarciebatur, ut sine infelici illa simultate potuissemus occupatis addere Yperam, postquam Gassionus Bassæam, & Ransavius, Dixmudam subegissent: sic sanè viginti millia pugnatorum, quæ exercitum constituebant sub finem expeditionis, præter Lensium, locum

locum tantilli momenti, aliud operæ & ſumtuum feciſſet pretium.

Magni tamen conſtitit, Gaſſiono ibidem cadente per fatum multis magnis ducibus commune, qui in occaſionibus non magni momenti vitam deſtituunt. Fortuna, quæ nihil contribuerat ad ipſius ſummos honores, invida utique, virtutem ſine ſua ope facere inſignes progreſſus, ad locum iſtum vilem proſternere ipſum voluit, ut morte tanti viri celebraretur, majori etiam fama differendus ex prælio, quod princeps Condæus anno ſequenti in planitie illi vicina, habuit ſecundum.

Non fecero hic ſeriem particularem illius prælij, cum non conſtituerim vices belli minutim recenſere, ſed ſatis habeam, es generatim attigiſſe; memor utique, eam operam ceſſiſſe authori alicui famoſo, qui eſt Lapeyrræus. Id unũ memorabo, jactura illa Hiſpanos adeo vehemẽter obſtupuiſſe, ut longiſſime potuiſſem⁹ progredi ad pacem generalem, ſi cælo ſic eſſet viſum, & tumultus Galliæ non attuliſſent impotentiam meſſis colligendæ, quæ maturuerat, cum diſſidia inteſtina nos tantopere ab illa beatitudine rejecerint.

Injurius forem, niſi hoc in loco annotarem, nos, à bello adverſus Hiſpanum ſuſcepto, nunquam expeditiore fuiſſe uſos exercitu, quã principium expeditionis, quâ Ypera fuit capta, & in campis Lenſianis proſpere pugnatum, habuit. Niſi autem caſus inopinati interturbaſſent partem aliquam bonorum ſucceſſuum, quos promittebat Ypera ſubacta profecto attraxiſſet alia loca majoris momenti, virtute ad cor & viſcera Flandriæ progreſſa. Non tamen hac prima vice gaviſa eſt fortuna intercedere prudentiæ humanæ, ut everteret, quæcunque illa tam ſollicitè conſtruxerat, tam ſolidè firmaverat, tam ſplendide produxerat. Ex quo non minus laudandi fuerint, qui ad ea conſilia & eum apparatum contribuerant, quicquid prudentia ſuggerere poteſt; tametſi non omnis effectus, quem poterant præſtare, ex fortunæ malitiâ ſit conſecutus.

Exiſtimo igitur, in ſucceſſu iſtius expeditionis quacunque tandem viciſſitudine caſuum & adverſorum, & proſpe-

proſperorum tranſierit, quicquid Cardinalis Maſarinus contulit induſtriæ, pretium ſuum in mentibus ſapientum nihil perdidiſſe, quod illi non tam per eventum judicent de rebus, quam per rationes, quæ inſtitutum ſuſcipiendum ſuaſere.

Exiſtimo itidem, quamvis obſidio Cameraci cujus delineationem inſtituerat anno ſuperiore, malè ceſſerit, ex defectu alicujus cauſæ, quam præſtare ipſus non tenetur, nihil minus ipſi remanere gloriæ, ſi mente defæcatâ expendatur, quod adeo opportune egerit, tempus executioni legerit adeo commodum, ubi urbs & præſidio & bellico apparatu tenuiter erat inſtructa, omniaque ad felicem ſucceſſum illius obſidionis præparaverit, nihil moratus regis occupationes faſtidioſas, & regni tumultus,

---

CAPUT VII.

Quare Henricus IV. abſtinuerit à Belgio invadendo, cum cauſas haberet graviſſimus.

Conatus noſtri & progreſſus in Flandriâ, proculdubio pacem generalem conſtituerant ſcopum & finem belli: præter quem alia ſpectabatur utique cauſa, regno noſtro particularis. Cogitabamus enim eo modo protegere Pariſios, partem regni nobiliſſimam, & repagula obijcere robuſtiora ac remotiora irruptionibus Flandrorum, prolatis ex illi parte limitibus, ſi aliena munimenta nobis vallum faceremus.

Redibant in memoriam tumultus, qui ſæpius inde ſunt coorti, & populoſiſſimæ urbi nocuêre, adeo ut ea conſternaretur vehementiſſime, ex Ligâ, quam Carolus V. & Henricus VIII. rex Angliæ, adverſus nos pepigerant, ubi ille ad Marnæ ripam proceſſit, quam non potuit,

potuit, aut non voluit trajicere ex rationibus, à nostro instituto alienis.

Recens obversabatur in animo pavor, quem Picolominæus & Iohannes Werthius incusserant, Sommæ fluvium transgressi, tametsi terror ille, ut verum fateamur, panicus fere fuerit, & minus justus, quam ille, quem prælium Rocroianum, si adversum nobis accidisset, inferre potuisset.

Compertum erat, quæ axiomata perpetua Carolus V. reliquisset filio: Nullum diverticulum securius, quocunque demum in loco nos ipsum bello lacesseremus, quam Parisios territare, & viciniam ipsorum incursare. Quo cōsilio filius feliciter usus, ducem Sabaudiæ in Picardiam immissit ut sic dux Guysiæ ex Italiâ retraheretur: id quod post prælium ad fanum Quintini contigit

Hinc mihi pronum credere, Hispanis conservationem Belgij non adeo vilem esse, quod quibusdam libuit argutari, qui sibi ipsis persuasum eunt, damna per Belgium suscepta eos non admodum affligere, cum sumtus in illam militiam facti longe exuperent pretium rerum conservandarum, aut acquirendarum.

Fateor, Hispaniam & quæ per Italiam possident, forsan & Imperatoris provincias ipsis ante Flandriam esse, nihil tamen inde conficitur, cur hæc minus sit considerabilis. Quemadmodum enim desiderium mediorum metimur per illud finis; adeoq; extima eodem fervore propugnamus, quo locum ipsum munimenti tutamur; ita judicare licebit per comparationem institutam, quantâ ægritudine Hispani sint amissuri Belgium, ex quo validius & commodius Imperatori in Germaniâ succurunt, quam aliunde, quod compertum habemus inde à primis Bohemiæ tumultibus: cum & sic meliorem partem nostrarum virium possint sistere, ad defensionem limitis nostri, aut invasionem alieni, ne alioqui in Hispaniam irruamus, aut provincias Italiæ corripiamus.

Verosimile hinc fit, eos possessionem Belgij mordicus retenturos, & ad extrema restituros, nunquam eousque exterminati, quin aliquâ in parte hæreant, & ad recupe-

cuperanda amissa accingantur, quod in matrimonio Infantis cum Archiduce Alberto patuit. Quæcunque in istis rebus pacta ineant, videri poterunt imitari Carolum V. cum Francisco I. transigentem, de Ducatu Mediolanensi in aliquam Galliæ sobolem transferendo. Id enim semper agitabat, quod speraret, aut sibi orituram occasionem, aut fortunam intercessuram, quo pacta eluderent, ne unquam effectum sortiri possent, dum ipsus præsentes colligeret fructus, quos ex transactionibus illis eliciebat bellumque aliquod damnosum consopiret.

Istæc consideratio de tanto emolumento, si Flandria alium nancisceretur dominum, aut facultate exueretur nobis nocendi, opprobrium inferendi, tumultum prolubitu concitandi, non semel mentem mihi distraxit, quare Henricus IV. princeps prudentissimus, Senatu præditus sapientissimo, qui Ordines regni amabat, non tanquam successionis beneficium, sed & possessionem incredibili labore partam, qui toties expertus erat, quantum vicinia Belgij esset funesta, cui notissima erat vastissima porta, per quam infestissimi hostes possent irruere, in delineatione illius Ligæ, quam instituerat ad enervandos Hispanos per Italiam, & ad Austriacos per Germaniam coercendos, Belgij invadendi nullum scripserit caput, ut regnum, quâ parte patet maximè, protegeret? Anne majori studio Italiæ principes & Germaniæ proceres proseqnebatur, quam sua & suorum curaret emolumenta. Anne religiosius colebat pacem Vervinianam in Flandriâ, quam per agrum Mediolanensem, quo Dux Sabaudiæ & Esdiquerius jussi erant inferre bellum, post incendij exordium in agro Genuensi sumtum.

Amplius dico, inducias illas, quas inter Hollandos & Hispanos conciliavit, ubi necessum habuit universam authoritatem suam apud Ordines Hollandiæ, & omnem Præsidis Ianini eloquentiam exerere, ut coirent; id demum significare, quod constituerit illis Belgiū cōservare& adversus quævis ausa hostiū, quæ ex illâ parte potuisset institui, per plurimos annos præstare eos securos.

Licebit

Licebit nihilominus credere, in eo instituto principem sagacissimum, voluisse imitari navigantes, qui dorsum obvertunt loco desiderato, adeoque perpetuam Galliæ securitatem adversus Belgij assultus in illâ ratiocinatione respexisse, tametsi postrema esset apparitura in executione, juxta Philosophorum axioma vulgatum.

Noluit autem exordium belli sumere in Belgio, quod utique meditabatur, sive quod invadendum illud minime putaret, cum per alias ambages ad finem propositum pervenire constitueret, quemadmodum unius itineris diversæ sunt viæ, unus scopus: id quod mihi admodum fit verosimile, adeoque princeps cordatus cum *Archiducibus* nollet collidi, ubi idem prætextus adversus Flandriam non valebat, qui in Italiâ & per Germaniam, quæ utraque auxiliarem & secundum eum recipiebat. Sive quod neq; ipsus neq; ministri satis intelligerent artem invadendi, quemadmodum in conflictibus per plana expediti erant.

Intelligebat enim, si bellum ex eâ parte sumeret, oceanum ærumnarum sibi fore exhauriendum, opus inchoari infinitum, jacturam subditorum & sumtuum faciendam immēsam, cum loca Flandriæ, quæ natura ipsa & industria ingeniosorum virorum communiverint, tanto numero spargantur, ut pene sint contigua, inde videantur intacta.

Auguror utique Heroem istum deliberâsse, quo pacto Belgium cingeret è longinquo armis suis, quæ & Italiæ & Germaniæ erat illaturus, ut Hispani & Imperator terrestri itinere & commeatu interclusi, etiam à tempestatibus Oceani & hostili classe male vexati, Flandriam tandē proprijs viribus necessum haberent relinquere, quibus ægerrime & Hollandis & nobis possent repugnare, aut pares esse, si utrinque invaderentur, adeo ut de his aut illis aggrediundis ne cogitaturi quidem forent.

Sic igitur princeps bellicosus non minus consultat securitati Hollandorum, quam suæ; cum induciæ, quas illis conciliaverat, ponticulum, quo securius & commodius ad pacem transiretur, saltem præstarent, secundum Hispanorum impotentiam, belli adversus eos gerendi, postquam

omnes

omnes omnino venæ, per quas auxilia in Belgium descendebant, interclusæ exarescerent. Henricus tamen noster interea sumtibus parcebat, quos Hollandis adnumerare conveniebat subsidiorum nomine, alioqui ingenio ad parsimoniam propenso; cogitabat etiam industriâ Comitis Mauritij uti in obsidionibus, & milite Hollandorum in expeditionibus, quod per illa tempora usu armorum longe præstaret suo.

Postquam autem mors Henrici magni vægrandia hæc instituta delevisset, & terminus induciarum quas ille inter Hollandos & Hispanos conciliauerat, exolesceret, spectatores solummodo accessimus ad belli vicissitudines contemplandas, quæ hinc inde ingruebant.

CAPUT XVIII.

Quas causas nos habuerimus, fervente bello, Belgij particulariter invadendi.

NON licuit autem nobis otiose spectare ærumnas vicinorum, postquam Treveris fuit surrepta, & Elector in captivitatem raptus, quod facinus Hispani instituerant, & sollicite peregerant. Hæc verissima ruptæ pacis causa, quam magis justam vix licuisset invenire, cum Elector ille sub nostro patrocinio quiesceret, quod à nobis adversus arma regis Suecici impetraverat, eâ tempestate, quâ nec Hispaniæ rex, nec Imperator Germaniæ proprijs provincijs tutandis sufficerent, incendiunque, quod viciniam depascebatur, ad ipsum usque serpebat.

Quantumvis justum autem fuerit rumpendæ pacis institutū, non tamen præcipitatum fuisset, sed in staterâ diutius appensum, nisi Hollandi vehementer perursissent, fideli operâ quorundam amicorum adjuti, quos inter familiares regis & Cardinalis Richelij fecerant. Rex abhorrebat ex scrupulo religionis, quem conventus Doctorum, in eum finem coactus, sustulit: & Cardina-

dinalis assentiri non poterat, quod Gallia cum omnibus vicinis pacem coleret, & non facile in bellũ videretur præcipitanda, ex quo nõ eadẽ promtitudine exitur, uti ruitur.

Per hæc deliberationum momenta dubia stateram impulêre diversæ considerationes in mente regis & Cardinalis Richelij: mentio induciarum utique, quas Hollandi palam erant suscepturi, nisi nos bellum sumeremus. Series autem illarum induciarum, si quæ factæ fuissent, apprime erat metuenda & nobis & fæderatis; non tamen eo pacto, uti apud aulam depingebatur, & Pater Josephus, præter Charnassæum, qui valide impellebant molem, sibi imaginabantur.

Ille enim huc evadebat ex ingenio turbulento, quod à tranquillitate mortalium abhorrebat, per naturæ acerbitatem hic inveniebat suum sibi compendium in hoc bello, quod honores & opes auxisset in immensum, ex computo, quem tamen mors irritum fecit in obsidione Bredæ, ubi miserè cæcidit ex nimia temeritate, Munera quæ Hollandi per tẽpus consultationis & postea profudere, æquavérũt õnes reliquas difficultates, quæ occurrerepoterant.

Præterea, uti metus in commodorum, quæ induciæ nobis comminabantur, validissimum motum in animis nostris excitaverat ad bellum sumendum; ita spes emolumenti inde colligendi non levi fascino nos impulit. Media ferè pars eorum, quæ Hispania per Belgium possidebat, nobis erat cessura ex legibus pactorum, & constabat jam divisio nobis & Hollandis in papyro delineata admodum concinnè, adeo ut quisque sibi arrogaret opportuniora ex hoc spolio, quod instituebatur.

Hisce machinis nos circum egere, qui tantum fervorem admotus ipsorum sequendos testabamur, ut illis, cum sponte adnumeraturi fuissent argentum, quo nos ad bellum sumendum inducerent, modo difficiles nos præbuissemus; summam vægrandem indulgeremus, quam non nisi in argento signato justi ponderis accipere satagebant, ut majori cum usura illud in monetam provincialem conflare possent. Summum etiam hoc à nobis obtinuere, ut concederemus princ ipi Auraico summum militiæ arbitrium, cui nostrates imperatores subessent, à quo mandata susciperent.

E Quo

Quo pacto effecere rem geminam , admodum memorabilem : ut videlicet eodem, quo ipsi impediremur bello, ex quo videbantur nunquam expediri, nisi per pacem, quæ ipsos omni dominio liberaret eorum, qui subditorum censum urgebant: id enim, cum nobiscum agerent, sibi proposuerant.

Deinde, quamvis partitio illa, de quâ convenerat, si effectũ sortiretur, principium ipsis foret mortalis æmulationis ipsiq; crederent, si nos haberent vicinos loco Hispanorum, metum illum tantummodo commutari, & forsan in conditionem deteriorem ; judicabant tamen, poti⁹ sese exponi incerto malo, & cui remedia invenirẽtur plurima, ut obtinerent commodum præsens & tanti momenti, ex nostra societate ad eandem fortunam, id est ut fortunæ suæ basin struerent securiorẽ & firmiorẽ.

Facilè reverâ paterentur nos maritima occupare admodum fatalia ipsorum cummercijs, si ea Hispani possiderent, sicut & alia quædam nobis finitima. Sed ut nos constabiliremus in medit ullio Flandriæ, aut locis nimium vicinis, id demum eos urebat sive curriculum belli id sponte impediret, sive medium diverticulorum invenirent, ad intermittendum armorum exercitium adversus Hispanos, & partem virium, quod faciebant, occuparent, tempus denique cum ipsis transigendi dispicerent, ex quocunque plausibili prætextu, quem rerum vicissitudo posset suppeditare.

Non diu distulerunt nobis ingerere effecta istius æmulationis. Prælium enim Aveinianum cuius primus motum arma nostra sequebantur, contra omnium mortalium opinionem, ipsos pene æque turbabat, uti Hispanos, qui inferiores discedebant ne autem commodum illud, uti solet, majora traheret, & mareschalci Chastilionæus & Bresæus, duces nostrates, victoriam proferrent, princeps Auraicus mandat, ut ad sese accederent. Si nihilominus Chastilionæus, qui non nisi firmo & recto tali novit ambulare in negotijs susceptis fidem invenisset Namurcum obsidere cepissemus, rebus nostris illic constabiliendis, quicquid princeps Auraicus mandare potuisset.

Bræsæus autem, qui in sactarium introspexerat, secreto-rum

rum gnarus, resistebat, adeo ut collegam ad obsequium summo imperatori reddendum induceret, ex aulæ mente. Hoc primum divisionis germen, quod postmodum adeo vehementer pullulavit inter duos istos Generales, ut aliquando enses invicem stringerent hostiliter. Unde denuo patet, non tantum quanto cum periculo duo duces paris authoritatis imponantur eidem exercitui, sed etiam quanta incrementa acquirat simultas, ex inæquali principis benevolentia, ubi hic majorem habet notitiam voluntatis supremæ, quam ille ab hoc æquali suo addiscere cogitur.

Quicquid sit, princeps Auraicus trahebat exercitum nostrum horsum vorsum sine opera donec Tirlemontiū sumeret obsidendum, inopem destituit, cum ex promisso deberet annonam, ut sponte conficeretur, aut, quod rectius dicitur, Hollandos eum confecisse sine pugna, negatis subsidiis, cum & manubias satis amplas & opulentas pene nullo acquirerent pretio. Præterea & principis Auraici institutum, ambagesque & tergiversationes exercitus, tum Hollandici, tum nostratis, cum tamen nihil fieret, otium permisere Hispanis, sese à consideratione, in quam eos prælium Aueinianum conjecerat, recolligendi, & auxilia valida ex Germania adsciscendi quæ nobis fere defendendi partes imponebant illis offendendi amissis.

Denique, & ad cumulum accedebat, quasi fortuna nobis vindictæ generosæ adversus Hollandos obtruderet rationem, aut ut nobis integrum esset, beneficium rependere malevolis; voluit fortuna Hispanis permittere Skinkium, Betaviæ munimentum, quod surriperent; id quod accessum ad ipsa Hollandiæ viscera pandebat. In eam igitur rediguntur necessitatem, ut munimentum illud omnino obsiderent, aut per illam fenestram perirent: Hispani etiam ad illud tutandum asserendumque maximè inducebantur, quod exinde sibi universæ insulæ imperium promitterent.

Ibi locorum erigitur illustrissimum theatrum virtuti bellicæ, quale per universas illas provincias ab exordio bellorum continuo gestorum vix patuit. Nunquam Hollandi majoribus sunt connixi viribus nunquā Prin-

ceps Auraicus gravius dedit induſtriæ ſpecimen, quam per hanc occaſionem; nunquam Hiſpani majorem curam adhibuêre, aut majores copias uimque contraxêre, quam ut hic Hollandorum conatus redderent inanes.

Triſti earum rerum ſtatu Gallia ipſis noluit deeſſe, nihil recordata eorum, quæ prius apud exercitum ſequius quam decebat, evenerant: jubetur Breſæus Mareſchalcus, qui ſolus cum imperio remanſerat, à principe Auraico non diſcedere, donec munimentum Skiniki; ſubigeretur, quod ab aliquot menſibus in Hollandorum poteſtatem redijt. Vel hinc animadvertere licet, quam judicioſa eſſet Cardinalis Richelij adminiſtratio, & quam celſum poſſideret animum, qui principi ſuo inſtitutum adeo magnanimum conſuluerit & adeo neceſſarium ſi verum fateri oporteat. Poſt officium tanti momenti, quod Gallia Hollandis præſtiterat, bellum quod in Belgio gerebamus, utrinque mutavit faciem, dum quiſque ſeparatim invaderet, & raperet, quod commodum videbatur.

CAPUT XIX.

Quid de mutato per Belgium bello ſit ſentiendum.

Ex capitibus ſuperioribus licuit animadvertere partem adminiſtrationis noſtratis, cum viciſſitudine rerum. Addendum tandem cenſeo, progreſſus noſtros nuperos potuiſſe ſiniſtram de nobis opinionem mortalibus eximere, erroremque detergere, quo hactenus notabamur; quaſi per tot alia loca occupati, non valeremus ſoli, & ſine adiumento Hollandorum Hiſpanis leges dare, & compendia non exigua extorquere.

Nullam hîc facio mentionem, quæ Dux Anguinius cogitabat, tranſire ſcilicet Eſcautum & decernere, anno eo quo Curtræa & Dunikerka capiebantur. Cum enim ſententia ipſius non fuerit comprobata, credendum eſt eoſde

ſucceſſu

succeſſu ancipiti dubitâſſe; & quod metus & ſpes in illâ expeditione reciprocarentur nihil tentatum fuiſſe.

Quod ſi vero poſt captam Curtræam, & hoſtes ad Canalem Brugenſem & Gandavenſem rejectos, invadere libuiſſet Vdenardam aut Tormacum, omiſſis illis maritimis, quod reliquum erat Flandriæ vacillabat in ſpontaneam quaſi ruinam collabens, uti poſtmodum innotuit. Et perinde Hollandi, qui agere porro differebant per neceſſitatem tuliſſent illam proximitatem, adeo ſuſpectam, & in quâ monſtrum illud quod rebantur videre, & horrendum putabant, inveniſſent fabricatum ex imaginario errore. Cum certum ſit, eo caſu eos experturos fuiſſe Gallos omniũ legũ, quas vicinia bona exigit, tenaciſſimos obſervatores, quemadmodum ipſos viderunt obſervare religioſe illas fœderatorum, quouſque fœdus viguit.

Poſt Yperam captam, & proſperum prælium ad Lenſium, quæ in eam tempeſtatem inciderunt, ubi illi armis quietem imperârunt, ex ſpe pacis, quam meditabantur niſi tumultus Pariſienſes copias noſtras retraxiſſent, poteramus eſſe ſpectatores revolutionis, quam videbamur Flandriæ inferre. Deus autem id non dedit, permiſit vero, ut pridie extremæ calamitatis Hiſpani ab ipſis Gallis opem ſentirent, adeo ut ſuam reſtitutionem in illâ provincia nobis debeant, nec tamen quicquam debebat ex eo beneficio, cum nec meritum abs noſtra parte jactare, nec gratitudinem ab illis flagitare queamus.

Neſcio vero, quid Hollandi de Galliâ ſentiant an odium erga nos conceperint ex injuriâ illatâ, cum nos deſtituerent in mediâ tempeſtate, quam propter ipſos ſubiveramus; an vero nos ex eâdem cauſâ ament, quod nos ipſis facultatem ineundi portus dederimus, quem deſiderabant, pacis nempe adipiſcendæ, poſtquam partibus ipſorum acceſſimus, bellumq; quod ipſos premebat, & præter inducias nihil promittebat, communi opera geſſimus.

Credam ego poſtremam hanc ſententiam ſemper fore potiorẽ in animis ipſorũ cum, delere poſſint, exiguã alienam rempublicam, qualis illa eſt Curiſonum, & fere eandem fortunam ſuſtinuit, maiorem voluerit teſtari

gratitudinem erga istam Coronam, præipsis. Post quam defecissent à nobis illi&jam facti adversarij, cuius instituti graviorem habebant prætextum, protestati tamen sunt Duci Rohanio, cum eum ex provinciâ deducerent, sese nũquam perdituros memoriam beneficiorum, quæ à Galliâ obtinuissent, cum & illius auxilijs potuerint pacem impetrare Oenipontanam, qua ipsis summum imperium in Vallem Telenam asserebatur; adeo ut rupes & montes patriæ (quemadmodum civilitatis verbis defungitum voluêre) semper sint cantaturi laudes, inbenignitatem regis congestas, cui grande illud emolumẽtum ferrent acceptum.

CAPUT. XX.

Quantâ curâ & quo successu res Catalaunorum ab initio administrationis fuerint gestæ.

Provincia æmulationi præ ullis alijs, ubi nunc bella gerimus, & cætera quæ administrationem spectant ac consequuntur, subjecta fuerit dubio procul Catalaunia Animi nicolarum morbo quodam laborant, qui cæteros populos patrocinio nostro subditos non adeo vehementer affligit; unde majori cum circumspectione tractari auebant, & plura majoraque benevolentiæ nostræ testimonia exigebant.

Agendum erat majori cum vigore & industriâ, ut securi essent adversus hostes, quos nuper habuerant dominos; rumpendæ erant collusiones, quæ, ut sub pristinum redirent jugum, instituebantur, etiam novam clientelam exuerent: quæ si proprie loquamur verbalis erat poti⁹ subjectio, & jugum, quo exirent, quandocunq; vellent quàm realis dependentiâ.

Neq; vero negari potest, nos fortunam æque propitiam esse in hâc provinciâ ex pertos, ac in cæteris ubi bella gerimus unde arguitur, necessum fuisse, majores conatus & vires adhiberi, si sinistris casibus obviare, errores corrigere, & seriem calamitatum solitam impedire vellemus.

Idu-

Id utique præstitimus (Tortosa enim à Mareschalco Schombergio capta facinus est omnium maximũ quod universum illud bellum hactenus dedit) & inuitissimâ fortuna, quæ improbe nos incursabat, calcatis etiam Hispanorum viribus, ac elusis technis subsistimus. Nihil impediêre quævis obstacula, quin à biennio urbem famosissimam, quæ est Tortosa, subegerimus: vidimus etiam nuperrime in fumum abire hostium conatus de Barcynone capiendâ, & expeditione instituendâ, adeo ut numerosus exercitus, in eum finem conscriptus, desierit in væcordiam & torporem.

Nisi mihi tædiosum esset, toties turbas Galliæ refricare, & manum sæpius admovere vulneri recenti, quod nondum coijt, dicerem, nisi secundum captam Tortosam, defuisset argẽtum, ad sustinendos sumtus quos obsidio Tarragonæ postulabat, nos ex ratiocinatione humanâ, urbem illam itidem capturos fuisse, quo scrupulo urgetur vniversa Catalaunia, & particulariter Barcynone.

Nolo equidem singulatim perscribere, quæ in illâ sunt gesta provinciâ, post obitum regis superioris neq; rimari, quare hostes potuerint capere. Leridam, nos autem eandem recuperare nequiverimus: quare Tarragona, quam obsidione cinxeramus, nostras euaserit man⁹, & obsidio, cujus delineatio ex aula deferebatur, Fragesiæ scilicet, & illic tantillæ videbatur operæ, non processerit. Quid Hispanis regna Valentiæ & Arragoniæ, admodum vacillantia, confirmaverit, & negotiationes, quæ per Arragoniam institueramus, quousque Monsonum nostræ fuit potestatis, reddiderit steriles.

Hanc indaginem relinquo historiæ generali, cui proprie debetur, neminem accuso de calamitatibus nostris, aut sinistris institutis, quæ malim astrorum malevotorum iniquitati transcribere: dicam duntaxat, nos præter ista omnia, adeo commode tractâsse Catalaunorum animos, adeo mitigâsse remedia gravissimis malis quæsita, aut ingruentibus, quæ metuebantur, destinata, ut nũquam desponderint animos, cum semper viderint sinistros casus in calice trahere media, ipsos eum compendio restituendi.

Ut autem de universo nostro instituto judicari queat quo illam provinciam sumus complexi, ex tanquam ex fimbria, de textu appareatque an ex parte aulæ lumē salutare affulserit, & motus industrij successeriut, ad res collapsas aut labascentes firmādas, apponam instructionem, quam accepit Bauvæsuis Plessianus, ut Mareschalco Mothano cōmunicaret, ad quem erat missus, auditâ clade, quâ affectus dicebatur ad Leridam, altero nempe anno administrationis.

Postquam renuntiata fuit regijs majestatibus clades ad Leridam suscepta, mandata quamprimum expedierunt, quibus Marchio Villarius jubetur in Catalauniam ducere, universas copias, quas catalogus refert, Bauvæsio Plessiano tradendas.

Cùm majestates postmodum didicissent, ex lustrationibus, quas Mareschalcus Mothanus miserat, quater mille fere peditum esse Leridæ, & ex literis Haligræi, ter mille saccos farinæ, & septuaginta septem dimensa biscocti reposita, quibus, si parcè præbeantur, præsidium per tres menses & dimidium possit ali, constituerat majestates, mittere ocyus Bauvæsium Plessianum ad Mareschalcum, qui sequentia exponat.

Cùm verosimile nemini fiat, hostes obsidionem Leridæ per vim sumturos, propter magnum numerum ducum & militum, qui exercitum eorum possent mactare exitio, obsessi etiam præstent defensionem, quam ab illis expectare licet, quibus externis auxilia exhibeantur, de quo non dubitandum, videntur urbem fame subacturi. Ex eo instituto nihil obliviscentur, in perficienda circumvallatione, expeditis munimentis adversus suppetias. Quemadmodum autem annona civitatis in tres menses & dimidium sufficit, potest institui ratiocinatio, ut ex illo tempore honor armis regiis, & commodum publicum promoveantur.

In hoc rerum statu nulla alia videtur suscipienda ratio, nisi ut opera detur liberandæ urbis, aut ut hostes cogantur per diverticulum ab obsidione recedere, si nostrates invadant alium aliquem locum, æque nobilem, cujus conservationem illi præferre queant. Leridæ capiendæ: aut tandem, ut possimus, si illi obsidionem perurgeant, hanc jacturam reparare, & alium locum occupare, dum Lerida obsidionem extrahit.

Quantum hinc potest judicari de rebus ulterioribus, summæ diffi-

difficultatis fuerit auxilia ulla in urbem pervadere, cum hostibus satis otij sit relictum, ad circumvallationem absolvendam, nisi lubeat prælij sortem experiri iniquiorem, adversus exercitum latis fossis munitum.

Debent autem per præsentem rerum Catalaunicarum statum, pugnæ, quantum licet, vitari, cum sinister aliquis casus nobis eriperet provinciam, prosperior autem, non magnos largiretur progressus. Quemadmodum vero impræsentiarum non valde hostibus nocere possumus, nisi ut occupata per Catalauniam bene conservemus, non expedit, prælij sors, ubi robustissima ratio, quæ summum regiorum armorum ducem inde distrahat, extra magnam necessitatem, & nisi videat periculum æquè magnum ex intermissione, ac insinistro eventu prælij, possitue compendium nancisci certum, ista fuerit, firmissimum regis munimentum apud Catalaunos esse provincialium cor, amorem erga Galliam, odium adversus Hispaniam, & opinionem, quam conceperunt, virium nostrarum, quæ ipsos non tantum queant conservare, sed etiam progressus vastos contra hostes facere.

Metuendum utique ne intelligant, illos esse superiores, unde æstimium & benevolentiam erga nos conceptam possent commutare cum meditationibus reconciliationis, & obsequii ergæ regem Catholicum redintegrandi, adeoque ad expiationem criminis, quod ipsis ab hostibus impingitur, operas conferret, ad nostrates exterminandos ex provincia, regemque Hispaniæ denuo colendum.

Ne autem res in ea incommoda prolabatur, sed ut sustineatur per conservatam provincialium benevolentiam, hunc principem scopum sibi Mareschalcus proponet, ne unquam summa rerum in eum redigatur statum, ut Catalauni jure metuere queant, inania Galliæ auxilia, ad eos sustinendos & asserendos in eo instituto, quod susceperint. separandi scilicet sese ab obsequio Hispanorum. Istæ sunt rationes generales, quæ videbantur Mareschalco suggerendæ, qui in re præsenti versatus, ijs uti poterit juxta occasiones particulares subinde nascenses.

Mareschalcus itidem rationem subducet de viribus auxiliorum, quæ submittuntur, adeoque tempore commodiore ad transeundum, cum universæ copiæ apud Limovices conveniant, inde moturæ.

Quod si credat, posse sese & debere hostes in circumvallatione aggredi, quod tamen non faciendum censemus, tametsi possit, aut aliquam stationem apud ipsos capere, ad obsidionem solvendam cogere, quantum nobis hinc licet intelligere, videtur eo rerum statu auxilia destinata esse expectanda.

Quod si econtra judicet, diverticulum aliquod esse sumendum, & perseveret in consilio: quod Tarragonam spectabat, ad se accerset Villaroium marchionem, cum copiis, quas ducit, nisi forte malit Rosesum invadere, prius marchionem instituti faciet certiorem, docebitque quid facto opus sit, ad executionem instituti. Concorditer disputabunt de hoc aut illo per Bauvæsium Plessianum, quicquid necessitas imperabit, ut ritè inceptent & absolvant constituta, non tantum quoad rem tormentariam, sed & naves ac triremer, cum naucleri sint jussi, ad nutum ipsi parere.

Commodis regijs maximè conveniret, obsidio Rosesi, quæ hic optatur, præ omnibus Catalauniæ locis quoniam eo loco capto, ad quosvis casus nobis asseretur Russilionum Perpiniano itidem melius protecto: institutum autem eo facilius posset procedere, quod naves & triremes eum portum minori labore occluderent, quam Tarragonensem, ubi obsidio ne equitem quidem posceret.

Impræsentiarum attamen considerandum est, ne Catalauni suspicentur nos potius emolumenti particularis habere rationem, quam salutis provincialium, dum progressus hostium conamur impedire, & nostris viribus provinciam asserimus, quapropter ista Mareschalco Mothano relinquitur integra, ut maturè expensis omnibus, pro re nata, & industria solita agat.

Bauvæsius Plessianus Mareschalco itidem proponet, si fortè minus consultum putet, obsidionem Leridæ tentari, & ipsus constituat Tarragonam, aut alium quemvis locum obsidere, postquam de momento temporis, quo Marchio Villaroianus accesserit, posse ipsum ad Tarragonam accedere, & obsidionem inceptare, decem vel duodecim dies, antequam Marchio perveniat, sed ibi dispiciet locum refugij, quo subeat, quamprimum de hostium universo exercitu accelerante fuerit certior.

Hoc pacto hostes eum non poterunt impetere, nisi obsidionem

Leridæ

Leridæ solvant, quem effectum impensè desideramus, si verò pergant in obsidendo, æquestres tantummodo mittent copias, quæ nostratibus nihil fortiores erunt, quemadmodum ipsius de statu suarum copiarum perscribit. Sic pedites relinquentur inutiles, qui nec stationibus tuendis suffecerint, adversus præsidium nostrate, quód Leridæ est impositum, & quatuor millia excedit.

Visum hic est, posse eum carpere hostium commeatum, si agmen equitum trajiciat fluvium Nogeriæ, prout ea omnia Bauvæsio Plessiano particularius sunt demonstrata ex delineatione provinciæ, secundum quam ipsi cum Mareschalco fuerit agendum.

Interest, provinciales in omnibus occasionibus sustentari in illa benevolentia, quam ad nuperrimum casum exhibuere, ut omnia necessaria subministrent, quæ ipsorum fuerint facultatis, & principaliter quæ rem tormentariam concernunt, donec mandata, in eum finem expedita, sortiantur suã executionem, qua integrè restituantur tormenta, cum omni apparata.

Quicquid autem constituerit agere, in eventum ancipitem, disputabit cum Deputatis Principatus, consiliariisque Barcynonæ, ut, successu spei minus respondente, desinant, postquam consiliorum fuere participes, vituperare nostrum institutum, adeoque ipsi in eodem studio, quod hactenus in Galliam sunt testati, suffulciantur.

Quæcunque autem hactenus sunt dicta, Mareschalco proponuntur, tanquam admonitiones, cum majestates reginæ Mareschalci prudentiæ omnia committant, ut constituat pro ratione fortunæ sese præbentis, quæ futura sunt commodissima, & modum inibit, quem judicaverit convenientissimum, auditis tamen ante, ducum primariorum in exercitu sententiis, quas secum ruminabit, secundum notitiam, quam de provincialium rebus est adeptus, ingenia & propensiones populorum, occasionesque subinde nascentes.

Vt autem Bauvæsio Plessiano integra adhibeatur fides apud Mareschalcum; regia majestas eum epistola in istum finem instruet.

Is igitur de rebus istis omnibus conferet cum Marcano, exhibebit etiam præsentem instructionem, audietque sententiam

ipsius de singulis, quæ Mareschalco proponere debet, quam itidem subjunget, nisi Mareschalcus Barcynone non admodum remotus, ab ipso Marcano possit adiri.

Arbitror ego, nihil accuratius inveniri posse, nihil explicatius scribi, ideoque instructionis, ipsissimæ verba simpliciter huc inserenda duxi, ne apice quidem mutato. Iudicare licebit de universo negotio per hunc solum actum, ut pateat, nihil quicquam, quod à providentiâ & bono instituto expectari potest, desideratum fuisse, quin aula satisfecerit omnibus & singulis, quæ causam istius provinciæ contingunt.

Ubi vero visum Numini, successum industriæ aliquando negare, non ideo minoris fuerint æstimandi qui rem gubernarunt, cum scientiæ Architectonicæ, cautelisque illius nihil prorsus decedat, si causa aliqua potentior interrupit executionem instituti suscepti, & materias, ad erigendum ædificium congestas dissipavit.

CAPUT XXI.

Succincta relatio rerum Italiearum, à morte Henrici Magni, usq; ad prælium quersianum ubi Comes Harcurtius vicit.

Etiam rerum per Italiam gestarum est facienda mentio, quæ Administrationem nostratem præcesserunt, antequam ad eas accedamus, quæ conciderunt, & principaliter de successu, quem in insulâ Elbiæ obtinuimus.

Italia vero primam palæstram, quam Hispani exercendis armis, à morta Henrici Magni legerant, præburt, si seponatur bellum Iuliacense, quod exigui temporis & momenti fuit. Ægre ipsis faciebat, fastidiumque concoquere non poterant, Ducem Sabaudiæ fuisse membrum principalius, adeoque summum authorem Ligæ, cum Henrico IV. & aliquot Germaniæ principibus institutæ unde exitium ipsi destinârunt, ut postmodum facilius reliquam Italiam conculcarent.

Bellum

Bellum igitur tribus diversis & fere continuis vicibus duci inferunt, quod trina pace, quam Gallia semper arbitra conciliavit, fuit determinatum cum tempestatis illius ratio non permitteret, nos tanquam auxiliares, aperte illis rebus admisceri.

Cum successio Mantuæ evenisset, duce Vincentio, sine liberis masculis mortuo, stirpi alteri; quam faciebat Dux Nivernius, eum secludere per vim parabant, cum omni jure ad successionem admitteretur, nullo excluderetur. In eum finem fœderantur Duci Sabaudiæ, qui inhiabat aliquot locis agri Monferratensis, propter opportunitatem situs; Imperatorem adigunt ad pacem cum Dano sanciendam ut lectissimas copias adversus Mantuæ ducem duceret, quæsito commissæ feloniæ prætextu; tametsi dux ad quælibet officia descenderet, quæcunque vasalli sors requirere posset erga dominum ligium.

Gallia spectabat has per Italiam turbas nascentes, non oculis liberis & vagis, cum tragædia aliqua ex parte propter ipsam institueretur, sed genio, ad vota secunda tantum prono, & opere duntaxat benevolo, officijs admodum violentis, tametsi inutiliter & Madriti & Viennæ redditis. Factio Religionariorum, quæ domi occupabat, & quorundam magnatum in Senatu regio aversa sententia, quam prodebant, de Duce Mantuæ neutiquam asserendo, id solummodo permisère, donec absolveretur Rupellæ obsidio, unde Rex expedit⁹ Alpes traiecit, & sola adventus sui fama Casalam agonisantem liberavit.

Pax, inter Hispanos ducem Sabaudiæ & nos Susæ conclusa, violata nuntiatur anno sequente, cum Marchio Spinolæ transivisset in agrum Mediolanensem, & collato descendisset in Mantuanum; ut eodem tempore utramque Mantuani provinciam invaderent Dux Sabaudiæ, qui sibi partem spolij poscebat, partibus accessit: unde necessum habuimus denuo transire Alpes, ut iniustam illam societatem disturbaremus. Postquam autem omnes omnino, artes, quibus dux Sabaudiæ utebatur, ut nos temere in illa provincia intricaret, explicuissemus; Cardinalis Richelius, qui exercitu nostratt præerat cum summo imperio, ipsi eripit *P*inierolam, cum inopinato retraxisset exercitum ad

ducem

ducem paribus artibus deludendum, ex itinere, quod Turinum versus instituisse auebat.

Id vero nihil impedijt, quin copia Hispanorum & Imperatoris partem sui instituti in agro Monferatensi & Mantuano perficerent, & nos perderemus, quicquid illic conservatum optabamus, usque ad Casalæ Citadellam, in cujus fidem universa Ducis Mantuani spes erat redacta, quemadmodum priscis seculis universa Romæ fortuna compingebatur in Capitolium, quod repugnabat, libertatis pertinax.

Pax quæ ex intercessione Pontificis maximi, & per ministerium Cardinalis Masarini tum coijt, Mantuæ ducem ab extremo interitu vindicabat, ut respirare liceret; adeo ut res Italicæ relinquerentur in statu ancipiti, qui neque totus turberetur, neque totus quiesceret, usq; ad illam alteram pacem Querastensem, quâ firmitas quædam accessit.

Necessitas premebat Imperatorem, ut omnes omnino copias, quæ transierant Alpes, revocaret, & regi Sueciæ opponeret, qui armatus invaserat Imperium. Sic discedit Gallasius, eius per Italiam legatus summus, qui principi & causæ communi inservivit fideliter; & Ferianus, qui successerat Marchioni Sancrociano, omnem fervorem atque vehementiam, quibus conabatur tranquilla turbare denuo, in verba quædam comminationibus turgida, & ampullas ventosas effudit.

Præstitit vero nobis ista pax hoc beneficium, ut rationem invenire potuerimus, ad nostras partes traducendi Ducem Sabaudiæ, Victorem Amedæum, etiam Pinierolam acquisiverimus ex ipsius potestate, per venditionem liberam, quo temporis momento Mantua redebatur Duci suo, ad restitutionem Pinierolæ.

Dux tamen Sabaudiæ non per omnia sincere ad nostras transierat partes, quin nauseabundo coqueret stomacho jacturam istius loci; unde omnes ingenij nervios intendebat, ut eundem recuperare liceret. Ex eâ causâ, postquam apertum, cum Hispaniâ bellum sumsimus, pace penitus sublatâ, ad vehementissimas Hollandorũ preces, & propter causam Electoris Treverensis; coercere

cere voluit ſua arma, ne omnem operam præſtarent, aut noſtratia quævis commoda caperent, quod alioqui erat proclive, ut nempe nos rebus gerendis ulterius immixti ipſius operâ indigeremus ſi egeſtas aliqua lapſu temporis rationem reſtituendæ Pinierolæ præberet, quem ſummum fructū, & ultimū belli finem ſibi propoſuerat.

Hoc adeo verum eſt, ut poſt prælium ad Ticinum, cui feliciter obtinendo ille primitus nolebat ſuccenturiari, quemadmodum tandem amitti noluit verſus Mediolanenſem agrum progredi inſtituerit cum ad Pedemontium foret revertendum: quod ſi eo pervaſiſſet ubi ex cōdicto Dux Rohanius cum exercitu erat futurus præſto, nos in agro Mediolanenſi certiſſime conſtabilitieſſem⁹, adeo ut exercitium quo Hiſpanos fatigare licuiſſet, curam Pedemontij & Monferrati ſepoſuiſſet, Italiâ ſpectante quæ à ſeculo videre non potuit, nempe Mediolanenſem agrum fieri belli ſedem,

Dux autem ſatis habuit, ſummam rerum eo in æquilibrio inter duas coronas tenere, ne moles emolumenti in alterutram partem recumberet; neve Hiſpanis nimium dejectis ipſus minoris apud nos fieret aut nos eouſque debilitaremur quin pro commodi ſui ratione & voluntatis propenſione, nos reſtaurare poſſet.

Hanc perſonam ſuſtinuit, donec princeps Tomas in Flandriam deſcendit, & ſeſe Hiſpanis penitus daret. Ibi demum conſtituit Hiſpanis nihil parcere, ſed bellum aperto marte inferre, ut auerteret ſeriem, quam reipublicæ tempore labente defectio fratris conciliare potuiſſet damnoſam. Mors tamen paulo poſt iſtam mentem ſuſceptam eripuit facultatem executiōis, adeo ut dici queat, eum Italiæ commodis, noſtriſq; per eam provinciam deceſſiſſe, ubi maximè erat neceſſarius.

Poſt paucula remittitur ab Hiſpanis princeps Thomas, cnm optime intelligerent, eum majorem illic reb⁹ Hiſpaniæ præſtiturū operā, quā per Flādriā fecerat, ubi didicêre ex prælio Aveiniano perdito, magnis ducibus proſperitatē nō eſſe propriā, & mutationem aeris & terræ non minus aliquando contribuere ad reditum bonæ fortunæ, quam ad reſtaurationem valetudinis concuſ-

concussæ, ubi alterutra desit. Nihil aberrarunt in calculo; nam progressus, quos Marchio Leganesius & ipse per agrum Monferratensem & Pedemontanum fecere, ij fuere, ut fere universa succumberent sub ipsorum armis, præter Citadellam Turini, & urbem Casalæ.

Hoc tam duro & tristi eventu, quo Pedemontium & Monferratum premebantur & metu lethali per universam Italiam sparso, non distulit Gallia accurrere, & reb9 collapsis auxilia ferre. Calamitas tamen illius provinciæ videbatur superare remedium, quod tum adhiberi poterat; cum difficultates, quibuscum Gallia conflictabatur vires pene excederent. Ausa tamen est illas exuperare, postquam animum & fiduciam ex justitia causæ, quam tutabatur, sumsisset, cæteris Numini relictis.

Legit perinde imperatorem, qui non tantummodo ducis obiret munus, sed intrepidus permaneret, & animum gereret omnibus belli horrendis & stupendis superiorem. Electio Comitem Harcurtij tenuit, qui ex prodigio virtutis, quod in quartum usque diem porrigebat, insulas Diuæ Margarethæ, & Divi Honorij recepit, quas Hispani paulo ante nobis eripuerant.

Quantacunque sibi Gallia ab ipso promitteret, superarunt successus, quos per seriem obtinuit. Casala, quam plurimarum rerum necessariarum penuria ad incitas redegerat, refocillatur, postquam Comes iste pervasit, quibuscunque in commodis, quæ plurima in agro hostili ingruebant, declinatis. Summum tamen periculum imminebat regressui, ubi necessum habuit duos exercitus sternere & calcare, uterque vero majoribus pollebat viribus, & qui in cursabant à capite & à calce, cum facillimè potuisset turbari & perinde profligari, per tenebrarum adminiculum, quod accesserat.

Generosè tamen ille sese extricavit, adeo ut hostes à capite & à calce cæderet, facinore per quam egregio quod meretur clarissimum Solis lumen, & æternum famæ per orbem terrarum encomium. Omnes & singuli nostratium præstitâre sese viros; laudem præ cæteris tulêre Turænius & Plessis Pralinius, Campiductores, & Rupeserverius structor acici.

CA-

CAPUT XXII.

Funditur Marchio Leganensius ad Casalam. Harcurtij Comes obsidet & capit Turinum: alij recensentur per Italiam successus, usque ad mortem regis superioris.

OPprobrium & jactura, quæ Leganesius in illo prælio, cui cum principe Thoma interfuit, suscepit, nihil diminuerunt mentis institutum de Casala corripienda, quam vi superare meditabatur. Apparatum clam instruit, jam fastuosior ex Wormatiæ successu, quem mors Mareschalci Crequij fecerat planum. Subegerat etiam Vercellas, pene sub oculis Cardinalis Valettani, & Rætos à fædere cum Gallia contracto, distraxerat, partibus Austriacorum per transactionem Oenipotentanam additos. Cum igitur istis fortunæ beneficiis tumeret colophonem victorijs imponere certum habebat Casalam, quæ amores & æmulationem omnibus omnino Mediolani gubernatoribus præstitit, post citadellam urbi additam.

Mediolano sic egreditur certissima fiducia Casalæ subjugandæ, adeo ut omnibus videretur potius adire possessionem, quam expeditionem ducere. Verumenim vero armatum sese videbat validè, & noverat, hostes in longinquis versari, & debiles esse unde citra temeritatem ipsi licebat credere, tempus fatale tandem evenisse, quo Casala obsequium esset mutatura.

Nuntium de hac obsidione impensè angebat Harcurtium: qui tamen expendens, quam exigua esset facultas urbem obsessam asserendi, & quantam calamitatem traheret illius perditio; constituit illud audere, ad ancipitem eventum, ne istud, quod certum erat, contingeret, adeo ut satius duceret, omnia exponere sorti, ut exitio devota servaret.

Susceperat autem supplementum grande, quod Mothanus Udencurius adduxerat: eo assumto præter copias reliquas, Pinierola abit, Casalam versus ducit, media parte copiarum fere Leganesio inferior, quem tamen intra circumvallationē fudit, & fugavit. Deinde Turinum, invasit, quo princeps Thomas cum exercitu, non multum inferiore concludi voluerit.

Ibi vero non minores famis sensit stimulos, quam obsessi, quos cogere instituerat, coegitque ad deditionem, postquam sæpius conatus frequentium & furiosarum eruptionum quales vix unquam per nostram ætatem ab obsessis factæ memorantur, sustinuit. Summus autem honor, & recuperati Turini, & liberatæ Casalæ debetur Turænio, Plessis Pralinio, & Mothano Udencurio, qui famosis istis occasionibus interfuere.

Lubens hic per opportunitatem rem memoratu dignā de Casala recensuero, scituque non ingratam. Dum Leganesius apparatum obsidionis comportaret, capita quædam de pace ineunda proponebantur in Hispania, quæ gubernator hic repudiari fecit per fiduciam, de urbe hac subigenda datam. Idem acciderat, quando Gōsala Cordubanus eam obsidebat, per primas turbas, adversus Ducem Mantuæ excitatas.

Institutum istius principis satis prospere procedebat, & Viennæ & Madriti, tum per officia, quæ Gallia ipsi utrobique præstabat, tum propter justitiam causæ, adeo ut Imperator nefas duceret eam violare, ad summum universæ Europæ scandalum. Certitudo autē, qua Gonsala in Hispaniam scribebat, Casalæ subigendæ, ut in qua credebat sibi firmam esse clientelam, cum vigilum magistro Spadinio initam, omnia præliminaria pacis, quæ à conclusione non longè aberant, disturbavit.

Ubi itidem notandum fuerit nihil adeò mirum accidere, si Gubernatores Mediolani delectentur turbis Italiæ, quas aut ipsi suscitant, aut per suidas factiones fovent, ut nempe locum habeant armorum & sumendorum, & servandorum. Neque enim Bellum regi suo adeo damnosum fuerit, qui particulatim ipsi compendia ferat grandia.

Volu-

Volupe est etiam imperio amiciri, & metui quod fascinum apud ingenia varia est admirandum.

Habent etiam, unde opulentam faciant messem rei pecuniariæ, quo altero fascini gerere avara mens apprimè movetur. Hac siquidem ratione sibi subjiciũt pene cæteros regis Hispanici ministros, qui rebus illic præsunt, adeo ut pro reges Neapolitani, Siciliani & Sardici teneãtur ipsis subsidia quæcunque imperata submittere, nisi gravior domi urgeat causa, quæ usum neget.

Credant præterea, sese circumdari vicinis, qui in subditorum non veniant censum, & honoris detrimentum inferant, quieti permissi, adeo ut semper meditentur, corpori Italicæ monarchiæ, quam à tot annis concupivere, membrum aliquod novum inserere. Cum autem nihil majorem apud regem conciliet authoritatem, aut grati animi testimonia rectius exposcat, quam successus aliquis prægnantior in illa proviucia; nihil admirabimur, eos turbare & tumultuari sine intermissione, ut compendiosi honoris occasionem & materiam nanciscantur.

Ex hisce potest confici, de duabus Casalæ obsidionibus, nullum bellum per se adeo injustum esse, nec adeo exitiosum reliquo orbi Christiano, quod Hispanis succensisse sit nefas, aut quod terminari placeat, quamprimum scintillula alicujus emolumenti emicat. Quamvis sæviat tempestas inanis, & portus, quem subire queant, securus sit accommodus, mare tamen non deserent, quousque spem retinent capturæ.

Notandum denique de duabus hisce obsidionibus, nec Deum dimisisse impune bellorum studium, & pacis fastidium, quod Hispani ibidem profitebantur. Bellum enim quod fecerunt, & Imperatorem, ad idem suscipiendum adversus Ducem Mantuæ, incitarunt, omnino fuit principium vicissitudinis, quæ rebus Germaniæ accessit: jacturæ etiam ad Casalam & Turinum susceptæ animos addiderunt Catalaunis & Lusitanis, ad sumendam perduellionem. Intelligemus itaque, sanguinem Christianum injustè fusum inclamare cælos, & vindictam exposcere, quam citius aut tardius, aliquando certè impetrat.

Redeamus ad rhombum, à quo, uti mihi videtur, non inutiliter recesseramus. Turino recuperato, vix erat quod Harcurtius in Pedemontio ageret, aut operam requireret difficilem, præter obsidionem Conij, cujus gubernator, Comes Broilij, repugnavit ultra spem omnem adeo ut specimina virtutis eximiæ præberet, quam nunc pro causa regia exercet, meritus utique, quem Cardinalis Masarinius traduceret, postquam principes Sabaudiæ à partibus Hispanorum avulsisset, nostris addidisset.

Harcurtius secundum istă revocatur ex Italia, surrogato duce Bullionæo, qui exercitui præesset cum summo imperio. Quamvis autem operam ille suam non potuerit per angustias temporis extendere, ostendit nihilominus per exiguum id spatium, quantâ capacitate rei militaris polleret, secundum specimen ad Sedanum comprobatum. Nisi vero causa illa fatalis, cui infeliciter sese admiscuit, cũ frustrata fuisset benevolentia regis, ut hoc imperio exueretur, locus erat summis emolumentis, quæ regiis commodis, & Italiæ bono conciliasset.

Dux Longavillanus substituitur Duci Bullionæo, ubi electio comprobavit judicij acumentum propter dotes tanti viri, cũ quod cõmunicatis consilijs esset agendũ principem Thomam vero sororium ipso haberet, unde nunquam duo imperatores, pari authoritatis gradu, simul majorem unionem & concordiam conferre potuissent. Communi opera involunt & capiunt Tortonam, utbi pernicies nostrum exercitum cepit subruere. Parum tamen id erat ad regressus incommoda, quæ ex rigore anni summo crescebant, & quasi per conjurationem omnium elementorum in eam calamitatem eruperunt, ut hominibus vix ac ne vix quidem licuerit eniti, dum jumenta & reliqua impedimenta per vias, ultra memoriam viventis interruptas ac mersas destituerentur. Hæc confusio & ruina, quæ tã exiguo non potuere sarciri tẽpore, ansam præbuere Hispanis ad alteram Tortonæ admovendam obsidionem, ubi per otium tantas munitiones instituere, ut ubi nos expediti essemus ad auxilia ferenda, opera illorum superari non possent, sic illi sine

labore

labore, ſaltem citra periculum locũ recuperarũt, qui nobis diſſipationem exercitus numeroſi, ut caperetur, attulit. Ceperamus autem eum ante mortem Cardinalis Richelij, quemadmodum eundem perdidimus ante obitum regis ſuperioris, qui forſan non adeo, uti oportebat, res Italiæ habebat cordi, unde & parvi illam jacturam faciebat.

CAPUT XXIII.

De rebus Italiæ, poſtquam princeps Thomas ſolus præfuit armis regiis.

Dux Longavillanus redit ex Italiâ, poſt obſidionem Tortonæ: reſtat princeps Thomas ſolus, qui copiis Regijs & Sabaudi præeſſet. Moritur rex paulo poſt, declaratur regina adminiſtratrix, & ſuſcipit curã illius provinciæ æquè ac cæterorum negotiorũ, quæ hinc inde agitabantur, perquam fervide, eventu non ſterili.

Princeps Thomas recuperat Aſtum, quod Hiſpani occupaverãt, dum apud ipſos eſſet, & cum ipſis faceret: ſupplementum accipit aliquarum copiarum, quas rex ſuperior deſtinaverat ad Burgundiæ comitatum vexandum, obſidet Trinum, munimentum ad circini uſum liberum factum, invadit, & methodo militari ſubigit.

Pondeſtura conſequitur, ſine vi oppoſita, & Citadella Aſti, per væcordiam gubernatoris nuperrimè ſurrepta, adeo ut in poteſtate Hiſpanorum non diu hæſerit, per principis Thomæ induſtriam & virtutem.

Non prætereundum hic, Turenium hanc navaſſe operam, qui copias ex Burgundiæ comitatu adduxerat, antequam Trinum invaderet, legatus utique ſummus, ſibique ſubſtituerat duos Cãpiductores clariſſimos, Ruvinium & Magatotium Pleſſis Pralinius obibat etiam vices legati ſummi, poſtquam diutinam & utiliſſimam præſtitiſſet operam per Italiam Campiductor.

Lector, ut arbitror, non opus habebit perſuaderi, Cardinalem Maſarinium, quod omnium optimè perſpectũ haberet,

beret, quanti interesset Galliæ, ut res illius provinciæ florerent, aut saltem ab inclinatione vindicarentur, non parum contribuisse ad institutum, quod regina sumsit, & ad mandata in eum finem expedienda.

Recepta Asti Citadella nihil fere memoratu dignum evenit, neque ex parte Hispanorum, neque nostra, usque ad Vigevanum captum, quod munimentum agrum Mediolanensem, in quo est situm, exercet, & Mediolanum ipsum, modo asserere licuisset, è longinquo obsidet, adeo ut Mediolanenses nostris incursionibus & insultibus paterent. Animadvertitur tamen nescio quod fatum à longo tempore, quo ager Mediolanensis relinquitur intactus, aut sine operæ pretio invaditur, aut firmum pedem nobis negat.

Tertio bello, quod Hispani fecerunt Duci Sabaudiæ à morte Henrici Magni constitutum erat, & apparatus omnis expeditus à parte Ducis, ut invaderet illam provinciam, & finem ulterutrius canalis occuparet, qui partem commodorum præstant Urbi, instar geminorum uberum. Per pacem autem, quam Hispani apud Parisios coire voluerunt, postquam animadvertissent bellum Italiæ sibi æque detrimentosum, uti illud Gradiscanum fuerat Archiduci Ferdinando, disparuit conatus ille Ducis, quod cogeretur leges illorum pactorum subire, copiis, quas Gallia submiserat, & majorem exercitus partem facere videbat, redire jussis.

Postquam rex superior angustias Susæ perrupisset, quem Italia Hospitatorem suum respiciebat, potior pars mortalium expectabat, quando provinciam Mediolanensem esset invasurus ex hac parte, si Veneti Duce Mantuano ex altera incursarent. Neque enim unquam benignius sese præbuit occasio, quam per illam concordiam id ut pateat ad oculum, satis habuero dixisse, Venetos ea fiducia mandasse suo imperatori, qui versabatur in limite Cremonensi, ut irruet, ad primum nuntium de progressu copiarum Gallicanarum versus agrum Mediolanensem, ubi omnia disposita propendebant ad certissimam mutationem. Pax autem, quam gravissimæ rationes, mihi alibi, in prima nempe parte Ministri summi, perstrictæ, nobis persuasere, spem Italorum evertit, qui liber-

libertatem ingemiscebant, dum Hispani animos reciperent ex pavore exitij tam manifesti.

Quis verò dubitasset, de prospero obsessæ Valentiæ successu, quin porta illa, per quam licuisset penetrare ad viscera provinciæ, & nostris, & Sabaudi armis patuisset? Apparebant sane signa secunda, modo omnes omninò, causæ subalternæ, quæ in hoc negotio concurrebant, officium fecissent, harmonia denique inter omnes & singulas partes machinæ sibi constitisset.

Superius peregi sinistram mentem, sive spontaneum errorem Ducis Sabaudici, qui inutilē reddidit irruptionem illam Ducis Rohanij, quam ex Valle Telina instituerat in agrum Mediolanensem, ut jam nihil memorem remoras occultas, quas universa Ducis istius consilia ex aula patiebantur, ab aliquod ministris sub alternis, inter quos & Pater Josephus est numerandus, qui æmuli authoritatis, & hostes gloriæ, quam acquirebat, eodem tempore duas res prorsus disparatas & contrarias optabant, prosperum scilicet successum armorum, quibus præerat, & eundem inglorium.

Attamen si judicandum sit ex fructibus de arbore, secundū Evangelij regulam, & de principiis internis hominis ex vitæ instituto exteriore; illud, quod in curriculo rerum per Vallem Telinam animadvertere potuimus nobis præbet judicandum citra temeritatem, ex duabus illis passionibus ministrorum, quos diximus, quarum altera laudem, altera vituperium merebatur, illam deteriorem semper prævaluisse. Hæc vero æquus lector dabit desiderio justitiæ distributivæ, quæ retribuit, unicuique secundum opera sua.

Consilium de Tortonâ subigenda, cujus mentionem fecimus superius, ex parte utique fætus Cardinalis Masarinij, extra ullum dubium felix erat ab exordio eventus non tamen perstitit prosperitas, uti adnotavimus, quemadmodum etiam Vigeuanio accidit, quod Hispani aliquanto post recuperarunt per summos Mediolani conatus, ut hæc servitus excuteretur, spina acutissima ex calcaneo quasi revulsa.

Ab illo tempore nihil insigne emicuit sub imperio principis Thomæ, usque ad negotium Orbitelli, & pugnam Pruanam, ex qua princeps hic, licet

inæqualibus ſubnixus virib⁹, cum honore receſſit, poſtquam omnia ſpecimina & ducis & militis, quæ ab ipſius authoritate & peritiâ expectari poterant, edidiſſet.

CAPUT XXIV.

Res geſtæ per Italiam, dum arma Ducis Modenenſis cum noſtratibus juncta agerent.

Antequam ad negotiũ orbitelli Plumtini & Portolõgoni accedamus, paucula quædam commemorãda occurrunt per agrum Cremonenſem, poſtquã Dux Modenæ ad noſtras partes tranſivit, & ſua noſtris conjunxit arma.

Aſſevero autem, dubitari non poſſe, quin conjunctio hæc facta fuerit per induſtriam & curam Cardinalis Maſarinij, cum is Cardinalem Eſtenſem noſtræ cauſæ implicaverit per collatum ſummum honorem, quo celebraretur protector & advocatus hujus regni inde & ducem fratrem pertraxit, attinuitque, donec res noſtræ per Italiam marceſcerent, & ipſus cogeretur ſibi ipſi conſulere, mediasq; partes ſumere. Id vero non exigui officij locum tenet apud iſtam coronam, ubi duo principes tantarum virtutum nobis fuerunt conciliati, quorum alter honorem & famam noſtram ſuſtinuit Romæ præclariſſimè, alter vero armis ſuis, quæ id temporis pondus habebant, copias noſtras firmavit.

Quo tempore, igitur conjunctis nobiſcum armis agebat, tres evenêre caſus, notatu digni: illorum in agro Cremonenſi, pagum ſcilicet ſpatioſum, ſed ſine munimentis, etiam muris, qui ambitum clauderent. Navalæus Campiductor inter cæteros ibi hoſpitabarur cum parte copiarum, & ſtupet, univerſas Hiſpanorum copias ſubito ingruere duce Caracenæ marchione.

Infir-

Infirmitas loci, ubi hærebat, non summe angebat, cum vallum struere, fossas ducere defensionem parare licuisset, modo annonam ad subsistendum habuisset. Cum autem pauxillulum ibidē invenisset, quod primitus fuerat & sumtum, nec tempus esset hostibus jam incursantibus, annonam advehi; pereundum ipsi erat necessario, nisi Beyfius, etiam Campiductor, certe ex Casalâ digressus, de socij periculo certior, ad Ducem Modenæ abijsset, qui propter rei difficultatem primitus repugnabat, & conductum sclopetariorum obtinuisset, ut annonam cymbis injectam ad locum Eridani destinatum secure deducerent, quo Navalæus processit cum equitibus, statione tamen intermedia prius occupatâ, per quam pronum fuisset Hispanis regressum intercludere, si de eâ occupandâ fuissent soliciti.

Summa difficultas, quæ Beissio occurebat Biadanæ, in eo consistebat, ut Navalæo, quid ageretur nuntiaret, cum hostes intermedij essent. Eam tamen superavit operâ rustici alicujus, qui ivit & redivit per hostium stationes, schedulis securi applicatis, ubi lignum ferro impingitur. Beneficio istius strategematis sane cōservatæ fuêre nostrates copiæ, ubi Hispanis perijt egregia eos sine pugnâ conficiendi occasio.

Secundum illam annonam perlatam ex Pedemontio accessit cum reliquo exercitu Mareschalcus Plessis Pralinius; quod ubi ad Caracenam emanavit, nihil in agro Mediolanensi periclitandum ratus, adversus eos, qui pugnâ inferiores non haberent quod perderent, plurimum autem ex victoriâ lucri ducerent, fossam duxit latam, & per omnia concinnam, ab Oglio usque ad Eridanum, quæ ante suum exercitum, nostrati opponeretur.

Dux Modenæ, & Mareschalcus constituunt ipsum aggredi eodem in loco, ex sententiâ nobilis Itali, quià Caracenâ male habitus, ab exercitu discesserat, & docebat, opus non per omnia loca absolutum esse & ingressum rimantibus patere. Respondit eventus instituto: Hispani vim patiuntur in vallo, tormenta cum impedimentis relinquunt, plurimi cæduntur, multi capiuntur, cæteri fugam cum Caracenâ arripiunt.

Omnes omnino noſtrates ſeſe in hac occaſione præſtitêre ſtrenuos, à gregarijs uſque ad duces ſummos, qui virtute & induſtriâ clari evaſêre. Gaudium autem, quo Mareſchalcus mentem demulcere poterat, ex tam illuſtri victoriâ, in ſanguinẽ filij primogeniti mergitur, cujus morte, chariſſimo utique pretio, nobis illa victoria conſtitit,

Credi voluit, ſi continuo Cremonam noſtrates tentaſſent, ubi omnia torpebant ex cõſternatione, eam properanter manus daturam fuiſſe. Cum autem putaretur Caracena eo confugiſſe, ut incolas ſuâ præſentiâ firmaret, & diſſipatas copias colligeret, in illam partem ducendum nemo cenſuit, cum potius apparatus ad obſidionem inſtitueretur, ab aliquot diebus ſuſcipiendam.

Obſidio hæc, tertius ſcilicet caſus, de quo me dicturũ promiſi, grandibus laboravit difficultatibus, quæ tandẽ omnem fruſtratæ ſunt conatum cauſam primam tribui oportet imbecillitati noſtri exercitus, quæ unum ſaltem aſſultum permittebat ex parte caſtelli, omni reliquo ambitu libero, adeo ut ſupplemẽta & annona ſine magno labore pervaderent.

Altera cauſa reijcitur in libertatem, quam Dux Parmenſis Hiſpanis indulſerat, adeo ut per ipſius provinciam, ad ſuſtinendam Cremonam, traherent quæ vellent. Licuiſſet nobis huic incommodo obviare; ſi occupâſſemus inſulam Meſanam, oppido vicinam, cujus beneficio ille ſubſidia quælibet introducebant. Juris Parmenſis fuerat; ſed per tranſactionem quam poſtremũ dux cũ Hiſpanis inſtituit, extorta ipſi eſt cũ Sabionettâ ſive per mulctã belli, ꝙ adverſ⁹ ipſos geſſerat, ſive pignoris vice, ad ſtabiliendam, quã promiſerat benevolentiam. Quicquid ſit ut nos prævenirent, ne inſulam illam corriperem⁹, Ducẽ vero præſentẽ haberẽt favẽtiorẽ, reddẽdã cenſuêre, cũ ſpõte intelligererẽt, illã in poteſtate Ducis cõſtitutã, nobis in tactã fore, per eã tẽpeſtatẽ ubi maxime optam⁹, inimicâ eâ nõ uti. Prudẽtiæ ſic minime vulgaris inſtincta, ſati⁹ habuêre illã perdere, quã Cremonã periculo exponere, cujus bono inſulam applicaverant.

Cremona tamẽ, præter vniverſa iſta incõmoda noſtris

ceſſiſſet

cessisset armis, nisi omnium gravissima etiam accessisset difficultas, quæ ex inopiâ pecuniarum oriebatur, quas turbæ Parisienses huic æque, ac cæteris subducebant exercitibus. Castellum, ubi impetus tenebat, in puluerem pene erat redactum, fossas exuperaveramus, marchio Villanus, qui postridie cecidit, accesserat cum exercitu Sabaudi, ut obsidionem fulciret, & omnibus rebus necessarijs, ob pecuniæ inopiam deficientibus, ab instituto desistere cogimur, adeo ut vere dici possit, messẽ nostrã, quæ jã pene maturverat, grãdine fuisse corruptam.

CAPUT XXV.

De instituto Montis Argentarij, & particulariter Orbitelli subigendi delineato.

Quamvis ea, quæ per capita superiora recensui, admodum sufficiant ad exculpandũ summum ministrum, apud eos, qui ab ipso rationes alienarũ calamitatum, & errorum exegerunt; injuriùs tamen mihi ipsi viderer, erga ejus merita, imo ipsam Patriam lædere, quæ non debet ignorare officia summæ existimationis, si tacitus præterirem aliquos prosperiores successꝰ, ubi industria ipsius particulariter patuit & ingenium ampliavit lumen ac colorem.

Incipiam per invasionem Orbitelli quæ ex morte ducis Bresæi evanuit, aliaq; principia, unde spes conceptas decollavit. Hispani sane animos inde inflarunt, cum detrimento sũmo quod inde sustinuit nomen Galliæ per Italiam. Plurimum vero absum, ut ex eo sinistro casu patiar maculam aspergi administrationi Cardinalis Masarinij, cum constituerim demonstrare, Solem aliquando ex nubibus nitidiorem & splenditiorem; & invasionem Orbitelli, cum serie, quam habere poterat, quantumvis per eventum infelicissimam, in delineatione fuisse celsissimam & accuratissimam nostri seculi, adeo ut addiderit in modo, cum calamitati adhiberetur remedium, radios magis vivos & coruscos authoritati Galliæ, & particulari honori Cardinalis.

Cardi-

Cardinalis enim, quicquid malevoli in eum dicere voluerint, cum semper pacem in mente circumferret per belli negotia continua, nec ullum rerum humanarum medium omittere vellet, quo donum istud è cælis deduceretur in terram; credidit illam promoveri, si Hispaniam aggrederetur in alio aliquo loco, qui cum provinciâ Mediolonensi censeretur æqui momenti, ubi tamen irruptio institueretur eo securior & actilior, quo inexpectatior Hispanis accideret, minus nempe provisa.

Circumacto igitur mentis acumine consideravit Mõtem Argentarium, in quo sita est Orbitellus, ut inde victoriã promoveret per gradus, loca per viam mediam sua faceret ne uno quidẽ per intercapedinẽ relicto, quo hostes possent commeatum interrumpere, & sic exercitum hinc obstaculo in regnum Neapolitanum effunderet. Universa hæc disceptabantur cum principe Thomâ, qui per collusiones admodum particulares, à longo tempore fotas cum plurimis illius regni magnatibus, caput foret expeditionis, quemadmodum eidem destinabatur major seges istius laboris, summumque pretium operæ.

Atque institutum hoc procedebat juxta delineationem Henrici Magni, quam paulo ante obitum concinnaverat, ubi ex omnibus victorijs, quas per Italiam sibi promittebat per fæderatorum auxilia solam sibi gloriam seponebat tam ardui facinoris, præter limitaneum aliquem locum, & portum maritimum, ut introitum servaret liberum, ad suppetias, quandocunque illi opus haberent, submittendas.

Experientia rerum, quæ à morte Caroli VIII. usq; ad pacem Castellocambresianam accidêre, ut jam nihil repetamus earum, quæ prius contigerant, in regno Neapolitano & per Siciliam, sub imperio Gallorum; satis demonstravit, Italos quidem ægerrime ferre, varietatem illam morum & regiminis, quæ exteri apud ipsos introduxêre, quod longe rectius sese applicent phlegmati & gravitati regulari Hispanorum, quam igni & irregularitati Gallorum; melius enim ingenijs illorum conveniunt Hispanorum gravissimi mores, & constituta administratio, quam levitas Gallorum, & perpetua incer-

incertitudo. Unde aliquando hos quidem adſciſcunt, ſed ut exterminent, ſi queant, poſtquam eorum ope illos exegerint.

Graviſſime igitur hallucinatus eſt Henricus II. qui in tranſactione Ligæ ſtipulari voluit, quam cum Paulo IV. & nepotibus inivit ad occupandum regnum Neapolitanum, ut liberorum aliquis ſuorum evaderet rex ad conditiones, quas hîc referre ſuperſedeo, & in pactis illis patent. Si enim princeps ille ſatis perſpecta habuiſſet ingenia & mores Italorum, intellexiſſet, tranſactionem ei fundamento innixam non conſtare, & Caraffarum adeo familiam manus tetendiſſe, ut æmulatione Hiſpãos vrerent, & majori cum faſtu accõmodo cũ ipſis tranſigerẽt. Scio, objici poſſe adversꝰ inſtitutũ, de quo nobis eſt ſermo occupandi regni Neapolitani, id vero eſſe inædificare arenæ, ſi quis faſtidioſis populis confidat qui retineri & reduci poſſunt ad officium per vim aut indulgentiam ſive concedas poſtulata, ſive facultatem tumultuandi auferas: cum illud ſemper ſit in poteſtate principis, ad uſum expeditum, hoc remedio deficiente, modo ne expectet, quouſq; crimen ſiat immane, & rei deveniâ deſperent, aut ſimulatam reconciliationem metuant. Fatale quid ſiquidem, aut errorem pertinacem arguit malum inſanabile. Cuius axiomatis Politice plurimas adfert rationes, & hiſtoria infinita exempla confirmandi.

Repono ego, ſæpius id accidere. ſed non ſemper, cum populi inveniantur mutationibus & iſtis viciſſitudinibꝰ revera quidem obnoxij, ſed & alij, qui ſemel exuerẽt frenum, ruant ſine habenis, nunquam ſiſtendi, niſi jugo penitiſſime excuſſo, quo premuntur, aut viribus conatibusq; omnibus profuſis. Nihil metuam, Gallos primæ adſcribere claſſi, & teſtabuntur Hiſpani, quãto ſæpe numero ſpe ſuâ ceciderint, quam in diviſionibus collocabant noſtratibus; quemadmodum etiam viderunt defectiones ſuorum populorum & ſolidas & radicibus actis firmas, quæ tãdem trãſierint in imperia legitima. Adeo ut objectio generatim sũta nos nihil evertat aut ſternat, cum facta particularia illi derogent; quemadmodum & alia eandẽ fulciunt, ſecundũ uſũ axiomatũ politicorum.

CA-

CAPUT XXVI.

De regno Neapolitano invadendo.

Quod si judicandum foret de successu, qui de regno Neapolitano sperabatur, ex rebus postmodum in eo regno cooitis, inferri poterit, Neapolitanos suam operam ad prosperiorem eventum non fuisse negaturos. Cumque parum abfuerit populus ille à disrūpendâ catenâ, quâ Hispaniæ obligatur, ubi præter animi fortitudinem & vires proprias nihil adminiculi habebat; ignorabat etiā, an Gallia facultatē esset habitura, ad defectionē potenter fulciēdā, de voluntate etiā ambigens: an auxilia nostra, quæ per mare deferrentur, forent tempestiva, & integra à procellis, & intacta ab hostib⁹ pervaderent nondū cōstaret de Magnatū propensionib⁹, qui ex unâ parte magis exponerētur oculis mortalium, quā plebes, atq; ita Hispanorū vindictæ, si qua fortuna adversa impingeret, immolarentur, ex alterâ parte vero ægrius perderent amorem regiæ dignitatis, sub quâ distinguerentur cum splendore abs natalibus minus illustribus, adeo ut membra reipublicæ nollent fieri, nisi ea forma induceretur, quæ ordinem suum & commoda servaret: Hinc verosimile videtur, eos, antequam tantam molem aggrediantur, optaturos prosperum aliquod exordium, & instituti sui non ancipitem formam.

Si hæ inquam rationes de fervore nihil diminuêre, quo populus ausus est sese in libertatem vindicare, quid futurum fuisse censeas, amabo, si universum regnum vidisset, in suum commodum & gratiam adventare vires ingentes & terrâ & mari à rege potente & victorioso, thalassiarchâ fortissimo & peritissimo, imperatore Italo nato, ex primâ Italiæ familiâ, in bellis exercitatissimo, qui jam benevolentiā multorū magnatum in regno acquisiverat, ubi dominus ex gente impense optabatur, qui populo deberet fortunæ tantæ apicem, & perinde jugum esset impositurus suave

rus suave

rus suave & facile, quale populi sibi ipsis imponunt ad cõstitutionem arbitrariam domini.

Omnino locus erat spei amplissimus, quæ nihil fefellisset, modo institutum, uti erat conceptum; processisset, aut per pacem generalem non desijsset, quæ tamen nos in possessione occupatorum formâsset, & Hispanis asservisset, quæ sors gravior absorbere potuisset. Tantum autem nocuit fortunâ, ut in hac occasione nos ex primo gradu scalarum reciderimus, naufragio fere in egressu portus facto.

Sic injustitia geminavit, ubi culpam summus minister feret, quod defecto Neapolitana, quæ ceperat & creverat sine ullis cum rege initis pactis, non potuit constabiliri & radices agere: quod Dux Guysius, quem populus Neapolitanus sibi ducem sumserat, magis consuluisset virtutem & ambitionẽ, quã vires suos & naturam negotij. qui noluerat esse regis homo liguis in eâ occasione, aut ex eâ ratiõe agere, nec cũ ministris regis, qui Romæ degebant, aut cũ præfectis classis, in eũ finẽ ad illa littora missis cõmunicare quod idem Annesium Gennarum ad extrema & desperationem compulisset, qui profecto probatum dedit, eâdem operâ perijsse illum, quâ servari potuerit.

Quod deniq; de ventorum & maris impetu pro arbitrio non disposuissemus, seditiosi etiam effrenes, ac elemẽtum refractarium, si eâ figurâ liceat uti, eam reverẽtiam, quam desiderabamuus, insignibus Galliæ non exhibuissent. Ex istis isaq; principijs, quæ non erãt in Cardinalis potestate, promanârunt sinistri casus seditionis Neapolitanæ, & obstacula, quæ eos fulciendi voluntatem fregerunt, ut eos minus asserere potenter potuerimus.

Ut autem revertamur ad delineationem expeditionis Neapolitanæ concinatam, & ad apparatum, qui tantæ structuræ erigendæ, quam cogitabamus, conveniebat, meminerit Lector, nullum unquam institutum profundiore taciturnitate & minus perviâ fuisse absconditum, quam hoc de quo agimus adeo ut Hispãi æquè ac nos crederẽt, omnẽ illũ apparatum, qui sane mediocritatem valde excedat, spectare aut Finalium, aut Tarragonam, aut quemvis aliũ locũ, quã quo impetus noster incubuit primit⁹. *Cuniculi*

ut ver-

ut verbo dicam, adeo tectè agebantur, ut eventus minus prosper ab aëre admisso minimè processerit.

Nihil enim obliti eramus eorum, quæ plerunque sub providentiam humanam cadunt, quin inserta fuerint instructionibus, aut missis aut datis principi Thomæ, Duci Bresæo, & Argensonio, exercitus inspectori.

Jussi erant, arctam & particularem colere concordiam cum Cardinalibus, & ministris regijs, qui Romæ procurabant res Galliæ.

Mandata solita, ad trajiciendum militem, annonam apparatum; & quæcunque subsidia præmissa erant in Pedemontium, Proventiam & quo non, ijs scilicet, qui per illas regioaes regijs vacabant negotijs.

Abbas Bentivolius particulariter habebat in mandatis, ut quamprimum occupavissemus portum D. Stephani, & orbitellus infestaretur, Magnum Ducem Hetruriæ adiret, cui persuaderet neutras partes inter Hispanos & nos, à quo impetraret copiam subsidiorum, quæ necessitati nostræ ære præsenti in ipsius provincia compararemus: id quod ille industriè & feliciter præstitit.

Demonstraveramus principi Thomæ, ut per collusiones, quas cum aliquot magnatibus regni Neapolitani foveret accurate observaret motus, an mens eodem semper persisteret loco; quod in rebus istiusmodi principium mutationis plerunque trahat integram defectionem, quemadmodum in proclivi lapsantes, stare nequeunt, postquam semel ruere ceperunt.

Designabantur illi media, quibus uteretur, ut Duces Florentiæ, Modenæ & Parmæ suos faceret, ubi placuisset Deo primis nostris motibus favorem addere. Ante omnia disertis jubebatur verbis, cum cæteris ducibus & ministris regijs, ita agereht, ut ne ulla æmulatio principibus illius provinciæ ingeretur, quâ nos in suspicionem immoderatæ ambitionis incideremus, ne pari cum Hispanis numero haberemur, quos adeo metuebant, subinde perterriti.

Curiosè observarent, si nostrates copiæ cogerentur per imperia illorum transire, ut per commeatus & hospitia provincialibus essent minus incommodæ, ne illi

occa-

occasionem possent sumere ex protervià militari, dedignari hospites vicinos, quos adeo modestos & continentes in transeundo, & in domicilijs suis invenissent.

Quod si casu aliquo sinistro, & præter istas cautelas falleret institutum de regno Neapolitano susceptum, aut expeditioni isti accideret, quod Duci Guysio, regnante Henrico II. ubi nihil inveniebatur paratum eorum, quæ *Pontifex* maximus & nepotes ipsius promiserant tum jubebatur in provinciam Mediolanensem recumbere, eamque ex unâ parte invadere, dum Mareschalcus Plessis Pralinias, qui versabatur in Pedemontio, ex alia parte irrumperet, ad diverticulum, ut progressus insignes faceret & pedem figere posset unde principes vicini, qui Hispanis minus favēt, sine difficultate ad nostras partes concederent promti ad spolium dividundum, quod ipsis totum relinquererur.

Quod si tandem institutum de Monte argentario corripiendo, quod ponticulum præberet ad regnum Neapolitanum invadendum disperiret, machinaque ea redderetur inutilis inde à peimo motu; insula Elbiæ deligeretur, ad ultima ausa, ubi *Plumbinum* ac Portalongonium relinquerentur, tanquam extremo facto, quemadmodum etiā illuc pervasimus, postquam Orbitelli sors nobis fuit iniquior.

Nunc demum judicet æquus Lector, & à partium studio alienus an id institutum quod modo delineaui, licet valde crasse & succinctè, fuerit prudens & accuratum; an quicquam desiderari potuerit à parte primi authoris, præter meliorem fortunam ab illorum partibus, qui primi susceperunt executionem, dolueruntque oculis suis suffodi fundamenta quæ ipsi tum ponebant.

CAPUT XXVII.

Plumbinum, & Portalongonium, capiuntur; & quid commodi inde accesserit Galliæ.

QUoniam casus ad Orbitellum mirè inflabat animos Hispanorum, & famam Gallorum extremè extenuabat, per Italiam, constituit regina, non diuturnum exorbitantis fastum jactantiæ concedere illis, sed istis scandalum ex illa calamitate susceptum ab oculis removere. Nihil unquam enim promtius & largius fuit restitutum, nulla unquam classis apud Gallos per tam angustum temporis spatium exornata, nullus unquam exercitus terrestris coactus, & apparatus omnis congestus, ad obsidionem famosam.

Hæc tamen omnia per unam æstatem accidere, adeò ut Plumbinum & Portalongonium ab utroque Mareschalco Meileræo & Plessis Pralinio caperentur, unde authoritas nostra, per Italiam longe illustrior evasit, quam ex calamitate ad Orbitellum unquam fuerat imminuta, cùm experimentum majus de potentia regis præberetur, quam in ulla alia expeditione quam unquam suscepissemus.

Verumenimvero illa invasio non tantum plausibili nuncio delectavit, aut admirationem præbuit pure speculatiuam in nostrum commodum apud animos Italorum; cum & propensiones torpidas suscitaret quorundam principum per illam provinciam. Sic prætextum suggessit Magno Duci Hetruriæ, ut remitteret ex catenâ illâ vægrandi, quâ Hispania ipsum attinebat, adeò ut neutras sibi partes sumeret cum summo honore & sic exiret à partibus, quæ parum minus, quam servitutem ipsi ingerebant.

Hæc invasio itidem fregit summi Pontificis fervorem, quem rebus Hispanorum fulciendis ostentabat, adeò ut mitius

mitius ſentiret, quam ante de cauſa Barberinorum, quibus Gallia præſtabat patrocinium. Hæc enervavit potentiam Hiſpani, quam in Conclavi habebat, per rationes, quibus hic recenſendis fit compendium temporis & operæ, cum in ipſos digitos & oculos ſint impactura ad proximam electionem Cardinalium, modo occupata nobis conſtent.

Hæc commeatum inter Hiſpaniam & regnum Neapolitanum effecit difficiliorem; cumque trajectus ex Genua ad illud regnum per Inſulam Elbiæ breviſſimus eſſet, ob curſum navium, jam coguntur numerum facere, ne noſtratibus fiant præda, & multo longiorem ſumere ambitum, & perinde maris inopinatis caſibus, ac tempeſtatum periculis patere.

Hinc denique judicari poteſt, quantum lancinent illa vulnera Hiſpanis, cum ad ea ſananda neglexerint cætera Monarchiæ membra, & huc converterint paratiſſimas pecunias, & integerrimas vires quemadmodum Natura ſolet in ſubſidium partium nobiliorum colligere, quantum poteſt & caloris & ſpiritum, ſi forſan oppreſſas videat.

Verbo dicam, apparatus, quos ad recuperandum Plumbinum & Portalongonium fecere, ſex milliones pene æquaſſe, quæ ſumma profecto eſt immenſa, ſi pauperiem Europæ, ſuæ qua ingemiſcit, conſideremus. Unde manifeſtum fit, eum, qui Hiſpanos eâ parte invadendos cenſuit & inſtituit, perfectiſſimè noviſſe partes ipſorum ſenſibiles & teneras, adeo ut jam conſtet quicquid de conſervatione illorum eveniat locorum, eo modo præparatum ſaltem fuiſſe, certiſſimum diverticulum in noſtrum commodum, quoad Belgum & Catalauniam.

Neq; ſilentio involuero caſum admodum memorabilem ob raritatem ſaltem niſi penitus ſit novus qui, dum ſubigerentur Plumbinũ & Portalongonium, utriq; Mareſchalco Meileræo & Pleſſis Pralinio evenit. Cum enim nunquã fere concordia diutiuſculè conſtaret inter duos duces paris authoritatis, hic animadvertere licuit eam

perpetuam ab exordio,usq; ad finem istius molitionis. Ubi profecto nemo ambiget, Cardinalis providam curam, & authoritatem plurima contribuisse,adeo ut res tam nova ac rara ex maximâ parte pullulaverit ex ipsius sollicitudine,de ingenijs,quæfortean sine eo non studuissent integerrimæ concordiæ,accurate conciliandis & fovendis,

---

CAPUT XXVIII.

De Mothâ & Rosesio subactis,eorumq;commodis

Reliquum est ut recenseamus, quomodo Motham & Rosesium ceperimus, quæ sine blandimento possunt tribui artibus & curæ particulariter Cardinalis Masarinij. Asseveram⁹ utiq;ipsum delineationem instituisse, apparatum procurâsse,mandata executionis concinnâsse, temp⁹ legisse opportunum ad felicem successum,omniaq; adeo circumspectè & tectè peregisse,ut hostes institutum nullâtenus sint assecuti, Galli suspicione quidem penetrârint, & princeps Auraicus ubi percrebuit,coactus fuerit exclamare,ad Brussetum regis procuratorem apud Hollandos, geminum huncce impetum arguere summum ingenij acumen.

Quæ vero alia in geminâ istâ victoriâ consideranda veniunt, huc potissimum spectant, ut vel inde celebretur, quod instituta cæterorum exercituum nihil fuerint impedita,cum copiæ,quibus negotiũ erat commissum, collectæ fuerint ex illorum tolonibus & abundantiâ luxuriante. Vix etiam credi potest quam exiguo numero res sit cõfecta militum. Certum utique in obsidione Mothæ nunquam vice confluxisse ultra quatuor millia greganiorum major quidem numerus requirebatur ad Rosesium, minor tamen fuit,quam loci illius ambitus,&præsidijs fastus requirere videbantur.

Motham nemo non dicet munimentum fuisse Europæ celeberrimum ex ratione situs, adeo ut cum Momelia-

meliano Sabaudiæ inde possit contendere. Patuit id ex pertinaciâ quam Forcæus est expertus; admoto, ex jussu superioris exercitu lectissimo. Post deditionem millis sumtibus pepercimus ut majus robur, quam ante obsidionem præbuisset nancisceretur Dux Carolus etiam solicite permunire perrexit, postquam locum recepisset.

Præsidium, quod mille octingentos excedebat milites, per alteram obsidionem, adeoq; auctuis, non tamen absterruit oppugnantium virtutem, qui vim inferrent, & uno impetu obsidionem absolverent, cum Mareschalcus Forcæus ter invaderetur à tribus Campiductorib⁹ famosis, Vice comite Arpajovio, marchione Forcæo, & tribuno Ebrone.

Fateor, hanc postremam expugnationem aliquanto pluris constitisse, quæ & Magalottium obsidionis ducem abstulit, cum caderet, eventui optato proximus, quem omni curâ promoverat ad summam regiorum armorum gloriam, & Champaniæ utilitatem cui excursiones præsidiariorum nihil liberum, nihil securum relinquebant, usque ad Remorum portas. Marchio Villaroianus, qui postmodum evasit Mareschalcus Galliæ, jubebatur obsidioni ultimam admovere manum, & deditionem suscipere, quæ adventum ipsius præstolabatur.

Rosesium adeo tempestivè fuit obsessum, ut nunquam opportunius obsideri potuerit. hostes enim constituerant exercitum conflare beneficio istius loci, quemadmodum magnus apparatus æquorum armorum & annonæ jam comportatus inveniebatur nobis appropinquantibus. Hinc Cardinalis, instituti gnarus, obsidionem accelerandam censuit, cujus delineationem dudum conceperat.

Nisi vero omnia perquam justè concinnata fuissent, uti patuêre per executionē, delusisset omnino event⁹: adeo ut exordium paulo tardius sumtum, aut executio longiuscula hostili classi locum fecisset, quæ post octiduum accurebat, nostrâ maxime superior, cum decē saltem navigia, & totidem triremes numeraremus, unde aut calamitatem suscipere, aut obsidionem solvere cogeremur.

Quanti momenti fuerit Rosesium ad salutem Catalauniæ vel inde judicari poterit, quod principatum istum

à Gallia & Ruſſiliono dirimat, adeo ut nobis impoſſibile fuiſſe futurum, quamdiu locus tam celebris poteſtati Hiſpanorum relinqueretur, quicquam terra in Catalauniam traducere ad neceſſitatem & uſum maris valde ancipitem.

Comes *Pleſſis Pralinius*, qui obſidioni præerat, ſummum reportavit honorem negotij feliciter confecti; operam iſtam, præter alia officia, quæ plurima à longo tempore præſtabat reipublicæ, rex compenſare voluit bacillo Mareſchalci propediem miſſo.

LIBER SECUNDUS

DE ALIQUOT CELEBERRIMIS NEgotiationibus, quæ per adminiſtrationis tempus contigere.

CAPUT I.

Pax coit inter Pontificem maximum, Urbanum VIII. & Ducem Parmenſem, per interceſſionem regis.

QUæ hactenus adduximus abundanter Cardinalem liberant ab approbrio, quo maculari poſſet ex caſibus aliquot minus proſperis. Mutemus itaque pauliſper ſermonis materiam ſepoſitis ſplendidiſſimis illis actionum militarium ſpeciminibus, ubi fortuna plurimum ſibi ſumit, ut alia diſpiciamus, quæ minus quidem turgent, ſed plerunque æquam trahunt gloriam; cumque fortunæ ludibrio minus exponantur, rectius tranſcribuntur meritis authorum.

Jam intelligit lector, me conſtitniſſe de negotiationibus & bellis ſacrarij agere, quæ ratione tantummodo, induſtria & eloquentia geruntur. Adminiſtratio reginæ iſtius-

istiusmodi rerum non fuit sterilis, adeo ut præter mendacium dici queat, exiguo hoc tempore adeo illustres & eo numero esse confectas, ut nullum præcedentium regnorum æquari possit. Puto autem, malevolos hic aliquem locum concessuros Cardinali, & jus suum relicturos, quo gaudet, quin partem auferat extructi ædificij, quod cum reliquis architectis habuit commune.

Nuper recensui commoda induciarum Ulmensium & pacis imperialis, ubi illi pedem struxerunt, præludio ad hanc facto. Geminæ istæ negotiationes poscunt sibi volumen singulare, idque justæ magnitudinis, ut dignè describantur. Hic igitur non stabo, cum & alibi per acta sint plurima per intercessionem Galliæ, & primi ministri procurationem, ad summum Orbis Christiani emolumentum, etiam particulare compendium hujus reipublicæ, fœderatarumque nostrorum. In istam classem colloco pacem inter Pontificem maximum, Urbanum VIII. nuper defunctum, & Ligam Italiæ, quam instituerant Dux Parmensis, caput defensionis, reipublicæ Venetorum, & Magnus dux Hetruriæ tanquã auxiliatores.

Noverat orbis Christianus, quanto rancore æstuarẽt partes, quanto impetu in hoc bello ruerent, quam vehementer incenderentur ex relatione, quæ inter patrem & liberos adeoque supremum principem & Vasallum, debebat arctius benevolentiæ vinculum stringere: quemadmodum odium inter propinquos exortum acerbius & pertinacius evadit ex graviori officio mutui amoris.

Lis autem eo difficilius videbatur componenda, quod partes utrinque abundarent rationibus, aut saltem speciosis illis, etiam ubertatem artium ad defensionem applicarent. Considerandum utique, an in urbe, omnibus Nationibus communi, & cofluxu ingeniorum egregiorum, quibus summa cura est, ratiocinari, & intendere mentem de rebus maximè principum, exercendus fuerit genius, in causa, quam Dominus temporalis & spiritualis tantopere urgebat.

Cogitatu etiam quis assequi posset, an in Senatu Magni Ducis, ubi ratio gubernãdi excellit, & apud proceres Venetorum, quibus illa & sana & solita constat, quicquã

fuerit omissum, scientia fert sublimia & acuta, valida & efficacia, ad repulsandam vim, & strategemata Romanæ politices expedienda. Hîc demum patebat imago illius belli, quod Romani olim gessère republica in partes dilabente armis undiquaq; paribus perstrepentibus, signis, similibus prolatis eâdē disciplina cōstāte.

Deinde incendium pergebat, bello moras trahente; videbatur tamen extingui potuisse ob nimios sumtus, quos nemo non ægrè sustinebat, adeo ut quilibet in primis vero Barberini, dispicerent quomodo vel pace factâ, vel victoriâ partâ sibi satisfieret.

Addere lubet & aliud compendium, quod valide in istâ lite procedebat, authoritas nempe, cui plerumque Itali plurimum, & fortassis nimium tribuunt. Hæc apud Pontificem maximum erat prægnantissima, qui videri volebat, per extrema, & secundum diutinam luctā charitatis cum justitiâ, bellum in Italiâ sumsisse per eā tempestatem, ubi reliquus Orbis Christianus pacem exigebat ab officio & curâ parentis universalis, quem ille cernebat prostratū, & sub flagello iræ divinæ gementē.

Ex alterâ parte nihil minus fervoris & solicitudinis adferebant fæderati, ut famam suorum armorum asserent, & ob oculos univeesi mundi exponerent justitiam suæ causæ, sive veram, sive veræsimilem. Noverant optimè distinguere inter propensionem Sancti Patris, quæ nunquam ipsis videbatur in bellum evasura, & inter studia accensa nepotum in primis maximis natu, quem palàm ferebant authorem & promotorem turbarum. Protestabantur igitur adversus istos, sese colendâ authoritate S. Sedis nihil omissuros non tamē potuisse jus gentium præterire, quo principibus licet vim opponere legitimam violentiæ nefariæ.

In hoc salebra litigio, ubi cæteri principes non facilè, ad partes transibant, quod justitia potuisset hinc, & religio illinc stare, admodum ancipites: adeo ut intercedere tantummodo liceret, quæ via omnibus omnino placuit: nemo tamen eorum confecit negotium, præter regem, operâ & Imperatoris & Hispani prorsus vanâ, istâ perquam utili.

Non

Non multis opus est doceri id, cum superius monuerimus, quantæ difficultates fuerint exuperādæ quot cautes præternavigandæ, donec negotium in portum optatum deduceretur. Lyomus transactionem exasciaverat, quam Cardinalis Bischyus absolvit. Neque enim nauclerus minus peritus genijs illam soli conveniebat, aut qui rerum minorem notitiam possedisset, quam summ' minister regni: quemadmodum nec minor requirebatur authoritas, uuam tanti regis, ut partes intercessioni deferrent.

Hinc lector denuo rogatur, ut animadvertat, nisi Gallia quietem vicinorum prætulisset proprio compendio, nisi magis spectâsset honestatem, quam utilitatem in eo curriculo rerum, principes illos potuisse permitti bellorum sorti, unde Hispani necessum habuissent, arma semper illic jactare, & forsā partibus accedere, propter propinquitatē, qui sanè sic diminuissent vires suas per agrū Pedemontanū & Mōferratensē, ubi nos occursabamus.

Ex eodem Zelo, ut hoc saltem per occasionem dicam nos, Venetis & turcis in bellum prolapsis, inducias per mare mediteraneum obtulimus, quæ non nisi utilissimæ fierent reipublicæ repudiatæ utiq; quod mallent littora Sicilia & Neapolis exponere casibus quos plurimos bellum fert, quam ut minimo carerent momento nocēdi. Hinc profecto ex justo quasi judicio, Dei evenit, ut repulsam illam luerint, pænitentiâ promtâ per jacturam Plumbini & Portalongonij, uti alibi recensuimus, obrepente.

CAPUT II.

Pax coit inter Sueciam & Danum per intercessionem Galliæ.

Dum bellum per Germaniam ferveret, aliud natum vidimus, quod minimè expectabamus, & Sueci intulerunt Holsatiæ ac ipsi Daniæ. Gravissimus casus evenit in prælio navali, quod rex habuit adversum, relato

etiam vulnere, ubi & strenui militis & cordati Ducis fecisset officium. Minimum quodvis compendium, quod auferre poterat, exitio fuisset fæderatis Germaniæ, & imperatori novo auctario, qui inde caruisset obstaculis, hunc aut illum postmodum correpturus. Sic ne cogitabat quidem mittere Gallassum, qui regi opem ferret, cum exercitus robore; aut deserere certos progressus, quos per Torstensohnij absentiam licebat in Germaniâ facere, ex spe non dubiâ uberrimæ messis, quam victoria exigui moliminis præbuisset.

Fateor, Torstensonium felicitate & industriâ admirandâ expedivisse sese ex viribus imperialibus & Danicis, adeoq; in Germaniam, inuitissima Gallassio, qui undiquaq; obstabat rediisse, ignominiam, quam Orbis novit ad Albim inflixisse, & deinde Hatisfeldium in Bohemiâ, Gallassio succedentem fudisse, concatenatis successibus, qui usum victoriæ plerumq; consequuntur.

Non tamen metu vacabant fæderati, sive rex Daniæ, princeps bellicosus, & post omnia satis validè armatus propri s viribus, quas denuo contendere licuisset, vindictam, ex jactura accensam quæsivisset, sive alia quævis potentia, Polonus utiq; ipsi accessisset, ut occasione vteretur, & eâdem operâ Suecis exitium attulisset, quod illi evitare non potuissent, nisi, reliquis in Germaniam reversis copiis innixi, quam perinde vacuam imperatori, per omnia expedito, objecissent prædam.

Ut igitur tam justa prævenirentur incommoda, & tempestas maxime tremenda adjuraretur, summè necessarium erat, ut inter Danum & Suecos institueretur transactio. Non tamen hic sufficiebat voluntas, quam nos sine dubio ad primum coorti belli nuntium habuimus; sed tempus erat commode legendum, postquam rex Daniæ bilem acerrimam evomuisset, sensusque improvisæ irruptionis, & istiusmodi injuriæ in animo mitesceret. Etiam præstolandum erat, donec Sueci, quibus ab exordio ventus puppim urgebat, & fortuna ridebat, majora invenissent obstacula, quam putassent, ad expoliandum regem illum; & perpendissent, pacem quæ certa & præsentia ferret commoda, præstare bello, quod re-

verà

vera promittebat longe potiora, sed ancipiti fide promissorum.

Tuilierius, legatus extra ordinem missus obnixam hic præstitit operam; Cardinali tamen hoc potest testimonium verè dari, quod temporis momentum rectissimè dispexerit, regi suo exposuerit, & negotiationem adeò prudenter & feliciter gubernaverit, ubi Septentrio viros maximè industrios & sapientiæ fama celebres exhibuit eo utrisque partibus, ut secundum aliquot disceptationes verborum, & politica strategemata instituta, transactio tandem fuerit inita & firmata, ad utriusque regni desiderium.

Non licebit reticere, ab initio negotiationis Hollãdos nobiscum intercessisse, sed paulatim exuisse amicitiam communem, & ab indifferentia recessisse, dum ad Suecos transirent, plurimis, qui illam agendi inæqualitatem non assequebantur, stupentibus. Qui vero non ignorabant, commercia per mare Balthicum, esse opulentissima, aut saltem certioris utilitatis præ cæteris omnibus, nihil mirati sunt, transitum esse ad eos, qui inter cætera hoc velum armis prætendebant, quod sic castigaretur subsidium novum, à Dano quibuscunque mercibus, quæ per fretum transmitterentur, impositum.

Itaque sola Gallia eum honorem retulit determinati dissidij, cæteris provinciis simul gaudentibus eo beneficio restricti & castigati subsidij. Verumenimvero Suecia (quem nobis unicum scopum sumseramus) sic expedita agebat denuo per Germaniam, vigore solito, eo usque progressa, quod Orbis novit, ut non sisti potuerit, nisi pace per Imperium facta.

Nefas duco, aliquem casum reticere, qui doceat, quam delicatulæ & industriæ fuerint eæ manus, quæ materiam adeo ulcerosam tractabant, quam transactio præbuit; unde patet, qua circumspectione uti in rebus agendis debuerimus apud eos, quibus pacta nostra cum Suecia non penitus innotuerant, nec patebat, quodnam compendium ex illa transactione ad nos rediret.

CA-

CAPUT. III.

De matrimonio reginæ Polonæ, & commodis ad Galliam inde redeuntibus.

QUacunque circumſpectione & induſtria uti licuerat, ad negotiationem, cujus mentionem fecimus capite priori, metuendum tamen erat, quin unquam exordium ejus fieret, aut longo temporis tractu procederet, niſi agi ceptum fuiſſet de matrimonio regis Poloni, opera Bregij. Ea enim ratione rex bellicoſus & ſapiens diſtinebatur, ne aures præberet ſollicitationibus per regem Daniæ inſtitutis, & per Imperatorem ſuffultis, quæ frangendam cum Suecia pacem urgebant. Poterat enim id fieri, ſaluis inducijs inter utramque Coronam, ſi auxiliares ſubmiſiſſet copias vicino, quem potentior ibat expoliatum.

Verum utique occaſionem magis propitiam vix optari potuiſſe, ad litem, quæ intercedit Poloniæ cum Suecia dirimendã. Videbaturq; Polonus ſuperior evaſurus, niſi cogitationes iſtius matrimonij retraxiſſent mentem, deſiderijs illis inflammatam, unde poſtmodum poſſedit amores viro cordato digniſſimos.

Impedivimus præterea per iſtud matrimonium, quod tamen delineabatur ſaltem & germinabat, ſi hoc dicendi genere uti liceat, bellum, quod inter regem & principem Trãſſylvaniæ eo exarſerat tempore, quo iſte mutuum ad verſus Imperatorem nobiſcum pepigerat fædus. Quamvis autem commoda ex eo fædere ſuſcepta, neque valida, neque grandia diuturnaque fuerint, ob principis illius ingenium mobile; cauſæ tamen communi favit, dum exercitum juſtum imperialium aliquamdiu occuparet per Hungariam, ut fæderati per Germaniam eo minus premerentur.

Ex beneficio ejusdem matrimonij non ſolum obſtitimus,

mus, ne Imperator emolumentum duceret, uti solebat prius, ex propinquitate sanguinis, quæ cum illo rege tenet adeoque commercio inter Austriacos & Polonorum rempublicam adulto; sed eadem illa emolumẽta fecimus nostra, adeo ut eo privilegio gaudeamus, quod illi negatur, scribendi scilicet per regnum vastissimum militis, qui per nostros exercitus omnium optimam præstitit operam.

Hinc etiam jecimus fundamenta arctioris cum Polonia, quam unquam fœderis: si autem temporum vicissitudines nondum permisere illius consummationem, credibile fuerit obstaculis jam sublatis, illud redintegrari, & ad colophonem deduci, pro desiderio utriusque aulæ, & emolumento, utriusque coronæ.

Cum igitur sibi ista constent, non magnoperè laborandum videtur, ut persuadeamus quanta obstacula fuerint removenda, quanti nisus intendendi, donec matrimonium istud concluderetur. Hinc revera dici potest, vim penè adhibitam esse, maxime ubi reluctabatur frater regius, & Austriacorum factio à longo tempore in *Poloniâ* constituta: ubi repugnabat amor illam familiam, quem perpetuus aspectus filij formosi, inde prognati regi parenti nunquam non redintegrabat: ubi artes & conatus quorundam particularium ex illa familia, & apud regis animum potentes, aliorsum raperent mentem: ubi obstabat locorum distantia, cum propinquitas provinciarum primum faciat ad amicitiam gradum, & multum adferat momenti, ad mutuam opem, aut noxam, per occasionum vicissitudines.

Angustias universas, adeoque plures istis recensitis pervasimus, ex providentia, & instituto Cardinalis Masarinij. Quamvis autem negari nequeat, dotes principis Virginis: cui Cælum injuriam fecisset, nisi coronam contulisset, animum regis omnium vehementissimè perculsisse, nemo tamẽ negabit, Cardinalem apprimè laudandum, qui reginæ consuluerit, ut electionem in hoc principe firmaret, quæ regi illi conjungeretur; cum facile inde judicaret, hoc cum vinculo adstringi, quo nihil rerum humanarum exolueret.

Ut autem conjunctio inter duas coronas instituta, diutius constaret, adeoq; fructuum seges universa, quæ sperabatur, cum regis vita ne exolesceret; permisit Deus successori eadem sensa animi cum antecessore, erga reginæ personam; sic ille summum regni bonum collocabat in possessione istius principis, quæ in Gallia nata, & Galliæ devincta, nunquam perdet Occasionem rependendi beneficij, & patrij amoris.

Hinc inferre licet, errasse eos, qui matrimonium prius improbant, offensi nempe nimijs sumtibus in eam pompam profusis, cum tamen nec utilius, nec honestius fieri potuissent.

CAPUT IV.

De litigio inter Landgraviam Hassiæ, & Comitem Embdenum, ob hospitia militaria per Frisiam Orientalem, quod sollicitudo & industria summi ministri, ne in nervum erumperet, coercuit.

OCcurrit & alia quædam negotiatio exigui rumoris, cui pauci adverterunt mentem, sed miræ utilitatis, & simul extremæ difficultatis, quam tamen sollicitudines Cardinalis Masarinij deduxerũt ad portum: Tumultus ille nempe, qui singulis hybernis renascebatur per Hollandiam, tametsi singulis vernalibus expeditionibus consopiretur, inter Comitem Emdenum, & Landgraviam Hassiæ, ob hyberrna per Orientalem Frisiam sumta.

Series istius litigij adeo turgebat, ut fidem excederet, ex causa, quam Gallia cum fœderatis habebat communem. Si enim Landgravia seclusa fuisset ab illis hybernis, exercitum vidisset exiguo temporis spatio disperire, aut saltem debilitari, & mutilari, ut sine operæ pretio tanquam caudex hæsisset. Sic sane Embdenus præstitis-

ſtitiſſet, quod eatenus Imperatoris effugerat potentiam potuiſſet inde impotentia illius principis ad fœderatos derivare exitium, quemadmodum partis alicujus defectus motum totius machinæ ſiſtit. Id enim planiſſimè patebit, & dilucidè probabitur in alterâ parte iſtius operis. Dicam tamen, illam principem, ſi ex ſtatione Orientalis Friſiæ eijciatur, perdituram tributa non contemnenda, quibus exercitum alebat, cum facultate ſupplementorum, & refectionis, cum ſic inde Hamburgum contingeret, & alia Germaniæ loca, militis feraciſſima.

Non uſurpaverat quidem illam provinciam, ſed ſemper conſervaverat, inde à morte Landgravij mariti, qui eam ſibi aſylum occupaverat, in quâ adverſus Imperatoris potentiam tutus deliteſceret, diluvio illo vniverſam Germaniam invadente. Comes Mansfeldiæ prius idem tentaverat, ſed minus feliciter, cum faſtidium amiſſæ poſſeſſionis extemplo obreperet gaudio primo.

Oportebat igitur ante omnia tempus contrahi, ut Landgravia aliquantulum moræ poſſet interponere ad reſpirandum, donec genius Comitis ferocior deferbuiſſet; ſed ſingulis armis repulſabat malum, uſque ad finem belli, ut evitaretur ſeries, quam deſignavimus. Præter juſtiſſimam cauſam poſſeſſionis denuo apprehendendæ, quam alter nullo jure poterat attinere, niſi ex neceſſitate rerum generalium, quibus particularium commoda ſubjiciuntur; ſtimulabatur ab affine, Landgravio Darmſtadij, qui nunquam non ſtudio immenſo erga partes Imperatoris flagrabat; & deſiderio proteruo urebatur, familiam Haſſiacam illam evertendi, cui principatum Marpurgi eripuerat, & inde omnem movebat lapidem, ut ei quosvis ſuſcitaret hoſtes, quamvis conciliaret noxam.

Accedebat & filii matrimonium, cui deſponderat filiam aliquam principis Auraici, fervorque principiſſæ, quæ ipſum in provinciā optabat reſtitui, & audentiorē, & ob-

& obstinatiorem reddebant, ad urgendum Hassorum discessum: ubi illi ex alia parte confidebant viribus, etiam de Suecorum auxilijs certiores, unde pedem nihil movebant, ad confligendum cum quovis obvio parati. Hinc sane grande consurgebat incendinm, in Imperatoris & Hispanorum emolumentum, nisi accurrissemus ad fomitem suffocandnm, & primas flammas extinguendas.

Nullus recenseo complures alias negotiationes minoris momẽti, quales fuêre frequentissimæ reconciliationes à nobis institutæ, ad turbas, quæ inter Lusitanos & Hollandos ob commercia Indiarum nascebantur, sedandas. Nullus etiam produco navigationis leges, quas cum istis recensuimus, ob querimoniam, sive veram, sive falsam, qua crebrius obtundebant, quasi naves ipsorum mercatoriæ male haberentur à nostris bellicis, in detrimentum fœderis mutui.

Nullus dubito, etiam Cardinalis hostes hic nihil suggillare, cum ipsus, cæteris ministris ordinis agentibus, ad conficiendas istas negotiationes, clavum navigij semper tenuerit, pharo prælata. Neque enim ignorant, quod orbi innotuit, non tantum in vastis illis materijs, quæ in regno instar astrorum coruscabant, sed etiam in cæteris minoris ponderis, eum literis suis molem impulisse, & negotiationis cuiuscunque impetum inclinasse per tempus administrationis.

Arbitror equidem, hanc sollicitudinem mereri aliquid excusationis, si non omne tempus impendit particularium salutationibus aut colloquiis, & diutina negotiorum tempestate obrutus, quæ in sacrario discusserat, non potuit pro desiderio suo alteri sese exponere tempestati, paulo remissiori, sed minus necessariæ.

Possem huc inserere negotiationes Angliæ, quo non minus providentiæ & industriæ (*Præside Belleukæo extra ordinem in Angliam legato*) conferebatur, quam ad cæteras, tametsi eodem non coronaretur successu, cælumque everterit scientiæ civilis omnem conatum, ut eventus inde germinaret, qui fidem vulgi, quasi nihil novum in mundo accideret, nihil posterius videretur quod non prius esset visum, convelleret. Tacitus igitur illas negotiationes præterye-

tervehor, tametsi suum ipsis pretium apud sapientum animos reponatur, eo quod ipsi de rebus per principia & per causas judicent, non vero per seriem & effecta, quod vulgus solet, uti alibi annotatum dedimus.

Longior ista series considerationum, quas deducere libuit, præter experientiam, quam Cardinalis ipsissimi hostes fecerint per trimestrem suam administrationem, quod non omne institutum semper sortiatur effectum, posset ipsis excusationem sinistrorum casuum suggerere, quos in crimina vertebant; & mentem ab opprobrio retrahere, si per administrationem aliquot annorum, in mole negotiorum, quæ ex centro regni coorta, diffunduntur ad tot loca peregrina, actionesque distrahunt, aliquid sinistri nobis accidit; & fortuna, quam tanto tempore experti fueramus fidelem, aliquando desijt.

CAPUT V.

An Cardinalis rectè suggilletur peregrinus.

ANtequam finiam primam hanc partem, satisfaciendum fuerit, si queat, ijs aliquo modo, qui ad nomenclaturam peregrini, quæ in personam Cardinalis Masarinij incidit, tantoperè stupent. Si primum hoc in isto genere vidisset Orbis exemplum, novitate rei posset tumultuari, aut saltem animus suspendi. Cùm autem historiæ priscæ & novellæ, sacræ ac prophanæ, complu-ria nobis exempla istius generis suppeditent; cum ipsa Gallia, ne de alijs rebus publicis nobis sermo inflectur, adoptaverit & suos fecerit liberos quarundam familiarum, quæ principes sunt per viciniam, adeoque ante oculos versentur familiæ illustres, quæ originem debent Germaniæ & Italiæ, evidenter convincitur, rem ipsam non sponte vituperari, consuetudinemque inde factam acquisivisse jus & prærogativam legitimarum consuetudinum, quæ etiam legibus contrarijs prævaleant, ex Aristotelis opinione.

Pergo commemorare, consuetudinem, qua de nobis sermo, non tam legitimo usui, quam supremæ authoritati competere, unde emanat & morem facit, ex quâ licet principibus subditos cæterorum principum sibi adsciscere, qui nam obsequio amicti, ex serie certissima, priscum exuerunt, & liberantur à priore, quod nemo mortalium eodem tempore queat duobus Dominis servire, ad eundem gradum dependentiæ; adeò ut necesse sit, ad exemplum gemini illius astri, Pollucis scilicet & Castoris, unde jucunda exiit fabula, altero ascendente, alterum descendere.

Nolo huc accumulare conditiones & circumstantias, quibus illæ destruuntur, hæ formantur; satis habeo id monuisse, sæpissimè hæc fieri, & per omnes terræ plagas, ubicunq; jus gentium viget. Dicam tamē, jus illud gentium, quo genus humanum in societatem compingitur, & vivere amat, non adeo absorpsisse universa privilegia juris naturalis, radiosque omnes potentiæ naturalis, quin compluria sibi seposuerit; inter cætera, si particularis quispiam in aliena republicâ inveniat emolumenta citra comparationem majora, & conditionem vitæ longè beatiorem, quam in solo natali, fas ipsi fuerit, civitatis jus sibi illic quærere, & propitiæ fortunæ beneficia ibidem colligere.

Intenditur causæ istius argumentum, ubi particularis ille adeò opprimitur dominatu, cui ex lege nascendi subjacet, ut ab ærumnis liberari nequeat, nisi mutet Dominum. Hoc igitur duro & tristi rerum statu nemo ambiget, fas esse, per mutationem evadere, & jugum intolerabile convertere in mite & humanum. Ipsus Salvator id videtur docuisse, cum Apostolis diceret: *ubi vos persecuti fuerint in uno oppido, fugite & salvate vos in alterum, ubi securitas vobis constet.* Ubi animadvertendum, factum hoc mandatum, aut consilium datum, aut permissionem indultam ijs qui ad tolerandum erant destinati, & vitam extremis supplicijs debebant, pro confessione nominis

minis Christiani, & prædicatione Evangelij. Quantò magis igitur intelligetur de ijs, qui non vocati ad vitæ genus adeò austerum & spinosum, ad labores tam ardui ac gloriosi finis, non obligantur eodem modo ad persecutiones sustinendas, quas permutatione domicilij queant declinare?

Nemo utique sibi persuadeat, quod per occasionem subjicio, ne ullum scrupulum in hac semita lectori relinquam, quo offendi possit, quemadmodum licet particulari cuipiam mutare dominum mutato domicilio, eadem ratione licere provincialibus, aut omnibus in universum, singulisque particularibus ab imperio domini provincialis exire, quamdiu illic habitat, alitur & fovetur minus etiam licuerit, alium invitare Dominum, qui provinciæ dominetur, aut cui loca quædam provinciæ pignoris loca tradantur.

Ratio istius differentiæ inde manat, quod jus dominatus & superioritatis quod principes in subditos exercent, in eo radicatur, quod isti eam incolant provinciam, cuius illi sunt domini supremi; isti verò commodis provinciæ ad sustentandam vitam fruuntur, & securitatem personarum ac bonorum à justitia obtinent. Unde consequitur, si quis ex illa provincia discedat, ex instituto permanente & irrevocabili eum solvere vinculũ, quo principi adstringebatur, liberumque evadere ab officio obsequij, quod prius debebat, dum propter incolatum provinciæ attineretur, nec provinciam alterius principis adeundam legisset.

Si verò ex provincia non discedat, & illic facultates suas retineat, nolit autem agnoscere principem provinciæ legitimum, imò rejiciat supremam authoritatem, quam ille in personas & res gerit; omnes omninò integri judicij intelligunt mortales, tunc committi injustitiam atrocissimam per illam usurpationem in societete civili, quæ singulari nomenclaturâ dicitur felonia.

Crimen istud inflatur, & venenum intendit, ubi alieno

Dominus introducitur in provinciam principis, qui faventibus provincialibus partem territorij, aut universum occupet; cùm illi sic manus dent, exuti sponte facultate reparandæ injustitiæ admissæ, & feloniæ perpetratæ. Quod tamen non contingit, ubi sibi servant, quæ ceperunt & invaserunt ex primi domini reculis, nullâ cum alienis facta communicatione.

Hoc tamen bellorum civilium est fatum, & hæc calamitas urget complices, ut nunquam non teneantur exteros sibi adsciscere auxiliatores. Illi vero solent, nisi desipiant aut torpeant, aliqua loca securitatis ergò postulare, sive in refusionem sumtuum, sive ad copias per necessitatis casus retrahendas, sive ad firmandam fidem & perseverantiam.

Sed redeamus ad rhombum, reciprocemus stadium, postquam ambagibus sumus defuncti, quæ tamen meo judicio ad rem præsentem erant necessariæ. Certissimũ igitur habemus, non solum Principibus integrum esse in rempublicam suscipere, & numero subditorum inserere alienos provinciales. Illis etiam facultatem concessam, ut hoc sermone utar, ad aliam dynastiam, præ patriâ minus incommodam, aut magis utilem transeundi.

Postrema hæc facultas radicem sumit & fundamentum in gemino hoc naturæ instinctu, ut *fugias malum, tibi contrarium; & quæras bonum, tibi commodum*, cui nec jus Gentium derogare potuit, cum in usum societatis civilis tantummodo sit adinventum; illa autem constituatur, ut à conditione humana averruncentur mala, solitudini inevitabilia, & bona eidem non obvia conciliarentur.

Hinc igitur jus Gentium æquè ac societas, quam dirigit & perficit, à fine discederet instituti, nisi januam reliqueret apertam, quâ ex ærumnis gravissimis exire liceret; aut aperiret, qua ad conditionem vitæ melioris & commodioris perveniretur, sive honores, sive opes, sive virtutis exercitium & cæterarum dotium splendorem spectes: cum alioqui illic terræ affixi, per rempublicam primi domini reptarent.

CA-

CAPUT VI.

Exteri inseruntur, & pari jure cum genuinis gaudent.

SIc igitur, nisi me omnia fallunt, punctus hic ratione constabilitur, Subditum alicuius principis legitimè posse fieri subditum alieni, per dependentiam utrinque gratam; id ipsum usus literarum, quas Naturalitatis vocant, apud Gallos obtinuit. Illæ enim Extero conferunt ferè alteram nativitatem, impresso genuinorum subditorum charactere, adeò ut cum illis evadat capax omnium beneficiorum, eorundem muniorum, & immunitatum, quas Princeps dilargitur.

Non itaque est, cur adeò miremur, insititios ad summa reipublicæ munia & dignitates adhiberi. Si verò injustum censeatur id incrementum, & Principis electio vergat in reipublicæ perniciem, illis sanè non poterit verè exprobrari, tanquam macula, alienum solum, sed duntaxat vituperium genuinorum subditorum, qui ex ijsdem erronibus culpam contraxissent, in capacitatis scilicet, aut corruptionis, per institutum.

Quod autem character iste, & hæc impressio, pro ratione cœpti sermonis, ex authoritate & arbitrio principis proveniens, alienos subditos ad eundem gradum extollat, in eandem considerationem trahat, eodem numero protectionis & tutelæ habeat, cum subditis genuinis; id verò usus confirmat, & particulatim per Galliam. Hinc Dux Mediolani Francisci primi meruit indignationem, quòd trucidari curâsset Meruilium stabularium, natum in agro Mediolanensi, sed qui ad regem transierat, domicilio per regnum fixo.

Idem princeps justo vindictæ desiderio excandescebat adversus Carolum quintum, propter Ringonum trucidatum, quem cum Fregoso miserat legato Constantinopolim, tametsi Ringonus ille Hispanus esset na-

tus. Medinæ campestri, nisi fallor. Sic, nos fecimus in gratiam Petri Navarræi idem officium & ardentius adeoque validius, quam pro genuinis Gallis, cùm caperetur in exercitu Lautreciano, qui ex regno Neapolitano recedebat. Neque dubitaverim, si quid sinistri accidisset Rhonio, postquam Galliam deseruit, Philippum secundum, cujus obsequium sumserat, nunquam toleraturum fuisse, diversum quid & à genunis subditis alienum in eum statui, tametsi natus esset in provincia Champaniæ, & diutissimè apud nos gessisset munus Mareschalci Ligistici.

Neque Dux Mediolanensis, neque Imperator Carolus ausi sunt excusare mortem Meruilio illatam, & Ringono, quod nati sibi essent subditi, & jure, ob contractam noxam puniti; sed uterque constanter pernegabat, suo jussu aut scitu fuisse trucidatos, protestati, etiam de patratorum supplicio eximio, si indicarentur. Navarræum quidem modernus quidam Hispaniæ historicus fatetur, in carcere ex jussu Imperatoris fuisse suffocatum laqueo, cui id, uti putat, jure licebat, integro jure gentium, quod Navarræus ex jure nascendi subditus, accusatus & convictus esset criminis. Hispani tamen illius temporis nunquam hunc prætextum adduxere, ut fucum facerent morti violentæ, quam incarcerato adhibuerant, semper professi mortem naturæ convenientem. Id quod dicere non sustinuissent, nisi persuasum habuissent, eundem ab omni officio prioris obsequij liberatum, ex posteriori, quod iniverat secundum voluntatem constantem & irrevocabilem.

Hæc ubi substravi, infero, conditionem subditorum genuinorum & exterorum, qui insiti sunt fieri æqualem, & æquabiliter capacem amicitiæ Principalis, tametsi commoda quædam & incommoda nonnulla occurrant utrinque, quæ illam his aut illis conferat, negetue. Quicquid sit, hoc demum certissimum manebit, Exteros non facilè ad summa munia vocari & ad eminentiores reipublicæ honores, nisi meritis abundent, aut industria eorum reddendorum. Millena prostant exempla illius ge-

neris,

neris, orbi terrarum notiſſima: ſed iſtius exemplum præbet Pharao, qui de induſtria Joſephi argumentum duxit ex interpretatione ſomniorum, quæ fundamentum jecit potentiæ ferè ſupremæ, à rege collatæ. Huc collineabat Eliſabetha Angliæ regina, cum per civilitatis verba æquè acuta ac jucunda Crequio diceret, quem Mareſchalcus Bironius ſumſerat legationis ſocium. ſi gemini Galliæ forent Ledigerii, ſeſe alterutrum à rege ſibi petituram.

CAPUT VII.

Cur genuini non ſemper bene adminiſtrent.

SÆpius utique accidit, ut princeps intimos ſuos, ex numero plerunque ſubditorum genuinorum ad clavum reipublicæ adhibuerit non quod rerum gerendarum eſſent capaces, ſed quod plurimi fierent: ubi ſanè propenſio animi antevertit emolumentum reipublicæ, & ſubmittuntur quæ debebantur Majeſtati, ſenſis humanitatis & formæ præſtantiori, quæ animam ad objecta gratiora violentiſſimè rapit.

Hiſtoria nobis ſegetem exemplorum præbet, ubi principes ex effræni in intimos propenſione, nulla animadverſa menſura aut reſtrictione beneficiorum, in detrimentorum cæterorum ſubditorum, propriæ adeò potentiæ enormiter peccant. Teſtem laudamus Henricum III. qui plerunque de quodam ſuorum, Duce Eſpernonio, dicere ſolebat, adeò magnum eum fecero, ut, ubi voluero, eum deſtruere non queam. De ſolennitate etiam alterius, quem ſororium optaverat, Ducem Joyæſium, cum renunciaretur, ærarium non ſufficere tantæ pompæ, quantam ille deſideraret: Conquirendum utique argentum; equidem ubi liberos (ſic vocitare amabat intimos) conſtabilivero, de neceſſitate popularium, & emolumento rerum propriarum curam ſuſcipiam.

Videas etiam frequentius, quamvis Principis mens nihil cogitet, quemadmodum ſanè non ſemper id cogitant, intimos imperitiores rerum ad clavum reipublicæ admovere, eos tamen eniti ſumma vi, quacunque demum imperitiâ laborent, ad timonem, ut rebus publicis motum concilient. Id verò audent, ſive arrogent ſibi præter conſcientiam plurimum ex vulgato errore, quaſi ſummus favor, æque ac ſumma munia, ſoleat inſpirare albæ Gallinæ filijs merita, ſecundum menſuram potentiæ ſive ex alio ingenij hnmani errore, qui non moderatur deſiderijs in curſu fortunæ vægrandioris, adeò paucos exhibet Mecænates & Mareſchalcos Rheæ, quibus licuit favoris prudenter diſtribuere rivulos, ut nec invidiam apud æquales, nec æmulationem apud principem excitarent.

Deſiderium propriæ conſervationis prævalet, quod homini eſt à uaturâ inſitum, & apud intimos ob Miniſterij ſplendorem incenditur, adeò ut non tantum cumulum & colophonem gratiarum, ſed & ſtabilitatem & longævitatem ſibi illic promittant: Quemadmodum turba miniſtrorum ad augendam & ſtabiliendam potentiam id impenſiſſimè agunt, ut in numerum intimorum adſciſcantur, mentemque Principis faciant ſuam, pro ratione adminiſtrationis.

Intimi intuentur favorem *Principis*, quo ipſorum perſonas dignatur, tanquam rem nimis fragilem, & ad durationis ſpatia fluxam: hinc miniſtri non adeò innituntur ſuæ induſtriæ, & operæ neceſſariæ, quin norint, gratiâ principis evaneſcente, potentiam ſuam labaſcere ac corruere. Sic ubi favor à miniſterio ſeparatur, quacunque demum perſonam miniſtri & intimi exterius ſibi circumdent, quocunque vultu ſibi invicem occurrant, ſtruunt tamē mutuas inſidias, ut excutiant alter alterum ex gradu benevolentiæ qui æmulationi locum fecit. Niſi eo ſtent talo eâ fortunæ gaudeant incolumitate, ut conſervatio intimorum pendeat à voluntate miniſtrorum; aut conſervatio miniſtrorum à voluntate intimorum, ut mutuâ invicem operâ conſiſtant. Alioqui enim parum ſecuris licebit eſſe à decipulis & laqueis, undiquaque

quaque dispositis: Neque tamen sic constabit securitas integra cum utrisque sit vigilandum, quasi per hosticum procederent, tametsi suspensum gradum maximè dissimulent.

Cardinalis Richelius omnium optimè intelligebat, adeòque callebat hanc sacrarij scientiam, tanquam omnium profundissimam. Cùm enim ad propensionem regis superioris non posset sponte penetrare, & partem animæ tenerrimam tentare, id saltem præstitit, ut homines principi impensissimè dilectos vel sustineret, vel removeret. Dicemus autem ex veritatis studio, postquam cum admiratione indignaverimus ludibrium fortunæ, quod illa aliquando facit actionibus accuratissimè dispositis, & ex staterâ prudentiæ humanæ impensè trutinatis; eum ipsum, Cincmarsium, quem Cardinalis ad regem admoverat, tanquam clypeum imperuium, & vallum solidissimum adversus æmulorum quosvis apud principem conatus, Cardinali exitium procurasse, præcipitij declivia intulisse, unde miraculi alicujus species saluti fuit: quæ per occasionem dicta sunto.

CAPUT VIII.

Princeps discernit inter ministros & intimos.

REdimus ad intimos, qui acie & virtutibus ad reipublicæ administrationem necessarijs destituuntur, clavum tamen rerum gerendarum ambiunt. Si enim cõtingat, Principes pari facilitate & indulgentiâ, quâ Sol legitur in fabulis erga filiũ fuisse, cum aurigæ officium sibi expeteret, illis favere; consequetur utique, ut, quemadmodum audaculus ille juvenis & scientia, & robore, quæ ad currum parentis regendum requirebantur, destitutus, perussit, quæ suaviter erant illuminanda & calefacienda, intimi imperiti navem non gubernent sapienter aut feliciter, postquam ausi sunt clavum arripere, sed

in scopulos impellant, & naufragio exponant. Consiliarij Rehabeami ex eo genere in Veteri Fœdere rem insigni comprobarunt experimento; tot exemplis per historiam Imperialem extantibus, ut jam alias historias nihil attingamus, unde veritas ista fit luculentissima.

Injustitia non vacabit, aut saltem in humanitate, quicunque Principibus hoc jus negat, quo omnes omninò particulares gaudent, ut nempe amicos faciant ex solo principio amicitiæ, quod neque causam gratitudinis, neque considerationem emolumenti spectat. Admisceretur alioqui vitæ ipsorum omnis ægritudo, spinarum aculeis perforata, adeo ut ipsæ Coronæ gravissimè premerent, nisi gravedo suavissimo & omnium antiquissimo commercio, quod amicitia suggerit, mitigetur.

Permittendum igitur id fuerit, modo emolumentum reipublicæ nihil lædatur: fit autem illud evidentissimè, ubi ad summam rerum evehunt intimos ineptos; cum imitanda esset Naturæ sagacitas, quæ in constitutione Cælorum quibus gubernationis & conservationis partem non exiguam debent inferiora, nec adamantes, nec gemmas, quantumcunque alibi delectare queant, inservit, sed lumina fæcunda & operosa sparsit, quæ æquè faciunt ad productionem & conservationem, ac ad illuminationem, oculorumque gaudium, quod in astris patet.

Principes sapientes, quorum tanta non est copia, uti cæterorum, eum usum semper servant. Propensio animi nunquam permittit intimis rerum publicarum arbitrium, ubi fines officij transgrediuntur; quemadmodum aversa mens nihil dedignatur ministerium fidele & industrium. Rex superior, ne extra vestibulum progrediamur, aut in præteritorum memoriam redeamus ultimam, specimen nobis dabit egregium.

Novit Orbis universus, quam altas Cincmarsius egerit radices in ipsius præcordijs, tum ex dotibus eximijs, tum ex præparatione, quam Cardinalis Richelius adhibuerat, ut reciperetur. Idem mundus meminit, quid litigij sit coortum inter summum hunc ministrum, & illum intimorum principem, quod fatale pene fuit Cardinali,

dinali, adeò ut nemo non crederet, Cincmarsium in locum Cardinalis subiturum; aut saltem lippis & tonsoribus notum erat, quanto studio ille contenderet. Hinc apud exteros motus animorum diversi, secundum studium erga hanc Coronam dexterum sinistrumve. Hollandi tamen præ cæteris formidabant, unde princeps Auraicus regi per Stradam renunciare debuit in Russiliano itinere. Si rerum summa ex manibus summi ministri transiret in arbitrium intimi, status sibi prospecturos. Cum enim non videret, quo pede staret nostra confœderatio meditabatur separationem, ut securitati litaret, susceptis scilicet ijs conuitionibus, quas prudentia minimè repudiandas suadebat.

Rex tamen eo usque non passus erat sese præoccupari per propensionem in summum stabularium, & personam illius gratissimam, quin satis aciem adverteret, quantum rerum moles excederet vires illas: & aversus licet à Cardinale nihil offuciæ turbabant, quin animadverteret, nihil in eo desiderari posse, sive ob industriam, summis rebus parem, sive ob fidem reipublicæ comprobatam. Respondit igitur Stradæ, Quicquid de Cardinale Richelio futurum esset, cui vita trahebatur tum deplorata ferè, non tamen sese eò imprudentiæ prolapsurum ut clavum reipublicæ juveni imperito committeret: & conversum ad Chavinium & Noyerium mandatarios, Si quid humanitus Cardinali Richelio accidisset, sese Cardinalis Masarinij operâ usurum, quem successorem dignum judicaret.

CAPUT IX.

Cur Masarinius Cardinalis sit adhibitus reipublicæ.

DEfinire porrò, si casus ita tulisset, Cardinale Richelio per morbũ Narbõnensẽ sublato, an summus stabularius arbitriũ reipublicæ, sicut regiarũ propensionũ obtinuisset,

nuisset, id verò conjecturæ potius debetur, quam scientiæ. Idsaltem apparet, in ea ambiguitate, quam princeps sequi, aut repulsare, adeoque in gratiam intimi permittere potuisset, paria incommoda (quod demonstrandum sumsi) non eventura fuisse ex parte Exterorum, quos principes ad ministerium extollunt; eo quod neminem legunt nisi post compertissimam industriam & studium, quibus plerunque substernitur experientia facti, quemadmodum videri potuit in electione, qua rex superior cæteris omnibus prætulit Cardinalem Masarinium.

Unde itidem intelligitur, petitionem Cardinalis Richelij in tecto emortuali factam, ut illius Rex opera uteretur, nihil adeo novam fuisse, cùm firmaret tantummodo diu constituta. De assensu autem nullus dubitare poterat, quod sciret, propositionem illam regiæ menti prorsus concordare, quam eatenus Masarinio ignotam esse volebat, non quod minus eum æstimaret, aut diligeret, sed quod forte per potentiæ incrementum, quantũ à longo tempore apud nos nullum meminimus, aliquid labis ex Supremâ authoritate contraxerat, quæ successores amat à morte, negat autem per vitæ curriculum quenquam eâ spe ali.

Neque verò Cardinalis solus alterius promotionem consulebat ad ministerium, cùm eo hæreret in statu, qui animæ defæcatiori permittit rationis usum liberiorem & motus tranquilliores, per ultimam vitæ usuram; nam omnes ferè omninò Galli, quæcunque demum mutatio postmodum invaserit eorum animos, applaudebant; adeò ut verè dici possit, non facilè electionem apud nos factam, in quâ judicium principis amplius consenserit cum subditorum sensu. Nemo profecto ignorabat, Cardinalem Masarinium dudum exercere sine charactere munus à rege delatum, cum ipsius ratiocinationes & sententiæ in Senatu vigerent, antequam introitus patesceret.

Motus autem, quo diximus principem spontaneo ad electionem pervenisse hanc, sine ulla suggestione, rationi non poterat magis congruere, quod ex solo amore in rempublicam procederet quo maximè agebatur, adeò-

que

que acie intelligentiæ, qua per naturam pollebat, ad discernendas hominum dotes: quod si non omnia effecta, quæ poterat, produceret, insectandum id fuerit perversæ sollicitudini, quæ sinistra educatione vim illam supprimebat, atque etiam libertati admodum restrictæ, ut per se nihil fere ageret. Hinc coorta diffidentia sui ipsius, illis non sanè ingrata, qui ipsi persuasum volebant, sua tantum cerebella consilijs optimis abundare.

Quanti verò Cardinalem Masarinium faceret, testatum habemus in promotione illius ad Ministerium, adeoque geminatum per summam confidentiam, quam in eo collocabat universo illo tempore, quod inter mortem Cardinalis Richelij, & suam intercurrit: quo non tantum gubernabat uti Supremus princeps & sua sponte, sed etiam conabatur ostentare indepedentiam quam apprehendisset ad reipublicæ administrationem, singulis ferè momentis protestatus, intactam sese servaturum majestatem.

Satis memini, repertos tum, qui dicerent, confidentiam illam & tenerrimam dilectionem, quam Cardinali Masarinio testaretur, procedere ex nimio obsequio, & mansuetudine ob antecessoris institutum gratiore, maximè verò ob fastidium grave, quod in negotio Tionvillani ipsi paulò ante morbum objecerat ultimum, adeo ut inde restitutionem Cardinalis metueret, salutem scilicet viri, quem credebat neque destruere, neque ulterius conservare posse sine magnis incommodis.

Quicunque vero recordabitur, eo intervallo, quod mortem Cardinalis & regis intercessit, tantum honorem isti Extero esse habitum, quantum nemo subditus genuinus unquam in hoc regno recepit, adeò ut Delphinum, filium nempe primogenitum ad sacros fontes regenerationis, ipsi dederit profilium: per morbum lethalem perpetuò reginam rogasse, adeoque ei mandasse, minimè gentium pateretur illins ab aula & rebus agendis discessum: sponte adjurasse, & stipulatam exegisse fidem, de nunquam deserendis liberis, si qua necessitas ingrueret, quod intelligeret, quantopere sollicitudinibus & industria ipsius juventur.

Qui-

Quicunque inquam recordabitur istarum rerum, facile judicabit, sententiam principis rectā tetigisse personam, ex causa extera non processisse. Dicamus denique intervallum illud, quo universa ista contigere, forsan continuisse pulcherrimam vitæ regiæ partem vel saltem illam periodum, in qua functiones majestatis luculentissimè & sapientissimè obivit.

CAPUT X.

Quæ officia Cardinalis Masarinius reddiderit Galliæ, antequam admoveretur ministerio, in sustentandis Richelianis.

SI, quibus fors principium est gubernandi res humanas, aut astrorum diversi motus, oculos & mentem adjecisse ad seriem causarum atque effectorum, quæ respublicas versant, facilè vidissent, Intelligentiam quādam, fortis expertem, adeoque astris superiorem præsidere cum summa potestate Oeconomiæ illi admirandæ. Possent maximè concipere illam veritatem ex curâ, quā advertit hominibus per rationis usum & virtutis politicæ splendorem eximijs suscitandis, quos præstet ijs dūtaxat principibus, quibus summum majestatis gradum, aut prosperitatem continuam, adeoque finem ærumnarum destinavit.

Exemplum Cardinalis Masarinij vulgare sanè non est, quod considerationibus raris scateat. Deus enim constituerat ipsius uti industria, qui Galliæ sortem ad ministraret & spem fæderatorum sustentaret, eo maximè rerum curriculo, ubi non facilè alius quispiam, inveniebatur, qui locum illum majori cum emolumento, & minori cum dispendio tenuisset. Loquor utique de impubere rege, & reginæ gubernatione, ubi dici potest, concurrisse & adhæsisse administrationi per operationem divinæ providentiæ, adeò evidentem & benignam reipublicæ, tam diversa, ut necessum sit, animum amplius, quàm inimici ab eo averti, aut penitus ignorari dispositio-

tionem, in quâ mentes Gallorum, & curſus rerum noſtrarum voluebantur, ſi quis dubius hæreat.

Ut autem res ipſa ſubjiciatur oculis, ego verò nihil largiar benevolentiæ, aut cuicunq; animi motui, unde ſermo meus aliquid ſuſpicionis poſſet contrahere, duas apponam conſiderationes, quas extendi & delineavi in primi libri locis nonnullis, ut manifeſtum fiat, me veritati unicè ſtudere. Demonſtrabo deinde, quomodo Deus generatim præparaverit, & determinaverit, in particulari genium iſtius Cardinalis, ut Galliæ inſerviret in ea ſtatione cui rex ſuperior eam admoverat, ut à regina affirmaretur.

Prima conſideratio ducetur à morte regis ſuperioris, cùm regnum ex unâ parte laboraret bello externo, quod ſæviſſimum & difficilius, quàm ullum omnium temporum extinguebatur. Ex altera parte inſtabat bellum civile, quod eò atrocius, funeſtiusq; fuiſſet, ex fervore externi & potentia aliena, ad audendum. Neq; verò hoſtes proſtrati jacebant ex jacturis, quas poſtmodum ſuſceperunt, nec defatigati uti impræſentiarum, ex diutino belli curſu.

Quid verò ex ea rerum conſtitutione videbatur expectandum præter calamitatem aliquam vægrandem, niſi inventus fuiſſet qui tranquillitatis domi ſervandæ gnarus, media præbuiſſet, quibus majorem vigorem exoticis, apud vicinos, qui ſedem belli ſuſtinebant, applicare licuiſſet. Niſi Deus regi ſuperiori ſuggeſſiſſet inſtinctu benigno, ut reginam obligaret, ad Cardinalem Maſarinium rebus agendis prorſus præficiendum, adeoque regina fiduciam poſuiſſet in illius prudentia & ſtudio.

Diſceſſiſſet utique Cardinalis, quod conſtituerat, niſi regina eum attinuiſſet: numquid verò licebit cogitare, præter faſtidia, quæ per alterius adminiſtratione ſuſceperat, & in tanto numero eorum, qui (quo jure, quave injuria, non lubet hic diſquirere) indigna paſſi fuerant; propinquos fuiſſe perſequendos, ad exitium & exterminium! Iſtud inſtitutum quantam ſeriem traxiſſet? quid non produxiſſet deſiderium fortunæ aſſerendæ in mentibus eorum, qui virtute, argento nume-

numerato & amicis abundabant, munimenta præterea potiora & fulcra regni pulcherrima possidebant, si ad incitas eos redigere essemus conati, & detrahere manubias diuturnis & fidelibus officijs, quæ regi & reipublicæ præstiterant, procurante Cardinale, propinquo utique suo, partas? Tempora pacis fortè nullum hic forent passa tumultum' sed per incendia belli exrerni, & occursum inimicorum, quibus solitum, quælibet in suum convertere emolumentum, adeóque machinationes bellorum civilium acuunt mentem, plurimum profectò erat metuendum.

Dabitur itaque nobis, Cardinale Masarinio virum magis idoneum nuspiam facile inveniendum fuisse, qui rancorem in animo reginæ sponte adversus propinquos superioris Cardinalis pullulantem divertisset, revulsis vindictæ stimulis, quos indignabundi subdiderant, cum ex eo numero etiam essent familiarissimi Debebat profectò id memoriæ antecessoris, qui amicitiæ & existimationis magna ipsi reliquerat testimonia. Officium tamen particulare efflagitabat emolumentum reipublicæ, quæ hanc methodum ex causis superioribus exigebat: maximè ubi Cardinalis, dum in fortunis propinquos superioris sustentat, regi conservavit ministros utilissimos, & regno fidelissimos, quod experientia docuit, & quotidie compertum dat.

Secundum eadem principia apud animum regis superioris apprimè laboraverat, ne illi sentire cogerentur imminutam gratiam Cardinalis paulò ante obitum:

Quod si erga ipsos indicium faceret, quasi collata beneficia recepturus, Orbem terrarum inde arguiturum, ea non ex regia electione obtigisse, sed ex motu alieno, cui judicium suum subjecisset, & voluntatem mancipasset. Addebat etiam, nunquam non malo exemplo fuisse, si virtus frustratam sese doleat meritis; unde pejoris foret odoris in Cardinale Richelio, qui regnum tam longo rerum prosperarum cursu beasset, si ipsius propinqui, beneficijs utique non indigni, eam sortem primi subirent.

CAPUT XI.

Cardinalis fovet concordiam domi, & fœdera apud socios.

ID verò per eam rerum tempestatem, ubi nihil potest esse exiguum, quod ad turbandam rempublicam faciat, magnum quid erat: Nihil tamen, ad ea Cardinalis officia, quæ postmodum contribuit ad conservandam concordiam & unionem in familia regia, ex cujus dissidio redundassent in rempublicam calamitates incredibilis tenoris. In primo libro mentionem feci, cui hæc subjicio tantum, tres aut quatuor causas, ipsi satis particulares, & quæ in alia persona non simul congruissent, effectum adeò salutarem præstitisse.

Prima latet in multitudine mediorum, quibus ille abundat, ad suffocandas in primo germine & ad primum indicium, turbas, quas principes regiæ familiæ dare possent.

Altera patet in dignitate Cardinalitia, quæ reverentiam aliquam particularem imprimit, & obsequij speciem apud filios Ecclesiæ erga principes illius laudatos.

Tertia ingeritur ex administratione, quam regi universam devoverat, ubi nulla labes separati compendij apparebat, nihil ex beneficio aut spe in contrarium propendebat.

Quarta manifesta est ex Reginæ instituto, quæ propter studium adeò purum & defæcatum in Majestatis causam, cui & industria & peritia rerum accedebant, partem curarum publicarum deferre voluit.

Altera consideratio, quæ propositionis meæ veritatem luculenter demõstrat, sumitur ex fiducia, quam fœderati in ipsius studio & in sincerâ mente ad promovendam causam communem collocabant. Si enim illa fiducia à morte regis superioris concidisset, potuissemus eos perdere, uti alibi monuimus, & perinde soli obluctari

tantis hostib⁹ quorum illi vires partiebantur, & per Germaniam & per Flandriam occupatas: quæ conjunctio sanè nobis dira comminabantur.

Ista vero fiducia, quam priori libro delineavimus, inde procedebat, quod Cardinali Masarinio, uti mundo universo innotuit, animus Cardinalis Richelij pateret; unde vero fiebat simile, eadē sensa & axiomata inde traxisse. Quemadmodum autem testimonium istud non poterat negari præter justitiam, in factione Religionariorum deprimenda, in oppressione fœderatorum avertendâ, in authoritate regia apud omnes omninò subditos asserendâ, ita nemo unquam mentem gessit verius Gallicanam, aut cujus fines generales ad emolumentum reipublicæ recti⁹ congruerent, adeò ut inter cætera requireret continuatum cum fœderatis stadium, in quod cum ipsis, aut propter ipsos fueramus ingressi. Hinc sibi persuasere illi, Cardinalem Masarinium ab instituto non recessurum, postquam Cardinalem Richelium nulla necessitudine contingeret, qui per inde ex solo æstimio virtutis, regem moriens rogaverit, ut sibi substitueretur, certus utique de vestigijs legendis, quæ observationē pactorū, & sustentationem fœderū Coronæ huic debēt.

Nemo denique ignorabat, non posse ipsum ullo modo ad Austriacos conjicere oculos, qui tam impensè exitium ipsius quæsierant, unde necessum foret, ipsum connixè in emolumentum Galliæ, & eorum, quos illa fœderibus esset complexa, contueri, dum Austriaci bellum facerent.

Hæc tamen adduco, non tanquam argumentum essentiale fiduciæ, quam in illius instituto ponere licebat, cùm certum sit, nec dubitabunt, quicunque in animum illius introspexerunt, eum per principia nobiliora agere, sed tanquam discursum, qui pervasit ipsorum mentes & lineas duxit, quod mihi licuit addiscere, ex aliquo Ministro, quem inter cordatiores habent.

Tandem igitur, cùm animadverterent, nihil immutatum à morte superioris Cardinalis, ad obitum usque regis, nihil fefellisse axioma illud honoris, quod exigit articulatam observationem fœderum; ipsumque adeò constan-

conſtanter reſtitiſſe ijs, quibus non eadem erat religio quod priori in libro deſignavimus, etiam fuſius explanabo in ſecunda parte iſtius operis; Hinc ab exordio adminiſtrationis majorẽ in animis fœderatorum invenim⁹ diſpoſitionem, qua bonam noſtram fidem cujus experimenta per progreſſus rerum majora quam ſperabant habuêre, crederent.

CAPUT XII.

Cardinalis negotiatur in bello Mantuano: Maximè ad Caſalam.

Reliquum eſt, ut videamus, qua tramite Cardinalis in eum, ubi conſiſtit, pervaſerit gradum, quibus negotijs, fuerit adhibitus unde tanquam ex ſcaturigine, promanarum officia reipublicæ reddita, adeoque beneficia, quæ rex ſuperior, poſtquam in partem curarum publicarum ipſum admiſit, contulerat.

Innutritus fuit literis humanioribus & ſcientijs liberalibus uſque ad eam ætatem quæ mortalibus liberum permittit vitæ inſtitutum: ubi ille armorum delegit uſum. Vix autem animum applicuerat, cum melior genius ipſum revocat, ne eximias dotes, quibus ad negotiandum præſtabat contumularet, poſtquam per occaſiones emergentes ſpecimina non contemnenda dediſſet. Ad res agendas igitur vocatur ab Urbano VIII. pontifice maximo, qui plurimi eum ſemper fecit, cujus etiam amorem perpetuum promeruiſſet, niſi ex nepotibus aliquis curſum propenſi animi interrupiſſet, ne Hiſpanos, qui iſtum ex cauſis per ſeriem iſtam manifeſtis odio proſequebantur, quod metuebat, offenderet.

Negotiationem primam adijt anno ætatis viceſimo primo, ubi Mareſchalcus Eſtræus, & Dux Feriaous tyrocinium induſtriæ animadverterunt, ad primos Hiſpanorum per Vallem Telinam tumultus. Quemadmodũ verò occaſiones, quas bellum præbet, melius inſtru-

unt

unt pro diversitate martialia ingenia; ita possumus asseverare, nullum bellum inveniri, quod graviores produxerit instructiones, aut quæ generalius possent erudire animum in rebus agendis, quam illud, quod Cardinalem Masarinium habuit exercitum, antequam Galliæ inservire constituerit.

Occasiones illæ patebant in turbis Italiæ, quas Hispani adversus postremum Mantuæ Ducem suscitaverant post obitum Vincentis antecessoris. Dux Sabaudiæ sibi promiserat partem spolij, unde litem fecit suam communem; ubi societas maximè nitebatur occupationibus regis, qui Rupellam sumserat domandam, & exiguis Nivernij facultatibus, ad conservandam novam successionem, per alienam provincinm, adeò ut subditis etiam esset incognitus, nullum dispiceret vicinum, qui satis valida præstaret auxilia, aut qui præter officia humanitatis auderet profiteri amicitiam.

Pax Susana, quæ cojit, postquam Rex perrupisset claustra, non tàm extinxit bellum, quàm inflammavit; ibi ignominia, quam Hispani & Dux Sabaudiæ ibi videbantur suscepisse, hic quidem, quod arma intulissemus in ipsius provinciam, illi verò ob Casalæ obsidionem solutam induxit eos, ut Imperatorem in partes pertraherent, qui in Italiam florem copiarum misit, tum ut debiles illos firmaret, tum ut jus perversum pingeret. Quæ tamen universa constitutionem Ducis Mantuani eò reddidere celebriorem in Galliæ gloriam, quòd armis quæsita & obtenta fuerit.

Cardinalis Masarinius omnium potentissimum & efficacissimum erat medium, quo Deus uti voluit, ad illud negotium conficiendum. Ubi Lector notabit, tanta industriâ, tanto successu processum, ut quo momento Pōtificis maximi perageret institutum, eodem sibi ipsi satisfaceret in propensione animi, quam Galliæ emolumentis destinaverat. Neque enim officium suum hic poterat facere, nisi simul animo satisfecisset, aut turbis Italiæ finem invenisset, nisi Galliæ bene cupivisset, cujus arma eodem genio movebantur, eundem scopum sumserant cum Sede Apostolicâ.

Sic

Sic sanè per alteram Casalæ obsidionem, ubi salus istius loci, adeoque universi qui restabat, agri Monferratensis, compacta erat in Citadellam nondum captam, quæ manus Hispanorum recidebat, nisi Cardinalis inducias cum ipsis conciliasset, quarum beneficio annona, pecuniæ & supplementa necessaria sunt invecta, ut ultra terminum induciarum subsisterent, quo definiebatur, nisi constituto tempore Citadella liberaretur à Gallis, id quod Hispanis videbatur impossibile, dederetur.

Etiam isti imcommodo providerat, missis ad Thoirasium Ratisbonam usque pactis, quæ ipsum dispensabant ab observutione eorum, quæ duces nostri summi constituerant, si fortè repulsarentur in futuro impetu, à superandis Hispanorum fossis, & à suppetijs Citadellæ transmittendis. Non opus quidem fuit illo compendio, cum hostis præter opinionem sese præberet facilem, & officia valida, adeoq; fervētia, quæ Cardinalis reddebat, id egêre, ne impetus Gallorum ultimus, quem furorem vulgò vocant, expectaretur, postquam duces nostri constituissent, aut perire, aut vincere, locumque asserere.

Longè tamen facilius perijssent nostrates, quam vicissent, maximè ubi istud videbatur facultatem omnem excedere, aut saltem miraculi vicem trahere, si Hispani instituto, quod credebantur sumsisse, inhæsissent ut nēpè nos opportunè exciperent, ex vallo scilicet perfecto, & magno numero tormentorum coronato; unde spargerentur ignes artificiosi, accederet exercitus nostrate validior, quem præter Italos & Hispanos, quibus constabat, etiam copiæ Imperiales plurimæ inflabant, in Italiam nuper descendentes, fastuosæ & feroces post tantam victoriarum seriem. Erant illis refugia propingua & tuta insuper, cùm duodecimo lapide à Mediolanensi distarent agro, præter loca & copias per Monferratensem sparsa.

Rebus sic ex parte Hispanorum ad exilem metum, plurimam autem spem proclivibus, videbantur acturi nobiscum, qui omnibus numeris inferiores subire cogebamur fulminātia torment, agradinem sclopetariorum sustinere, & ignium missilium rabiem perferre, ante-

quam ad fossas accederemus: nullum refugium, si quid secius tulisset sors armorum, noveramus, nullam annonam, qua miles viveret, multò minus præsidium recrearetur, advexeramus.

Quid verò ex militiæ axiomatibus agerent, nisi ut institutum persequerentur, quod omnino fiebat, nisi intercessisset Cardinalis, medius inter duos exercitus, qui stabant non tantum in procinctu, sed etiam manus penè conserebant: dum tormenta & sclopeta ex parte Hispanorum contonarent, & tyrones procederent, ad fossas attenti! Nisi enim Cardinalis tum intercessisset, & animo prorsus intrepido, per media pericula, globis caput circumvolantibus, liberè versatus fuisset, impetum sanè armorum nostrorum primum non coercuisset, postquã Marchionem Sanctæ Crucis disposuerat, ad petita nostra comprobanda.

Hic licet animadvertere, si Hispani cõstituissent ex valla recedere, ut exercit⁹ noster Casalam pacatè & sine obstaculo pervasisset, qui annonam, quantum viæ sufficeret, attulerat, eundem obsessis nihil securitatis, quin imò plurimum incommodi conciliaturum fuisse, adeò ut subsidijs vitæ cum pulvisculo absumtis, properè recessisset in stationes scilicet priores, unde deditio ad leges honestas sequeretur.

Facilè igitur judicare licet, cum Hispani id non secuti sint institutum, ne vituperium ferrent desertæ obsidionis ad primum nuntium nostri procinctus, quod superiori anno ad eundem locum evenerat, quamprimum nos pedem in Pedemontium intulissemus; quanta eloquentiæ vi agendum fuerit Cardinali Masarinio, ut eos à pugnandi studio retraheret; quam vivis rationibus & verbis obducenda fuerit ipsorum ratiocinatio, ne tantum victoriæ bonum ex oculis amitterent, cum apparenter videretur secutura illud institutum.

Notandum insuper, pacem illam, quam in medio duorum exercituum, ad pugnandum trepidantium conciliavit, executioni datam, antequam obsignaretur, ex sola fide verbali summorum ducum, qui ad dimicandum expediti, vix habuere tempus mutuæ salutationis; adeo

ut uno momẽto fervorem dimicandi, quem in campum protulerant, cædibus intentissimi, commutarint in civilitatis officia reciproca, in mutuos amplexus collapsi. Unicum sanè momentum, quod obsignandis pactis sumi potuisset, in procinctu omnia perdidisset, quemadmodum pauculi gradus sufficiebant ad irritundum conflictum, quem mediator non valuisset inhibere ceptum, de propria salute sollicitus. Dandum omninò est, istud exemplum non habere secundum, neque primum, per universam historiam prisci temporis, & nostræ memoriæ eum ne fando quidem tale quid recenseatur, aut apud mortales auditu sit perceptum.

CAPUT XIII.

Cardinalis monet Gallos: impetrat Pinierolam, & patitur ob id studium.

Officium utique, quod Cardinalis Galliæ reddidit ad Casalam, non penitissimè medebatur nostris incommodis, de quibus nobis sermo est institutus, nisi & alterum officium addidisset, quod consolidaret effectum prioris. Admonebat nostrum exercitum, qui more Gallicano, id est negligenter regrediebatur, de hostium instituto, qui eum sine ullo dubio invasissent, nisi cautio valuisset ad disciplinam & ordines servandos, unde illis perijt desiderium periculi faciundi.

Secundum Casalæ dissidium nihil ferè per Italiam actitatum, præter negotiationes & tricas, usque ad pacta Quærasciana, ubi mandatarij Imperatoris, quod irruptio Sueci turbaret Germaniam, Hispanos coegere ad pacem sumendam, per inopiam belli adversus Gallos continuandi, nullibi distractos.

In eo exercitio negotiationum & tricarum, cui Cardinalis Masarinus intercedebat, tanquam amicus communis facilè judicatu fuerit, quántam notitiam rerum, quibus principes complures ob compendia sua admiscebantur, acquisiverit. Et præ cæteris patet commercium arctissimum,

mum, cum Carolo Emanuele, Duce Sabaudiæ, & Victore Amedæo filio susceptum, quo partem amplissimam confidentiæ & amicitiæ obtinuit. Neque enim duntaxat penetralia est scrutatus, inspecto fundo administrationis, sed & illorum opera vidit sacraria cæterorum principum, quibuscum istis fuerat agendum; eximebantur autem pauci per Orbem Christianum, quos non attingerent.

Hinc medium est adeptus, Victoris animum à morte Caroli parentis, versandi, ut nobis *Pinierolam* relinqueret. Quantum momentum hic locus ad res Italiæ attulerit, quantumque illa nobis debeat, postquam fenestram pretio cöemimus, qua cuicunque ipsius necessitati suppetias mittimus, colligi potest ex immēso gaudio, quod omnes omnino principes provinciæ inde concipiebant, adeoque intenso desiderio, ut eadem fenestra in nostrâ maneat potestate.

Si delineatio, quam Cardinalis Masarinius in eum finem instituit, exhitarabat, executio tamen miris laborabat difficultatibus; adeò ut Cardinalis Richelius rem intellectam judicaverit impossibilem. Neque enim poterat sibi persuadere, principem adeò cordatum & rei gnarum, qualis omninò Dux Sabaudiæ habebatur, spōte dimissurum, quod & Galliæ, & Hispaniæ & ipsi Italiæ eum reddebat venerandum: neque etiam credebat, taciturnitatem, sine qua universum negotium infallibiliter corrueret, adeò sinceram fore, quin Hispaniæ legatus, qui Turini tum morabatur, penetraret. Cardinalis tamē Masarinius utramque difficultatem feliciter vicit: illam persuasionibus, quibus ex authoritate permissa, apud animum Victoris omnia explanabat; istam, assiduitate & sollicitudine, quam legatu Hispaniæ exhibebat, dum eum jucūde & diu composito vultu ac deambulationib⁹ divertit ut neque otium neque mentem haberet advertendi, quæ Thoirasius & Servientus, regis utique ministri, cum Duce Sabaudiæ transigere possent.

Officia hæc, quæ Cardinalis Masarinius reddidit Galliæ, dum Pontificis maximi audiret minister, aut illius nomine ageret, fundamentum jecerunt illis beneficijs, quæ

quæ poſtmodum invenit; fundamentum tamen & fervoris, quo Hiſpani ipſi Romæ obſtitêre. Id enim auſi ſunt, poſtquam fruſtra in ſuas partes eum traducere tentavere, ut apud animum Imperatoris locum teneret, in quem poſtea Trautmansdorfius ſubivit. Quod plurimi facerent ipſius perſonam, poſtquam ex proprio damno didiciſſent ingenij vim inſtituere cõſilio uti Mecænatis, quod Auguſto de Agrippa ſuggeſſit, cujus virtus urebat ad ærumnationem; *Conſtitue*, inquit, *aut eum perdere, aut generum habere.* Sic Hiſpani, ubi Cardinalem Maſarinium non poſſunt facere ſuum, expunxerunt ad ſummum Põtificem, privatum ijs beneficiis, quæ legitimè ſuis expectabat meritis. Hinc rex ſuperior eum ſibi adſcivit, coercitis impedimentis, quæ malevoli, Abbas Perretti inprimis, qui nunc dicitur Cardinalis Montalti, promotioni objiciebant ex promotione iſtius Abbatis, quem miniſtri Hiſpaniæ ferventer fulciebant.

Honor iſte, in ſeipſo grandis, & manu magni principis oblatus, plurimũ illum movebat, uti decet. Audivi tamen id temporis ex ore ipſius, non adeò vehementer ſic fuiſſe demulſum, uti ex delato munere Plenipotentiarij ad pacem generalem, quod eo concrederentur Coronæ emulumenta & fæderatorum.

Nefas duxerim caſum aliquem reticuiſſe, qui evenit, poſtquam Hiſpani Romæ obtinuiſſent, ut ne ratio haberetur Cardinalis Maſarinij. Tuus enim Dux Sabaudiæ ipſi locum in aula cum quibuscunque honoribus & cõmodis obtulit, qui Romam excurrere ſattagebat, ſi uſus foret, ut eam dignitatem, qua per Hiſpanos eousque ille carebat, adipiſceretur: nihil tamen opus fuit eo itinere, cum Gallia ipſi adimeret ſollicitudinem tam officioſam & Cardinalis æſtimio iſtuſtrando congruam, uti recenſuimus.

CAPUT XIV.

Quanta judicia facta sint de Cardinale.

SIc igitur evasit Cardinalis noster Masarinius, & dicitur Plenipotentiarius, sive amplissimus legatus; unde scaturigo nostrarum rerum ipsi penitissimè patuit, adeò ut per instructionem, quam ad negotiationem pacis sol⁹ cum Cardinale Richelio, & per intimam communicationē politices, concinnavit, nuda viderit administrationis abstrusissima in mente summi illius ministri.

Deinceps duas transactiones peregit illustres, ut ad partes Galliæ reduceret principes Sabaudiæ, qui discesserant ad Hispanos. Prior conficitur & obsignatur, sed ex parte illorum nihil servatur, per occasionem tumultus, in finibus Champaniæ coorti, quem tamen composuit mors principis (Comitis Suffani) cujus egregijs dotibus fortuna alium vitæ finem debebat, aliudue genus belli, quam quo perijt. Posterior redintegravit concordiam inter Principes fastidiosos & caput familiæ adeoque Galliam; unde fluxerunt tot loca per Pedemontanum agrū & Monferratensem, quæ Hispani, tanquā messem maturam, ex manibus dedentiū collegerant, in potestatem nostram reversa per correptionē & vim apertā.

Postquam redijt ex Pedemontio, comitem sese præbuit Cardinali Richelio in famoso, illo itinere, ubi fortunam alter vidit demergi in mortem certissimam, alter fædus inopinatum extra regnum coijsse intellexit. In hoc tamen itinere Cardinalis Masarinius in potestatem regis reducere potuit per industriam Sedanum, Champaniæ flagellum, quod sæpiculè præbuerat communicationis reciprocæ seriem exteris hostibus Galliæ, & fastidiosis Gallis.

Quo tempore verò occupabatur in reducendo Sedano, regia arma obsidione premebant Tortonam, cujus instituti rationem rex suo debebat cerebro, unde & omnem apparatum executioni applicuerat. Quibus notus est situs agri Mediolanensis, sponte intelligent seriem istius victoriæ, cum fructibus percipiendis, nisi rigida an-

est

ni tempestas, quæ continuò ingruit, & violenaia elemẽtorum extrema, diæque causæ adversæ, quod priori libro monui, nobis invidissent loci conservationem.

Quæ universa Cardinalis superioris curriculum agnoscunt, cujus gloriæ fortnna hunc colophonem addere voluit, ut Tortona quarto ante obitum ipsius die caperetur, adeò ut renunciaretur ad aulam, quo die expiravit. Cardinalis Masarinius etiam constante illius vitâ, semina jecerat illius familiaritatis, quam Princeps Monaconis postmodum cum Gallia instituit, ubi id notatu dignum occurrit, nos semper ex damno Hispaniæ lucrum fecisse, adeò ut ipsius exuvijs amiciamur, adgeminatum compendium.

Per hoc igitur vestibulum ingressus est Cardinalis Masarinius ad conditionem genuinorum Gallorum; judicabit etiam benevolus Lector, an ullus unquã Exter per portã celebriorẽ introiverit. Officia scilicet reipublicæ reddita, & perinde industriam plurimorum capacẽ, quo gemino fundamento docuimus legitimam Naturalitatem niti & firmari, quæ in personâ ipsius concurrerunt.

Addo equidem, si sensa artificum peritissimorũ, juxta Aristotelis doctrinam, sensa minus peritorum debent dirigere, certè judicia illustria Pontificis maximi, Urbani VIII. Caroli Emanuelis, & Victoris Amedæi, Ducum Sabaudiæ, Ludovici XIII & Cardinalis Richelij, adeoque ipsissimorum Hispanorum, possent patrocinari Cardinali cujus causam suscepti agendam, ut vel incognitus apud ignaros æstimetur: nisi forsan administratio complurium annorum, & tam vasta occupatio, resque diffusæ, quibus ipsum vacare necessum erat, retuderint aciem, induxerint ineptitudinem, admiserint imperitiam, adeoque in ipso contrarium præstiterit effectum, quicquid illustriora mortalium ingenia fingit, polit, absoluit & perficit.

Forsitan studium illud fervidum & cordatum, quod erga Galliam, antequam adoptaretur in civitatem, exeruit, contepuerit mutatum, postquam insitituis est Gallus, ut illud ad partes Hispaniæ, quæ ipsum Romæ e-verterat, transtulerit, noceatque isti regno, in quo invenit honores & opes, quibus nulli ferè termini, quam

quos ipse statuere vo[illegible]. Maluerit fortè se ipsum deserere, & facere, ut ita dicam, naufragium generale honorum, conscientiæ & cæterorum bonorum, quorum omnium jacturam enormis proditio trahit, in detrimentum principis benigni; quam hostibus inservire, à quibus omne malum tulerit, nihil optarit, quin longe foret inferius, tametsi ne dubitaret quidem de permutatione beneficiorum. Iudicet Lector, quid vero appareat simile.

Ab instituto alterum non credidi, si huc subjungerem sermonem istum, cujus finis principalis erat, ut Belgæ & Galli cernerent, Hispanos, non Gallos, clusisse conclusionem pacis nuperrimè agitatam; quantumcunque alloborarint ut Orbi terrarum diversum persuaderent. Quamvis autem sententiæ totius sermonis duntaxat aliquæ occurrant, cum integrum secundæ parti istius operis reposuerim, aut impensè fallor, aut hinc patebit, modo acies mentis advertatur sincera, & animus liber, destructum iri, aut saltem plurimum debilitatum, fidem eorum, quibus diversa obrepserat opinio. Nihil addam; hoc unum regitas Lectorem, ut examen exigui istius sermonis instituat liberum & sincerum, sine quo incognita veræ non solent aperiri indagatoribus.

CAPUT XV.

Admonitio ad Belgas, de pactis Hispanorum cum Ducissa Longavillana & Mareschalco Turenio.

VIRI BENEVOLI.

NOvi, nihil adeò demulsisse vestras ærumnas hactenus, ac spem de pace proximâ semper factam. Ubi effecta destituêre eandem, persuasum vobis volebant, Hispani ex Galliæ culpâ cæleste hoc donum terris negari, quasi Hispania nulli operæ parcat ad exiccandas scaturigines bellorum, quibus Orbis Christianus vastatur.

Bellum generatim sumtum, res adeo funesta, ut qui eo corripiuntur, per quævis jura obligentur ad illud terminan-

minandum, quantocyus possunt, licet modo perquam humano, & legibus moderatissimis, quæ vulgò nuncupantur *leges boni belli*. Quanto magis augetur istud officium in bellis, quæ omnem licentiæ fenestram apperiunt, & omnibus criminibus curriculum præstant, quemadmodum hoc seculo fieri solet?

Hinc bellorum amicissimi, summum pacis simulant studium, plurimum artis & coloris adhibent, ut hanc fidem mundo persuadeant. Tales sese hactenus prostituêre Hispani, quod compertum habetis, neque desinent eandem redintegrare fabulam, contagione erroris longè latèque serpente, si commodum videatur.

Arbitrabar igitur, me de publico non parum mereri, & particulariter de vobis, quibus maximè sic consuletur, si & meam operam conferrem ad solvendum illud fascinum; cum inde præcludatur facultas cogendæ ad pacem Hispaniæ, quæ putatur bellum ducere magis ex necessitate, quam ex arbitrio.

Pacta illorum cum Ducissâ Longavillanâ & Mareschalco Turænio adeò solidè comprobant meam sententiam, ut nesciam, an secundum ea possit inveniri mortalium quispiam, qui eousque execretur veritatem, aut ipsis studeat, ut dubius hærere queat. Redintegrare institutum belli, post demonstrationem de pace desiderata factam, & locum transactioni sumtum; idque eo prætextu, quasi libertas principum in Gallia attentorum, & secundum Pinierandæ suggestionem, quasi regnum hoc in bellum civile eousque rueret, ut nihil potentiæ ipsi ad externum gerendum superesse possit; id verò est abhorrere à pace penitissimè, aut illam desiderare remotissimam.

Ut iste certius constent, & antequam pacta illa excutiam, non ineptè vobis demonstravero generatim, delineaveroque characterem ingenij Hispanici de ijs, quæ pacem bellumve concernunt.

Id ante omnia notabitis, eos, si quem prætextum habeant belli sumendi vut ducendi, nihil eos ab incendio sive faciendo, sive promovendo absterrerit, modo insigne aliquod emolumentum sibi inde promittere queât.

Nul-

Nullum iniquius bellum à longo tempore per Orbem Christianum viguit, quam quod fecêre ipsi & per Imperatorem Duci Mantuæ postremo. Neque tamen justitia causæ, quam princeps tutabatur, aut officia Madriti & Viennæ ex parte Galliæ & Romæ in ipsius gratiam præstita, tempestatem potuêre disturbare quin in provinciam incumberet, propter fiduciam, quam Gonsala Cordubanus in Hispaniâ fecerat, Casalæ penitus subigendæ, viâ per vim institutâ licet collusio cum Vigilum præfecto urbano evanesceret.

Antequam Marchio Leganesius oppidum obsideret, tantam propensionem & progressum ostentabat Senatus Hispaniæ ad pacem; ut ex illis propensionibus & progressibus omninò videretur consecutura. Certitudo nihilominus Casalæ subigendæ, quam ille promittebat, in fumum omnia discussit, dæmone belli eorum mẽtes corripiente, qui solo pacis spiritu duci videbantur.

Quid vero comitem *Pinierandæ* reddidir tàm obstinatum, adversus officia Nuntij Apostolici & legati Veneti, quin pax inter duas Coronas succederet transactioni Hollandicæ & imperiali, nisi messis, quam Hispanus facturus sibi videbatur ex turbis Gallicanis. Id verò anno superiore satis explicitè dixit ad eum, quem rex miserat, ut sciret, an stare cogitaret conditionibus pacis Monasteriensis, velletque eas vel imminutas vel auctas.

Respondit, rebus Galliæ mutatis, negotiationem pacis necessario mutandam. Quæ in Germaniâ fuissent transacta, videri quasi nunquam facta, legendum ad negotiationem novam avum locum, ut disceptata & conclusa denuò sub incudem revocentur. Evenêre istæc Cameraci; & meminisse potestatis tumultuum, quos apud vos excitavit, ubi res patuit.

Hinc sanè apparebat, Comitem illum ne micam quidem pacis habuisse, qui vellet ea, quæ in Germaniâ tot annis, & acerrimis animorum disputationibus fuerant conclusa, jam nulla haberi ut novum stadium aperiretur, hoc penè confecto, in quo tam vehementer fuerat desudatum; nempè ut perpetui proderet belli studium, aut saltem non adeò citò finiendi, quo Orbis Christianus

ſtianus onere diuturniore premeretur, ex ſolâ Hiſpanorum pertinaciâ.

Cùm poſtmodum incẽdium veſanum, quod Galliam corripuerat, extingueretur, & Galli undiquaque concederẽt ad Hiſpanorũ vota, modò pacis negotiatio redintegraretur, conſtituerentque in finibus Hiſpaniæ, quod petebatur, rem aggredi; caſus Galliæ inopinatus, captivitas ſcilicet principum, diſſipavit formoſum illud figmentum, adeo ut per novam proſperitatis ſpem in Hiſpaniâ ſuſcitatam, turbine obrepta ſit navis, & alto reddita, quæ excenſioni videbatur vicina.

Ex hoc inſtituto, quod conſtans & invariatum in animis Hiſpanorum apparet, hanc infallibilem licet ducere ſeriem, id quod per occaſionem dictum eſto, Cum nunquam non ad bellum gerendum inducantur ex ſpebus adeò incertis, quales in tumultibus Gallorum collocant, eodem penè momento & concitatis, & conſopitis, licet credere, eos nullo unquam cogitatu pacem optaſſe, dum bellum per Germaniam ferveret, maximè ubi animadvertere, unico prælio, quod Imperator adverſus Suecos habuit proſperum, univerſam Germaniam, ſubjugari, unde integrum habuiſſet, Hiſpanos à jacturis & damnis quibuſcunque vindicare.

Meminerant, quantum mutationis prælium Nordelinganum partibus fœderatorum invexerit, qui prius tãtum prævaluerant; apparebat etiam Gallia in eo minimè ſtatu, quo fuerat, quæ alterâ vice res collapſas reſtaurare poſſet.

Hinc omnia ſunt auſi, ut pacem Imperij diſturbarent, cum inde ſubrueretur ſolidiſſimum fundamentum rerum redintegrandarum: Nihil intentatum reliquere, ut inducias Ulmenſes in ipſo ortu ſuffocarent, pacis utique proœmium. Cum autem apud Bavaros nihil poſſent, Imperatorem abſtinuêre, ut theatrum vel ex illa parte relinqueretur Bellonæ liberum, poſtquam, apud Bavaros & & aliquot principes fæderatos aliquamdiu clauderetur.

Quid igitur intentatum reliquerunt à cõſtitutis illis in-

ducijs

ducijt, ne pacem Imperij remorarentur, quæ progrediebatur sic? quot machinas in propatulo & ucculto adhibuere, ne constarent induciæ, & ne bellum non foret Germaniæ perpetuum: Eadem pax, nunquid & hodie ægrotat, languida, & dubiæ vitæ, per artes & obliquationes, per Francodaliam non restitutam, & per obstacula, ne Hermesteynium sequestris committeretur?

Omnem denique magis obnixam sumunt operam, ut pax hæc intermoriatur, postuuam natales ipsius, & Orbis gaudium inde natum suffocare nequiverunt; ex unicâ spe successus prosperioris, si disturbetur, quam præ superiore tempore vastissimam concepêre.

Etiam judicari poterit ex hoc fundamento, an pacem universalē meditati sint, cū transigerent cū Hollandis; & an Comes Pinierannæ, qui Monasteriū unicè accesserat, ut eam patraret, negotiationis utique colophonem, & summum rebus Belgicis remedium, volueritpacem universalem concludere, nisi istam particularem prius tentasset, & ex messe istius universæ segetis faceret argumentum. Potuitne, si diversum sumsisset institutum, principem suum privare emolumentis, quæ ex illâ pace trahebat, dum hostes gravissimos, Hollandos scilicet removebat, & Galliam per defectionem eorum fæderatorum debilitabat, cum sine dubio illorum viribus Gallia maximè fulciretur? Judicate, Viri, an id potuerit fieri.

Amplius dico, hinc inferri posse, ex ratione nempe cōtrariorum, Si Hispaniæ institutum, de quo agimus, ad bellum unicè collineavit, certè Gallia, omnibus modis ipsi adversa, pacem quæsivit. Quapropter Hispania, ubi nihil omisit, ad remorandam imperijs pacem, quam omnibus nervis impugnavit, nunquam dicetur desiderasse universalem, ad quam per istanc ibatur: Quemadmodum finem necessario vult, qui media ad eundem ducentia sumit; & fructus solitos ex arbore expectat hortulanus.

Perinde animadvertetis viri, nihil unquam evidentius demonstrasse invictum pacis fastidium, & ardentē immortalis belli sitim, quibus Hispani laborant, quam nupera

pera

pera cum Ducissa Longavillana & Mareschalco Turænio pacta.

Eousque industriè induxerant fucum suo instituto, per demonstrationes contrarias, pulvere insensibili oculis mortalium objecto, ne pateret, ut oculatissimorum penè fugerit aciem.

Conventum denique de loco & mediatoribus ad pacem quærendam commodis, Monasterium, & Nuntius Apostolicus cum legato Veneto placent, mittuntur fiduciarij cum mandatis amplissimis, ad eam firmandam. Producuntur litium acerrimarum materiæ, conficiuntur pleræque ex quinquaginta quatuor capitibus determinantur quadraginta octo, affulget spes desideratæ pacis, in cujus gratiam eousque erat progressum.

Verumenimverò his ipsis pactis, quæ recensemus, personam penitissimè exuerunt: sic pacem prorsus exterminarunt, & anathemate extorrem extra mortalium consortium egere. Quid enim sibi aliud quærunt spontaneâ illa necessitate, belli eousque ducendi, donec Principibus in Galliâ attentis, redderetur libertas? Nemo enim non videt, in eo versari Galliæ salutem, si rex omni suo jure expolietur. Id quod dictu facilius est, quam factu.

Posset ille reddere quædam occupata; sive urbes, sive provincias, ex consideratione aliquâ potentiore, præ urbibus & provincijs illis. Sed ut ferat, Principes coercitos ex aliena manu libertatem recuperare, & tantam gratiam alienis debere nulla unquam ratio impetrabit ad sensum, quousque repugnare licebit; nulla unquam extrema negliget, antequam ad has redigatur incitas, cum secundum omnem omninò conatum huc delabi liceat.

Non auguror de futuris, nec scio sensa istorum Principum, regi vestro debuerint libertatem; novi tamen optimè semper ex parte Gallorum justam fore metuendi causam, sive ex opprobrio præterito, sive ex beneficio redenti, ne vinculum aliquod inter istos principes & ipsum Galliæ fatale nectatur. Perinde cernitis, quantum

obstaculum Hispani objecerint his pactis, & quantam telam sumserint pextexendam ante pacis definitionem.

Præterea Ducissæ Longavillanæ & Mareschalci Turænij promissa de bello ducendo, donec Gallia cogatur ad pacem cum Hispaniâ æquam, ut nempe omnia restituantur secundum tempora, quæ proximè bellum præcessere, satis ostendunt ex longissima, quam opus fuerit conficere viâ, &ex tramite, qui impeditissimus fuerit antè superandus, pacta illa potius esse conspirationem ad bellum immortale, quam societatem ad pacem promovendam, pacisque hactenus tam validè impeditæ obstacula perrumpenda.

Nunquid aliunde percipitis, quo novo stimulo hæc pacta Gallos concitaverint, qui patriæ minimè osores, repugnabunt illis Gallis, pacem procurantibus, dum bellum externum, quod fit, firmatur, & civile in visceribus suscitatur: qui patriam volunt beare, & securitate honoreque cumulare (per pacem æquam, securam & honestam, uti verba pactorum sonant) dum limitem hostibus ad vindictam inflatis, secundum tot opprobria & damna suscepta, aperiunt; ipsis immolant, qui inter cæteros belli finis, successus prosperiores, & fructum prodigè effusi sanguinis, ærarijque à tot annis exhausti.

Et ut verborum faciam compendium, Gallia quæritur diluvio ærumnarum, quas bellum civile trahit, submergenda, ut eadem opera principia & organa virium vitæque destruanrur. Id demum foret sanitatem & succulentiam corpori valetudinario & exangui reddere per vulnera iterata, &alimenta toxica sic scilicet muuimentum asseritur, propugnaculis hosti traditis, præsidio in tumultum & mutuam cædem concitato.

Progredior ulterius, ut vobis ostendam, Viri, Principes coercitos revera non habere hostes graviores, aut qui longius recedant à fine, quem illi sibi proposuêre, quam qui armati quærunt illorum libertatem, uti modò demonstravimus: unde omnino futurum est, ut ad paucorum numerum redacti factione imminutâ, alijs

priva-

privatorum emolumentorum rationem, & prætextum permittant. Sic tandem turbæ, in regno excitatæ, neque grandes, neque diuturnæ, & compendia, quæ ſibi promiſerant Hiſpani, aut perſuaderi patiebantur, minus gravia fuerint.

Id vos moneo, ut ex errore expediamini, in quem vos conjecêre, & iſtâ veritate recte illuminati, Eos nempè pacem neutiquam deſiderare, nec bellum tàm facilè & tam compendiosè, uti vobis perſuaſum volunt, quod novum ſuſcipiunt, finituros; ex hoc fundamento rebus veſtris conſulatis. Scitis veſtra officia; noſtis veſtra compendia; videtis vulnera Orbis Chriſtiani, qui illis ſanandis pacem anhelus expetit.

Memineritis, authores belli reddituros rationem & Deo & hominibus, maximi ſcandali, quod terra unquam ſuſtinuerit, ubi *Princeps*, quam ſola reverentia cæterorum perviciniam principum & ſæderatorum modò pax ipſis conſtitiſſet, avertere poterat injuriam, paſſus eſt.

Expendetis, quam turpe id ſit culpam ferentibus; dum respublica Veneta à tot annis conflictatur ſola cum tremendo nominis Chriſtiani hoſte, nullo prorſus principum Chriſtianorum ſubſidio, qui tantum onus ad vires ſingulorum diſtributum redderent leve; adeò ut miraculi vicem præbeat tantus conatus.

Reflectetis denique oculorum aciem ad juſtitiam divinam, quæ nunquam deſijt evigilare, tametſi diutiuſcule videatur aliquando dormitare, adverſus perturbatores tranquillitatis humanæ: neque exciderit ex memoriâ, viciſſitudinem, quam res Imperatoris ſuperioris prius florentiſſimæ & glorioſæ, ſunt paſſæ ex eo bello coôrtam, quod Hiſpanis coactus fecit *Duci* Mantuæ: Impedimentum à Leganeſio paci objectum, cum ea jam coiret, traxiſſe Catalaunorum defectionem & Luſitaniæ, quæ nunquam contigiſſet pace factâ. Neque Hiſpani amiſiſſent Ruſſilionum, & quicquid per Flandriam ac Italiam exinde perdidêre niſi eam repudiaſſent ex alia occaſione, turbarum utique noſtrarum, longè compendioſiore, quod ſperabant.

Cavete, ne funestius quippiam consequatur institutum istud paci omnium maximè contrarium. Neque enim Gallia, uti illi fingnnt, adeò est morbida, cnm Hispania gravius ægrotet, longe deteriori conditione, quam simulat. Malum quo illa laborat, lente carpit, & quotidie enervat, tametsi violentia minus appareat: Nostrum simile est catharris vehementibus, qui corpus sanum & robustum incessunt, & cum sensu affligunt acuto, sed ubi transiere, pristinas vires relinquunt.

Fateor utique, gravissimè commotum esse hoc regnum tumultibus istis quibus agitatur intestinis: habuêre tamen neque bellum diuturnum, neque vim mutandi principia bonæ constitutionis. Quicquid reliquum est, diffluet propediem, quod delineavimus, ut vires & ratio universa reducant in stationem pristinam Ærarij calamitas in scaturiginibus obstructis, aut intertractis hærebat, non ex haustis, cum abundantia pecuniarum lateat, & jam maximè exnberet. Id verò suo tempore manifestum fiet, ne dubitate, ad eandem rationem, qua fluvij quidam absorbentur à terrâ, æquè rapidi & copiosi regurgitant, ac hiatum subjêre.

Nihilominus in eo statu, ubi continuatio belli potest plurimum spondere Gallia desiderat pacem, ad quam progressa est, quousque honestè licuit: dum Hispania, cui non sunt eadem restauramenta & compendia, etiam mentionem pacis aversatur; cum ad transactionem sponte lectum repudiat; Contarenum ab intercessione revocari curavit, quod artes ille expedivisset, & obstinatum adversus pacem animum, quem introspexerat, exprobravit.

Et ut uno verbo omnia complectar, quomodo volet Hispania Mundo persuadere studium pacis, cùm à negotiatione abhorreat, aut illam coalescere, nisi materiæ litium discutiantur? Nunquid sic navigant, qui navem conscendere nolunt; stadium absolvunt, qui pedem non inferunt? Commodum vestrum, Viri, ex hoc verissimo ducite sermone.

Quod

Quod modo agitatum est de pace, quam Archidux Leopoldus proposuit Serenissimo Duci Aurelianensi, novum præbet argumentum, unde evidenter confirmatur ratiocinatio sermonis superioris, quem Lector meminerit continuo institutum fuisse post pacta cum Ducissa Longavillana & Mareschalco Turanio inita.

FINIS.

DECLARATIO

Quorundam dubiorum

IN

ADMINISTRATIONE CARDINALIS

MAZARINI

LIBER PRIMUS.

Inter cætera objecta sunt Cardinali Masarino quædam incommoda, de quibus, quod per ipsius administrationem rebus nostris acciderint, ipse rationem redderet Obsessa frustra Orbitella & Lerida, auxilia Neapolitanis destinata interversa, & Curtræa ab Hispanis recepta, exempla producuntur incommodorum. Examen igitur eorum sumimus hâc primâ in parte sermonis.

Summa capitum.

3. Con-

LIBER
SECVNDVS.

De aliquot celeberrimis negotiationib⁹, quæ per administrationis tempus contigere.

Summa Capitum.

3. De

PACTA
ET CONFOEDERATIONES, QUORUM NOTITIA
HISTORIAM GALLIÆ,
ET
MINISTERIUM UTRIUSQUE
CARDINALIS
Tum
RICHELIJ,
Tum
MAZARINI,
PLURIMUM ILLUSTRAT:
AB ANNO 1610. USQUE
AD ANNUM 1650.

ADMO

aut dissidium
mum exercu
absolutis, au
gnatis, & qu
hæc pars no
Sunt enim p
universa, vel
huntur repa
tuntur sing
compertum
ciprocation
quam quæ g
paucis obtin
Mirum ve
vidos levi ma
deo ut aliqui
gioni; Hinc
quo animum
meris consta
ri inveterato
historiâ nost

FAR-

ADMONITIO AD LECTOREM.

NEmo adeo puer est in historia, quin intelligat, quãti sit notitia pactorum quæ principes invicem ineunt ex quovis tempore, per rerum momenta, quæ communionem aut dissidium utrinque generant. Frustra calamum exercueris in describendis prælijs, obsidiis absolutis, aut vane tentatis, urbibusque ex pugnatis, & quæ sexcenta fert sors armorum, cum hæc pars non addita, summæ plurimum detrahat. Sunt enim pacta instar centri, in quod coincidunt universa, vel in sacrario capta consilia: Ibi retrahuntur repagula Politices eximiæ, quâ genij utuntur singulares in rebus mortalium versandis; compertumque sæpiculè per transactionum reciprocationem majora acquiri emolumenta, quam quæ generosissimi exercituum duces non paucis obtineant pugnis.

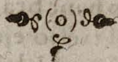
Mirum verò plerosque historiæ scribendæ avidos levi materiam hanc brachio demulcere, adeo ut aliquibus vel tactio ejus videri possit religioni; Hinc lectori perit laboris fructus potior, quo animum lactabat quemque historia suis numeris constans promittere solet. Equidem errori inveterato obvius, quæ desiderari possent in historiâ nostri temporis, in hunc codicem compingere

pingere libuit & pacis & fœderationum transactiones, quæ intercessere Galliæ à triginta annis cum Principibus & Dynastijs Europæ, accessere tamen nonnulla, speciei non admodum diversæ.

Occurrent pleraque Galliacana vestè exuta, paucula ex Belgio & Italia Latio transscripta, & quæ suo sibi Latino superbiunt sermone. Etiam sine monitore intelligis, hic nec labori, nec amicorum, patronorumue operæ, nec sumtibus parcitum fuisse, ut sacrarium tum nobis, tum tibi pateret. Ausus est non nemo publici & privi studiosus, Parisijs prodere, quæ summa putabat, sed ad hæc nostra si conferantur, adeò manca, & alicubi perversa invenientur, ut quid inde colligas, vix assequaris.

Fruere igitur hoc labore, quo satisfactum reor genijs veritati mancipatis, qui Andabatarum depugnationes nihil morati, ad causas motuum penetrare avent, si qua spes remediorum affulgeat.

Vale.

FARRAGO PACTORUM TRANSACTIONUM ET CONFÆDERATIONUM INTER GALLIAM, ET PRINCIPES IPSI EXTEROS RESQUE PUBLICAS.

CAPUT I.

Pacta matrimonialia inter Christianissimum Galliæ Navarræque regem Henricum IV. & Serenissimam principem Mariam Medicæam, filiam Serenissimi principis Francisci, Magni per Tusciam Ducis. Anno. 1600. 15. Apr.

OSTEAQUAM de matrimonio inter Serenissimum, Excellentissimum & Potentissimum Principem, Henricum IV. per gratiam DEI, regem Christianissimum Galliæ & Navarræ; atque adeò Serenissimam principem Mariam Medicæam, filiam Serenissimi principis Francisci, Magni per Tusciam Ducis; & Serenissimam principem Johannam Archiducem Austriæ & reginam Hungariæ Bohemiæque natam, matremque Serenissimi Principis Ferdinandi, qui nunc temporis rerum potitur per Tusciam, antehac

tehac fuit actum; & mentes utrinque in eo convenêre, ut matrimonium istud ad honorem Dei, cujus gloriâ hic maximè quæritur, consummetur; visum fuit, pro consuetudine istiusmodi negotiorum, de aliquibus transfigere & convenire conditionibus.

Itaque anno à nato Domino nostro Jesu Christo 1600. die 15. Aprilis, Florentiæ, in Palatio Pisano, coram me Bellissa Unita, Equite Sancti Stephani, & proto secretario Domini mei Magni Ducis, præsentibus Illustrissimo & Reverendissimo Carolo Antonio Putero, Archiepiscopo Pisæ; & Illustrissimo atque Excellentissimo Domino Virginio Ursino, Duce Bracciani, testibus in eam rem vocatis; præsentes sese stitêre, nempe nomine Majestatis Christianissimæ, Messirus Nicolaus Brulardus, Eques, Dominus Silerij, consiliarius regius intimus, adeòque Legatus ad Sedem Apostolicam, secundum potestatem à rege per literas patentes ipsi Parisijs sexto Januarii die, hoc anno 1600. factam, regisque manu, & inferius à Neovillano signatas, atque magno Sigillo regiæ majestatis roboratas: quæ Patentes, potestatem illam continentes fuere exhibitæ, & sub calcem istarum insertæ: tum Serenissimus Princeps Ferdinandus, Magnus per Tusciam Dux, stipulatus, promittit & accipit, tum suo, tum neptis suæ nomine, ut communi transactione & consensu, Dominus Silerius, ex usu potestatis collatæ, agat: quemadmodum transactum, conclusum & conventum est in hos articulos & conventa, uti sequuntur.

Primò, Magnus Dux promisit & promittit dare in matrimonium Serenissimam principem liberè volentem & consentientem, quemadmodum id declaravit, Domino regi Christianissimo: qui pariter promisit & promittit per Dominum Silerium accipere in uxorem & probam sponsam, Serenissimam illam principem, secundum leges & sanctas Ecclesiæ constitutiones, quamprimum fieri potarit; ex hoc ipso momento promittens dare fiduciarium, negotio parem, cum potestate amplissimâ, qui nomine, & tanquam Procurator regiæ Majestatis, verbotenus, de præsenti, copuletur cum Serenissimâ principe,

cipe, donec matrimonium à partibus contrahentibus queat consummari, & solenniter in facie Matris nostræ, sanctæ Ecclesiæ, ad suscipiendam sanctam ipsius benedictionem perfici.

In cujus matrimonij favorem & considerationem Magnus Dux, ut singularem benevolentiam, qua Serenissimam istam complectitur principem, pro dignitate & celsitudine Natalium, testetur, promisit & promittit dotis nomine Serenissimæ principi adnumerare sexcenties millia Scutatorum aureorum, ad septem libras cum semisse singula, monetæ Florentinæ: ex quâ pecuniâ Dominus Rex jam receperit ducenta quinquaginta millia Scutatorum, quæ soluta & numerata fuerint in manus Quæstoris regij, adeo ut reliqua ducenta quinquaginta millia Scutatorum adnumeranda sint, præsenti pecuniâ, Massiliæ, aut Lugduni, matrimonio consummato, & per Ecclesiam, uti superius dicitur, perfecto.

Idem Magnus Dux promisit insuper & promittit deducere, & honorificè comitari suis sumtibus & impensis Serenissimam Principem, neptem suam, pro dignitate istorum Natalium, Massiliam usque: etiam addere mundum muliebrem, & supellectilem pretiosam, pro dignitate regiæ Majestatis & principis familiæ.

Et perinde convenit, ut Serenissima Princeps sese abdicet hæreditate paternâ atque maternâ, modo quo fieri potest optimo, ad Magni Ducis, utpote patrui, voluntatem; in quem finem Princeps ista auctorabitur à Domino rege, quandocunque abdicationis confirmatio postulabitur.

Ex hoc igitur momento Serenissima Princeps agnoscit bonâ fide, ubi dos dicta, mundus & suppellex pretiosa, tradantur, sibi liberaliter & abundè satisfactum de omnibus, quæcunque ex hæreditate paterna atque maternâ sua forent, itaque liberè, ex purâ & solutâ voluntate abdicavit & abdicat sese, in Magni Ducis, & descendentium masculorũ, aut eorũ, quibus jus propter Magnũ Ducem in quocunque gradu & modo competet, omnibus Juribus, Nominibus, Rationib⁹, & Actionibus, quæ quacunque ratione posset habere & quærere ob hære-

ditatem illam maternam atque paternam : quâ hæreditate,quantum opus fuerit, Serenissima Princeps cessit, translato,uti superius dictum,in Serenissimum Magnum Ducem,omni suo jure.

Et ut de dote sexcenties mille Scutatorum constet, si fortè restitutio quæratur,aut certitudo, convênit,ut latifundia & dominia definiantuo&tradantur,quæ singulariter præstent hypothecam, ad securitatem & restitutionem sortis illius, ita tamen ut obligatio specialis nihil deroget generali,nec vicissim,ista illi, adeo ut sors ipsa securè collocetur ad voluntatem Serenissimi *Magni* Ducis,aut eorum,quibus ille mandaverit, ut restituatur Serenissimæ Principi, aut ipsius hæredibus, id quod inferius patebit,cum usurâ vicesimæ, quæ incipiat ex die numeratæ & constitutæ sortis.

Dominus Rex Christianissimus definiet & constituet Serenissimæ Principi,uxori futuræ, in peculium,censum annuum vicies mille Scutatorum , quem latifundia & dominia cum Jurisdictione,adeò ut potior pars Ducati gaudat titulo , & reliqua proprius accedant, præstabunt definitè ad illam sortem: locis verò illis , quæ ad hanc rationem traducentur & definientur , Serenissima Princeps,uxor futura,fruetur ad suas, aut præfectorum & consiliorum suorum manus , cum iurisdictione,uti memoratum fuit , adeò ut præfecturas vacantes , pro more reginarum Galliæ,restituat. Frui autem incipiet Serenissima Princeps eo censu,quamprimum usus fuerit ad dies nempè vitæ,sive lubeat ipsi in regno Galliæ commorari,sive aliorsum discedere.

Dominus Rex Christianissimus dabit Serenissimæ Principi mundum muliebrem , pro dignitate reginæ. Gallicanæ, qui ipsi relinquetur proprius, adeò ut de eo Serenissima Princeps constituat , uti de re sibi competente,quoad supervixerit,non tamensecius.Et ad sustentationem Serenissimæ Principis , quæ futura est regina Galliæ , quamdiu matrimonium cum Domino rege Christianissimo constabit,*Maiestas* regia constituet præfectos & famulos ad Serenissimæ Principis cultum , secundum celsitudinem reginæ Gallicanæ , definietur etiam

iam sors pecuniæ competens ad cultum illum sustentandum, quam ærarium præbebit quovis trimestri, secundum ordinem regibus Galliæ solitis.

Quod si matrimonium istud morte Serenissimæ Principis, futuræ utique reginæ, solvatur, & nulli extent inde orti liberi, Dominus Rex reddet & restituet Magno Duci, aut fiduciario ipsius, mundum traditum, juxta indicem qui de eo concinnabitur, nisi fortè ipsa aliter disposuerit: etiam quadringenta millia scutatorum, bessem nempe dotis numeratæ, nisi rex malit eâ forte integrâ ad dies vitæ uti, ut tum à morte regis sors integra sexcenties mille scutatorum plenè restituatur: si verò Serenissima Princeps sobolem ex eo matrimonio relinquat, liberi illi succedent in omnia ipsius bona, & mobilia, & immobilia quæcunque reliquerit, & ipsi competere queant, adeò ut inter eos distribuantur secundum usus & consuetudines regni Gallicani.

Quod si matrimonium solvatur ex morte Domini regis Christianissimi, reginâ futurâ superstite, sive extent liberi ex hoc matrimonio, sive non extent, tum Serenissima Princeps futura uxor, recipiet integrè omnem dotem, & mundum allatum; etiam quæ à Domino rege acceperit, præter mundum Coronæ, qui tanquam custodi & depositariæ solet tradi reginæ Gallicanæ. Tum etiam futura regina fruetur suo dominio, uti dictum fuit, adeoque omnibus superius recensitis, sive in Galliâ commorari velit, sive aliud domicilium eligere, id quod libertati ipsius permittitur.

Quæ omnia, articulata & conventa superiora tractata, conclusa & firmata fuêre nomine Domini regis Christianissimi, per Silerium & per Serenissimum Magnum Ducem, tum proprio & privato, tum Serenissimæ Principis, futuræ reginæ, nomine: Promittunt autem partes, servare & adimplere omnia & singula, bonâ fide; ut neque directè neque indirectè ullo modo impingant; etiam promisere, omnes literas & expeditiones necessarias facere,

ut istæ præsentes effectum sortiantur, quemadmodum & præsentia pacta signis suis roborárunt.

CAPUT II.

Pacta matrimonialia inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ, & Infantem, Dominam Annam Austriacam, principem Hispaniæ. Anno 1612. die 20. Aug.

IN nomine sanctissimæ Trinitatis, Patris, Filij & benedicti, Spiritus Sancti, trium personarum in uno solo & vero Deo, ad ipsius gloriam & cultum, adeoque incrementum regnorum reciprocum: Notum sit omnibus, quicunque viderint præsentem scripturam hanc & instrumentum, ubi pacta & conventa matrimonialia continentur ista, Posteaquam Madriti, & ad aulam Majestatis Catholicæ, in regio Palatio die Mercurij, qui erat 20. Augusti, anno 1612. præsentibus Illustrissimo Domino Anthonio Cajetano, Archiepiscopo Capuæ, Legato à latere Sancti Patris nostri Pauli V. nuntio utique Apostolico in hisce regnis, nomine illius Sanctitatis; & Domino Comite Orthodelio, Legato Magni Tusciæ quantum possidet, Ducis; Dominis Ducibus Infantadino & Albuquerkio, marchionibus Castelrodrigano & Villafrancano, quatuor nempe consiliarijs intimis Majestatis Catholicæ, Duce Dusedano, thalassiarcha Castiliæ, Duce Maguedano, Duce Peniarandano, Duce Albano, Duce Cossaco Duce Feriano, Duce Mōtaltano, Duce Villahermosano, Duce Veraguano, Domino Johāne Idiaco, magno Cōmendatore Legionis, senatore intimo regiæ Majestatis, & præside Ordinum equestrium, Domino Augustino Messiano, senatore intimo, & Licentiato Domino Diego Lopezio Ayalano, senatore intimo, & protocamerario regiæ majestatis, alijsque pluribus Dominis & viris equestris Ordinis: coram me Anthonio Arrestinio,

nio, equite ordinis. D. Jacobi, Secretario intimo; Scriba & Actuario regiæ majestatis Catholicæ, comparuit Excellentissimus Dominus Franciscus Sandovalius, Roxasiæ stirpis, Dux Lermæus, Marchio Denianus, magnus Commendator Castiliæ, Senator intimus regiæ majestatis, & custos corporis, magnus stabularius gubernator & protomagister aulicus Serenissimi & Triumphantis Philippi, principis Hispanici, summus Dux equestris militiæ, in nomine, & veluti procurator Serenissimi, Excellentissimi, & Potentissimi Principis, Domini Philippi, ratione nominis, Tertij, Domini nostri, qui per gratiam Dei est Rex Castiliæ, Arragoniæ, utriusque Siciliæ, Hierosolymorum, Lusitaniæ, Indiæ Orientalis & Occidentalis, Dux Mediolani &c. ex virtute potestatis, quam idem Dux Lermæus accepit à majestate regis Catholici, per Breve & mūdatum, signatum manu ipsius regiâ, obsignatum sigillo ipsius regio, & insuper adsignatum sigillo ipsius regio, & insuper adsignatum à me Secretario regio: id quod accidit & transactum fuit ad D. Laurentij Scurialis, die 30. Julij ejusdem anni, veluti rex, Pater, & legitimus administrator Serenissimæ Infantis filiæ suæ, & Reginæ Margarethæ, conjugis & sponsæ legitimæ, ex una parte: & ex alterâ parte, Excellētissimus Dominus Henricus Lotharingus, Dux Meduaniæ & Equilony, Par & proto camerarius Galliæ, Gubernator & summus legatus regiæ majestatis Christianissimæ per Insulam Franciæ, & cum ipso adjutores personaliter præsentes comparuêre Vice Comes Pisiæus, consiliarius intimus regis Christianissimi, Secretarius mandatorum regiorum & ærarij, magnus Ordinum Equestrium thesaurarius, & Legatus extra ordinem ex altera parte, istius negotij causa singulariter ad Majestatem Catholicam; & Baro Vaucelasij, cousiliarius intimus Majestatis Christinissimæ in nomine Serenissimi, Excellentissimi & Potentissimi Principis Lodovici XIII. per gratiam Dei regis Christianissimi Galliæ Navarræque; & Serenissimæ, Excellentissimæ ac Potentissimæ Dominæ Mariæ, reginæ Christianissimæ in Galliâ & Navarrâ, matris, Tutricis & Regentis in regnis, & ex virtute potestatis, quam

exhibuerunt & propoſuerunt originaliter in linguâ Gallicâ, ſignatam regiis manibus & firmatam regijs ſigillis, datam & indultam in regiâ urbe Pariſiorum, regis nempe Chriſtianiſsimi die 19. anni & menſis dicti: cujus poteſtatis originalia relinquũtur apud me Secretarium intimum, ut ſubnectantur ſcripturæ præſenti.

Dux igitur Lermæus, nomine *Ma*jeſtatis *C*atholicæ & Domini, Dux *Me*duanæ, Vice Comes *Piſi*æus & Baro Vaucelaſij, nomine *Ma*jeſtatum, Chriſtianiſsimarum, videlicet regum Chriſtianiſsimi & Catholici, qui commodis ſuorum regnorum afficiuntur, & pacem Coronarum ſuarum præter illam Orbis Chriſtiani, communem firmare ſatagunt, veluti illa ſervata fuit, poſtquã *Ma*jeſtas ſuperioris regis, *P*hilippi II. Domini noſtri, & *Ma*jeſtas Chriſtianiſsima regis defuncti, Henrici IV quem parentem agnoſcunt *Ma*jeſtates Chriſtianiſſima & Catholica impræſentiarum rerum potiuntes, eam ſancivêre & concluſêre; optantes utique eam perpetuam & continuam, non tantum per univerſam vitam *Ma*jeſtatum ſuarum, ſed etiam Deſcendentium, & ſucceſſorum, unde nihil prius, neque poſterius quam matrimoniorum vincula invenientes, quæ omninò ſummæ ſunt efficaciæ, ubi geminantur reciproca, per gratiam Dei, ad incrementum cultus *D*ivini.

Adeò ut cum matrimonio Infantis, & cum benedictione noſtri. S. Patris *P*apæ Pauli V. negotium ſuſcipiente *M*agno Tuſciæ *D*uce, ſponſalia & matrimonia jam fuerint transacta & conventa inter Sereniſsimum Principem Hiſpaniæ, Dominum Philippum, & Sereniſsimã Iſabellam, ſororem & filiam majorem *Ma*jeſtatum Chriſtianiſsimarum: Sic etiam inter regem Chriſtianiſsimum Ludovicum XIII & Seeeniſsimam Infantem. Dominam Annam, filiam majorem *M*ajeſtatis Catholicæ, ut per nova hæc vincula arctius conſtringantur, & amplius confirmentur benevoleetia, amicitia & fraternitas, quæ conſtant, & deſiderantur diuturna inter illas *M*ajeſtates, modò plenum & integrum effectum ſortiantur.

Hinc

Hinc dicti Domini fiduciarij nomine eorum, quos diximus, quod ſpectat matrimonium regis Chriſtianiſſimi cum Sereniſſima Infante, Dominâ Annâ, in hæc ſequentia tranſegêre & conſenſêre.

Ut annuente gratia & benedictione *Dei*, prius etiam obtentâ à *Pontifice Maximo* diſpenſatione, propter proximitatem & conſanguinitatem, quæ inter regem Chriſtianiſſimum & Sereniſſimam Infantem intercedit, quā primum ipſa compleverit annum duodecimum ætatis, ſponſalia & matrimonia, per verba de præſenti, ſecundum formam & ſolennia in ſacris Canonibus & Conſtitutionibus Eccleſiæ Catholicæ, Apoſtolicæ & Romanæ præſcripta, celebrentur, fiantque illa ſponſalia & matrimonia in Curiâ, Palatio & domicilio *Majeſtatis* Catholicæ, ubi Sereniſſima Infans, Domina Anna, habitat, idque ex virtute poteſtatis & fiduciæ à Rege Chriſtianiſſimo datæ.

Ubi autem iſta fuerint peracta, tum rex Chriſtianiſſimus ea habebit rata, & in ſuâ perſonâ adimplebit, quando Sereniſsima Infans, Domina Anna, deducta fuerit & pervenerit in Galliam, ut *Majeſtas* regia tum ipſi jungatur. Fient etiam ſolennia Sponſaliorum ſive ex poteſtate ſpeciali ſive per præſentiam, quando de tempore conſummationis inter *Majeſtates* tranſactum & conventum fuerit.

Majeſtas Catholica promittit, & tenetur dare, dabitque Sereniſsimæ Infanti, Dominæ Annæ, dono, & in favorem matrimonij cum rege Chriſtianiſsimo Galliæ cōtracto, adnumerabitque *Majeſtati* Chriſtianiſsimæ, aut ipſius fiduciario, quingenta millia ſcutatorum aureorum quorum ſinguli ſedecim regalibus æſtimentur, intra Lutetiam Pariſiorum, pridie celebrati matrimonij.

Majeſtates Chriſtianiſsimæ tenebuntur firmare, aut firmabunt dotem Sereniſsimæ Infantis, Dominæ Annæ in cenſu ſecuro & probo, latifundijs & redditibus validis, ad voluntatem *Majeſtatis Catholicæ*, aut eorum, quibus negotium demandabitur. Quod ſi fortè ſolvatur matrimonium, & reſtitutio dotis in jure locum habeat, reddent eandem Sereniſ-

ſimæ Infanti, aut cuicunque. Celſitudo ejus id committet; adeò ut per tempus, quo dos non fuerit reddita; Celſitudo ejus, aut liberi ſucceſſores fruantur redditibus, quos ſors quingenties mille ſcutatorum exigit, ad rationem ſextæ decimæ, cum ſolvi debeant ex virtute ſuperiorum definitionum.

Sereniſſima Infans, Domina Anna acquieſcet, & ſatis habebit eâ dote, adeò ut in poſterum nullum aliud jus poſſit allegare, aut ullam aliam actionem petitionemve intentare, quaſi prætendat, ſibi competere, aut poſſe cōpetere alia majora bona, jura, rationes, actiones, propter hæreditates & ampliores ſucceſſiones Majeſtatum Catholicarum, parentum nempe; nec propter reverentiam perſonarum illarum ullo modo, aut quamcunque cauſam & titulum quemcunque, ſive rem norit ipſa, ſive ignoret; cum actiones iſtæ & res ſuperiores, cujuscunque ſint ſpeciei & conditionis, illam non abſtineāt, quin abdicatio fiat in formâ bonâ & debitâ, & cum omnibus omninò fiducijs, formis & ſolennitatibus, quæcunque requiri poſſent & neceſſariæ fuerint: facietque abdicationem illam per verba de præſenti, antequam matrimonium conſummet; eandem etiam poſt celebrationem matrimonij continuò approbabit, & ratam habebit con junctim cum rege Chriſtianiſſimo, per eaſdem formas & ſolennitates, quas ad priorem adhibuerit abdicationem, imò per eas clauſulas, quas ad effectum & perfectionem videbunt commodiſſimas & neceſſarias.

Ad iſtam abdicationem Majeſtates illæ ex hoc momento, uti tum temporis, obligabuntur, & obligabūtur ex hoc momento, ſicut tum. Quod ſi fortè abdicatio & ratihabitio minus fiat ſecundum virtutem præſentis per tranſactionem contractus, æſtimabuntur & cenſebuntur nihilominus eadem pacta abdicatio & ratihabitio, ſicuti nunc, ita & tum, benè & debitè facta, tranſacta & indulta. Fiet autem ille actus in formâ maximè authenticâ & efficaci, quantùm poteſt, ut probus & validus evadat, unà cum omnibus clauſulis derogatorijs, quæ derogant quibuſcunq; legibus Juriſdictionibus, Conſuetudinibus, Juribus, & Conſtitutionibus contrarijs, aut quæ penitus,

nitus, sive aliquatenus impediant illas abdicationes & ratihabitiones; quarum effectui & validitati, uti dictum Majestates Christianissima & Catholica derogabunt, quemadmodum ex hoc ipso momento penitissimè dero gant; & ad approbationem ab ratihabitionem, quam de præsentibus pactis & conventis præstabunt, jam nunc, sicuti tum, intelligent, & intelligunt derogâsse omnibus superioribus exceptionibus.

Quoniam vero Majestates Christianissima & Catholica constituerunt, & constituunt facere hoc matrimonium, ut eò magis perpetuetur, & nodo vinculoque arctiore constringatur pax publica Orbis Christiani, & inter Majestates illas benevolentia fraternitasque quam nemo non sperat mutuam, constet; expensis etiam justis & legitimis causis, quæ demonstrant & persuadent æqualitatem & aptitudinem istorum matrimoniorum, ex quibus, annuente divinâ gratiâ & favore, universi & singuli queant sibi spondere successus quosvis prosperrimos, in summum bonum & incremẽtum fidei & religionis Christianæ, ad emolumentum & commune regnorum, provincialium & vasallorum, quos utraque Corona fovet, beneficium; quemadmodum etiam, quantum Reipublicæ interest, & conservationem illius spectat: quæ consideratio profectò tanti est momenti, ut metuendam sit, ne occasiones, quæ sese præbent in istiusmodi matrimonijs, præripiantur & tollantur.

Itaque expectarunt merita superiorum & aliarum rationum justarum, quas proferre & adducere possent Majestates illæ, consentiunt & concludunt per contractum & pactum conventionale mutuum, quod præstabitur & locum habebit, vim & vigorem legis, in perpetuũ firmæ & stabilis, ad emolumentum suorum regnorum, & universæ reipublicæ eorundem; ut Serenissima Infans Hispaniæ, Domina Anna Austriaca, & liberi ex illâ nati, sive mares, sive fæminæ, adeòque descendentes, primi, secundi, tertij aut quarti ordinis deinceps, quocunque in gradu queant inveniri imò in sempiternum, non possint adire, nec succedere in regnis, rebuspublicis, dynastijs & dominijs, quæ competunt & competent Majestati Ca-

tholicæ, & quæ continenter sub titulis & nominibus in hac capitulatione memoratis; neque etiam in ullo vastorum regnorum, Rerumpublicarum, Dynastiarum, Provinciarum, Insularum adjacentium, Feudorum, Capitaniarum; neque in limitibus, quos Majestas Catholica hoc tempore possidet, aut ipsi competunt, adeoque competere possunt, intra & extra regnum Hispaniæ; & antehac Majestates Catholicæ, & ascendentes *Majores* habuêre, possedere, & obtinuêre; neque in nmnibus illis, quæ comprehenduntur in ijsdem, aut dependent ab ijsdem, neque etiam in omnibus illis, quæ in posterum quocunque tempore ipsa posset acquirere augere, & adjicere ad eadem sua regna, Respublicas & dominia, aut posset recuperare, vel possent accidere per devolutionem, aut quoscunque alios titulos, jura, aut rationem quamcunque: tametsi superstes fuerit Serenissima Infans, Domina Anna, aut vitam mortalem exuerit, in quocunque ipsius descendentium primorum, secundorum aut tertiorum, & ordine nascendi, aut quacunque ratione id possit evenire, aut casus unus pluresue, per quos, aut per jus ant per leges & consuetudines eorundem regnorum, Rerumpublicarum & dominiorum, sive per dispositiones alicujus tituli, quo possent succedere, aut successionis facultatem prætendere in eadem regna, respublicas aut dominia.

In quibus omnibus casibus ab hoc ipso momento eadem Domina Anna Infans dicit & declarat, sese esse & in perpetuum fore benè ac debitè exclusam, una cum omnibus suis liberis & descendētibus, masculis ac fæmellis, tametsi vellent aut possent dicere & prodere in ipsorum personis non currere, nec posse aut debere considerari easdem rationes veluti nullius valoris in republicâ, aut alijs causis, in quibus illa exclusio posset fundari; aut ubi vellent allegare, (quod Deus avertat) sucessione regis Catholici, aut Serenissimorum ipsius & Infantium, præterea etiam masculorum, quos habet, & habere poterit pro legitimis successoribus, deficiente & desinente: adeò ut nullo casu, nec ullo modo aut ulla ratione, quam sors tulerit, Ipsa, nec illi ipsius heredes & *Descen*-

dentes

dentes nequeant succedere, nec prætendere facultatem succedendi, sine præjudicio illarum legum, consuetudinum, statutorum & dispositionum, quarum virtute ipsus successit in omnia sua regna, respublicas & dynastias, sine præjudicio etiam omnium legum, quæ alicubi vigēt, & consuetudinum, quas Corona Galliæ tenet: & non impediunt in præjudicium Successorum in eâ superiorem istam executionem, non minus hoc præsenti tempore, ac per tempestatem & casus, qui illas successiones adferūt.

Quibus omnibus considerationibus simul, & singulis particulatim earum Majestates illæ derogant, in quantū adversantur aut impedimento sunt pactis istis, aut perfectioni & executioni eorundem. Sic etiam per hanc præsentem capitulationem approbationi & ratihabitioni derogabunt & derogant, volunt & intelligunt, ut Serenissima Infans, & descendentes ipsius, sint in posterum, & in perpetuum exclusi à facultate succedendi ullo unquam tempore, & qualicunque casu, in rebuspublicis Flandriæ comitatu Burgundiæ & Carolosij, annexis & appēdicibus, quæ provinciæ & respublicæ datæ fuêre à Majestate Catholicâ Serenissimæ Infanti, Dominæ Isabellæ, debentque redire ad Majestatem Catholicam, & ipsius sucessores.

Declarant etiam similiter expressisime, ut, si fortè Serenisima infans destituatur vidua, (quod Deus avertat) sine liberis ex hoc matrimonio susceptis, libera & immunis maneat ab ista exclusione, & perinde declaretur capax suorum jurium, & facultatis succedendi in omnia, quæcunque ipsi possent competere aut accidere, in duobus duntaxat casibus, si nempe vidua ex hoc matrimonio & sine liberis redeat in Hispaniam deinde si in emolumentum reipublicæ, ob commune commodum, & per justas considerationes ipsa ad secundas nuptias trāseat per voluntatē regis Catholici, parentis; aut Principis, fratris: juxta quem geminum casum manserit capax & habilis successionis & hæreditatis.

Quamprimum igitur Serenissima Infans, Domina Anna, absolverit annum ætatis duodecimum, & antequam matrimonium celebretur per verba de præsenti, dabit,

dabit, promittet & indulgebit scriptum aliquod, quo sese adstringet, tum suo, tum Successorum nomine, ad perfectionem & observationem omnium eorum, quæ hactenus dicta sunt, utique exclusionis propriæ & descendentium, approbabitque omnia, quemadmodum in his pactis & Capitulatione continentur, cum clausulis & juramentis necessarijs ac requisitis; jurabitq; hanc ipsam Capitulationem, & illam obligationem ratihabitionemque, quam Celsitudo ipsius fecerit & dederit: dabit etiam geminam & similem cum rege Christianissimo, quamprimum matrimonium & sponsalia perficientur, ut ad Parlamenti Parisiensis acta referatur juxta formã suam & tenorem: quemadmodum etiam ex hoc ipso momento Majestas Catholica approbabit & ratihabebit in formâ consuetâ eandem abdicationem ac ratihabitionem, ut inseratur actis consilij sacri. Sive autem eædem abdicationes, ratihabitiones & approbationes fiãt, aut non fiant, æstimabuntur tamen & censebuntur, ex hoc ipso momento, virtute istius Capitulationis & pacti, adeoque matrimonij secuturi, & ob considerationem omnium illorum, quæ memorata sunt, ritè factæ, & debitè indultæ atque transactæ.

Majestates Christianissimæ dabunt Serenissimæ Infanti, Dominæ Annæ, loco mundi muliebris, quinquaginta millia Scutatorum Solarium, quæ, quemadmodum & alia quæcunque adferet, ipsi competent sine ullâ difficultate, tanquam bona patrimonij, & Celsitudini ipsi, adeoque ipsius hæredibus & successoribus, aut quicunq; jus & causam ipsius obtinebunt, competent. Majestates Christianissimæ, ex priscâ & laudatâ consuetudine familiæ regiæ apud Gallos, definient & constituent Serenissimæ Infanti, Dominæ Annæ, in dominium seu dotem viginti millia scutatorum aureorum, ad cẽsum annuum qui exigetur ex redditibus & latifundijs, Justitiæ throno fulgentibus, ubi potior locus titulum Ducatus ferat, aut amplius, & deinceps, usque ad censum annuum vicies mille scutatorum. Quibus locis & latifundijs, ad eam rationem datis & definitis, Serenissima Infans fruetur ad suas manus & per suam authoritatem, aut suorum fiduciari-

ciariorum & præfectorum, cum juſtitiæ uſu, prout dictũ fuit. Præterea ipſius etiam fuerit, providere munijs vacantibꝰ, quemadmodũ ſolēt Reginæ Galliæ; ita tamē, ut eadem munia non niſi genuinis conferantur Gallis, quemadmodum etiam adminiſtratio & villicatio illorum latifundiorũ, ſecundum leges & conſuetudines regni Gallicani; poſſeſſionem autem Canonis illius Sereniſſima Infans, Domina Anna, inchoabit cum fructu, quamprimum viduitas locum fecerit, ut eodem fruatur per univerſam vitam, ſive in Gallia permaneat, ſive aliorſum & extra Galliam diſcedat.

Majeſtas Chriſtianiſſima dabit & definiet Sereniſſimæ Infanti, Dominæ Annæ, in ſumtus Cameræ, & ſuſtentationem dignitatis atque familiæ, ſortem congruam, pro ratione natalium tàm excelſorum & potentum regum, quantã filia & conjux ſoleat ita ut definiatur ad formã & modũ in Gallia ſolitum, ad canonem iſtiusmodi ſuſtentationis & expenſæ. Sereniſſimâ Infante duodecimũ ætatis annũ exigente, ſpouſalia & matrimonium celebrabuntur, per procuratores à rege Chriſtianiſſimo & Sereniſſimâ Infante miſſos in verba de præſenti. Poſtea eandem Majeſtas Catholica deducet ſuis ſumtibus & expenſis uſque ad limitem Galliæ, cum authoritate & apparatu, tantorum regum filiæ & uxori congruo; unde eodem apparatu excipiatur & deducatur à rege Chriſtianiſſimo.

Quod ſi forte matrimonium ſolvatur & rumpatur inter Majeſtatem Chriſtianiſſimam & Sereniſſimam Infantem, Dominam Annam, adeò ut ipſa ſuperet Majeſtatem Chriſtianiſſimã; tum poterit ipſa redire & reverti, ſine ullo impedimento, in regna Hiſpaniæ, aut loca & regiones quæ videbuntur commodiſſimæ extra Galliam, quotieſcunque ipſi libuerit diſcedere, cum omnibus bonis, quæ recenſuimus & intelliguntur nomine dotis dominij, mundi, veſtis, vaſorum, argenti & cujuscunque ſupellectilis, etiam cum præfectis & famulitio, ut ex nullâ causâ, quæ fuerit, aut acciderit, impedimenrum ullum objici queat, nec ipſa attineri expedita directè ſive indirectè, coërceri denique uſusfructus & receptillatio

dotis,

dotis, dominij, nec Canonis dati aut debiti.

In eum finem Majeſtas Chriſtianiſſima dabit Majeſtati Catholicæ, & Sereniſſimæ Infanti, Dominæ Annæ filiæ eas literas & Brevia ſecuritatis, quæ neceſſaria fuerint, ſignata ipſius & reginæ Chriſtianiſſimæ, matris utique, Tutricis & Regentis manu, adeoque ſigno proprio roborata. Sic ex hoc ipſo momento, uti & tunc, Majeſtates Chriſtianiſſimæ aſſerent id & promittent, ſuo & regum ſucceſſorum nomine fide & verbo regio.

Quoniam vero tractatum hunc & proœmium præſens matrimonij iſtius deſideravit, & poſtea diſputavit ac promovit pater noſter ſanctus, ſuâ etiam induſtriâ in eum locum, uti videmus, produxit conſultum, fuerit, ut Sanctitas ejus humiliter rogetur, quemadmodum ex hoc ipſo momento Majeſtates ipſæ humiliter rogant, ut velit non invitus addere ſuam benedictionem, & interponere authoritatem Apoſtolicam ad iſtud pactum & Capitulationem approbare cauſam, & inſerere ſuis Bullis, una cum approbationibus, quas Majeſtas Chriſtianiſſima & Celſitudo ipſa fecerint; præter ſcripturas & juramenta data & indulta. Omnia denique, quæ facta & tranſacta fuêre ad perfectionem & ſecuritatem ejuſdem matrimonij.

Majeſtates Catholica & Chriſtianiſſima approbabunt & ratihabebunt præſentem hanc Capitulationem, promittent fide & xerbo regio eam ſervare & inviolabiliter adimplere: in quem finem tradent Brevia ſua in formâ ſolitâ, cum derogatorijs legum, juſtitiarum & conſuetudinum quarumcunque quæ ſunt aut fuerint contrariæ, etiam uti æquum eſt, Brevia illa de ratihabitione iſtius ſcripturæ dabunt & tradēt invicem reciprocè intra duos menſes, qui ex hoc die & dato numerantur, per viam Oratotum ſuorum, qui ad aulas Majeſtatum Catholicæ & Chriſtianiſſimæ commorantur.

De omnibus hiſce ſuperius dictis Fiduciarij, nomine Superiorum promiſêre, conſenſêre & concordavêre, juxta ſenſum iſtius Capitulationis, quemadmodum adſtrinxerunt Majeſtates Catholicam & Chriſti aniſſimam, etiam Celſitudinem ipſam, per obligationem & vinculum

lum fidei & verbi regij,ut id efficiant & servent, jubeant ut integre servetur & adimpleatur,ne in toto,aut ullâ parte fallat aut desit quicquam; neque contraibunt aut contravenient, nec cousentient, ut contraeatur aut contraveniatur directè vel indirectè, quocunque tandem modo & ratione. Sic enim stipulati sunt ipsi fiduciarij ex virtute potestatis à Majestatibus cdllatæ:præsentes fuêre,ab exordio Capitulationis istius denominati: promiserunt igitur & indulserunt præfati Domini ista superiora,& signârunt suâ quisque manu ac nomine petieruntque à me, ut universæ istius Capitulationis ipsis facerem copiam,omniumque eorum, quæ transscriberentur & transsumerentur ad ipsorum usum & necessitatem.

Ita signatum utrinque

Dux Lermæus	Henricus Lotharingus,
Marchio Denianus.	Brulardus.
	Andreas Rupefiletus

Factum & transactum coram me Secretario dicto, Actuario publico anno & die memoratis.

Anthonius Arestinnius,
Ita signatum.

Caput III.

Pacta Madriziana, in negotio Vallis Telinæ. Die 25. Apr. anno 1621.

Missus sub finem Februarij, hoc anno labente, à rege Christianissimo, Bassompetra, Eques Ordinum regiorum, Consiliarius sacri Senatus, summus tribunus Helveticarum copiarum, & legatus extra ordinem in Hispaniam, qui cum rege Catholico ageret de restitutione Vallis Telinæ, ex causis, quibus Maje-

Majeſtas Chriſtianiſſima teneretur conſervare & ſuſtentare Rhætos in ſuis terris. Is Majeſtatem Catholicam reperit ægrotam, adeò ut viva voce non liceret exequi, quæ in mandatis habebat, exhibet igitur literas fiduciarias, & ſcripto conſignat principaliores mandatorum articulos. Mors improviſa Majeſtatis Catholicæ, cui in æternum benè ſit, interrumpit cogitata laudabilia de reſtitutione Vallis Telinæ, quæ futura credebatur juxta deſiderium & poſtulatum regis Chriſtianiſsimi: eoque magis, quod eodem tempore Pontifex Maximus in requirebat vehementius miſsâ in eum finem particulari. Moriens attamen Majeſtas Catholica, memoriæ beatæ, inter cætera ſupremis tabulis addita etiam iſtud caput, uti ſequitur, inſeruit.

Quoniam viceſimo ſeptimo Martij, hoc currente anno, recepi literas à manu Pontificis Maximi, Gregorij XV. quibus me exhortatur & urget, ut in ſui gratiam, & per amorem ſibi debitum, intuitu boni publici, animum applicem, ad negotium Vallis Telinæ conficiendum ſublatâ omni occaſione ſcandalorum, quæ inde poſſent pullulare: Mando Sereniſsimo Principi, filio meo dilectiſsimo & amantiſsimo, ut conſilium paternum Pontificis Maximi ſuſcipiat in formâ illâ, poſtquam conſiliorum meorum ſummam unicè quærebat Catholicorum ſecuritatem in iſtâ valle, quam Ponaifex Maximus paternâ, adeòque univerſali curâ complectitur. Volo etiam, ut hoc meum ſcriptum & ſtatutum teneat locum ſpecialis clauſulæ in ſupremis ultimæ volũtatis tabulis, veluti penitus inſertum fuiſſet, ex virtute illius capitis, quod in illis ſupremis meis tabulis continetur, quibus jubeo, ut quæcunque ſchedæ inveniuntur meo nomine ſignatæ, partem facias tabularum ſupremarum. Actum in meo Palatio regali, Madriti, die 30. Martij, anno 1621.

Philippus itaque quartus, quamprimum regnorum habenas capeſsit, adimplendum ducit regis ſui Domini & parentis mandatum, adeoque Ponrificis maximi deſiderium, ad ſtabiliendam tranquillitatem publicam maximè ubi rex Chriſtianiſsimus idem requirebat, ſecundum ea, quæ ex verbo regio præſtare tenebatur dynaſtis

trium

triumLigarum. Sic cum amplissimis mandatis dicuntur fiduciarij Hieronymus Caymo, supremi Consilij de rebus Italicis præses, & Johannes Cericanus, ordini equestri *D.* Jacobi adscriptus, Commendator Riveriæ, Consiliarius Majestatis Catholicæ, & Secretarius sacrarij, qui de hoc negotio agerent cum Bassompetra & Comite Rupepotij, Consiliario Senatus regij Christianissimi & oratore ad istam aulam : convenêre igitur nomine illarum Majestatum de capitibus sequentibus, ex virtute literarum fiduciariarum, quas Bassompetra à rege Christianissimo 30. Januarij, hoc ipso anno datas attulit; & ex potestate, quam dominis fiduciarijs Majestas Catholica contulit, secundum tenorem earum, quæ præsentibus pactis subnectuntur.

Primò, ut omnia restituātur instatū priorē, tum ex una, tū ex alterâ parte, adeò ut quilibet suas retrahat copias & præsidia, quæ nuper fuerint imposita. Et perinde Majestas Catholica retrahat copias, quæ versantur in limite agri Mediolanensis, quatenus is Vallem Telinam, & Clavennæ attingit, ita ut nullæ aliæ copiæ illic relinquantur, quàm quæ solebant illic excubare, ante tumultus istos postremos; ex alterâ parte etiam Rhæti idem præstent in Valle Telinâ, & Comitatibus Clavennæ atque Wormatiæ.

II. Dynastæ Ligarum sanciens amnestiam generalem eorum omnium, quæ per tumultus istos postremos fuēre patrata, memoriam abolentes; adeò ut subditi Vallis Telinæ, & Comitatuum Clavennæ atque Wormatiæ nunquam possint conveniri nec turbari in suis personis aut rebus, de quibuscunque per istam occasionem commissis. In eum finem damnabunt Rhæti perpetuâ oblivione omnia præterita.

III. Conclusum & conventum est, quod spectat sacra per Vallem Telinam, atque Comitatus Clavennæ & Wormatiæ, ut omnes novitates resecentur, quæ vergunt in detrimentum religionis Catholicæ, & introductæ fuerunt ab initio anni 1617. usque ad hæc tempora.

IV. Ut Ligæ dynastarum Rhæticorum faciant jura-

mentum & præstent fidem, sicuti requiritur in casibus paribus, ad præstanda superiora promissa, dentque eadem juramenta & promissa in forma authenticâ tribus illis viris, qui in capite sequenti definiuntur. Etiam Rex Christianissimus fidem suam interponet, ut eadem præstentur per tredecim pagos Helvetiorum & Vallenses, aut saltem per maximam ipsorum partem.

V. Rex Catholicus continuò faciet certiorem Archiducem Albertum, avunculum suum, ut mittat Præsidem Parlamenti in Comitatu Burgundiæ, aut alios viros ex eodem Comitatu, Lucernam, qui quantocyus fieri poterit, illic sint præstò, sed quam tardissimè & post omnes remoras ad ultimum tandem diem mensis Maij proximè adventuri. Eo loco vir ille definitus adjunget sese Nuntio Pontificis Maximi, & legato, quẽ Majestas Christianissima voluerit mittere ad perficienda, adeòque in effectum & executionem deducenda, quæcunque impræsentiarum fuerant disputata: quemadmodum intelligit & declarat ulterius, antiqua pacta, cum domo Austriacâ inita, & particulariter, quæ Comitatum Tirolensem spectant, continuari & observari.

VI. Vir ille, quem Archidux Albertus ex Comitatu Burgundiæ mittet, secum adferet literas præmaturas à Celsitudine illius ad Ducem Ferianum, quibus doceatur, negotium penitus absolutum esse, ut continuò exequatur mandatum, quod Majestas Catholica ipsi dederit, de restituendis omnib⁹, & relinquendis in priore statu, in quo antè fuerint. Mittet autem illas literas continuò ad Ducem Ferianum post perfectionem earum rerum, quæ capite quarto superius recensentur, in quem finem mittetur à Majestate Catholica ad Ducem Ferianum articulatum mandatum, ut promtè exequatur restitutionem illam, & omnia in priorem statum reponat, quamprimum à Majestate Catholicâ fuerit certior fact⁹.

VII. Ratihabitio ista firmabitur à rege Christianissimo, & exhibebitur Lutetiæ Parisiorum Marchioni Mirabellano, consiliario militari Majestatis Catholicæ, & Oratori ad aulam Galliæ, idque continuò post adventum Bassompetræ.

VIII.

VIII. & postremò constitutum est, ut geminæ fiant literæ istius Capitulationis, tum in linguâ Gallicanâ, tum in linguâ Castilianâ, utræque signatæ à Dominis dictis.

BASSOMPETRA.
COMES RUPEPOTII.
REGENS CAYMONE.
SECRETARIUS CERICA.

Ut in manus partium utrinque tradantur.

nempe.

Galliæ Secretario Johanni Cericano; & Castilianæ, Bassompetræ. Actum Madriti, vicesimo quinto die Aprilis, anno millesimo, sexcentesimo vicesimo primo.

Signarunt.

Bassompetra, Dangennesius,
Regens Caymo, Johannes Cericanus.

Sequuntur literæ regis.

Serenissime, Excellentissime & Potentissime Princeps, dilectissime & amantissime mi frater & socer; mitto in hunc unicum finem legatum meum extra ordinē ad te Bassompetram, Equitem nostrorum Ordinum, consiliarium Senatus sacri, & tribunum summum copiarum Helveticarum ob negotia, quæ per Vallem Telinam agitantur, & commodum atque tranquillitatem publicam spectant, etiam rem nostram, adeoque compendium veterum amicorum ac fœderatorum. Quemadmodū de benevolentiâ & æquitate tuæ Majestatis mihi promitto, te in hac occasione ad conservationē concordiæ generalis per Orbem Christianum contendere, ita rogo te, ut animum advertas ad ea, quæ Bassompetra

exponat particularius tuæ Majestati meo nomine, de illo negotio, quod mihi est cordi; habeasque omnem fidem, tanquam mihi ipsi, qui Deum oro, Serenissimè excellentissime, & potentissime Princeps, dilectissime mi frater & socer, ut te servet incolumem.

Scriptum Parisijs, tricesimo die Januarij, anno 1621.

Tuus frater & gener

LUDOVICUS

& inferius

BRULARDUS.

Sequitur potestas à rege Catholico Regenti Caymoni, & Secretario Cericano collata.

QUoniam rex Christianissimus, frater meus, misit ad regem, Dominum meum Bassompetram, Equitem, suorum Ordinum, Consiliarium Senatus sacri, & tribunum summum copiarum Helveticarum, propter negotia, quæ per Vallem Telinam agitantur, cum literis fiduciarijs, quæ scriptæ sunt die tricesimo Januarij, hoc anno labente; ipsus constitui te Regentem Hieronymum Caymonem, Consiliarium Senatus summi rerum Italicarum, & te Johannem Cericanum, Secretarium sacrum, ut adiretis Bassompetram, legatum extra ordinem regis Christianissimi, & Comitem Rupepotij, Consiliarium in Senatibus Majestatis Christianissimæ, Oratorem ad istam aulam, qui interfuit omnibus rebus superioribus, & de quibus, quid facto opus sit, jam convênit: Itaque virtute præsentium. Ego vobis mando, & do tibi Regenti & Secretario, meam potestatē & fiduciam, ita integram & perfectam, uti opus fuerit; ut à me, & meo nomine, quemadmodum ipsus facere possem, concludatis cum Bassompetrâ & Comite Rupepotij Capitulationem formaliter eorum, quæ acti-

tata

rata & conclusa fuêre in hac causâ, adeoque signetis meo nomine. Promitto enim, quemadmodum ego promitto, me, quæcunque vos in hac causâ feceritis, firma & stabilia servaturum, ac si per me ipsum essent facta. Hæc enim mea est voluntas.

Datæ Madriti, decimo tertio die Augusti, anno 1621.

Ego rex.

Per mandatum regis, Domini nostri.

ANT. ARRESTINNIUS.

Quæ potestas Majestatis Catholicæ fideliter fuit collata & transscripta ex originali, quemadmodum verba superius transmissa, comprobata manent inviolabiliter; id quod certum facimus, & signare voluimus manu nostrâ.

BASSOMPETRA.

Compromissum particulare, quod in superiori negotiatione incidit,

HOc die, cum præsentes istæ darentur literæ, conclusa fuit capitulatio & pactum de rebus Vallis Telinæ, inter Bassompetram, legatum extra ordinem, ad hanc aulam morantem, nomine Majestatis Christianissimæ, ex unâ parte; & inter Regentem Caymonem, Senatorem supremum rerum Italicarum, adeòque Johannem Cericanum, Equitem Ordinis Jacobini, & commendatorem Riveriæ, Senatorem Majestatis Catholicæ, ex alterâ parte: visum est, ut principale illius institutum de rebus transactis firmetur, & fundamento inserviat ad pacem, ac perinde hic privatim concludatur, & secretò, quod Rex Christianissimus promittit scripto, se porrò curaturum uti hactenus fecit, ne Rhætorum Dynastæ ullam aliam ligam cum quibuscunque

principibus ineant, sed ut sustentent priscam amicitiam, cum Coronâ Galliæ, secundum debitum fotam. Sic igitur Bassompetra promittit nomine Majestatis Christianissimæ, datum iri ratihabitionem Majestatis Christianissimæ, continuò post suum reditum, Mirabellano Consiliario militari Majestatis Catholicæ. Actum Madriti quintodecimo die Aprilis, anno millesimo sexcentesimo vicesimo primo.

Signatum.

BASSOMPETRA.

CAPUT IV.

PACTA MUSONIANA,

Ad pacificanda negotia Rhetorum, & Vallis Telinæ, quinto die Martij. anno 1626.

Legatus reversus in Italiam sine ulla transactione propositæ in Galliâ causæ, diversis sermonibus hinc inde præbuit occasionem.

Orator igitur Galliæ ad aulam Hispaniæ perpetuus, in mandatis accipit, ut vadum tentaret, an difficultates illæ, quas legatus de supremâ potestate Rhætorum (quo in gradu constitêre fructus evandi negotiationis) suscitaverat, proveuissent ex motu & sensu Regis Hispanici: sic itaque sermonem cædit cum Comite, Duce San-Lucarij, ut amplius exponat & expendat, quàm directè istud caput impingeret in authoritatem regis Christianissimi. Vicissim ibi demonstrat Comes Dux eodem modô, per verba pariter generalia, licet clarissima, neque directè, neque indirectè actitatum aut propositum ex parte Majestatis Catholicæ ullam rem cum illo Legato insereretur ineptum ex parte Hispaniæ in ullum caput quandocunque demum foret negotiationis Gallicanæ neque ullatenus in formales ipsius propositiones. Unde, etiam, quod haberet certissimum, Majestas Catholi-

ea quamcunque rem, verè & realiter adversam authoritati Regis Christianissimi, nullo unquam tempore desiderare posset, aut gratam habere. Sic igitur in rebus Vallem Telinam concernentibus, summum & unicum scopum regis domini sui esse securitatem religionis Catholicæ per istam Vallem, & Comitatus Wormatiæ atque Clavennæ, cum exercitio & usu libero, adeoq; perpetuâ tranquillitate ejusdem religionis Catholicæ Romanæ, qui sit principalis finis omnium, quas Majestas Catholica instituat actionum.

Respondet Orator; placere sibi & laudari ex parte regis Christianissimi responsum istud de negotio eo, & quantum intelligeret de desiderio Majestatis Catholicæ, ut ne domini sui, regis Christianissimi authoritas lædatur in rebus, ubi Majestas Catholica perspicere posset dispendij rationem: secundum quam mentem proponebat, ille idemque alter desiderium consopiendarum simultatum præsentium & jam ortarum. Sic conferunt utrinque, & in hæc capita consentiunt, postquam prius constituissent reciprocè, & tanquam immotum substravissent fundamentum mutuum, reverentiam, authoritatem & venerationem Pontificis Maximi, & Sedis Apostolicæ, ut prima causa & motus istorum pactorum nomen ferat Pontificis Maximi.

I. Cum Majestates ipsæ desiderent, amicitiam & concordiam (si fortè ullâ tenus imminuta foret ex casibus inter Rhætos & Vallenses coörtis) ad integram & reciprocam deducere satisfactionem conformitatis unanimæ; constituerunt, constituunt, concludunt, transigũt & promittunt restituere causam Rhætorum, Vallis Telinæ, Comitatuum Wormatiæ & Clavennæ in eum statum, ubi fuerant, turbis hisce postremis inter ipsos gliscere incipientibus: id quod putatur coincidere in principium anni millesimi, sexcẽtesimi, decimiseptimi, adeò ut nihil immutetur, aut innovetur ullarum rerum secundum eum statum, in quo tum temporis inveniebantur; unde nihili fiunt in eum finẽ omnia pacta, ab anno millesimo sexcentesimo decimoseptimo cum Rhætis, à quocunque demum inita, ad exceptionem cautelarum, quas præsens Capitulatio præberet.

II. Ut per Vallem Telinam, & Comitatus Wormatiæ atque Clavennæ nulla unquam ſacra præter Catholica, Apoſtolica & Romana vigere poſſint in perpetuum, cum clariſſimâ excluſione cujuſcunq; exercitij aut uſus, quem diverſa ſecta aut religio quæcunq; ſumeret; adeò que conſtitutio & obſervatio perpetua iſtius articuli per provinciam ſit momentum perpetuum Zeli & pietatis, quam utraque Corona præſtiterit, cum utraque ad obſervationem conjunctim obligetur.

III. Ut ciuilis Vallis Telinæ, & Comitatus Wormatienſis atque Clavennenſis liceat eligere per electionem propriam, Judices, Gubernatores, & alios magiſtratus, omnes tamen Catholicos, ſive Rhæti ſint, ſive Vallenſes, adeò ut ad iſtiusmodi electionem Dynaſtæ Rhæti ſeſe opponere non debeant, aut ipſorum approbatio fuerit neceſſaria, quemadmodum nec confirmatio. Non tamen hic dubitetur quin eandem ſint daturi; ubi verò recuſaverint, ſatisfactum cenſetur per ipſam petitionem. Quod ſi poſt tertiam petitionem non indulgeant, & octiduum elabantur poſt repræſentationem, Rhæti prima vice amittent in triennium jus illud, quod poſſident, & Vallenſes petunt: adeò ut illo octiduo præterito, poteſtas & exercitium magiſtratus ſoliti nec ſuſpendatur, nec interrumpatur, ſed ex adverſo ut quicunque electus exerceat munus, nihilominus ac ſi confirmationem, de quâ mentio eſt facta, obtinuiſſet. Quod ſi per aliam electionem Rhæti eandem prodant repulſam, jus illud in perpetuum perdent.

IV. Ut Judices illi, Gubernatores & alij magiſtratus poſſint judicare definitivè, nec ex ullâ unquam ratione Rhæti queant ſententias illorum & deciſiones tollere, aut executionem diſturbare; illi denique conſtituere, diſponere & exequi queant, quæcunque ſpectant ipſorum poteſtatem, munus & magiſtratum, bonumque religionis Catholicæ, Apoſtolicæ, Romanæ.

V. Ut nihil eorum, quæ attingunt articulos præſentes, ſive quoad ſubſtantiam, ſive quoad formam, queat mutari à Rhætis, neque per particulares neque per generales actus: adeò ut ad obſervationem eorum ex hoc ipſo

ipſo momento, ſicuti tum, Rex uterque ſeſe declarat adſtrictum etiam ad executionem promiſſorum, ſive prævideri id queat, ſive non queat.

VI. Ut nullus Rex, Princeps aut dynaſta poſſit offendere alterutrum regem, attentare, retardare, impedire, aut tollere rem quamcunque earum, quæ in gratiam iſtorum Rhætorum, Vallenſium, & Comitatenſium fuêre conſtitutæ, concluſæ & tranſactæ hoc ipſo die ſexto Martij, anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo ſexto, inter utramque Coronam; adeò ut teneatur utraque corona conſervare per omnes vias debitas & congruas rationi, quicquid declaratum & concluſum fuit, ad conſervationem executionis perpetuæ, nullâ ſuboriente unquam mutatione.

VII. Ut dynaſtæ Rhæti promittant & jurent ſolenniter adeòque frequenti conventu, in optimâ formâ & maximè authenticâ atque apud ipſos celeberrimâ, obſervationem perpetuam & inviolabilem iſtorum articulorum & capitulationum ipſique reges reciprocè & invicem quilibet eorum privatim promittent & jurabunt id ipſum, mutuòque ſatisfacient ſuis officijs & omnibus vijs debitis & rationi congruis, adeoque licitis, ad integram & exactam obſervationem eorum, quæ in his præſentibus pactis exprimuntur.

VIII. Ut utraque Corona procuret & det fiduciam perpetuæ amneſtiæ, qua obliterentur omnia, quæcunque per tumultus omnes priores fuêre patrata, adeò ut nemini eorum, qui complices fuerunt, ex eâ causâ lis aut negotium moveatur ſive in perſonis, ſive in familijs, aut facultatibus, ſive ex Valle Telinâ, Comitatibus Wormatiæ & Clavennæ, ſive ex alijs locis fuerint.

IX. Ut Vallenſes & Comitatenſes, veluti gaudentes ex vigore iſtorum pactorum novo jure electionis & habendi Judices, Gubernatores, & Magiſtratus, annuatim ſolvant ſummam pecuniarum Rhætis, convenientem utilitati publicæ & particulari, quæ publicè & particulariter reddebatur Rhætis ex adminiſtratione & magiſtratu Vallis Telinæ & commitatuum; & conſtituatur ex arbitrio fiduciariorum mutuo. Ut denique Rhæti reddan-

tur promtiores & acriores ad obſervationem iſtorum pactorum, ſi fortè obſtinatio illorum eò uſque procederet ut loco executionis ; publico conſilio ad arma convolarent, & publicè derogarent; uterque rex eos declarabunt, & declarant ab hoc ipſo momento, quemadmodum & tum, in perpetuum excluſos & privatos pecuniarum in primo articulo dictarum ſummâ, quam Vallenſes & Comitatenſes ſolvere tenentur; ad eundem modum etiam jure confirmandi Judices, Gubernatores & Magiſtratus, quos illi Vallenſes & Comitatenſes electuri eſſent. Quod ſi nec hoc modo ſiſtatur libido contraveniendi, uterque rex pro arbitrio mutuo conſtituent ſimul pænam graviorem, quam etiam ex condicto irrogare tenebuntur.

X. Ut Pontifex Maximus edoceat per Nūtios utrumque regem, quàm enormiter peccent Rhæti in rebus religionem ſpectantibus : ubi etiam Pontifex *Maximus* contraventionem declaraverit, uterque Rex certior factus, eandem declarationem Rhætis ſignificari curabit, per Nuntium Apoſtolicum, in provincijs Helvetiorum Catholicorum commorantem, ne cauſam ignorantiæ prætendere queant, quin ut potius teneantur deſiſtere ab offenſâ, & officium repetant: Quod ſi negligant intra quartum menſem poſtea, qui incipiant ab ipſo die perlatæ declarationis; tenebuntur Rex uterque conjunctâ operâ vias debitas & rationi congruas, adeòque permiſſas inſiſtere, ut ſeſe Rhætis opponant, & Vallenſes protegant: Rex verò Galliæ particulariter officium faciet, ſi Zelum & pietatem exerat, potentiamque ſuam producat & authoritatem; ut eos ad officium redigat; multumq; aberit à ſuppetijs ferendis ullis, ſive publicis, ſive clandeſtinis, quibus prævalere illi queant.

XI. Quod ſi ſors ferat, Rhætos, publica arma expedire in Vallenſes & Comitatenſes Wormatiæ atque Clavennæ, quacunque demum de causâ, ſive publicè, ſive particulariter; utraque Coronna certior facta, oratoribus ſuis regijs injunget, ut promptè & ſine morâ operā ſumant, ad eos pacificādos. Quod ſi eorum authoritas id minus obtineat, uterque Rex fidem interponit, de conjun-

jungenda invicem suâ authoritate, facultatibus & potestate, ut turbatores sentiant pænæ gravitatem, quæ istiusmodi turbis debetur, juxta tenorem Capitulationis superioris, cujus summum est caput, ut exclusi censeantur jure confirmandi electionem illorum Judicum, Gubernatorum aut Magistratuum; quin etiam perdãt sortẽ annuam, quam in eum finem Vallenses & Comitatenses ipsis, adnumerare tenentur: additâ etiam gravissimâ pænâ, quæ utrique regi videbitur, juxta articulum nonum, superius scriptum. Præterea etiam notandum, declarationem utriusq; regis, quæ spectat illam pænam pro arbitrio & sententiâ utriusque sepositam, exhibendam esse continuò post quatuor menses, quorum superius est facta mentio, sine morâ ulteriore præteritos.

XII. Ut quocunque tempore eveniat, Vallenses & Comitatenses Wormatiæ atque Clavennæ, frãgere universam observationem istorum pactorum, aut partem eorũ aliquam, quatenus Religionem Catholicam, aut articulos civiles spectant; quamprimum id fuerit manifestum, uterque Rex illos declarabit exutos privilegijs, quæcunque constituta fuerint in illorum gratiam per Majestatem utriusque, quæ expediri voluit, & ipsis procurare tantum bonum, & istam tranquillitatem, non exiguâ sollicitudine & operâ: rexque Hispaniæ particulariter suscitabit Zelum suum & pietatem, potentiâ atque authoritate in eis ad officium redigendis exertâ, adeò ut longissimè sit abfuturus ab omni ope sive publicâ, sive clandestinâ, quâ illi fulciantur in cõtraventione.

XIII. Ut omnia quæcunque hactenus dicta & transacta sunt, intelligantur ad præsuppositionem, scilicet ante omnia, & primo loco munimenta per Telinam, & Comitatus Wormatiæ atque Clavennæ, & quicquid in locis illis fuerit occupatum per exercitus Ligæ, etiam illos Majestatis Catholicæ, in hisce vicissitudinibus, planè restituantur in manus Pontificis maximi.

XIV. Ut exercitus utriusq; regis & fæderatorũ utrinque deducantur ex illis locis, unde Rhætis nefas sit, in limite, qui objicitur Valli Telinæ, & Comitatibus Wormatiæ atque Clavennæ, habere præsidia insolita, & numero-

merosiora, quàm quæ habuêre ante istas vicissitudines. Rex idem pariter observabit in limite adversus agrum Mediolanensem; adeò ut particulariter conventum etiam sit, ne Rhætis fas sit militem, copias, præsidia in Vallem Telinam & Comitatum Wormatiæ atque que Clavennæ immittere, ut vis & præsentia armorum quæ Vallenses exhorrescerent, ne temeret liberum usum religionis Catholicæ; justitiæ aut rationis gubernandi quæ hisce pactis est constituta.

XV. Ut propter tumultum, qui apud Genovesates cæpit, uterque Rex, quisque cum principe fæderato teneantur facere officium, ut continuò valeat armistitium inter ipsos; auxiliares verò ingressi nomine utriusque regis utrinque sistantur ex hoc ipso momento, quod solummodò moverint, ut fæderatis opitularentur. Fidem sic interponunt suã Majestates regiæ, sese operam daturas, si fortè casus idferat, ne ullæ istarum copiarum, quas ex subditis aut fæderatis contraxêre, faciant ullum progressum, aut nova facinora adversus sese invicem.

XVI. Quoniam verò per illud armistitium ad finem tranquillitatis publicæ propositum non pervenitur, quem tamen Zelus egregius utriusque regis constituit; reciprocam dant fidem, omnia pro viribus facere, quisque unà cum Principe fæderato, ut conveniant in arbitros, & auferant atque componant quascunq; lites suboitas, aut quæ præsenti hoc tempore objiciãtur aut objectæ fuerint antehac, ob motus & statuũ vicissitudinum præsentium. Ad quæ ex hoc ipso momento utraque Corona sese componit, quemadmodum etiam compromittit & stipulatur in eum finem, quatenus suâ interest.

XVII. Ut quæ uterque Rex de facultatibus subditorum corripuit, remittãtur, adeò ut primo addatur satisfactio Londinensis, Galisabræa & Caletana, quæ disceptetur ab Oratoribus ad utramq; aulam, aut ab ijs, quos Rex uterque negotio adhibendos censuerit.

XVIII. Rex Catholicus satis habet ex hoc ipso momento, ut quæ hactenus sunt transacta, signata & firmata ab utroque rege, adeòque singula, & ipsum spectantia, ut quævis munimenta, per Vallem Telinam &

Comi-

Comitatus Wormatiæ atque Clavennæ, nullo penitus excepto, extructa videlicet inde ab anno vicesimo, supra millesimum sexcentesimum extemplò destruantur & solo æquentur à Pontifice Maximo adeòque Gubernatori Mediolanensi, aut quicunque potestate & procuratione illa fuerit instructus, quicquid tormentorum, & apparatuum bellicorum Pontifici Maximo juxta indicem fuit traditum, reddatur: unde non tantum consentit in omnia superiora Majestas Catholica, sed etiam vehemēter rogat Pontificem maximum, ut continuò ista det executioni, cum hâc præterea explicatione, ut ne munimenta ea à quoquam, per quemcunque prætextum fas sit restaurari.

XIX. Quoniam verò sæpius actum fuit de modo & formâ componendi istius negotij, transactionibus in eum finem susceptis omnem effectum fugientibus, uterque Rex intelligit & declarat, præsentem hunc & solum actum in effectum esse deducendum, & executioni mandandum; quibuscunque alijs actibus transactionis in hac causa sublatis, quatenus non penitissimè conveniunt huic actui, cujus declarationem in rebus dubijs, quæ religionem Catholicam spectant, ex hoc ipso momento Pontifex Maximus sibi, Sedi Apostolicæ & sacro Collegio reservat & seponit; reliquis rebus quibuscunque ad amicabilem declarationem & interpretationem utriusque Coronæ remissis; quæ abundantius etiam consensêre in quatuor menses, quorum exordium ducatur à sexto die Martij mensis, hoc ipso anno, ut hanc compositionem comprobent, quorum interest, cum ipsorum commodum in causâ hac communi versetur.

Articuli isti concluduntur & signantur unanimiter & pariter à Comite Rupepotij, Consiliario intimo regis Christianissimi & oratore per Hispaniam; & à Comite San-Lucarij, consiliario intimo regis Catholici, custode corporis regij & protostabulario, adeò ut uterq; sese adstringat, virtute potestatis à regibus, dominis suis susceptâ, quò capita istius transactionis maneant firma & secura idque ad eundem modum datâ etiam fide, de tradendâ reciprocè mutuâ ratihabitione transactiouis istius.

ſtius, quam domini ſui approbaverint & ſignarint, in formâ ſolitâ, intra ſpatium quatuor menſium, ab hoc ipſo die ſcripto, ſublatis & revocatis utrinque quicunq; caſus obrepſerint, aut porrò obrepere poſſint, uſque ad ratihabitionem, & promulgationem iſtius tranſactionis & pacti.

Actum Muſonij, quinto die Martij. 1626.

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SANLUCARII.

Articuli clandeſtini.

Quoniam tranſactioni ejusdem diei, quo tranſactum fuit, inſertum, non legitur, quod articulus ille comprehendit, propter certam & benevolam reverentiam; Comes Rupepotij, Conſiliarius intimus Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, & orator per Hiſpaniam: tum Comes Dux San-Lucarij, Conſiliarius intimus Majeſtatis Catholicæ, cuſtos corporis regij & protoſtabularius conſensêre, ut idem articulus, tametſi clandeſtinus, eandem vim habeat, ac ſi in hâc transactione comprehenderetur, unde & ratus habebitur ad eandem formam, quâ ipſa tranſactio, & ſignabitur manu utriuſque regis.

I. Poſtquam uterque Rex, propter certam & benevolam reverentiam ſeſe mutuo non ſatis explicaverint per verba clariſſima in articulo decimo ſexto tranſactionis Muſonianæ, qui in quintum die Martij, anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo, incidit, quâ formâ tandem cauſa, rationes, & nomina, ex quibus poſtremi motus & viciſſitudines Genoveſates extitêre, adeòque reliquæ mutationes, quæ in idē temp⁹ per ea loca incidêre hâc ipsâ trāsactione & articulo iſto clādeſtino concludātur; promittunt ſibi invicem primo loco, ſeſe ex iſtâ causâ nullā occaſionē faſtidij, nec benevolētiæ tepidioris ſumturos quin è contrario, cum omni ſinceritate proceſſuros, ut

deſti-

deſtituant & pacificent duos illos Principes, quorum intereſt. Quod ſi fortè illi Principes nollent admittere viam arbitrij, aut aliam quamcunque proponendam & indagandam, aut etiam rem differrent, tum uterq; Rex inter ſeſe medium apprehendent adeò æquum & certum, elapſis videlicet quatuor menſibus, qui in hac transactione memorantur, quod fœderati penitiſſimè cogantur amplecti.

Actum Muſonij, die quinto Martij.1626.

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SANLUCARIJ.

II. Quoniam articulus de munimentorum deſtructione transactioni inſertus, temporis rationem adeò definitam, non infert, nec etiam modum, quem uterque rex in illâ deſtructione ſervari vellent; uterque rex, propter certam & benevolam reverentiam, ſibi invicem promittunt, omnem ſeſe operam navaturos, adeoque nulli operæ parſuros, quin extemplò & ſine ulla tergiverſatione, munimenta illa deſtruantur, tametſi omnis fiducia collocetur in ſanctam mentem Pontificis Maximi, qui ſecundum preces, in hâc tranſactione conſtitutas, continuò effectui daret deſtructionem illam. Etiam ſecundum ratihabitionem iſtius transactionis uterque rex id vehementer petunt per ſuos Oratores, quicquid Pontificem Maximum verſantur à cujus benignitate ſibi promittunt omnem benevolam opem.

Actum Muſonij, quinto die Martij.1626.

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SANLUCARII.

III. Quoniam tranſactioni ejusdem diei in hoc ipſo articu-

articulo non fuit insertum, quod idem articulus continet, propter certam & benevolam reverentiam; *Comes* Rupepotij, Consiliarius intimus Majestatis Christianissimæ, & orator per Hispaniam; & Comes Dux San-Lucarij, Consiliarius intimus Majestatis Catholicæ, custos corporis regij & protostabularius, consensêre, ut ille articulus, tametsi clandestinus, eandem vim habeat, ac si in ipsa hac transactione comprehenderetur, etiam ratus habeatur ad eandem formam, quâ eadem transactio signatur ab utroque rege.

Quod si Rhæti, Vallenses & Comitatenses Wormatiæ atque Clavennæ non transigant de summâ sorte pecuniarum, quam Vallenses & Comitatenses tenebuntur adnumerare Rhætis, quemadmodum illis conceditur per transactionem, quæ incidit in quintum diem Martij, anno vicesimo supra millesimum, sexcentesimum, uterque Rex apprehendent aliquod medium in hac lite quo partes redigant ad æquitatem: itaque ex hoc ipso momento, quemadmodum & tum, uterque Rex declarant & promittunt, nunquam sese consensuros, neque permissuros, ut vis ex alterutrâ parte adhibeatur in hac causâ partium, neque etiam in posterum ob quasvis lites, quæ inter Rhætos & Vallenses suboriri queant: lites autem eas uterque rex juxta istud promissum definient ex sua authoritate & negotiatione, adeò ut minimè patiantur, partes ipsas, aut sese propter easdem, ad arma decurrere, quacunque tandem ratione sive ex occasione litium, sive per sequentiam illius: in quo uterque Rex manent unanimes & pares.

Actum Musonij quinto die Martij. 1626.

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SANLUCARII.

Quoniam verò Rex uterque, qui consensere in transactione ejusdem diei, in hunc præsentem & clandestinum

num

num articulum, procedunt sincerè omninò & regiâ mente, cum desiderio pari pacis securæ & stabilis, ad quam non liceret pervenire, nisi ea promitteretur & constitueretur clandestinè, propter tumultus, qui possunt exurgere ex ausis secretis & parum æquis; aut arma, quæ fæderati alterutrius Coronæ possunt corripere; consentiunt, promittunt, & paciscuntur fide & verbo regio atque publico, ne alterutra Corona, ob quemvis casum, diligentiam aut instigationem, armis turbet alteram, aut opem ferat clandestinam publicamve adversus ullum fæderatorum, quem rex alteruter per Italiam foverit, quin prius, & ante omnia alteruter rex in aula alterius per Oratorem, aut quemvis particularem exposuerit rationes, ob quas fæderati turbentur: adeò ut benevolè agatur de compositione, & declinetur (ubicunque justitia causæ nihil flagitet, & præter illos casus, in quibus compositio & temperamentum locum non queant invenire, post transactionem & communicationem superius definitam) usus armorum propriorum in favorem Auxiliarium, quoniam aliâ ratione pax firma & secura constare nequit, utroque rege ad eam necessitatem redacto, ut sese semper expositos videant ad vindicandum, quicquid fæderati alterutrius Coronæ, quacunque demum de causâ, patiantur, aut infuturum sufferre queant.

Actum Musonij quinto die Martij. 1626.

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SANLUCARII.

Articuli de apparatu bellico.

Quoniam prætexi posset, apparatum bellicum non restitui, qui secundum indicem *Pontifici Maximo* fuit traditus, cùm depositum munimentorum fieret; sciendum est, defectum, si quis in eo apparatu, quem usus &

tempus absumsit & imminuit, inveniatur, nihil remoraturum destructionem illorum munimentorum, quam Majestates ipsæ, & clarissimè Catholica, promittunt præstandam intra unius mensis spatium, posteaquam ea munimenta fuerint concredita potestati Pontificis Maximi; adeò ut Rex Christianissimus teneatur satisfacere regi Catholico, aut ministri ipsius de apparatu illo, qui deesse comperietur, modò res sit alicujus momenti.

Actum Musonij, quinto die Martij, anno millesimo sexcentesimo vicesimo sexto.

CAPUT V.

Declaratio regis Christianissimi, quâ explicantur aliqui articuli transactionis Musonianæ facta in castris ad Rupellam, die 6. Junij, Anno. 1628.

LUdovicus, per gratiam Dei Rex Galliæ & Navarræ, omnibus præsentes hasce literas visuris Salutem.

Motus, turbæ & dissidia, quæ ab aliquot annis cursum tenuêre in provincijs clarissimorum nostrorum Amicorum primi ordinis, sociorum & fæderatorum, dynastas trium Ligarum per Rhætiam, tam vehementer sibi advocarunt & attraxerunt nostram vigilantiam & sollicitudinem, ut publicè testatum pateat nobis causam illius reipublicæ non minus fuisse cordi, quam compendium propriæ Coronæ, ubi primum certiores redderemur de propensionibus & dissidijs, quæ corpus trium illarum ligarum corripuerant. Accurrimus igitur promtè missis familiaribus Oratoris nostri in illis locis, ut sisteremus torrentem & impetum primi illius motus.

Quam-

Quamprimum itaque adversus mentem nostram, admonitionem & consilium pervasisset violentia, ad mutationem, quam Vallis Telina sensit, nullum excogitari potest medium, quod adhibere præter miserimus, nec officium optari, quod non expedierimus, ad tentandas vias amicabiles Negotiatiationis, ut repararentur innovationes, quæ in optimam illius reipublicæ partem incubuerant, etiam provincijs fœderatorum nostrorum correptis.

Quod si in eo concursu tempestatis extremâ sumus usi patientiâ, judicandum perinde relinquimus, annon perdiderimus spem, exhibendi nostris fœderatis per processum hunc languidum & suspensum patrocinij nostri effecta; quanto vigore, fortitudine & sumtu, opem ipsis tulerimus, cum Principiibus unitis, qui ex eodem nobiscum instituto, arma expediebant, uti series rerum patuit: Quemadmodum verò in universo cursu rerum nullum alium scopum habuimus, præter restitutionem Rhætorum, de quibus agitur, nostrorum utique fœderatorum, quâ gaudere possent summo imperio & potẽtiâ eorum, quæ ante postremos hosce motus tenebant, adeò ut ipsi cum subditis suis vivere queant in optatâ pace, unione & concordiâ, quam nos desideramus; & eo modo observare in publicum beneficium jura & emolumenta, quæ ista Corona sibi acquisivit per fœdus cum hâc republicâ initum: Libenter sumus assensi transactioni Musonianæ, institutæ & perfectæ quinto die Martij, anno vicesimo sexto supra millesimum sexcentesimum, inter nos dilectissimum nostrum juxta & amantissimum fratrem ac affinem, regem Hispaniæ; eoque magis, quod sine detrimento alterutrius Coronæ obtinuimus finem, quem nobis proposueramus.

Cùm autem postmodum in executione illius transactionis diversæ opiniones & sententiæ dirimerent Rhætos & Vallẽses cũ Comitatensibus Wormatiæ atq; Clavennæ, de genuino sensu quorundam articulorum, unde dissidia priora possent resuscitari; postquam non sine magno labore fuêre extincta & definita; assensimus, secundum tenorem articuli decimi noni, qui

res dubias ad amicabilem declarationem & interpretationem utriusque Coronæ, remittit, sæpius exinde quæsitam, ut rex Hispaniæ, affinis noster eas explanaret, aut nobiscum ordinaret, adeòque complures difficultates decideret, quæ intercurrere possent, ex serie illius transactionis, id quod dilatum fuerit.

Nos sanè, cupientes prævenire quoscunque casus, qui quieti communi nostrorum fæderatorum, adeòq; tranquillitati publicæ officere possent; executionemque transactionis *M*usonianæ maturare per eundem candorē justitiam & sinceritatem, quam servavimus in eâ concludenda, in explicatione, quâ par est fide, genuini sens' per aliquos articulos, declaravimus & declaramus istis literis nostrâ manu signatis, quæ sequuntur.

Articulus primus.

Ut secundum primum articulum illius transactionis *M*usonianæ universa pacta, cum Rhætis ab anno millesimo sexcentesimo vicesimo sexto, adeòque die perfectæ transactionis, per quemcunque & nominatim Lindariensia, Mediolanensia, Coyana atque alia quæcunque generatim, inita in eo tempore, sine ullâ exceptione relinquantur sublata, revocata & annullata, tanquam nulla, & nunquam facta, servatis nihilominus juribus, quæ inveniuntur in Comitatu Tyrolensi per Lenghadmæam inferiorem, & in lineâ directionum, secundum prisca conventa, quibus nihil detritum volumus. Cætera quæ de rebus Vallis Telinæ proposita & disputata fuêre, relinquentur pariter annullata, quatenus non penitus cōcordant cum transactione *M*usonianâ, juxta articulum decimum novum.

II. Ut perinde ex serie ejusdem articuli primi, uti patet in transactione *M*usonianâ, qui causam Rhætorum, Vallensium & Comitatensium Wormatiæ atque Clavennæ in eum statum restituit, in quo fuerint anno millesimo sexcētesimo decimo septimo, adeò ut nihil prorsus mutetur aut innovetur, quia in temporis illius sta-

tum

tum restituatur, præter reservationem in eâdem transactione comprehensam; Rhæti plene restituantur & stabiliantur in authoritatem, superioritatem & supremam potentiam, quam in illas provincias Vallis Telinæ, Comitatuum Wormatiæ atque Clavennæ, anno millesimo sexcētesimo decimo septimo habuerint. Ut ipsis solis, tanquam supremis dominis, non vero incolis illorū locorum, subditis utique, competat pacisci de pace, fœribus & bello cum quocunque, aperire aut recusare trāsitus per eandem pacem, jus cudendi monetam, jus vectigalium, subsidiorum, & tributorum, adeò ut nefas sit Vallensibus quicquam eorum imponere mercibus advectis & exportatis, sive versus regionem Rhætorum, sive aliorsum, absque literis & consensu Rhætorum, quibus generatim relinquetur dispositio cæterorum jurium omnium, uti illis prius fruebantur, ante annum millesimum sexcentesimum decimumseptimum, sine ullâ exceptione aut restrictione; nisi quæ spectant bonum pacis, & restaurationem quietis & tranquillitatis mutuæ inter Rhætos & Vallenses, & particulariter, adeòque denominatè comprehenduntur, declarantur & exprimuntur per articulos transactionis illius Musonianæ.

III. Ut transactiones quæ Vallensibus intercesserunt cum Wormatiensibus per tempestatem illorum motuum, aliæque inter eos subditos fortè initæ, nullæ censeantur, & tanquam nunquam factæ, ut omnia restituantur in primum statum.

IV. Ut omnes omninò sententiæ latæ à Præfectis Vallis Telinæ & Comitatuum, ab anno millesimo sexcentesimo vicesimo, in detrimentū Rhætorū, annullatæ relinquantur & sublatæ; quoniā restituendi sunt in priora sua jura, nomina, rationes & actiones in posterum; exceptis & sepositis attamen illis sententijs, ubi partes fuêre abditæ, & consensêre.

V. Similiter ut omnes sententiæ & decisiones latæ per Vallenses & Comitatenses, ab anno millesimo sexcentesimo vicesimo, relinquantur annullatæ atq; sublatæ: intelliguntur tamen universæ illæ, quæ per ipsos, aut judices ipsorum solitos, in locis solitis, in causis civilib⁹ &

criminalibus transactiones & arbitria, quæ ante annum millesimum sexcentesimum vicesimum evenêre, habere locum, & inviolabilem observationem, juxta propriam formam & tenorem, adeò ut ex nulla causa quæcunque demum ea fuerit, revocari queant.

VI. Ut ex serie secundi articuli, qui patet in transactione Musonianâ, nefas sit per Vallem Telinam, & Comitatus Wormatiæ atque Clavennæ, ullo unquam tempore aliud exercitium religionis, præter quam Catholicæ-Apostolicæ & Romanæ, seclusis omnibus alijs haberi. Permittetur tamen Rhætis æquè ac aboriginibus Vallis Telinæ & Comitatuum, Protestantibus, qui in diversa loca abiêre habitatum, illuc liberè accedere, & per aliquot menses commorari, ad colligendas fruges & census, sine exercitio suorum sacrorum, & scandalo dato: adeò ut non queant turbari in personis, aut facultatibus, ex ratione fidei alienæ. Licebit etiam illis divendere aut alienare facultates suas, sine ullo tumultu & impedimento: fiet etiam catalogus præfectorum, Potestatum, qui præfuturi sunt per Vallem Telinam & Comitatus Rhætorum ac Vallensium ab ipsis Vallensibus, in bonâ & legitimâ formâ extra ambitum & monopolia; adeò ut confirmatio eorundem indulgeatur à Rhætis in tempore, & ad formam tertio transactionis Musonianæ articulo præscriptam.

VII. Potestates, præfecti, & alij electi atque mandatarij ad justitiæ administrationem, custodient & observabunt priscas leges, Decisiones & Statuta Vallis Telinæ, uti viguêre anno millesimo quingentesimo quadragesimo octavo in formâ, & perinde ab eo tempore, usque ad annum millesimum sexcentesimum vicesimum in usu fuêre, adeò ut nefas sit, eosdem incolas Vallis Telinæ & Comitatuum novas leges & Constitutiones condere.

VIII. Ut sors annua, quam Vallenses tenentur adnumerare Rhætis, loco utilitatis publicæ & particularis, quæ ex justitiâ, & magistratu à Vallensibus & Comitatensibus ad eos redibat, reverà solvatur, ad rationum vicena-

vicenarum sextarum, viginti quatuor bacionibus in scutatos singulos, juxta cursum & usum provinciæ computatis, per quemlibet annum, principio sumto, à die munimentorum per Vallem Telinam & Comitatus Wormatiæ atque Clavennæ, destructorum & solo æquatorum, juxta transactionem particularem, quæ nobis cum rege fratre nostro & affine, decimo nono die Decembris, anno millesimo sexcentesimo vicesimo sexto intercessit, & formaliter fuit confirmata. In eum finem procedendum est, quamprimum fieri poterit, ut pecuniarum illarum collecta instituatur apud Vallenses & Comitatenses, antequam, & donec ordo faciatur de solutione Rhætis certò præstandâ, non tenentur recipere & confirmare *Præfectos* atque Potestates Vallis Telinæ & Comitatuum, qui exhiberi possent: minus etiam privari censu illo annuo vicesimæ sextæ & præteriti & futuri temporis, incipietque solutio ex serie transactionis superioris, quæ facta est vicesimo secundo Decembris, anno millesimo sexcentesimo sexto, die quinto Martij, anno millesimo sexcentesimo vicesimo septimo, quo die munimenta destruenda sunt, & copiæ ex illis locis deducendæ; ex quo administratio justitiæ libera fuit relicta. & in tranquillâ potestate Vallis Telinæ & Comitatuum; unde & continuatur hucusque.

IX. Quoniam verò sors illa annua viginti sex librarum concessa est Rhætis in locum utilitatis publicæ & particularis, quâ fruebantur anno millesimo sexcentesimo decimo septimo, ex administratione justitiæ & magistratuum jure, fruentur præter sortem dictam omnibus juribus dominicalibus, censibus, redditib⁹, vectigalibus, tributis & alijs, quibus fruebantur in eodem anno per Vallem Telinam & Comitatus, quæ curabunt colligi per suos præfectos, exceptis juribus & emolumentis justitiæ, mulctarum & fisci, quæ competent Vallensibus; per omnia uti agebant in eodem anno millesimo sexcentesimo decimo septimo, adeò ut neque turbari, neque impediri ullâ ratione & modo quocunque possint; aut Vallenses & Comitatenses

tatenses Wormatiæ atque Clavennæ, cum prætextu solvendæ sortis annuæ, prætendere queant jura illa sibi compperere,

X. Cæteri articuli transactionis illius, quorum sensus est adeò dilucidus, ut ulteriore explicatione nihil egeat, tenebuntur, custodientur & observabuntur à Rhætis Vallensibus & incolis Comitatuum Wormatiæ atque Clavennæ, pro suâ quilibet forma & tenore, unde nos promittimus fide & verbo regio, his æquè ac illis omne subsidium, auxilium & patrocinium, ut fruantur, conservent & inviolabiliter sustentent transactionem illam in suo vigore quam etiam Rhæti tenebuntur acceptare, sine ulteriore tergiversatione, juxta tenorem explicitum. Hæc enim est nostrâ voluntas. In cujus rei testimonium jussimus nostrum signum appendi ad istas literas. Datæ in castris ad Rupellam, die sexto Junij, anno gratiæ 1628. regni nostri XIX.

CAPUT VI.

Transactio Ligæ ineundæ inter Pontificem Maximum, regem Galliæ, Ducem Sabaudiæ, Venetos & Mantuanum: Facta 8. Martij. 1629. approbata à Duce Sabaudiæ 20. Martij. 1629.

POstquam oppressio, quam Hispani intulerunt Duci Mantuano, Regem coëgit suam rem negligere; ut præsens transiret cum triginta millibus peditum, & tribus millibus equitum, opitulatum Duci, quemadmodum à pluribus Orbis Christiani Principibus, & principaliter ijs, qui potiores dynastias Italiæ possident, & reciprocè promiserunt suas vires & arma in causam communem

munem adhibere: Pontifex Mbximus, Rex, & Serenissima Venetorũ Respublica, qui ad opem Duci ferẽdam sese univerunt, nullâ aliâ de causâ emolumentove, nisi ut fœderatos protegerent, & Italiæ quietem procurarent, imò universo Orbi Christiano; considerantes, nihil absolutum iri, si præsenti hoc rerum statu arma sua conjũgerẽt, ut afferant provincias Duci *Mantuano*; cum prorsus necessum sit, occasiones istiusmodi incommodorũ, ne in posterum reciprocentur, in detrimentum securitatis, quæ omnes Italiæ Principes spectat, & pacis, quam universus orbis Christianus expetit, arceri, primum & ultimum æstimarunt Ligam & unionem perpetuam inter sese & Ducem *Mantuanum* sancire, juxta consensum in articulos sequentes.

I. Omnes tenentur & obligantur, si aliquis ipsorum in provinciis suis vim hostilem patiatur à quocunque malevolo, & principaliter ab Austriacis, ex tenore præsentis Unionis, adhibere vires suas, in defensionem cujuscunque, quam nemo deseret donec oppressus ab hostili invasione penitus liberetur.

II. In eum finem Pontifex *Maximus* contribuet octies mille pedites, & octingentos equites: rex vicies mille pedites & bis mille equites: Respublica Venetorum, duodecies mille pedites & mille ducentos equites; & Dux Mantuanus quinquies mille pedites & quingentos equites.

III. Quod si Gallia suppeditet potiorem exercitum, quemadmodum id apparet per hanc occasionem; uniti vires itidem adducent copiosiores, ad rationem superioris numeri.

IV. Universæ istæ copiæ alentur & rebus necessarijs instruentur, utpote annonâ, tormentis & apparatu bellico, eorum sumtibus, à quibus scribendæ sunt, idque eousque, dum hostilia exercentur, & quicunque invaditur, in statum rerum suarum præsentem redeat.

V. Quod si tanto militis numero opus non sit ad effectum optatum, quilibet Unitorum imminuet numerum quem tenebatur ad rationem superiorem præstare, idque ex communi consensu.

VI. Ut autem is, qui vim patitur, maturiori gaudeat ope, propinquiores ipsi suppeditabunt sine morâ quascunque poterunt suppetias, propterea, quæ superius sunt recensita, nempe, militem, annonam, tormenta, apparatum bellicum, aurum, argentum, non expectatis auxiliis eorum, qui longius absunt, qui tamen ipsi nihilominus tenebuntur contribuere omni diligentiâ, pro viribus quæ debent.

VII. Quod si accidat, ut in progressu armorum, quæ propter ipsos ceperint, cogantur defensionem convertere in invasionem, atque adeo locum aliquem occupēt, aut provinciam; partientur lucrum invicem, prout ipsi, aut major pars ipsorum id judicaverint æquum, expensâ operâ inæquali.

VIII. Ut denique hæc Unio, cujus fundamentum causas habet adeo justas, & ad tranquillitatem publicam attinentes, majoris sit authoritatis, & rectius perveniat ad instituti finem, quando majori numero *P*rincipum & Dynastarum fulgebit, ita Uniti invitabunt cæteros Principes, quorum communiter interest, ut quàm prōtissimè & potentissimè poterunt, accedant: qua de causâ recipiendi fuerint intra sex menses, ex conditionibus contribuendi ad finem propositum, pro ratione definiendâ.

IX. Rex, & *D*ux Sabaudiæ consensêre, ut pergant, & signent ligam superius consignatām, ubi rex pro ratione temporis præsentis acquiescit promissis Principis Pedemontani, quæ in nomine, & ex mandato Sabaudi parentis præstitit, quod videlicet Dux *S*abaudiæ parens & ipsus signabunt, quamprimum tres aut quatuor, in Ligâ nominati, ut pote *P*ontifex Maximus, Rex, veneti & Mātuanus, signaverint & ratam invicem habuerint, tum eandem velint observare inviolabiliter, & bonâ fide Actū Susæ, undecimo die *M*artij, 1629. per *C*ardinalem Richelium, nomine regiæ Majestatis, & per Principem Pedemontanum nomine Ducis Sabaudici.

X. Quod si Uniti malint Ligam prorogare in tertium aut sextum annum, quam in perpetuum, Gallia ipsis hanc optionem relinquit, id quod decidetur per potiora Col-

ra Col-

ra Collegij suffragia, quæ consultissimum quodque eligent.

Princeps Pedemontanus, uti superius, consensit, ut Dux Sabaudiæ ingrediatur hanc Ligam ad eundem numerum militum & sumtuum, pro ratione postremæ Ligæ, inter regem, Venetos, & ipsum institutæ.

Signatum.

ARMANDUS Cardinalis Richelij.
& V. AMEDEUS.

Postquam vidi articulos superiores, quos signarunt Cardinalis Richelius nomine regis, & meus dilectissimus atque amantissimus filius Princeps Pedemontanus, meo nomine, gratos habui & approbavi: sic gratos habeo & approbo, promitto fide & verbo Principis adimplere, quæ illis continentur, in rei testimonium signavi præsentes literas manu mea propria, & obsignari feci per aliquem meorum Secretariorum, adeòque firmari sigillo meorum insignium.

Actum Anglianæ, 20. die Martij. 1629.

Signatum.

C. EMANUEL

& inferius

MEYNERIUS

& obsignatum.

CAPUT

CAPUT VII.

Articuli pacis inter duas Coronas, Galliæ & Angliæ, anno 1629. 24. Aprilis.

I. Primò rex uterque consentiunt, ut renoventur prisca fœdera inter duas Coronas, & custodiantur inviolabiliter, cum permissione commercij securi & liberi: quod in commercio addendum aut diminuendum fuerit, id ex utrâque parte fiet, ad voluntatem partium, quemadmodum videbitur commodissimum.

II. Quoniam verò difficile foret, restitui, quæ utrinque diversis vicibus, fervente bello sunt capta, utraque Corona consensêre, ut nulla fiat restitutio, nullæ etiam repræsaliæ per mare, aut alio modo ullo concedantur, ob ea, quæ inter utrumque regem & subditos ipsorum, fervente hoc bello contigêre.

III. Articuli & pacta matrimonij, quod filia Galliæ cum rege Magnæ Britanniæ inivit, confirmabuntur bonâ fide: Etiam domicilium reginæ, si quicquam desideret aut alicubi redundet, utrinque & placidè ex partium consensu bono constitueretur, quemadmodum consultum videbitur ad cultum reginæ.

IV. Omnia prisca fœdera utriusque Coronæ in suo reliquentur vigore, nec hâc transactione ullam mutationem patientur.

V. Cum per istam transactaionem uterque Rex redintegraverint propensiones benevolas & concordiam mutuam, quam prius coluerant, porrò suppetias præstabunt fæderatis & socijs quisque suis, quantum Constitutione rerum suarum, & bonum publicum eas requirent, & permittere poterunt, ex eo maximè instituto, unde quies Orbi Christiano obtingat; cujus gratia Legati &

Orato-

Oratores utriusque Coronæ in mandatis accipient propositiones quasdam & præludia.

VI. Postquam igitur universa ista sunt constituta & utrinque comprobata, legati extra ordinem, viri graves mittentur reciprocè, cum ratihabitione istius transactionis; qui itidem referent nomina legatorum extra ordinem, qui hanc & illam commorantur aulam, ut in istâ unione omnia firmentur, & omnes occasiones turbandi rejiciantur.

VII. Quoniam verò complura navigia per mare decurrunt, cum literis Exemtionis & potestatis pugnandi in hostes, quibus ista pax non poterit satis citò innotescere, aut mandatum de abstinendis hostilibus deferri, nec benevolentia utriusque Coronæ mutua significari, hinc constitutum, ut quicquid intra duos menses fuerit captum, post obsignatam hanc transactionem, restituatur utrinque.

VIII Rex uterque signabunt præsentes articulos vicesimo quarto die istius mensis Aprilis, qui eodem tempore consignabuntur ex ipsorum mandato in manus legatorum Venetorum, ut eos reciprocè exhibeant regi utrique ad diem condictum, quamprimum uterque illorum resciverit, articulos illos esse traditos. Et eodem die quo signabuntur, omnes actus hostilitatis terrâ mariqȝ cessabunt, & promulgationes necessariæ ad eum effectum fient voce præconis vicesimo primo Maij per utrumque regnum, & intra primum diem Junij proximi Rex uterque amandabunt suos legatos, hic Caletum, ille Doveram qui eodem tempore hic in Angliam, ille in Galliam transfretent.

Actum Susæ, vicesimo quarto die Aprilis, anno millesimo sexcentesimo vicesimo nono.

Articuli isti promulgati fuêre in castris ad Privasium.

CA-

CAPUT VIII.

Pacta inter regem Hispaniæ, & Ducem Rohanium, nomine perduellium Gallorum, inita Madriti in Hispania, 13. Maij. Anno. 1629.

QUemadmodum compertum fuit à Rohanio Clauselium, procuratorem ipsius in Hispaniam, ubi à rupe nuncupari avebat, missum, qui etiam benè exceptus spem faciebat distrahendis per fœdus cum perduellibus Gallis ineundum, regis Christianissimi viribus, dum Duci Mantuano suppetias ferret, ita negotiationem hanc apponimus.

Clauselius, ubi ad aulam pervenit nomine Ducis Rohanij, ut Majestati Catholicæ exponeret summam rerũ, quam partes cum socijs tuerentur, & desiderium erga cultum Majestatis Catholicæ, alia petijt, alia obtulit, uti docebimus.

I. Dux Rohanius suppliciter rogat Majestatem Catholicam, persuasus utique, rationem gubernandi id permittere, suppetias, & aliquam grandem pecuniam, ad fovendum bellum, quod à proximis aliquot annis in Galliâ gerit: voti compos, obsequium humillimum offert Majestati Catholicæ, cujus operâ queat uti, quandocunque & quomodocunque videretur.

II. Rohanius spondet bellum alere, & quandocunque tempore, ad lubitum Majestatis Catholicæ propellere, modò sexcẽties mille Ducatis aureis fulciatur, qui præsentes duabus vicibus adnumerentur; & quidem primâ vice præ manibus, ut sic teneatur sustentare duodecies mille pedites, & mille ducentos equites perpetuò, quibus distrahat Gallos ad nutum Majestatis Catholicæ, sive

ſive per alterutram Occitaniam , Provinciam Romanam aut Delphinatũ, prout libuerit Majeſtati Catholicæ.

III. Offert etiam Rohanius Majeſtati Catholicæ ſtudium ſuum & operam, ad promovenda inſtituta Suæ Majeſtatis quocunque tempore, pro virili.

IV. Promittit præterea Rohanius conſervare, & plenam integramque conſcientiæ libertatem, tam in oppidis, quæ ipſi & complicibus parent, quam quæ in poſterum acquirere poſſent, etiam in omnibus Burgis, vicis & alijs locis quæ hoc ipſo tempore poſſidet, & ipſius aut complices in poſterum poſſidere poſſunt.

V. Promittit porrò Rohanius conſervare Manaſteria Monachorum in eo, quo ſunt, ſtatu, adeò ut fruantur pacatè Eccleſiis ſuis, bonis, redditibus, cenſibus,, fructibus & pari modo omnes omninò alios Eccleſiaſticos, protegere ut nihil prorſus turbentur.

VI. Quod ſi eveniat, Rohanium & complices eo virium creſcere, ut rempublicam ſingularem forment; tum promittunt eo rerum ſtatu libertatem conſcientiæ, & liberum exercitium religionis Catholicis, in quem finem idem exercitium poſſent vigere per omnia omninò oppida, pagos & alia loca, quæ poſſident, quemadmodum etiam per illa, quæ acquiſituri ſunt.

VII. Catholici fruentur omnibus ſuis bonis, præſentibus & futuris, habebuntur etiam in omnibus oneribus & tributis æquabiliter cum cæteris, qui licet ſacrorum adverſorum, tenebuntur conſervare omnes Monachorum familias & ſacrarum Virginum cænobia in bonis ſuis dignitatibus & honoribus.

VIII. Catholicis patebit aditus ad omnia munia per oppida, admiſſis utique ſine diſcrimine; conſtituetur æqualitas judiciorum, & recipientur Catholici ad omnia Præſidia, Præfecturas, Parlamenta, Rationes, & quævis alia munia Juſtitiæ; ſuſtentabuntur denique in omnib⁹ ſuis bonis, honoribus & dignitatibus , quemadmodum illi partium adverſarum, præter fiduciam illam partium & ſecuritatem.

IX. Adhæc ſpondet Rohanius præſtare quamvis operam pro virili, cum ſummâ propenſione animi, *Ma*jeſtati Catholicæ.

X. Quod

X. Quod si forte rebus sic ferentibus Rohanius de pace agat, sciente & consentiente Majestate Catholica; tenebitur negotiationem abrumpere ad nutum *Majestatis* Catholicæ, & bellum alere, per eosdem favores & eadẽ subsidia sexcenties mille Ducatorum aureorum, quæ annuatim solvantur, quamdiu Majestati Catholicæ videbitur.

XI. In eum finem suppliciter rogat Majestatem Catholicam, ut gratiam & favorem per bella superiora oblatum auferre queat, stipẽdium nempe annuum, quo possit alere duces, Nobiles, & Gubernatores munimentorum, eosque suos habere, ut tragediam ordiantur, quando voluerit, & compendium Majestatis Catholicæ id requiret.

XII. Quoniam verò eadem stipendia honores & beneficia fidelem clientem in perpetuum deviinciunt, ut tantum regem & principem Exterum colat; id verò periculo non vacet, si negotium emanaret, sed crimen læsæ *Majestatis*, & jacturam facultatum omnium trahat penitissimè; Clauselius humillimè supplicat *Majestati* Catholicæ, nomine Rohanij ut ipsius augeatur stipendium, quod quadraginta millia ducatorum aureorum æquabat auctario quinquies aut octies mille; illud verò Subisij, à numero octonario transiret ad denarium; & quod præfectis, Nobilibus atque Gubernatoribus destinabatur, eodem modo cresceret, in primis eo ipso tempore, quo operam suam Majestati Catholicæ longè majori cum successu essent præstituri, quam fortassis unquam per occasiones præteritas.

XIII. Clauselius ob ista omnia obligat verbum Principis illustris & exactæ fidei, obsignatum à viro equestri, per Rohanium misso, qui Majestatem Catholicam obnixè rogat, ut fides habeatur sibi, de articulatâ observatione istorum pactorum, quod nomine Rohanij spondeat, qui semetipsum nuncupet humilem subditum & clientem Majestatis Catholicæ in æternum.

Signatum.

CLAUSELIUS.

Ubi

Ubi Rex vidit propoſitiones, & quæ nomine Rohanij offerrentur, per Clauſelium, recordatus, quantoperè teneretur procurare conſervationem ſuarum rerum publicarum & regnorũ, quæ De⁹ benignè indulſiſſet, unde utendum eſſet quibuſcunque medijs aptis, licitis & neceſſarijs, ſi quæ ſeſe darent; expenſis pariter immanibus jacturis & damnis, quæ in ſuos redundâſſent hactenus, & quotidie exundarent ex ſiniſtro favore & auxilio, quod reges Galliæ à plurimis annis præſtitêre, & præſtant Vaſallis Majeſtatis Catholicæ per Hollandiam, adverſus dominum naturalem ac legitimum; animadverſo præterea, eoſdem reges ad hunc unicè ſcopum collineare, quod appareat cuivis mediocriter ſagaci ut quovis tempore ubivis locorum protegant adverſus Majeſtatem Catholicam omnes eos, in quos ipſa cogitur ex rectâ ratione, & juſtitiâ communi authoritatem & potentiam ſummam expedire, ut ſuum cuique tribuat, nullo alio emolumento, niſi ut omnia referantur ad majorem gloriam Dei; ubi poſt omnia pateat, nullam Galliæ præbitam fuiſſe occaſionem tàm perverſi proceſſus, nec prætextum ullum inveniri, quaſi aliena detinerentur, ipſi legitimè debita, quod ſanè non probatur; aut Majeſtas Catholica cuperet injuriam inferre fœderatis Galliæ quod Numen propitium avertat.

Cùm igitur *Ma*jeſtas *C*atholica omnia iſta retuliſſet ad Senatum ſacrum, quem Conſcientiæ nuncupant, ex viris graviſſimis & integerrimis compoſitum; æquum duxit, juſtæ defenſioni ſuorum invigilare, adverſus auſa tam iniqua, quæ rex Galliæ nullâ juris & juſtitiæ habitâ ratione ſuſcipit. Ex his igitur cauſis conſtituit, quæ offerebantur, grata habere, & de ſingulis cum Rohanio & complicibus ipſius, uti petebatur, paciſci, in hæc nempè capita.

I. Majeſtas Catholica non ingrata habet, quæ Rohanius offert, videlicet ut bellum alatur, quod hâc tempeſtate per Galliam geritur, quam diu voluerit Majeſtas Catholica, quæ annuatim ſolvet in eum finem Rohanio trecenta millia ducatorum, ſingulos undecim regalium

Castilianorum, quæ duabus vicibus, à sexto quoque mense adnumerentur.

II. Majestas Catholica pariter grata habet, quæ Rohanius offert, nempe militem alere pro ratione pecuniarum istarum, sexies mille pedites, & sexcentos equites, quos Rohanij complices sustentant ad idem bellum fovendum, quod ad distractionem armorum trahent in Provinciam Romanam, Occitaniam, Delphinatum, aut quemvis alium locum, qui videatur opportunus æquo huic instituto & defensioni convenientissimus, quam Majestas Catholica parat; & denominabit commodè cū hâc disertissima appendice & conditione, quomodo Ipsa neutiquam vult aut intelligit, Catholicos turbari aut opprimi quâcunque in re à complicibus Rohanij, quoad usum suorum sacrorum.

III. Quod si sors faveat, ut complices vadeant constituere rempublicam, tum Majestas Catholica vult & intelligit, eosdem obligari ad observationem omnium eorum, quæ modo dicta sunt, in commodum Catholicorum.

IV. Nefas sit Rohanio & complicibus, agitare aut inire pacem insciâ & invitâ Majestate Catholicâ. Quod si pax fiat, tametsi consentiente Majestate Catholicâ, Rohanius utique & complices tenebuntur, quicquid ante fuerit actum, negotiationem illam ab rumpere, & bellum, restaurare, quotiescunque Majestati Catholicæ fuerit visum, quandocunq; trecenta illa millia Ducatorum, & quæ præterea indulgentur, adnumerabuntur: qua ratione Rohanius & Complices servabunt & ducent bellum, quousque Majestas Catholica voluerit, per æquissimas istas causas pergendi.

V. Majestas Catholica indulget, & solui jubet Rohanio quadraginta millia Ducatorum in stipendium annuum; & Subisio fratri octo millia Ducatorum pariter annua, & totidem Rohanio, quæ pro lubitu distribuat inter præfectos, Nobiles & Gubernatores.

IV. Adnumerabuntur etiam præ manibus jam nunc ex sorte superiori centum quinquaginta millia Ducatorum, ubicunque locorum voluerit Rohanius, sive numis

mis præsentibus, sive cambijs, quamprimum Rohanius transactionem istam jurejurando sancitam, & suâ manu signatam, sigilloque roboratam suorum insignium reddet fiduciario mittendo.

VIII. Declarat *Majestas* Catholica, hæc pacta fore custodienda & observanda inviolabiliter ex utraque parte, adeò ut effectum sortiantur ex eo die, quo Rohanius ea signabit; cui Majestas Catholica stipulatur satisfactionem, executioni pactorum istorum intenta. Cùm autem fieri possit per tempestatem rerũ præsentium, aliquẽ intimum ab ipso ad Majestatem Catholicam legari, qui Oratoris obeat mun⁹, omninò Catholicus Roman⁹ sit is oportet; sic etiam *Majestas Catholica*, si videatur, posset ex suis aliquem mittere in eum finem qui Rohanio semper adsit.

Superiora ista omnia fuêre conclusa & firmata ex mandato Majestatis Catholicæ cum Clauselio & Domno Johanne Billelano, Consiliario intimo Majestatis Catholicæ & proto secretario omniũ Senatuum, qui etiam transactionem istam signavit nomine Majestatis Catholicæ, quemadmodum Clauselius nomine Rohanij, quam etiam idem Dux ratam habebit, jurabit & signabit, prout superius recensuimus.

Actum Madriti, tertio die Maij. 1629.

Signatum.

DOMNUS JOHANNES BILLELANUS
pro Majestate Catholicâ

ET

CLAUSELIUS pro Domino
ROHANIO.

CAPUT IX.

Tranſactio inita Hagæ Comitis abs Legato Galliæ, 17. Iunij, 1630.

CUm conſtat, honoratiſſimum noſtrum Dominum & Parentem, regem defunctum, quem Deus abſolvat, conſtituiſſe anno 1608. ligam defenſivam ſancire cum Ordinibus generalibus Provinciarum unitarum per Belgium, ut ad inducias cum Archiducibus pangendas inducerentur, à quibus abhorrebant, niſi ſponſorem & defenſorem habuiſſent noſtrum Dominum & Parentem; & ea Liga exigeret perpetuitatem inter noſtras provincias & Ordines illos; nunquam autem non voluerit, negotium à nobis confirmari & continuari: & alioqui cupientes in omnibus rebus ſequi exemplum noſtri Domini & Parentis, & ad voluntatem ipſius conformari, conſideravimus, quanto majorem fiduciam noſtri ſint habituri Ordines illi, minus eos ſecuritatis quæſituros in alijs rationibus, quæ communem quietem turbare poſſent; deſiderantes etiam conſervare, quantum in noſtris fuerit facultatibus, pacem inter omnes omninò Principes.

Nominavimus, elegimus & mandavimus Baugyum, Conſiliarium Senatus intimi, noſtrum legatum in provincijs Unitis, qui ex virtute poteſtatis collatæ, cujus copia trãſſcripta inſeretur ſub finem iſtarum literarum, poſt complures diſceptationes convenit & concluſit, quæ ſequuntur, cum Deputatis eorundem Ordinum, etiam ex virtute poteſtatis ipſi collatæ, cujus copia pariter tranſſcripta inſeretur ad finem iſtarum literarum.

I. Ut regia Majeſtas ſuppeditet Ordinibus dono, per ſeptem annos, millionem librarum quotannis, ſolutione in ſenos quotannis menſes diſtributâ ſi bellum, quod

ipsis nunc infertur, tantūdem duret, principio in Calendas Januarij proximè elapsas rejecto.

II. Ex eâ sorte millionis annui, quam regia Majestas indulget Ordinibus, seponentur quinquagiesmille libræ, ut distribuantur ducibus Gallis, per ipsum legatum.

III. Spatio illius septennij Ordines neque pacem, neque inducias cum hostibus facient, directè aut indirectè, præter Majestatis regiæ sententiam, quemadmodum etiam ex parte Majestatis regiæ nulla fient pacta, in detrimentum Ordinum.

IV. Prætereà conventum est, ut, si rex fervente bello invadatur, & vim patiatur, ad mediam partem suppetiarum tantummodò obligetur, adeòque alteram partem pro lubitu impendat in militem & naves, quæ à ducentis ad sexcentas tonnas ferant, usque ad sortis illius exæquationem: quo casu transigendum foret de stipendio militum, & naulo, juxta rationem solitam, & in provinciâ usitatam, quin imò ex hoc ipso momento fiet computus particularis, qui locum articuli in istâ transactione teneat; quemadmodum Ordines dabunt per occasionem memoratam, nec directè, nec indirectè, quocunq; colore & figmento, nullas suppetias vel auxilia adversus regiam Majestatem.

V. Quod si accidat præterea, Majestatem regiam indigere navib⁹, ad asserenda littora sui regni adversus piratas aut etiam ad avertendam vim & impetum in regnū ingruentem, aut aliam similem quandam causam; fas erit Majestati regiæ pretio emere aut conducere per Provincias Unitas ad quindecim usque naves, ubi Ordines spondent, sese bonâ fide institutum regiæ Majestatis promoturos, ut navium propediem campos evadat, pretio æquo, & per provincias solito.

VI. Ordines cum rege intra sex menses transigent de mari Occiduo asserendo adversus excursiones & deprædationes Algiranorum & Tunetanorum; ubicunque verò in portubus Ordinum reperiantur ullæ naves aut merces Gallis ereptæ, ex mandato eorundem Ordinum restituentur ad primam petitionem, sive ea fiat per lega-

tum regis, ſive per Mercatores, ſubditos illius, qui opem implorabunt.

VII. Nefas ducent ſubditi regij æque ac illi Ordinum ullum actum hoſtilitatis exercere in ſeſe invicem, ſive mari, ſive terrâ, aut per fluviorum decurſus, quocunque demum prætextu; & Ordines jubebunt, ut quærimoniæ regiorum ſubditorum definiantur intra tertium mensē, ſi tardiſſimè, à conſiliarijs maritimis, poſtquam legatus, aut alius quiſpiam illius nomine fuerit auditus, qui nullam partem poterunt habere aut commodum ex navib⁹ bellicis aut alijs, capturisue, de quibus judicabunt.

VIII. Quod ſi partes alterutræ poſtulent reviſionem ſententiæ à Conſulibus Ordinum latæ, conſtituent viros graves & neutiquam ſuſpectos, qui cum conſiliarijs maritimis litem decidant finaliter, capturis interea rectè aſſervatis & benè cuſtoditis, nullâ adeò venditione conceſsâ, niſi cum legato de tempore illius conventum ſit id quod *M*ajeſtas regia pariter indulget in commodum eorum, quos ſubditos agnoſcunt Ordines, in caſibus paribus.

IX. *D*uces, centuriones & reliqui præfecti militares legionum Gallicarum pro more hactenus uſitato recenſiti nominabuntur.

X. Si Majeſtas regia bello preſſa, indigeat operâ illarum legionum Gallicarum, quæ per Provincias Unitas verſantur, Ordines tenebuntur eaſdem ſecurè deducere Caletum aut Diepam, modò ijdem ordines pace tum fruantur, aut induciis.

XI. Jus Avenæ (alibi natorum) ceſſabit ex ſerie iſtorum pactorum per omnia, adeò ut Majeſtas regia ad Parlamenta omnia & ſingula ſit perſcriptura, ut eo jure Ordines poſſint frui purè & ſimpliciter, citra ullam aliam juſtitiæ formam, etiam neceſſitatem de impetrandis literis Naturalitatis: quemadmodum & ex ſua parte Ordines tenebuntur paria mandata expedire in commodum ſubditorum regiorum.

XII. Univerſæ literæ Repræſaliarum, notæ, retentiones & ſimiles, nullius effectus declarantur per iſta pacta, juſtitia autem adminiſtrabitur omnibus & ſin[illegible] uti par eſt.

XIII. Subditi & inquilini provinciarum regiarum & Ordinum Unitorum colent ex serie istorum pactorum mutuam atque sinceram amicitiam, utentur commercio libero invicem, & per universas partium provincias reciprocè, terrâ marique, mercium quarumcunque non prohibitarum aut rejectarum per statuta cujusque provinciæ, adeò ut nec teneantur solvere majora jura de iisdem mercibus, quæ invehentur in illa regna & provincias, aut quæ exportabuntur, quàm uti genuini incolæ & subditi eorum locorum, ubi negotiatio & commercium fervet, solvunt.

XIV. Quæcunque pacta à Majestate regiâ & Ordinibus cum aliis regibus, Principibus & Rebuspublicis inita, in vi suâ & vigore manebunt, nisi quantum iisdem hisce ipsis pactis de ogatur.

XV. Potestas tradetur legato regio, qui Oratoris munere apud Ordines Provinciarum Unitarum perfungitur; & reciprocè legato, quem iidem Ordines per Galliam habebunt, ut bonâ fide & debito modo de omnibus rebus, quæ commercium & navigationem inter Majestatis regiæ subditos, & illos Ordinum promovere queant, consultent & agant.

Qui articuli & pacta, in septennium istud conclusa, si bellum eâtenus producatur, ex hoc ipso momento rectè & ritè ratificabuntur ab Ordinib⁹, ut cum ratihabitione illorum transmittantur ad Majestatem regiam à legato ipso, & pariter ratificentur atque tradantur Ordinibus ab eodem legato, intra alterum mensem ab hoc ipso die conclusionis.

CAPUT X.

Transactio Ratisbonensis de Ducatu Mantuano,& Marchionatu Monferratensi, facta 13.Oct. anno 1630.

POntifex Maximus, tanquam Pastor universalis Ecclesiæ, & Pater communis Principum Christianorum interposuerat admodum sollicitè & efficaciter sua officia erga Imperatorem, Reges & Principes, quorum res agebatur in eo bello, quod ex controversa successione Ducatus Mantuani & Marchionatus Monferratensis subortum, ut illi permitterent litem omnem amicabili negotiationi. Cum autem Majestas Imperialis & Rex Christianissimus, quisque ex suâ parte & nomine utrinq; sociorum æquam reverentiam deferrent Pontifici Maximo, quam debere sese agnoscebant, uti desiderio flagrabant constituendæ pacis & quietis universalis, postquam considerassent sollicita illa officia & toties iterata Collegij Electoralis, & Magni per Tusciam Ducis, quæ ad promovendam pacem & quietem publicam adhibuêre, in hosce pacis articulos consensêre.

I. Promittit Rex Christianissimus, sese neque ex suâ, aut alienâ parte directè aut indirectè, aliove quovis modo invasurum esse Imperatorem Imperium, Status, Ordines, regna, dynastias & Provincias hæreditarias; neq; suppetias laturum, consilio, argento, armis, annonâ, apparatuque bellico, nullâ denique ratione adfuturum perduellibus & hostibus Imperatoris, imperijque, quicunque jam sint professi, & in posterum prodibunt, sed è contrario eosdem adhortabitur ad æquitatem, reverentiam & obsequium debitum.

Imperator pariter promittit, sese, neque ex suâ, aut alienâ parte directè aut indirectè, aliove quovis modo, invasurum

vasurum esse regem Christianissimum, regnum Galliæ, aut ullos status, dynastias, Provinciasue, neque suppetias laturum, consilio, argento, exercitu, annonâ, apparatu bellico, nullâ denique ratione adfuturum perduellibus & hostib⁹ regis Christianissimi, & regni Gallici, quicunque jam sint professi, aut qui in posterum prodibunt.

II. Ut autem desæviat bellum per Italiam excitatum ob successionem controversam Ducatuum *Mantuani* & Monferratēsis, cum ante omnia necessum sit curari prætensiones & nomina eorum, qui sibi jus aliquid illic quærunt; Majestas Cæsarea declarat, complacetque regi Christianissimo, ut Duci Sabaudiæ atribuatur loco omnium nominum, quæ intentare queat in Ducatum Monferratensem aut alias provincias (si quæ expectet) quemadmodum transactum & conclusum fuit nuperrimè in Italia, inter *D*ucem Sabaudiæ & Ducem *C*arolum Gonsagam Nivernium, neque ex eò tempore retractatum fuit, Trinum & alia loca in agro Monferratensi, quorum redditus annui constantes & antiqui accedant ad sortem octodecies mille scutatorum; quæ loca in indicem referentur & æstimabuntur in Italiâ per industriam Comitis Collatensis, potestatem utique plenam negotij adepti, aut aliorum fiduciariorum, quos Majestas Cæsarea, & Rex Christianissimus committent quorum fuerit etiam partes conciliare, nisi jam ante concordent, super ratione & antiquitate reddituum constantium, qui attribuentur, prout superius dicitur, adeoque pretio & materiâ illorum scutatorum, an aurei signati, aut aurei in aurum mutabiles, alijue sint.

III. Nomina Ducissæ Lotharingicæ placet *M*ajestati *C*æsareæ, ne pacis negotiatio impediatur, aut retardetur, seponi amicabili compositioni, aut transactioni arbitrariæ; ex voluntate partium, denique cognitioni juridiciali Majestatis Cæsareæ & decisioni, quæ perficiatur intra sex menses proximè venturos, initio à die investituræ sumto; sed ut Acta prius communicentur Principibus Electoribus Imperij, & illorum sententiæ de istâ lite perferantur, quâ pendente jura tamen non poterunt transferri aut alienari ab alterutra parte; Dux Ca-

rolus Gonsaga tenebitur, juxta Constitutiones Imperiales & leges de casibus istiusmodi sancitas exactè satisfacere, sine oppositione aut ullâ tergiversatione, omnibus ijs, quæ per amicabiles arbitros fuerint transacta, & à partibus collaudata, aut quæcunque artribuentur & addicentur Ducissæ Lotharingicæ, sive per eas personas in quas utrinque fuerit consensum, sive per sententiam juridicam, quo judicio partes utrinque stare cogentur.

Quod si *Dux* Carolus aliter agat, quàm acturus creditur, expectabit executionem Imperialem, sine cujuscunque intercessione, adeò ut pax præsens propterea neutiquam frangatur.

IV. Majestas Cæsarea attribuit Duci Gastallæ (ut abdicet sese in commodum Ducis Caroli & sobolis masculæ quibuscunque nominibus quæ in Ducatum *Mantuanum* habet) sexies mille scutatos annui redditus, singulos, ad valorem gemini floreni Rhenani; in quorum certissimam solutionem ipsi assignabantur cum omni superioritate & Jurisdictione, uti eos possidebant *Duces* Mãtuani, unus aut plures districtus istorum locorum, Dosolui, Lussaræ, Surassæ, & Beggioli, donec redditus illorum districtuum perficiant illam sortem, adeò ut uno non sufficiente, reliqui succedant singulatim, aut omnes tandem quatuor simul.

Ut autem removeatur omnis difficultas, partes nominabunt sibi personas fidissimas, & Imperator Commissarium dicet Ducem Parmensem, ut per aliquem ministrum prudentem & industrium, qui nulla apud partes laborans suspicione, sed quantum fieri potest, gratus, æstimet illos districtus ex consuetudine provinciæ, & calculos revocet summam fructuum & redditum ordinariorum atque stabilium, æquè ex feudalibus, ac allodialibus, cujuscunque demum sint generis, animadversâ nihilominus ratione feudalium & allodialium, & quæ sunt diversi generis; ut sic Ducem Gastallæ constituat Dominum unius, aut plurium districtuum.

Bona autem allodialia ad minimum debent comprehendi in dictis districtibus, ab oppignerationibus libera, nec hæredibus allodialium propria aut oneri cuicũque subjecta, sed penitus franca & immunia; & ubi red-

ditus

ditus unius aut alterius diſtrictus, qui Duci Gaſtallæ aſſignabuntur, ſortem ſuperiorem aliquatenus ſuperent, redundabit id ex ſuperioritate per proportionem ad Ducem Carolum.

V. Dux Carolus acquiret ſibi gratiam Majeſtatis Cæſareæ, literis adformam ſubmiſſionis, & congruæ deprecationis compoſitis.

VI. Tunc ad petitionem decentem Ducis Caroli Majeſtas Cæſarea, per virum ampliſſimâ poteſtate & mandato inſtructum ſufficiente, ad interceſſionē Majeſtatis illiꝰ & regis Chriſtianiſſimi, quæ ſcripta interveniet, ex gratiâ & clemētiâ imperiali concedet Duci Carolo intra ſex ſeptimanas, ex hoc ipſo die, quo hæc fiunt, inveſtiturā Ducatuū Mantuani & Monferratenſis: intra quē terminum non tantum res, quæ per iſtam tranſactionē attribuēdæ ſunt, definientur & præſtabuntur ad invicem, tum per operam Commiſſariorum lectorum, tum earum perſonarum, quibus fides, uti ſuperius dictum, habebitur adeòque ut partibus non convenientibus, Commiſſarij Imperiales, ex propriâ authoritate, eos in poſſeſſionem immittēt eorum, quæ attribuenda fuerāt. Quod ſi ex caſu aliquo inopinato, aut impedimento inevitabili Cōmiſſarij non definiverint aut terminaverint ſuperiora intra ſex ſeptimanas, inveſtitura immediatè & poſſeſſio conferetur Duci Carolo juxta articulos nonū, decimū & undecimū. Poſt conceſſam inveſtituram Commiſſarij Imperiales tenebuntur intra quintū decimū diē, ut tardiſſimè partibus, nempè Duci Sabaudiæ & Gaſtallæ ſine ullâ remorâ conſignare quicquid ipſis attribuendum fuerit, adeò ut poſſeſſionem adeant.

VII. Ex virtute illius inveſtituræ Majeſtas Cæſarea præſtabit quibuſcunq; modis protectionem Imperialē Duci, exinde inveſtito & fideli Vaſallo, adverſus quoſcūque, qui contra tenorem inveſtiturarū conceſſarū, & ex ſerie belli iſtius poſtremi conabuntur eum turbare, aut ei negotium vi armatâ & de facto faceſſere.

VIII. Quamprimum iſta tranſactio fuerit ſignata in hac ... Cæſareâ à Commiſſarijs utrinque lectis, & in Itali... nunciabitur ducibus exercituum, ceſſabunt omnia ... hoſtilia. IX. In-

IX Investiturâ Ducatuum Mantuani & Monferratensis Duci Caroli Gonsagæ collatâ, Majestas Cæsarea intra quintum decimum diem sequentem, aut terminum à partibus in Italiâ constituendum, revocabit omnes suas copias, præter illas, quæ urbem & Citadellam Mantuæ, tum Canettam in ripâ Oglij tenent, prout ipsi videbitur adeò ut præsidium congruum illic relinquat, cæteris omnibus locis, in Ducatu Mantuano liberè & plenè permissis dispositioni Ducis Caroli. Eodē tempore universæ regis Catholici copiæ exibunt urbe & castellis Casalæ, etiam ex universo Ducatu Monferratensi & principatu Pedemontij.

Pari modo, & circa idem tempus rex Christianissimus tenebitur revocare omnes suas copias ex Citadellâ Casalæ, & ex universo Ducatu Monferratensi, Pedemontio, Sabaudiâ & universâ Italiâ præter Pinierolam, Bricarasium, Susam, & Auilianam, ubi integrum ipsi fuerit habere præsidia congrua, reliquis omnibus locis Ducatus Sabaudici & principatus Pedemontani plenæ & liberæ Ducis Sabaudici dispositioni permissis; qui itidem revocabit ex agro Monferratensi suas copias, præter Trinum, quod proprium retinet, juxta transactionem, in eo, quo invenitur statu, etiam propter munimenta addita: Omnes denique subditi id præstabunt, ut propter arma & vires ex serie istius belli, nullam justam sinistrè suspicandi occasionem sibi invicem præbeant.

X. Deinde Castellum, Urbs & Citadella Casalæ, aliaque per agrum Monferratensem loca præter ea, quæ Duci Sabaudiæ cesserunt, restituentur Duci Carolo, cui integrum fuerit, commodum imponere præsidium, quod ipsum solum veneretur, secundum consuetudinem superiorum Ducum Monferratensium ut evitet occasionem datæ per hanc seriem bellorum vicinis suspicionis. Quod si ante signatam hanc transactionem, quicquam concludatur & signetur inter duces exercituum per Italiam, de demolitione Citadellæ Casalanæ, ratum fuerit & inviolabile, nihil obstante articulo superiore.

XI. Confectis istis omnibus, & armis undiquaq; , uti dictum est, sublatis, Majestas Cæsarea ex virtute investi-

turæ consignari mandabit in manus Ducis Caroli urbem Mantuæ, & Castrum Posti cum omnibus munimentis, etiam Canettam in ripâ Oglij, adeò ut deductis præsidijs, liberæ & plenariæ Ducis permittantur dispositioni.

Quemadmodum etiam Rex Christianissimus eodem tempore deductis suis præsidijs, restituet Pinierolam, Bricarasium, Susam & Auilianam, quæ loca cedent possessioni & liberæ dispositioni Ducis Sabaudiæ, sic tamē ut undiquaque destruantur munimenta nuper istis locis occupatis addita.

XII. Ubi ista omnia fuerint peracta, *Majestas* Cæsarea declarat ex effectu hujꝰ pacis, & ex virtute promissorum, quæ Rhætis fecit, sese relicturam quascunque per Vallem Telinam occupatas angustias, adeoque universam Rhætiam, cum omnibus locis & fortalitijs, ubi miles etiamnum hæret, adeò ut in pristinum statum reponantur, in quo versabantur ante istos bellorum motus; solo etiam æquabit quamprimum munimenta recentiora, ad hanc tamen legem, ut eadem loca nequeant occupari aut muniri à quopiam, quocunque colore & prætextu; salvis etiam quoad hunc articulum, juribus transactionibus & pactis quorumcunque.

XIII. Ut autem executio superiorum sit certior, Majestas Cæsarea, & Rex Christianissimus obsides tradent utrinque paris conditionis *Pontifici* maximo, & Magno Tusciæ Duci, aut cuivis *Principi* Catholico per Germaniam, qui eos custodiri & servari curet, uti decet, donec superiora adimpleantur, & Grisonum angustiæ, adeoq; universa Rhætia restituantur; reddatque promissis satisfacienti obsides, retineat verò, qui propter temporis compendium non penitus satisfecerit, donec plenissimè sit satisfactum. Quod si alterutra pars sublectioris fidei nolit stare pactis patietur, suos obsides in potestatem partis adversæ transire. Summis belliducibus permittetur arbitrium obsidum, reciprocè constituendorum, & custodiæ ipsissimæ, etiam ratum & firmum fuerit, quicquid illi majoris securitatis & decoris ergò in hoc maximè negotio præstiterint.

XIV. Majestas Cæsarea præterea dat diligentissimæ

peritiæ

petitioni regis Christianissimi, ut & Respublica Venetorum beneficio istius pacis queat frui, adeoq; restituatur quæ occupata fuêre in istoc bello usque ad executionẽ istius transactionis, omni metu in posterũ turbandi, sublato, ex occasione rerũ per hoc bellum gestarũ, modo eadem Respublica fidẽ det, de neutiquã offendendo ex occasione istius belli, Majestatẽ Cæsareã Sacrũ imperium Romanũ in suis Statibus & Ordinibus, nec dynastias & provincias hæreditarias Majestatis Cæsareæ: Respublica denique eodem tempore, quod superius dicitur, suas copias revocet, & ad eum numerum reducat, ne ex serie istiꝰ belli ulla suspicio vicinis relinquatur. Quod si per Italiam cõstituatur, concludatur & signetur quicquam à summis ducibus exercituum ex utraque parte, de excludendis ex hac transactione Venetis, idque antequam signa apponantur, firmum utique & inviolabile permanebit, non obstante articulo superiore.

XV. Ut autem pax hæc universalis, inter Cæsareã Majestatem & regem Christianissimum inita, eò firmior sit, Deputati Cæsareæ Majestatis indicarunt, superesse quædam diffidia, & quasdam innovationes, quæ territoria urbiũ & Episcopatuum imperialium Metensis, Tullensis & Verodunensis, & abbatiam Gorsiæ, aliasque angustias in locis illis occupatas, aliaque loca & feuda imperialia spectant, unde novi possent motus exurgere: ad ea legatus regis Christianissimi respondit, nihil sibi de istis rebus constare, neque ulla mandata esse; unde Majestas Cæsarea consultum duxit, Commissarios utrinque constitui, qui intra tempus definitum & loco congruo transigant, & componant omnia illa per viam amicabilem: interim tamẽ declarat, longè ulteriora in illis regionibꝰ adversus jus Imperij fuisse commissa, cum alibi de feudis Imperij nihil transigatur aut componatur.

Urget tamen legatus regis Christianissimi, ut copiæ deducantur ex limite Gallicano, adeoque munimentum, Mediovici nuper extructum complanetur. Responsum à Cæsaris Deputatis; munimentum illud Mediovici

vici ex iussu Imperatoris in solo imperii constructum, id quod per omnia jura liceret; adeo ut à præsidio congruo porrò, sit servandum: cum hac appendice, Citadellas potius à Gallis in urbibus Imperialibus; Veroduni & Metis, constructas, aliorumque locorum, quæ occupaverint & muniverint, demoliendas fore. Reposuit Gallus Citadellas istas & munimenta, si quæ sint, legitimè fuisse constructas, cæteraque à Deputatis Cæsaris prolata, justam conquerendi causam non præbere, iteratâ sæpius petitione de Mediovici munimento complanando, quod nuperrimè in territorio Episcopatus Metensis, invito rege, esset constructum, & Deputatis Cæsareis eadem quæ superius regerentibus.

Id igitur declarat Cæsar, ut munimentum Mediovici relinquatur intactum & præsidium congruum suscipiat, donec per colloquium, de rebus istis controversis instituendum, aliter constituatur. Legatus autem Galliæ, propositi tenax, addebat, nihil sese de colloquio in mandatis habere, neque mentem regis didicisse, scripturum tamen, ut quamprimum particulariter de singulis instruatur. Convenit inde utrinque ut copiæ à limite deducantur, & nihil obstantibus superioribus, effectus pacis neque impediatur, neque postea turbetur.

XVI. Quoniam verò Dux Lotharingiæ per occasionem postremorum tumultuum, militem scripsit, ad conservandum suum imperium, placuitque Majestati Cæsareæ & Regi Christianissimo, ut Dux ille cum dynastiis in hâc pacis transactione comprehendatur, nec à quoquam possit aut debeat turbari; copiæ utrinque per hunc limitem coerceantur, ne ulla iustæ suspicioni detur occasio.

XVII. Amnestia sancietur generalis, & reciproca abolitio præteritorum, pro omnibus Principibus, & quibuscunque in hoc bello militantibus ex utraque parte, aut etiam subsidia quæcunque suppeditantibus; adeò ut in bona immobilia restituantur, qualia nunc inveniuntur, etiam in priorem statum honoris, dignitatis & iurium. Reddenda etiam fuerint pariter undiquaque possessoribus priscis omnia bona immobilia, quæ ad ipsos spe-

ctant

ctant & ipsis obtigêre, licet fisco sint illata quocunque prætextu, per hanc belli tempestatem, & alienis data. Ex utraque parte restituentur captivi, sine ullâa exceptione & prout duces exercituum de sumtibus atque alimentis constituent.

XVIII Quod si ab eo tempore, quo legatus regis Christianissimi cæpit agere ad hanc aulam, per Italiam diversum quid foret conclusum inter summos Duces exercituum, qui mandata sufficientia habuerint, ex perfecta & integrâ transactione pacis, & concluserint, constituerint ac signaverint antequam ista per Commmissarios utriusque partis perficiatur; illa in Italia conclusa, constituta & signata manebit firma & inviolabilis. Si verò ex adverso per idem tempus nihil fuerit conclusum, & signatum in Italia, utrinque sequenda erit istæc transactio per omnia & singula.

XIX. Quæ omnia & singula Majestas Cæsarea & Rex Christianissimus sibi invicem promittunt verbo Cæsareo & regio reciprocè, bonâque fide, ita tamen, ut Majestas Cæsarea suo nomine, Rex Catholicus Hispaniæ nomine Ducis Sabaudici & auxiliarium; Rex Christianissimus suo nomine promittunt, ut omnia & singula superiora, uti continentur in hac transactione sincere & inviolabiliter conservent.

XX. In fidem horum omnium superiorum bina exemplaria istius transactionis confecta sunt ejusdem tenoris & subscriptionis, tum per Deputatos Majestatis Cæsareæ consiliarios, plenam potestatem habentes; Anthonium Abbatem Kremis-Monasteriensem, Secretarium Majestatis Cæsareæ; & Othonem Baronem ab Hostitz in Falchemariâ, Camerarium, Majestatis Cæsareæ Cubicularium, Consiliarium imperialis aulæ, & procancellarium regni Bohemici; & Hermannum, liberum, Baronem à Questemberg in Coleschariâ, consiliarium itidem Cæsareum in eodem regno tum per legatum & Consiliarium intimum regis Christianissimi, Carolum Leonnium Brulardum, ex virtute potestatis amplissimæ, cum adjuncto, Patre Josepho Capucino. Ratisbonæ, tertio decimo die Octobris, anno supra millesimum sexcentesimum, tricesimo.

CA-

CAPUT XI.

Pacta confœderationis & societatis quinquennalis, inter Ludovicum XIII. regem Galliæ, & Gustavum II. regem Sueciæ, inita pro restitutione Principum & Statuum per Germaniam; Bernvvaldi in Neomarchiâ Brandeburgensi, 13. Januarij. Anno. 1631. originaliter.

SErenissimi ac Potentissimi Principis Domini Gustavi Adolphi, Suecorum, Gotthorum, Wandalorumque regis, Magni Principis Finlandiæ, Ducis Esthoniæ & Careliæ, nec non Ingriæ Domini, Domini, nostri Clementissimi Commissarij: Nos infra scripti Gustavus Horn, de Mallâ, & Hernigâ, Eques auratus, & Exercitus Suecici Campimareschalcus, Johannes Bannerius militiæ Generalis pedestris, regni Suecici Senatores; & Carolus Bannerius de Hufften, Secretarius natus, & pro tempore ad aulam Pomeranicam legatus, notum testatumque facimus:

Quòd cùm ad componendum bellum Succo-Polonicum à Serenissimo ac Potentissimo Principe ac Domino, Domino Ludovico XIII. Galliæ & Navarræ rege Christianissimo, missus esset illustrissimus Dominus Hercules Baro Charnacæus, Consiliarius Statûs & Tribunus, ac post illud negotium feliciter peractum, non minorem Sacræ Regiæ Majestatis nostræ Zelum intelligeret, quam Serenissimi sui regis voluntatem fœderis ineundi, in communium amicorum, vicinorumq; libertatem recuperandam:

Et quoniam conditiones, quibus ejusmodi libertas recuperari, & mutuum fœdus iniri posse videretur, à sacrâ regiâ Majestate Domino nostro , cui horum locorum constitutiones omnium optimè sunt perspectæ, antehac propositæ Serenissimo Galliæ regi per Dominum legatum communicatæ, ipsi adeò placuerunt, ut mandata & plenipotentiam procuratoris Domino Legato dederit de ijs tractandis ac concludendis: Nosque ex parte Sacræ regiæ Majestatis Domini nostri, sequentes articulos statuimus, & conclusimus, sicuti & vigore harum statuimus & concludimus.

I. Ut sit fœdus inter præfatos Serenissimos Succiæ & Galliæ reges, pro defensione suorum respectivè communium amicorum, securitate etiam maris Balthici, & Oceani, libertate commerciorum, nec non restitutione oppressorum Imperij Romani Ordinum: & ut fortalitia ac propugnacula, quæ extructa sunt in portubus ac littoribus alterutrius maris, Oceani aut Balthici, vel in Rhætiâ, solo æquentur, & in eum statum reducantur, in quo proximè antè hoc bellum Germanicum fuerunt.

II. Et quoniam adversæ partis animus à justâ illatarum injuriarum reparatione in hanc usque diem alienus fuerat, factasque hactenus intercessiones rejecerat, idcircò communium amicorum salus armatâ manu vindicator.

III. In eum finem rex Succiæ pro tantâ belli mole, exercitus tricies mille peditũ, & sexies mille equitum suo sumtu in Germaniam ducat & habeat. Rex Galliæ quadringenta millia Thalerorum Imperialium quotannis tribuito , ejusque summæ mediam partem 15. mensis Maij, alteram 15. Novembris Lutetiæ Parisiorum , vel Amstelrodami in Hollandiâ (prout Regis Succiæ Ministris videbitur(infallibiliter numerato ac tradito.

IV. Conscriptio militum ac nautarum, exportatio navium ac rerum bellicarum in mutuis territorijs libera sit hostibus verò denegentur.

V. Delin-

V. Delinquentes in diſciplinam militarem, & fugitivi, Domino ſuo, pro adminiſtrandâ juſtitiâ in eos tradantur.

VI. Si Deo placuerit, Regi Sueciæ felices ſucceſſus concedere, in negotio religionis non aliter ſe geret, in occupatis deditiſque locis, quam ſecundum leges & cōſtitutiones Imperij: Et in locis, in quibus exercitium religionis Catholicæ Romanæ perietur, in integro remaneat.

VII. Ad hoc fœdus quicunque alij Status vel Principes voluerint, ſive in Germaniâ, ſive extra eam, admittantur. Idque debitè caveatur, ut qui admiſſi fuerint, nec clam, nec palàm, ſuo vel alieno nomine, adverſæ parti faveant, at Regibus præfatis, vel communi cauſæ noceant; quin potius ſinguli ad hoc bellum ſumtus contribuant, quantos unicuique vires permiſerint, & intereſſe requirit, eaque peculiari conventione tranſigantur.

VIII. Cum Duce Bavariæ & Ligâ Catholicâ in Imperio Romano amicitia, vel ſaltem neutralitas ſervetur, ſi illi reciprocum præſtiterint.

IX. Quod ſi per Dei gratiam occaſio tractandi ſe offerat, ex communi fœderatorum conſilio tractetur, nec ullus fœderatorum ſine altero quid ſtatuito, pacemue inito.

X. Hoc fœdus quinque annos durato, à datâ nimirum præſentium, uſque ad primam diem Martij, Stilo veteri, anno ſupra milleſimum, ſexcenteſimum triceſimi ſexti, intra quod tempus niſi ſecura pax obtineatur, ex communi rurſus fœderatorum conſilio prorogetur.

XI. Conventum eſt tandem, ut quoniam præterito anno de hoc fœdere tractari cœptum, in ſexennium concluderetur.

Et cum rex Sueciæ multos interea in hoc bellum ſumtus contulerit, ideo pro priori illo anno jam fere elapſo, nomine regis Galliæ, ipſo die ſubſignationis præſentium pactorum trecenta millia librarum, ſive centum quinquaginta millia thalerorum Imperialium præſtentur, quæ etiam per certas Cambij literas à nobis auferentur, & cæterorum quinque annorum ſummam non pertinebunt.

In quorum omnium fidem &c. Actum in stativis regiis Bernvvaldi, in Novâ Marchiâ Brandenburgensi, decimâ tertiâ Januarij, anno 1631. Stylo veteri.

CAPUT XII.

Transactio de pace Chierasci in Pedemontio inita, inter Deputatos Cæsaris, & regis Christianissimi, super dissidijs Ducum Sabaudiæ & Mantuæ Anno 1631. die 6. Aprilis.

POstquam Baro Matthias Gallassius, legatus amplissimus & commissarius summus *Majestatis* Cæsareæ mandata & potestatem recepit de executione & constitutione pacis , itemque de transactione Ratisbonensi, quoad res Italiæ; in quem finem sese Cherascum cōtulerat, accessit etiam Thoirasius, Mareschalcus Galliæ & legatus summus apud exercitum regis Christianissimi cum Serviento, consiliario & Secretario intimo, uterque legati amplissimi, ut cum Dominâ agerent nomine Majestatis Christianissimæ, & fidem commissi muneris probarent, quod ad concludendam pacem pertinet. Tum Panzirolus Nuntius extraordinarius, & Julius *Masarinius*, ministri Pontificis Maximi ex occasione ulterius commorandi ad eundem finem, promisêre illis superioribus, sese non excessuros loco, sed promtè terminaturos negotium ibidem, cùm alia quævis loca minus opportuna viderentur ob contagionem, & damna ex bello cōtracta, colloquio & conventui Ministrorum, qui à superioribus suis, quorum interest, mitterentur. Consensêre igitur ut conventus in eodem loco institueretur, ubi ijdem legati amplissimi & ministri transegêre, definivêre & terminavêre lites in hos articulos.

Primò

Primò definitur per hanc transactionem, ut Duci Sabaudiæ attribuatur, quantum ad solutionem debiti requiritur, ex provinciâ & agro Monferratensi cum oppido Trini, nempe octodecies millescutati redditųum priscorum & stabilium. Ibi ministri Ducis Mantuani excepêre, non intelligi scutatos aureos, aut saltē ad valorem præsentem non exigendos, qui nimius & ex bellicis turbis ortus ad triginta tres ascenderit florenos. In numero redditųum priscorum comprehendendam & numerandam Citadellæ taxam, Judæorum, transactiones & alia reipublicæ debita; Bona stabilia æstimanda ad valorem feudalium, adeoque cum priscis computanda redditibus, ut æstimatio conformetur ad usum fructum ante bellum solitum. Oposuit autem Dux Sabaudiæ, probavitque nihil ea adnumeranda esse priscis redditibus, qui cæperint post jura & rationes à prædecessoribus acquisitas. Cum omni modo in censum redditųum non pervenerint, nisi a centum aut octoginta vel ad minimū sexaginta annis, adeoque stabilitatis prædicamentum non ferant, distinctio eorum foret sumenda ex remissione districtuum.

Qualitatem scutati auream duntaxat intelligendam, propter tenorem pactorum præcedentium; & inprimis per Capitulationem, cum Duce Ferdinando jam defuncto initam, & ab ipso subscriptam. Valorem autem scutati in censendis redditibus, qui numeratâ pecuniâ solvuntur, ad cursum præsentem in locis, ubi redditus colliguntur æstimari; Cùm ratio communis moneat, redditus bonorum ruralium minimè solui ad computum bonorum dominicalium & supremorum: eò quod loca illa penitus destructa, ex mandato Ducis Mantuani, diutissimè nihil possent reddere. Neque in considerationem venire, quod potior eorum pars nuper sit acquisita, & ærario Monferratensi adscripta.

Cùm autem plurima ex utraque producerentur parte, unde difficultates & impedimenta ad exequenda pacis pacta, contra piam Majestatum mētem, emergerent; Inde Viri isti summi, quòd transactio Ratisbonensis jubeat octies decies mille scutatos in redditibus adnume-

rari, ex qualitate nihilominus conſideratâ ſcutati & reddituum, qui Duci Sabaudiæ ſolvuntur; ex virtute facultatis & plenæ poteſtatis, ipſis collatæ, ad extinguendas & ſupprimendas quaſvis difficultates; concluſêre & definivêre, in hunc qui ſequitur modum.

Promittunt, Baro Gallaſſius ex parte Ducis Sabaudiæ & Thoiraſius, adeoque Servientus ex parte Ducis Mantuani, articulos præſentrs tranſactionis exactè firmè & inviolabiliter obſervatum iri, ſcilicet, ut Dux Sabaudiæ, ſucceſſores ipſius, principes & principiſſæ familiares, pro omnibus juribus & rationibus, priſcis aut novis, quæ poſſet aut poterunt habere in Ducatus & terras Mantuæ aut Monferrati (quibus ſeſe abdicant per quaſcunque ampliſſimas formas, in commodum Ducis Mantuani, & ipſius ſucceſſorum) acquieſcent quindecies mille ſcutatis aureis, qui ſolvantur diſtrictibus æquivalentibus, quemadmodum patet in tranſactione particulari, & à legatis ampliſſimis ſubſcriptâ; adeò ut connumeretur redditibus priſcis ordinarijs, tributum ſalinarium, donativum, inſcriptio contractuum, & Salvitrum.

Ut ſcutatus aureus ad exoluendos redditus, qui in pecuniâ exiguntur, redigatur tantummodo ad viginti octo florenos; æquipolentia bonorum ſtabilium reducatur ad valorem illum, qui ſolvebatur antehoc bellum; unde & hic comprehenderentur inter redditus novos, qui ſolverentur per rationem tertij ad centeſimum. Cùm etiam conſiderarent legati ampliſſimi, iniquum fore, ſi Dux Mantuanus perdat utilitatem, quam Anteceſſores ex taxâ Citadellæ, à Judæis, & de contractibus ſcribendis cepiſſent; definiverunt & determinarunt, ut Dux Sabaudiæ eam ſolvat, ea bona itidem ſtabilia, ad rationem tertij ad centeſimum, Duci Mantuano intra ſpatium ſeſquianni, quàm tardiſſimè, unde conſurgit ſumma. . . . . *De* qua pecunia Dux pro lubitu diſponat. Quod ſi eadem uti volet, ad emendum aliquem diſtrictum ex vicinia, Dux Sabaudiæ & Baro Gallaſſius promittunt ſuam opem apud Majeſtatem Cæſarea, adeoque alios, ubi opus fuerit, ut facultatem ejus rei impetret Interea tamen ob fi-

duciam

duciam illius sortis, Dux Sabaudiæ consignabit tantundem cimeliorum, quantum sors illa exigit, in manus alicujus Negotiatoris, aut cujuscunque, prout conventum fuerit, Lugduni, aut Lutetiæ Parisiorum, quæ seque strò servētur, cū hac declaratione, Ut termino ses quianni elapso, Negotiator ille aut quicunque ille sequester, ad primam petitionem Ducis Mantuani, sine ullo alio sensu Ducis Sabaudici, ea vendere possit eo pretio, quo promissis, Duci Mantuano factis satisfiat.

Quæ consignatio cimeliorum fiet antequam Dux Sabaudiæ possessionem adeat eorum districtuum, quos in solutionem accipit, nisi aliam rationem instituat fiduciam solutionis firmandi, ad voluntatem Ducis Mantuani. Ut libelli, qui ab universitate & particularibus debentur Cameræ Monferratensi, solvantur à Duce Sabaudiæ Duci Mantuano, eodem, quo emti sunt pretio per eandem Cameram à Duce Sabaudiæ, modo numerentur quindecies mille scutati, in æquipollentiâ districtuum etiam satisfaciet Dominæ Infanti Margaritæ, Ducissæ Mantuanæ de dote, auctario dotis, mundo muliebri, & alijs nominibus, quæcunque ipsa posset intentare adeò ut liber & indemnis servetur Dux mantuanus, cum omnibus successoribus, de quibuscunque postulatis.

Dabitque Dux Sabaudiæ in solutionis computum Dominæ Infanti tres pagos, per viciniam Casalæ, nempe Mottam, Rivam, Constantianam, pro centum millibus scutatorum aureorum, spondebitque, pagos illos ferre redditus ter mille scutatorum aureorum quotannis in effecti Supremum autem jus relinquetur in illa loca Duci Sabaudiæ, cum facultate reluitionis; si verò non redimat, Dominæ Infanti fas fuerit de ijsdem disponere in commodum cujuscunque ad easdem leges & conditiones, quæ indultæ fuerunt. Ut etiam æs illud alienum quod ex auctario, mundo, usurâ & alijs nominibus crevit, & Dux Sabaudiæ deber, solvatur, tenebitur dux intra quadriennium usuram, de quâ conventum fuerit inter ipsum & Dominam Infantem, adnumerare.

Jus patronatus & libera nominatio Abbatiæ Luccedianæ, adeoque supremum jus in eum locum, & horrea, quæ inter loca à Duce Sabaudiæ consignata visuntur, relinquentur in statu priore Duci Mantuano & successoribus Ducatus Monferratensis; Jurisdictio idem Lucedij & horreorū relinquetur Abbati, uti prius, adeò ut altera instantia causarum fiat aut per Abbatis Deputatos, aut per Senatum Casalanum, uti prius solebat; Declaratur etiam, membra illius Abbatiæ, quæ primitus erat in Statibus Ducis Sabaudici, relinqui in Statu, sub quo inveniebantur ante bellum.

Dux Sabaudiæ quovis anno permittit coëmi decies mille saccos granorum & cæteræ annonæ, quo pretio publicè per viciniā venduntur, sexies mille saccos nimirū qua farris, qua siliginis, & quatermille qua leguminū qua oryzæ, ad necessitatem Casalæ; ne tamen vectigal pendatur, & ne exportatio quam tardissime ultra Novembrem protrahatur; quo mense elapso nulla prorsus fiat exportatio, & omissa in postero anno nulla duplicetur.

Dux Sabaudiæ solvet omnes omnino infeudationes, aut partes illarum, aliorumque bonorum, quacunque demum ratione devoluantur ad Cameram Ducis Mantuani, cum hâc obligatione, ut illas solvat ad rationem ..... ad centenarium, quamprimum Dux Mantuæ fuerit factus certior de devolutionibus, quæ hactenus ob belli in commoda non potuere doceri.

Ut pagi & subditi, qui relinquuntur Duci Mantuano, & primitus tenebantur molere alibi, & tribuuntur Duci Sabaudiæ, molendinis quibuslibet utantur. Retinent utique sibi omnia jura Patronatus, quæ vasalli & subditi Ducis Mantuani habebant in districtibus in solutionem conversis, adeò ut sint & liberi maneant, uti olim fuerant. Quicunque census stabiles & quæcunque bona per viam repræsaliarum capta, & restituentur sine exceptione Dominis suis, ijsque qui ea possidebant ante hoc bellum, in eo nihilominus statu, quo nunc inveniuntur: additum etiam declarationis ergò, ut census per viam repræsaliarum capti, postmodum relicti aut dati ipsissi-

ipsissimis debitoribus eorundem censuum restituantur absque exceptione.

Navigatio per Eridanum erit libera Trinum usque æquè Duci Sabaudiæ & Mantuano, ac subditis eorum, sine ullo pretio novi tributi, prisco uti ante bellum, porrò manente.

Servi remiges & captivi, qui in districtibꝰ Duci Sabaudiæ datis, & alibi fuerunt comprehensi in quocunque delicto, promtè liberabuntur.

Jura & prætensiones subditorum & vasallorum, qui Ducem Mantuanum agnoscunt in ripâ fluvij, facultas & potestas transferendi merces & pecudes per terram aut fluvium; transitus & commercia, commeatus liber ad Filissanam; deductio Essaliana & limites manebunt in eo statu, quo fuerunt ante bellum, fruetur dux Mantuanus ijsdem, quemadmodum fruebantur Duces antecessores. Litigium autem, si quod soboriatur de istis rebus, promtè decidetur per fiduciarios, qui in eum finem à partibus denominabuntur intra alterum mensem ex hoc ipso die.

Dux Mantuanus secundum tenorem rerum definitarum impræsentiarum immittetur in possessionem Ducatus Mantuani & Monferratensis, præter ea, quæ competunt Duci Sabaudiæ, cui tribuetur possessorium districtuum designatorum, quamprimum Investitura ejus perferetur.

Baro Gallassius deducere incipiet modestè copias Cæsareas Germaniam versus, adeò ut illæ per agrum Monferratensem, & illæ per Mantuanum discedant sine ullâ exceptione, maneantque loca illa libera & restituta Deputatis Ducum. Discedent itidem illæ, quæ tenent stationes in territorio Veneto, cum restitutione omnium rerum in priorem statum, adeò ut in posterum nefas sit illam rempublicam turbari & affligi quocunq; modo ob bellum istud. Incipiet autem deducere copias octavo die Aprilis labentis, & immediatè sequetur, sine ullâ remorâ universarum copiarum, nullo admisso tumultu aut damno in territorio, quod transibunt, sic tamen ut præsidia ad custodiam Mantuæ, Portus & Canettæ relinquant solummodò.

Eodem die, octavo scilicet Aprilis Mareschalcus Thoirasius & Servientus itidem incipient deducere ex Italiâ & Sabaudiâ copias regis Christianissimi, adeo ut universæ consequantur immediatè sine ulla remora, æquè ex Pedemontio ac ex Sabaudiâ, eâdem modestiâ, adeò ut nullum damnum inferant Ducis territorio, relinquāt tamen præsidia Pinierolæ, Brigerasij, Susæ & Auilianæ. Commeatus nihilominus manebunt liberi, ut ex Galliâ subire & inde redire liceat; ubi simul intelligitur communicatio libera illorum locorum, adeò ut nullæ copiæ queant hospitari per intercapedinem.

Eodem die Dux Sabaudiæ destituet Montacutum, & quæcunque alia loca per agrum Monferratensem, præter eà, qui ipsi ex hac transactione obtigêre.

Hinc igitur die vicesimo Aprilis universa loca & stationes utrinque occupata armis Majestatum Cæsareæ ac Christianissimæ, adeòque ducis Sabaudici in agro Mantuano, Veneto, Monferratensi, Pedemontano & Sabaudico promtè destituentur, & libera relinquentur suis dominis, præter ea loca & munimenta Mantuæ, Portus, Canettæ, Pinierolæ, Brigerasij, Susæ & Auilianæ, in quibus relinqui poterunt præsidia necessaria ut quam tardissimè ad octavum diem mensis Maij proximè venturi copiæ Majestatis Cæsareæ redierint in Germaniam.

Promittit Baro Callassius Majestatem Cæsaream, ex monito, quod Cæsareæ Majestati faciet, cursore in hunc ipsum finem misso, quamprimum istæc transactio & cōcordatio fuerit subscripta, Duci Mantuano collaturam solennia utriusque Ducatus & Mantuani & Monferratensis, cæterasque terras ab utroque moventes & dependentes, præter ea, quæ Duci Sabaudiæ fuerint attributa, & quæ Duci Guastallæ sunt concessa, ad eundem modum investituræ, quo antecessores utebantur. In Italiam igitur veniet Dux, intra spatium viginti quinque dierum, quod ex hoc ipso die istius transactionis incipiet; aut intra eum terminum à Leonnio legato regis Christianissimi, vel ab Episcopo Mētuano certiores fient, investituram illam jam expeditam esse & sibi in manus traditam.

Post

Post hanc consignationem factam, aut certitudinem perlatam, uti dictum fuit, copias etiam utrinque deductas, fiet initium demolitionum, cum negotio dati sunt dies quindecim, qui prӕterlapsi, demolitionibus nondum factis, restitutionem nihil impedient.

Ubi illi quindecim dies transieriet, vicesimo tertio nempè May, Baro Gallassius deducet prӕsidium, Mantuӕ, in Portu & Canettӕ relictum, traditis illis locis in manus Ducis Mantuani.

Eodem die Mareschalcus Thoirasius restituet Duci Sabaudiӕ Pinierolam, Brigarasium, Auilianam, & Susam quemadmodum diximus.

Successivè deinde Gallassius deducet copias, & destituet penitus Status munimenta & transitus, quӕ per Rhӕtiam & Vallem Telinam occupaverat, ut liberӕ permittantur dispositioni Grisonum, ut solebant ante bellum hoc commotum.

Ut autem restitutio habeatur eò certior illorum locorum, obsides per terminum quindecim dierum, qui utrinque demolitionibus, sunt constituti tradentur petiti, ex parte nempe Majestatis Cӕsareӕ Baro & tribunus Baptista Wittisleben, & ex illâ Majestatis Christianissimӕ Marchio Tavenesius, Charautius & Aquabonus, idque in potestatem Pontificis Maximi, qui fidem dat, sese eos servaturos securè ad certiorem restitutionem illorum locorum, addens etiam, obsides reddendos illi parti, quӕ pactis steterit, etiam obsides illius, quӕ minus satisfecerit. Sub finem istius mensis restituentur pariter mancipia bello capta, undiquaque, ab omnibus principibus & Statibus, huic negotio admixtis, cujuscunque illi fuerint conditionis ex utraque parte, sine ullo pretio redemtionis, cum hoc appendice, ut universa promissa stipulata & non facta ad illam liberationem declarentur nulla & nullius effecti.

Omnes omninò vasalli & subditi simul cujuscunque fuerint conditionis, qui per hanc belli tempestatem alterutri parti dederint operam, redibunt in mutuam concordiam, restitutis unicuique bonis fisco illatis & per viam reprӕsaliarum ereptis, ӕquè in districtibus, qui de-

pendent

nempè ſtatu, quo invenientur; quemadmodum etiam Pedemontanis, Sabaudis, Mantuanis & Monferratenſibus, adeò ut propter hoc negotium nequeant vadari, ad judicem trahi, aut quocunque alio modo turbari.

In hac etiam tranſactione intelliguntur comprehenſi auxiliares & fœderati, in primis vero Helvetij, Bernates, Valleſiani, alijque, qui in hac occaſione præſtiterint quamcunque operam partibus inæquabilem; adeò ut Commercij conſtet ratio, benevolentiæ, in quibuſcunq; rebus, uti meminerant ante bellum viguiſſe; neque inde ullo unquam tempore oriantur ullæ offenſæ aut moleſtiæ.

In vigorem priſtinum reſtituetur libertas commerciorum, inter imperia Galliæ, Sabaudiæ, Pedemontij, Monferrati, Mediolani, Mantuæ, Venetorum & aliorum dynaſtarum, principumque vicinorum, ad eãdem facultatem, immunitatem & libertatem, quibus alterutri fruebantur ante hoc bellum.

Tormenta bellica, quæ *Mantuæ*, & per alia loca agri Mantuani, *Monferratenſis*, Sabaudiæ & Pedemontij, fuerant reperta, reſtituentur, ut in iiſdem locis relinquantur.

Reſtituentur etiam tormenta, quæ *Miniſtri* Hiſpaniæ invenerunt Ponteſturæ Nicca. & Ponſonij.

Baro Gallaſſius (quoniam pactaRatisbonenſia id exigunt) promittit, exercitus regis Catholici non remanſuros in agro Mediolanenſi, ad excitandam æmulationẽ vicinorum, nec moleſtiam exhibebunt cuiquam dynaſtiæ Principum, qui partibus acceſſerunt in hoc præterito bello. Ut autem promiſſum illud, & alia in hac tranſactione comprehenſa, & ab authoritate miniſtrorum, quos Majeſtas Catholica habet ſummos dependent; præſtabit Baro Gallaſſius, ut pacta hæc habeant rata aut docebit, quomodo id promittere queat.

Quæ univerſa Baro Gallaſſius promittit nomine Majeſtatis Cæſareæ, ex poteſtate mandatorum & facultatis, quæ docebit ſufficere ad realem & effectivam executionem promiſſorum; quemadmodum ex alterâ parte legati Galliæ docebunt, ſua mandata & poteſtatem ſufficere

ficere

ficere ad realem & effectivā executionem rerum superiorum, promittentes nomine regis Christianissimi fidem pactorum.

Tandem ad roborand a superiora, factæ fuêre geminæ scripturæ de rebus trans actis, quæ signabuntur à legatis amplissimis Majestatis Imperatoriæ & regis Christianissimi.

Datum Querasci, 6. die Aprilis anno 1631.

M. GALLASSIUS.
THOIRASIUS.
SERVIENTUS.

Index urbium, oppidorum, & pagorum, uti duci Sabaudiæ traduntur possidenda per transactionem Querascianam, die 6. Aprilis, anno 1631.

Quamvis per transacti onem æquabilitatis inter Duces Sabudiæ & Mantuæ definitum sit & constitutum hoc ipso die, Duci Sabaudiæ deberi & solvendum esse ad delenda nomina tantum terrarum ex agro Monferratensi, ut ad redditus quindecies mille Scutatorum ascendant, quorum singuli æquent viginti octo florenos; redditus tamen prisci & stabiles computantur particulatim, unde quindecies mille trecenti quinquaginta exurgunt, adeò ut separatim sint recensendæ illæ terræ. Hinc fit, ut ad integram executionem transactionis superioris Baro Matthias Gallassius, legatus amplissimus & Commissarius Generalis Majestatis Cæsareæ, adeoque Toirasius Mareschalcus Galliæ, & legatus summus apud exercitus per Italiam regis Christianissimi, cum Serviento, Actuario intimo uterque legatus amplissimus regis dicti, unanimiter declarârunt, adeoque declarant, terras illas assignatas ad satisfaciendum duci Sabaudiæ, esse istas sequentes, Trinum, Tricertum, Palasscolam, Bransatam, cum Carpenitâ, Livorno, Salugiâ, Rondessonâ, Volpiana, Fogiliussâ, Marcenasco, Ciconio, Fano Georgij Calo, Candia, Baronio, Lucello, Orio, Lusigio, Montutengo,

Fau-

Fauria, Lecioui o, Buſſana, Spicara, Fornio, Roccacoriana, Corio, & quæ reliqua ſunt trans Eridanum; præter Moranam, Balſolam, Villam novam, Francinum, & quæ ad Abbatiam Lucedij ſpectant in agro Monferratenſi.

Tribuentur præterea ipſi cis Eridanum Bruſatium, Cavaniola-Monteum, Lauriana, fanum Sebaſtiani, Caſſanietta, fanum Raphaëlis, Cimenia, Caſtiliona, Cordua, Cioliſſa, Buſſolena, Plaſſa Merconenona, Tonencum, Conſana, Moncucceium, Verinianum, Blienum, Mondenium, Berſana, Albuniana, Pinum, Iſola, fanum Damiani, Boſia, Grinſana, Pernum, Borgemala, Bonivella, Rodirodellum, Guttaſicca, Camerana, Camum, Bianum, Alta cum Montiluppa, Barbariſcum, quæ omnia conficiunt illam ſummam quindecies mille ſcutatorum, in redditibus illius conditionis, & in quas terras Baro Galaſſius Duci Sabaudiæ dabit poſſeſſionem, aut curabit dari, quemadmodum conventum eſt & conſtitutum per hanc tractionem. Bona autem ſtabilia Ducis Sabaudiæ intelliguntur, Ducem Mantuæ debere ipſi evictionem, immunitatem ab omnibus, quæ poſſeſſionem turbare queant ex aliquâ prætenſione & jure.

In quorum omnium fidem ijdem fiduciarij ſubſcripſerunt &c.

Datum Queraſci, 6. die Aprilis. anno 1631.

Articulus particularis pro ſecurâ reſtitutione munimentorum, quæ in territorio Griſonum & per Vallem Telinam fuerant excitata. die 6. Apr. anno 1631.

Quoniam pacta Ratisbonenſia facultatem largiuntur ampliandæ fiduciæ, in puncto reſtitutionis, nempe eorum munimentorum & clauſtrorum, quæ Griſonibus fuêre erepta, ſi fortè in obſidibus non plenè ſatisfieret, id quod utique viſum, Convênit inter partes in hunc articulum clandeſtinum, qui tamen ejusdem roboris & virtutis erit cum rranſactione per hunc ipſum diem peracta, ſcilicet ut munimenta Auilianæ & Suſæ, centurionibus

nibus & militibus Helveticis committatur, qui ſcripti ſint ex Helveticâ fœderatâ, utrinque cum rege Chriſtianiſſimo & duce Sabaudiæ; ut ſervent illa munimenta nomine ducis, jurati ſtipulentur, ſeſe liberè ea reddituros, quamprimum de reſtitutione conſtabit, ut itidem liberentur ab illo juramento, quod legatis ampliſſimis præſtiterint, ut executione intermiſsâ per conſtitutum terminum, munimenta redeant in poteſtatem Mareſchalci Thoiraſij, aut cujuſcunque à regi miſſi Chriſtianiſſimo. Ubi Baro Gallaſſius id didicit, de novo promiſit reſtitutionem ſuperiorem, collaudatâ Ducis promtitudine in omnibus, quæ Majeſtatis Cæſareæ commodum attingunt, ad promovendam pacis executionem.

Datum Queraſci, die 6. Apr. anno 1631.

M. GALLASSIUS.
THOIRASIUS.
SERVIENTUS.

CAPUT XIII.

Tranſactio confœderationis & ſocietatis in octennium ſancitæ inter Ludovicum XIII. regem Galliæ atque Navarræ; & Maximilianum, Electorem Bavariæ, ſignata ab eodem Electore Monachij, octavo die May. 1631. originaliter.

QUandoquidem rex Galliæ & Elector Bavariæ amicitiam bonam, ac defenſionem reciprocam confirmare & inire deſiderant, ideò in ſequentes articulos, ſub fide datâ ſecretos conſenſerunt.

Sit inter regem & Electorem Bavariæ ſincera, bona cōſtans amicitia, ac defēſiva utriq; firma obligatio ad octo annos;

annos ; virtute cujus rex obligatur novem millibus equitum,cum convenientibus tormentis bellicis,& proprijs ſumtibus defendere Electorem Bavariæ , ejusque provincias hæreditarias & acquiſitas , ſi hoſtiliter invadantur; poſſit tamen Elector Bavariæ,in ejusque optione conſiſtat,à rege vel militem,vel pecuniam tanto militi ſufficientem petere.

Eodem modo Elector Bavariæ obligatur tribus millibus peditum , & mille equitibus, ac convenientibus tormentis bellicis, proprijsque ſumtibus defendere regem Galliæ , ejusq; provincias hæreditarias ac acquiſitas,ſi hoſtiliter invadantur: Similiter tamen in arbitrio regis poſitum ſit , ab Electore Bavariæ vel militem ipſum,vel pecuniam tanto militi æqui pollentem poſcere.

Rex Galliæ promittit arma ſua nullo modo applicare vel conferre contra, vel in Electorem Bavariæ, ejuſque ſupradictas provincias,nec directè,nec indirectè,aſſiſtere militibus aut pecuniâ ijs,qui volent Electorem Bavariæ,aut ejus provincias hoſtiliter invadere , nec eis permittere, ut militem in regno Galliæ contra Electorem & ſupradictas ejus provincias conſcribant, aut illis arma, tormenta,vel pulveres tormentarij ab illorum amicis , ſubditis regijs ſubmittantur.

Viceversà Elector Bavariæ promittit, ſua arma nullo modo applicare,& conferre in & contra regem,ejuſque provincias hæreditarias, ſive acquiſitas ; nec directè nec indirectè aſſiſtere militibus,vel pecuniâ, nec permittere conſcriptionem militum in ſuis provincijs,vel extractionem armorum & pulveris tormentarij ijs, qui volent Regem,ejusque provincias invadere hoſtiliter.

Rex promittit agnoſcere,defendere & manutenere dignitatem Electoralem in perſonâ ejusdem Electoris , & domo Bavariæ contra omnes,qui voluerint vel tentaverint illam dignitatem eis auferre aut eos in exercitio dictæ dignitatis impedire.

Quandoquidem ex urgentiſſimis cauſis neceſſarium eſt,ut hæc amicitia & defenſio hoc tempore tantum inter Regem & Electorem Bavariæ concluſa, nulli alij pa-

teat,

teat, sed secretissima maneat, ideò utrinque de secreto observanda in specie quoque cautum est.

Quos omnes articulos eo libentius rex Christianissimus & Elector Bavariæ inter se comprobârunt, & sibi invicem promiserunt, quia & jure naturali liciti, & regiæ majestati, & Electorali dignitati convenientes sunt: reservat ideò tamen ac excipit hic Elector juramentum suum Imperatori & Imperio præstitum; reservatione autem sic exceptâ præfatus Elector omnia, & singula, quæ in hoc tractatu mutuæ amicitiæ, & reciprocæ defensionis continentur sincerè, exactè, & bonâ fide se præstiturum promittit, Regemque Galliæ, ejusque provincias hæreditarias & acquisitas adversum quoscunque defendere tenebitur, eo modo in supradictis articulis continetur.

Vicissim verò quoque Rex Galliæ omnia ea se denuò sincerè, ac bonâ fide præstare velle promittit, quæ in supra dictis articulis spopondit.

In fidem horum omnium Elector Bavariæ propriâ manu subscripsit, eaque proprio sigillo communiri fecit.

Datum in urbe nostrâ Monachio, 8. die Mensis *May*, anno Domini 1631.

Signavit.

MAXIMILIANUS.

& infra.

GUILIELMUS JOCHER,
cum insignibus Electoris
Bavariæ.

Q Hæc

Hæc ita contineri in originali, quod in manus Domini Cardinalis Richelij Ducis tradidi. Lutetiæ Parisiorum, 20. Junij. 1634.

Signatum.

BUTHILERIUS.

Facta est copia par, signata à rege Fontænablavij, 30. May. 1631.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius

BUTHILERIUS.

Cum insignibus Galliæ, cujus originale traditum fuit in manus Domini Cardinalis Richelij Ducis.

CAPUT XIV.

Transactio inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ, adeoque Carolum III. Ducem Lotharingiæ, inita Vici, ultimo die Decembris. Anno. 1631.

UBi Rex sincerè testatur Duci Lotharingiæ fastidium, quo afficeretur ex diversis occasionibus, quæ à quadriennio inciderint; postquam Dux regiam Majestatem fecit certiorem cum omni cultu, quantâ animi ægritudine premeretur ob illatum illud fastidium, cùm viceversa desiderio summa flagraret ipsius in posterum, quibusvis officijs demerendi; in hæc capita convenêre.

1. Ut

1. Ut Dux ex hoc ipso momento ejuret quasvis collusiones, ligas, societates & machinationes, quibus connecteretur, & posset connecti cum quovis Principe & Dynastiâ, in dispendium regis, regiorum Statuum, & provinciarum, quæ ipsum agnoscunt vel dominum, vel patronum.

Sic etiam censeantur pacta confæderationis inter regem Suecæ & suam Majestatem, adeoque Ducem Bavariæ, inita, ad asserendam Germaniæ libertatem, Ligam Catholicam, defensionem & protectionem Principum, amicorum & fæderatorum, qui Galliam at inent.

2. Ne Dux in posterum suscipiat aut pangat ullum fædus cum quocunque principe aut Dynastijs, rege inscio & invito.

3. Dux ex provinciâ universâ deduci curet universos regis hostes, & omnes omnino subditos, qui regno egressi sunt ipso invito, quibus in posterum neque commeatum, neque securitatem præstet in suo territorio.

4. Dux non permittat ullum scribi militem in suis provincijs adversus commodum regis, neve ullum subditũ militare, aut opitulari hostibus regijs, sed revocet quoscunque stipendio cujuscunque principis, regi infesti addictos.

5. Dux omnem libertatem & potestatem indulgeat ijs qui à rege missi comprehendent & attinebunt in ipsius provincijs quoscunque regiæ Majestati rebelles subditos, crimine læsæ reipublicæ, aut majestatis implicitos & accersitos.

6. Rex promittit Duci, ut testatam faciat veram & sinceram benevolentiam, quâ erga ipsum afficitur, sese protecturum psius personam, & defensurum ipsius provincias erga quosvis & adversus omnes, quicunque invasionem aut aggressionem essent ausuri, in universo aut ex aliquâ parte, quacunque de causâ & ex qualicunque prætextu, tanquam proprias.

7. Quoniam verò animus regis, cùm in hanc plagam transivit, non tantùm quærebat justitiam administrare, & iniqua reparare, quæ passus est per eorum temeritatẽ, qui nomine & armis Cæsareis abusi arma intulerunt

in Statûs & provincias regiæ obedientiæ & protectionis, adeò ut occupaverint, & firmarint aliqua loca majoribus intenti ausis, quæ aliquando in detrimentum istius Coronæ pullulâssent, nisi obstitisset Deo propitio, & armorum vim benedicente; sed etiam dispiciebat media, ad Principes & Dynastas Germaniæ, vicinos suos, & istius Monarchiæ fæderato priscos asserendos in provincijs suis, ubi turbantur ab aliquot annis: Visum est, si ad disturbandum bellum, quod exitium summum minitatur Electoribus Catholicis, & plurimis alijs Principibus Galliæ fæderatis, & invicem unitis, necessum foret, regem arma in Germaniam proferre; tum Dux promittit, sese non solum daturum securum & liberum commeatum armis regijs, per suas provincias, ut in Germaniam pervadant, aut alias provincias terrasque quaslibet, annonam & omnia necessaria suffecturum, ad sustentationem exercituum, quantum poterit, sumtu & expensâ regiâ, sed etiam suas vires additurum, quæ infra quater mille pedites & ducentos equites non fuerint, suo sumtu & stipendio regi militantes, quousque occasio istius consilij durabit, & rex in Germaniâ habebit exercitum.

8. Quemadmodum prorsus necessum fuerit, ut arma, quæ in Germaniam inferentur, Rhenum versus, aut aliorsum, prout consultum videbitur, ad suppetias illis principibus ferendas, non solummodò vim adhibeant locis & oppidis, transitum negantibus; sed etiam nonnulla teneant, ad certiorem sustentationem sui, adeòq; commeatum & regressum: convenit, ut tertia pars eorũ locorum omnium, quæ capiantur & occupentur ab ijsdem exercitibus relinquantur potestati Ducis Lotharingici, cui integrum fuerit ea conservare & defendere quantiscunque voluerit præsidiis, adeò ut exigere queat tributa solita, & ad præsidia alenda necessaria,, quemadmodum duæ reliquæ tertiæ permittẽtur voluntati regis: Majestate regiâ, & Duce conjunctim obligatis, ad defensionem omnium illorum locorum, cum numero militũ superius exacto, adversus quosvis, adeò ut neuter ea possit relinquere & destituere sive in unverso, sive ex aliquâ parte, nisi uterque consentiat.

8. *Præ-*

8. Præter iſta omnia deſiderat Dux teſtari Majeſtati regiæ omnem fiduciam & ſinceritatem, adeoque ardens ſtuoium, quod concepit, ut in perpetuum & integrè ipſi uniatur, ex ratione ſuppetiarum, quas rex erga omnes & adverſus quoſvis cum omnibꝰ viribus offert, & promittit tradere regi intra octiduum Marſallum, quod poſt executionem pactorum iſtorum, ſecundum ea quæ continent, rex promittit reddere bonâ fide Duci & ipſius ſucceſſoribus intra triennium: quo currente Dux fruetur dominio utili, cenſibus, redditibus, ſalinis, & omnibus alijs juribus ex *Marſallo*, terris & pagis inde dependentibus, quemadmodum impræſentiarum fruitur; adeò ut locum illum non cedat & tradat regi, niſi ratione depoſiti, ut eo tirennio currente eum teneat & cuſtodiat iis viribus & numero militum, uti regiæ Majeſtati videbitur.

9. Promittit, denique regia Majeſtas Duci, ſeſe in poſterum nulla pacta initurum, quæcunque ex tenore iſtius trausactionis ſuſcipiantur, niſi Duce in eadem comprehenſo, adeò ut commoda ipſius curet, tanquam ſua.

Actum Vici, ultimo die Decembris, anno milleſimo ſexcenteſimo triceſimo primo.

Articuli à tranſactione ſuperiori ſeparati.

Quamvis primo articulo tranſactionis generalis, hoc ipſo die inter regem & Lotharingum initæ, non niſi per terminos generales, dicatur Ducẽ abdicare quaſvis colluſiones, ligas, ſocietates & machinationes; quibꝰ poſſet connecti cum aliquo principe in detrimentum regis, regiorum Statuum & provinciarum, quæ ipſum agnoſcunt dominum & patronum, quemadmodum etiam in præjudicium pactorum, & fæderationum, quæ inter regiam Majeſtatem & regem *Sueciæ*, adeòque inter regiam *Majeſtatem* & *Ducem* Bavariæ ineantur, ad aſſerendam libertatem Germaniæ, ligam Catholicam, defenſionem & protectionem Principum amicorum, Galliæq;

fæderatorum; verè nihilominus Dux vult intelligi, ſeſe abdicare omnibus fæderationibus, quas iniviſſe potuerit cum Cæſare, rege Hiſpaniæ, & quibusvis alijs principibus Domus Auſtriacæ.

Quemadmodum etiam articulo tertio dicitur, ipſum exacturum ex ſuis provincijs omnes regiæ Majeſtatis hoſtes, & quicunque è regno exiverint rege invito; ita Dux vult obligari per hanc clauſulam generalem, ut ne refugiũ & ſuppetias præbeat in ſuis provincijs fratri regio, reginæ matri regiæ, aut cuicunque ipſorum clientum.

Superiora facta ſunt & tranſacta hoc ipſo die ſexto menſis Januarij, anno 1632. ut eadem virtute & robore valeant, utt tranſactio facta Vici, die & anno ſuperius ſcriptis,

Ego Carolus Dux Lotharingiæ & Barri &c. poſtquam vidi articulos iſtius tranſactionis, eam ratam habui, & promitto adimplere ſecundum id quod conventum eſt per meos fiduciarios ſuperius nuncupatos.

In quorum fidem ſignav, & curavi obſignari hæc per meum Actuarium intimum, & mandata ſuperius dicta.

Factum in urbe meâ Nanceij, die 17. Januarij, anno 1632.

C. LOTHARINGUS.

& inferius.

C. VOILLATUS.

Relatum in tabulas publicas, Procuratore generali regio Pariſijs in Parlamento audito, die viceſimo Decembris, anno 1633.

Signatum.

TILIETUS.

CAPUT

CAPUT XV.

Transactio Ludovici XIII. regis Galliæ &c. cum Philippo Christophoro, Archiepiscopo Treverensi, Electore & Episcopo Spirensi: quâ rex obligatur opitulari Electori adversus oppressores; præterea, curare ut deducantur ex Archiepiscopatu & Episcopatu milites regis Suecici Ehrenbretsteynij, anno 1632. die 9. Aprilis.

NOs Philippus Christophorus Dei gratiâ Archiepiscopus Trevirensis, ac Princeps Elector, Episcopus Spirensis, Administrator Prumiensis perpetuus, & Præpositus Weissemburgensis: & Ludovicus de Brianson de la Saludie, Magister de Campo Christianissimæ regiæ Majestatis Franciæ, cum Plenipotentiâ missus legatus, Notum facimus atque fatemur, Postquam Christianissima regia Majestas se intra Serenissimum & Potentissimum regem Sueciæ, ac Serenissimos, Illustrissimos ac Reverendissimos Electores Principes, aliosque Catholicæ Unionis Status, pro salute ac pace publicâ reintegrandâ ac restabiliendâ, uti mediatorem, fidejussorem ac sponsorem interposuit, illâ intentione, ut neutralitas inter regiam Majestatem Sueciæ, & prædictos Unionis Catholicæ Status erigeretur, quæ neutralitas à parte utraque non fuerit conclusa approbata & confirmata, sed potius contrarijs factis cassata:

Idcirco Nos cum regiæ Majestatis Franciæ legato supradicto, sequẽtes pacis articulos conclusimus, approbavimus, sigillisque nostris, & manuum subscriptione munivimus, sequentis tenoris.

I. Nos Philipp⁹ Christophor⁹, Archiepiscop⁹ Trevirẽsis, &

& Princeps Elector, in manus & custodiam Christianissimæ regiæ Majestatis Galliarum fortalitium de Ehrenbretstein, nostræ Archidiœcesis Treverensis, primum deponemus, eousque donec pax generalis in Germaniâ sit conclusa; Ex tunc enim Christianissima regia Majestas militem abducat ac dictum fortalitium in liberas nostas nostrorumque successorum manus, in eo statu, quo tempore depositionis inductionisq; militis fuit iterum tradat & restituat.

II. Pro qua custodiâ & assistentia Christianissima regia Majestas mille peditum, & centum equitum selectorum Gallorum mittet, ut ingrediantur supradictum fortalitium.

III. Qua militia ita introducta ex Christianissimæ Majestatis permissione & mandato, quod insimul transmittetur, nobis jurabit.

IV. Rogamus tamen Christianissimam regiam majestatem, ut eadem propter devastationem modernam Archiepiscopatus Treverensis, ad sustinendum militem, tertiam partem expensarum & stipendiorum eousque exoluere dignetur, donec subditi nostri contributiones necessaria præbere possint & valeant.

V. Et ut statim atque depositum fuerit supra nominatum fortalitium, Christianissima regia Majestas ex Archiepiscopatu Treverensi exturbabit, expulsabitq; non solum copias regiæ Majestatis Sueciæ, sed & omnes alias, quas tum inveniat: in quem effectum expressam ordinantiam ante ingressum, pro majori assecuratione ostendet, curabitque ut omnia loca, Satrapiæ, civitates, pagi & territoria occuputa quantocyus deoccupentur, milites in totum abducantur, ac ad liberas nostras manus tradantur: hac conditione, ut ijsdem in locis cessis, aut deoccupatis, nos, uti ante occupationem disponere, proprioque militi ibidem quarterium, absque ullo impedimento concedere possimus.

VI. Eadem regia Majestas Christianissima non solùm prædicto modo, nostrum fortalitium Ehrenbretstein custodiat, sed etiam nobis nostrisque subditis, contra hostilitates, oppressiones, offensionesque reali assisten-

tiâ

tiâ succurret, omnia quartiria & pressuras avertet, omnibusque quibus potest modis: ac viis defendet.

VII. Quo in casu Christianissima *Majestas* ex regiâ liberalitate sumtus expendet, nec à nobis plus quam subditi, territoriumque nostrum Treverense in commeatu præstare possint, postulabit; neque ullam aliam actionem contra nostram Archidiæcesin, nos ac successores nostros in futurum prætendet.

VIII. Et quamprimum fortalitium Ehrenbretstein prædicto modo custoditum, & reliqua juxta articulos promissos assecurata fuerint, tunc supra positis conditionibus, eodemque planè modo, nos fortalitium nostrum Philipsburgum in Christianissimæ Majestatis manus depositum, mille peditibus, & centum equitibus, selectis intromissis, quoque trademus. Ita tamen ut supradicto modo totus Episcopatus Spirensis, ac omnia loca, Satrapiæ, civitates, pagi & territoria ex tunc quantocyus à Regiâ Majestate Sueciæ, ejusque adhærentibus deoccupentur, milites in totum abducantur, ac ad liberas nostras manus tradantur, hoc modo ut nos iisdem in locis cessis & deoccupatis, uti ante occupationem, disponere, proprioque militi ibidem quartirium absque ullo impedimento concedere possimus.

IX. Eadem quoque Christianissima Regia Majestas nō solùm, uti prædictum, nostrum fortalitium Philipsburgum custodiet, sed etiam nobis nostrisque subditis contra hostilitates, oppressionesque quascunque reali assistentiâ succurret, omniaque quartiria & pressuras avertet, omnibusque quibus potest modis ac uijs defendet.

X. Hâc tamen cum clausulâ, ut in utroque fortalitio cum Aulicis nostris, ordinariâ guardiâ & Cancellariâ nostrâ, pro libitu nostro manere, ibique rebus nostris vacare possimus.

XI. Ulterius casu, quo *Metropolis* nostra Civitas Treverensis à milite regiæ Majestatis Sueciæ occuparetur, tunc illa ad manus nostras, mediante Christianissimâ Majestate tradenda erit, ac in eandem nullum aliud præ-

ſidium, quam noſtrum, prædicto modo, planè ijsdem ſub conditionibus introducatur, ac ſuſtentetur.

XII. Ultimo tranſitus omnes utrique parti militanti, ſine fraude ſint aperti, ſine injuriâ & damno proprietarij.

Igitur Nos Philippus Chriſtophorus, Archiepiſcopus Treverenſis, ac Princeps Elector promittimus obſervare, & obſervari facere, ſincerè realiter & cum effectu, abſque aliquâ ſiniſtrâ interpretatione: Et Ego Ludovicus de Brianſon, Baro de la Saludie, Magiſter de Campo, Chriſtianiſſimæ Regiæ Majeſtatis, cum Plenipotentiâ Legatus miſſus prædictos articulos nomine ejusdem Chriſtianiſſimæ regiæ Majeſtatis, totidem verbis pro more ſtipulat⁹ ſum, polliceorque, me certò effecturum, Chriſtianiſſimam regiam majeſtatem omnes & ſingulos articulos & conditiones, uti & hanc noſtram concluſionem, ſubſcriptionem ac ſigillationem, manu propriâ & ſigillo regio confirmaturam, realique aſſiſtentiâ adimpleturam. In quorum fidem has præſentes proprijs manibus ſubſcripſimus, & ſigillo noſtro communivimus.

Acta conventaque hæc omnia in fortalitio noſtro Ehrenbretſteiniano, die nonâ menſis Aprilis, 1632.

Sic ſignatum.

PHILIPPUS CHRISTOPHORUS
Archiepiſcopus Treverenſis.

&

LA SALUDIE,

cum ſigillo dicti Domini Electoris.

CAPUT

CAPUT XVI.

Articuli transacti inter Cardinalem Richelium, Commissarium deputatum à rege; & Villanum, primum nobilem Camerarium & Iohanninum Secretarium intimum, Commissarios deputatos à Duce Lotharingiæ anno 1632. die 20. Iunij.

I. Regia Majestas deducet copias suas ex provinciis Ducis Lotharingici, quo eas inducere cogebatur, ut rationem exigeret processus, ex Germaniâ contra mentem retractas, cum illac locorum essent progessæ ad opem fœderatis Catholicis ferendam.

II. Reddet etiam Duci urbem & castellum Barri, urbem & castellum Sancti Mielij, Pontem Mussonij, & generaliter quicquid in ipsius provincijs conquisivit, postquam arma intulit.

III. Propterea Dux reponet intra nonum diem urbes, castella & citadellas Stenæi ac Jamesij in manus regiæ majestatis, Stenæum quidem intra sextum & Jamesium intra nonum diem: idque cum annonâ armis & apparatu præsenti, in quadriennium; eâ lege, ut post exactum id tempus loca illa reddantur bona fide, in eodem statu, quod fuerint deposita. In quem finem instituetur processus verbalis ex æquitate, quemadmodum etiam de apparatu bellico, qui in eodem reddetur statu. Grana autem retinebit regia majestas pretio currente, quanta voluerit, ex hoc ipso die ut reddantur Commissariis in eum finem deputatis à Duce reliqua.

IV. Constante depositi tempore fas fuerit regiæ majestati quemcunq; numerum militũ pro lubitu imponere in illa

in illa loca, custodiæ ergò, incolæ dicent sacramentum fidelitatis regi, quo obligentur, ut ne quid audeant in detrimentum ipsius Majestatis adversus ea loca, deposito isto constante; quod non impediet, quin Dux fruatur omnibus redditibus & juribus, uti fruitur hodie, dum præfecti Ducis exercent sua munia ex ipsius authoritate.

V. Dux deponet etiam in manus *Majestatis* regiæ urbem & fortalitium Clermontij intra triduum, ad hanc differentiam, quod rex quærat Comitatum Clermontij sibi deberi, & à Coronâ suâ dependeat, quâ de causâ cõtrovertitur in Curiâ *Parlamenti* Parisiensis, cùm cætera loca debeant restitui Duci; hinc conventum est ex hoc ipso momento inter Majestatem regiam & ipsum, hac ipsâ transactione, ut urbs, fortalitium & Comitatus Clermontij, cum omnibus dependentijs, relinquentur in plenâ proprietate & supremitate regi, quemadmodum rex illud desiderat, interveniente pretio, quod rex Duci adnumerabit, ad quinquagesimum denarium & redditib⁹ provinciæ fietque æstimatio per Commissarios, ex utraque parte deputandos intra sextum mensem, adeo ut ratio habeatur usus fructus per novem annos postremos, & in commune reducantur. Interea temporis, & donec pretium istius Comitat⁹ adnumeretur à Majestate regia, Dux fruetur eodem loco, sicuti cæteris superius recensitis.

Quod si intra spatium quadriennij, quod superius memoravimus de ratione depositi, regia Majestas non adnumeraverit pretium illius Comitatus, quemadmodum comprehenditur in hoc articulo, urbs & castellum Clermontij restituentur Duci in eodem statu, in quo regia Majestas ea acceperit.

VI. Conventum quoque est, ut æstimentur & describantur tormenta, cum apparatu bellico, quæ in hoc loco invenientur, ut regia majestas pretium eorum adnumeret Duci.

VII. Præterea, ut intra annum currentem Dux fidem & homagium præstet, quod debet propter Barry Ducatum, à Coronâ Galliæ moventem; prout debetur.

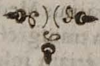
VIII. Si

VIII. Si quæ autem lites motæ sunt, & movebuntur inter regiam Majestatem & Ducem, propter Episcopatus Metensem, Tullensem & Verodunensem, aliaque loca, quæcunque tandem fuerint, dicentur Commissarij ex utrâque parte, qui teneantur convenire, ubi regi placuerit, Parisios, & omnia definient atque dirigent amicabiliter, ut nequid in posterum queat turbare benevolentiam inter regiam majestatem & Ducem constabilitam.

IX. Dux observabit religiosè in posterum quinque priores articulos transactionis Viciensis, qui novum robor & virtutem ex istac recuperant, ut neutiquam inde discedatur: Unde non permittet transitum copijs militaribus, qui cupiant regem & ipsius rempublicam lædere.

X. Manebit etiam inviolabiliter unitus & connexus voluntati regiæ; conjunget suas ipsius copijs, & auxiliabitur omnibus viribus suis, quocunque demum bello regia majestas fuerit exercenda liberum transitum permittet copijs regis, per omnes suas provincias, subministrabit annonam, si quâ opus habeant, secundum pretium vulgare coëmendam, modo prœmoneatur de transitu copiarum, & quantâ opus sit annonâ, ut commissarij Ducis eam exhibeant Commissarijs regijs, rex autem proteget & defendet personam Ducis & universum ipsius imperium adversus quemcunque nemine prorsus excepto.

Factum Liverduni, die vicesimo Junij, 1632.

CAPUT

CAPUT XVII.

Transactio inter Ludovicum XIII. & Victorem Amedeum Ducem Sabandiæ, quâ Dux cedit & transfert regi proprietatem & dominium urbis atque castelli Pinieroliani, cum confirmatione transactionis Querascensis, in anno 1621. die ultimo Martij Taurini, quinto die Julij, anno 1632.

QUamvis inde à transactione decimi noni Octobris nuper elapsi, in quâ ob causas & considerationes ibi comprehensas, Pinierola tanquam depositum in manus regis fuit tradita ad sex menses Majestas regia nihil obmiserit eorum, quæ videbantur commoda ad delendam suspicionem, quæ principibus Italiæ suggeri voluit, quasi istunc locum desiderasset ad turbandam tranquillitatem, & inde nova ordini consilia, adeoque majestas regia in eum finem, ad petitiones iteratas Ducis Sabaudici reduci voluerit præsidium ad moderatum numerum copiarum, quas constituerat loco eidem imponere; & eodem tempore longe abduxerit reliquas copias à finibus, ut planum faceret universo mundo, sibi id unum propositum, ut paratus semper inveniatur ad succurrendum fæderatis, & asserendam Italiæ libertatem.

Gubernator nihilominus Mediolanensis non solummodo attulerit easdem transgressiones posteriorum de pace transactionũ; sed etiam insuper jusserit scribi militem novum in diversis locis, grandes easque extraneas contraxerit vires in agrum Mediolanensem, & incumbat continuis belli apparatibus, unde satis manifestum fecerit publico (quemadmodum etiam diversæ machinationes, quas Hispani hinc inde in præjudicium Galliæ & fæde-

& fæderatorum instituerint) ex quam justâ necessitate Majestas regia desideret in potestate habere istunc locum, & sibi asserere transitum.

Quantum autem intersit, Italiam uniri, ut pax perpetua queat introduci & constabiliri, & majestas regia per possessionem nonnullorum locorum, quæ ipsi liberum introitum præbeant, eodem cum omnibus reliquis principibus Italiæ commodo obligetur ad asserendam illius tranquillitatem & libertatem: id verò experientia demonstravit multoties post permutatum Salussarum marchionatum cum Bressano, cum omnes omninò tumultus; quibus cum provincia ea conflictata fuit, ex unicâ illâ scaturigine prodierint, Hispanorum scilicet facultate planissimâ quidvis ibi audendi.

Cùm in eum finem majestas regia per legatos suos Duci Sabaudiæ exposuisset æquissimas rationes quibus adigeretur petere, non ut terminus depositi diu elapsus proferretur, id quod potius videretur congruum, propter diversam spem, quam his & illis fecerit, pacẽ in ancipiti detineri, non constabiliri; sed ut transigeretur de hocce loco definitivè & inviolabiliter, ut rex caveat indemnitati Ducis ad voluntatis arbitrium, queatque perinde tollere causas, quibus alij præter rationem alludũt, adeoque suis in manibus retinere medium & viam ad auxilia fæderatis præstanda, & tranquillitatem publicam asserendam.

Cùm etiam vellet cooperari ad eandem tranquillitatem publicam propriis commodis, si pro virili negotium promoveret, ad gratiam regiæ Majestatis, conclusum fuit inter Ducem ex unâ & Mareschalcum Thorasium, legatum summum in exercitu regio per Italiam, & Servientum Consiliarium regiæ Majestatis in Senatibus & Actuarium intimum adeòque mandatorum, legatos extra ordinem per Italiam, nomine regis Galliæ, ex alterâ parte, ut transactio illa terminaretur in conditiones sequentes.

I. Dux, suo & successorum nomine in posterum, cedit, transfert & relinquit in perpetuum regi Galliæ & ipsius successoribus proprietatem, possessionem & supremita-

tem Urbis & castelli Pinieroliani, cum confinibus, quibus comprehendantur Abbatia & Vallis Lenia, fortalitium & vallis Perusana, quæ tamen Clusano rivo terminetur, adeoque ut neutiquam connumerari queant districtus dependantes illius Vallis, qui trans illum rivum patent; quin solummodò illi, qui cis rivum sunt, ad dextram, quà Pinierolà descenditur *Pragelasium*, quos regia majestas jam possidet à postremâ transactione, quæ in eum finem fuerat instituta, & induxit depositum, quod in potestatē accepit, vicesimo Octobris die, anno proximè elapso 1631. qui districtus & loca in hac cessione & derelictione comprehensa dilucidius describentur in processu verbali Commissariorum, qui utrinque fuerint legendi ad constituendos & dirigendos fines, quando loca illa *Coronæ* Galliæ inserenda sunt.

Consentit igitur Dux, ut regia majestas ex hoc momento in possessione relinquatur, & cum successoribus in posterum uti frui possit, tanquam re propriâ & supremi juris, in formâ & ad eadē jura, ut antehac fruebantur Dux & prædecessores, qui perinde suo & successorum nomine promisit, sese nihil unquam in contrarium istius cessionis facturum, sive directè, sive indirectè, neque per se, neque per alium, sub quocunque prætextu & occasione; neque auxilium, suppetias, aut transitum in suis provincijs ulli prorsus daturum, quicunque voluerit invadere districtus illos superius dictos; sed sua arma cum rege potius juncturum, ad defensionem illorum, & ad repulsam quorumcunque, regiam majestatem quâcunque occasione, quam casus ferat, in liberâ fruitione turbare conantium.

Promittit præterea Dux, ut transitus regiæ Majestati usque ad urbem Pinierolam relinquatur liber, sese nullum fortalitium, castellum, aut locum munitum inter Vallem Pragelasij, & urbem *Pinierolam*, neque ultra, neque citra Clusoni rivum extructūrum, qui rivus regiæ majestati fuerit proprius, per universam Vallem Perusæ, & confinia Pinierolæ duntaxat, adeò ut usus ejus relinquatur particularibus & proprietarijs, quibus jus est eo utendi usque in hunc diem, ad molendina & prata, sive inco-

incolant terras Duci relictas trans rivum, sive inter eas habitent, quæ hâc ipsâ cessione & de relictione comprehenduntur.

II. Promittit autem vicissim rex Duci & quos suos vocat, sese expuncturum apud Ducem Mantuanum æs alienum nempe quadringenta, nonaginta quatuor millia scutatorum expuncturum, quæ Dux debet solvere Duci Mantuæ in executione transactionis Querascianæ de pace anno 1631. die 6. Aprilis initæ, adeòque Ducem Sabaudiæ præstare securum de ære illo alieno. Consentit etiam regia majestas, Ducem intercedente illo promisso habiturum facultatem recuperandi genias ab ipso oppigneratas, ut vel ex hoc ipso momento depositarij maneant ritè & validè exonerati. Cùm verò sors ea quadringenta nonaginta quatuor millium tantummodo partẽ facere possit illi⁹ pretij, ad quod evaluato districtuum illorum, quos superius recensuimus, secundum computum exactè initum, per æstimationem, promittit regia majestas, sese post liqudiationem redditũum factã ad evaluationem illorũ, quæ ex conventione institui debet ex ratione binarij ad centesimum, per commissarios ex utraque parte in eum finem legendos, intra unius mensis spatium, post diem istius transactionis, reliquum præsenti pecuniâ soluturam.

III. Quoniam verò Dux Sabaudiæ petit ex intercessione regiæ majestatls æs illud impendere emtioni Neocastelli & Valengini; rex omnem impendet operam, & cum Duce Longavillano curabit, quantumcunque poterit, ut venditio illa, de qua antehac sæpius fuit sermo, efficiatur, eâ tamen conditione, ut, sive transactio inter Duces Sabaudiæ & Longavillæ, propter venditionem illam Neocastelli & Valengini locum inveniat, aut non habeat, istæc cessio aut derelectio Pinierolæ, aliorumq; locorum, quæ superius memorantur, nihilominus suum sortiatur effectum plenum & integrum. Quod si emtio Neocestelli & Valengini locum non inveniat, Dux Sabaudiæ autem cogitet idem æs impendere in alias terras cum supremo jure coëmendas, ubi intercessio regiæ

majestatis ipsi possit commodare, promittit itidem pro virili omnem operam conferre.

IV. Ex consideratione superiorum etiam conventum est, ut Dux porrò obligetur ex hac transactione, dare in posterum liberum transitum per suas provincias copijs regijs, suas adjungere, forum, instruere, & annonam necessariam suppeditare (quæ pretio ungari solvatur) quãdocunque opus fuerit ad defensionem & conservationem Dynastarum & Principum, qui cum regiâ Majestate fœderati sunt; quemadmodum Dux etiam obligabitur defendere personam, & status regiæ Majestatis, adeòque successorum in perpetuum, atq; asserere in possessione & fruitione omnium illarum terrarum & locorum ex agro Monferratensi, quæ nuperrime ipsi adjudicata sunt per transactionem 6. Aprilis, anno 1631. si forte per causam, uti superius dictum, aut aliquatenus in odium istius transactionis, aut subquocũque prætextu districtus illi & citra & ultra Montes invadantur à quacunque demum vi; aut Dux turbetur in fruitione illorũ districtuũ, qui adjudicati fuerunt, in quem finem devincit quicquid est suæ Coronæ, adeò ut regia Majestas promittat suppeditare in eum finem viginti mill a peditum, & duo millia equitum, cum tormentis congruis, cum hac conditione, ut Dux suppeditet ex suâ parte duodecim millia peditum & duo millia equitum, quorum media pars militet stipendio regio; quæ copiæ utrinque sustentandæ sint, donec hostilia, quæ agitari potuerint, plenè abrogentur per transactionem pacificam, aut aliam quamcunque rationem. Promittit præterea majestas regia, ut majus compendiũ præbeat Duci ad ea præstanda, sese liberum transitum daturum per omnes suas provincias suæ obedientiæ, quibuscunque copijs militaribus, Lotharingis, Leodiensibus, & cæteris Nationibus, ex quibus Dux posset conscribere militem; ad præstandam hanc transactionem, adeòque permissurum in suo regno scribi militem, ad eum effectum necessarium, cui deducendi forum annonarium, justo pretio, uti superius dictum aperiat.

V. De-

V. Declarat etiam regia majestas hac transactione, si Dux Sabaudiæ acquirat supremo cum jure Neocastellum & Valenginum, sese ipsum defensuram, si vim patiatur, sicuti & cæteras ipsius provincias, quæ ipsum agnoscunt Dominum.

VI. Promittit denique regia Majestas, tormenta, quæ Pinierolæ inveniuntur, Duci reddenda, aut parem numerum exhibendum, ubicunque locorum, in ipsius provincijs, ad voluntatem utriusque.

VII. Ad observationem verò istius transactionis Dux obligat omnia & singula sua bona, præsentia & futura; quemadmodum dicti legati illa Majestatis regiæ & Coronæ Gallicanæ, unde promiserunt ratihabitionem puram & simplicem, in debitâ formâ, intra unum mensem, post absolutam hanc transactionem, quam Dux & Legati signârunt, & insignibus suis roborarunt appositis.

Taurini, die quinto Julij, anno 1632.

Signatum.

AMEDEUS.
THOIRASIUS.
SERVIENTUS.

Quamvis hoc ipso die perfecta fuerit transactio cessionis & derelictionis, quantum spectat Pinierolam, Ducadum, Rodevalcum, Buriascum superius, Costagrandā, & quicquid jacet in confiniis Pinierolæ, pago Abbatiæ & Valle Leuniæ, cum finibus, pagos & fortalitia Perusæ, Pinassæ, Villarsi Portarum, utrumque Diblonum cum finib⁹, aliasq; terras quæ cōstitui possent in Valle Perusæ præter illas, quæ dependent in Valle Perusæ ad sinistram, quâ itur ex Pinierolâ ad vallem Pragelasii, trans rivum Clusonii, inter Ducem Sabaudiæ & Legatos extra ordinem regis, cuius conditiones differunt ab illis, quæ attingunt transactionem de permutatione loci & terræ illius, & convenerunt Querasci, ultimo Martii, anno 1631. utique conventum est, inter Ducem & legatos per articulos consignatos, trans-

actionem istius diei tantummodò factam esse apparenter, ut publicè ostentetur, & eo modo liceat secretas habere conditiones transactionum secretarum, quæ de permutatione sunt initæ, Raiæ & Querasci, quibus tamen istæc, ficta utique & simulata, nulla & nullius effectus, in omnibus, quæ differentiam arguant à Querascianâ ultimi Martis, anno 1631. veracis utique, in robore & virtute, & quantum opus est, nihil deroget; hinc Dux & legati nomine regis, nullâ habitâ ratione transactionis hodiernæ, denuò sese obstringunt ad integram illius executionem, secundum formam & tenorem, tum quoad illam permutationem, tum quoad alias omnes clausulas & conditiones insertas.

Quoniam verò transactio istæc publica penitus relinquitur annullata, declarat regia Majestas, quando Dux acquisiverit Comitatum & summum jus Neocastelli & Valengini aut alias quascunque terras, cum consensu regis; tum sese & successores tenebuntur quotiescunque vim patiantur, eas defendere, & conservare Duci ac successoribus, quemadmodum regia Majestas tenetur per transactionem secretam Querascianam, ratione omnium cæterarum provinciarum, quæ Ducem agnoscunt Dominum.

Et ut amplius comprobetur mens regiæ majestatis & Ducis, de observatione inviolabili pactorum Querascianorum, & executione fideli, conventum est, ut omnes omninò comprobationes, quas Dux poterit dare ad præstanda pacta in Hispaniâ inita, 27. Nov. anno 1631 inter ipsum & rempublicam Genuensem, neque etiam executio, quam ea pacta sortientur, nihil impediant, quin regia majestas & Dux maneant utrinque obstricti ad conventa & transacta Quærasciana, ultimo die Martij 1631. de bello Genuensi, ad tempus & conditiones illic comprehensas, cùm Dux in eum finem voluerit terminare per pacta. 27. Nov. 1631. in Hispaniâ perfecta, tantummodo litem, cum republicâ de terrâ Sucarellâ, neutiquam intellectâ illâ, quam de limite & transitu suo modo ab eâ flagi-

flagitet, nec de alijs postulatis *Ducis*; in cujus rei testimonium signaverit.

Factum Taurini, 5. Julij. 1632.

Signatum.

AMEDEUS.

Promittimus nos, & nos obligamus ad ratihabitionem omnium transactorum, quæ hîc secretò fiunt à rege, intra unum mensem, adeò ut nihil hic immutetur, aut diminuatur.

Signatum.

THOIRASIUS.
SERVIENTUS.

CAPUT XVIII.

Articuli transacti inter serenissimum & Potentissimum principem, Ludovicum XIII. Christianissimum regem Galliæ & Navarræ; & Serenissimam ac Potentissimam Dominam Principem Christinam, Reginam designatam, & Principem hæreditariam Suecorum, Gothorum Vandalorum &c.

INfra scriptus Axel Oxenstiern, liber Baro de Kunith, Dominus de Fiholmen, & Tydoën, Eques Ordinis, Consiliarius ordinarius, & legatus per universam Germaniam, adeoque per omnes omninò execitus Serenissimæ Reginæ Dominæ ac Principis Christinæ, Reginæ

designatæ, & Principis hæreditariæ Suecorum, Gothorum & Vandalorum, *Principis* Supremæ in Finlandia, Ducis in Eſthoniâ & Careliâ, noſtræ clementiſſimæ & optimæ Dominæ, votum facimus omnibus, quorum intereſt.

Poſtquam factum, ut à biennio, & per univerſum tempus, quod tranſijt ab obitu Sereniſſimi & potentiſſimi Principis, Guſtavi Adolphi, regis Suecorum, Gothorum & Vandalorum, Principis ſupremi in Finlandia, Ducis in Eſthonia & *C*arelia, optimi noſtri Domini, cujus memoria eſt glorioſiſſima, conſultum videatur, ad bonum & commodum amicorum communium ex fæderatorũ, & inprimis ad refocillationem Statuum per Germaniam oppreſſorum, faciendum fædus cum Sereniſſimo & Potentiſſimo Principe, Ludovico XIII. Chriſtianiſſimo rege Galliæ & Navarræ; & in eum finem Sereniſſimæ Majeſtates regiæ per Oratores ſuos concluſerint pacta. 16. Jan. anno 1631. Bernvvaldi, in marchionatu Brandenburgico, ad conditiones ibi perſcriptas; duo etiam reges hactenus fideliter & potenter ſervaverint, eouſque denique, ut majeſtas regia Sueciæ tantam impenderit curam & fervorem, ut non dedignaretur acquirere ſalutem & libertatem amicis oppreſſis proſtituto ſanguine, quem generosè profudit. Itaque ne filum tam generoſæ telæ relinquatur imperfectum, & juſto hoc fædere expirante, aut ſaltem tepeſcente paulatim, in grande detrimentum & mærorem vicinorum oppreſſorum; conſultum videtur, revocare & confirmare fædus illud inter Sereniſſimum regem regnumque Galliæ, & Sereniſſimam reginam, regnumque Sueciæ.

In eum finem, cum ex parte Sacræ & regiæ majeſtatis in Galliâ huc miſſus ſit Illuſtriſſimus *M*anaſſes, Comes Baſij, Eques, Dominus Fequerij, Campiductor, & legatus extra ordinem per univerſam Germaniam, cum ampliſſimâ poteſtate agendi & concludendi hoc fædus: nos invicem collocuti, & poſt varios ſermones accuratè relegentes omnes omninò articulos iſtius tranſactionis, inter reges noſtros, & utrumque regnum Sueciæ ac Galliæ, eandem renovavimus, ex ordine, ut ſequitur.

I. Ex hoc ipso momento constabit arctum fœdus inter Serenissimam reginam Sueciæ & Christianissimum Ludovicum XIII. regem Galliæ, eorumque duas Coronas, ad defensionem communium amicorum respectivè & principaliter illorum, qui per mutuum consensum accesserunt ad hoc fædus, adeò ut ex hoc ipso momento, & in posterum, ratio habeatur eorum, ne detrimentum patiantur libertatis, dignitatis & quietis: ut securitas maris Balthici & Oceani conservetur, & inprimis ut opera detur, quo constabiliatur & confirmetur bona & æqua pax in Imperio Romano, sine dispendio cujuscunque fæderati.

II. Cùm verò experientia planum fecerit, pacem sine armis factã plerunq; minus diu servari, ob inter pretationes, quibus pingitur, & vaframenta, quæ ad eam concutiendam, adeòque frangendam adhibentur, hinc stat, defendere & conservare amicos communes armatâ dexterâ, in quem finem regina & regnum Sueciæ, cum omnibus illis, qui accesserunt, aut accedent ad hoc fædus, sustentabunt & alent suis stipendijs suas copias pedestres, aut quantascunque requiri videbunt ad repulsandam vim hostilem: numerus autem illarum minimus efficiet triginta millia peditum, & sex millia equitum, donec ex communi mente bona pax ex hocce bello oriatur.

III. Ut autem onus istius belli sustinere queant, rex Galliæ suppeditabit annuatim reginæ & regno Sueciæ, in gratiam istius fæderis, millionem librarum turnesiarum, duabus vicibus solvendum; primâ vice ad 15. May, alterâ ad 10. Novembris, Lutetiæ *Parisiorum*, aut Amstelrodami, juxta majorem opportunitatem, & rerum usum; ad arbitrium utique reginæ & Regni Suecici, qui in eum finem mittent eo locorum Oratores suos & fiduciarios, qui pecunias illas recipiant, sine ullâ morâ.

IV. Miles scribi, nautæ colligi, naves conduci aut fabricari, translatio rerum ad bellum necessariarum poterunt fieri in omni libertate per quorum libet fæderatorum provincias, quam gratiam hostibus negabunt.

V. Disciplinæ militaris, & fugitivi tradentur in manus Dominorum suorum, ut bonâ & brevi justitiâ defungantur.

VI. De sacris, regina Sueciæ & regnum, sive legati ipsorum & fæderati nihil audebunt in provincijs occupatis, nisi ex legibus & constitutionibus Imperij, adeò ut exercitium religionis Catholicæ Romanæ inviolabiliter sustenteturin locis, ubi inveniatur: ut post exactum ab Ecclesiasticis sacramentum, qui fidem & homagium præstiterint reginæ Sueciæ, aut confæderatis, nulla vis ipsis inferatur, neque bona raptentur, quantum præsens rerum conditio feret.

VII. Cùm hactenus Dux Bavariæ, & Principes Ligæ Catholicæ tam obstinatè recusarint neutras partes, ut non sit, cur voluntatem sequiorem quis ab illis speret, ut nihilominus colatur amicitia & authoritas Christianissimi regis Galliæ, qui urget, ut neutras velint subire; integrum fuerit Majestati Christianissimæ, denuò provocare Ducem Bavariæ, & Ligam Catholicam, an neutras velint colere per Imperium Romanum; libertas tamen reginæ & Confæderatis Majestatis illius relinquatur statuendi de hoc negotio, secundum cursum & opportunitatem temporum: quicquid autem collatis suffragijs ex utraque parte placuerit, inviolabiliter servabitur.

VIII. Quicunque quærent hoc fædus non tantum suscipientur, sed etiam, quamvis omnes reliqui principes, sive Germaniæ, sive exteri invitentur, ad eam legem, ut suscepti, caveant publicè favere, aut secreto, suo aut alieno nomine, partes hostium; non nocebunt regibus, aut communibus ipsorum amicis & fæderatis, non denique causæ communi, quin imò pro virili contribuent, & per conditionem particularem, ad sumtus in hoc bellum necessarios.

IX. Quod si ex speciali Dei gratiâ occurrat occasio de pace agendi, id tantũmodò fiet ex cõmuni consensu fæderatorum, ne quid suscipiatur aut determinetur in cujuscunque dispendium; quicunque verò ulterius abierit, ab omnibus fæderatis habeatur loco hostis.

X. Fædus

X. Fædus hoc constabit, donec turbæ & motus, qui hâc tempestare Germaniam concutiunt, componantur, & firma pax constabiliatur.

XI. Quod si contingat, post pacem conclusam, aliquē fœderatorum facere aut tentare aliquid contra promissa & transacta in pactis pacificis, omnes reliqui fœderati tenebuntur conjungere, sine tergiversatione, vires suas, ut armati hanc injuriam repulsent, post unius mensis saltem admonitionem: Id quod inviolabiliter servabitur per decennium, à die pacis firmatæ.

Articuli isti fuerunt sic transacti nomine Serenissimorum regum & reginarum, tum regnorum Galliæ & Sueciæ, ut ab ipsis sustineantur in suo robore & vigore: id quod certum facimus, ad confirmationem cujus rei signavimus propriâ nostrâ manu, & obsignavimus sigillo nostrorum insignium.

Datum Hailbrunnæ, die 9. Aprilis, anno 1633.

CAPUT XIX.

Transactio de pace inter Ludovicum XIII. regem Galliæ, & Carolum III. Ducem Lotharingiæ, in castris ad Nanceium, anno 1633. die 6. Sept. inita: cum articulis, qui transactioni accesserunt Charmesij, eodem anno, die 20. Sept.

CUm rex gravissimis de causis de Duce Lotharingiæ conqueri posset, tum propter divesas collusiones, machionationes & vaframenta, quæ instituit, ut eluderet transactiones inter regiam majestatem & ipsum vici, ultimo Septembris, anno 1631. & Liverduni, die 26. Junij anno 1632. initas; tum propter invasiones & hostrlia,

quibus fæderatos regis læserat; cum transactiones illæ etiam erga fæderatos regiæ majestatis prorsus viam diversam præscriberent.

Accessit etiam ratio matrimonij prætensi, quod inter fratrem unicum regis & Principem Margaritam, sororem Ducis coierat, non solũ absq; permissione regis, sed contra clarissimam defensionem, quam Dux à regiâ majestate receperat, per manus eorum, qui missi venerant, & omnem operam intendebant, ut bonâ cum regis gratiâ id fieret.

Tum etiam, quod postquam Dux fruitur provincijs quas possidet, nunquam præstitit homagium quod debet regiæ majestati, propter Ducatum Barrensem, nè lectis quidem Commissarijs, quod debebat, ad disquirenda diversa alia jura & prætensiones, regiæ majestati adversus ipsum competenti. Hinc rex invitabatur ad arma, ut ea inferret provincijs Ducis, donec ad offensarum istarum agnitionem & emendationem redigeretur.

Postquam autem Dux regiam majestatem suppliciter rogavit per Cardinalem Lotharingiæ, fratrem suum ut gratiam faceret errorum in superioribus definitorum & obtulit regiæ majestati omne obsequium, quod ad eluendas istiusmodi maculas, requiri possit: constitutum est inter Cardinalem Richelium ex parte regis, & Cardinalem Lotharingiæ, qui nitebatur potestate generali ex parte Ducis Lotharingiæ, uti consequitur.

Ut Dux de novo abdicet omnia fædera, quæ adversantur Gallicano; protestetur nullas in posterum collusiones habiturum, in dispendium regis, & nominatim cum domo Austriacâ, sive per Germaniam, sive per Hispaniam, neque cum quocunque particulari, qui extra obsequium & gratiam regiæ majestatis versetur.

Dux in posterum regi inserviet erga quosvis & contra omnes, sine ullâ exceptione: idque cum omnib⁹ suis viribus, quas conditio suæ reipublicæ possit permittere.

Et ut auferat omnem suspicionem, ac si capax esset cujuscunque instituti adversus fæderatos regiæ majestatis, semetipsum adstringit, ut nulla unquam arma corripiat, per tempestatem istam Germaniæ, sine claro regiæ majestatis consensu. Pro-

Promittit etiam Dux extemplo copias exauctorare , quam primum regia majestas ab Oxenstierna , protocancellario Coronæ Suecicæ & confæderatorum fidem acceperit, de eo non invadendo, adeòque suas copias ex provinciâ deduxerint: præter Comitatus Sarverdensem & Bokenheymensem, quos modo occupaverant.

Propterea suppliciter rogat regem Dux , ut de jure suo in illos Comitatus cognoscat, & de causa eos repetendi, mediumque sese interponat; cùm Dux ipsius arbitrio velit stare , modò Cancellarius Oxenstierna cum confæderatis idem faciat.

Ut Nanceium deponatur intra triduum in manus regis, qui cum eo præsidio illic commoretur, quod videbitur, donec institutum Ducis laudabile, & compositio turbarum per Germaniam, succidat surculos istiusmodi machinationum & ausorum, quomodo hactenus adversus tegem, & ipsius fæderatos est usus.

Etiam donec matrimonium illud prætensum inter fratrem unicum regis, & Principem Margaritam , sororem Ducis, declaretur nullum, per vias legitimas & validas. Ut autem id consequi liceat, Princeps Margarita intra quintum decimum diem tradetur potestati regis, qui consultum putat, ut ipsa Nanceij habitet, ubi facilius illustrari queant circumstantiæ, matrimonium illud prætensum comitatæ.

Denique donec lites, quæ possunt intercedere regi cum duce, ob provincias, quas possidet, æquabiliter decidantur : quo in negotio sine remissione & dilatione semper utrinque sudabitur, dum interea regiâ majestas & Dux maneât in omnibus juribus, quæ sibi quisque acquisita credit in eum usque diem, adeò ut nihil eorum argui queat abdicatum ex virtute istius transactionis. Etiam constitutum fuit, ut Ducatus Barrensis relinquatur in eo statu, in quo est, in occupatione per Parlamentum Parisiense constitutâ, donec regiæ majestati sit satisfactum, quantum ratio illius Ducatus postulat.

Præterea etiam conventum est, ut regia majestas, regijve ministri nullatenus contingant redditus Lotharingiæ,

giæ,& provinciarum atque annexarum:quibus Dux aut ſucceſſores,aut quibus cauſa competit; fruentur liberè, quemadmodum & urbs Nanceij reſtituetur Duci bonâ fide aut ſucceſſoribus,& cauſam habentibus, qunmprimum ſuperiora fuerint executioni mandata.

Dum verò Nanceium in manibus regis fuerit relicta, licebit Cardinali Lotharingiæ illic habitare,ſi volet, cū libera fruitione omnuium jurisdictionum & jurjum: præter ea,quæ imperium militare ſpectant quod penitiſſimè geret,quemcunque rex illic relinquere voluerit: Is tamen Cardinalem colet pro dignitate natalium & conditionis,teſſerâ etiam quæſitâ.

Ut autem majori cum dignitate in urbe ſit, & Palatium Ducale in veteri urbe conſpiciatur, præſidinm Gallicanum, ſi Cardinali id domicilium allubeſcat,in novā urbem demigrabit univerſum, ut in veteri urbe nihil prorſus retineat, præter duo propugnacula, & portam utrique urbi mediam, ubi licuerit præſidiarijs ſecuram capere ſtationem,prout conſultum videbunt.

Rex opportunum retur, ut, ſi Cardinalis cohortem centenariam lectiſſimorum virorum ad cuſtodiendum veſtibulum domicilij ſibi ſponte adſciſcat, omnia tormenta, arma, & apparatus belli, uti nunc in veteri urbe inveniuntur,tunc in novam transferantur.

Milites, qui præſidij ratione in iſtum locum imponentur,nullatenus moleſtie runt incolis, ſed eam diſciplinam colent, ut querimonijs nullum locum faciant.

Quod ſi diverſum contingat, quacunque de occaſione, promtè remedium adhibebitur, ad incolarum bonam voluntatem.

Cùm autem fieri poſſit, turbas Germaniæ non adeò citò componi,uti regia majeſtas optat,& nemo non deſiderat; conventum eſt, ut bello ultra quadriennium ſerpente conditiones iſtius tranſactionis prius præſtentur, & regia majeſtas depoſitum Nanceij remittet urbe in manus Ducis Lotharingici aut ſucceſſorum, cau-

ſamve

ſamve habentium reſtitutâ, quâ pleniſſimè & juxta jura quibus prius utebatur, eâdem fruatur.

Factum in Caſtris ad Nanceium, die 6. Septembris, anno.1633.

Signatum.

CARDINALIS RICHELIUS.
CARDINALIS LOTHARINGICUS.

Articulus à tranſactione ſuperiori ſeparatus.

Ex ſerie tranſactionis factæ & abſolutæ hoc die inter Cardinalem Richelium nomine regis, & Villanum ac Johanninum, nomine Ducis Lotharingici: quà conventum eſt, ut urbes & citadellæ Stenæi, Iameſij ac Clemontij deponantur in manus regis intra certum tempus: conventum eſt, ut Cardinalis Lotharingiæ adeat in craſtinum regem, & obſidis inſtar in eo loco maneat, uti regi viſum fuerit, donec loca illa tradantur in manus regiæ maieſtatis, quæ modo obſes promittat, nihil auſurum Ducem, itidem promittet temperantiam armorum.

Factum Liverduni, die 26. Junij, anno 1632.

Signatum.

HENRICUS LIVRONIVILLANUS.
IOHANNINUS.

In tabulas publicas relatum, audito procuratore regio Pariſiijs in Parlamento, die 20. Decembris, anno 1633.

Signatum.

TILIETUS.

Visâ

Visâ trãsactione superiore, quæ inita fuit inter Cardinalem Richelium ex parte regis, & Cardinalem Lotharingiæ, fratrem meum, ex meâ parte, declaro ego hoc ipso actu, me gratam habere eam, velle etiam, ut locum habeat, adeoque integrum effectum, cum auctario, quod sequitur.

Ut non solùm porta, quæ inter utramque urbem est media, cum duobus propugnaculis in potestate regis sint, sed insuper & altera porta veteris urbis, quæ dicitur Nostræ Dominæ: idque ad evitanda incommoda, quæ ex suspicionibus generari possent nisi hæc ita constituãtur.

Ut ad propositionem à Cardinale Richelio factam, Dux Lotharingiæ possit versari, Nanceij, quando voluerit, uti superius dicitur de Cardinale fratre ipsius, cui licitum sit illic habitare cum omnibus honoribus dignitati Ducati congruis.

Quamvis Nancejum per articulos transactionis superioris debeat regi tradi in quadriennium modò intra tertium mensem Dux tradat Principem Margaritam, in manus regiæ Mejestatis, cui placuerit, eam pro dignitate & conditione habere; Dux assentitur, uti idhoc ipso momẽto facit ad dissolutionem matrimonij, quæper vias legitimas & validas instituatur: ubi reliqua capita etiam transactionis fuerint impleta, tum regia majestas restituera Nanceium, sine ulteriore morâ, munimentis solo æquatis, si videatur.

Factum Charmesij, die 20. Semptembris, anno. 1633.

Signatum.

CAROLUS DUX LOTHARINGIÆ.

Nos subsignati, Cardinalis Richelius, ex virtute potestatis per voluntatem regis mihi collatæ, declaramus acceptare nomine regiæ majestatis articulos superiores, uti signati sunt à Duce Lotharingiæ, & promittimus eos ratos

ratos facere per regiam majestatem, quemadmodum & transactionem, signatam à Cardinale Lotharingiæ, die 6. hujus mensis.

Factum Charmesij, die 20. Sept. anno 1633.

CAPUT XX.

Transactio confœderationis & societatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ &c. & Principes Statusque Protestantes Circulorum ac provinciarum Electoralium, per Franconiam, Sueviam & tractum Rheni, inita Francofurti ad Mœnum, anno 1633. die 15. Septemb.

CUm Serenissimus ac Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus Ludovicus XIII. Franciæ & Navarræ rex Christianissimus: & Serenissima & Potentissimaque Princeps ac Domina, Domina Christina, Suecorum, Gothorum Vandalorumq; designata regina, ac Princeps hæreditaria, magna Princeps Finlandiæ &c. fœdus ante biennium inter præfatum regem Christianissimum, & Serenissimum quondam ac potentissimum Principem ac Dominum, Dominum Gustavum Adolphum, gloriosissimæ memoriæ, initum proximo elapso mense Aprilis Hailbronnæ novis desuper comprehensis articulis renovarunt. Præterea rex Christiassimus per suæ majestatis legatum Extraordinariū, illustrissimū Dominum de Feuquieres, cū corona Sueciæ, Cōfœderatos quatuor superiorū Imperij Circulorū, nimirū Electoralis, Frāconii, Suevici & Rhenani Ordines, ad idē fœdus invitavit; necnon dictus Dominus Legat⁹ Regis Extraordinarius apud Ordines Ordinumque Legatos hoc tēpore Frācofurti ad Mœnum congregatos repetiit: præfati, Ordines Ordinumque legati, prævio inter suam Excellentiam ac ipsos habito tractatu, certis tamē conditionibus

&declarationibus adhibitis,& cum oblatione Dominorum Confæderatorum absentium subsecutura Ratihabitionis in supra nominatum inter utramque Coronam renovatum fædus per Confæderatorum legatos, quos brevi ad Christianissimi regis majestatem præsentes Ordines, Ordinumque legati mittere decreverint, perficiendum & confirmandum consenserunt, uti harum præsentes respective perficiunt & confirmant. Sunt autem articuli fæderis subsequentes.

I. Sit ex hoc die fædus inter Christianissimum Regem, Ludovicum XIII. regnumque Galliæ, & Serenissimam reginam Christinam, regnumque Sueciæ, pro defensione suorũ respective communiũ amicorum eorũ præsertim, qui sese huic fæderi communi cõsensu adiunxerint, atque & horum libertati, dignitati & quieti nunc & in posterum consulatur, securitas maris Balthici & Oceani conservetur, & maxime ut imperio Romano æqua & secura pax, reservato cuique Confæderatorum iure suo, stabiliatur.

II. Quoniam vero pax sine armis quæsita (teste experientiâ) fraudibus plerunque obnoxia esse solet, hostiumque animus à iustâ satisfactione, & illætarum injuriarum reparatione hactenus sit alienior; idcircò communium amicorum salus armatâ manu vindicetur, atq; regina regnumque Sueciæ cum suis per Germaniam Confæderatis, qui cùm illâ stant, aut stare volunt, copias, quas habent, haud sufficere suæ defensioni, & adversus hostem iudicabunt, quæq; ad minimũ triginta millibus peditum, & sex millibus cataphractorum constabunt, suis sumtibus alet, sustinebitque, donec bello præsenti pax præfacta communi consensu inventa fuerit.

III. Sumtibus verò hisce bellicis sustnendis Rex Galliæ quotannis Reginæ Regnoque Sueciæ, favore huius Confæderationis contribuat librarum Turonensium NN. eiusque summæ mediam partem decimo quinto mensis May; alteram mediam 15. mensis Novembris Lutetiæ Parisiorum, vel Amstelrodami in Bataviâ, prout reginæ, regnoque Sueciæ commodius acciderit, eius optioni relinquitur, Deputatis ad id eorum ministris

ſtris infallibiliter, ac ſine dilatione numerandam, tradendamque curet.

IV. Conſcriptio militum ac nautarum, conductio navium, exportatio rerum bellicarum utrique parti interritorijs Cōfœderatorũ libera ſit, hoſtib⁹ verò denegata.

V. In diſciplinam militarem delinquentes, & fugitivi, domino ſuo pro adminiſtranda in eos juſtitia tradātur.

VI. Regina regnumque Sueciæ, aut eorum vice fungentes, cum omnibus Confœderatis, in negotio religionis non aliter ſe gerant in locis occupatis, deditiſve, quã ſecundum leges & conſtitutiones imperij, atque in locis ubi Catholicæ Romanæ exercitium repertum fuerit, in integro inviolabiliter remaneat, neque perſonis aut bonis Eccleſiaſticorum, qui ſubditi Reginæ Sueciæ, fœderatorumque manentes, fidem & obſequium dederint, ſervarint præſtiterintque, noceatur, in quantum præſens rerum ſtatus ferre potuerit.

VII. Sprevit & rejecit hactenus Dux Bavariæ, & liga Catholica oblatam Neutralitatis exercendæ facultatem, ut de eâ non immeritò cogitatio omnis deponenda videatur; at cum Chriſtianiſſimus rex Galliæ eandem etiam nunc urgeat, datum id ſit amicitiæ, authoritatique Suæ Majeſtatis, & liberum ſit eidem, Ducem Bavariæ atque ligam Catholicam in Romano imperio provocare ad Neutralitatis amicitiam, aut alium Tractatum; ita tamen ut liceat Sereniſſimæ Reginæ Sueciæ, Suæque Majeſtatis Confœderatis id ſuper hoc rejecto ſtatuere, quod videatur ex uſu ſuò ac temporum rationibus eſſe. Quicquid verò communi utriuſque partis conſenſu conſtitutum approbatumque fuerit, id ratum inviolabiliter ſervabitur.

VIII. Ad hoc fœdus quicunque alij Status & Principes, ſive in Germaniâ, ſive extra eam voluerint accedere, non admittantur tantùm, ſed & invitentur, idque apud adverſarios caveatur, ne clam aut palam, ſuo vel alieno nomine, adverſæ parti faveant, aut regibus præfatis, eorumq; communibus amicis & Confœderatis, vel cauſæ communi noceant; quin potius ſinguli ad hoc bellum ſumtus pro viribus & peculiari conventione contribuant.

IX. Quod ſi per Dei gratiam occaſio tractandi de pace ſe offerat, ex communi Cōfœderatorum conſilio tractetur, nec confœderatorum ullus ſine altero quicquam in eo aggrediatur, ſtatuat, pactum juret: ſi quis ſecus fecerit, à fœderatis pro hoſte habeatur.

X. Hoc fœdus eo uſque duret, donec præſentes in Germaniâ motus ſedati fuerint, atque pax firma ſtabilita.

XI. Si poſt pacem initam contigerit alicui Confœderatorum ea, quæ in tractatis pacis promiſſa & concluſa erunt, non ſervari, aut illi bellum inferri ex causâ & occaſione præſentis fœderis; teneātur fœderati, invitis auctoribus, arma ſumere ſine morâ aut tergiverſatione, ad repellendam injuriam, ſtatim atque poſt menſem ex eo quo fuerint ab injuriam paſſo admoniti, idque obſervetur ad die firmatæ pacis.

Declaratio ſexti Capitis Confœderationis.

Quemadmodum in negotio religionis Chriſtianiſſimi Galliarum regis mens & propoſitum non eſt, Statibus Proteſtātibus Confœderatis comprehenſis, Nobilibus liberis & immediatis Imperij ſubditis, ullo modo in ijs præjudicare, quæ antehac, & in his ipſis motibus belli ipſis competebant, ita & in futurum prædictis talibus proteſtantib⁹ omnia & ſingula jura, quæ ijs vel jure magiſtratus, vel vi, & reſpectu territorij, ſuperioritatis, aut juriſdictionis cujuſcunque tàm circa Eccleſiaſtica, quā Politica competere poſſunt, ſalva integra & illibata manere cupit regia ſua Majeſtas; ita tamen, ut illis in locis, qui à Statibus Confœderatis in poſterum occupari contigerit, & ubi Catholica Romana Religio ante exortum bellum inteſtinum ſemper viguit, & adhuc viget, ejuſdem exercitium inpoſterum quoque relinquatur, neque tollatur, neque impediatur, donec per futuros pacis tractatus, quibus tota hæc Confœderatio, & in ſpecie hoc pactum nihil penitus obſtabit, derogabit, vel impedimento erit, ſalvo articulo nono, niſi aliter inter partes conveniat.

Decla-

Declaratio & additio ad septimum Confœderationis punctum.

Circa secundum Dominorum Statuum dubium si regiæ Majestatis sinceritate freti omnes certi & securi esse, debent, suam majestatem nullo modo permissuram, ut ex regno suo hostes protestãtium directè vel per indirectum juventur aut supportentur, & ne ex viciniâ hoc fiat , quantum fieri poterit aversuram; quandoquidem sua Majestas illos aliâ mente vel intentione ad suum fœdus non invitat , quam pro suo stabilimento & conservatione.

In fidem quorum omnium Serenissimi regis Christianissimi Legatus extraordinarius , Illustrissimus Dominus de Feuquieres & c. ut & congregatorum Ordinum , absentiumque Ordinum Legatorum hoc nomine deputati hasce præsentes suis subscriptionibus & sigillis subsignarunt.

Actum Francofurti ad Mænum , 5. Sept. anni 1633.

Nomine Electoris Palatinatas & reliquorum D. D. Principum Confæderatorum.

Nomine Dominorum Comitum & Baronum & Confæderatorum.

Nomine liberarum Civitatum Imperij Confæderatarum.

CAPUT XXI.

Cessio & translatio Ducatuum Lotharingiæ & Barri in Cardinalem Lotharingiæ, à fratre, Duce Lotharingiæ, facta Mirecurtij, die 19 Januarij, anno 1634.

CArolus per gratiam Dei Dux Lotharingiæ, Marchio Dux Calabriæ, Barri, Geldriæ, Marchio Põtis Mussoni &

Neamenij, Comes Provinciæ, Validimontij, Blamontij, Zutphenæ, Salmæ, Sarverdenæ &c. omnibus præsentibus & futuris Salutem.

Quamvis ab eo tempore, quo Coronam istam capessivimus, omnem contribuerimus operam, curam & officium, quæ existimabamus, sufficere, ad servandos Status nostros & Subditos in pace & tranquillitate, quam desiderabamus; & ut satisfaceremus officio, quod nobis commune est cum omnibus Principibus supremis, qui subditis quietem conciliant: Didicimus nihilominus hactenus, nos parum proficere in illâ curâ, quam semper gessimus, non solummodo de conservanda subditis nostris tranquillitate, sed etiam de benevolẽtiâ cum principibus vicinis propagandâ.

Quamvis igitur omnem exercuerimus industriam, ut effecta responderent justo nostro proposito; illud autẽ sinistrè sumatur, quod præcipere mẽti non licuit, & amplius intelligamus, nostras actiones non eâ ingenuitate & sinceritate, quâ illas exercebamus, versari apud alios, tametsi ejus rei experimenta amplissima dederimus per submissiones à nobis postulatas, abdicatis etiam locis potissimis nostrarum provinciarum, ut dilueremus opiniones sinistras, quæ de actionibus nostris obrepebant. Cùm autem malevolentia, quæ contrarinm suasit, nos satis doceat; nostrẽ personam potius in odium incidisse, quam actiones unquam meruerint; visum est opem ab ultimo remedio petere, quod solum existimamus par coërcendo impetui, qui ulteriorem ruinam & desolationem minatur, provincijs nostris, si nempe in fruitionem, administrationem & gubernationem provinciarum nostrarum introducamus eum virum, qui plus fiduciæ inveniat, quam nobis licuit hactenus acquirere per omnes omninò vias, quas judicare potuimus congruas, ut ita testemur desiderium integrum, quomodo quietem subditorum nostrorum præferamus nostris proprijs votis.

In eum finem constituimus apud nosmetipsos, non electum iri virum, cujus actiones majorem fiduciam præstare queãt, potiorẽ nostro charissimo & dilectissimo fra-

fratre, Domino Nicolao Francisco Lotharingo, Cardile, qui cæterum noster est legitimus & putativus hæres, ex cujus actionibus nobis tantūdem promittimus prosperitatis, quantum ad successus optatos de restauratione & conservatione nostrarum provinciarum fuerit necessum.

Ex istis causis, alijsque considerationibus, quæ nobis hoc persuadent, & inprimis ob benevolentiam particularem, quâ fratrem nostrum complectimur, tum propter proximitatem nostram, tum propter virtutes, quas in eo agnoscimus laudatissimas, notum facimus, Nos, postquam sæpius & diversis vicibus maturè deliberavimus hanc sententiam in nostro Senatu, in præsentia fratis nostri, & aliorum principum nos sanguine contingunt, dynastas & præfectos nostræ Coronæ, ex nostrâ propriâ scientiâ purâ, ingenuâ & liberâ voluntate, dedimus, cessimus, contulimus & transportavimus, damus, cedimus, conferimus & transportamus, per donationem inter vivos, ex purâ liberalitate, & ut ne contravenire quidem possimus ob quamcunque causam & considerationem, fratri nostro præsenti & accipienti, cum conditione tamen istâ, ut si superstites ipsi fuerimus, ad nos redeant, Ducatus nostros Lotharingiæ & Barri, terras & dynastias in iis comprehensas, annexas & dependentes, quemadmodum prædecessores nostri & nos fruiti sumus, eas tenuimus & possidimus antehac & usque in hunc diem, adeoque generaliter universa nostra bona, terras & possessiones, jura, nomina rationes & actiones, quæ nobis cōpetunt, sive ex proprietate, sive ex usufructu, quocūque demum titulo, adeò ut nihil inde reservetur aut excipiatur.

Quos Ducatus, terras & Dynastias, adeòque omnes reliquas omninò possessiones, & alia jura nobis competentia, ex hoc ipso momento abdicavimus & abdicamus per istas præsentes, quibus oneravimus & oneramus fratrē nostrum, tanquam verum Dominum, proprietarium & possessorem illorum, Volumus & intelligimus, ut per traditionem præsentium ipsus sit & maneat realiter ac actualiter oneratus & possessionis tenax illorum Duca-

tuum, terrarum & Dynastiarum, adeòque jurium, nobis competentium : eá lege & conditione attamen, ut teneatur & obligetur solvere & expungere õnia & singula nostra nomina æris alieni, tàm personalia, quam realia, legitimè contracta usque ad hunc diem præsentis Cessionis, transportationis & Donationis.

Hinc in mandatis damus omnibus nostris Mareschalcis, Seneschalcis & Rationum magistris Lotharingiæ & Barrij, Ballivis, præfectis, legatis, procuratoribus generalibus, eorumque substitutis, & omnibus omninò nostris officiarijs, Justitiarijs, ligijs & subditis, quantum unicuique ipsorum congruit, ut præsentem Cessionem, Transportationem & Donationem lectam, promulgatam & in tabulas publicas relatā, sequantur, conservent & exequantur, curentque ut omnes juxta suam formam & tenorem eam sequantur, conservent & exequantur.

Id ut rectius fiat, adeòque ut agnoscatur & curetur agnosci frater noster pro principe Naturali & Supremo, remisimus & remittimus ipsis sacramentum, quod olim nobis præstitere volumus & intelligimus, ut omnes omninò honores, officia & obsequia, quæ ipsi ex serie istius Transportationis, Cessionis & Donationis debentur, ipsi præstentur eo & pari modo, quo hactenus tenebantur & obligabantur nos ipsos colere. Id enim volumus. In cujus rei testimonium præsentes hasce literas signavimus manu nostra jussimusque apponi & appendi magnum nostrum sigillum.

Datum Miracurtij, die 19. Januarij, die anno 1634.

Ita signatum	CAROLUS.
& in replicâ	PER SERENISSIMUM.
contrasignatum,	PER SECRETARIUM RUSSELOTUM.

& in alterâ parte scriptum.

RELATUM IN TABULAS P.
C. JOHANNINUS.
pro
C. CORIELIO.

CAPUT

CAPUT XXII.

Pacta Confœderationis & societatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ, adeoque Ordines generales Unitarum provinciarum per Belgium, inita Hagæ Comitis, anno 1634. die 16. Aprilis.

ORdines generales provinciarũ per Belgium unitarum agnoscunt omni cultu & gratitudine beneficia favores & suppetias, quæ omni tẽpore ex Galliâ receperunt: desiderant perinde sibi cõciliare quibuscunq; modis pro virili conservationẽ & incrementũ amicitiæ laudatæ ac societatis, quâ placuit regi Christianissimo ipsos honorare, adeoque contribuere ad præsentem constitutionem rerum quicquid posset commodare splendori Galliæ bono publico Orbis Christiani, & stabilitati securitatique suæ Reipublicæ.

In eum finem legerunt Comitem Culembergium, Baronem Palanti, Witemi, Werodum à Leedest, Liosdemi, Wildemburgi, Kentfuilleri, Engoldorpi, Brachemi, Wrechemi, Nicolaum Buchorstum, Dominum Norduici & Vemmenini, Balivum & magnum magistrum rationum Rhinlandicarum. Adrianum Pavium Equitem, Dominum Hemstedæ, Hogersmildæ, Rituici, & Neokerkæ, consiliarium & Pensionarium Hollandiæ ac Westfrisiæ. Johannem Knuytum Equitem, Dominum utriusque Vosmariæ, primum nobilem, & vices gerentem Nobilitatis apud ordines Comitatus Celandiæ, ac consiliariarum ordinarium principis Auraici. Adrianum Plosium, Equitem, Dominum Udigemi, Tienhoviæ & Gleiniæ. Petrum Waltanum. Wilhelmum Ripperdamum, à Berbergemo, Borenlo & Hengello: & Bernhardum Cohendersium

ſium ab Helpenâ, ut tranſigant cum Charnaſſæo, conſiliario regiæ *Majeſtatis* in ſenatu intimo, & antehac per Germaniam legato: Qui Deputati ubi cum Charnaſſæo ſecretiores contulerunt ſermones, tandem rebus ſæpius diligenterque expenſis, ex virtute poteſtatum reſpectivè hic, ſubjunctârum, tranſegerunt, convenerunt, concluſerunt & conſtituerunt conditiones & articulos ſequentes.

I. Domini & Ordines Generales promittunt porrò bellum gerere terrâ marique adhibitis omnibus ſuis viribus, adverſus Hiſpanos & provincias ab eos dependentes, adeò ut nefas ſit tranſigere, aut ad quævis momenta pacis, induciarum, aut armiſtitij, nec directè, nec indirectè, deſcendere proximos hoſce, menſes octo ſequentes; nec etiam concludere intra duodecimum menſem; initio ſumto per Calendas May, proximè venturi.

II. Regia majeſtas promittit itidem, intra octo menſes nihil tranſigere, & intra duodecimum menſem nihil concludere cum rege Hiſpaniæ ullam tranſactionem de negotijs & litibus mutuum coortis, adeòque authoritatem ſuam interponere apud Miniſtros Coronæ Suecicæ, Principeſque Germaniæ confæderatos, ut idem faciant.

III. Iidem Ordines Generales promulgabunt denuò, & præſtabunt bonâ fide quando ſeſe præbebit occaſio, declarationem, anno 1632. ab ipſis factam, in commodum eorum, qui ſacra Romana Catholica ſequuntur in omnibus provincijs & locis, quæ unientur ipſis, & voluntariè ac præter vim accedent. De ijs verò qui vi armorum ſubigentur, quoniam poteſtate deſtituuntur ſtatuendi, aut obligandi, abſque Provinciarum conſenſu promittunt Ordines, ob frequentem regis petitionem, ſeſe relaturos ad provincias, ut diſpiciant, quantum hic regiæ Majeſtati indulgere queant.

IV. Quod ſi poſt duodecim menſes Domini & Ordines Generales velint agere de pace concludenda, aut inducijs ineundis cum hoſte; non tamen id fas erit conſtante actione præter interceſſionem regiæ Majeſtatis, ſed declarabunt eo rerum curſu hoſti ſuo per literas, actiorem, quam tum poſſent inſtituere cum eo, nihil poſſe dero-

se derogare ist transactioni, quæ nihilominus maneat in suâ formâ & valore; quemadmodum regia majestas, si pari modo agat, id declarabit itidem.

V Quoniam vero Ordines Generales ferè soli sustinuerunt per plurimos annos bellum adeò cruentum & exitiosum, quod etiamnum sustinent adversus potentissimum hostem; promittit regia potestas ipsis adnumerare per singulos annos istius transactionis, exordio per hunc ipsum diem sumto, millionem librarum, præter illum, quem promiserat in transactione, quæ incidit in diem 17. Junij, anno 1630. idest, duos omninò milliones librarum, qui adnumerentur sexto quovis mense, proportione æquali, ut exordium fiat proximis mensibus Augusti & Februarij.

Dat præterea trecenta millia librarum annua, ad rationem istam, alet scilicet, qui postuletur, legionem pedestris militiæ, parem Chastillonææ, cum turmâ equitū, aut præstabit pretium istius turmæ, ex suo arbitrio, usq; ad computum tercenties mille librarum, juxta conditiones separatatim scriptas, ex eodem die istius transactionis. Quod si ordines legionem minus postulent, neque regia majestas tenebitur solvere illa trecenta millia librarum.

VI. Quod si per annos istius transactionis Ordines Generales concludant pacta pacis aut induciarum cum hoste, rex spondet securitatem, adeò ut rege Hispaniæ quæ in pactis comprehendātur, solvente, aut juxta quemcunque prætextum, directè vel indirectè Ordines Generales invadente, in provincijs, terris & locis, quæ hoc ipso die istius transactionis possident aut obtinent, omnia penitus in bellum erumpant adversus regem Hispaniæ; tum regia majestas tenebitur idem facere, & penit' discedere cum rege Hispaniæ in bellum apertum, terra mariq; adeò ut neque pacem neque inducias pangere fas sit, nisi conjunctim, cum Ordinibus, & ex illorum consensu.

VII. Quemadmodum in casu parili, si pax aut induciæ semel concludantur, & postea rex Hispaniæ ex quocunque prætextu, directè aut indirectè aggrediatur regem in provincijs, terris & locis, quæ hoc ipso die istius trans-

actionis obtinet, ut regia majestas penitus in bellum discedat, uti dictũ fuit, Ordines itidem obligãtur ex hoc ipso momento idem præstare, & penitus à rege Hispaniæ discedere in bellum apertum, neque postea poterunt facere pacem aut inducias, nisi conjunctim cum rege, & ex ipsius consensu.

VIII. Quod autem commoda regis attinet, quæ Charnassæus scripto exhibuit, & in quosdam articulos dispescuit, quorum copia facta est ipsi, uti à Deputatis Ordinum fuit signata, si nempe regia majestas vim patiatur, aut turbetur à rege Hispaniæ, ex hac occasione, ut ad arma, uti dictum fuit, penitus sit convolandum, Ordines Generales tenebuntur in bellum discedere, & illud continuare contra Hispanos, neque pacem aut inducias facere, nisi conjunctim, cum regiâ majestate, & ex illius consensu: quemadmodum etiam regia majestas neutrũ istorum poterit, nisi conjunctum cum Ordinibus generalibus, & ex ipsorum consensu.

IX. Si Ferdinandus Cæsar, Archidux Austriæ, aut alij istius familiæ principes & dependentes, post transactionem pacis aut induciarum superiorem, ex quocunq; prætextu, directè, aut indirectè, invadãt Ordines Generales in provincijs terris & locis, quæ obtinent hoc ipso transactionis die, adeò ut Ordines Generales cogantur bellũ penitus sumere adversus Cæsarem, aut aliquem principem ac dependentem domus Austriacæ, post transactionem pacis aut induciarum superiorem, obligatur regia majestas idem præstare neque ullam aliam postea transactionem pacis aut induciarum inire, nisi conjunctim cũ Ordinibus Generalibus, & ex ipsorum consensu.

Quemadmodum in casu parili, si idem Cæsar, aut aliquis princeps & cliens domus Austriacæ, post transactionem pacis aut induciarem superiorem, invadat directè aut indirectè, ex quocunque prætextu regem in provincijs, terris & locis, quæ hoc ipso transactionis die obtinet, adeò ut regiæ majestas sumat bellum penitus adversus ipsos, Ordines Generales obligantur idem facere, & postea ab omni negotiatione pacis aut induciarum abstinere, nisi conjunctim cum Majestate regiâ, & ex ipsius consensu ineatur.

X. Istæc

X. Istæc transactio nihil derogabit illi, quæ facta est die 27. Junij, anno 1630. ut eadem relinquatur in suo robore & valore in omnibus rebus, quæ hic non comprehenduntur, constabitque illa transactio per septennium, exordio per hunc ipsum transactionis diem sumto. Quemadmodum etiam prior transactio anni 1630. continuabitur ad eundem terminum ; & putabitur veluti insertus verbotenus huic transactioni: adeò ut utraque transactio tantūdem duret, quæ renoventur & continuentur post septennium elapsum, ubi visum fuerit utrinque.

XI. Quod si verò majestas regia malit bellum sumere adversus Hispaniam, quàm millionem & trecenta millia librarum ad conditionem superiorem solvere; Ordinib⁹ Generalibus nefas erit cum hoste agere, nisi conjunctim cum rege, & ex ipsius consensu. Quemadmodum etiam regiæ majestati reciprocè nefas fuerit cū Hispanis agere, nisi conjunctim cum Ordinibus Generalibus, & ex ipsorum consensu, ubi præterea exonerabitur millione illo promisso, in transactione anni 1630.

XII. Quando autem placuerit regi bellum sumere adversus Hispaniam, prius fiet distributio æqua eorum, quæ utrinque occupabuntur.

XIII. Transactionem hanc habebunt gratam & ratam rex atque Ordines Generales, juxta formam consuetam, & quantumcunque firmissimam, intra sex septimanas, aut duos menses, ut tradatur in manus ministrorum regiorum, & ordinum Generalium, & executionem sortiatur ac complementum, juxta suam formam & tenorem.

In quorum fidem Nos superius nominati Baro Charnassæus & Deputati Ordinum Generalium, ex virtute nostrarum potestatum signavimus præsentes istas literas nostro signo ordinario, curavimusque apponi insignia.

Factum Hagæ Comitis, die quintodecimo Aprilis, anno tricesimo quarto, supra millesimum sexcentesimum.

Sequi-

Sequitur tenor potestatis, quam Baro Charnassæus, Consiliarius regis in Senatibus reipublicæ, antehac legatus regis per Germaniam, & Deputatus regis majestatis ad negotiandam hanc transactionem, exhibuit.

Ludovicus, gratiâ Dei ex Galliæ & Navarræ omnib9, præsentes hasce visuris, Salutem.

Charissimi, primarij amici, socij & Confæderati, postquam constituimus pacem & tranquillitatem in Statib9 nostris, quâ populares nostri gaudent quod Deo acceptum ferimus, ab aliquot annis, principalem hanc sumsimus curam, ut socios firmaremus & auxiliaremur, eosque adversus hostium insultus conservaremus; id quod undiquaque tum per virtutem nostrorum armorum, tum per beneficia & liberalitatem præstitimus.

Quemadmodum verò inter socios semper habuimus particularem benevolentiam erga Ordines Unitarum provinciarum per Belgium, ad imitationem defuncti regis, Domini nostri & Parentis honoratissimi, cujus memoria summa claret gloriâ; ita gratissimum nobis accidit, confirmari & renovari subinde societatem, quâ Coronam hanc nostram contingunt, ipsisque elargiri beneficia nostra, ut majori conatu repugnent Hispanis, hostibus continuis, donec perveniant ad constitutionem laudatæ & certæ per orbem Christianum tranquillitatis.

Cùm autem huc velimus conferre, quicquid à nobis desiderari queat, constituimus legere virum aliquem gravem, qui ex nostrâ parte agat cum ordinibus Generalibus: certi verò, meliorem non posse legi ad hoc negotium Barone Charnassæo, Consiliario nostro, tum propter insignem rerum publicarum notitiam, tum propter fidem, quam nobis in rebus gravissimis præstat, & experti sumus ab ipsius prudentiâ, fidelitate & benevolentia in rem nostram. Ita-

Itaque ex causis istis, quibus movemur, dedimus & damus per præsentes istas, nostra manu signatas, plenam potestatem Baroni Charnassæo conferendi cum Deputatis Ordinum Generalium; quemadmodum etiam conveniendi, promittendi, resolvendi, concludendi & constituendi simul quicquid videbitur commodum & necessarium ad bonum publicum Orbis Christiani, istius Coronæ, & Ordinum generalium; etiam signandi transactionem.

Promittimus verò fide & verbo regio, nos gratum habituros, quicquid Baro Charnassæus promiserit, constituerit & signaverit, adeò ut ratificaturi id simus in maximè authenticâ formâ, uti fieri potest. Id enim volumus.

In cujus rei testimonium jussimus appendi ad istas sigillum nostrum.

Datum ad D. Germani Læi, primo die Martij, anno gratiæ, 1634. & nostri regni, vicesimo quarto.

Signatum.

LUDOVICUS.

& in replicâ.

Jussu regis.

BUTHILERIUS.

& sigillatum magno sigillo ciræ flavæ.

Sequitur tenor potestatis, quam Deputati Ordinum Generalium exhibuerunt.

Ordines Generales Provinciarum Unitarum per Belgium, omnibus quicunque præsentes istas visuri sunt, salutem.

Post-

Poſtquam conſultum cenſuimus ex noſtrâ parte mittere, qui teſtentur memoriam gratam cum omni genere cultus & gratitudinis, beneficiorum, favorū & ſuppetiarum, quæ ab omni tempore recepimus ex Gallia, prout libuit regi honores illos departiri, ita contribuimus per iſtanc rerum conſtitutionem, quicquid poterit commodare ſplendori Galliæ bono publico orbis Chriſtiani, & fulcimento ſecuritatique reipublicæ, adeòque ſuſtentationi univerſali, adverſus progreſſus ambitioſos regis Hiſpanici, & alia quæcunque negotia, quæ cenſebuntur uſui & incremento regiæ majeſtati, noſtræque reipublicæ; adeòque deliberare, agitare & concludere cum regiâ Majeſtate, aut cum ijs, quos judicaverit idoneos rei gerendæ eam tranſactionem, ad quam regia majeſtas aut fiduciarij ipſius volent condeſcendere; pariter etiam diſputare & agere de omnibus alijs negotijs, quæ ſecundum occaſiones occurrent ad emolumentum utriuſque Status.

Cùmque in eum finem plenè edoceremur de induſtriâ prudentiâ, fidelitate, capacitate & diligentiâ Comitis Culemburgici, Baronis Palantiani, Witemi Werodæ à Leedeſt, Lioſdemo, Wildēburgo, Kentzvvillero, Engeldorpio, Brachemo, Wrechemo, Nicolai Buchorſti, Domini in Norduico & Vēmenino, Balivi & magni magiſtri contributionū Rhinlandicarū, Adriani Pavij Equitis, Domini de Hemſtedâ, Hogerſmildâ, Rituico & Neokerkâ, conſiliarij & ſtipendiarij Hollandiæ ac Weſtfriſani; Johannis Knuyti Equitis, Domini perutramque Voſmariam, primi nobilis & vicem gerentis à Nobilitate ordinum in Comitatu Selandiæ, & conſiliarij ordinarij apud principem Auraicum; Adriani Ploſi Equitis, Domini de Udigemo, Tienhovenâ & Gieiniâ, Petri Waltani, Wilhelmi Ripperdani de Berbergemâ, Borēlo & Hengello; Bernhardi deniq; coenderſij de Helpenâ; ipſos deligere voluimꝰ, ut ex noſtrâ parte & nomine agant cum regiâ majeſtate, aut cum ijs, quos volet committere, ad negotia ejuſdem materiæ tractanda.

Cùm autem ad promotionem negotiationis & finem propoſitum opus habeant inſtrui à nobis plenâ poteſtate,

ſtate, facultate, & authotitate, mandato & injunctione ſpeciali, Nos, qui cupimus prævenire in rebus iſtiusmodi, & diſpellere quæcunque litigia, ſi quæ oriri poſſint de plenâ illorum fiduciâ & authoritate, conferimus ipſis, virtute præſentium, omnibus & ſingulis, quocunque eorũ mormo, aut alio caſu fortè impedito, quin omnes rebus agendis interſint, plenam poteſtatem diſputandi, agendi, conveniendi, tranſigendi & concludendi cum regia Majeſtate, aut cum ijs, quos à ſuâ parte deputabit, tranſactionem firmam & ſolidam, aut qualiacunque pacta, quæ utrinque convenient, in utramq; partem utilia.

Quicquid verò iſto modo concludetur & tranſigetur, faciant aut concinnent eas tabulas, cõtractus & promiſſa, in eâ bonâ & debitâ formâ, uti oportet, & generaliter præſtent quoad ſuperiora, tum in ſuis circumſtantijs, tum in dependentij, perinde ac ſi nos ipſi præſentes adeſſemus in noſtris perſonis, tametſi caſus aliquis requireret mandatum ſpecialius, quam in iſtis literis contineatur; quibus promittimus ſincerè & bonâ fide, nos habituros gratum, firmum & ſtabile in perpetuum, quicquid per ipſos in eo genere, factum, promiſſum, conventum & conſtitutum fuerit, idque nos obſervaturos, adimpleturos, & inviolabiliter cuſtodituros, adeò ut nunquam in contrarium abeamus aut veniamus, directè aut indirectè, quocunque demum modo aut ratione; ſed univerſum ratum habeamus, ſi opus ſit, & literas tabulaſque expediamus in optimâ formâ, quæ fieri poſſit, ad votum regiæ majeſtatis.

Factum Hagæ Comitis in Hollandiâ in noſtro Conventu, & ſub ſignatione noſtri Archigrammatei, die 20. Februarij, anno 1634.

Signatum.

S. V. HARSOLTE UT.

Et in replicâ ſcriptum legebatur, Ex mandato Celſorum & Potentium Dominorum, Ordinum Generalium.

Signatum.

CORNELIUS MUSCHIUS.

Robor

Roboratum magno sigillo Ordinum Generalium, in cerâ rubrâ, ex funiculo duplici, auri & serici rubri.

In quorum fidem nos nuncupati commissarij subsignati, signavimus has præsentes nostro signo ordinario, & curavimus opponi nostra insignia.

Hagæ Comitis, die 16. Aprilis, anno 1634.

Articuli secreti.

Cùm rex Christianissimus causam habeat adversus regem Hispaniæ, articuli quidam de eâ hoc ipso die in manus Ordinum Generalium à Charnassæo traditi sunt, quorum copia ipsi reddita fuit à nobis Deputatis Ordinum Generalium, nostrâ manu signata, ne qua fiat variatio.

I. Ut pax superior facta ad definienda litigia per Italiã coorta, de successione Mantuanâ, incorrupta maneat, juxta articulos inter utramque Coronam Galliæ & Hispaniæ, adeòque Cæsarem Ferdinandum secundum initos.

II. Ut Rhæti conserventur in liberâ fruitione jurium supremorum, quæ ipsis debentur in Vallem Telinam, juxta ea, quæ declarantur in transactione Musonianâ.

III. Ut rex turbetur, aut molestiam patiatur in possessione quietâ acquisitæ *Pinierolæ* & dependentiæ; nihil magis, quam in alijs locis.

IV. Ut rex Hispaniæ ne juvet Ducem Lotharingiæ contra fidem pactorum, quæ rex cum ipso transegit, quæ utique justissimis & æquissimis nituntur rationib⁹.

V. Ut rex Hispaniæ ne opituletur ijs, qui volent invadere provincias regis, ex quocunque demum prætextu.

Factum Hagæ Comitis, die quinto decimo Aprilis, anno millesimo sexcentesimo tricesimo quarto.

Declaratur, transactionem de pace aut induciis cum hoste instituendam esse in provincijs Vnitis.

Postquam conventum est inter Baronem Charnassæũ, nomine regis Christianissimi, & Deputatos Ordinũ Generali-

neralium ex provinciis unitis, per articulos 6. 7. 8. & 11. transactionis hoc ipso die conclusæ, ut ne qua negotiatio pacis aut induciarum fieri possit, post rupturam communem cum hostibus; nisi conjunctim, & ex communi consensu: Conventum quoque & declaratum fuit insuper ex utraque parte, ut si quando instituatur negotiatio, Rex rogetur, quò gratum habeat, eam fieri in eo loco, quem ordines legerint in Provinciis Unitis, ex plurimis rationibus, quæ expositæ fuêre Charnassæo, ubi legati & ministri Regis adeoque Ordinum Generalium convenient cum hostium deputatis.

Quod si regi aliter videatur declaratio ea fiet per literas, cum ratihabitione istius transactionis: eò casu particula *conjunctim* existimabitur veluti non inserta illi transactioni, manebitque tantummodo illa *sine consensu*, adeo ut iste articulus & declaratio Regis, quæ consequetur, eandem vim & valorem, cum præsenti hac transactione.

Sic factum Hagæ Comitis, quintodecimo die Aprilis, anno supra millesimum, sexcentesimum tricesimo quarto.

Articuli & conventa, inter Regem & Ordines Generales provinciarum unitarum per Belgium inita à Barone Charnassæo Consiliario Regiæ majestatis in Senatibus, & deputatis Ordinum generaliũ ex provinciis Unitis Belgii, ad repræsentationem & sustentationem legionis Gallicanæ pedestris, cum turmâ equitum, si lubeat Regiæ Majestati militem præbere.

I. Legio ea constabit eodem numero cohortium & militum, quo constat legio Castillionæa, & turma equitum accedat ad numerum Mayi & Sanmartini.

II. Rex adnumerabit pretium scribendæ legionis & turmæ, sed Ordines Generales præbebunt arma sine repræsentatione ullâ prætii, præstabunt etiam naues & annonam ad trajiciendum militem utriusque speciei, sine reputatione sumtuum.

III. Rex dispertietur omnia munia & officia legionis & turmæ, dum scribentur; ubi vacabunt, regia majestas disponet eadem pro lubitu.

IV. Si rerum Gallicarum constitutio revocet tribunum cum legione & turmâ in Galliam, Ordines Generales pro-

mittunt præstare omnia commoda & auxilia, nec ullum retinebunt militem: præstabunt naves, quibus legio & turma vel universa, vel ex parte reportetur in eum locum locave regni, prout voluerit tribunus, eâ tamen lege, ut Ordinibus Generalibus repræsentetur pretium quod legio illa & turma insumserint per id tempus, quod tum defuerit transactioni præsenti, naves autem præstabuntur ab Ordinibus generalibus gratuitò usque ad tempus ab eodem tribuno postulatum.

V. Ordines Generales non habebunt deterius tribunum, centuriones & præfectos legionis ac turmæ, quàm cœteros Gallos suis stipendiis militantes: ut verò eos habeant obsequentiores, promittunt & obligantur illis dare pecuniam ex Galliâ advehendam, eadem itidem stipendia quæ promissa fuêre tribuno, centurionibus & præfectis legionis Chastillianæ, cohortibusque Mayi & Sanmartinii, adeò ut pecunia tradatur tribuno Lutetiæ Parisiorum aut Hagæ Comitis, ad ipsius arbitrium, ut eam distribuat pro voluntate Regis: pecunia verò capietur ex illâ sorte, quæ singulis annis à Rege adnumerabitur ad primum terminum.

VI Transactio hoc ipso die facta inter Regem & Ordines Generales, quâ Regia Majestas obligatur alere legionem & turmam equitum ubi transierit aut fracta fuerit ex quacunque causa, adeo ut Regia Majestas neque hoc, neque illud amplius præstet.

VII. Ordines Generales promittunt & obligantur nihilominus eas alere ad eundem modulum & ad easdem conditiones antiquissimæ legionis & turmæ Gallicanæ, quæcunque ipsis militet, adeout nefas sit quidquam detrahi ex stipendio, quod nunc numeratur legioni Chastilioneæ & principi turmæ, nisi forte generatim aliquantulum detrahatur omnibus copiis.

VIII. Ubi tribunus ob Regis sui negotia fuerit absens,

Ordines Generales non poterunt retinere ipſius ſtipendium aut ſervitium, quæcunque demum programmata aut ſtatuta in contrarium fecerint, aut poſſint facere.

IX. Promittunt Ordines Generales, ſeſe diſtributuros legionem & turmam, tum ad ſolvenda ſtipendia militi, tum ad præfectos creandos in prima ſcriptione, modo numerus & ſtipendium nihil imminuantur, per provincias ipſis gratas, ubi etiam ſuſcipiantur, ut ſtipendia capiant ex ipſo menſe, quo regia majeſtas illud adnumerare deſinet, adeò ut præter unicum menſem ipſis nihil fiat reliquum.

X. Quamvis autem Ordines Generales tum alant, quemadmodum diximus, legionem & turmam, quæ ab ipſis immediatè dependeant; promittunt nihilominus, ſeſe, quotiescunque tribunus volet reducere in Gallias legionem illam cum turmâ, ipſi copiam facturos ſine ullâ dilatione; exolvent exactè ſtipendia debita, addent menſtruum, & præſtabunt extemplò naves ſuis ſumtibus, quibus in quemcunque locum Galliæ devehantur, pro lubitu tribuni; id quod etiam de exauctoratione intelligitur.

XI. Quod ſi Regia Majeſtas non poſſit induci ad alendam turmam equitum cum legione, non tamen deſinent ſuperius conditiones inſertæ locum habere pro legione ſolâ, adeò ut turmæ privatio ibi nihil prorſus impediat.

Ita factum Hagæ Comitis à nobis ſubſignatis, die quinto decimo Aprilis, anno poſt milleſimum ſexcenteſimum triceſimo quarto.

CAPUT XXIII.

Pacta Ducis Aurelianensis cum Rege Hispaniæ; adeoq; articuli transacti inter Ducem Aurelianensem ex unâ, & Marchionem Fytonæ ex alterâ parte, nomine Majestatis Catholicæ, die 22. May, anno 1634.

I. DUx Aurelianensis promittit, & obstringit verbum suum, sese nulla prorsus ratione aurem præbiturum ulli transactioni aut negotiationi cum Rege fratre suo, quæcunq; demum compendia offerantur, & quæcunq; vicissitudines in Galliâ suboriantur ex Cardinalis exitio, nisi sciente & consentiente Majestate Catholicâ, idque in eum finem, ut Majestas Catholica queat præstare securitatem Majestati Imperiali, & quibusvis aliis, tum Gallis, tum exteris, in biennium usque & sex menses proximè venturi temporis.

Quod si Aurelianensis nihilominus incipiat agere ante istud tempus cum consensu Majestatis Catholicæ, tenebitur idem abrumpere quotiescunque voluerit Majestas Catholica: quod si verò bellum exardescat inter utramque Coronam, promittit Aurelianensis absolutè, sese nihil transacturum, sed in partes augustissimæ domus Austriacæ abiturum, cujus commoda quærat & promoveat pro virili, in quovis genere occasionum, usque ad perfectionem tractatuum generalium, qui ex communi consensu fuerint instituendi, ad componendos penitissimè belli suscitati fomites.

II. Ad istas conditiones Majestas Catholica præbebit duodecim millia peditum, & tria milla equitum Aurelianensi, ex quorum numero fuerint sex millia, genuinorum Gallorum, uti mille equites.

III. Vult

III. Vult autem & intelligit Regia Majeſtas, Duces & præfectos, qui imperitabunt genuinis illis copiis Gallicanis, à ſeſe denominari,& quidem pro lubitu, quemadmodum Aurelianenſi relinquitur denominatio, reliquarum copiarum, pro lubitu & voto.

IV. Univerſæ autem iſtæ copiæ poterunt ſub ſignis eſſe ad finem Septembris proximè venturi, cùm Majeſtas Regia credat,rerum ſuarum conſtitutionem tum laturam,ut exercitus adhibeatur ad limitem Galliæ,ut ſic æmulatione inceſſat copias regis, dum Aurelianenſis ex diverſa parte irruat in Galliam cum exercitu.

V. Quod ſi exercitus ille progreſſus faciat in Gallia, & nonnulla loca occupet, Aurelianenſis quædam illorum derelinquet Majeſtati Catholicæ, tum ad reſarcienda diſpendia,id quod æquum eſt,ob graviſſimos ſumtus, quos fieri neceſſe fuerit,tum ad fiduciam majorem gratitudinis ubi Aurelianenſis indipiſcetur Coronam.

VI. Quo caſu,adeoque tempore quocunque Aurelianenſis promittit & obligat ſuum verbum, ſeſe recompenſaturum penitiſſimè eos ſumtus tum Majeſtati Catholicæ, tum ſucceſſoribus, quibus ſeſe de tanto beneficio gratum præſtet.

VII. Conventum eſt præterea,ut ſemper adſit apud Aurelianenſem vir natalibus & authoritate gravis,qui conſilia ſuggerat in omnibus rebus neceſſariis,& legatur à *Maje*ſtate Catholicâ,ex eorum numero,qui,quantum poterit, ſint Aurelianenſi gratiſſimi.

VIII. Ut autem copiæ ex Gallia ſcribantur,indulſit Majeſtas Catholica Aurelianenſi ſeptuaginta millia ſcutatorum,quæ ſemel duntaxat numerentur,cùm plurimum laboris & ſumtus requiratur ad militem è longinquo accerſendum,præter pericula ſubinde ingruentia, ubi à laribus abitur, & conditiones per Galliam potiores negliguntur.

IX. Ad copias illas ſuſtentandas Majeſtas Catholica indulget itidem quadraginta millia ſcutatorum menſtrua, ſic tamen ut diminuatur pecuniæ ſumma ad progreſſum proſperiorem copiarum, adeò ut ſi progreſſæ in Galliam, contributionibus popularium queant ſuſtentari, Majeſtas

Catholica velit diminuere portionem stipendiorum, secundum momenta occasionum.

X. Pacta hæc fuêre transacta, conclusa, accepta & signata à Duce Aurelianense & Marchione Aytonæ, ex parte Majestatis Catholicæ, die 22. May, Anno 1634.

Signatum

GASTON
MARCHIO AYTONÆ.

& per Ducem Lemnæum, ac Puylaurentium, tanquam testes.

Contra signatum à Secretario

LANGUESIO,
MARRHIONIS DE AYTONA.

CAPUT XXIV.

Transactio inter Regem Galliæ, Ludovicum XIII. Coronam Sueciæ & Ducem Wirtembergiæ aliosq; Germaniæ Principes, inita Lutetiæ Parisiorum, die primo Novembris, anni 1634.

NOtitia, quam Principes & Status Confœderati Germaniæ semper habuerunt de sincerâ benevolentiâ Majestatis Christianissimæ in juvandis amicis & vicinis, & inprimis isti principes & Status Confœderati, adversus illos, qui sub diversis prætextibus conantur opprimere libertatem suam, permovit eos, ut ablegent ad Majestatem Christinissimam Jacobum Leuflerum, Dominum Neilingenæ, consiliarium intimum Coronæ Suecicæ, & procancella-

cellarium Ducis Wirtembergici, tum Philippum Streyffium, Dominū Lauvensteinii, Consiliarium intimū Ducis Bipontini, summū Balivum Satrapiæ Neocastellanæ, tanquam legatos extra ordinem, tum nomine coronæ Suecicæ, tum illorum principum & statuum confœderatorum, ut ad vivum depingant, quanti intersit rerum præsentium, ad constabiliendam bonam & certam pacem in Imperio, in Orbe adeò Christiano, præsenter & in futurum, ut Majestas Christianissima sese penitus aperiat, & adversus eos arma proferat, qui præsenter & à longo tempore planum fecerunt se nunquā cessaturos turbare tranquillitatē publicā, ut ex dispendio vicinorum crescant, nisi omnes omninò Principes, quorum interest, justitiam & tranquillitatem communem conservari, jungantur simul ad sistendum cursum consiliorum adeò damnosorum.

Cùm igitur Majestas Christianissima consideraret momenta rerum, nec vellet quicquam obmittere eorum, quæ ex sua parte posset conferre ad confirmandam pacem generalem inter Principes Christianos, & principaliter per Germaniam: hinc legatis exposuit, sese antequam aggrediatur rem tanti momenti, cupere nosse, quanta auxilia sibi ab ipsis promittere queat, tum ab amicis & confœderatis, tum ab Electoribus reliquis, Principibus & Statibus Imperii, si quando bellum apertum propter ipsos, & cum ipsis adversus ipsorum hostes.

Ad quæ legati, tum nomine Coronæ Suecicæ, tum eorundem confæderatorum, convenerunt ex virtute amplissimæ potestatis cum deputatis Regiæ Majestatis super hoc negotio, in articulos istos sequentes.

I. Majestas Christianissima & Oxenstierna, protocancellarius Coronæ Suecicæ intercedunt in istis pactis nomine & cum amplissima potestate Coronæ, ac Confœderatorum, cùm præter bonum publicum Imperii nullum scopum unquam habuerint: hinc declarant & conveniunt per istam transactionem, sese omnem operam sincerè, & ex omnibus suis viribus navaturos; ut cooperentur ad componendos istos Germaniæ motus, conditionibus certis & æquis, tum in præsens, tum in futurum.

In eum finem depromentexpeditiora & optima quæque media, inter quæ experientia satis manifestat, quanti referat, idque ante omnia, de pace non agi, nisi exercitu jam expedito, ut vis illata repulsari possit vi opposita, adversus hostes communis libertatis: ideoque Majestas Christianissima, protocancellarius, & confœderati invitant cæteros Electores, Principes & status Imperii, ut sese instituto tàm necessario adjungāt, ad restitutionem, conservationem & securitatem propriam.

II. Quoniam vero Electores Saxoniæ & Brandenburgi, aliique Principes ac Status utriusque Saxoniæ testati sunt vivum studium in asserenda communi libertate, & restitutione quærenda Principum & Statuum per Imperiū in immunitates privilegia & libertates, juxta Constitutiones Imperii, Majestas Regia, protocancellarius & confœderati, cùm unanimes essent, concluserunt omnia conferre, quæcumque suarum fuerint facultatum, ad justam satisfactionem, & fulciendum propositum æquum.

III. Ubi Majestas Christianissima bellum sumet adversus hostes communes, juxta articulos in hâc ipsâ transactione comprehensos: tenebitur sustentare duodecim millia peditum Germanorum, aut aliarum Nationum, donec pax fiat in Germania; qui milites sacramentum dicent Majestati Christianissimæ & confœderatis, operamque præstabunt suam, prout causæ communis opportunitas feret juxta directorii consilium.

IV. Rex citra Rehnum habebit exercitum non contemnendum, quo utatur ad offensionem & defensionem, secundum vices rerum, adversus hostes, Regiæ Majestati & confœderatis communes.

V. Majestas Regia obligatur promptè adnumerare quingenta millia librarum, ut reverà adhibeantur stipendiis equestris militiæ, & cæterarum quas confœderati habent copiarū, ad facultatem Rheni promtè trajiciendi promovendam, inque hostem eundi.

VI. Rex & confœderati obligantur hâc ipsâ transactione, à die istius subscriptionis in nullam pacis negotiationem descendere, nihil etiam concludere in istiusmodi rebus, nisi conjunctim & ex communi consensu.

Pariter

Pariter etiam obligantur Rex & Confœderati in negotio belli, nullum inire armiſtitium aut inducias, neque in Imperio neque in Lotharingiâ, niſi conjunctim & ex com muni conſenſu.

Quod ſi nihilominus viciſſitudo rerum adigat ad armiſtitium quinûm denûm dierum, aut trium ſeptimanarum, licebit id ex utraque parte; non tamen poterit prolongari, niſi ex communi & clariſſimo conſenſu.

VII. Oxenſtierna nomine Coronæ Suecicæ & Confœderati confirmant transactionem ſocietatis, declarationes & ratihabitiones, quæ in hac cauſa intercesſerunt, obligantur & promittunt conſtituere ſine dilatione liberum exercitium religionis Catholicæ in omnibus illis templis, ubicunque locorum evaſere ſuperiores Catholicis, poſt ultimos iſtos motus ab anno 1618. præſtabuntque liberam fruitionem bonorum perſonis Eccleſiaſticis per eadem loca, adeò ut omnem moleſtiam abſtineant. Id vero intelligendum venit, ſine præjudicio juſtorum legitimorum jurium alterutrius partis.

VIII. Statutum quoque ut duodecim millia peditum, quæ Rex ultra Rhenum alit, in commodum amicorum, in unum corpus coeant, cujus caput ſit Principum Confœderatorum aliquis, in quem fuerit conſenſum; Cui Rex adjunget legatum ſummum, qualem exiſtimabit ido neum. Corpori autem iſti duodecim millium adjungent Confœderati & alias copias, tum pedeſtres, tum equeſtres, ut juſtus efficiatur exercitus, qui in hoſtem progrediatur, quotieſcunque neceſſitas requiret.

Quicunque à Rege denominatus fuerit legatus ſummus ad exercitum illum duodecim millium, ſuffragio valebit æquo in Senatu bellico cum Principe, ſummo Duce, ſi qui præſit exercitui, Quod ſi pluria agmina ſub Imperio diverſorum Ducum congruant, ſummus ille legatus, à Rege denominatus, ſuffragium ſuum in Senatu exercituum illorum conjunctorum, obtinebit æquum cum ſum mo Imperatore exercituum.

IX. Convênit etiam, ut in Conſilio formato Directorii Majeſtas Chriſtianiſſima adhibeat virum ex ſua parte, cum poteſtate, ſubſtituendi ſibi alium abſenti, qui voto

ſuffragio ejusdem authoritatis, cum cæteris membris conſilii formati ſub Directore in omnibus, quæ ſpectant ad belli negotia, & pacis adeoque pacta in eum finem inſtituenda, utetur.

X. Rex & Confœderati declarant per iſtas præſentes, hoc ſeſe conſtitutum habere, ut omnia omninò media pro virili conferant, tum per viam armorum, tum quocunque modo legitimo, conenturque, obtinere pacem æquam & ſecuram ex conditionibus æquis: hinc obligantur de novo reſpectivè ad mutuam ſponſionem rerum transactarum in negotio pacis etiam ad bellum univerſale omnium; pro univerſis ſuis viribus, adverſus eos, qui violaverint & infregerint ullum articulum eorum, de quo conventum eſt in transactione illâ: & illa obligatio de mutua ſponſione conſtabit per vinginti annos poſt diem transactæ pacis generalis, cum poteſtate extendendi & prolongandi illum terminum poſtquam fuerit finitus.

XI. Quod ſi Majeſtas Chriſtianiſſima planiſſimè ſumat bellum adverſus hoſtes communes, qui ſunt in Imperio & alibi Confœderati, expenſis incommodis & periculis belli, quibus Rex exponit perſonam ſuam & ſtatus in ipſorum gratiam, ex hoc ipſo momento conſentiunt, ſub illâ conditione belli manifeſti ex parte Regiæ Majeſtatis, ut teſtentur, quantam in eâ collocent fiduciam, & ut commodius abſtineat hoſtes communes à propriis ſuis Statibus, adeòque rectius firmet Alſatiam adverſus ipſorum impetum, conſentiunt, ut Alſatia cis Rhenum depoſiti ratione & in patrocinium *Majeſtati* Chriſtianiſſimæ cum locis & oppidis, quæ inde dependent ab hoſtibus communibus obtinuerunt vi, & ſpecialiter Benfeldia Selediſtadium, quæ duo loca tradentur Regi, quamprimum Majeſtas Regia declaraverit bellum apertum, quemadmodum etiam generaliter, quicquid ab Alſatia dependet cis Rhenum.

Præſidia, quæ Rex conſtituet in ea loca, præſtabunt ſacramentum ipſi & Confœderatis, qui cum ſuis vaſallis & ſubditis conſervabuntur in ſuis poſſeſſionibus legitimis, adeo ut nihil ſuſcipiendum ſit in præjudicium ipſorum quo ad juriſdictionem & quævis jura. Quod verò ſumtus attinet, quos Regia Majeſtas omninò facere tenebitur ad alendas

lendas

lendas copias, quibus eadem loca conserventur, constitutum est, proximè id agitandum ex æquo & bono, inter Feuquerium legatum extra ordinem Regis, & Confœderatos.

XII. Confœderati consentiunt itidem ex hoc ipso momento, ut Rex in sua possit habere potestate Brisacum, & alia loca circum circa Rhenum vicina, usque ad Constantiam, quæ sunt necessaria ad transmittendos exercitus, si id videatur in rem esse ipsius Majestatis & Confœderatorum, cui operæ etiam impendent copias suas conjunctas.

In illis verò locis, quæ communibus occupabuntur viribus præsidia, à Rege imposita, & ipsi & Confœderatis sacramentum præstabunt. Donec verò Rex in potestate habeat trajectum Brisacensem, Pons Argentinensium ipsi fuerit liber Regi; ad trajiciendas & reciprocandas copias, quantas ipsus judicabit à bono publico flagitari, dum custodia Pontis semper remaneat civibus.

Hinc Rex promittit bona fide, sese deducturum sua præsidia Brisaco, aliisque locis ex utraque Rheni ripa, sine ullâ repræsentatione sumtuum, ut de illis disponatur, pro ut conveniet in transactione pacis generalis, quæ fiet conjunctim!, & ex mutuo consensu: sic confœderatis liber patebit transitus Brisaci, prout necessitas id requiret.

XIII. Secundum ista omnia, Majestas Christianissima exonerabitur exinde millione librarum, quem tenebatur annuatim exolvere, propter sumtus belli necessarios, & sustentationem duodecim millium: Quod si verò bellum non declaret, quingenta millia tamen librarum, quæ promtè erant adnumeranda, quemadmodum, id continetur articulo tertio istius transactionis comprehendentur in termino Novembris istius anni 1634. millione scilicet in pactis Hailbrunnianis nuncupato.

XIV. Regia Majestas, antequam abeat ad integram rupturam, legatos fecit certiores, cupere cautionem certam, per viam quæ ad hunc finem videatur commodissima, ut Electores Saxoniæ & Brandenburgi, aliique Status & Principes utriusque Saxoniæ obligentur in nullam negotiationem induciarum aut pacis

cum

cum hostibus communibus descendere, nisi conjunctim cum Regiâ majestate & confœderatis, adeoque cum ipsorum interventione & consensu.

Sic etiam Regia Majestas & Confœderati obligantur & promittunt in ea vicissitudine rerum illis Electoribus, Principibus, & Statibus utriusque Saxoniæ, nunquam descendere in negotiationem induciarum aut pacis, cum hostibus communibus, nisi conjunctim cum ipsis, adeoque cum ipsorum interventione & consensu: ipsi tamen interea conferent bona fide, quicquid facultates ferent, & quicquid censebitur commodissimum, ex communi sententia, ut pervenire liceat ad promptam & securam pacem, ex conditionibus æquis.

XV. Regiæ Majestati fas fuerit suscipere in protectionem Electores, Principes & Status, quicunque volent à partibus hostilibus discedere & Confœderati suscipient eos in Neutralitatem, sub conditionibus æquis, quas Regia Majestas proponet, & utraque pars habuerit gratas; In casibus, ubi contingat restitutio locorum, aut ubi agetur de quibusdam legitimis prætensionibus Confœderatorum, sub eâ lege, ne quem actum hostilitatis committant contra Confœderatos, & nulla subsidia ministrabunt hostibus communibus.

Factum Lutetiæ Parisiorum, die 1. Novembris, anno 1634.

CA-

CAPUT XXV.

Pacta confœderationis & ſocietatis inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ; atq; Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, contra Cæſarem Ferdinandum II. Archiducem Auſtriæ, Philippum IV. Regem Hiſpaniæ & Complices: inita Lutetiæ Pariſiorum, die 8. Februarii, anno 1635.

LUdovicus, gratia Dei Rex Galliæ & Navarræ: omnibus præſentes haſce literas viſuris, ſalutem.

Poſtquam pacem & quietem conſtituimus intra noſtras provincias, quâ populi noſtri gaudent, ad majorem Dei laudem, nihil antiquius habuimus, quam firmare & juvare amicos, ut eos adverſus hoſtium ſuorum aſſultus præſtaremus ſalvos.

Id verò undiquaque præſtitimus, tum virtute armorum noſtrorum, tum beneficiis & liberalitate. Quemadmodum verò inter amicos noſtros ſemper ſingulari benevolentia ſumus proſecuti Dominos Ordines Generales Provinciarum unitarum in Belgio, ad imitationem defuncti regis, noſtri honoratiſſimi Domini & Parentis, cujus memoria vigetglorioſiſſima; ita gratiſſima nobis accidit confirmatio & renovatio tempeſtiva amicitiæ ejus, quâ coronam hanc attingunt, etiam continua profuſio noſtrorum beneficiorum, ut eò cordatius reſiſtant Hiſpanis, hoſtibus ſuis perpetuis, id quod adeò feliciter præſtitere, ut non rarò eos ad inſigne emolumentum invaſerint.

Cùmque porro velimus contribuere in eum finem, ut Domini Ordines fruantur tandem quiete ſecurâ, conſideremus verò, provincias, quas Hiſpani etiamnum tenent in Belgio, ipſis opportunas eſſe ad turbandum Or-

bem

bem Chriſtianum, & inprimis pacem ac tranquillitatem noſtri regni; id quod auſi ſunt, quotieſcunque facultatem nanciſci potuere; cùm nunquam non, etiam hoc ipſo momento, occaſiones aucupentur & omnes vias rimentur.

Neque verò ſuſtinet animus abſque ſenſu miſericordiæ aſpicere ſervitutem duram & miſerandam, quâ Provinciæ illæ non tantùm opprimuntur; lubentiſſimâ mente perſuaſi ſumus deputare noſtros Commiſſarios, quos inferius denominabim⁹, ut diſpiciant cum legatis extra ordinem, quos Ordines Uniti misêre ad nos, ampliſſimè inſtructos, de medijs convenientiſſimis, quibus Hiſpani in eum ordinem redigantur, ut ne ulterius provincijs illis Belgij abutantur in cujusvis detrimentum.

Id verò ſperamus primum fore gradum ad pacem Orbi Chriſtiano conciliandam, quæ ſanè nunquam poterit ſolidè conſtabiliri, quamdiu Hiſpanis ſpes relinquitur cum facultate lucrandi per tumultus in Orbe Chriſtiano ſuſcitatos. In eum igitur finem noſtri Commiſſarij, & illi legati tranſegere de ijs, quæ ſequuntur.

Tranſactio ſocietatis, Ligæque offenſivæ & defenſivæ inter regem Chriſtianiſſimum, & Dominos Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, facta eſt, conſtituta & concluſa; inter Bullionum conſiliarium intimum, cuſtodem ſigillorum equeſtrium regis, Quæſtoremque ſummum, Buthilerium itidem conſiliarium intimum, ſummum theſaurarium ordinum equeſtrium ſecretarium mandatorum ac pecuniarum regiârum, Commiſſarios utique deputatos à regiâ Majeſtate.

Et Adrianum Pavũ equitemauratũ, dominũ Hemſtedæ, Hogerſmildæ, Ritvici & Neokerkæ, Conſiliarium & ſtipendiarium Hollandiæ ac Friſiæ occidentalis; Johannem Knuytum equitem auratum, dominum utriuſque Voſmariæ, primum nobilem & advocatum Nobilitatis apud Ordines Comitatus Selandici, adeòque conſiliarium ordinarium Principis Auraici, legatos utique extra ordinem miſſos ad regem Chriſtianiſſimum à parte Dominorum Ordinum Generalium, ex virtute poteſtatum utrinque collatarum, quarum copiæ & tenores poſtmodum ſubnectentur.

Cùm

Cùm experientia genus humanum doceat,id unicum Hiſpanis urgeri inſtitutum,ut quibuſcunque occaſionibus litent; in diſpendium omnium omninò Principum vicinorum,quos in diſſidia conjiciant vafrè fovenda, ad Bellonæ exercitium perpetuū per Orbem Chriſtianum, adeòque immortales diſcordias; rex ſanè Chriſtiaſſimus & Domini Ordines Generales Provinciarum unitarum in Belgio cogitarunt prævertere calamitates , quæ ex tam pernicioſo poſſent ſcaturire inſtituto, & conſtituere omnia ad eum modum, ut ad æquam & tutam pacem in Orbe Chriſtiano perveniri queat,& particulariter populi Belgij ex ſervitute ſæviſſimâ, in quâ Hiſpanorum jugum bajulant enixè,alieni opibus adiuti,tandem ali-aliquando eluctentur.

Itaque convênit inter ipſos, ut niſi Hiſpani ad terminos æquitatis deſcendant , ſed peſſimo inſtituto porrò inſiſtant, quod ſatis acerbè adverſus Galliam & Dominos Ordines Generales produnt , quemadmodum pacta, Bruxellis inita duodecimo menſis May proximè elapſi,planiſſimè demonſtrant,ut belli incendium in Galliam ſpargant:Fidem faciunt,tum Johannes Meneſæus captus,qui undecimo Septembris elapſi inventus eſt viſitare ad mediam noctem clauſtra & introitus regni ex parte Occitaniæ,tum claſſis Neapoli adornata ſuperiori anno, quæ Provinciam Romanam incurſaret , tum diverſa alia machinamenta, quæ per vias minimè ancipites emanarunt; adeò ut nihil culpæ regno illi impingi poſſit.

Accedunt & pernicioſa conſilia quæ continuâ ſerie & nexuerunt & deduxerunt ex omnibus plagis ad exitium provinciarum unitarum; ut jam nihil dicatur de repulſa earum conditionum , quas ipſiſſimi ante objecerant Dominis Ordinibus Generalibus,tanquam *Cerbero offam*,unde gravius rei fiunt injuriarum. Cùm igitur Majeſtas Chriſtianiſſima videat , ſeſe ab ipſiſſima ratione,cujus ductum maximè homines ſequi debent, ad arma expedienda, ad amicitiam abdicandam adverſus regem Hiſpaniæ perurgeri & obligari; *Domini Ordines* autem Generales bellum ex omnibus ſuis viribus continuare conſtituerint.

Ex

Ex his igitur & aliis causis Majestas Christianissima, sumet, abdicatâ amicitiâ, bellum apertum adversus Regem Hispaniæ, quamprimum hæc transactio fuerit signata & confirmata in Belgio; quemadmodum etiam Domini Ordines Generales bellum porrò gerent, ex omnibus suis viribus, adeò ut Rex & Domini Ordines invadant viâ apertâ provincias, quas Rex Hispaniæ tenet in Belgio, idque ad conditiones sequentes.

I. Rex immittet in illas provincias exercitum, qui constet viginti quinque millibus peditum, & quinque millibus equitum, cum tormentis & curribus ad tantum molitionem necessariis: Domini Ordines Generales idem præstabunt, & exercitum paris omninò numeri & apparatus ex altera parte producent. Uterque verò exercitus primò conjungetur, in locis, de quibus inter summos duces convenerit, ut conjunctim agant, aut separatim, prout consultissimum ipsis videbitur.

Fiet autem id quàm tardissimè, mense Martio, proximè venturi; nisi forte de irruptione aliqua constet, quæ confici queat ex communi consensu ante illum temporis terminum; eâ tamen conditione, ut si exercitus geminus geminam tentet invasionem, in locis id fiat adeo propinquis, ut sibi invicem possint tendere auxiliares dexteras: sic enim, ubi Hispani irruent in alterutrum, qui jam impetum facit, desinet, ut opem ferat laboranti, nulla autem excusatio, quocunque fuco splendida, valeat, nisi præstantissimus sit, ut rem inceptam perurgere, sociis verò decem millia peditum, & duo millia equitum ex abundantia copiarum submittere queat, quibus utique ad socios laborantes pervadere liceat, cùm in casu evidentissimi periculi universus exercitus, collectis omnibus viribus, perrumpere debeat.

Quod si summi duces utriusque exercitus pari consensu censeant, summam rerum aliter fore dirigendam, integrum ipsis id fuerit secundum scientiam rei militaris, & occasionum momenta, modò prius inter sese transegerint per literas.

Conventum præterea, ad evitanda incommoda, quæ plerunque imminent si forte concordia non per omnia integrè

integrè constaret exercitui utrique, & Regis & Ordinum, ut tum nefas sit militem alienum suscipere, & illa signa de serentem ad ista, aut vicissim admittere; adeò ut, si qui præfecti militares patiantur hunc articulum infringi, iidem puniantur severè, ut per stativa, ubi exercitus conjunguntur, regii duces eligant ex duobus locis æqualibus alterutrum, ad metanda castra, Imperium porro quilibet in suum servabit exercitum.

Quod si usus ferat, ex utroque exercitu disjungi aliquod agmen, ad defendendum & custodiendum militem, illud eodem ordine & imperio constabit, sive separatim, sive conjunctim procedat, prout necessitas id exiget; sive etiam obviam eat suppetiis, quas hostes ex Germaniâ possent adsciscere, sive nova instituatur irruptio, ad distrahendas hostium vires, juxta disceptationem & factam & definitam, sive asserenda sint loca periculis exposita per provincias tum Regis, tum Dominorum Ordinum Generalium ex plagâ Germaniæ.

Quod si Majestas Christianissima & Domini Ordines Generales alicui bono judicent separari illum exercitum expeditum, licebit id per sententiam & consensum, summorum Ducum apud exercitum, ita tamen, ut nulla sit suspicio periculi, quod in limitem Dominorum Ordinum Generalium ex parte Germaniæ, queat incumbere.

II. Cùm autem uterque exercitus tantummodò Belgium invadere debeat, quod monuimus, populi illi fuerint invitandi, ut ad causam communem accedant, & ex urbibus suos ejiciant Hispanos, complicesque eorum, libertatis candidati.

Hæc si præstent intra tertium mensem, post hanc conditionem perlatam, eædem provinciæ manebunt junctæ & unitæ in idem corpus status liberi, cum omnibus juribus supremitatis, sine immutatione religionis Catholicæ Romanæ, cujus exercitium permanebit in illis provinciis juxta eum statum, in quo nunc inveniuntur.

III. Eodem tempore, quo aliquæ Provinciæ, Urbes, Principes & Domini Ecclesiastici aut seculares, cujuscunque fuerint conditionis in illa parte Belgii, sincerè sese ad-

jungent ad præſens hoc inſtitutū de conſtitutione' æquæ & tutæ pacis ac libertatis, Majeſtas Chriſtianiſſima, & Domini Ordines Generales eos ſuſcipient in protectionem & ſocietatem, facientque ligam offenſivam & defenſivam cum ipſis, navatâ, pro virili, omni operâ, ut & ipſis effecto iſtius transactionis frui liceat, hâc additâ promiſſione, eos ſimul comprenſum iri in omnibus pactis, quæcunque poſtea inſtituantur, adeò ut defenſionem erga univerſos & contra omnes, quamprimum ad cauſam communem acceſſerint ſibi paratam ſciant.

Per univerſum belli curſum, ſicuti & à pace conciliatâ, religio Cathólica Romana ibidem conſervabitur integra, cum iisdem immunitatibus, authoritatibus, prærogativis, quibus Prælati & Eccleſiaſtici, ſive in corpore & communitate, ſive in particulari fruuntur impræſentiarum, neque verò ab illis Dominis, urbibus & communitatib⁹ alia fiducia exigetur, præter fidem, & aliquot obſides, qui ad definitum cuſtodiantur tempus juxta conſenſum.

Ita tamen, ut iidem Principes, Dynaſtæ, Provinciæ & Urbes contribuant bonâ fide pro facultatibus ſuis ad propriam defenſionem. Quod ſi ſors ferat, ut per eandem viciniam, tres aut quatuor urbes ſimul faciant deditionem, aut alia ſecundum aliam, conventum eſt, ut integrum ipſis ſit, formare corpus aliquod Status liberi, quo in ordine etiam fuerint conſervandi & ſuſtentandi cum *Dynaſtis* & Nobilibus, qui fortean in diſtrictu & viciniâ earum urbium comprehenderentur.

IV. Quoniam verò fieri nequit, ut per illas provincias limites aſſerantur adverſus Hiſpanorum violentiam, univerſa loca à littore Flandriæ, usque ad Blankebergam, cum duabus leucis interioris territorii, relinquetur Regi, cum oppidis Theodonisvillâ & Namurco, territorio & jurisdictionibus, adeoque Oſtenda, ad conditiones, quæ inferius addentur ad partitionem ſummam; Domini autem Ordines Generales ſibi habebunt ad conditiones pariter definitas in partitione illâ ſummâ, Hulſtam cum diſtrictu Waeſe, Bredam, Geldriam, Stephaniverdam, cum territoriis & jurisdictionibus.

V. Cùm autem contigere poſſit, provincias illas Belgii, quæ

quæ etiamnum parent Regi Hispaniæ, recusare adminicula recuperandæ libertatis, sed neglectâ requisitione, quæ intra definitum perferatur tempus, Hispanis porrò adhærere, adeoque adjuvare ipsorum pessima consilia, Rex & Domini Ordines Generales considerant eo casu rerũ suarum nihilominus esse, ut securitati illarum provinciarum prospiciatur, & calamitates inde orituræ præveniantur, dum salus ipsorum quæritur, constitutum fuit, ut ex serie istius transactionis & consilii, Rex & Domini Ordines Generales provincias illas subjugent, partitio verò earundem fiat in modum sequentem hac tamen conditione, ut per districtꝰ partitionis loca, quæ excusserint jugum Hispanorum, modò corpus trium aut quatuor urbium conficiant, uti superius monuimus, reliquantur libera, nulla alia subjectione erga Regem & Dominos Ordines Generales impediti, nisi sacramento, quo teneantur abstinere à noxâ, & promovere institutum pro facultatibus, postquam obsides præbuerint, donec Hispani ex universo exterminentur Belgio.

Portio Regis erga Ordines Provinciarum Unitarum in Belgio.

Regi transscribitur ager Luxembergensis, Comitatus Namurci & Hannoniæ, Artesiæ & Flandriæ, usque ad limites, qui ducta linea definientur, quæ incipiet à Blankebergâ simul sumtâ, transibit inter Damum & Bruxellas, media via inter utrumque locum, ut rectâ desinat Rupelmundæ, quæ itidem regi cedet. De Cambresio licuerit disponere Regi pro arbitrio & voluntate.

Portio Ordinum Provinciarum Unitarum in Belgio.

Marchionatus Sacri Romani Imperii, quo continetur urbs Antverpia, Dynastia Malinarum, Ducatus Brabantiæ, & reliquũ littus à Blankebergâ, quæ regi relinquitur donec uniantur Urbes Dami & Hulstæ, cũ territorio Waësæ, usq; ad lineã superiorẽ, ea tamẽ cõditione, ut ratione Dami

ubi Belgium fuerit penitus subactum, provideatur per Commissarios utrinq; ad id negotium deputatos, ut urbs Brugarum & territorium, quod dependet, quæ regi cessit, ab inundatione & incommodo cataractarum ac aggerum circa illam urbem, in demnis præstetur.

Quamvis autem superius mentio non sit facta, in quo statu Ostenda & Damum possint relinqui in potestate Regis & Dominorum Ordinum generalium, ut maturius deliberetur, quid bono publico vel maximè conveniat, conventum est, ut universo Belgio subacto, dispiciatur ex parte Regis & Dominorum Ordinum generalium per Commissarios ad id negotium deputatos, uti superius meminimus, an præstet, munimenta Damo addita complanari, an verò, ut Rex & Ordines Generales ea possideant firmata, Rex adeò portum ostendæ ita componat, uti commodum ipsi videatur.

Conventum quoque fuit ut in gratiam Majestatis Catholicæ religio Catholica Romana relinquatur per universum districtum istius portionis, quemadmodum impræsentiarum viget, & Ecclesiastici hoc ipso suo statu & conditione porrò gaudeant.

VI. Qvamprimum exercitus Regis fuerit progressus in Belgium, & bellum clarigatum inter duas Coronas, quemadmodum superius diximus, eousq; permanebit, donec Hispani penitus exterminentur ex Belgio: quo temporis spatio nefas fuerit & Regiæ Majestati, & Dominis Ordinibus generalibus agere de induciis, aut armistitio aliquo, nisi conjunctim & ex communi consensu.

Quod si pax eâ quâ dictum est ratione concilietur, & postmodum Rex Hispaniæ, Cæsar, aut alius quivis princeps domus Austriacæ, cliens ve illius, aggrediatur Regem directè aut indirectè, sive etiam Dominos Ordines Generales in eo, quod præsenter possident, aut possidebunt, per victorias, quas obtinere sperant, Regia Majestas, & Ordines Generales bellum sument conjunctim adversus eos, qui aggredientur alterutrum, adeò ut nefas fuerit causam dirimere, aut instituere quamcunq; negotiationem pacis, induciarum, aut armistitii, nisi conjunctim, & ex communi consensu.

Idem

Idem præstabunt pariter, quandocunque Hispani aggredientur in futurum, directè aut indirectè Status & possessiones Majestatis Christianissimæ aut Dominorum Ordinum Generalium, sive intercedat aliqua negotiatio pacis anterius, sive non intercedat.

VII. Ut verò æmulatio, & desiderium persequendi illud institutum, quod hâc transactione delineatur, tumultu & confusione vacet per executionem tam egregii facinoris, constitutum est, ut exercitus Regi & Dominorum Ordinum Generalium, ubi vires suas contraxerint in unum molem, invadant primitus duo loca, quæ in portione Regis comprehenduntur, ut perinde alia invadant ex portione Dominorum Ordinum; nisi summi Duces utriusque exercitus unà constituant per literas de diverso instituto.

Hâc tamen mente, ut, ubi conjunctim, aut separatim operâ utriusque exercitus superentur loca in portione regia eadem extemplo tradantur uti subiguntur, quemadmodum fieri oportebit erga Dominos Ordines Generales, ubi conjunctim aut separatim capiantur loca in ipsorum portione comprehensa, quæ pariter ipsis tradentur, quamprimum fuerint capta; adeò ut institutum nequeat coerceri, donec uterque in possessione stet eorum, quæ ipsi debebuntur ex transactione istâ, secundum partitionem superius recensitam.

Quod si Duces summi existiment, nonnulla in ordine, quem sententia communis, de occupandis locis præscripsit, fore mutanda, integrum in ipsis relinquitur, modò prius de reipsa conveniant & constituant per literas.

VIII. Præterea etiam conventum fuit, ut tempore invasionis, quæ in littus Flandriæ decumbet, Domini Ordines Generales alant suis sumtibus classem ad militiam benè instructam, quæ obversetur ad illud littus, & valeat arcere, si quis ea loca firmatum veniat, adeò ut exercitus ille navalis inde non discedat, donec loca illa deditionem fecerint.

IX. Quod si post hanc transactionem de bello sumendo signatam atque firmatam de pace induciis aut armistitio agatur, nihil poterit auscultari aut concludi, nisi conjunctim & ex communi consensu Regis & Dominorum Ordinum

dinum Generalium, hâc addita obligatione; ut & conjunctim bellum sumatur, & geratur adversus Hispanos complicesque, quotiescunque illi ausint violare ac infringere ullam earum conditionum, quæ constituentur in transactione pacis aut induciarum, si qua sit futura, adeò ut post modum nefas sit ullam aliam novam transactionem de pace aut induciis resumere, nisi conjunctim & ex communi consensu, eâ etiam conditione ut ubi denuò violetur, Majestas Christianissima & Domini Ordines Generales conjunctim bellum suscipiant apertum advers᾿ violatores pactorum.

X. Si Cæsar Ferdinandus II. Archidux Austriæ, aut quivis alius ex ipsius familia, clientelave, ali᾿ etiā Imperator, qui tempore futuro creari posset, ex ratione istius transactionis, aut ex quovis alio prætextu, invadat Dominos ordines Generales, provincias terras & loca, quæ hoc die istius transactionis obtinent, adeò ut Domini Ordines Generales generaliter atque apertè in bellum descendant adversus Imp. aut quemvis principem, ab Austriacorum familiâ dependentem, obligatur Majestas Christianissima idem præstare, nec ullam postmodum negotiationem de pace aut induciis, nisi conjunctim cum Dominis Ordinibus Generalibus, & ex illorum consensu admittere.

Sic etiam in pari casu, si Cæsar Ferdinandus aut quivis Princeps Austriacæ familiæ cliens, aliusve Imperator, qui eligi fortè queat, ex causis superioribus, aut quovis alio prætextu invadat directè aut indirectè Regem, illius provincias, terras & loca, quæ obtinet hoc ipso tempore transactionis istius, adeò ut Regia Majestas sumat bellū generaliter & apertè adversus eos, iidē Domini ordines generales obligantur idem præstare, nec admittere postmodum ullā negotiationem de pace aut induciis, nisi conjunctim cum Majestate Christianissima & ex ipsius consensu.

XI. Quoniam verò Majestas Christianissima, & Domini Ordines generales nimis gnari sunt, quanto desiderio Rex Magnæ Britanniæ nunquam non quæsierit bonum publicum & tranquillitatem Orbis Christiani, adeò ut locus dubitandi nullus sit, quin ipsus velit contribuere in hac occasione operam suam, constitutum est, eum invitari ex parte majestatis Christianissimæ & Dominorum ordinum generalium

ralium, ut accedat cum ipsis ad hoc institutum, in quo causa ipsius, familiæq; non negligentur, prout suis rebus consultum putabit, præter publicum bonum, vel saltem ut sese contineat intra terminos veræ Neutralitatis erga regiam Majestatem, & Dominos Ordines generales.

XII. Constitutū quoq; fuit, ut eodem die, quo bellum fuerit clarigatū, inter duas coronas, Galliæ & Hispaniæ, præter exercitū navalē, quē Domini Ordines Generales tenentur objicere littori Flandriæ in cōmune commodūm, quemadmodū dicitur articulo octavo istius transactionis, Rex & Domini ordines general: sustentēt continuò per Oceanū, quamdiu bellū fervebit, quilibet 15. naves militares, quinque à centenis ad ducenta, quinque à ducentenis ad trecenta, & quinque à trecentenis ad quadringenta dolia.

Dicedent autē in duas partes, quibus imperitabunt thalassiarchæ & alii præfecti ex utraq; parte, ut securum præstent Oceanū & Canalē: littora ea provinciarum, quæ Regē agnoscunt Dominum, & ipsos ordines generales, reddant libera & pacata, adeò ut commerciorum constet ratio, nec ab ullo unquam mortali turbetur, caveant, ne hostes communes excensionem faciant ullam in provincias regis, aut Dominorum Ordinum Generalium.

Quod si duo illa agmina fortè confluent, id quod necessitatis casus exigere potest ad bonū publicū promovendū thalassiarchia Dominorum Ordinum Generalium inclinabit primitus velum summi mali, explosione tormentorū salutem dicens, quam regius pro more reddet: quemadmodum etiam usu venit Regi Magnæ Britanniæ, cùm ipsius exercitus, & illi Dominorum Ordinum Generalium aliquando confluerent. *Post* hanc salutationem præfecti illarum navium convenient in aliquam earum, quæ vexillo regio ex summo malo sit conspicua, deliberabunt unà coacto Senatu bellico, ut in occasionibus, quas mens humana præcipere non potuit, aut instructionibus ac mandatis inserere, quicquid optimum factu videatur.

Hinc thalassiarcha Dominorum Ordinū Generaliū secunda, pro thalassiarcha regius tertiâ, Dominorum Ordinum idem quartâ, regius contrathalassiarcha, quinta & ille Dominum Ordinm sexta, cæterique præfecti, qui ex utraque

parte adhibebunt in consilium ex sententia communi the lassiarcharum, quisque sua vice suffragabuntur alternis, uti modò definitum est, statuentque tandem per majora suffragiorum, statutum verò in tabulas referent per Secretarium Senatus bellici, qui gnarus sit & linguæ Gallicæ, & Belgicæ,

XIII. Rex, & Domini Ordines Generales promittent & permittent liberum introitum in suos portus & stationes navibus illis, quas sustentant; annona & apparatus bellicus, quo ad sustentationem sui agere possent, præbebitur pretio vulgari, pro necessitate: id quod itidem observabitur apud exercitus terrestres, ad hanc æquabilitatem, ut quando annona defertur ex Galliâ, exercitui, Dominorum Ordinum præbeatur eodem pretio, quo regio distribuitur exercitui, quemadmodum per casum parilem, quando annona procedet ex locis, quæ Dominos Ordines agnoscunt superiores, eandem præbebunt copiis regiis, quo pretio distribuuntur exercitui Belgico.

XIV. Denique constitutum est, ut istæc transactio nihil deroget in quâcunque ratione postremæ illi, quæ facta est Hagæ Comitis decimo sexto Aprilis, proximè elapso, & postea firmata fuit ex utraque parte, cum declarationibus particularibus, adeo ut in pleno & integro permaneat vigore, & executionem sortiatur secundum omnes & singulos articulos, præter ea, quæ possent impingere in hæc pacta, quo solo in casu istæc transactio duntaxat locum invenerit,

XV. Tametsi per transactionem Hagæ Comitis, decimo sexto Aprilis, anni superioris factam, inter Regem & Dominos Ordines Generales dictum fuerit, bello inter Regem Christianissimum & Regem Hispaniæ in nervum erumpente, Majestatem Christianissimam exonerari duobus millionibus librarum, quos promiserit ad sustentationem novæ legionis, & turmæ equestris, uti tum indulgebatur, Cum nihilominus primus annus illius transactionis incidat in decimum Aprilis, proximè venturi & jam ferè transierit. Majestas Christianissima adnumerari curabit Dominis Ordinibus Generalibus effectivè alterum millionem intra hunc ipsum mensem Februarii, præter mil-

millionem illum, qui jam adnumeratus fuit in annum millesimum sexcentesimum tricesimum quartum, qui incidit alioqui in mensem Aprilem anni millesimi sexcentesimi tricesimi quinti, ne qua ambiguitas in hoc suboriatur negotio.

Impræsentiarum denuò constitutum est, ut Majestas Christianissima exoneretur in posterum duobus illis millionibus, & sustentatione legionis illius ac turmæ velitaris.

Transactionem hanc habebunt gratam Rex & Domini Ordines Generales secundum formam & consuetudinem, rationemque maximè validam, intra mensem, aut sex septimanas post obsignationem, & tradent eandem in manus Majestatis Christianissimæ ac Dominorum Ordinum Generalium, ut accompleantur, & in executionem deducantur juxta suam formam, & tenorem.

Tenor potestatis, Commissariis regiis collatæ.

Ludovicus gratia Dei Rex Galliæ & Navarræ, omnibus præsentes hasce visuris salutem.

Dilectissimi nostri, Principes amici, socii & confœderati Domini Ordines Generales provinciarum unitarum in Belgio, miserunt ad Nos Adrianum Pavium, Dominum Hemstedæ, Hogersmildæ, Ritvici & Neokerkæ, consiliarium, stipendiarium Hollandiæ & Frisiæ Occidentalis; & Johannem Knuytum, Dominum utriusque Vosmariæ, primum Nobilem, & Advocatum Nobilitatis per Ordines Comitatus Selandici, & consiliarium dilectissimi nostri & amantissimi cognati, Principis Auraici, tanquam legatos extra ordinem, ut nobiscum dispiciant, de mediis convenientissimis, quibus ad æquam & securam tranquillitatem Orbis Christiani possit perveniri.

Cum autem promisimus conferre in eam causam, quicquid à nobis expectari queat, constituimus deputare aliquos viros, qui ex nostra parte agant cum illis legatis: gnari etiam Bullionum Consiliarium nostrum intimum sigillorum apud Ordines nostros equestres, Secretarium

intimum & summum Quæstorem Galliæ, & Buthilerium itidem Consiliarium nostrum, magnum thesaurarium nostrorum Ordinum Equestrium, Actuarium sacrarii, nostrorum mandatorum & ærarii, tum Charnassæum, Baronem ipsius loci, consiliarium itidem intimum, præ cæteris huic negotio pares, tum propter eximiam rerum publicarum notitiam, quâ pollent, tum propter testimonia, quæ suscipimus ab ipsis in rebus gravissimis, quibus exercemur, prudentiæ, fidelitatis & studii erga nostrum commodum.

Propter istas igitur, & alias complures causas, quæ nobis hanc mentem suggerunt, dedimus & damus per literas istas præsentes, signatas, nostrâ manu, amplam potestatem Bulliono, Buthilerio & Charnassæo conferendi cum illis legatis, conveniendi itidem, promittendi, constituendi, concludendi & firmandi quicqvid existimabunt utile & necessarium ad bonum generale Orbis Christiani, particulare istius Coronæ & Dominorum Ordinum Generalium, adeò ut & transactionem obsignare queant.

Promittimus verò fide & verbo regio, nos gratum habituros, firmum & stabile servaturos, quicquid illi Bullionus Buthilerius & Charnassæus promittent, transigent & signabunt, & ratum habituros in formâ maximè authentica, quæ fieri possit. Hoc enim volumus.

In quorum testimonium jussimus apponi sigillum nostrum, ad istas præsentes literas.

Datum Lutetiæ Parisiorum, tricesimo die Januarii anno gratiæ, millesimo sexcentesimo tricesimo quinto, & regni nostri vicesimo quinto.

Signatum

LUDOVICUS.

& in replicâ

ex jussu Regis

BUTHILERIUS.

& obsignatum magno sigillo & cerâ flavâ.

Tenor

Tenor potestatis, legatis extra ordinem Dominorum Ordinum Generalium Provinciarum Unitarum in Belgio, collatæ.

Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, omnibus præsentes hasce literas visuris, salutem.

Postquã commodũ judicavimus, mittere legatos extra ordinẽ, nostro nomine, & ex nostra parte ad Serenissimum Potentissimum & Excellentissimum Principem, Ludovicum, gratia Dei, Regẽ Galliæ & Navarræ Christianissimũ, ut gratias ageremus de curâ & continuo studio, quo libuit Majestati illius nos decorare: præterea etiã, ut eam clarius edoceremus de quibusdam capitibus maximæ considerationis, gravissimi momenti & longissimæ seriei, quantum contingunt incrementum, magnificentiam & splendorem Majestatis Christianissimæ, fulcimentum regni, sustentaculum & vigorem causæ communis, contra progressus ambitiosos Regis Hispanici, aut si quæ alia occurrant, quæ commodum Majestatis Christianissimæ, nostræque reipublicæ juvare & fulcire queant.

Constituimus igitur de istis rebus deliberare & concludere cum Majestate Christianissimâ, aut cum iis, quos negotio voluerit destinare, ut fiat transactio firma, ad quam Regia Majestas & Commissarii ac Deputati illius condescendent, & pariter disputent, disquirant & constituant quævis alia negotia, ex occasionum momentis, sese præbentibus ad emolumentum utriusque status. Cùm igitur penitus nobis constet de industriâ, prudentiâ, fidelitate & diligentiâ Adriani Pavii, Domini in Hemsteda, Ritvico & Neokerka, Consiliarii, Stipendiarii, apud Hollandos & Frisios occidentales, Johannes Knuyti, Equitis aurati, Domini in utraque Vosmaria, primi Nobilis, & Advocati pro nobilitate Ordinum Comitatus Selantici, Consiliarii ordinarii apud Serenissimum Principem Auraicum.

Hinc elegimus istos viros, ut ex nostra parte, & nostro nomine, veluti legati extra ordinẽ missi, agant cũ Majestate

Christi-

Christianissima, aut cum iis, quos ipsa voluerit committe re ad hoc negotium, & causas similes. Ut autem negotiatio ipsorum expedius procedat, & ipsi ad institutum & conclusionem convenientem deducantur, nostrâ plena potestate, potentia & authoritate, commissione & mandato speciali omninò instrui debent. Nos igitur, cupientes prævenire & tollere in istiusmodi rebus omnes omnino disceptationes, quæ possent suscitari de ipsorum fiducia authoritate, damus, virtute istarum literarum utriusque simul & alterutri particulariter, si ex morbo alteruter, aut alio quovis casu impediretur, quin negotiationi interesse posset, plenam potestatem disputandi, constituendi, disceptandi, agendi, conveniendi, consentiendi & concludendi cum Majestate Christianissima, aut iis, qui ex parte ipsius deputabuntur, pactnm firmum & solidum, aut aliam istiusmodi transactionem, quam simul dispicient utilem ad utriusque status emolumentum.

Quicquid autem isto modo conventum fuerit, tabulas, contractus & promissa facient, in debitâ & bonâ formâ, uti opus fuerit, generaliter deniq; facient in iis, quæ diximus, etiam quoad circumstantias & dependentias, ac si nos ipsi præsentes in personis propriis id faceremus, tametsi casus aliquis postulet mandatum specialius, quàm præsentes istæ literæ contineant: cùm per easdem promittamus sincerè & bonâ fide, nos gratum habituros, firmum & stabile servaturos, quicquid ab ipsis in hac conditione fiet, promittetur, conveniet & indulgabitur in hoc casu, adeò ut id observare, adimplere inviolabiliter sustinere velimus, nullo unquam tempore in contrarium ituri aut venturi, neque directè, neque indirectè, quâcunque demum ratione aut modo, sed universum hoc, si opus sit ratum habituri, literas & tabulas in optima formâ, uti fieri potest, ad voluntatem Majestatis Christianissimæ, expedituri.

Factum Hagæ Comitis in conventu nostro, sub magno nostro sigillo, subsignatum & signaturâ nostri Amanuensis robo-

ſis roboratum tricefimo die May, anno milleſimo ſexcenteſimo, triceſimo quarto.

Signatum

V. S. HARSOLTE UI

& in replica ſcriptum, legebatur

Ex mandato celſorum & potentium
Dominorum Ordinum Generalium.

Signatum

CORNELIUS MUSCHIUS.

Obſignatum erat magno ſigillo Dominorum Ordinum Generalium, in ſerico rubro, & duplici chordula auri & ſerici rubri.

In quorum fidem nos præfati Commiſſarii elegati ſub ſignati nomine ſuperiorum ſignavimus has præſentes literas, ſigno noſtro ordinario, & juſſimus appendi noſtra inſignia.

Factum Lutetiæ Pariſiorum, octavo die Februarii anno milleſimo ſexcenteſimo triceſimo quinto.

Signatum

BULLIONUS.
BUTHILERIUS.
CHARNASSÆUS.
ADRIANUS PAVIUS.
JOHANNES DE KNUYT.

cum ſigillis & inſignibus Commiſſariorum & Legatorum.

Arti-

Articuli Secreti.

Quamvis dictum sit articulo secundo transactionis, quæ hoc ipso die perfecta est inter Regem & Dominos Ordines Generales, populis, qui invitari debeant, ut ad causam communẽ accedant, & Hispanos ejiciant ex suis urbibus, id præstandum esse intra tertiũ mensem post perlatam requisitionem, quæ ipsis exhibebitur, conventum tamen est inter Majestatem Christianissimam & Dominos Ordines Generales, posse eum terminum prolongari ex sententia & consensu communi Regiæ Majestatis & Ordinum Generalium, quantumcunque exiget necessitas boni publici & progressus causæ communis.

Conventum præterea est, inter Majestatem Christianissimam & Dominos Ordines Generales, ut si fervente bello, quod in littora Flandriæ decumbet, aut ex serie illius hostes communes, clientesve, quicunq; demum illi fuerint, ex mari invadant provinciam aliquam Regiæ Majestatis, quocunque in loco, tum Domini Ordines Generales exercitum validum in naves imponant, qui sese conjungat cum viribus navalibus Regiæ Majestatis, quas itidem ipsa colliget, ut conjunctim occurrant pessimis consiliis hostium, quos fatigent undiquaque, pro re nata, & ex consilio communi: Idem etiam constabitur, si provinciæ Dominorum Ordinum Generalium cum patiantur ex mari. Isti autem articuli parem vim & vigorem obtinebunt, ac si inserti essent in massam transactionis superioris.

Factum hoc ipso die octavo Februarii, anno millesimo, sexcentesimo tricesimo quinto.

Signatum

Bullionus.
Buthilerius.
Charnassæus.
Adrianus Pavius.
Johannes de Knuyt.

& obsignatum ipsorum respectivè insignibus.

Qvamvis

Quamvis articulo nono transactionis, quæ perfecta fuit inter Regem & Dominos Ordines Generales, & obsignata hoc ipso die, dicatur, quód si post hanc transactionem de bello sumendo signatam atquè firmatam de pace, induciis aut armistitio agatur, id non posse auscultari aut concludi, nisi conjunctim, & ex communi consensu Regis & Dominorum Ordinum Generalium, nihilominus Majestas Christianissima & Domini Ordines Generales convenêre, ut in omnibus reliquis locis, ubicunque bellum geri possit, hâc autem transactione nemo ad id obligetur, Rex & Ordines Generales poterunt postmodum facere inducias & armistitia solummodo, quantum ipsis videbitur, pacem facere non poterunt, cùm ea nequeat concludi, nisi conjunctim, & ex communi consensu.

Qui articulus fuerit ejusdem virtutis & vigoris, ac si insertus esset massæ transactionis istius generalis, quæ hoc ipso die absoluta est.

Factum Lutetiæ Parisiorum, octavo die Februarii, anno millesimo sexcentesimo tricesimo quinto.

Erat signatum

BULLIONUS.
BUTHILERIUS.
CHARNASSÆUS.
ADRIANUS PAVIUS.
JOHANNES DE KNUYT.

& obsignatum ipsorum respectivè insignibus.

Ratihabitio à Rege facta.

Quam transactionem & articulos secretos, superius adscriptos, postquã nobis fuêre exhibiti à nostris Commissariis, & universum hoc vidimus ac examinavimus de verbo ad verbum in nostro Senatu, Nos simul habuim⁹ gratos, eos approbavimus & ratificavimus: gratos habemus, approbamus & ratificamus per præsentes hasce literas,

nostrã

noſtrâ manu ſignatas : promittimus fide & verbo regio, univerſum hoc cuſtodire & obſervare, adeò ut non impingamus, neque directè, neque indirectè, non feremus etiam, ut ex noſtra parte impingatur qnacunque ratione aut modo. Hoc enim volumus.

In quorum teſtimonium juſſimus apponi noſtrum ſigillum ad has præſentes.

Datum Compendii, die 23. Aprilis, anno gratiæ, 1635. & regni noſtri viceſimo quinto.

CAPUT XXVI.

Epiſtola Regis ad Ducem Montis Baſonis, Parem & Magnum Venatorem Galliæ, Gubernatorem & Legatum generalem Regium apud Pariſios & per Inſulam Franciæ; qua explicantur juſtæ cauſæ, quibus Regia Majeſtas adacta eſt bellum in Regem Hiſpaniæ decernere.

REx ſatis compertum dedit quibuſcunque ſuis actionibus, ab ipſo exordio ſui regni, usque ad hoc ipſum temporis momentum, quanto flagraret deſiderio quietis conſervandæ, quâ populares gauderent, paciſque cum vicinis colendæ, cum ante omnia ſollicitudinem ſuſceperit plus quam particularem, declinandæ priſcæ æmulationis, & malevolentiæ, quâ Hiſpani adverſus Galliam ſtimulantur.

In eum finem Regia Majeſtas conſtituerat redintegrare ſocietatem etiam arctiorem, præ temporibus elapſis, inter duas Coronas, geminato matrimonio, tametſi plurimi ſociorum id vehementer diſſuaderent, quibus ſubditi ipſi adſtipulabantur, poſtquam libertatem ſumſerant de eo ſermocinandi, cùm utrique præviderent, vinculum iſtud ſacrum non ſatis virium habiturum ad coërcendos Hiſpanos &

nos, & instituta hæreditaria Senatus Hispanici sistenda, de turbando & confundendo hoc regno, quod instar repaguli eos in opprimendis vicinis impedit.

Post geminum illud matrimonium nunquam desierunt lædere majestatem. Christianissimam, creberrimis objectis rationibus justissimè querulandi. Sic invasêre Ducem Sabaudiæ paulò pòst, ex nullâ aliâ causâ, quam quòd ab ipsorum consilio de invadendâ Galliâ abhorreret, quæsito per eam tempestatem prætextu, quasi jura familiæ Mantuæ irent assertum, cujus commodis utique tantopere student, ut postmodum in ejus exitium conjuraverint.

Noti sunt tumultus, quos postea per Vallem Telinam, in dispendium Rhætorum, quos Corona hæc inter antiquos socios connumerat, excitaverint, ut libero transitu gauderent, ad bellum ex Italiâ in Germaniam effundendum; id quod neque Carolus V neque Philippus II. (quibus tamen pervigit oculus ad quasvis occasiones in suum commodum vertẽdi) ausi unquam fuêre propter evidentissimam injustitiam, quæ ex istâ usurpatione redundaret, unde certissimo signo intentaretur dominium absolutum, quod in amplas illas provincias ad hanc vallem collineantes quærebatur, ut reliqua facilius cederent.

Hispani exinde ægerrimè ferebant bonam illam concordiam, quæ admodum diu inter Galliam & Magnam Britanniam viguit; unde primi authores extitêre, per machinationes Marchionis Mirabellij, legati sui apud regem, divisionis & discordiæ, quæ inter utramque Coronam intercurrit, unde pessimi effectus processissent, nisi perniciosa Hispanorum consilia fuissent retusa cum ignominiâ, uti omnibus patet.

Invenerunt tamen interea per cuniculos, quos in Galliâ instituerant, occasionem instillãdi in animos Religionariorum sinistras suspiciones, ut eos ad perduellionem apertam perurgerent: unde rex necessum habuit consilium de castigandis authoribus inire, quos etiam in munimento, eatenus inexpugnabili, est aggressus. Credebãt illi regem ad Rupellam occupatissimum, curâ obsessæ Casalæ abjecturum, dum ipsi Italiam turbarent,

& fundamenta certissima jacerent ad usurpādas provincias Mantuani, aliorūq; principum vicinorum. Idem sanè agitabant, ut regem à justissimo instituto divellerēt, quod susceperat de subditis religionis diversæ in eam prosperitatem reducendis, quam impræsentiarum in obsequio præstito inveniunt.

Injuriæ hæ adeò graviter pungunt ex parte eorum, qui sese ferebāt amicos, ut nemo gravi' lædi possit ab hoste professo. Majestas tamē Christianissima nihil intermisit, postquam priorem solverat Casalæ obsidionem, ad pacis conservationem, ut Hispanos liberari pateretur manifestissimo periculo, in quo tum temporis versabantur, de amittendo Ducatu Mediolanensi, tametsi regia majestas invitaretur omnibus generibus rationum, quibus jubebatur occasioni adeò legitimæ sese permittere, ut libertatem amicorum & sotiorum fulciret, & vicinos ad modum perniciosos procul haberet, cùm sanè justissima pæna sic ingruisset in usurpationem institutam, & spolium manifestum.

Hispani verò continuò post regressum regis, nullo pēso fidei publicæ & pactorum obsignatorum, induêre eos, penes quos erat summum imperium armorum *Cæsareanorum*, ut Mantuam ipsam aggrederentur, quam etiam per imposturam obruêre, unde Italia denuò turbis & truculentis facinoribus laborare cæpit, ut rex cogeretur exercitum etiam tertiâ vice Alpes transmittere, ut animum adderet socijs, & Hispanos adigeret, ad aliquantillam quietem permittendam.

Id verò adeò ægrè præstitêre, ut exinde nunquam desierint ex vindictâ admodum vituperabili in familiâ regiâ alere divisiones ab ipsismet excitatas. Ut autem malum redderent gravius per separationem, utendum censuêre operâ Ducis Lotharingici, qui regno nostro inimicitias immortales juravit, cùm tamen per omnia genera considerationum teneretur præ cæteris omnibus agnoscere, quanta beneficia hinc in ipsius familiam dimanaverint, si queant incendij flammas illi discordiæ intestinæ adhibere, & scintillas in centrum, & per universum ambitum regni difflare. Neque verò quisquam ignorat, eos inanem operam dolere, quod Gallia minus armetur

tur in Galliam, cùm anno superiore diversas in eum finem instituerint transactiones.

Majestas Christianissima sustinuit injurias istas universas cum tantâ patientiâ, ut, qui mentem adverterant, sæpius eam excitaverint, ad sensum tot stimulorum, si aliquādo tandem sensum testari vellet, nihil distulerunt sæpius exponere, quanto damno afficeretur cum plurimis aliis simul, si vires suas inutiliter evanescere pateretur, & in statu torpido simplicis defensionis coërceret, dum Hispani sua arma, machinationes & vaframenta adhiberent ad subruenda & evertenda fundamenta libertatis publicæ, ut qui jam non suspensô gradu reperent, sed aperto incessu grassarentur iuxta ultima sua consilia ad subiiciendum Imperium Austriacæ familiæ in formâ Monarchiæ perpetuæ, in partes suas pertractis aliquot Electoribus, exitio cæteris destinatis: addebatur etiam ista ratio, labore, quo exercerentur Principes Italiæ, dū ad sumtus extremos obligantur, ut sese ab Hispanorum Harpagonibus extricent, unde continua æstuat æmulatio, ut ei provinciæ nunquam liceat esse pacatæ, eos tādem aliquando, & non longè pòst in penitissimam resistendi impotentiam prolapsuros adversus vim integram quæ vel ex Germaniâ à domo Austriacâ nova subinde subsidia trahat.

Cordatissimi quique depingebant regiæ maiestati, nihil æquè periculosum, quàm Hispanis permittere quævis compedia, quæ dissimulationum usu aucupari solent, adeò etiam commodo, & vafrè ex vicissitudinibus occasionum institutò, ut eodem tempore, quo Catholicis persuasum volunt, ipsorum commoda sibi maximè cordi, pectus verò odio Vatiniano in Protestantes æstuare, istis pacem offerant, & quasvis conditiones, ut arma sua in illos convertant, donec primo instituto satisfiant, & utrosque suæ immolent ambitioni.

Plurimis gnarum fuit proferre exemplum Caroli V. qui, ut occupata per Italiam firmaret, tantillum curaverat admonitiones Pōtificis Maximi, qui ipsum incitabat, ad suffocandos Protestantes per Germaniam in ipsis cunis, quibuscum è contrario ille colebat benevolentiam, ut illorum operâ uti posset ad bellum in Galliâ gerendū,

quod ſanè plurimum contribuit ad ſiniſtram doctrinam in plurimis locis, per illos, tumultus diſſeminandam.

Prudentiſſimi Proteſtantium, qui huic Coronæ uniuntur ex cauſa libertatis publicæ, non deſiêre exponere regiæ Majeſtati formidinem, quam ex nimiâ violentiâ à Senatu Hiſpaniæ Imperatori ſuggeſtâ conciperent, ut cogatur pacem ab ipſis quovis pretio emendicare; immemores, utique non hoc primùm agi, ut hoc artificio in ſoporem dati perdant notitiam inſtituti illius, quo per iſtam ineſcationem exuantur dignitatibus, bonis, & omnibus privilegijs imperij. Recens tamen etiamnum manet recordatio illius conditionis, in quam redactos ſeſe dolebant, ut arma ponerent ad primos Bohemiæ notus, ex conſilio ipſius etiam *Majeſtatis*, quæ tum reddiderat Imperio eos effectus ſuæ benevolentiæ, ut ſibi perſuaſum habuerit, non dimotum iri Imperatorem ab Hiſpanis à pari benevolentiâ erga Galliam, & Galliæ amicos.

Univerſæ iſtæ rationes potuiſſent ad vivum pungere animum cujusvis principis, niſi à longo tempore fuiſſet obfirmatus, uti regia *Majeſtas*, in ſententiâ fortiſſimâ, quæ omnem omninò ſollicitudinem convertebat ad acquirendam tranquillitatem publicam quibusvis medijs potius, quàm armis; cùm conſideraret, remedium illud, quod non rarò neceſſarium eſt, ad extrema ultima eſſe ſeponendum, & tanquam, ad deploratiſſimum morbum, qui nullam aliam admittat medelam.

uamvis autem Hiſpani poſtquam ſatis indicarunt apparatu ſuo in oculis univerſæ Europæ, Galliam deſtinari & quæri, patientiam Majeſtatis Chriſtianiſſimæ exploraverint, ne vituperium, quod primis aggreſſoribus eſt paratum in ſee derivarent; abjecerunt tamen æſtum illum vehementiſſimum de offendendo, nihil penſi interim aut operæ omiſerunt, ut rupturam in eo objecto ſumerent, quod ſciebant Majeſtati Chriſtianiſſimæ admodum tenerè adamari cùm violentiam eouſque prodidêre, aut nihil metuerent capere Archiepiſcopum Treverenſem, perſonam ſacram, *Principem* & Electorem ſacri Imperij, ut ſic omnia jura divina & humana violarent.

Hic

Hic sanè, præter contemtum, quem indignitatem Ecclesiasticam effudere, in personâ Prælati tantæ authoritatis & venerationis, ostendêre, quantillo respecto dignentur Principes Electores. In quâ occasione Principes Imperij, & omnes onninò domini supremi tàm graviter sunt læsi, ut nostro seculo nihil tale sit visum, auditumve, maximè per circumstantias exaggeratum, quæ Orbi Christiano dijudicandum præbent justam causam injuriæ vindicandæ, vel propter suppetias isti principi latas, quem etiam suo patrocinio protegebat.

Hucusque non poterat Majestas Christianissima ad ulla consilia, quæ vim apertam inferrent adduci, tametsi à socijs stimularetur à legatis suis edoceretur, & à quibuslivet viris boni publici & coronæ huj⁹ studiosis moneretur, nisi Hispanos præverteret, ab ijsdem sese præventum iri, ad summum Principum fæderatorum, & proprij regni detrimentum,

Per hæc universa tempora non intermisit rex, ad frequentes petitiones Pontificis Maximi, quas Nuntij arietabant, autem ad propositiones pacis inclinare, cùm ea tantoperè à parente communi desideraretur, ut illis certum faceret, quantâ animi propensione admissurus esset negotiationem generalem, ubi omnes omninò amici comprehenderentur conjunctim: nam rerum præsentium gnaros effugere nequit, hanc conditionē omninò esse necessariam, si maximè debeat constabiliri firma quies in Orbe Christiano, cùm alioqui id demum foret fomitem relinquere, & semina spargere perpetuæ discordiæ, ignem non extinguere, sed occultare sub cineribus, quem liceat refodere, & in incendiū ventilare, eò majori cum periculo, quod inopinantes is esset correpturos.

Itaque Majestas Christianissima juxta istud responsum demonstravit *Nuntijs*, quanto cum ardore responderet sollicitudini paternæ *Pontificis*, cum nullum penitus mediū quod ratio humana excogitare queat, unquam præter miserit, quin ambabus manibus fuisset illud arreptura, adeò ut testata sit illo ipso progressu, summā ad pacem generalem inclinationem, & quidem ijs, qui à

pace penitissimè abhorrent, nec tolerare possunt pacis studiosos, cùm sincerum ejus desiderium apud ipsos inferat notam infractarum virium aut imposturæ.

Cōpertū inter in habuit majestas Christianissima ex testimonijs minimè falsis, quas urbes Champaniæ & Picardiæ primarias Hispani sibi designârint corripiendas ut jam de Occitaniâ nihil adferatur in quam ducem aliquem versutum ablegârunt, qui munitiora nosceret & describeret, tametsi in eo instituto fuerit captus, & custodiæ traditus. Relatum est postea, quanti exercitus pararentur in munimentis, sub oculis universæ Italiæ, ut in aliquam provinciam illius exundent, cùm & legatus illorum apud Cæsarem indesinenter urgeat bellum, adversus Galliam sumendum.

Nemo non novit, omnes omninò Principes, aut populos amicos, vicinosque Majestati Christianissimæ, ne uno quidem excepto, ab ipsis graviter esse læsos.

Imperium sanè jam nunc tranquillum foret, nisi Hispani ibi exeruissent manifestò sua consilia, ut nempè Imperator eorum operâ carere nequeat ad opprimendos Protestantes, & ad incrementum suæ familiæ per imperium, ex dispendio cujuscunque, sine delectu sacrorum; cùm nihil magis restituantur oppida, Leodicensibus & Archiepiscopo Coloniēsi erepta quā Palatinatū inferiorē, quem advers⁹ legitimū possessorem usurparūt. Vix ac ne vix quidē potest majestas Christianissima disturbare artes & vaframēta cōtinua Hispanorū per Helvetiam, ad serendā inter pagos discordiam instituta; cū tamē ipsa quieti ejus provinciæ partē antiqui fœderis cū hac Corona, cum benevolentiâ sincerâ spōte immolet.

Postquam Rhæti diutius appellârunt regiam majestatem, humiliter petentes, ut sibi satisfieret de manifestâ injuriâ, adversus pacta Musoniana illatâ, tametsi ea nunquam comprobaverint, & de commeatu ordinario Hispanorum per Vallem Telinum; tandem coacti sunt renovare querimoniam priorem, quod spoliati jure suo Supremo, relinquerentur à pluribus annis impotes satisfactionis, propter dilationes, quibus majestas Christianissima impedierat contraventiones & violentias Hispanorum, adeò ut Rhæti destituerentur in perpetuo periculo ingruentis exercitus.

Id

Id verò extemplò consecuturum erat, nisi exiguæ illæ copiæ militares, quas regia majestas illorũ precibus dederat, ad tuitionem provinciæ, eximiam contulissent diligentiam in eis juvandis, cùm occuparent loca hostilia, & majorem exererẽt vigilantiam, quam posterius animadvertere licuit, ubi bis ab aliquot annis libertate exuti sunt per Hispanorum machinationes.

Fatendum utique præceps ipsorum consilium de exercitu per Vallem Telinã, promtè faciendo, summo detrimento non caruisse, cũ vires non essent ad hostem rejiciendum, nisi Dux Rohanius, qui ducebat nonnullas cohortes auspicijs regijs in agro Mompeliardico, postquam resumit, quantã injuriã rex affectus esset, capto Electore Treverensi in ipsâ metropoli, & mandata recepisse, videret, ne quid respublica Vallis Telinæ detrimẽti caperet, ne exitio devoveretur ab Hispanis, promtè cõvertisset & mentem & copias in illã provinciã. Id quod præstitit bonâ cum veniâ omniũ pagorũ, tum Helvetiorum Catholicorum, tum Protestantium, adeò ut nullo negotio diverso sese distrahi pateretur, quo vicinorum, Hispanorum denique res affligere potuisset.

Semetipsos tandẽ accusare possent de ijs, quæ tũ gesta sunt. Neque enim infitias ibunt, legato regis Christianissimi proposuisse, fervẽte negotiatione Querasciana, velint ne lites quascunque adeòque universas terminare, quæ à fractã transactione Mõsonianâ fuerint coortæ; ubi diversã sensêre. Unde legatis majestatis Christianissimæ animus subijt (postquam sæpius monerent, sic relinqui semina novorum dissidiorũ) protestatione solenni sibi cavere, cui videlicet calamitates, quæ in posterũ inde possent pervadere, imputandæ forent. Testimonium istius rei perhibuerint fidele. Nuntij Pontificis maximi, qui interfuere transactioni Querascianæ.

Optâsset rex litẽ repagulis justæ, quam ob amicos suscepisset defensionis coercere, adeòque necessariæ prætensionis ex illorũ parte, ne oppressio provinciæ sumsisset indies incremẽta: Maluisset rex necessitatẽ armorũ declinare, quâ adigebatur ad vindictã tot tantarumque injuriarum, quas sustinebat, in primis verò grandi illa carcere, cùm caperetur & attineretur Elector Treverensis.

Itaque priusquam bellum clarigaret Oratori suo Bruxellas mandat, ut libertatem Electori capto peteret suo nomine à Cardinale Infante, id quod jure postulabat, ob patrocinium susceptum; ubi edocebat, non posse ipsum legitimè attineri, cum Suprèmo uteretur jure, qui in pace & quiete degeret domi, belli expers, nulli prorsus principi hostis; neque verò esse, cur crimini verteret patrocinium regis, quod subiisset eâ tempestate, quâ Imperator in eò impotentiæ esset redactus, ut protectionem & securitatem, pro necessitate præsenti, adversus calamitatem, quæ tum imminebat cervicibus ipsius sperare nullus potuerit.

Responsum Cardinalis Infantis oratori datum, satis indicabat, regiæ majestati renuntiandum, quo animo cæpisset injuria, nimirum ut seriem traheret longam: Hinc creditum, ex parte Galliæ novam invitatum iri, nisi ista vindicaretur, quemadmodum rex eam sibi imponi necessitatem videbat, ex omnibus omninò considerationibus, quæ non solùm magnorum Principum animos pungere solent etiam Jure Gentium, communique populorum omnium, quos terra alit consensu, maximè injunguntur.

Non igitur licuit tam grandem dissimulare injuriam regiæ majestati, nisi causam Ecclesiæ destituere voluisset, graviter læsæ in personâ tam eminentis *Prælati*, nisi amicos deserere sustinuisset, fenestrâ Hispanorum libidini apertâ, ad exercendam in ipsos quamcunque violentiam, unde evidentissimum in libertatem publicam committeretur periculum.

Institutum illud adeò enorme satis aperiebat Hispanorum consilia, quæ de bello apertè sumendo conceperant, sed alia ipsis libuit addere indicia longè clariora: nam ministris Hispaniæ religio fuerit negare, quanto molimine constituerint invadere universam Galliam, ad vicesimum diem mensis istius May, cùm id emanârit per tramites adeò certos, ut dubitādi nullus sit locus, postquam exercitus, quem impræsentiarum novimus obversari ad littora *Provinciæ Romanæ*, rei certissimum præbet testimonium.

Hæc

Hæc ubi notitia applicatur ad actus hostilitatis, qui ex tot alijs erupit in nervum, quorum vel catalogus tædium pariat lectori, consurgit animus regis, ut omni morâ ruptâ, exercitum immittat in agrum Luxemburgicum, ut sic vindicaret injurias, quas magno numero sustinuerat ex diversis machinationibus.

Non detrectavit majestas Christianissima Orbi terrarum causas aperire, quibus tandem impulsa fuit ad ea consilia, quæ suscepit, defensionis, ut simul per viam armorum finem faceret tot injurijs, quibus ipsa cum sociis nullo non tempore per Hispanos exagitaretur: non tamen sine summo mærore animi cùm æquitati nullus permittatur locus, postquam Majestas Christianissima à tanto tempore in eum finem sibi circumdederit cancellos justæ duntaxat defensionis, & socijs adversus manifestam oppressionem aliquas præbuerit suppetias.

Ibi verò justam querimoniæ non inveniunt causam, nisi quod majestas Christianissima noluerit ipsis prostituere provincias sociorum deglutiendas, in quib⁹ per otium munimenta excitarent, & incrementa sumerent, ad obruendum postmodum regnum Galliæ.

Qua propter rex certum habet, omnes omninò Europæ principes, & quemvis virũ judicii & integri, ad Hispanorum protrudũtur querimoniæ adversus majestatem Christianissimam, de rebus per Germaniam gestis, eo clari⁹ intellecturos æquitatem sui instituti, quod nemini non pateant causæ, ex quibus rex Sueciæ armatus in Germaniam transiverit, nullâ unquam sorte Galliæ inde sumtâ: regem verò postmodum eò necessitatis delatum ut injustitiis Hispanorum obviaret, quibus constitutum erat, Imperium cõciliare hæreditarium domui Austriacæ, unde nimis apertè patuêre consilia de Monarchiâ, quam somniant, in Orbem Christianum acquirendâ, & de principibus quibuscunque spoliandis ex proximâ quâque occasione: adeò ut planum sit, prætextum religionis, quo hactenus amicti processerunt in scenam, perinde fucum consiliorum iniquissimorum præstare.

Non hic superat otium, ut Orbi Christiano exhibeantur libelli perniciosi, qui in pluribus locis, clientelâ

ipſorum ſapientibus,& facti & promulgati ſunt, calumnijs prægnantiſſimi, & propoſitionibus abominabiles, adverſus honorem & vitam eorũ, qui legib⁹ divinis ſunt venerabiles & intemerati. Eæ profectò propoſitiones tã deteſtãdæ ſunt, ut in maniacos ſolummodo cadere poſſint, ob rabiem & furorem, inde conceptum, quod conſilia illa péſſima confundi, retundi, everti videant, gratiam verò cæleſtem æquitati & juſtitiæ regis Chriſtianiſſimi favere.

Cùm autem majeſtas Chriſtianiſſima, nullo ſuperiorũ habito penſo, univerſo mortalium generi cuperet exponere juſtã & æquã ſuam mẽtem, adeòq; ſtudiũ vehemẽtiſſimum in quietem Orbis Chriſtiani, quæcunq; demũ compẽdia primit⁹ à benigno Numine obtinuiſſet, poſtquam inſignẽ victoriã nuperrimè ab hoſtib⁹ reportavit, proteſtatur nihilomin⁹ corã Orbe Chriſtiano, declarat etiam, invocato in teſtem animi ſui, & ſincerorum conſiliorum omni ſuo Deo, ſibi minimè imputandum, ſi Eccleſia minus promtè liberetur miſerijs & calamitatibus, quas attrahent ij ſanè, qui ſuſcitârunt & perrexerunt turbas per Italiam, unde bellum inter Catholicos exarſit.

In vituperium conantur quidem conjicere juſtas & æquas ſuppetias, quas majeſtas Chriſtianiſſima præſtitit ſocijs Proteſtantib⁹ æquè ac cæteris, à quibus tamẽ ipſi non deſinunt pacem expoſtulare, juxta eas utpote circumſtantias, ut facile ſit judicatu, quo animo id fieret, non ut pacẽ, ſi qua coiret, ſervarent, cũ ea quærerentur in eum duntaxat finem, ut commodius irruerent in eos, qui eorundem cum ipſis ſacrorum Catholicorum, non tamen mentem eandem adhibent ad Monarchica conſilia, adeòque jugum quodvis ſubeundum.

Interea ſpem concipit Majeſtas Chriſtianiſſima, Deũ, ſcrutatorem cordium, & qui corda regum verſat ſuâ manu, hanc juſtam protecturum cauſam, continuatâ favoris ſerie per benignitatem uberem in juſtum hoc inſtitutũ, quod unicum ad ſcopum dirigitur pacis honeſtæ, ſecuræ & conſtantis, adeòque generalis, in quâ pietas & juſtitiâ recuperent priſtinum vigorem, plurimum marceſcentem ex diſſidio & malevolentiâ eorum, quibus ejusdem patrocinium maximè incumbit. Id

Id verò Majestas Christianissima exoptat ex imis visceribus, ad majorem Dei gloriam & ut expeditius pauperculos suos subditos exoneret ijs gravaminibus, quas conservatio ipsorummet necessariò exigebat, cùm ipsa prae vitâ sit cordi, quam tamen multoties exposuit, & nũquam non exponet cupidissimè in omnibus omninò occasionibus ubi honor & cultus divinae Majestatis, quies reipublicae, & conservatio bonorum vicinorum atque sociorum agitur.

Scriptum Moncovij, nono die Junij, anno millesimo sexcentesimo tricesimo quinto.

CAPUT XXVII.

Transactio inter Ludovicum XIII. regem Galliae & Navarrae, & urbem Imperialem Colmariae, quam in suum patrocinium rex suscipit; inita Aveli, Calendis Augusti, anno 1635.

ARticuli placiti & conventi inter Buthilerium, Consiliarium regium, Secretarium sacrarij, mandatorum & aerarij, magnum thesaurarium Ordinum equestrium, & Cancellarium Ducis Aurelianensis, fratris unici regij, Commissarium à regia Majestate deputatum ad hoc negotium; & Johannem Henricum Mooquium, Syndicum & Deputatum urbis Imperialis Colmariae, ad regiam majestatem, & instructum speciali potestate à magistratu & Senatu urbis.

Cùm Mooquius humiliter petierit à regiâ majestate, nomine urbis Colmariae, ut omnes articulos sequentes indulgeat, exhibitâ prius potestate, eos acceptandi, & obligandi vicissim urbem regiae *Majestati* ad res, in scripto hoc comprehensas; mandavit regia, maiestas, ut Buthilerius, cum plenâ potestate agendi & conveniendi in suo nomine cum *Mooquio* super hoc negotio; hinc illi in hos articulos sequentes consensêre. Urbs Imperialis colmariae declarat, quomodo constituerit perse-

perseverare in Fœdere, quod fuerit sancitum Hailbrunnæ, die nono Aprilis, anno 1633. & postmodum confirmatum Fracofurti, die 5. Septembris eodem anno, inter Coronas Galliæ & Sueciæ, Principes, urbes & Communitates quatuor Circulorum per superiorem Germaniam, adeò ut ab illâ societate & Confœderatione discedere nolit, quæcunque tandem negotiationes pacis instituantur in posterum ab ullis principibus, urbibus & Communitatibus in particulari. Promittit perinde Colmaria, sese consensum spontaneum non daturam in negotiationem ejusmodi, neque ullam aliam subituram, nisi pace ex communi consensu Coronarum atque Confœderatorum facta.

II. Regia majestas declarat pariter & promittit, sese in negotiatione pacis generalis villam imperialem a Colmariæ comprehensuram, quam interea suscipiat in suum patrocinium, cum omnibus civibus & incolis, territorio dependentijs, & appendicibus, ut sic conserventur usque ad pacificationem istius belli per Germaniam. Ea autem si obtingat, tum urbs restituetur in eum statum, in quo fuerat ante principium tumultuum, qui in Germaniâ & Bohemiâ ceperunt anno millesimo sexcentesimo decimo octavo.

III. Urbs conservabitur in omnibus suis privilegijs, libertatibus, immunitatibus, juribus consuetudinibus, quibus usa est hactenus, adeò ut illis nullum detrimentum patiatur.

IV. Negotia reipublicæ & justitiæ administrabuntur uti prius, in quibus regiæ Majestati nefas sit quicquam immutare in electione & jurisdictione magistratuum neque in numero & qualitate personarum.

V. De religione Catholicâ Romanâ conventum est, ut ibi libero exercitio vigeat, adeò ut nemo turbet personas & bona Ecclesiastica.

Familiæ Religiosorum, quæ in urbe degunt, pariter conservabuntur in omnibus reculis suis, ut tamen rex supersedeat urbi alias recentes obtrudere. De Protestantibus verò intelligit majestas regia, nihil immutandum esse in ipsorum libero exercitio & cultu divino, quin imò vult.

vult, ut transactio Hailbrunnæ facta, & Francofurti confirmata, cum declaratione articuli sexti habeat locum, & intemerata maneat, sine ullâ innovatione.

VI. Præsidiū, quod rex urbi imponet, sustētabitur sumtib⁹ regijs gratuitis, ad numerū ordinarium sexcentorū peditum, & quingentorum velitum maximè, adeò ut regi sit integrum minuere numerum, si videatur, ubi verò occasionum vicissitudines postulabunt majorem numerum, tum regia majestas eundem augebit juxta necessitatem, quæ mensuram copiat ex defensione & conservatione urbis.

VII. Quod si regia majestas necessum censeat, munimenta circumdare, tum incolæ non obligabuntur ad sumtus, opem tamen ferent pro virili.

VIII. Gubernator, quem rex urbi imponet, obligabitur ad ordinem & disciplinam in militem præsidiarium exercendam, ut ne qua injuria fiat civibus & rusticis. Quod si querimoniæ fiat locus, ut civis militem in jus vocet, tum bonam & brevem administrabit justitiam, quemadmodum reciprocè, ubi miles causam habet adversus civem, magistratus ordinarius urbis tenebitur æquitatem militi præstare.

IX. Hospitiam militis & distributio stationum per urbem tradetur iis, quos Magistratus illi negotio præfecerit, adeò ut nemo alius sese ingerere queat.

X. Urbs, ubi & per tempus præsidij Imperialis ac Suecici, semper adhibuerit ad quamlibet portam aliquos Cives, qui inservierint & advigilarint ad custodiam illius & ut importationem atque exportationem rerum vectigalium curent, tributumque solitum exigant, in eodem tenore conservabitur.

XI. Quamprimum Gubernator fuerit ingressus in urbem exigetur index tormentorum, apparatus & armorum, quæ illic inveniantur, ut omnia post pacificationē remittantur & restituantur urbi in pari quantitate & qualitate, nisi in commodum urbi convertantur.

Quod si Gubernator opus habeat aliquo apparatu ad commodū particulare regiarum copiarum, non licebit ipsi

ipsi quicquam auferre, nisi pretio adnumerato, aut alioqui necessaria defensio urbis id requirat.

XII. Quamvis autem antehac, tũ tempore præsidij Imperialis, tum Suecici, claves urbis semper fuerint delatæ in domicilium primi magistratus urbici, convenit tamen, ut media pars clavium, ad quamlibet portam deferatur ad domicilium Gubernatoris, & altera ad domicilium primi magistratus, ut ex communi consensu utriusque claudantur & aperiantur portæ.

XIII. Denique uti rex per patrocinium susceptum non cogitat imminuere, quin potius conservare jura & privilegia urbis ita regia majestas satis habet, si urbs maneat & persistat, quemadmodum superius dicitur; in societate Hailbrunnianâ, & in benevolentiâ cæterorum sociorum.

Factum Rueli, Calendis Augusti anno 1635.

Signatum.

BUTHILERIUS.

&

J. H. MOOQUIUS.

CAPUT XXVIII.

Transactio à parte regis Ludovici XIII. cum Oxenstierna, Cancellario regni Suecici, qui negotiabatur pro reginâ Sueciæ, & nomine ejusdem, inita Compendij, anno 1635. die 28. Apr.

POstquam mutatis temporibus atque rebus nonnulla inciderent, quæ tractatuum priorum inter regna Sueciæ atque Franciæ initorum dilucidationem & amplifi-

plificationem requirerent, Illuſtriſſimus Dominus Axelius Oxenſtern, regni Sueciæ Senator & Cancellarius, atque ad exercitus, & per Germaniam legatus, & vi poteſtatis ſibi à ſacrâ regiâ majeſtate, regnoque Sueciæ datâ congreſſus cum illuſtriſſimo Domino Buthilerio, Conſiliario, ſecretario Status regiæ majeſtatis Chriſtianiſſimæ, magno theſaurario, & Cancellario Domini Ducis Aurelianenſis, fratris regij unici, ad hunc Tractatum ſpecialiter, & cum poteſtate deputato, infra ſcriptos articulos, ut parti utrique & præſenti ſtatui rerum accommodatos, ad utriuſque ſuæ regiæ Majeſtatis ratificationem acceptavit & concluſit.

I. Regina regnum Sueciæ; Rex regnumque Franciæ, impliciti bello cum domo Hiſpaniæ & domo Auſtriacâ, obligant ac promittunt, ſe non ſuſcepturos, aut admiſſuros ullum tractatum pacis, cum principibus dictæ domus Auſtriacæ, uno aut pluribus, multo minus ſuper hoc negotio concluſuros, niſi conjunctim & communi conſenſu; nec inituros ullam armorum ſuſpenſionem, aut inducias, niſi conjunctim, & communi conſenſu.

II. Cancellarius Sueciæ promittit, & ſe obligat nomine reginæ, ac regni Sueciæ, ad conſervandum liberum exercitium religionis Catholicæ in Eccleſijs, à ſua poteſtate ac imperio dependentibus, occupatis in Imperio ab anno milleſimo ſexcēteſimo decimo octavo, poſt exortos hoſce Germaniæ motus. Et ut Eccleſiaſticæ perſonæ fruantur liberè bonis ſuis ſine impedimento ac moleſtiâ, cum hac reſervatione, ut cuique parti ſuum jus ſalvum maneat.

III. Convenit quoque inter prædictos legatos, ne quis locus munitus aut caſtrenſis in imperio, qui tenetur manu reginæ Sueciæ, aut regis Franciæ, reddatur hoſti, niſi communi conſenſu utriuſque reginæ regiſque, Sueciæ & Franciæ.

IV. Sereniſſima regina Sueciæ, & Chriſtianiſſimus rex Galliæ cōvenerunt, & ſe obligarunt ad auxilium militare, Confæderatis Germaniæ ſervandum, prout ſe quiſque obſtrinxerit.

In majorem rei fidem, hæc ſincerè ſervatum iri munivimus

nivimus hæc, manus nostræ subscriptione, & sigilli appositione.

Factum Compendij, die 28. Aprilis, anno 1635.

Signatum.

OXENSTIERNA.

&

BUTHILERIUS.

CAPUT XXIX.

Transactio inter Regem Ludovicum XIII. & Ducem Bernhardum Vinariensem, inita ad fanum Germani in Lao, die 26. Octobris, anno 1635.

CUm rex eodem propenderet, quò majestas Suecica hactenus compertum dedit, quanto studio quæreret constabilire libertatem Germaniæ; cuperet etiam urbibus, principibus & Statibus, quos confæderatione est amplexus, media suppeditare, ut in pristinum vigorem restituti, ad pacem generalem progrederentur, quâ, per intercessionem regiæ majestatis restitui queant in solidam fruitionem libertatum suarum ac priviligiorum.

Hinc Rex, consideratâ constantiâ & generositate, quam Dux Vinariæ, summus imperator virium Confæderatarum testatus est, ad sustinendum armis communibus bonum publicum; etiam postquam major pars eorum, qui in causa communi comprehenduntur, maluêre subire

ſubire conditiones tranſactionis incertæ & damnoſæ, quàm expectare ſucceſſum pacis generalis & compendioſæ, qualem regia majeſtas ſibi propoſuit procurandam conjunctim cum Coronâ Sueciæ.

Sic rex, ut ampliora ſuppeditaret media Duci ad erigendam & ſuſtinendam cauſam communem, in quâ Confœderatorum ſalus verſatur, & fidem inviolatam ſervaret cum illis initam, conſtituit augere ſuppetias regias quas, hactenus Duci præſtitit, ad terminos & conditiones ſequentes.

I. Ut facultatem ſufficiat Duci ſummo utique Imperatori Confœderatarum virium, faciendi & conſervandi in poſterum exercitus vegeti, ad formanda conſilia & inſtituta, quæ cauſæ communi videantur maximè commodare; promittit regia majeſtas præſtare, quamdiu præſens hoc bellum geretur, quatuor milliones librarum annuos initio conſtituto in quintum decimum Novembris jam adventantis, in ſtipendium & ſuſtentationem illarum copiarum, ex quibus exercitus ille conſtabit.

II. Promittit etiam regia Majeſtas, ſortem illam quatuor millionum dehinc adnumerandam per quartas, adeò ut primus terminus incipiat die 15. Novembris, fiatque per anticipationem, ut Dux facultate polleat copias ſuas quantocyus reſtaurandi, ad numerum convenientem: adeò ut pars pecuniarum, quadringenta nempè millia librarum adnumerentur præſentia a tero die poſt obſignatos hoſce articulos; centena millia librarũ ſub finem Decembris proximi, & quod reliquũm fuerit, ad diem quintum decimum Februarij, quo ipſo expirabit terminus primus.

III. Solutio cæterarum quartarum præſtabitur poſt operam exhibitam, utpote ſingulis trimeſtribus unus millio librarum, modò Dux obligetur repræſentare exercitum intra viceſimum Januarij proximi, ſexies mille equitum, & duodecies mille peditum Germanorum, adeòq; partem pecuniarum, quæ prænumerabuntur, impẽdat conſcribẽdis novis copijs, de quib⁹ cõveniet etiã.

IV. Obligatur inſuper Dux, facere & ſuſtentare exercitum in poſterum, qui conſtet ſex millibus equitum, &

duodecim millibus peditum, cum apparatu tormentario, ad numerum, ut infimum, bis mille equorum, & præfectorum, quos usus requirit necessario industrios. Sic igitur tenebitur propter quatuor milliones librarum, subministrare annonam & apparatum belli, ducibus stipendia adnumerare, & in universum præstare quosvis sumtus, apud exercitum sustinendos, per decursum istius anni, quocunque demum nomine veniant.

V. Promittit præterea Dux, omnibus suis copijs præfectum iri laudatos duces, quos leget ex probatissimis & capacissimis armorum gerendorum: Equitem curabit valido equo, & ad minimum thorace ac dossuali ferreo, duabusque fistulis ephippiarijs instrui, peditem habebit exercitatum, sclopeto & Jona pulveraria, sarissâ & thorace munitum. Quando appropinquabit provinciæ alicui, quæ regem agnoscat aut dominum, aut patronum, militem subjiciet ordini ac disciplinæ arctiori, ne subditi regij oppressionem patiantur.

VI. Convênit etiam, & constitutum est, ut Dux impēdat quatuor illos milliones librarum in stipendium universi exercitus, adeò ut annus absolvatur octo lustrationibus, quibus pecunia adnumeretur exercitui, quamdiu cis Rhenum versabitur; eâ tamen conditione, ut quamprimum trajicere Rhenum poterit, & illic hospitari, tantummodo sex lustrationes peragantur, Duce interea obligato ad parcam pecuniarum regiarum dispensationem, tanquam propriarum.

VII. Quod si ut ad pacem generalem perveniatur, quē unicum sibi scopum regia majestas cum Principibus Cōfœderatis sumsit, Deo libuerit aspirare cœptis Confœderatorum, unde alij Principes, Status & urbes Germaniæ, ubi falsam spem, quam susceperunt ex pace Saxonicâ, deposuerint, ad arma corripienda animentur, & Confœderatis accedant; Dux impendet pecunias, quas regia majestas obligatur ipsi præstare, ad emolumentum causæ publicæ, & partem ex quatuor millionibus illis librarum distribuet, juxta numerum earum copiarum, quas summæ rerum addere queant.

VIII. Quemadmodum etiam, si vires Confœderatorū augescant, ut jam collatis signis sese inferre audeant, & hosti-

hosticum incursare; eo casu promittit Dux imminuere sumtus regiæ Majestati, ut ex quatuor millionibns libra rum tantundem decedat, quantum accesserit ex hostico, ad alendas copias: in eo autem totus erit bonâ fide, & pro virili, ut regia majestas quamprimum exoneretur nimijs sumtibus.

IX. Quoniam verò majestas regia non vult obligari ad præstandos illos quatuor milliones librarum, nisi Dux connumeret sex millia equitum, & duodecim millia peditum, intra diem vicesimum Januarij appropinquantis; convênit itidem, ut universæ illæ copiæ stipendium accipiant ex manu thesaurarij, quem regia majestas leget, ex recensione proximè à vicesimo Januarij instituendâ per Commissarios & Antiscribas militares regiæ majestatis, adeoque communicatis operis cum legato summo, quem rex prodet, & Quæstore summo, apud Ducem utroque permansuro.

X Cùm autem plerunque committantur plurimi errores in recensionibus per avaritiam præfectorum, quibus solitum est, lacunas copiarum explere milite alieno, ad diem lustrationis; poterũt post recensionem factam quandocunque id postulabunt Cõmissarius & Quæstor, instituere aliam recensionem, in qua deducatur, ad com modum regiæ majestatis, in quemlibet equitem quadraginta libræ, & duodecim libræ in peditem, portio autem præfectorum ad eandem rationem

XI. Quod si Dux non exhibeat numerum definitum copiarum, quas tenetur intra constitutum tempus præstare; integrum fuerit regiæ majestati dare ipsi copias Gallicanas, aut exteras, ut exercitus ad numerum illum excrescat, sexies mille scilicet equitum, & duodecies mille peditum, in quem usum concedet, quicquid ex quatuor million bus librarum redundabit.

XII. Quod si ex aliquo conflictu, aut alio quovis casu Dux perdat exercitum, aut partem illius, regia majestas opitulabitur, ad alium conscribendum, sorte ex quatuor illis millionibus librarum deducta.

XIII. Promittit etiã majestas regia, si Dux ipsus, aut aliquis præfectus militaris ab hoste in conflictu capiatur, aut alia quavis occasione in manus illius incidat, sese

eandem curam adhibiturum, quam gerit pro summis ducibus suorum exercituum, & præfectis proprijs.

XIV. Quemadmodum verò regia majestas promittit, sese nullam unquam pacis aut transactionis negotiationem cum hostibus admissurum, nisi Dux in eâ comprehendatur, cum principibus Confœderatis, & omnibus præfectis militaribus ac militibus exercitus, ut in libertatem restituantur, & possessionem bonorum, & statuum, quos suos habent.

XV. Ita Dux obligatur, & suo, & illorum Principum nomine, qui in Confœderatione permanebunt, aut in posterum possent eidem accedere, nullam auscultare transactionem cum Imperatore & complicibus, quocunque subprætextu, sine intercessione & consensu regiæ majestatis.

XVI. Articuli isti obsignati sunt à Commissarijs, quos rex nũcupaverat, ex virtute potestatis in ipsos collatæ, quemadmodum etiam à Ponikano, Consiliario & gubernatore Franconiæ. Commissario deputato abs Serenissimo Duce Bernhardo Vinariensi, ex virtute potestatis, in ipsũ à Serenitate suâ collatæ: Qui Commissarij, tum ex parte regiæ majestatis, tum ex parte Ducis, promiserunt præstare literas ratihabitionis intra mensem proximum, ex hoc ipso die & obsignatione præsentium numeratum.

Factum ad fanum Germani in Læo, die 26. Octobris, anno 1635.

Signatum.

BULLIONUS.
BUTHILERIUS.
SERVIENTUS.

&

PONIKANUS.

Quam transactionem ubi fuit exhibita à nobis Commissarijs, & de verbo ad verbum examinata in nostro Senatu, habuimus gratam, approbatam & ratam; habemus gratam, approbamus & ratificamus per istas præsentes literas,

literas, nostrâ manu obsignatas: promittimus perinde, fide & verbo regio, universum hoc servare & custodire, ut neque directè, neque indirectè infringamus, aut feramus, à nostrâ parte infringi ullo modo, & quacunq; ratione. Ea enim est nostra voluntas.

In quorum fidem jussimus apponi nostrum sigillum ad istas præsentes.

Datum ad Fanum Germani in Læo, die 10. Novembris, anno gratiæ 1635, & regni nostri vicesimo quinto.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius, ex jussu regis.

BUTHILERIUS.

Articuli secreti.

Quamvis per articulos hoc ipso die consignatos inter Bullionum & Buthilerium ex unâ, virtute potestatis à regia majestate, in eos collatæ, & Ponikanum ex altera parte, mādata & potestatem specialem à Duce Bernhardo Vinariensi adeptum, constitutum sit, ut rex suppeditet quatuor milliones librarum annuos, ad sustentatioeem exercitus, qui sex millibus equitum, & duodecim millibus peditum constet, & summo imperio Ducis, cum cæteris viribus Principum Germaniæ Confœderatorum subsit: Conventum nihilominus & conclusum per istas literas secretas, quæ tamē eandem vim & virtutem obtinebunt cum cæteris hoc die consignatis, cùm exercitus ille postmodum sit alendus stipendio regio, promittit Dux, sese eum ducturum auspicijs regis, regi omnem operam eo exercitu erga quosvis, & adversus omnes ad futurum, quæcunque demum mandata & jussa in contrarium suggerantur.

Sic promittit, sese exercitum ducturum ad quæcunque loca & instituta, quæ regia Majestas voluerit, ita tamen ut Dux obtineat clavum totius militiæ, omnes actiones examinet & resolvat, quemadmodum ipsi videbitur causæ communis ratio exigere, non neglectâ sententiâ & consilio eorum, qui ipsi aderunt perpetuò à parte regiæ Majestatis & principum Confæderatorum, nisi ubi deliberandum fuerit de reditu cis Rhenum, de invasione intactæ alicujus provinciæ & de suscipiendâ gravi aliqua obsidione; quo in casu Dux mittet prius, qui regiam majestatem faciat certiorem instituti, & mandata referat, ut cætera consilia regiæ majestatis exinde rectius habeant.

II Quamdiu bellum geretur, Dux ex prærogativâ capiet ex millionib⁹ quatuor librarum ad familiam alendam ducenta librarum quolibet trimestri, & ex hoc ipso momento indulget ei regia majestas quinquies centena millia librarum, in singulos annos vitæ, quæ adnumerari incipient, quamprimum pax constiterit, ex districtibus Galliæ regiis, ut illis fruatur per operam fiduciariam Villicorum, quemadmodum omnia Brevia & expeditiones necessariæ super hoc stipendio ipsi tradentur, quotiescunque voluerit.

III. Præter ista superiora dat & derelinquit regia majestas Duci Landgraviatum Alsatiæ, in quo comprehendatur præfectnra Hagenoënsis, hoc tempore armis regiis occupata; ut fruatur eo per titulum Landgravij Alsatici, cum omnibus juribus, quæ prius competebant domui Austriacæ in ea provincia, ad eam legem, ut sine perturbatione ibi conservet exercitium religionis Catholicæ, personas, & bona Ecclesiastica in omnibus suis libertatibus & immunitatibus.

IV. Quod si instituatur negotiatio pacis, regia majestas promittit, sese omnem operam insumturam, ut Duci fruitio & possessio Alsatiæ relinquatur, cum omnibus donationibus, quæ à Coronâ Sueciæ ei obtigerint, aut saltem ut æqua fiat compensatio, adeoque ad voluntatem ipsius, quantum fieri poterit.

Articuli

Articuli isti secreti fuerunt à nobis Commissarijs deputatis à regiæ majestate, & à Serenissimo Duce Vinariensi, consignati & conclusi, ut habeant eandem vim & virtutem cum publicis, de quibus convenimus hoc ipso die ex utrâque parte, ut ratificentur à rege & à Duce intra mensem.

In quorum fidem signavimus præsentes hoc die 26. Octobris anno 1635.

Signatum.

BULLIONUS.
BUTHILERIUS.
SERVIENTUS.

PONIKANUS.

& roboratum ipsorum respectivè insignijs.

Articuli autem isti secreti habebantur rati, & comprobabātur ad fanum Germani in Læo, à majestate Christianissimâ, die 10. Novembris, anno 1635.

CAPUT XXX.

Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ; tum Christinam, reginam Sueciæ, adversus Imperatorem Ferdinandum II. & complices, pro libertate Germaniæ, inita VVismariæ, anno 1636. die 20. Martis.

LUdovicus gratiâ Dei rex Galliæ & Navarræ; omnibus præsentes hasce literas visuris Salutem.

Postquam constabilivimus pacem & quietem in nostris Statibus, quâ populares nostri fruuntur, per gratiã Dei ab aliquot annis, principalem sollicitudinem convertimus ad socios fulciendos & juvandos, ut eos præstaremus incolumes adversus hostium instituta. Id verò undiquaque nobis successit, tum per potentiam armorum, tum beneficijs & liberalitate.

Quemadmodum verò inter socios semper particulari benevolentia complexi sumus Status Germaniæ, & Coronæ Suecicæ, ad imitationem defuncti regis, honoratissimi Domini nostri & parentis, cujus memoria est in benedictione, ita gratum nobis accidit, ut confirmemus & renovemus tempestivè societatem cum Coronâ Sueciæ iuitam, & continuo fluxu in eos derivemus beneficia nostrâ, quò ipsi cordatius resistere queant Cæsareanis & Hispanis, hostibus suis perpetuis.
Id verò illi probè præstitêre, ut sæpius invaserint cum insigni emolumento hostes; unde non minus consultum visum, contribuere operam, ut Corona Sueciæ & Status Germaniæ fruantur quiete securâ; & animadversum fuit, provincias à Cæsareanis & Hispanis per Germaniam, occupatas, præbere opportunitatem Orbis Christiani turbandi, & principaliter tollendæ ex nostris & Coronæ Suecicæ Statibus pacis ac tranquillitatis, id quod pro lubitu, quotiescunque facultas fuit concessa, patrârunt, adeò ut nunquam non occasiones & media tumultuandi rimentur.

Hinc lubentissimo animo condescendimus, ut Commissarij nostri deputarentur, qui agerent cum fiduciarijs reginæ Sueciæ, ex amplissimis mandatis, de medijs convenientissimis, quibus Hispani in eum ordinem redigantur, ut illas provincias nequeant in posterum sinistro usu exercere ad detrimentum unius atque alterius. Speramus autem, sic pontem sterni ad pacem orbis Christiani, quæ profectò solidè non potest constabiliri, quam diu Hispani spem & media ditescendi in tumultibus ponent. Hinc nostri, & reginæ Suecicæ commissarij convenêre in ea capita, quæ sequuntur.

I. Confæderationi defensionem & securitatem utriusque

que regni constato, ad conservandas immunitates, & libertates Germaniæ.

II. Rex bellum facito in provincijs hæreditarijs domus Austriacæ trans Rhenum; & regina Sueciæ in cæteris provincijs hæreditarijs illius familiæ, id est, in regno Bohemiæ & in Silesiâ.

III. Principes & Status Imperij qui spoliati sunt statibus suis, restituuntur, & qui à societate recessere, reducuntur.

IV. Omnia per Germaniam restituuntor in statum, in quo fuerant anno millesimo, sexcentesimo decimo octavo.

V. Rex Galliæ & Regina Sueciæ relinquunto exercitium liberum religionis in locis occupatis, quale prius illîc fuerit.

VI Rex Galliæ, & regina Sueciæ continuanto bellum donec sibi satisfactum sit, & acquiescere possint.

VII. Rex Galliæ & Regina Sueciæ strenuam operam navanto, ut Principes utriusque Saxoniæ ad suas partes pertrahant.

VIII. Copiæ militares Regis Galliæ, & reginæ Sueciæ liberum commeatum habento per provincias utriusque reciprocè.

IX. Directorium consilij formati restabilitor quemadmodum Hailbrunnæ fuit recensitum.

X. Quicquid rex Galliæ & regina Sueciæ occupaverint, quilibet retineto sibi, quamdiu bellum viget.

XI. Rex Galliæ, & regina Sueciæ mutua præstanto sibi invicem auxilia, si per hoc bellum alterutri suboriatur hostis novus.

XII. Rex Galliæ adnumerari curato singulis annis per duos terminos Reginæ Sueciæ millionem librarum turnesiarum, & quingenta millia librarum in præteritum.

XIII. Rex Galliæ & Regina Sueciæ neque pacem, neque inducias faciunto cum Imperatore & complicibus, nisi conjunctim & ex communi consensu.

XIV. Rex Galliæ, & regina Sueciæ habento suos legatos & Oratores in aula utraque, apud legatos suos summos in Germaniâ.

XV. Rex Galliæ & Regina Sueciæ neque pacem neque inducias, nisi eodem tempore pangunto.

XVI. Transactio pacis instituitur Coloniæ Agrippinæ.

XVII. Negotiatio Confœderationis rata habetor à rege Galliæ & à reginâ Sueciæ; successores ipsorum eam observanto.

XVIII. Rex Galliæ & Regina Sueciæ obligantor ad mutuam opitulationem, si forte ab hostibus infringantur pacta pacis futura.

XIX Confœderatio constato per triennium.

Articuli præsentes consignati sunt à Commissarijs, per Majestatem Christianissimam nominatis, ex virtute potestatis ipsis collatæ, quemadmodum & à Commissarijs reginæ Suecicæ, æquè ex virtute ipsis collatæ; qui Commissarij, ex parte utraque promiserunt, sese procuraturos ratihabitionum literas intra unum mensem, ab hoc ipso die consignationis.

In quorum fidem obsignarunt has præsentes suis sigillis ordinarijs, appositis etiam insignijs. Actum Wismariæ, anno 1636. die 20. Martij.

Quæ transactio & qui articuli superius transcripti nobis fuere exhibiti à nostris Commissarijs, quos ubi universos vidimus, & de verbo ad verbum examinavimus in nostro Senatu, habuimus gratos, approbavimus & ratificamus; habemus gratos, approbamus & ratificamus per literas hasce præsentes, signatas manu nostrâ. Promittimus denique fide & verbo regio custodire & servare universos, ut non impingamus, neque directè, neque indirectè, non feremus ex nostrâ parte in eos impingi ullo modo aut ratione. Hæc enim nostra est voluntas.

In cujus rei testimonium jussimus apponi nostrum sigillum ad has præsentes.

Datum

Datum ad fanum Germani in Læo, die 15. Aprilis, anno gratiæ 1636. & nostri regni 16.

Signatum.

LUDOVICUS.

& in replicâ, Ex jussu regis.

BUTHILERIUS.

CAPUT XXXI.

Pacta Confœderationis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ; tum Guilielmum Landgravium Hassiæ, inita Vesaliæ anno 1636. die 21. Octobris.

SErenissimus Christianissimus & potentissimus Princeps Lodovicus XIII. gratiâ Dei rex Galliæ & Navarræ, continuatis sollicitudinibus de conservatione Principum & Statuum per Imperium, amicorũ suorum & sociorũ, specialiter verò eorum, qui unionem redintegrarunt cum Galliâ & Coronâ Sueciæ, ad conservationem libertatũ Germanicarum, & ad acquirendam pacem æquam, securam & generalem Orbi Christiano; misso etiam inde ab anno præterito Illustrissimo & Excellentissimo domino Melchiore Mittâ de Cheurieres, marchione Sancti Chaumontij, Comite de Miolans & de Anjou, primo Barone de Lugduno & de Sabaudiâ, Equite aurato suorum Ordinum, Consiliario perenni, legato suo generali apud exercitus, & gubernatore urbis ac Citadellæ Sequesteronis, legato extra ordinem in Germaniam, cum plenâ potestate confirmandi vivâ voce, scripto & effecto Principibus, Statibus

tibus & comunitatibus imperij fiduciam, & sinceram ac bonam voluntatem regiæ majestatis erga ipsos:

Eidem in mandatis dat particularibus, ut adeat suo nomine illustrissimum & potentem Principem, Guilielmum Landgravium Hassiæ, Comitem Cattimeliboci, Diesiæ, Ziegerhainæ ac Niddæ, Principem sacri Imperij, tanquam unum ex principalioribus Confæderatis, atq; ex numero eorum, quorum personas & merita maximi faciat, præter antiquam societatem & protectionem, quam familiares ipsius ab omni tempore cum regno Galliæ tenuêre.

Ubi verò legatus hæc expediverit ab ipso mense Junio postremo, & fecerit transactionem die duodecimo ejusdem mẽsis *Mindæ* cum Scheffro, Sixtino & Vultejo, Consiliarijs illius Principis, quos deputaverat & reliquerat in eum finem apud illum Legatum, cùm præsens nihil absolvere potuisset, ob necessitatem prægnantissimam, quâ ad exercitum revocabatur; cùm & vicissitudines rerum, quæ sunt consecutæ postmodum, & rationes quædam magni momenti impedierint hactenus ratihabitionem, quin imo persuaserint novarum conditionum auctarium.

Ut igitur Landgravius testatum faceret, quantopere coleret regiam Majestatem, gratam memoriam beneficiorum, & studium erga bonum publicum, causamque communem, cujus emolumentum regia majestas nunquam non cupit curare, quemadmodum & illud Coronæ Suecicæ, adeoq; omnium Cõfæderatorum, sic trãsivit vesaliam, in agrum Clivensem, quò legatus ab ibat, & illic fecêre ac conclusêre præsentem hanc transactionem, juxta articulos sequentes.

I. Landgravius promittit sustentare exercitum, qui cõstet septem millibus peditum & tribus millibus equitũ, quem producat ad gerendum bellum adversus hostes communes, per Germaniam, usque ad finem præsentis transactionis, agatque ex compacto cum rege Christianissimo, Coronâ Sueciæ & omnibus socijs.

II. Ibit, quamprimum poterit; omnibus modis opitulatum Hermensteynio, ex serie transactionis Mindanæ,

danæ, & ſecundum conditiones, Hagæ Comitis die 13. ſeptembris poſtremi pactas.

III. Quicquid princeps iſte in poſterum acquiret, & occupabit, non poterit reddere hoſtibus, neque etiam jam occupata, præter voluntatem regiæ majeſtatis.

Omnes principes & Status, quicunque antehac ab iſtis ſtabant partibus, aut qui ab hoſtibus communibus volent facere ſeceſſionem, ut ad curam boni publici accedãt, poterunt admitti, aut ſaltem ſuſcipi in Neutralitatem à rege & Coronâ Sueciæ. Landgravius verò promittit, ſeſe non impacturum in trãſactiones, quas regia majeſtas & Corona Sueciæ cum ipſis inſtituent, modò tempeſtivè admoneatur, ne adigatur reddere quæ occupata tenet, aut contributiones reducere.

V. Landgravius promittit relinquere liberum exercitium religionis Catholicæ Apoſtolicæ & Romanæ, adeòque Eccleſiaſticis integram poſſeſſionem & fruitionem ſuorum bonorum, in ijs locis, quæ ab anno 1618. occupavit, aut porrò occupabit in poſterum, nunquam permiſſurus, ut quicquam immutetur aut innovetur hic aut illic in ſtatu, quem obtinebant anno 1618. Rex viciſſim promittit idem Proteſtantibus per ea, quæ ſibi in Germaniâ acquirere poſſint.

VI. Si propter emolumentum regis, aut cauſæ communis copiæ aut exercitus Majeſtatis Chriſtianiſſimæ neceſſum habeant tranſire terras & Status Landgravij, præbebit ipſus hoſpitia & ſecuritatem neceſſariam, etiã annonam, quæ per provinciæ agrùm habetur, eâ lege, ut miles modeſtiam colat; ubi verò mora illic ſit facienda, & annona ac penu ex urbibus, adeòque penu publico provinciæ ſit exigenda, ſatisfiet principi aut frumento aut argento.

VII. Langravius nullam ſuſcipiet negotiationem de induciis, aut pace cum Imperatore, ſive cum rege Hungariæ, complicibusve, ſine ſcitu & conſenſu regiæ majeſtatis: licebit tamen menſtruum inire armiſtitium, ubi neceſſitas exercitum urgeat, eâ lege, ut minimè prolongetur ſine voluntate regiæ Majeſtatis.

VIII. Landgravius promittit Deputatos ſuos ablegare,

ablegare, qui de pace agant quando & ubi constituerit rex, per intercessionem Pontificis Maximi, cum regibus & Principibus cõplicibus agere adeò ut universam exerat potentiam ad obtinenda & tutanda quæcunque per illam pacem regi & Confœderatis ipsius fuerint promissa.

IX. Ut autem Landgravius ne succumbat sub onere expensarum, quas bellum posset efflagitare legatus ipsi promittit, nomine Domini sui regis, ipsi adnumerare Hamburgi, aut Amstelrodami, pro ipsius arbitrio ducenta millia Thalerorum Imperialium quotannis, quãdiu transactio ista vigebit, nempe centena millia pecuniæ præsentis, & altera centena millia ultimo die Decembris adventantis.

Rex etiam in istum annum 1636. ipsis adnumerabit, tametsi conclusio istius transactionis dilata fuerit hucusque, quod Princeps utique nihil desierit agere pro causa communi, secundum studium ipsius solitum erga Majestatem Christianissimam & bonum publicum, adeòque ex spe suppetiarum, quas habebat promissas à mense Junio postremo, per tenorem transactionis Mindanæ.

In annos verò sequentes promittit Legatus eodem nomine ipsi adnumeranda ducenta millia Thalerorum Imperialium, nempe centena millia ultimo die Martij, quinquagena millia ultimo Septembris, & altera quinquagena millia ultimo Decembris, quæ series perget usque ad finem istius transactionis.

X. Quamvis verò idem princeps legato demonstraverit, hostis potentissimi viribus suas ferè fore inferiores ad diuturnum bellum, nisi validiora subsidia & copiarum & pecuniarum nanciscatur; ut tamen testaretur ardens studium ad promovendum laudabile regis institutum ex omnibus suis facultatibus, & agendum prorsus pro virili, nõ recusavit hãc transactionẽ absoluere, susceptis quæ offeruntur, certâ spe fretus, quam ex benignitate & benevolentiâ regiæ Majestatis hausit, majorum subsidiorum.

Quamobrem princeps sibi seponit libertatem rei humillimè demonstrandæ, neutiquam tamen ab hac transactione

actione recedens, cum animum inducat, tum demum regiam majestatem eò magis invitari ad fovendum & protegendum suam causam, ubi rebus gestis comprobaverit verum & sincerum studium erga regis emolumentum, & pro bono causæ communis.

XI. Idem legatus, nomine regis promittit Landgravio, regiam majestatem nulli unquam transactioni de inducijs aut pace cum Imperatore rege Hungariæ & complicibus instituendæ vacaturam, nisi adscito & comprehenso Landgravio, & satisfactione præstitâ.

XII. Promittit præterea idem legatus, Majestatem regiam, si forte fortunâ societatem aliquam ineat cum rege magnæ Britāniæ, pro restauratione libertatis & Principū Germanorum, omnia officia præstituram, ut Landgravius cum emolumento suo in illa comprehendatur.

XIII. Insuper promittit idem legatus, regem porrò continuaturum sua officia erga Dominos Ordines Provinciarum Unitarum in Belgio, ut Landgravius recipitur in societatem cum ipsis, quemadmodum Majestas Christianissima id jam mandavit Charnassæo, legato suo in Hollandiam.

XIV. Quod si hostes communes cogant vi armorum Landgravium ex provincia excedere, promittit dominus legatus, nomine regis sui, personas principis, & conjugis, liberorumque illustrium receptaculum inventuros in regno suæ Majestatis, cum benevolnntia integrâ, & omnibus officijs humilitatis, pro dignitate natalium, donec restituantur. Quâ de re Majestas Christianissima declarabit particularius mentem suam, ubi princeps sermonem eum produci curabit.

XV. Legatus idem promittit denique nomine regis Landgravio, stipendium annuum, quod rex ipsi indulget, quotannis exolutum iri, adeò ut præsenter adnumeretur in unū annū, juxta literas in eum finē per latas.

XVI. Quod si in aliquo prælio, aut alio sinistro casu insigniori Landgravius exueretur exercitu, majestas regia curabit, ut eundem restauret.

XVII. si post pacem factā hostes ausint destituere, quæ in pace continentur transacta, aut aliquid moliantur adversus Coronas Galliæ aut Sueciæ, adeoque adversus Land-

Landgravium, & alios socios, Coronæ & socij obligabuntur ad arma recurrere, injuriamque averruncare, & laborantem defendere; id quod per decem annos observabitur, post pacem factam & constabilitam.

XVIII. Pacta hæc constabunt, donec bellum finietur, per æquam, securam & generalem pacem.

Ut autem major sit fiducia omnium eorum, quæ superius dicuntur, obsignavim⁹ præsentes hasce literas, & ijsdem apponi jussimus nostra insignia, sub ratihabitione & comprobatione regis Christianissimi, quam idem legatus promittit sese procuraturum ante finem anni labentis.

Factum Vesaliæ, die vicesimo primo Octobris, anno millesimo sexcentesimo tricesimo sexto.

Ita signatum.

S. CHAUMONTIUS.

GUILIELMUS Landgravius Hassiæ.

& obsignatum ipsorum insignijs.

CAPUT XXXII.

Exempla plurimorum Imperatorum, & regum sub lege Dei, aliorumque Principum, qui ut superiores evaderent hostibus, populorum infidelium operâ, utpote contrariorum legi suæ & religioni, sunt usi.

INvenire licet per sacram Scripturam, Davidem, virum fortem

fortem & sanctum Prophetam, lapsu etiam temporis Regem Israelis, ut Saulis Regis, Domini sui, manus atroces effugeret, sese ad Regem Achis, idololatram & hostem legis divinæ subduxisse, etiam paulò pòst ordines traxisse inter infideles, qui prodibant adversus populum suæ ipsius legis.

Sic Asa Rex Judæ in auxilium sibi adscivit Benadadum Regem Syriæ idololatram, ut sic dispelleret malevolentiam Regum Israelis.

Constantinus, princeps Christianissimus, & idem Imperator, cui sedes Apostolica plurimum debet, in exercitu habebat magnum numerum Gothorum, Idololatrarum, quorum Dux erat ipsus.

Bonifacius, Comes, admodum laudatus D. Augustino in epistolis, ad defensionem, fortean ad vindictam alicujus injuriæ susceptæ, Vandalos in Africam vocavit, genus mortalium à nostrâ religione remotissimum.

Narses Eunuchus, Dux fortissimus Imperatoris Justiniani, & inter paucos religiosus, quod maximè licet colligere ex supremis tabulis Sancti Gregorii, plurimisque templis constructis & apud Venetos & apud Rauennates, auxiliatores sibi optavit Lombardos, qui id temporis abhorrebant à nomine Christiano.

Arcadius Imperator Constantinopolitanus, princeps æquè religiosus, ac sapiens & industrius, uti celebratur ab omnibus, qui historiam illius attigerunt, cùm jam cum morte esset conflictaturus, ut qui cuperet Theodosio puero octenni patronum dicere, gnarus etiam, Honorium fratrem minus aptum ad tuendam dignitatem Imperialem, animum ad Regem Persarum convertit Idololatrarũ, apud quos tum temporis rerum potiebatur Isdigerdes, quem supremis tabulis rogat, ut curam & tutelam pueri sui, atque Imperii susciperet: id quod per eam tempestatem ab omnibus principibus Christianis fuit collaudatum. Nam Rex Persarum non tantummodo suscepit onus tutelæ, sed etiam fidem servavit intemeratam usque ad extremum vitæ articulum.

Heraclius Imperator, antequam hæresin imbibisset, Saraceno milite utebatur in pluribus expeditionibus bellicis

Baſilius & Conſtantinus, filii Johannis, Imperatoris Conſtantinopolitani, occupârunt Apuliam & Calabriam adjutante Oſtenzio Saraceno, quem paulo ante exterminaverant Cretâ.

Henricus & Fridericus fratres Regis Caſtiliani, ſedente Pontifice Clemente IV. cùm ſocios haberent Conradinos, evocarunt Saracenos terra marique, non ut provinciam tutarentur, ſed ut Gallos Italiâ ejicerent, Unde non longè poſt ſubjecerunt ſibi Siciliam, exercitu etiam Africano in ſuas partes traducto.

Ludovicus Sfortia, Dux Mediolani, cum plurimis aliis Italiæ Principibus, ut Gallos extorres ageret, à Bajaſethe per vaframenta obtinuere equitum ſatis copioſum.

Maximilianus Auſtriacus, non ut vim illatam arceret, ſed ut Venetorum rempublicam everteret, laboravit Turcam in eum finem provocare.

Franciſcus I. Rex Galliæ, cùm animadverteret Caroli V. ambitionē & aviditatem, (is enim nihil penſi habuit, an rex Magnæ Britanniæ hæreſis aut ſchiſmate eſſet infamis, tam etſi eam ignominiæ notam inuſſiſſet Pontifex maximus, ubi fœdus cum eo pepigit, ad Galliam deſtruendam & diſpeſcendam, Regnum ſanè tum Catholiciſſimum) neceſſum habuit, ut potentia utrique eſſet par, Turcarum ſuppetias adſciſcere.

Exoriente ſchiſmate in Eccleſiâ, anno ſeptuageſimo ſeptimo, ſupra milleſimum trecenteſimum, mortalitatis exuvias poſuit Gregorius II. Pontifex Maximus, in cujus locum ſuffectus fuit Archiepiſcopus Barri Neapolitanus, cui nomen baptiſmale Bartholomæus, ſalutari autem voluit Urbanus VI. is quinque Cardinales unà in mare præcipitavit.

Innocentius VII. Pontifex maximus ex feneſtrâ ſuperiori deturbatur ab aliquot Romanis.

Paulus IV. Pontifex Maximus Neapolitanus, ex familia Caraffarum oriundus, qui extirpandæ hæreticæ pravitati explorator fidei penè univerſam impenderat vitam, aliquando vim patiebatur à Duce Albano, exercituque Hiſpanorum: unde benè multos Germanos in urbem recepit, qui in Tuſcia præſidio tenebant Montalenium, omnes omni-

omninò Lutherani, adeò publicè ensibus ferirent imaginem Domini nostri Jesu Christi, Missam haberent ludibrio carnes vorarent diebus esurialibus, nec tamen ob tanta scelera puniebantur, sed ne verbis quidem à sanctissimo Patre nostro castigabantur, qui tamen ob quamlibet minutiam istorum criminum, id quod ex causa forensi patuit, mortis & ignis damnavit plurimos, cùm ista nihilominus toleraret in peregrinis, tanquam propugnatoribus suis, uti eos nuncupare avebat.

Constante Ligâ inter Patrem nostrum sanctum, Pontificem Maximum, Pium V. & Regem Hispaniæ adversus rempublicam Venetorum, contigit prælium novale ad Lepantum, quo per gratiam Dei Christiani superiores fuêre. Accidit tamen, ut eodem die, quo depugnatum est, Johannem Austriacum accedere die septimo Octobris, anno 1571. qui ad conflictum fuerat compulsus in gratiis, unde non longè post prælium Constantinopolin misit, qui cum Turcâ transigeret. Antonium nempe Davilianum Hispanum, & Polydorium Florentinum, ex Ducis Saxonici exercitu, quos comitarentur Legati Imperatoris, Carolus Kingius & Baro Ugenardiæ ; qui præter potestatem, quam exhibebant ad perficiendam illam transactionem, tradidere Mahumeto, Bassarum principi, epistolam à Rege Hispaniæ scriptam.

Eidem Bassæ Johannes Austriacus, ad demerendam gratiam, dono misit filium Haly Bassæ captivum, cùm tamen redimi vellet quinquaginta millibus Ducatorum. Quod si eo tempore Veneti distulissent pangere, Hispanus procul dubio prævertisset.

CAPUT XXXIII.

Transactio de ſubſidio duodecies centenis millibus librarum, quæ Rex dat Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum; inita à Bulliono & Chavinio, Senatoribus Regis intimis, & Commiſſariis ad hoc negotium, tùm à Caſpare Vosbergio Equite aurato, domino Iſcalariæ, Deputato ex parte Provinciæ Selandicæ, in Conventu generali Ordinum, & ad idem negotium à Conventu deputatus, die 9. Februarii, anno 1637.

PRovinciæ Unitæ Belgii, cùm recolerent per omnigenã reverentiã & gratitudinem beneficia, favores & ſubſidia, quæ quovis tempore ex Galliâ ſuſcepiſſent; & perinde cuperent ſibi conciliare omnibus, quæ intra facultatis terminos verſarentur mediis conſervationem & adoleſcentiam laudatæ amicitiæ & ſocietatis, quâ ex benigna Regis Chriſtianiſſimi voluntate hactenus ſplendebant, & conſervare præſentem rerum conſtitutionem, ſecundum omnia, quæcunq; poſſunt incendere ſplendorem Galliæ, bonum publicum Orbis Chriſtiani promovere, rempublicam Batavam firmare & ſecuram reddere.

In eum finem deputarunt Caſparem Vosbergium, Dominum Iſcalariæ, qui humillimè demonſtraret ſummas expenſas, ad quas Ordines per æſtatem præteritam fuerint adacti ob Bredam obſeſſam & captam, quas etiam facere cogerentur, ob exercitum producendum, ſi maximè facinus aliquod eſſent auſuri adverſus hoſtes communes, adeoque periculum facturi conjunctim cum Majeſtate Chriſtianiſſima, an vi armorum redigi poſſent ad ſenſum

rectæ

rectæ rationis, & constitutionem pacis honestæ & generalis in Orbe Christiano, quem unicum finem Rex & Domini Ordines sibi semper in hoc bello proposuêre.

Hinc igitur petit humillimè subsidia, maximè pecuniaria, ad minuendas vægrandes expensas, quas coguntur Ordines per istunc annum continuare, nempe duodecies centena millia librarum, ubi ratio inprimis habenda fuerit, de expensis per annum superiorem factis.

Cùm igitur Rex consideret vægrandes expẽsas, quas Domini Ordines Generales Provinciarum Unitarũ in Belgio coguntur ferre, ad sustentandas copias, easque expeditas, si maximè velint audere facinus aliquod insigne adversus hostes communes, & periculum facere conjunctim cum Majestate Christianissima, an vi armorum queant redigi ad sensum rationis, & constitutionem pacis honestæ & generalis in Orbe Christiano, quem unicum finem Rex & Domini Ordinet Generales sibi semper propositum habuêre in hoc bello.

Hinc Majestas Regia, ut media belli continuandi suggerat, ipsique exercitum tempestivè queant producere, adeoque hostes occupare maturius, & quæ conventa sunt, facilius exequi, mandata & potestatem dedit Bulliono Senatori suo intimo & Quæstori summo, tum Chavinio itidem Senatori intimo, magno thesaurario suorum Ordinum, & Secretario mandatorum Regiorum, ut eò amplius testetur Ordinibus Generalibus perpetuam suam benevolentiam, qui conferant cum Vosbergio, Deputato Ordinum Generalium ad nos, ex virtute potestatum, inferius addendarum, de articulis & conditionibus uti sequuntur.

I. Majestas Christianissima per unum annum suppetias feret, cujus initium ducatur ab ipsis Calendis Januarii istius anni 1637. Ordinibus Generalibus, Provinciarum Unitarum in Belgio, pecuniarias, adnumerabitque duodecies centena millia librarum, quæ Ordines impendent reverà alendis copiis militaribus extra ordinem & morem suum, præter illas expeditas, adeò ut postmodum conscribantur, nec sors illa duodecies centenarum millium librarum in alium usum convertatur. Id quod Ordines Generales

promittunt bonâ fide; & servabunt religiosè, ut invadant aut incommodent facilius, quibuscunque modis & viribus possint nocere hosti.

II. Regia Majestas curabit dari in eam sortem nomina bona, & ad mentem illius, quem Ordines Generales cum authoritate missuri sunt in Galliam ad eam rem, ut solutio fiat effectiva tribus utique terminis nempe quadringenta millia librarum adnumerentur ad diem ratihabitæ istius transactionis & totidem intra mensem Junium proximè venturum, & quod reliquum est, intra mensem Septembrem itidem appropinquantem.

III. Quapropter Ordines Generales obligantur exercitum bonum & fortem producere, ad magnum aliquod facinus peragendum: ubi Regia Majestas itidem promittit sese pariter bonum & fortem exercitum producturam, qui itidem magnum quid audeat in Belgio, & hostibus pro virili incommodet.

IV. Hæc autẽ instituta disputabuntur ac deliberabuntur inter Principem Auraicum, & illum virum, quem Rex mittet, ut ex sua parte cum ipso agat, utroque apprimè gnaro, taciturnitatem esse animam consiliorum, adeò ut prospere procedere nequeant, nisi illa observetur religiosè

V. Consentiunt Ordines Generales, ut ex sorte illâ duo decies centenarum millium librarum seponantur stipendia Ducum Gallorum, quæ solvantur & dinumerentur ad illam portionem & rationem, de quâ conventum fuit in transactione decimi quarti Aprilis, anno 1634, adeò ut ille, quem Ordines Generales ablegabunt Lutetiam Parisiorum, ut recipiat duodecies centena millia illa librarum teneatur ibidem solvere & præstare eandem summam, ad quam accedunt stipendia illa in ultimo solutionis termino.

VI. Majestas Christianissima, & Ordines Generales ratihabebunt utrinque istos articulos, intra terminum sex septimanarum, si maximè fieri possit.

VII. Transactio ista nihil penitus derogabit prioribus transactionibus, inter Regiam Majestatem & Ordines Generales initis, quæ omnes omninò manebunt in suo robore & virtute, ut fideliter & religiosè observentur ex utraq; parte.

Po-

Potestas à Rege Bulliono & Chavinio collata, ad concludendam transactionem superiorem.

Ludovicus gratiâ Dei Rex Galliæ & Navarræ, omnib⁹ præsentes hasce literas visuris, salutem.

Charissimi nostri, principes amici, socii & Confœderati, Domini Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, misso ad nos Vosbergio legato extra ordinem, qui nobis humilliter demonstraret vægrandes expensas, quas sustinere coguntur ad continuandum bellum, etiam nos roget subsidium in hunc præsentem annum quindecies centenarum millium librarum, ut exercitum quamprimum expediant, & facinus aliquod nobile adversus hostes communes suscipiant, periculumque faciant conjunctim cum regia majestate, an vi armorum illos queant redigere ad sensum rationis & constitutionem pacis honestæ & generalis in Orbe Christiano, quem sibi unicum scopum Rex & Ordines Generales semper habuêre propositum in hoc bello.

Regia igitur Majestas, ut institutum istud promoveret ac continuando in posterum bello, ut exercitus tempestiuius possit produci & hostium consilia occupare, easque vires præferre, quæ facilius exequantur conventa inter Regem & Ordines Generales, mandata & potestatem dedit Bulliono Senatori suo intimo, & Quæstori summo, tum Chavinio Senatori itidem intimo, Magno thesaurario suorum Ordinum, & Secretario mandatorum regiorum, ut conferant cum illo legato, transigant, promittant, & resolvant, concludent & firment unà, quicquid consultum & commodum videbitur, necessariumque ad bonum generale Orbis Christiani particulare istius Coronæ & Ordinum Generalium, signent denique transactionem.

Promittimus utique fide & verbo regio nos gratum habituros, quicquid à Bulliono & Chavinio concordatum & signatum fuerit, etiam ratum facturos in forma maximè authentica. Hæc enim nostra est voluntas.

In quorum fidem curavimus apponi nostrum sigillum ad has præsentes literas.

Datam ad fanum Germani in Læo, die 9, Februarii, anno gratiæ 1637. & regni nostri vicesimo septimo.

Signatum

LUDOVICUS.

ex mandato Regis

PHILIPPEAUX.

Potestas Vosbergii, Deputato ab Ordinibus Generalibus, collata.

Provinciæ Unitæ Belgii, & Ordines Generales earum, omnibus præsentes hasce literas visuris, salutem.

Postquam visum est, legatum mittere extra ordinem ad Serenissimum, Excellentissimum & Potentissimum Principem, Ludovicum, gratia Dei, Regem Galliæ & Navarræ, qui humillimè demonstraret vægrandes & immanes expensas, quas coacti sunt ferre per æstatem præteritam, dum obsideretur & caperetur Brega, & quas etiam num porrò sustinere coguntur, si maximè velint exercitū producere & aliquod facinus nobile adversus hostes communes patrare, adeoq; periculum facere conjunctim cum Regia majestate, an vi armorum eos queant redigere ad sensum rationis, & constitutionem pacis honestæ ac generalis in Orbe Christiano: cujus instituti exequendi ergò impræsentiarum omni facultate destituuntur, & in annum præsentem quicquam agere liceat, ob causas modò deductas.

Cùm igitur sese impotentes agnoscant, aliud refugium aut subsidium non inveniunt, quod spes expeditum proponet, quàm fortissimum Regem Galliæ; idcircò, optimò gnari, quantâ capacitate, prudentia, fidelitate & industria

ſtriâ polleat Caſpar Vosbergius, Eques auratus, Dominus Iſcalatiæ, eum ipſum delegimus, qui ex noſtrâ parte & noſtro nomine, veluti legatus extra ordinem, humilem petitionem illam faciat Regiæ Majeſtati, etiam tranſigat cum eadem aut cum eis, quos ipſa ad hoc negotium committet aut alia iſtiusmodi, de quibus tabulas, contractus & promiſſa in ea qua par eſt, forma faciat.

Præſtabit igitur generaliter in hoc ipſo negotio, in circumſtantiis & appendicibus, quemadmodum præſtaremus, ſi præſentes perſonaliter adeſſemus, tametſi fors requiratur mandatum ſpecialius, quàm in his præſentibus contineatur, per quas etiam promittimus ſincerè & bonâ fide, nos ſtabile habituros & ſervaturos firmum in perpetuum, quicquid per ipſum hâc ratione fuerit factum, promiſſum, conventum & accodatum de hoc negotio, id etiam obſervabimus, adimplebimus & ſuſtentabimus inviolabiliter, nunquam in contrarium ituri aut venturi, directè aut indirectè, ullo modo aut ratione quacunque, ſed univerſum ratificabimus, ubi opus fuerit, & literas ac tabulas expediemus in optimâ formâ, quæ dari poſſit, ad mentem Regiæ Majeſtatis.

Factum Hagæ Comitis in noſtro Conventu, ſub noſtro magno ſigillo, ſubſcriptione & ſignatura, per noſtrum Amanuenſem, die tertio Septembris, anno 1637.

Subſcriptum erat

S. V. HARSOLTE Ut.

& in replica ſcriptum legebatur

Ex mandato Celſorum & Potentium
Dominorum, Ordinum Generalium.

Signatum

CORN. MUSCHIUS.

Obsignatum erat magno sigillo Dominorum Ordinum Generalium, in cerâ rubrâ, pendente duplici chordulâ ex auro & serico rubro.

In quorum fidem nos præfati Commissarii & Legati subsignati, ex virtute nostrarum potestatum, superius additarum, signavimus has præsentes literas nostris signis ordinariis, & iisdem fecimus apponi nostra insignia.

Factum Lutetiæ Parisiorum, die decimo septimo Aprilis, anno 1637.

Signatum

BULLIONUS.
BUTHILERIUS.

&

CASPAR DE VOSBERGUEN.

cum sigillis præfatorum Commissariorum & legatorum.

Quam transactionem superius scriptam, ubi nobis exhibita fuit à nostris Commissariis, postquam omnia vidimus & examinavimus de verbo ad verbum in nostro Senatu, habuimus gratam, comprobavimus & ratificavimus per has ipsas literas, nostrâ manu signatas: Promittimus perinde fide & verbo regio, custodire & servare omnia, nunquam in contrarium abituri, directè aut indirectè, neque feremus, ut ex nostra parte impingatur ullâ ratione aut modo quocunque. Hæc enim est nostra voluntas.

In quorum testimoniũ fecimus addi nostrum sigillum ad has præsentes literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, die 8, Februarii, anno gratiæ 1638. & regni nostri vicesimo octavo.

Signatum

LUDOVICUS.

ex mandato Regis

PHILIPPEAUX.

CA.

CAPUT XXXIV.

Conventa inter Ducem Bernhardum Vinariensem, & Regem Galliæ, Ludovicum XIII. &c. die 17. Aprilis, anno 1637.

BErnhardus gratiâ Dei, Dux Saxoniæ, Juliaci, Cliviæ & Montium, Landgravius Thuringiæ, Marchio Misniæ; Comes Marchiæ & Ravensburgi, Dominus in Ravenst: &c,

Grato animo recolimus, nos à Rege præsenter accipere trecenta quinquaginta millia librarum per Cambuim Diviodomi exolvendum, centum quadraginta millia librarum à Hulstio in occasione quinti decimi May exhibenda, trecenta millia librarum, sub finem Junii proximi ab eodem Hulstio, super quibus ille nobis tradet præsenter promissum purum & simplex: centum quadraginta millia libratum in assignatione bonâ & validâ, quemadmodum convenimus cum Regia Majestate, quæ flagitare nobis licet ad executionem nostræ transactionis, usque ad diem 15. May proximi.

Hinc vicissim promittimus, nos Regiam majestatem liberare ab obligatione illorum terminorum, qui incident in diem 15. Novembris, istius anni, modò nobis adnumerentur sexcenta millia librarum, die 15. Augusti proximi, & trecenta millia librarum, die 15. Novembris istius anni, Id quod Regia Majestas nobis indulsit in præsentem annũ, cum hâc mente, ut ad finem anni labentis copias in eum statum redigamus, quem præsens hoc conventum exigit, ut sic utrinq; de puncto ad punctum executionem sortiatur, in quo sanè nos nulli operæ parcemus.

Hinc igitur movebimus sub finem mensis Aprilis, quàm tardissimè cum copiis nostris tàm equestribus, quàm pedestribus, apparatuque tormentario, qualem nostra pacta exigunt, in Comitatum Burgundiæ, ut inde trajiciamus Rhenum & bellum per Germaniam faciamus conjun-

conjunctim cum iis copiis, quas Regia Majestas voluit indulgere, ad emolumentum Regiæ Majestatis & promotionem causæ communis.

Factum Lutetiæ Parisiorum, die decimo septimo Aprilis, anno 1637.

Signatum

BERNHARDUS SAXO.

CAPUT XXXV.

Pacta Confœderationis & Societatis, inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ, tum Christinam, Reginam Sueciæ, adversus Imperatorem Ferdinandum III. Domum Austriacam & complices inita Hamburgi, anno 1638. die sexto Martii.

SErenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Domini Ludovici XIII. Franciæ & Navarræ, Regis Christianissimi Consiliarius Status, utriusque Ordinis Commendator, ac per Germaniam Extraordinarius Legatus, Claudius de Mesmes, Eques, Comes d'Avaux &c. Constare volumus universis ac singulis, quorum interest, quòd cum traditio Regiarum ratihabitionum fœderis Wismariæ, die 20. Martii, anno 1636. per solennes Regum Galliæ & Sueciæ legatos, concepti, variis de causis hactenus suspensa fuerit, nunc verò è re communi judicatum sit, ut cuncta ritè consumentur.

Atque interim rebus mutatis quædam inciderint, quæ clariorem explicationem desiderare visa sunt: Nos ex speciali mandato S. R. Majestatis Christianissimæ, cum Illustrissi-

ſtriſſimo & Excellentiſſimo Domino, Domino Johanne Salvio, hæreditario in Off. & Thulina Sereniſſimæ Reginæ Suecicæ Conſiliario Secretiori, Aulæ Cancellario, & in Germania Legato, ad hunc quoque actum ſpecialiter inſtructo, congreſſi, dicta Wiſmarienſia pacto recognovimus, & pro uberiori eorundem luce inſequentes articulos ex vi factæ nobis à principibus noſtris, & utrinque commutatæ poteſtatis.

I. Imprimis mortuo Ferdinando III. Romanorum Imperatore, in quem articulus primus pactorum Wiſmarienſium conceptus eſt, bellum à Rege Chriſtianiſſimo & Sereniſſima Regina Sueciæ decretum eſto, geratur & continuetur in Filium ejus Ferdinandum, & domum Auſtriacam, ejusque adhærentee.

II. Hi, ut ad honeſtam tandem pacem univerſalem eò, potentius adigantur, uterq; Regum, Rex Galliæ quidē per ſuperiorem Germaniam, Regina verò Sueciæ per provincias Electores Marchionatus & Ducatus Brandenburgiæ & Saxoniæ, ſummis utrinque viribus, arma ſua in hæreditarias Auſtriacorum Provincias, quantum fieri poterit transferre, ac belli ſedem illic figere, contendant.

III. Articulus quartus in gratiam Catholicorum, ut fruantur libero ſuæ Religionis exercitio, & ſuis redditibus, juxta tenorem fœderis, exactè ſervetur, idem quoque in in gratiam Proteſtantium dictum eſto.

IV. Tempus fœderi ſtatutum, ex tenore articulorum 17. & 18. à traditis Ratihabitionum inſtrumentis, in triennium numeretur, videlicet à 15. menſis hujus, ad 15. usque diem Martii, anni 1641. incluſivè.

V. De ſubſidiis, ex articulo 11. controverſis ita conventum eſt, ut tametſi traditio Ratihabitionum hactenus ſuſpenſa fuerit, ad belli tamen onera, quæ Regina Sueciæ, prima dicti fœderis firmatione, ad hunc usque diem, pro causâ communi ſuſtinuit, ſublevanda, Rex Chriſtianiſſimus det eidem ſtatim hîc Hamburgi (præter reſiduum anni 1637.) quadraginta Imperialium thalerorum millia. Quibus ritè cum prædicto reſiduo numeratis, Regina Sueciæ nihil ulterius à Rege Galliæ, in hunc diem ex cauſa horum fæderum prætendat.

VI. Pro

VI. Pro tribus verò annis sequentibus, ad quos fœdus excurrit, videlicet à 15 Martii 1638. ad eandem usque diem Anni 1641. inclusivè, Regina Sueciæ à Rege Christianissimo quotannis millionem unum librarum Turonensium Amstelrodami accipiat. Mediam partem duobus à reditâ Ratificatione, mensibus, hoc est, 15. May, 1638. alteram sex pòst mensibus, nempè 15. Novembris ejusdem anni, & ita deinceps.

Tum pro præteritis duobus mensibus, tum in anticipationem quatuor subsequentium solutiones fiant iisdem diebus, 15. May, & 15. Novembris cujuslibet anni: & quoniam moneta Gallica in his eris minus commoda est, Rex Galliæ gratificabitur Reginæ Sueciæ moneta Imperiali, dando eidem pro singulis millionibus quadraginta millia Imperialium thalerorum in specie.

VII. Et quia ad tractatus cum hoste instituendos, & Rex Christianissimus, & Serenissima Regina Sueciæ crebris amicorum Principum officiis invitantur, ne quid in se desiderari possit, honestas pacis Universalis conditiones, nunquam recusaturis, quantocyus notum Mediatoribus faciant, sibi esse decretum de pace, induciisve, non nisi conjunctim agere, nihil absque mutuo consensu paciſci, & utramque causam simul, & eodem momento pertractare, ut ipsi Mediatores suam operam & sua officia eò dirigant.

VIII. Quibus verò modis certius maturiusque id fiat, ita convênit, si unus idemque locus, omnibus, quorum inter est, tractaturis tutus, commodusque visus fuerit, ibi Gallici & Sueci cum potestate legati, cum hostium fœderatorum legatis conjunctim agant, transigantque: sin minus, loco quidem seorsim, at re, causâ, & tempore conjunctim utrobique tractetur, & à Rege quidem Christianissimo, Coloniæ Agrippinæ, à Serenissima verò Sueciæ Regina, Lubecæ vel Hamburgi, advocatis utrinque communibus per Germaniam amicis & sociis.

IX. Agantur Coloniæ Res Regis Christianissimi, Hamburgi, vel Lubecæ res Reginæ Suecicæ, & utroque in loco communium per Germaniam fœderatorum. Intersit tamen tractatui Coloniensi Agens Suecicus, Hamburgensi Lubecensive Gallicus, uterque tàm sine potestate agendi

cum

cum hoste communi, quàm sine voto, sed honestâ sessione, ut audiant, & referant ad Plenipotentiarios quisq; suos, & sicuti opus, præsentes moneant: Nihil autem illis insciis aut inconsultis utrobique tractetur.

X. Uterque regum salvos invicem conductus & securitatem, per Mediatores ab hoste communi procurent, tàm pro mutuis utriusque legatis, quàm pro communium fæderatorum deputatis, & singulorum nuntiis, cursoribus, litteris. Et neque Coloniam, neque Hamburgum, aut aliò prius mittant, quàm acceptis utrinque prædictis omnibus Salvis Conductibus, idque apud Mediatores constanter profiteantur.

XI. Si tamen communibus per Germaniam fæderatis Salvi Conductus à Ferdinando negabuntur, eò insistat uterque Regum apud Mediatores, ut ab illo saltem securitatem pro iis scripto impetrent, quos dicti principes & Civitates Germaniæ ad utrũq; conventũ ablegare voluerint.

XII. Utriusque Conventus idem sit primus, idem ultimus dies, & utroque loco omnia collatis consiliis peragantur: pari passu, ac lente utrobique festinando.

XIII. Nihil quicquam uno alterove loco concludatur, sine mutuo & explicito consensu hinc inde legatorum Galliæ & Sueciæ per dictos Agentes declarando.

XIV. Uterque conventus alter ab altero totus pendeat, & ita cohæreant, ut pace vel utroque in loco confectâ, vel neutro, discedatur, Ideo nullus pacis induciarumve tractatus Coloniæ subscribatur, nisi per Agentem Sueciæ liquido constiterit, tractatum Humburgi subscriptioni quoque proximum esse: ac vice versâ, idem Hamburgi à Legatis Suecicis observetur, donec per Agentem Galliæ certiores fiant, Tractatum Coloniæ subscriptum iri.

XV. Rex Galliæ præstabit eventum Hamburgensis Tractatus, Regina Sueciæ Coloniensis: & ita quidem, ut si alterutrum directè vel indirectè violari contigerit, vel alicui fœderatorum bellum inferri ex causâ & occasione præsentis fœderis, teneatur utrumque regnum sine mora aut tergiversatione, repellere communibus armis injuriam; idque observetur ad decennium à die firmatæ pacis.

XVI. U-

XVI. Utrique tractatui supradictus articulus inseratur; & idcirco utrumque etiam tractatum ultro citroq; transmissum Gallici & Suecici cum potestate Legati respectivè subscribant.

XVII. Quod de Colonia & Hamburgo dictum est, de aliis quoque locis, si alibi tractare contigerit, intelligatur.

XVIII. Si Generales Induciæ octo decemve annorum obtineri possint, non recusentur, dum quæ quisq; Regum occupavit, conditionibus utrinque commodis interim retineat, idque vel uno loco, vel duobus ad præscriptum modum conjunctim tractetur.

Supradicta omnia & singula nomine Serenissimorum Regum Galliæ & Sueciæ ita transacta & conclusa esse, hisce testamur, eorumque uti concepta sunt Ratihabitiones intra diem decimam quintam May, Anni currentis, Hamburgi sine ulteriori dilatione reciprocè traditum iri recipimus.

In quorum fidem & robur præsentes manibus & sigillis propriis munivimus, Hamburgi, die 6. Mensis Martii, stylo novo, Anno 1638.

CAPUT XXXVI.

Transactio inter Regem Ludovicum XIII. & Dominum Ducem Sabaudiæ, inita, 13. Junii, anno 1638.

POstquam Rex antehac & quidem ab undecimo die Julii, anno 1635. ligam fecit defensivam & offensivam cum Duce Sabaudiæ, & aliis Principibus, quorum nomina extant in tractatu illi⁹ temporis, ut Italia assereretur ab oppressione Hispanorum, qui in hunc usque diem continuò pergunt, quod occasiones præsentes planum faciunt, in invasione Vercellarum, sed Majestas Regia hactenus nondum

dum potuit obtinere effectum boni adeò juſti, nec inducere Hiſpanos ad conciliandam pacem generalem, ſecuram & compendioſam Orbi Chriſtiano.

Cùm autem ſemper deſideret libertatem & quietem Italiæ, decrevit renovare aliam ligam cum Domina Duce Sabaudiæ, ſorore ſua, matre & tutrice Ducis Sabaudiæ, Franciſci Hyacinthi, filii ſui, & adminiſtraticis illorum ſtatuum, quod conſilium Regiæ majeſtatis Domina Dux cupiens promovere, & ſequi exemplum defuncti Ducis Sabaudici, ad aſſerendos ſuos ſtatus, conventum eſt in conditiones ſequentes.

I. Ut ſit liga offenſiva & defenſiva inter Regem & Dominam Ducem Sabaudiæ, ſororem ſuam, veluti matrem & tutricem, Franciſci Hyacinthi, filii ſui, in cujus executione obligantur facere bellum apertum adverſus Hiſpanos, usque ad finem anni 1640. In quem finem producent exercitus ſuos intra quintum decimum diem, aut maturius, ſi fieri queat, qui eo numero copiarum conſtet, uti inferius definietur.

II. In eum finem contribuet Rex duodecim millia, peditum, & mille quingentos equites, ſuo ſumtu.

III. Domina Dux Sabaudiæ, præter præſidia in locis munitis (quæ ſarta tecta habebit) alet in caſtris ſuo ſumtu, tria millia peditum, & mille ducentos equites.

IV. Præterea Domina Dux alet ad exonerationem Regis, tria millia peditum, & mille ducentos equites, qui connumerentur iis copiis, quas Regia Majeſtas tenetur contribuere ad hanc præſentem ligam, in quorum ſtipendium & ſuſtentationem Regia Majeſtas adnumerari faciet quotannis octingenta quadraginta millia librarum.

V. Cùm ſummam per difficultatem tormenta traducantur Montes, Domina Dux ſua expediet, usque ad numerum quinum denum cum veſte, magiſtellis globis æquatæ molis, & carris ad vecturam neceſſariis: Idcircò regia majeſtas in ſeſe recipiet reliquos ſumtus, quos res tormentaria exigit, ſuppeditabit pulverē nitratum, funiculos, plumbum & cæterum apparatum, præter illa, quæ Dominæ Duci excipiuntur curanda: quòd ſi tormentorum aliqua, aut univerſa perdantur, rumpantur aut findantur, tum preti-

um eorum redhibebitur Dominæ Duci juxta æstimationem per istiusmodi mercium peritos facta.

VI. Quamvis Regi debeatur principalis administratio istius exercitus, summi, tamen Duces Regis nihil agent in statibus Dominæ Ducis, sine ipsius authoritate, nisi per occasiones, quæ ad id invitabunt. Summi duces equitum & peditum obsequentur mandatis Regiorum, qui sunt apud exercitum, qui tamen nihil gravabuntur communicare in Senatu, quæ sint ipsorum partes, adeò ut Duces Sabaudici semper speciale obtineant imperium in suas copias.

VII. Confœderati dabunt liberum commeatum & hospitium in suis provinciis, & præstabunt annonam, & apparatum belli copiis ligæ, pretio per Commissarios utrinque nominatos constituto.

VIII. Confœderatis nefas sit ad quemvis tractatum pacis aut induciarum cum hostibus descendere, sine communi consensu partium.

IX. Confœderatis nefas sit, constant e liga invadere ullũ Principem & Statum, qui eâ comprehenduntur, nisi Hispanis directè aut indirectè adhæreant, iisque subsidia & militis & argenti præstent, adeoque apparatus bellici: sic igitur neminem eorum, qui adhærent confæderatis, turbabunt.

X. Quod si contingat, uti nunc fit, hostes invadere aliquem locum nobilem in statibus Dominæ Ducis, ipsa non solùm poterit uti copiis, quas Ligæ addidit ad sui defensionem, sed & Imperator Regius, per occasionem majoris momenti; adducet auxilia illis statibus, nisi impeditus esset in opere manifesto graviore & ad communem causam compendiosiore, illa verò occasio non maximoperè urgeat, quin Ligæ exercitus tempestivè perficiat institutum, ut sic continuo provinciæ aut loco laboranti succuratur.

XI. Summus Dux Regiæ Majestatis non poterit in provinciis Dominæ Ducis ullum ferre mandatum de foro annonario, commeatu aut hospitio copiarum, distribuentur enim ex mandato Dominæ, & Regia Majestas tenebitur præstare sumtus hospitiorum.

XII. Regia Majestas præterea tenebitur adnumerare pretium frumenti, prout conventum est, cum eo, quod amplius debet & debebit, ratione hospitiorum, tùm equestrium, tum

um, tum pedeſtrium, ex ſerie computi in eum finem tranſigendi,

XIII. Sumtus quos regia Majeſtas faciet in hoc bello, licet in defenſionem iſtarum provinciarum, quæ Sabaudiā ſpectant, tantummodò adhibeantur, non poterunt repeti nec prætendi per Regiam Majeſtatem & ſucceſſores Coronæ à Domina & Duce Sabaudiæ.

XIV. Loca verò ab hoſtibus jam occupata, & quæ porrò poſſent occupari, cùm Regia Majeſtas & Confœderati obligentur ad bellum continuandum, recuperabuntur & reſtituentur: quod ſi contingat bannum aliquem in detrimentum Ducis & ſuorum ſtatuum promulgari; Regia Majeſtas obligabitur, pacem non facere, niſi bannus ille tollatur, & omnia omninò reſtituantur in priorem ſtatum ita etiam, ut obtineat Dux confirmationem conceſſionum & inveſtiturarum, ſuper omnes terras, quibus Dux defunctus Victor Amedeus, ipſius parens, inveſtitus fuit ab Imperatore defuncto.

XV. Quod ſi poſt hanc ligam factam Domina Dux patiatur vim armorum, ex occaſione iſtius ligæ; Regia Majeſtas & Confœderati obligabuntur ei opitulari & ſuccurrere.

XVI. Ut inter Principes Confœderatos conſtet concordia bona, deputabunt hinc inde legatos, qui conferant de rebus neceſſariis, & qui conſiderent ſtatus communes iſtius Ligæ.

XVII Domina Dux Sabaudiæ obligatur ad obſervationem ſuperiorum, uti mater & tutrix Ducis Franciſci Hyacinthi, filii ſui & reſpectivè Cardinalis Valettanus, ſummus Dux apud exercitum Italiæ, & Emerius Conſiliarius ſecretior Regis, Quæſtor ſummus, & legatus ad Dominam Sabaudiæ, ex virtute poteſtatis in ipſos à Regiâ majeſtate collatæ, obligantur referre ratihabitionem puram & ſimplicem iſtius tranſactionis, intra unum menſem.

Factum Taurini, die 3. Junii, anno 1638.

Signatum CHRISTINA
Cardinalis VALETTANUS.
EMERIUS.
& inferius CARRONUS.

CAPUT XXXVII.

Transactio de subsidio duodecies centenorum millium librarum, inter Regem Galliæ & Ordines Generales Provinciarum Unitarum, confecta à Bulliono Senatore secretiore, magno thesaurario Ordinum & Secretario mandatorum regiorum in hac causa, tum à Guilielmo Lierrao, Domino Ostervici, Legato solenni Ordinum Generalium apud Regem.

LUdovicus, gratiâ Dei, Rex Galliæ & Navarræ, omnibus præsentes hasce literas visuris, salutem.

Benevolentia, quâ complectimur charissimos nostros Principes amicos, socios Confœderatos, Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, nos semper invitavit, ad favorem & liberalitatẽ ipsis exhibendam, ut eò facilius sustineant vægrandes illas expensas, quas ipsis facere oportet in gerendo bello. Hinc lubentes dedimus potestatem nostris Commissariis, inferius nuncupatis, ut nostro nomine transigant & signent pacta quædam de subsidiis, quæ Ordines Generales à nobis postulant per istum annum, & paria optant illis, quæ superiori anno præstitimus. Id verò à nostris Commissariis & ipsorum legato apud nos fuit confectum, ex vi potestatis collatæ, in ea quæ sequuntur.

Cùm Rex consideret vægrandes expensas, quas Domini Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio tenentur facere, ut sustentant copias suas expeditas, & audere queant facinus aliquod memorabile adversus hostes communes, & periculũ facere conjunctim cum majestate Christianissima, an vi armorum eos redigant ad sensum rationis, & constitutionem pacis honestæ ac generalis in Orbe Christiano, quem unicum sibi scopum Rex & Ordines Generales semper propositum habuerunt in hoc bello.

Hinc

HincRegia majeſtas ut media ſuggerat ad bellum porrò gerendum,& ad exercitum tempeſtivè producendum, qui hoſtium conſilia occupet,& facultate polleat, ea quæ inter Regiam majeſtatem & Ordines Generales ſunt decreta,exequendi : dedit mandata & poteſtatem Bulliono, Senatori ſuo ſecretiori,Quæſtori ſummo,& Chavinio itidem Senatori ſecretiori,magno theſaurario ordinum , & Secretario mandatorumRegiorum,in eo amplius teſtatus OrdinibusGeneralibus,continuam ſeriem ſuæ benevolentiæ,ut conveniāt cum Guilielmo Lierræo,Domino Oſtervici,legato ſolenni eorundemOrdinumGeneralium apud nos,ex virtute poteſtatum inferius inſertarum ad hos articulos & conditiones,quemadmodum conſequitur.

I.Regia Majeſtas ſubſidio fuerit per annum unum , qui incipiat Calendis Januarii,hujus ipſius anni 1639 Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio , adnumerabitque duodecies centena millia librarum , ut impendantur ab Ordinibus Generalibus reverà copiis militaribus extra ordinem alendis , quæ jam ſunt ſcriptæ , aut poſterius ſcribentur.

Adeo ut illa duodecies centena millia librarum non queat converti in alios uſus quoſcunque, id qvod Ordines Generales promittunt bonâ fide, & ſervabunt religioſè,ut invadant hoſtes eò gravius,& ei noceant quibuscunque modis & facultatibus.

II.Regia Majeſtas curabit dari aſſignationes bonas illius fortis, & quidem ad voluntatem illius , quem cum authoritate miſſuri ſunt Ordines Generales in Galliam ob eam cauſam, ut effectivè ſolvatur,idque per tres terminos quorum prior ad ratihabitionem præſentis iſtius transactionis feret quadringenta millia librarum, alter per menſem Junium proximè venturum alia quadringenta millia librarum , & poſtrema quadringenta millia librarum per menſem Septembrem ſubſequentem.

III.Idcircò Ordines Generales obligantur exercitum bonum & validum producere,ad facinus patrandum memorabile,ubi Regia Majeſtas itidem promittit, pariter producere exercitum bonum & validum,ad ſimile aliquod facinus perBelgium patrandum,ut ſic hoſtibus noceat quibuscunque modis & facultatibus.

V. Consentiunt Ordines Generales, ut ex duodecies centenis millibus illis librarũ deducantur & seponantur stipendia Ducum Gallorum, quæ solvantur & distribuantur ad proportionem & rationem, quæ complacuit die 14. April. anno 1634. Et ut fiduciarius Ordinum Generalium, quæ Lutetiæ Parisiorum illa duodecies centena millia librarum accipiet, obligetur ad solvendam & præstandam illam partem, quantam stipendia illa postulat, in postremo termino solutionis.

VI. Regia Majestas, & Ordines Generales ratihabebunt respectivè illos articulos intra terminum sex septimanarum, si fieri queat.

VII. Transactio istæc nihil derogabit prioribus transactionibus inter Regiam Majestatem & Ordines Generales initis, cùm omnes illæ maneant in suo robore & vigore, ut ex utraque parte religiosè in effectum deducantur.

Potestas à Rege Bulliono & Buthilerio collata, ad concludendam superiorem transactionem.

LUdovicus, gratiâ Dei, Rex Galliæ & Navarræ, omnibus præsentes hasce literas visuris, salutem.

Charissimi nostri, principes amici, socii & confœderati, Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, misso ad nos Guilielmo Lierræo, legato solenni, qui humillimè demonstret vægrandes expensas, quas coguntur sustinere per continuationem belli gerendi, & à nobis petat in hunc præsentem annum quindecies centena millia librarum, ad exercitum tempestivè faciendum, qui aliquod facinus memorabile audeat adversus hostes communes, & periculum faciat conjunctim cum majestate Regia, an vi armorum eos redigere queat ad sensum rationis & constitutionem pacis honestæ & generalis in Orbe Christiano, quem unicum sibi scopum rex & Ordines Generales semper propositum habuere in hoc bello.

Itaque Regia Majestas, ut media suggerat ad bellum porrò gerendum, & exercitum tempestivè producendum, qui

qui hostium consilia occupet, & facultatem habeat, ea quę inter Regem & Ordines Generales sunt decreta, expeditè exequendi, mandata dedit & potestatem Bulliono Senatori suo secretiori & summo Quæstori, tum Chavinio itidem Consiliario secretiori, magno thesaurario Ordinum & secretario mandatorum regiorum, ut conferant cum legata Ordinum Generalium, conveniant, promittant, & decernant, concludant & transigant unà, quicquid judicabunt utile & necessarium ad bonum publicum Orbis Christiani, particulare istius Coronæ & præfatorum Ordinum Generalium: adeoque signent transactionem.

Promittimus dehinc fide & verbo regio, nos habituros gratum, quicquid à Bulliono & Buthilerio fuerit promissum, transactum & signatum, ratificavimus etiam in forma maximè authentica, quæ dari possit. Hæc enim est nostra voluntas.

In quorum testimonium fecimus apponi nostrum sigillum ad has præsentes literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, ultimo die Februarii, anno gratiæ 1639. & regni nostri vicesimo nono.

Signatum

LUDOVICUS.

ex mandato Regis

BUTHILERIUS.

Sequitur tenor illius potestatis, quam Ordines generales dederunt Guilielmo Lierræo, Domino Ostervici, legato solenni apud Regem Galliæ.

Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, omnibus hasce præsentes visuris, salutem.

Postquam visum est mittere Legatum ad Serenissimum, Potentissimum & Excellentissimum Principem Ludo-

Ludovicum XIII. gratiâ Dei Regem Galliæ & Navarræ, qui humillimè ei demonstraret gravissima onera & vægrandes expensas, quas sustinere cogantur in scribendo & alendo exercitu, ut conjunctim cum Regia Majestate periculum faciant, an vi armorum redigere queant hostes communes ad sensum rationis & constitutionem pacis honestæ & generalis in Orbe Christiano, ad quod institutum impræsentiarum destituantur omnibus mediis ad eum finem necessariis, postquam ærarium anno superiore cum pulvisculo exhauserint.

Cùm igitur hoc modo sese videant impotes, nec aliud refugium aut subsidium spe contingant, præter fortissimum Regem Galliæ expeditum; Itaque Guilielmum Lierræum, Dominum Ostervici, legatum nostrum solennem apud Regem, abunde perspectâ ipsius industria, prudentia, fidelitate & diligentia, delegimus, qui ex nostra parte, nostro nomine, veluti legatus noster solennis, hanc nostram petitionem humillimam exponet, deinde agat cum Rege, aut quos Rex negotio destinaverit, & similibus rebus, tabulas conficiat, contractus pangat, promissa præstet, in ea, quâ par est debitâ formâ; & generaliter faciat in circumstantiis & appendicibus, quicquid non personaliter faceremus præsentes, tametsi fors requirat mandata ampliora, quàm in istis literis continentur.

Sic igitur promittimus sincerè & bonâ fide, nos firmiter & stabiliter servaturos in perpetuum, quæ per ipsum hâc in causa fuerint acta, promissa, conventa & transacta, ut ea observemus, adimpleamus & sustineamus inviolabiliter, nec in contrarium abeamus aut veniamus directè aut indirectè ullo tempore, modo aut ratione, sed universa illa ratificemus, si opus sit, & literas ac tabulas inde expediamus in optimâ formâ, quâ fieri potest, ad voluntatem Regiæ Majestatis.

Factum Hagæ Comitis in nostro Conventu, sub nostro magno

magno sigillo, subscriptione & signatura, Amanuensis nostri, die 30. Januarii, anno 1639.

Subscriptum erat

S. V. HARSOLTE Ut.

& in replica erat scriptum

Ex mandato Cellorum & Potentium Dominorum Ordinum Generalium.

Signatum

CORN. MUSCHIUS.

Obsignatum magno sigillo Ordinum Generalium in cerâ rubrâ, pendente duplici chordula ex auro & serico rubro.

In quorum omnium fidem nos Commissarii præfati & Legatus subsignati ex virtute potestatum superius recensitarum, de verbo ad verbum ea inseruimus, & signavimus præsentes hasce literas sigillis nostris ordinariis, & fecimus appendi nostra insignia.

Factum *Parisiis* Lutetiæ, die 24. Martii, anno 1639.

Signatum

BULLIONUS.
BUTHILERIUS.

&

GUILIELMUS LIERRÆUS.

cum signis præfatorum Commissariorum & Legati.

Quam transactionem superius transscriptam, ubi nobis fuit exhibita à nostris Commissariis & ubi omnia vidimus ac examinavimus de verbo ad verbum in nostro Senatu,

gratam habuimus, approbavimus & ratificavimus: gratam habemus, approbamus & ratificamus per istas præsentes, nostrâ manu signatas. Promittimus porrò fide & verbo regio, custodire, & servare omnia, nec unquam impingere directè aut indirectè, nec ferre, ut ex nostrâ parte impingatur ullo modo aut quacunque ratione. Hæc enim est nostra voluntas.

In quorum testimonium fecimus apponi nostrum sigillum ad istas præsentes literas.

Datum Compendij, die 13. Aprilis, anno gratiæ, 1639. & nostri regni vicesimo nono.

Signatum.

LUDOVICUS.

ex mandato Regis

BUTHILERIUS.

CAPUT XXXVIII.

Pacta regis Ludovici XIII. cum Landgraviâ Hassiæ, inita die 22. Augusti, anno 1639.

SErenissimus, Christianissimus & potentissimus Princeps Ludovicus XIII. gratiâ Dei rex Galliæ & Navarræ, continuatâ benevolentiâ erga principes & Stat⁹ Germaniæ, sollicitudineque solitâ pro conservatione, particulatim eorum, qui cum ipsa Coronâ Sueciæ uniuntur ad asserendas leges, privilegia & libertates sacri Imperij, & pacem bonam atque securam Orbi Christiano conciliandam; ubi rescivit, potentissimam & illustrissimam principem Amaliam Elisabetham, Landgraviam Hassiæ, per natales comitem Hanoviæ, Catti-

meli

meliboci, Diesiæ &c. principem Sacri Imperij, viduam defuncti Landgravii Guilielmi Hassiaci, beatæ memoriæ, tutricem Domini Landgravij filij sui, Administratricem provinciarum; memorem patrocinij & societatis, quam principes familiæ Hassiacæ ab omni tempore cū Coronâ Galliæ coluerunt, & transactionū, antehac in eâ causâ factis à defuncto principe Lādgravio, marito suo, cujus bonum institutum ipsa constituisset persequi, & contribuet ex omnibus viribus suis ad incrementū boni publici. Cùm autem eò amplius quæreret fulcire Status principis Landgravii, filij sui, per uninonem & causæ & armorum cum Gallia & Suecia aliisque Germaniæ socijs.

Hinc regia majestas injunxit Rudolpho, Domino Amōtoti, Consiliario suo, qui in negotio regio versabatur per Hollandiam, ut adiret Dominam Landgraviā, quam redderet certam de benevolentia regia & suppetiis, quas regia majestas præstò haberet, ad ipsius commodum, ut institutum suum rectius perageret, etiam suppetijs suffulta, posset cum operæ pretio arma commodare emolumento causæ communis, & promotioni pacis honestæ securæ & generalis: hinc desiderium de renovandis pactis societatis cum regiâ majestate, unde cum Amontoto conventum est in articulos sequentes.

I. Promittit Landgravia alere exercitum, qui septem millibus peditum, & tribus millibus equitum constet, ad continuandum bellum adversus hostes communes per Germaniam, usque ad finem transactionis præsentis; adeò ut agat ex composito cum rege Christianissimo Coronâ Sueciæ, & omnibus socijs.

II. Quicquid Domina Landgravia occupaverit in posterum, nefas fuerit restituere in manus hostium, ita nec ea, quæ nunc occupata tenet, præter voluntatem regiæ majestatis.

III. Omnes omnino principes & Status, qui antehac ab istis stabant partibus, aut qui ab hostib⁹ volent facere

seccessio-

ſeceſſionem, ut accedant ad boni publici ſtudioſos, poterunt admitti, aut ſaltem recipi ad neutralitatem à Rege & Corona Sueciæ: etiā promittit Domina Landgravia, ſeſe nihil commiſſuram in transactiones, quas Regia Majeſtas & Corona Sueciæ ſuper eo negotio cum illis facient, modò ipſa fiat certior, nec obligetur ad reddenda quæ tenet loca, nec ad tributa militaria reſtringenda.

IV. Domina Landgravia promittit linquere liberum exercitium religionis Catholicæ Apoſtolicæ & Romanæ, etiam Eccleſiaſticis integram poſſeſſionem & fruitionem omnium ſuorum redditꝮum, in omnibus locis, quæ occupaverit ab anno 1618. & quæ occupabit in poſterum, neque permittet, ut quicquam ibi immutetur, aut innovetur in alterutro ſtatu, in quo fuerunt anno 1618. Unde Rex promittit ex ſua parte idem Proteſtantibus, qui comprehendentur in illis occupationibus.

V. Si propter emolumentum Regis & cauſæ communis, copiæ aut exercitus regiæ majeſtatis tranſeant terras & ſtatus Dominæ Landgraviæ, ipſa præbebit hoſpitia, & annonam campeſtrem, eâ lege, ut miles modeſtiam colat: ſed ſi mora fiat, & annona ac proviſiones neceſſariò ex oppidis & penu publico petantur, fiet reſtitutio frumenti, aut numerabitur pretium à Rege: quod idem Domina Landgravia promittit Regiæ Majeſtati, ſi Haſſiacæ copiæ tranſeant ſtatus Gallorum.

VI. *D*omina Landgravia nullam transactionem accipiet de induciis aut pace cum Rege Hungariæ, aut adhærentibus, abſque ſcitu & conſenſu Regiæ Majeſtatis: licebit tamen ipſi armiſtitium facere menſtruum, per neceſſitatem ſui exercitus, ita tamen, ut ne prolongetur ſine voluntate Regiæ Majeſtatis.

VII. Domina Landgravia promittit mittere ſuos *D*eputatos, ad agendum de pace, loco & tempore, quibus Regiæ Majeſtati libuerit, intercedente Pontifice maximo, cum Regibus & Principibus, quorum res agitur, & ex omnibus viribus ſuis afferet, quicquid Regi & illius *C*onfœderatis per pacem illam concedetur, Rex itidem ex ſua parte promittit paria Dominæ Langraviæ, etiam procurare ſalvum, conductum & ſecuritatem neceſſariam ad mittendos Deputatos.

VIII. Ut

VIII. Ut autem Domina Landgravia poſſit ſuſtinere facilius ſumtus, in quos bellum ipſam poſſet præcipitare, Amontotus promittit nomine Regis, Domini ſui, adnumerare Hamburgi & Amſtelrodami, pro lubitu ipſius ducenta millia thalerorum Imperialium, ſingulis annis, centum millia, ultimo die Martii, quinquaginta millia ultimo Septembris, & reliqua quinquaginta millia ultimo Decembris cujuslibet anni, quâ ſerie procedendum, usque ad finem iſtius rransactionis, quæ incipiat ultimo die Martii, anno proximo 1640.

In hunc verò annum 1639. quamvis adoleverit, Domina Landgravia, demonſtravit Amontoto nimias expenſas requiri, ad bellum aperrè ſumendum, & bona conſilia in executionem deducenda, quæ conceperit pro emolumento cauſæ communis, & particularis ſuæ. Hinc Amontotus promittit Dominæ Landgraviæ adnumerare quadraginta millia thalerorum Imperialium, ad diem 20. Septembris proximi, modò tum ipſa ſeſe oſtendat paratam ad præſtandam hanc transactionem: cætera ſexaginta millia poſt quintum decimum diem, quo temporis ſpatio ipſa reverà induat hoſtilia, nt ultima centum millia, repræſentētur ad ultimum diem Decembris, hoc anno finiente.

IX. Quamvis autem Domina Landgravia demonſtraverit Amontoto, ſibi ferè impoſſibile accidere, ut diutius reſiſtat tantis hoſtibus, niſi potentiora ſentiat adminicula, tum copiarum, tum pecuniarū; ut teſtaretur ſtudium, quo flagrat erga Regis bonum inſtitutum ex ſua parte etiam promovendum in omnibus, quæ facultates ferant, & vires poſſint, non ſuper habuit hanc transactionem firmare, ſusceptâ ſorte oblatâ ſecundum ſpem firmam, quam in benignitate & benevolentia Regiæ Majeſtatis collocat ampliorum ſubſidiorum.

Hinc ſibi ſeponit facultatem omnia humillimè exponendi, neque tamen diſcedit à præſenti iſta transactione, ſed ſibi perſuaſum it, Regiæ Majeſtatis eò magis provocari favorem & patrocinium in cauſam particularem, quantò magis ipſa ſit demonſtratura actionibus ſuis verum & ſincerum ſtudium erga Regiam cauſam & emolumentum publicum.

X. Amon-

X. Amontotus nomine Regis promittit Dominæ Land graviæ, Regiam Majestatem nullâ transactione de pace aut induciis cum Rege Hungariæ & ipsius adhærentibus impediri, nisi ipsa adsciscatur & comprehendatur, sibiq; satisfactum videat.

XI. Amontotus itidem promittit, Rege Domino suo aliquam societatem cum Rege Magnæ Britanniæ ineunte, ad restaurationem libertatis apud Principes Germaniæ, Regiam authoritatem valituram, ut ipsa comprehendatur pactis cum causa sua.

XII. Amontotus promittit præterea, regem continuaturum sua officia erga Dominos Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio; ut ipsa recipiatur in societatem eis, datis etiam mandatis ad suos ministros apud Ordines Generales, ut id dent operam.

XIII. Quod si hostes communes cogant vi armorum Dominam Landgraviam, exire provinciâ, Amontotus promittit nomine Regis, ipsam & liberos recipiendos in regnum suæ Maiestatis cum benevolentia integrâ, & omnibus humanitatis officiis pro dignitate natalium, donec reddantur suis: quare Regia majestas aperuit particularius suam voluntatem scripto illo, undecimi Junii, anno 1638.

XIV. Amontotus promittit nomine Regis Dominæ Landgraviæ, stipendium, quod Regiæ Majestati placuerit indulgere defuncto Domino Landgravio, suo marito, continuari Domino Landgravio, filio suo, & posthoc quotannis solvi, juxta codicillos in eum finem datos, adeò ut primus annus repræsentetur ex hoc ipso die transactionis, quamprimum ratihabitio tradatur ex parte Regiæ Majestatis,

XV. Quod si per conflictum, aut casum aliquem insignem Domina Landgravia perdat exercitum, regia majestas curabit ex omni facultate eundem restitui; sic ubi aliqua principalior urbs provinciæ obsidebitur, omnem operam dabit Regia Majestas, ut suppetias submittat hostibus repulsandis pares.

XVI. Quòd si post pacem factam hostes desint conventis & transactis, vel etiam audeant aliquid adversus

Coronas

Coronas Galliæ & Sueciæ, Dominam Landgraviam, ſive alios ſocios; *C*oronæ & ſocij tenebuntur arma reſumere ad repulſandum hoſtem & eum defendendum, qui opprimetur: Obſervabitur autem id per decennium à pace facta & ſtabilitâ.

XVII. Quod ſi aliquæ provinciæ aut Status requirant, ut ſibi liceat arma conjungere, aut neutras partes juxta ipſam tueri, ad commodum melioris factionis, poterit ipſa tranſigere, modo nihil deroget iſti tranſactioni, quæ conſtabit cum poſtremâ, uti renovata fuit inter Galliam & Sueciam: quâ renovatâ & hæc intelligitur renovanda quemadmodum perſeverabunt uſque ad finem belli.

Ut autem omnia ſuperiora certius ſerventur, ſignavimus hanc tranſactionem, & fecimus apponi noſtra inſignia, ſub ratihabitione regis Chriſtianiſſimi, quā Amontotus promittit procurare intra finem menſis octobris.

Boderius orator regius apud *D*ominam Landgraviam, particeps iſtius negotiationis, ſignavit itidem hanc tranſactionem.

Factum *D*orſtenæ, die 22. Auguſti, anno 1639.

Signatum.

BUTHILERIUS.

Ratihabitio tranſactionis ſuperioris, facta à rege Galliæ & Domina Landgravia Haſſiæ.

*P*oſtquam rex intellexit ab Amontoto, Conſiliario ſuo, qui in negotio regio abierat in Hollandiam, Corſicum ſecum conveniſſe, ex poteſtate à Dominâ Landgraviâ collata, ut ipſi in manus traderet Scriptum ab ipſâ *D*ominâ obſignatum, ad eum, qui ſequitur, tenorem.

Secundum ſcriptum, quod Amontotus obſignavit ex parte Regis, & quod itidem ſignavi die 22. Aug. proximè elapſi, quo dicitur me non velle obligari ad transactionē eodem die perfectam, inter Amontotum nomne Majeſtatis Chriſtianiſſimæ & meipſam, niſi certior eſſem, de iis, quæ *C*orona Sueciæ nihil eſſet indultura ex transactione, quæ renovanda videbatur inter illam coro-

Coronam & meipsam, quemadmodum sperebam id adeptura ad diem 20. Septembris proximè elapsi, ut exinde particulariter promitterem executionem istius transactionis, quæ nomine Majestatis Christianissimæ fuerat mecum instituta.

Postquam igitur plenam suscepi notitiam de instituto Coronæ Suecicæ, ne tempus ulterius perlabatur, quin majestati Christianissimæ testatum faciam, quanto honore & commodo æstimem continuatam benevolentiam & regia subsidia, quæ in societate apparent, quantoque studio desiderem conferre, quicquid mearum fuerit facultatum, ad emolumentum Majestatis Christianissimæ & causæ communis, adstringo me per præsentes hasce literas, ad observationem futuram istius transactionis, & omnium ac singulorum, qui in ea continentur articulorum, & ad eorundem executionem articulatam, juxta formam ac tenorem ipsissimum; adeo ut in eum finem bellum sumam adversus Regem Hungariæ & adhærentes, hoc ipso mense Martio, quinto decimo die, post numerata à majestate Christianissima, centū quinquaginta millia thalerorum Imperialium, quam summam libuit Regiæ Majestati mihi indulgere in annum proximè elapsum quemadmodum eâ summâ mihi satisfactum dico in illum annum.

Deducentur tamen de illa summa quinquaginta millia thalerorum Imperialium, quæ recepi Amstelrodami, ex vigore alicujus transactionis, cum Duce Longavillano instituta, ut nempe ex eo tempore arma mea adversus illos hostes converterem, eosque pro facultatib⁹ affligerem, & nunc promitto exercitum alere, qui constet septem millib⁹ peditum, & tribus millibus equitum, ut majori cum numero, præter illa septem millia peditum & tria millia equitum, quæ alere debeo, si maximè fieri queant, post auctas copias, progrediar adversus hostes conjunctim, aut separatim cum exercitu, cui præest Dux Longavillanus, aut alius quispiam sociorum, ex composito scilicet, juxta tenorem articuli primi in hac transactione.

Assentior etiam, ad dilucidiorem explanationem articuli XVII. in hac transactione, quo dicitur, ut, ubi fortè aliqui

aliqui Principes aut Status à me petant conjunctionem armorum instituere, aut neutras erga me tenere partes, ad commodum nostræ factionis, liceret mihi cum illis agere; regis autem esset & Coronæ Suecicæ, veluti principum Confœderatorum in hac factione constituta, dispicere, quid ad commodum causæ communis spectet, & quos Principes Statusve ad neutras possim admittere partes, si qui accedere rogent, id quod præter clarum assensum non fecero.

Assentior etiam, ut transactio, inter Majestatem Christianissimam & me ipsam instituta renovetur, quotiescunque ipsius Societas cum Coronâ Sueciæ renovabitur; & promitto perinde ex meâ parte, me illam articulatim observaturam, adeò ut novâ transactione nihil sit opus.

Assentior præterea, ut ducenta millia thalerorum Imperialium, quæ regi libuit mihi promittere in hunc annum præsentem 1640. juxta transactionem cum majestate Christianissimâ perfectam, cujus summæ prior terminus adeòque media pars incidit solvenda in finem præsentis istius mensis, rejiciantur in mensem Majum proximè adventurum, altera verò pars media, suo adnumeretur termino.

Postquam rex vidit scriptum istud, gratum habuit, omnibus articulis, ibi comprehensis, inprimis verò, ut transactio perfecta inter Majestatem Christianissimam & Dominum Landgravium intelligatur renovata, quotiescunque Societas Galliæ cum Coronâ Sueciæ renovabitur: promittit perinde Majestas Christianissima ex suâ parte, observationem & executionem istius transactionis articulatam, adeò ut nihil opus, novam constitui.

Factum ad fanum Germani in Læo, die 22. Martij, anno 1640.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius.

BUTHILERIUS.

cum insignijs regijs.

Declaratio super IV. & X. articulum transactionis Dorsteniana, ex die 22. Augusti, anno 1639.

Quod quartum articulum attinet promittit Domina Landgravia relinquere liberum exercitium religionis Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ, Ecclesiasticis etiam integram possessionem & fruitionem suorum bonorum; & declarat Amontotus per has præsentes literas, Majestatem Christianissimam non prætendere eo ipso articulo, ut turbetur aut postuletur Landgravia in possessione & fruitione, quas defunctus Landgravius, maritus ipsius & ipsa antehac obtinuerunt in bonis Ecclesiasticis, neque ut cogatur ea dimittere aut imminuere media, quæ inde hauriuntur ad sustentationem copiarum, usque ad pacem generalem.

Decimum articulum promittit Amontotus nomine regis Dominæ Landgraviæ, Majestatem Christianissimam neque pacis, neque induciarum inire tractationes sine ipsâ; promittit etiam operam dare in tractatib⁹ de pace generali, ut religio, cuj⁹ us⁹ viget in Statib⁹ Dominæ Landgraviæ, ibidem conservetur, cum eâdem libertate & exercitio, quo nunc viget.

Cùm rex igitur postuletur à Dominâ Landgraviâ has declarationes ad IV. & X. articulum transactionis superioris, uti perfecta est inter majestatem Christianissimã & ipsã, & obsignata ab Amõtoto, habere gratas: ratas utpote habuit easdẽ majestas Christianissima per istas præsentes literas, & promittit earum observationem juxta formam & tenorem.

Factum ad fanum Germani in Læo, die 22. Martij, anno 1640.

Signatum. LUDOVICUS.

& inferius. BUTHILERIUS.

cum insignijs regijs.

CAPUT

CAPUT XXXIX.

Articuli à rege Ludovico XIII. indulti Directoribus exercitus Vinarienſis, proximè à Ducis Bernhardi obitu, menſe Octobri, Anno. 1639.

UBi rex fuit certior de obitu Ducis Vinarienſis, pergeret autem in eâdem propenſione quam *Majeſtas* Chriſtianiſſima ſemper oſtendit ad conſtitutionem libertatis Germanicæ, eodem Majeſtas deputavit Comitem Guebriantum, Choiſium, & Baronem Oyſonvillæ, ut cum directoribus & præfectis exercitus, cui præfuerat defunctus Dux Bernhardus Vinarienſis convenirent de rebus maximè commodis, ad ſuſtentationem illius exercitus, & ad emolumentum cauſæ communis: In cujus negotij executione *Deputati, Directores* & præfecti militares convenêre, ut tranſactiones inter Majeſtatē Chriſtianiſſimam & Dominum Ducem Vinarienſem, quantū ad illum exercitum attinet, *Principes*, urbes & *Status* Cōfœderatos perfectæ, juxta formam & tenorem proprium ad reſtitutionem articulorum ſequentium.

I. Majeſtas *Chriſtianiſſima* indulget & intelligit, eas copias, quibus præerat Dominus Dux Vinarienſis ſeſe contineant, quemadmodum ille per ſupremas tabulas eſt teſtatus deſiderare, idque ſub imperio eorum Directorum & præfectorum militarium, quos ibidem nuncupavit.

II Ut tormentaria res ab iiſdem præfectis curetur, qui eam curabant vivente Duce Vinarienſi, agminique ut plurimum Germanorum adhæreat, cum poteſtate in Campiductores Gallos & Directores copiarum Germanicarum collata mandandi, quæ fuerint neceſſaria.

III. Quod ſi contingat, (id verò prohibeſſit Numen) illū exercitum, aut partem ejus diſperire ex aliquo adverſo

casu inevitabili, aut sinistro conflictu; tum promittit rex, media extra ordinem præfectis ad eum restaurandum, ut queant operam porrò præstare.

IV. Promittit majestas Christianissima adnumerare hoc ipso momento stipendium præsens mensis May, quod facit ducenta millia scutatorum, ut sic fiat lustratio una totius exercitus; & per bonas & validas assignationes adnumerare alia sexcenta millia librarum, in tertium trimestre anni currentis, quod incidit in diem 30. mensis Septembris: ex quâ forte sexcentorum millium per præfectos & Directores illius exercitus trecenta millia librarum impendentur restaurandis copiis, maximè equestribus.

V. Promittit præterea maiestas Christianissima adnumerare universis copiis, tum equestribus, tum pedestribus, ex quibus exercitus constabit, tria stipendia cum dimidiato annua, ex tenore & serie capitulationis, cum defuncto Duce Vinariensi initæ: ipsi tamen obligantur hoc ipso momento copiam illius exhibere Deputatis regiis, ut dimidiatum illud stipendium impendatur à præfectis militaribus ad supplementa, & restaurationem copiarũ, quemadmodum tria reliqua trimestria debentur præfectorum & militum stipendiis, iuxta recensionem, à Commissariis & Antiscribis regiis instituendam.

Primum autem stipendium inchoabitur Calendis ipsis Octobris, in quo vivimus nunc, ut adnumeretur ultimo die Decembris, hoc anno currente; tria reliqua repræsentabuntur tertio quolibet mense, & dimidiatum stipendium die tricesimo Septembris, anno proximo 1640. & porrò ad eandẽ rationẽ, adeò ut omnia exhibeantur & solvantur in pistolettis gravibus, singulis ad quatuor thaleros Imperiales exactis, ad summum, aut in monetâ æquipollente.

VI. Præterea solvet majestas Christianissima summis Ducibus & rei tormentariæ præfectis octona stipendia per singulos annos, in pari, ut superius dicitur, monetâ. Præfecti autem currules, cùm equi difficilius sustententur, transigi patientur juxta temporis rationem & æquitatem, idque juxta formam à defuncto Duce Vinariensi consti-

constitutam ; unde præsenter Deputatis itidem fiet copia illius Capitulationis.

VII. Majestas Christianissima præterea præstabit apparatum belli pro necessitate, quemadmodum & omnes sumtus extra ordinem, quos exercitus postulabit in gerendo bello; & reddentur rationes eæ fiduciario, quemvel rex, vel magnus magister rei tormentariæ apud Gallos in eum finem apud Exercitum constituet.

VIII. Majestas Christianissima itidem curabit præberi panem quotidianum pediti & tormentario militi per exercitum productum, & præsidia, nullâ inde facta deductione quod stipendium. Quod si nonnulli præfectorum militum, aut cæterorum particularium apud exercitum petant à *Ma*jestate Christianissima sibi donari aliquas terras & domicilia in agris occupatis, eam experientur munificentiam, ut quilibet sibi satisfactum gaudeat.

IX. Promittit etiam majestas Christianissima ratas habere & confirmare omnes omninò donationes terrarũ dynastiarum & domiciliorum in agris & urbibus, quascunque fecerit defunctus Dux Vinariensis, præfectis & militibus istius exercitus, aliisve particularibus, quorum utebatur operâ.

X. Quapropter & viceversa Directores, tribuni & præfecti militares, promittunt nomine universi exercitus porrò inservire fideliter & constanter Majestati Christianissimæ erga omnes & contra universos, quæcunque mandata ex adverso queant perferri, quemadmodum tenebatur facere Dux defunctus per transactionem tricesimi sexti Octobris anno millesimo sexcentesimo vicesimo sexto initam, adeò ut exercitus ducatur in omnia loca, ad quælibet instituta, quæcunque majestas Christianissima desiderabit in Galliâ, Germaniâ, Burgundiâ, Lotharingiâ aut Belgio, ad restuarationem libertatis publicæ, & Statuum oppressorum.

XI. *M*andata distribuentur exercitui à Directoribus, aut ab aliquo eorum, quemadmodum ipsis videbitur, in diem, septimanam, aut aliter: quæ mandata primitus recipient à Duce Longavillano, summo imperatore apud exercitum regium, prout faciebat defunctus Dux

Vinariensis, Hallerius legatus summus, & Vice comes Turænius comes Guebriant⁹, campiductores regiæ majestatis. Directores illi admittentur ad omnes omninò deliberationes & resolutiones, quæcunque demùm instituentur.

XII Ad emolumentum & progressum causæ communis, adeòq; restitutionem Principum, urbium & Statuũ Confæderatorum restituẽtur impræsentiarum occupata in manus regis, ad tenorem testamenti Vinariensis, ut Majestas Christianissima Brisaco & Friburgo eos imponat Gubernatores, quos voluerit, cum præsidio ex Gallis & Germanis æqualiter conflato; cæteris verò locis gubernatores det ex exercitu, ꝓ lubitu suo, sed ut Gubernatores illi & præsidiarij præstent sacramẽtum gnavæ & fidelis operæ erga regem, cujus emolumento loca illa conservent, neque ulli unquam tradant mortalium, absque mandato clarissimo majestatis Christianissimæ.

XIII. Articuli isti obsignati fuêre à Deputatis Majestatis Christianissimæ, ex virtute potestatis ipsis collatæ; etiam à Directoribus exercitus nomine omnium reliquorum præfectorum militarium. Promiseruot autem Deputati, præstare litteras ratihabitionis intra duos menses proximos, à die istius transactionis: & Directores illi præstare sacramẽtum, & curare ut præstetur sacramentũ à tribunis, militibus, equitibus exercitus, ad integram & fidelem observationem omnium articulorum superiorum.

Factum Brisaci, mense Octobri, anno 1639.

CAPUT XL.

Rationes, cur Domui Bavariæ non consultum sit, ut Alsatia & Brisacum Gallis cedat.

PRimò, ipsa rei nemini non evidens iniquitas reclamat, cum innoxijs pupillis eripiatur patrimonium suum, eo fine ut Domus Bavarica bello parta retineat, ut dum hæc de lucro certa esse vult, illinc de damno vitando certetur. Inspiciatur belli Germanici origo, à Familiâ

miliâ Wittelsbachicâ, non Habsburgicâ, & à Protestãtibus, qui gravamina sua in quibus speciatim Domui Bavaricæ Donovverdensem executionem, & Coloniensem successionem impingebant, non nisi armis expediri volebant, promoti.

Fuerit sanè primus quidam ejus belli finis Domus Austriacæ, secundarius fuit Bavaricæ, post omnium Catholicorum oppressio: Id quod ipse Dux Bavariæ litteris suis nunc typo vulgatis testatur, illiusque adeò provisu periculi jam dudum ille antea ligæ se Catholicæ authorem, post Ducem præbuit. Brevi, inde bellum erupit, in quo Bavarus ita se gessit, ut fœderis Catholici copias cõtra Unionistas duceret; deinde pacificatione Ulmensi cum ijsdem decideret, expressò pacto, ne Palatinum extra Bohemiæ fines offenderet.

Juvit itaque Cæsarem, sed non nisi amplissimis promissis, & nominatim pollicitâ Electoralis Dignitatis, & Palatini Patrimonialium Regionum mercede conductus: Quod an ei per Pacificationis Ulmensis leges liceret, Protestantes negant, cum sine hujusmodi auctoramento, & juratæ Cæsari subjectionis religione, & legibus Imperij, quibus quilibet Status alteri injustè offeso suppetias ferre tenetur, denique ipsa necessitate suadente, cum non nisi salvo Cæsare salvus esse posset, Cæsari opitulari debuisset.

Victoria Pragensis jus belli asseruit, & Palatino ex Bohemia profugo, omnia in eum statum redibant, quo erãt ante belli initia, & poterant honestâ pace Controversiæ finiri cum Protestantibus, nisi belli sumtus reflagitante Bavaro, Cæsar ei coactus esset superiorem Palatinatum invadendum relinquere, mox ipsam Electoralem Dignitatem in eundem transferre. Hæc illa fuit omnium subsequentium inde bellorum alea, & hujus excidij, in quod præcipites ivimus, causa præcipua: cùm Protestantes, quamvis perpetuis cladibus domiti, Domum tamen Palatinam extorrem Imperio pati non possent ejusque restituendæ gratiâ externa arma inveherent nam bellum Danicum hinc ortum esse, nemo negat.

Suecici etiam belli causa posset aliqua ex parte in Edicti Ecclesiastici Publicationẽ rejici; sed ubi vera & genu-

ina belli Germanici causa hæserit, docuit Conventus Ratisbonensis, anno 1630. peractus; Cum res ibi locorum essent, ut Cæsar cum Protestantibus honestissimam pacem inire posset, aut si suis Consilijs, sine interpellatione uti potuisset, facile ei fuisset, Statuum dicto audientium quietem victricibus armis protegere. Sed paci cum Protestantibus intercessit Bavarus, nolens Palatinatu cedere nisi sibi aliunde à Cæsare, cui interea persuaserat, ut se tredecim millionum debitorem constitueret, & nominatim concessa superiori Austria, satisfieret.

Utque ejus rei sibi patronum aliquem pararet & vindicem, occulta, cum Gallo serere consilia, & clandestinis se fæderibus illigare cœpit, Gallicæque gratiæ colligēdæ studio, Mantuanum bellum coëgit Cæsarem victorem, æquis cum victo conditionibus, componere. *Mox* Walsteinium, (cujus fortunæ & rerum gestarum ad eũ diem neminem pænitebat) exauctorare, & Fæderis Catholici, quod jamdudum abolitâ Protestantium Unione, & ipsum abolere æquum erat, idque ut fieret, Protestantes magnoperè contendebant, perpetuationem admittere.

Prorogati ergò belli Germanici factum, ut excitati, non penes Hatsburgicam, sed Wittelsbachicam Familiam quæras licet. Dum enim Ratisbonæ hæc Cæsari extorquentur, Gallis interea metu armorum à Cæsare soluti, expertisque omnia à Cæsare, suffragante Bavaro, impetrari posse, vacuum liberumq; fuit Suecum in Germaniæ initum nisi rerum mutationem spirantis, viscera armatum inducere, novumque ad veteres, & gravissimũ Imperio hostem excitare.

At Bavarus harum rerum aut inscius, aut incuriosus, eo solo triumphare, quod summa rei militaris ad Tillium, clientem suum, redijsset, Gallorum fraudem nescire, Sueci vires contemnere, & intempestivæ parcimoniæ studio, lectissimum fæderis Catholici, & victorem militẽ, non persoluto stipendio dimittere, qui uno inde agmine ad Suecum concessit, gratulante illo sibi, quod Bavari hostis sui beneficio jam is esset, ut nulla aperti prælij alea detrectanda ipsi foret.

Atque hæc eo tempore agebantur, cùm quicquid est in Ger-

in Germania Protestantium, Lipsiæ convenisset, ibique adventantis Sueciæ fiducia exagitaretur, ut quam iniquissimas Cæsari & Catholicis pacis conditiones extorquerentur; à quibus si quis credebat Electoralem dignitatem exceptum, ac præterito Palatino, Bavaro perpetuatum iri, nimis is simplicis oportet fuerit ingenij. Ecce autem insperatâ Lipsiensi clade fortuna Catholicorũ uno omnis impetu concidit, Bavarique mens, quæ ante cladem erat confidentissima, post eandem facta est abjectissima ut nil jam nisi de Bavariâ conservanda cogitaret.

Itaque licet Tillius, collectis cæsi exercitus reliquijs, & adjuncto Lotharingio, copijsque Cæsaris ex Italia adventantibus, ita Vires suas refecisset, ut Sueco victori par esset, & prope Wurtzburgum egregiam habuisset occasionem paris ei referendæ cladis; Quod rex ipse fassus est, nunquam se in majori discrimine fuisse, quam tum, cum ipse exiguis cum copijs instructissimo hosti tam propè consedisset, coëgit tamen Tillium Bavarus, omissa omni aliâ curâ, omisso Lotharingio, quẽ interea Galli Provinciâ suâ omni exuerunt, citatum agmẽ ad Bavariæ fines convertere. Quâ in profectione, fugæ simili, testatissima res est exercitui illi, à quo plenis turmis se milites subducebant, & maximam partem ad hostem transibant, plus virium decessisse, quam si duplicatam justo prælio cladem accepissent.

Culpam si nullam hic agnoscit Bavarus suam, & illa in fortunæ eventum rejicienda est, quo colore excusabitur, quod mox inscio Cæsare, inscijs Catholici fæderis sociis, tum maximè cum ille Ingolstadij cum istis Mindelheimij de bello, cõmuni cõsilio gerendo consultaret Gallis suasoribus Neutralitatem illam (quam ut cæterarum actionum suarum vomicam ipse Dux execrari etiamnum dicitur) ambijt, nulla communis patriæ, nullâ Imperij, sed sola sui solius conservandi curâ.

Sed castigavit scilicet fortuna ipsa imprudentiam Consilij, & Suecus Bavariæ illatus, coëgit penatibus proprijs profugum, ad sacram anchorã, ad Cæsarem & Wallesteinium confugere, à quo sublevatus, nõnihil tamẽ &

denuò dejectus, cũ Ratisbona eorum culpâ, (qui ut sumtibus parcerent, loci præsidium imminuerant) amitteretur, brevi tamen, opitulante toto exercitu Cæsareo urbis illi⁹ victor res suas adeò rursus stabilire potuit, ut extincto Wallesteinio militaris imperij pars maxima ad eum rediret, & separatum jam habere inciperet exercitũ Bavaricarũ Imperij copiarũ nomine insignem, quo ille nunc instructus, suo arbitratu hinc fert leges, inde derogat, & de alienis paciscitur.

Nordlingensi victoria res Imperij reviviscere poterãt si pari ac Suecus ardore, usi fuissemus eventu rerum Sed Bavaricus miles, nondũm maturo hybernorum tempore hyberna petere occupans, destituit in cursu rerum Cæsareum militem, unaque optimas rerum gerendarum occasiones.

Insecuta est pax Pragensis, in quâ quanto studio Cæsar egerit, ut salva Bavaro Electoralis Dignitas & res partæ essent, ne ille quidem ipsemet negabit. Tanti tamẽ apud eum non fuit, ut postea eligendo Imperij Successori gratuitum suffragium inoratus, sed inauratus præstaret.

Decessit Ferdinandus II. relictis florentissimis copijs, quib⁹ cum milite Bavarico junctis, Gallassius Banerium ad maris Balthici oras redegit, spesque erat, ibi locorum bellum constiturum: sed questus est Gallassius, copijs Bavaricis ad coercendos Hassos revocatis, optima exercitus parte se nudatum destitui. Eodem anno, cum Vercitus parte se nudatum destitui. Eodem anno, cum Vercitus parti præfectus, Vinariensem Rhenum trãsgressum, feliciter rejecisset; mirari subijt, cur nõ Rheno & ipse superato, hyberna æquè transfluvium, ac ille quæsierit, auctusque sic animorum habitus subsequentium annorum successu.

Nam ut in medio relinquatur, Brisacumne servari potuerit, si serio eam in rem allaboratum fuisset, extincto improvisâ morte Vinario, quin Bavari, si confestim Rhenum transjecissent, magnarum rerum occasionẽ in manibus habuissent, pauci admodum sunt qui dubitent: sed cur nec illo, nec sequentibus annis Bavari unquam sibi quicquam trans Rhenum negotij esse voluerint, id verò multum, & sinistri rumoris & suspicacis silẽtij præbuit;

buit; Eumque, nunc tātopere persuasum esse vident, pa-
cem à Gallis, non nisi Alsatia & Brisaco concesso haberi
posse, ambigere subit, An non ab illis, qui aliena jactura,
licet in eâdem navi sint, sua conservare satagunt, ultrò
Gallis hæ conditiones sint oblatæ.

Certum est, Gallos nō sincerè cum Domo Bavarica ami-
citiæ jus quærere, sed id duntaxat; ut ea lactata, & ad su-
as rationes tantisper, dum Domum Austriacam ever-
tant, adjuncta, mox, cum ejus voti compotes erunt, illā
quoque subruant, solumque id ei beneficium præstent,
quod Polyphemus Ulyssi promisit, ut eam omnium ex-
tremam devorent. In sinu lætantur Galli, cum tot ad eos
literæ, tot Legationes, nuper ipse Bavaricæ conscientiæ
ephorus commeavit, cùm Osnabrugensem, aliâ ex parte
audiunt Tullensem, & Virodunensem Episcopatus som-
niantem, rident eum, qui sine suffragio populi Ædilita-
tem populi gerit, & inconsultis trium Circulorum, Frā-
conici, Bavarici & Suevici Statibus, eosdem Gallicæ pro-
tectioni, aut Neutralitati prostituit, in quam ut Catho-
lici consentiant, id tamen nunquam facturi sunt Prote-
stantes.

Urbes præsertim liberæ gaudent, sibi ultrò in manus
dari facultatem ulsciscendi eas, quas interdum cum ex
intervallo resipuerunt Bavari, eis clades intulerunt: præ
cipuè cùm tàm candidè, quæ sua in Bavarum mens sit,
cùm sæpè alias, tum nuper sine ambage P. Veriaccio Gal-
li demonstrarunt, Nullam scilicet aliam à Bavaro Pacifi-
cationem admissuros, nisi præcipuis Bavaricæ arcibus
sibi traditis, & uno filiorum dato obside.

Quam mentem reliquis curis defuncti, domoque Au-
striacâ in ordinem redactâ, quin contra familiam Bava-
ricam, Amphiarao etiam vivo, vel mox sub terras cōdi-
to, ipsi sunt demōstraturi, dubitet ille licet, qui adeò stu-
dio pacis indormiscit, ut ne Galli quidem cantū audiat.
Omnes Germaniæ Principes pares esse Galliæ volūt Gal-
li, aut si quid infra pares est. Cōsulatur Dom' Lotharin-
gica, affinitate jūncta; quam ut tam longo annorū nexu
æquè ut olim Burgūdicā Britannicāq; familiā opprime-
re conantur, ita sine dubio voti damnabantur, si possessa
altrinsecus Alsatiā, hinc à Germaniâ, illinc à Galliâ pre-
mere

mere poterunt; meliorēne Conditionem, quam Lotharingus, à Gallis expectare debeant Bavari, tempus, quod quidem solùm nunc captari videtur, docebit.

Confestim atque confectâ pace Bavaria inermis erit, dispiciēt Galli, quem suarum virium terminum esse velint, nec unquam ipsis justus color deerit Fœderis à Bavaris vel repetendi, vel suo arbitratu interpretandi, atque adeò immutandi.

Protestantes in Germaniâ & vindices eorum Sueci, quem habitum animorum præstabunt, si revulsa à corpore Imperij (cui integro, non decurtato inhiant) Alsatia Bavarus ipsis sufferendus sit, aut Palatinatus, aut Austriæ superioris Dominus, & Galliâ insuper clientelâ tumidus? Aut enim statim se in limine opponent, paceque à Gallo emptâ neutiquam illum frui sinent, aut tantisper dissimulabunt, dum eadem Domus Bavariæ, quæ Austriacæ fuerunt fata, appetant.

Quod si Naturæ concedere contingat Serenissimum Bavariæ Electorem, ætate quâ est provectissimâ, Bavariaque vel inermis erit, vel destituta eius regimine, qui tanta cùm prudentia hactenus & armis tutando moderatus est; conquerentur hunc pupilli Tirolenses, pennis suis deplumati, & sua vel restitui, vel resarciri sibi æquū putabunt. Fortassis erit aliqua & de Tutela contentio, fratisque filios ejus, in quâ sunt, fortunæ pænitere incipiet Repetundarum judicium Bavaris Commissariis intentabunt Suevici, Bavarici & Franconici Circuli Stat⁹. Tum verò quid agent Galli, si, ut mollissimè res gerantur, ad eos ibitur, ut arbitrium & authoritatem Controversiis interponant; dijudicabunt scilicet litem eo eventu, ut victi victoresque simul pereant.

At enim providebunt Bavari, ut semper armati, instructique sint, & vi propulsandæ, & fraudi vitandæ, injuriæque prohibendæ: sed suisne id propriis opibus obtinebunt, an vicinorum, ut adhuc temporis, expensis? Atqui præ se ferunt Bavari, ad pacem cum Gallo componendam urgeri se maximè subditorum suorum querelis, qui tot tantorumque tributorum militarium oneri pares se esse ferendo negant; hi sanè perpetuo militi alendo multò mi-

tò mi-

tò minus assentient. Si onus hoc in Suevos & Francones solos inclinare volent, at neque illi bello sopito belli nolentes perferent, & ubi aliter se explicare non possint, Bavaricæ servituti Gallicam servitutem præferent, malentque jam dudum potentiori, quam nuper sibi pari, subesse.

Cum superioribus annis Palatinus Bohemiæ regnum invasisset, rogatus socereus, rex Angliæ ut in possessione Adventitij regni generum defenderet; negavit eum à se morem introduci debere, ut aliena regna invadentibus auxilio sit; nam idem exemplum posse in se & in suos recidere. Si nunc Bavari æquum censent, ut Tirolensium pupillorum bonis Gallo addictis pacem redimant, videant, ne, quod Juris nunc in alium statuunt, procedente tempore eodem & ipsis utendum sit.

Dicent Bavari, cum tot undique hostib⁹, & ipso Turca ingruente, nec Domui Austriacæ, ne Bavaricæ mediũ ullum belli sustinendi supersit, sed extrema necessitas urgeat pacis quocunque pacto acceptandæ; Galli verò eã, nisi concessâ Alsatia facere ullo modo velint, fieri aliter non posse, quin in eam Concessionem consentiendum sit. Respondetur, si humano calculo res exigantur, verũ id quidem esse, sed si æquitas, si justitia consulatur, & res Deo, non hominibus permittatur, superesse viam ex hujusmodi angustiis emergẽdi. Sed ante omnia necesse est, ut Bavari consciẽtiam propriam hoc piaculo absolvãt, & Quod sibi fieri nolint, innocentissimis pupillis, ut fiat, non procurent. Cùm Domino placuerint viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem, ajunt Sacræ literæ: si Bavarus abdicato propriæ utilitatis respectu, in commune patriæ bonam sensus suos intendat, & si pax jactura aliqua omnino redimenda sit, in eandem jacturam & ipse aliquid de suo concedere velit, ut scilicet damni lucrique partes æqua portione inter omnes, quorum interest pacem fieri, dividantur, Nemo dubitat, quin Deus aut faciliores ad æquam pacem Gallos sit facturus, aut pertinaciam eorum condignis pænis castigaturus.

CAPUT

CAPUT XLI.

Colloquium Locatæ institutum ex parte Espenani Plessæique, & Deputatorum ex Consistorio principatus Catalaunici, in quo constituerunt agere de Confœderatione inferius insertâ in eam formam, quæ consequitur, die ultimo Martij, anno 1640.

COnsistorium & Principatus Catalauniæ memori animo agnoscunt, quam justâ de causâ rex Galliæ bellum faciat regi Hispaniæ, impotentes ipsi tolerandis & perferendis oppressionibus, quas rex Hispaniæ ipsis infert, constituerunt sese subducere ab illius obsequio, & transire ad illud regis Galliæ, modò is velit præstare suppetias & auxilia, tanquam vicinis suis, qui nunquam nō coluerunt benevolentiam cum ipsius subditis, adversus eos, qui oppressionem meditabantur: ut in eum finem Majestati Christianissimæ lubeat ipsis dare ducem & præfectos militares, qui regant vires ipsorum universas, nēpe magistrum equitum, magistrum rei tormentariæ, & magistros mechanicæ militaris, præter sex millia peditum, & duo millia equitum, arma & apparatum belli, quibus egere possint, adnumerato pretio.

Hoc impetrato testimonio benevolentiæ regiæ, promittunt inire societatem cum Galliâ, quâ Principatus Catalauniæ obligetur gratitudinis ergò, ob res superius definitas & præstitas, ad conditiones, quas rex benignè volet indulgere. Cum igitur ad istud negotium admodum gnari sint, quâ capacitate, prudentiâ, fidelitate & industriâ polleant Alcides Villeplanius, gubernator Villeplanæ, & Raymundus Guymerardus, eosdem delegimus, ut ex nostrâ parte, & nostro nomine sese conferant

Locatam

Locatam ad Espenanum & Plessæum, eosdem salute impertiant, & nostram mentem, uti superius patet, explicent, rogent etiam, ut omnia hæc ad Majestatem Christianissimam referant, voluntatemque & mandata regia auferant, adeòque nobis impetrent fiduciarios regios quibuscum agere liceat de rebus præsentibus.

Nos quidem potestatem damus Deputatis illis nostratibus, cum regiis adventuris concludendi & signandi eas tabulas, Contractus & promissa, quæ necessitas postulabit, modo ea omnia in eum finem contendant, ut ipsi ab oppressionibus quas quotidie sufferunt, liberentur; adeò ut generaliter agant in præsenti negotio, circumstantijs & appendicibus, quemadmodum nos ipsi, si præsentes essemus, agere quiremus, tametsi casus aliquis requirat mandatum aliquod singularius, quam in his ipsis literis continetur, per quas utique promittimus sincere & bona fide firma fore & stabilia, quæcunque in hoc negotio fuerint acta, promissa, conventa & constituta à nostris Deputatis, ut ea observemus, adimpleamus, & custodiamus inviolabiliter, neque unquam in ea impingamus peccando, quocunque modo, aut ratione, sed omnia habeamus rata, ubi opus fuerit.

Factum Barcynone, sub signo Consistorij, & sub signaturâ nostri Amanuensis, die ultimo Martij, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo.

CAPUT

CAPUT XLII.

Transactio Confœderationis & societatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ, & inter Principatum Catalauniæ, inita die 15. Augusti, anno 1640.

POstquam rex est factus certior, quam instanter petitum sit ab Espenano, Campiductore, & Gubernatore Locatæ, per Alcidem Semenesium, justitiarium urbis Barcynones, & postmodum itidem per Franciscum Villeplanium, Gubernatorem militiæ Principatus Catalaunici, per expeditiones: cumque petititio fuerit iterata postmodum apud Espenanum & Plessæum Besanconium Structorem aciei in exercitibus regijs per Raymundum Guymerardum, juxta mandata articulata à Consistorio Principatus Catalaunici, ut lubeat Majestati Christianissimæ ipsis indulgere suppetias & auxilia, tãquam bonis vicinis, qui semper coluerint benevolentiam cum ipsius subditis adversus quoscunque oppressionem nobilitates. Hinc placuit regi ipsis dare ducem & viros rei militaris peritos, qui omnibus præsint, nempè magistrum equitum, magistrum rei tormentariæ, & magistros mechanicæ militaris, præter sex millia peditum, duo millia equitum, arma & apparatum belli, pro necessitate copiarum, ad numerato pretio: Quo impetrato testimonio regiæ benevolentiæ promiserint inire transactionem Societatis cum Galliâ, quâ Principatus Catalauniæ obligetur in gratitudinẽ istarum suppetiarum ad onera & conditiones sequentes.

Majestas igitur Christianissima considerat, postquam providentia divina permisit, bellum apertum inter duas Coronas, Galliæ & Hispaniæ exardescere ad clarigationem

nem per tot annos continuatam, ubi quæcunque instituta pacis toties per Nuntios Pontificis Maximi interposita, apud Hispanos nullum locum invenerunt, unde nihil expeditius visum, quàm arma in ipsorum visceribus concutere, ut sic tandem redigantur in ordinem, vicinis amissis, quos turbare solebant, ignemque divisionis per omnes partes Orbis Christiani spargere.

Hinc à Majestate regiâ propositiones illæ benignè sunt auditæ, & nobis potestas ex ipsius voluntate per literas authenticas collata, ad transactionem præsentem societatis & Hermandati perpetui conficiendam cum Deputatis à Cõsistorio Principatus Catalaunici, & Comitatus Russiliani, quantum in potestate Catalaunorum est situm. Rem verò post plurima colloquia absoluimus in has leges.

I. Ut Principatus possit sese asserere adversus oppressionem, quæ intentatur, & semet restituere in certam fruitionem priscarum Constitutionum & privilegiorum, promittimus nos nomine majestatis Christianissimæ, datum iri ipsis Viros armorum scientiâ probatos, qui præsint ipsorum Copijs tum equestribus, tum pedestribus, etiam rei tormentariæ, quemadmodum desiderant.

II. Promittimus etiam nomine Majestatis Christianissimæ, datum iri sex millia peditum & duo millia equitum, ad usus superiores.

III. Promittimus præterea regiam majestatem ipsis daturã arma & apparatum belli, modò æquum adnumeretur pretium secundum æstimationem peritorum.

IV. Propterea Deputati Principatus Catalaunici jurant & promittunt, tum, suo quã Comitatus Russiliani nomine, quantũ videlicet Catalauni ex eo Comitatu tenent, sese nunquam præstituros ullas suppetias, favorem aut auxilia ulli omninò mortalium, qui in eum aliquid sinistri moliatur; sese nunquam recessuros ab ullo articulo transactionis præsentis, quomodocunque tandem cum Rege Hispaniæ in cæteris conveniant, promittunt verò in contrarium, sese conditione istas custodituros & observaturos esse omnes inviolabiliter.

V. *Promittimus* autem & Nos, regium patrocinium ex omni potentia, ut *Catalauni* frui possint juribus suis & immunitatibus.

VI. Promittimus præterea, regem nihil ausurum contra Perpinianum, salsas, Coliebram, Elnam & alia loca, nisi ex composito & consensu Catalaunorum.

VII. *Deputati* Principatus *Catalaunici* promittunt nomine superiori præbere annonam & provisionem per Catalauniam exercitibus maritemis regiis, eâ tamen lege, ut nefas sit classiariis in ullo portu facere excensionem, præter provinciæ lubitum: duces tamen poterunt excendere, navibus ad ictum majoris tormenti à Continente remotis.

VIII Nobiles, Cataphracti, & alij viri alicuius notæ, magister equitum & summus dux peditum accipient stipendium, uti fuit auctum à Principatu, assentientibus Espenano & Plessæo Besansonio in tabulis singularib⁹.

IX. Catalauni prænumerabunt istis copijs quemlibet mensem, sex regalibus diurnis in equitem, & duobus in quemlibet peditem erogatis.

X. Miles Gallicanus, si fortè Catalaunici cum hostibus redirent in gratiam, reducendo fuerint omni securitate in Galliam, accipiet etiam menstruum stipendium, præter operæ pretium, ut commodius ad sua queant redire, pro more militari.

XI. Et ut *Principatus* habeat provisionem armorum sufficientem, apparatum belli, &alia necessarie, majestas Christianissima dabit permissionem exportandi ea ex Galliâ, pro ratione necessitatis.

XII. *Novem* illi, qui in Galliam ratione obsidum sunt missi à Principatu, id quod nos nomine regiæ majestatis promittimus, regredientur in Catalauniam, quamprimū alij ipsis successerint ejusdem authoritatis & generis.

XIII. Quādo verò duces & milites revertentur in Galliam, in *Catalauniâ* tamen commorabuntur aliqui præfecti militares, ad majorem securitatem obsidum Catalaunorum in Gallia, qui reddentur in ipso limite, eodem prorsus tempore, quo obsides in Catalauniam trāsibūt.

In quorum fidem nos præfati Commissarij ex virtute nostrarum potestatum signavimus præsentes has

has literas nostro signo ordinario, fecimusque appendi nostra insignia.

Actum Locatæ, quinto decimo die Augusti, anno millesimo sexcetensimo quadragesimo.

Instructio Commissarijs regijs data ad articulos eos, quos rex vult in transactione Confœderationis cum Catalaunis extare.

Ubi rex intellexit iteratam petitionem, Espenano, Campiductori & gubernatori Locatæ factam ab Alcide Semenesio, præfecto vigilum Barcynone; & postmodũ à Francisco Villeplanio, arbiter militiæ per principatum Catalauniæ in expeditione itidem iteratam Espenano & Plessæo Besansonio, Structori aciei regio, à Raymundo Guymerardo, prout negotij singularem habebat potestatem à Consistorio Principatus Catalaunici ut regiæ majestati luberet ipsis præstare suppetias & auxilia, tãquam bonis vicinis, qui semper coluerint benevolentiam cum subditis ipsius adversus oppressionem meditantes.

Ut lubeat in eum finem maiestati regiæ dare ducem & viros rei militaris peritos, qui præsint omnibus ipsorum viribus, magistrum equitum, magistrum rei tormẽtariæ, & magistros mechanicæ militaris, præter sex millia peditũ & duo millia equitũ, arma & apparatum belli pro necessitate, adnumerato pretio. Unde ob hoc testimonium regiæ benevolentiæ obtulerint perficere trãsactionem societatis cum Gallia, qua Principatus Catalauniæ obligetur gratitudinis ergò ob præstita hæc subsidia, ad æquas conditiones, à majestate Christianissima constituendas.

Cùm igitur rex consideret, postquam divinæ libuit providẽtiæ, permittere bellum apertum inter duas Coronas Galliæ & Hispaniæ, quod jam tot annos serpit, cũ omnes omninò intercessiones pacis amore toties institutæ per Nuntios Pontificis Maximi, non potuêre obtinute ab Hispanis, ut pacem sectarentur; nihil adeò prõtum visum est, quàm arma in suam ipsorum provin-

ciam redigere, & à turbandis vicinis abstinere, ne porro incendij fovillas per Orbem Christianum spargant.

Hinc regi non ingratæ istæ propositiones, adeò ut cēsuerit præsentem hanc instructionem suis Deputatis omninò concinnandam, ut suam voluntatem eò rectius intelligant, & amplissimè inserant transactioni & Hermandato perpetuo, quod firmabitur cum Principatu Catalauniæ, Comitatu Sadænæ, locis ex Comitatu Russiliano, quæ in potestate Catalaunorum, ad terminos & conditiones sequentes.

I. *Primò* ut Principatus ille facultate ne destituatur sibi ipsi consulendi adversus oppressionem, quam metuūt intentatam, quin imò ut queant restituere seipsos in usū fructum minime ancipitem Constitutionum & privilegiorum, quibus antiquibus vivebant; majestas Christianissima ipsis præstabit præfectos militares, qui ducant copias utriusque militiæ terrestris cum re tormentariâ quemadmodum eos petiverunt.

II. Rex dabit ipsis sex millia peditum, & duo millia equitum in finem superius dictum.

III. Rex ipsis arma & apparatū belli dabit justo pretio

IV. Quapropter Principatus Catalauniæ, & loca ex Comitatu Russiliano, quæ sunt, & posthac erunt in potestate Catalaunorum, jurabunt & obligabuntur nullas unquam suppetias, favorem, aut auxilia cuiquam mortalium præstare adversum illa; neque unquam discedere ab ullo articulo istius transactionis, quacunque demum ratione in gratiam cum rege Hispaniæ redire detur: è contrario promittunt eos observare & custodire universos inviolabiliter.

V. Rex proteget Catalaunos in juribus ipsorum & immunitatibus.

VI. Rex nihil tentabit adversus Perpinianum, Salsas, Coliebram, Elnam & alia loca, nisi ex compacto cum Catalaunis inito.

VII. Exercitibus regiis navalibus fas erit necessaria ex Catalauniâ coëmere, sed classiarijs nefas erit exscendere in Continentem ex quocunque portu, sine consensu popularium, id quod præfectis militaribus permittatur: naves

naves autem militares extra ictum tormenti grandioris stabunt remotæ.

VIII. Catalauni prænumerabunt stipendium istis copiis per singulos menses, sex regalibus diurnis in equites singulos, & duobus in pedites singulos erogatis.

IX. Miles gravis armaturæ; & præfecti alij rei militaris magister equitum, tum peditum accipient stipendium, quod decreverit Principatus cum Espenano & Plessæo Besansonio, ad rationem compositam.

X. Miles Gallicanus, Catalaunis fortè ad compositionem digressis, reducetur quam tutissimè in Galliam, adnumerato stipendio menstruo, præter illud operæ navatæ, ut commodius possit redire ad sua, pro consuetudine militiæ.

XI. Et ut Principatus abundet provisione armorum, apparatu belli & aliis rebus necessarijs, majestas Christianissima permittet, ut ea omnia ex Gallia capiantur, pro ratione necessitatis.

XII. Novem autem illi, qui loco obsidum missi sunt in Galliam à Principatu, poterunt bona cum veniâ majestatis Christianissimæ, redire in Catalauniam, aliis ejusdem generis & authoritatis, in locum ipsorum succedentibus.

XIII. Quando verò ducibus & copijs majestatis Christianissimæ redeundum fuerit in Galliam, certus numerus ducum restabit in Catalauniâ, ad asserendos Catalaunorum obsides in Galliam missos, qui tamen reddētur in ipso limite eo ipso quo obsides pedem tranferent in Catalauniam tempore.

Damus igitur de istis articulis in instructione superiori comprehensis potestatem Espenano & Plessæo, negotiandi atque transigendi cum Deputatis ex Consistorio Principatus Catalaunici, debitè fundatis in plenâ potestate, per Consistorium illud ipsis collatâ.

Actum quinto decimo die May, anno millesimo, sexcentesimo, quadragesimo.

CAPUT XLIII.

Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ; atque Chriſtinam reginam Sueciæ, inita Hamburgi, anno 1641. die 30. Januarij.

SEreniſſimi ac Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini Ludovici, hujus nominis Decimi tertij Galliæ & Navarræ regis Chriſtianiſſimi Conſiliarius Status, utriuſque Ordinis Commendator, ac per Germnniam extraordinarius Legatus Claudius de Meſmes, Eques, Comes d' Auaux; Conſtare volumus univerſis & ſingulis, quorũ intereſt, quod emenſe fœderis ſpatio, inter ſuam ſacram regiam majeſtatem & Sereniſſimam Principem ac Dominam Chriſtinam, Suecorum, Gothorum, Vandalorũque deſignatam reginam, & principem hæreditariam, magnam principem Finlandiæ, Ducem Eſthoniæ & Careliæ, Ingriæque Dominam, & regnum Sueciæ, ante trienniũ initi, cùm etiamnum hoſtes pacem impediant, ſejungendi, qui in belli ſocietatem venerunt, fruſtrandiſque unicè intenti, ne & vana impoſterum ſpe quieti publicæ illudant, ubi regnorum amicitia, & conjunctio, nullis temporum intervallis diſtincta nullum ſubinde ſeparationi locum reliquerit, Utrique majeſtati viſum eſt, pactis armiſque inſiſtere, donec tuta & honeſta pax utrique regno, Fæderatiſque omnibus parta & conjunctim ſtabilita fuerit.

Facta igitur nobis poteſtate cum illuſtriſſimo & Excellentiſſimo Domino Johanne Salvio, hæreditario in Adesburg, Offuverbij & Thulingæ, Sereniſſimæ reginæ Suecicæ Conſiliario Secretiori, Aulæ Cancellario & in Germaniam legato, de re totâ tranſigendi, ac ſi quas prædicti fæderis leges moveri, mutarive conduceret, ſtatuendi, id ſequentibus Articulis mutuo conſenſu, conſilioque expreſſimus.

I. Tra-

I. Tractatus fæderis, ad diem sextam mensis Martij, anno supra millesimum, sexcentesimo trigesimo octavo, inter Christianissimum regem, regnumque Galliæ, & Serenissimam reginam, regnumque Sueciæ, Hamburgi conclusus; servetur utrinque, in omnibus & singulis suis clausulis, ad pacem usque universalem, nisi quatenus hic ab illo discedit.

II. Catholici per Germaniam, in primis Ecclesiastici, suæ religionis exercitio,, suisque bonis ac redditibus ex constanti priorum fæderum tenore, absque impedimẽto, aut perturbatione fruantur quod idem quoque de Protestantibus d ctum esto.

III. Auxiliares pecuniæ in posterum ad millenas libras duodecies centies à Christianissimo rege quotannis durante bello, reginæ Sueciæ repræsententur, sed in monetâ Imperiali, solvendo pro dicta summa quadringenta & octuaginta millia Imperialium thalerorum, idque Hamburgi in Banco. Ducẽta aempe & quadraginta millia thalerorum imperialium, ad diem ultimum Junij, pro tribus exactis mensibus, & tribus secuturis, totidemque ad diem ultimam Decembris cujuslibet anni, anticipatâ semper mensium trium solutione.

IV. Si de universalibus plurium annorum inducijs cũ hoste transigi poterit, æquis & commodis conditionib⁹ transigatur. Iis durantibus, fædus hoc quidem vigeat valeatque; cesset tamen promissum ad levauda belli onera subsidium, & sustentandis præsidijs copiisque, quas Regina Sueciæ interim retinuerit. Rex ei suum gratificãdi animum nullis non temporibus testaturus, trecenta thalerorum Imperialium millia quotannis Amstelrodami in Banco numerari curabit: hujus vero induciarij subsidij solutio sicut bellici, bipartita esto, ijsdemq; terminis ac diebus, ultimâ scilicet Junij, atque ultima Decembris fiat.

V. Quod si dictæ induciæ vel ab adversa parte sub quo cunque prætextu ita violẽtur, ut compellata nolit damnũ & injuriam ve sarcire, vel præter vota fæderatorum infecta pace exeant, tum utroque casu, sumtis denuò armis, sua vis huic fæderi omni ex parte & auctoritas

conſtet,ac ſi nullæ interceſſiſſent induciæ,donec per tractatum pacis univeſalis tranquillitati publicæ ritè proſpectum ſit.

VI. In pactione induciarum utrinque collaboretur, ut illuſtriſſimi Duces Brunsvico-Luneburgici, Illuſtriſſima Landgravij Haſſiæ vidua, & quicunque porrò principes aut ſtatus Imperii ad fœdus acceſſerint, commodas ſibi quoque conditiones obtineant.

VII. Cùm per hoſtes demum licuerit pacem vel inducias conjunctim tractare, ne tàm optandæ rei moram afferat longior locorum diſtantia,talia eligantur loca, quæ paucis ab invicem milliaribus diſſita,commoditatem præbeant,ſine morâ periculo aut difficultate communicandi, qualia ſunt Monaſterium & Oſnabruga, aut ejusmodi ferè intercapedinis alia.

VIII. Pro expeditiori tanti negotii exitu, utriusque partis præſidia durante congreſſu,ex omnibus tractatuum locis amoveantur;illis tamen rurſus ni pax ſucceſſerit ſtatim inducenda.

IX. Pacta hæc, pro creditâ nobis authoritate concluſimus,recipimusque fore,ad quem modum ſe habent,ut eodem planè firmata à regibus noſtris & ratihibita intrà menſes duos utrinque commutemus.

In quorum omnium fidem præſentes manib⁹ & ſigillis propriis munivimus,Hamburgi,ultimâ die menſis Junii anno 1641.

CAPUT XLIV.

Tranſactio facta inter Cardinalem Richelii pro Rege, & Ducem Lotharingiæ, Lutetiæ Pariſiorum anno 1641. die 29. Martii.

VEra pœnitudo Ducis Caroli Lotharingii ſæpius teſtata eſt Regi, quàm perverſa coquat in præcordiis inſtitu-

instituta,quod à decem aut duodecim annis erga Majestatem Christianissimam patnit, præter quam quod supplex in propriâ personâ petii sibi remitti & condonari quicquid desperatio ipsum adigere potuerit tum dicere tum facere in detrimentũ reverentiæ,quam agnoscit Regi à se deberi; adeoque fiduciam, quam præstat, sese nempè in posterum causam suam huic coronæ inseparabiliter annexurum: Ea Majestatis Christianissimæ apud animum id valuere,ut libenter deduceretur ad sensa Christiano digna & ad motus gratiæ, quos Deo placuit immittere.

I. In quâ consideratione, quemadmodum Benignitatem DEI implorat humiliter de abolendis suis offensis,oblivioni tradit ex bono corde omnes illas à Duce hactenus commissas.

II. Postquam autem Dux obligatur, quemadmodum id fit per hanc præsentem transactionem, & ipsisius & Successorum nomine , etiam eorum, qui in posterum actionem sunt habituri, tum fervente cursu istius belli, tum pace constante, inviolabiliter adhærere emolumento istius Coronæ,neque ullam collusionem servare cum domo Austriacâ, & aliis hostibus istius Coronæ, aut cum quocunque demum, qui possettur bandi prosperitatem Regiæ causæ consilia agitare, posteaquam Dux sese abdicaverit omnibus negotiationib', quæ intercesserint ipsi cum quoquam,in quantum impingunt in tenorem ipsius transactionis.

III.Consentit Majestas Christianissima ipsum restituere in possessionem Ducatus Lotharingici,& Barri, qui à Corona hâc dependet,de quo etiam impræsentiarum fidem& homagium præstabit regi,sic etiam in eam cæterorum statuum,quibus fruebatur antehac, exceptis tamen iis quæ sequuntur.

IV.Primò excipitur Comitatus & munimentum Claremontii,cum omnibus dependentiis, & apendicibus, ut in posterum maneant unita Coronæ in perpetuum.

V.Deinde loca præfecturæ & terræ Jamesii ac Stenææ, quæ itidem relinquentur Majestati Christianissimæ & successoribus regibus,in perpetuum propria, cum omni censu eorum,pagis & districtibus annexis.

VI. Denique & urbs ipsius Dunum cum suburbio, quæ pariter propria fuerit in posterum regis, & successorum ipsius.

VII. Tandem Urbs Nanceium relinquetur in manibus regis ratione depositi, durante hoc bello, ut eadem reddatur Duci intra eum annum, qui pacem nobis concludet, cum pagis suburbicarijs, qui itidem relinquentur in manibus & in dispositione majestatis Christianissimæ, ut commodius subsistat urbs, quamdiu rationem depositi sustinebit.

VIII. Constitutum est, ut Marsalium solo æquetur, antequam Duci reddatur, adeò ut nullo unquam tempore fas sit illa munimenta restaurare.

IX. Convênit etiam, ut Commercia vigeant libera inter Status, in quos rex restituit Ducem, & inter illa loca, quæ relinquantur majestati Christianissimæ, sive propria, sive sequestra tantummodo, ad eandem rationem propriorum, adeò ut quæcunque sunt necessaria ad ipsorum conservationem à Duce recusari nequeant, aut à subditis ipsius interverti, modo pretium vulgare præbeatur, secundum mercimonia illorum Statuum.

X. Dux dabit liberum transitum per suos Status omnibus omninò copijs regijs, quas majestas Christianissima transmissura est sive in Alsatiam aut in alia loca Germaniæ, sive in agrum Luxemburgicum, aut Comitatum Burgundiæ, quin imò præbebit forum annonarium, rege ad pretium vulgare provinciæ satisfaciente.

XI. Convênit præterea, ut Dux impræsentiarum cō-jungat omnes suas copias, quæ ipsum nunc comitantur, quemadmodum & universas reliquas, quas vel in postesterum habebit, cum copijs regiis: ut ipsæ sacramentum dicant regiæ majestati de bonâ & fideli operâ præstandâ sub authoritate Ducis, erga omnes & adversus quosvis, quibuscum jam bellum geritur, ubicunque locorum, & quacunque ratione id regi videbitur: ipsæ autem copiæ Lotharingicæ in posterum par recipient stipēdium cum regijs, per tempus expeditionis, eâ tamen lege, ut hyberna in agro Gallicano ne capiant, sed solummodò in Statibus Ducis, aut in provinciâ hostili.

XII. Con-

XII. Conſtitutum eſt, ut ne liceat Duci ullas copias admovere, aut in ſtationibus collocare propè Nanceium, niſi ultta quintam leucam, quam diu locus ille fuerit iu manibus regis.

XIII Quoniam maieſtas Chriſtianiſſima reſtituit Ducem in ſuos Status, uti ſuperius dicitur, plurimæ lites, quæ fuerant definiendæ ante bellum, ob rationes longè diverſas earum relinquentur definiendæ ipſi cum Gallâ, ſed tamen per viam amicabilẽ, proximo quoque tẽpore.

XIV. Quoniam verò ex eo tempore, quo rex occupavit Lotharingiam, magnus numerus provincialium majeſtati Chriſtianiſſimæ dederunt operam, ex tenore ſacramenti, qnod ab illis exegit; Convenit, ut ne Dux illis ideò malè cupiat, aut quicquam vindictæ ingerat, ſed ut eos pari cenſu cum probis & veris ſubditis habeat, quibus & nomina & redditus debitos ex Statibus ſuis ſolvat: id quod regia majeſtas adeò ſingulariter deſiderat, ut niſi fiduciam poneret in fide, quam de hoc articulo dux interpoſuit, nunquam indulſiſſet Duci, quæ hac trãſactione comprehenduntur.

XV. Convênit etiam, ut ne liceat Duci ullam mutationem inferre proviſionibus beneficiorum, quæ à rege ſunt collata uſque ad hunc ipſum diem tranſactionis, adeò ut ij, quibus proviſio obtigerit, relinquantur in trãquillâ poſſeſſione & fruitione eorum, Duce nihil impedimenti interponente, aut degradationem audente; quin imò perget majeſtas Chriſtianiſſimâ diſponere de beneficiis Urbis Nanceij, quamdiu illa reſtabit in manibus depoſitarij, conſtitutione illoruw beneficiorum nihil immutata.

Munia juſtitiæ criminalis per urbem Nanceium relinquentur itidem diſpoſitioni majeſtatis Chriſtianiſſimæ, ut viri ijs inſtructi independenter officium faciant per urbem & ſuburbicaria loca, ubi majeſtas Chriſtianiſſima conſentit, ad translationem Balivatus, quem Dux Nanceio ademtum, alia conferat pro lubitu, ad definitionẽ omniũ litium, quæ ſolebant dijudicari in Balivatu Nanceiano, præter eas, quæ ſuperius recenſitæ excipiuntur.

XVI. Conſtitutũ etiam eſt, ut ne Dux queat ullũ hominem Nanceij cum authoritate habere, ſuo nomine,

niſi

nisi qui recipiat redditus *Dominij*, cui tamen numeri Gallum præficiet, qui tamen regi non sit ingratus.

XVII. Constitutum prærerea, ut confiscationes, quæ à rege sunt aliquibus collatæ, ob arma hostilia, valeant quoad usum fructum reddituum, qui ex illis bonis colliguntur, usque ad diem præsentis transactionis; modò illi, quorum bona fisco fuere addicta, desinant operam navare hostibus majestatis Christianissimæ, quo uno casu restituētur in possessionem & fruitionem suorum bonorum, sic tamen, ut ij, qui usum fructum ex virtute illarum donationum obtinuerunt, nequeant inde conveniri aut inquietari ullo modo aut ratione, nullâ denique de causa

XVIII. In hac transactione nihil dicitur de lite, quæ versatur inter Ducem, & Dominam Nicolaam Lotharingicam, & filiam defuncti Ducis Henrici, de matrimonio ipsorum, cùm definitio ejus purè dependeat à tribunali Ecclesiastico, & *Pontifex* maximus, apud quem partes litem instituerunt, jus ipsis sit dicturus ex ratione justitiæ. Dux tamen dabit interea ei ad formam alimentationis centum viginti millia librarū monetæ Gallicanæ, in singulos annos: & ut solutio reverà præstetur, constitutum est, ut ea summa centum viginti millium librarum quolibet trimestri fiat ex collectis Barrensibus, & illis non sufficientibus, ex salinis Rosidresiis, & dominio utili Nanceji, adeò ut prænumeretur in manus cujuscunque, quem majestas Christianissima denominabit, & qui eandem deferat ad *D*ominam Nicolaam Ducem Lotharingiæ.

XIX. Superiora fuêre constituta inter Cardinalem Ducem Richelij, pro rege, Ducem Lotharingiæ, qui promittit, sese servaturum omnia contenta istius transactionis, eâ fidelitate & firmitudine, ut etiam consentiat, postquā per eandem relinquit regiæ Majestati, ut eò inseparabilius unitus persistat Coronæ, quod reliquum est provinciæ, & rex reddit, & post pacem confirmatam restituet, devoluatur ad eādem Coronam, si quicquam peccet in[illegible] istius transactionis, quacunq; ratione aut modo.

Factum

Factum Lutetiæ Parisiorum, die 29. Martij anno 1641.

Articuli secretiores, inter Cardinalem Ducem Richelij pro rege, & Ducem Carolum Lotharingiæ transacti, ut habeant eandem vim cum transactione per hunc ipsum diem inter ipsos confectam.

Quamvis per transactionem hoc ipso die confectam inter Cardinalem Ducem Richelij, pro rege, & Ducem Carolum Lotharingiæ, nulla fiat mentio munimentorum, quæ circumdata sunt Nanceio, ut prius complanẽtur, quàm urbs gemina post pacem restituatur in manus Ducis; his tamen præsens articulus secretior fuit constitutus, ut constet certò, majestatem Christianissimam nolle restitui urbem geminam Duci, nisi post muniměta complanata; quam vis etiam *Dux* humillimè supplicaverit regiæ majestati, ut aliam mentem induceret, Dux utique voluntati majestatis Christianissimæ sese permittit, ut quicquid videbitur inde fiat.

Cumque nihil æquè ac temporis diuturnitas fiduciam pactorum comprobet, quam actiones Ducis præteritæ ademerunt regiæ majestati, convenit, ut, quotiescunque *Dux* non adfuerit majestati *Christianissimæ*, aut ad aliquem exercitum ex ipsius dispositione, non commoretur Lunævillæ, Nanceio nimium vicinæ; ubicunque verò Statuum suorum habitet, talem sese gerat, ne illi, quibus commissa sunt loca, regi aut propria facta, aut in depositum tradita, nullam occasionem justæ suspicionis capere possint. Convenit etiam, ut *Dux* singulis annis curet præberi ex sylvis & saltibus ligna ad omnes præsidiorum stationes Nanceij necessaria, aut saltem patiatur ea cædi & advehi ex mandato illius gubernatoris, quem rex Nanceio imponet.

Superiora fuère constituta inter Cardinalem *Ducem* Richelij, pro rege, & inter Ducem, qui promittit, sese & serva-

ſervaturum tantâ fidelitate & firmitudine, ut conſentiat etiam, poſtquam per tranſactionem hoc ipſo die confectam, majeſtati Chriſtianiſſimæ relinquit, ut in perpetuum maneat inſeparabiliter conjunctus Coronæ, quicquid reliquum eſt provinciarum, quod rex reddit, & debet reddere poſt pacem, devoluatur ad Coronam, eæque inſeratur, ſi ullo modo impingat in tenorem iſtorum articulorum ſecretiorum.

Factum Lutetiæ Pariſiorum, die 29. Martij, anno 1641.

Ad majorem confirmationem articulorum ſecretiorum, qui ſuperius patent, Dux Lotharingiæ deſideravit, ut majeſtas Chriſtianiſſima ſolenne ſacramētum præſtet de executione, ſuper Evangelia ſancta, gratumq; habeat per ſacramentum viciſſim ab ipſo ſuſcipere: Id quod factum fuit in ſacello Caſtelli ad fanum Germani in Læo, inter manus Epiſcopi Meldenſis, protoeleemoſynarij regij.

CAPUT XLV.

Pacta Confœderationis & Societatis inter regem Ludovicum XIII. Galliæ & Iohannem IV. regem Luſitaniæ, inita Lutetiæ Pariſiorum, anno 1641. die 1. Iunij.

Cum rex ſit certior de amicitiâ & benevolentiâ, quæ conſtitit inter reges prædeceſſores ſuos & priſcos reges Portugalliæ, quorum legitimus ſucceſſor rex Johannes IV. qui rerum potitur, unanimiter ab omnibus Luſitanis fuit agnitus, inde majeſtas Chriſtianiſſima gratum habuit, legatos ſibi miſſos, ad renovandam priſcam amicitiam, adeòque eam firmandam aliquâ ſocietate inter utrumque conſtituenda. Cùm igitur Commiſſarijs majeſtatis Chriſtianiſſimæ facta ſit plena poteſtas agendi, con-

di, convenêre cum ijsdem legatis, qui itidem pari sunt instructi potestate, à rege suo *Portugalliæ*, in conditiones sequentes.

I Pax in posterum constabit & perpetua societas inter reges Galliæ & Lusitaniæ, ipsorum adeòque regna, provincias, maria, portus & stationes

II. Promittunt reges isti bonâ fide, sese nulla omninò subsidia militis, pecuniæ, apparatus bellici, armorum, aut annonæ præbiturum hostibus alterutrius, adversus quos impræsentiarum bello implicati certant, neq; directè, neque verò indirectè.

III. Domini Ordines Generales Provinciarum unitarum in Belgio admittentur ad hanc societatem eis conditionibus, quæ cùm ipsis transigentur.

IV. Fervente hoc ipso bello, quod majestas Christianissima gerit adversus regem *Castiliæ*, quodque potentius continuabit, rex Lusitaniæ aget ex suâ parte continuò adversus eundem regem, invadetque eum ex omnibus viribus suis, terra marique.

V. Ut autem id rectius fiat, majestas Christianissima consentit jungere sub finem mensis Junij, viginti naves probè instructas & armatas, cum viginti Gallionibus regis Lusitaniæ, quas illius Legati promittunt nomine regis, domini sui, ad id temporis momentum fore præstò probè instructas & armatas, tanquam vela facturas: minimæ illarum ferant treecenta dolia, ut utraque classis firmata in super alijs viginti navibus, quas Ordines Generales debent ratione auxiliorum regi Johanni cum invadet classem castilianorum, ex Indijs redeuntem, & provincias ipsius, ubicunque videbitur commodum, incursabit.

VI. Hoc tamen sensu, ut eædem naves tum Lusitaniæ, tum Ordinum Generalium primas deferant thalassiarchæ Gallico, ipsi debitas, cum ipso imperio. Quod si classis Castiliana capiatur, captam ex æquo partientur Confœderati.

VII. Si proximo biennio & duo reges & Ordines Generales censeant, idem aut per institutum perurgēdum, ex communi utique sententiâ id fiet.

VIII. Li-

VIII. Liberum fuerit commercium inter illa regna & Status duorum regum, ficuti tempore prifcorum regum in Lufitaniâ, adeò ut fas fit illorum fubditis negotiari & mercari per omnem fecuritatem invicem, tanquam folet inter amicos & focios, nullo interjecto impedimento, fed omni genere protectionis & fubfidij ad negotiationem præftito, etiam ubi opus fuerit, tranfigetur utrinque de privilegijs & libettatibus ampliandis.

IX. Majeftas Chriftianiffima permittet, ut liceat Lufitanis exportare ex fuis regnis, Statibus, Portubus & Stationibus in regnum Lufitaniæ quævis genera armorum annonæ & apparatus bellici, in ufus commodum regni illius folummodò, quemadmodum etiam rex Lufitaniæ permittet, ut fubditi Majeftatis Chriftianiffimæ queant exportare ex fuis regnis quæcunque neceffitas ipforum requiret.

Articuli fuperiores fignati funt nomine regis Chriftianiffimi per Dominum Segerium, Equitem, Cancellariũ Galliæ; Dominum Buthilerium Commendatorum, magnum thefaurarium utriufque Ordinis regij, & procuratorem fummum fifci Gallicani; & Dominum Buthilerium, chavinium, etiam Commendatorem, magnum thefaurarium utriufque Ordinis regij, fecretarium Status, & mandatorum: Tum nomine regis Lufitanici per Franciſcum de Mello, Cõfiliarium regis, & Venationum magiftrum; Antonium Coelho de Carvallo, itidem Confiliarium regis & Parlamenti fupremi, legatos ad majeftatem Chriftianiffimam: ratihabebuntur autem refpectivè per reges Galliæ & Lufitaniæ intra quartum menfem.

Factum Lutetiæ Parifiorum, Calendis Junij, anno 1641.

Signatum.

SEGUERIUS.
BUTHILERIUS.
BUTHILERIUS.

Signa-

Signatum

SEGUERIUS.
BUTHILERIUS.
BUTHILERIUS.

Quamvis in hisce pactis publicis, hoc ipso die initis inter Commissarios Regis Christianissimi, & legatos Regis Lusitanici, quod fieri possit in favorem Regis Lusitanici, si forte Rex & fœderati concludant pacem cum Domo Austriacâ, Rex tamen Christianissimus ex animo generoso nihilominus voluit certum reddere Regem Lusitaniæ, fratrem suum optimum, sese, ubi ad conclusionem in negotiatione pacis pervenerit, omnem operam insumturum, ut integrum relinquatur, ipsi semper in prætensionibus justis auxiliari, modò fæderati majestatis Christianissimæ velint secum subire eandem obligationem; eo nempè sensu, ut per eum casum Rex Lusitaniæ obligetur nullam prorsus transactionem instituere cum Rege Castiliæ, sine consensu Regis & fœderatorum.

Articulus iste secretior signabitur nomine Regis per Dominum Cardinalem Ducem RICHELII, & nomine Regis Lusitanici, per DOMINUM FRANCISCUM DE MELLO, & respectivè ratihabebitur per Majestatem Christianissimam, & Regem Lusitaniæ, intra quartum mensem.

Factum Lutetiæ Parisiorum, Calendis Junii, anno 1641.

Signatum

SEGUERIUS.
BUTHILERIUS.
BUTHILERIUS.

Signatum

SEGUERIUS.
BUTHILERIUS.
BUTHILERIUS.

CAPUT XLVI.

Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ, tum Christinam, Reginam Sueciæ, inita Hamburgi, anno. 1641. die 30. Junii.

SErenissimus, Christianissimus & Potentissimus Princeps Ludovicus XIII. gratiâ Dei Rex Galliæ & Navarræ, continuatâ benevolentiâ erga Principes & Status Germaniæ, etiam sollicitudine solitâ pro ipsorum conservatione, particulariter verò eorum, qui cum ipso uniuntur & cum Corona Sueciæ, ad fulcienda sua privilegia & libertates Imperii sacri tum pro acquirenda honesta pace generali per Orbem Christianum; certior factus, Serenissimam & Potentissimam Principem Christinam, Reginam Sueciæ, filiam defuncti Regis Suecici, Gustavi Adolphi, cujus laus perennat, memor utique protectionis & societatis, quam Principes Germaniæ, nullo non tempore habuêre cum Corona Galliæ, eorum etiam pactorum, quæ antehac fuernnt facta in eundem finem per defunctum illum Regem Sueciæ, parentem ipsius, adeò ut bonum illud institntum censuerit perseqnendnm & bonum publicum collatâ operâ quæratur, tutius autem serventur status per conjunctionem causæ & armorum, apud Regem Galliæ, & Confœderatos Germaniæ.

Hinc mandavit Rudolpho, Consiliario suo, qui propter regia negotia apud Hollandos agebat, ut ad Dominam Reginam abiret, de regia benevolentiâ faceret certiorem, & de suppetiis, quas majestas Christianissima haberet præsto, & missura esset ad promovendum laudabile ipsius institutum, cum potestate negotiandi & concludendi transactionem cum ipsa. In eum finem Domina Regina, me-

memor, quantum eo nomine majestati Christianissimæ deberet, facilè intelligebat, quanto progressu suppetiæ illæ copias suas essent comulaturæ ad emolumentum causæ communis, & promotionem honestæ, securæ & generalis pacis. Hinc itidem desideravit renovare pacta societatis cum majestate Christianissimâ, de quibus conventum est cum Rudolpho, secundum articulos sequentes.

I. Convênit & constitutum est, ut pacta Confœderationis, anno 1636. inita, sustineantur in omnibus suis punctis & articulis, præterea, quæ hac transactione nunc derogantur.

II. Convênit itidem, ut Catholici & protestantes conserventur in libero exercitio suæ religionis & in fruitione suorum bonorum.

III. Rex, ut Reginæ Sueciæ suppeditet facultatem sustinendi aliquanto facilius sumtus, quos tenebitur facere, ad perficienda facinora gravia, ad hostes communes frangendos, & in eum ordinem redigendos, ut pacis subeant conditiones æquiores; Majestas Christianissima curabit ipsi adnumerari quotannis duodecies centena millia librarum, quamdiu bellum fuerit gerendum.

IV. Permissum sit unicuilibet eorum agere de induciis cum hoste, si fieri possit; ita tamen ut illis constantibus Rex adnumeret singulis annis Reginæ Sueciæ trecenta millia thalerorum Imperialium.

V. Ubi induciæ non serventur à parte adversa, aut expirent pace nondum constituta, transactio hæc renovabitur, & observabitur, uti prius.

VI. Ubi agetur de induciis, Rex & Regina Sueciæ id dabunt operam, ut socii obtineãt conditiones, ipsis commodas, & nominatim Duces Brunsvicenses, & Lunæburgenses, & Landgravia Hassiæ.

VII. Ut Deputati Regis & Reginæ Sueciæ agant conjunctim de pace, aut de induciis, in locis non nimium invicem dissitis.

VIII. Quamdiu convenietur de pace, præsidia deducentur ex illis locis, in quibus colloquia habentur.

IX. Ut hæc transactio ratihabeatur, comprobetur, & confirmetur intra mensem ex hoc die, per Regem & Reginam Sueciæ.

In quorum fidem nos præfati Commissarii ex virtute nostrarum potestatum signavimus has præsentes nostro sigillo ordinario, & curavimus ad illas appendi nostra insignia.

Actum Hamburgi, anno 1641. tricesimo die Junii.

Quam transactionem, uti superius patet, nobis exhibitam a nostro Commissario, postquam omnia vidimus, & de verbo ad verbum examinavimus, habuimus gratam, comprobavimus & ratificavimus; habemus gratam, comprobamus, & ratificamus per hasce ipsas literas, nostrâ manu signatas, & promittimus fide ac verbo regio, nos observaturos & custodituros universa, adeò ut nihil impingamus, neque directè, neque indirectè; neve feramus, ut ex nostra parte impingatur ullo modo aut ratione: Hæc enim nostra est voluntas.

In quorum testimonium curavimus appendi nostrum sigillum ad has ipsas literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, die 21. Aprilis, anno gratiæ 1641.

Signatum

LUDOVICUS.

& inferius,
ex mandato Regis

BUTHILERIUS.

CA-

CAPUT XLVII.

Admonitio ex mandato Regis, de institutis Comitis Suessonii, Ducum Guisiæ, Bullionæi Valettani, Subisii, & aliorum.

CHari & dilecti: Sollicitudo quæ nos incessit, ne rumores quidam, unde ab aliquo tempore aluntur novæ factiones à nonnullis subditorum nostrorum susceptæ, ad turbandam quietem status nostri, nos conjiciant in formidinem, ex ignorantia minutiarum, suasit, ut nos moneremus, doceremusque, eodem tempore, quo illæ patuerunt quod istiusmodi casibus summum est remedium, nihil esse quod formidetis, per gratiam Dei ex pessimis consiliis, quę nunc patescunt.

Deus, qui per diversas occasiones compertam dedit singularem protectionem, quâ regnum hoc inumbrat, persit, ut à tempore annuo aliqui eorum, quos Subisius & Valettanus miserant, ut fidelitatem nonnullorum nostrorum subditorum tentarent & corrumperent, inciderint in manus nostras, unde per ipsos pronum fuit addiscere, quomodo Subisius & Valettanus Regi Hispaniæ persuasum volebant, quàm facilè ipsi possent nonnullas nostrarum Provinciarum concitare ad tumultuandum; tametsi earundem fidelitas sit tutissima.

Quomodo cum eo egerint, ut armatus in Britanniam Armoricam faceret irruptionem, in agrum Aulinisium irrueret, aut fluvium versùs Burdigalam adscenderet; quam telam id temporis maximè ordiebantur, ut cùm Cheyreusia in Hispaniâ esset, in nervum erumperet, certâ spe, tum demũ circa agrũ Sedanensem præsto futurum aliũ exercitum, quem nonnemo nostrorum subditorum in Champaniam immitteret, juxta negotiationes in hunc finem ab Abbate Mercio institutas, qui ex diversis prætextibus sæpius abivit in Germaniam, Sedanum & Bruxellas.

Contemta & tacita volebamus hæc consilia, tanquam inania, quemadmodum à biennio fecimus, intellectis sollicitationibus, quâ Campiductores tum peditum, tam equitum, apud nostros exercitus tentabantur, ut fidelitatem proijcerent, quam nobis debent; cum incendium pararetur nostris navibus; cùm missi essent, qui specularentur Brestum, quanta potentia valeret; cùm Metis obruenda esset, quam Dux Valettanus ibat oblatum Hispanis, in dispendium sui sanguinis, cognati nostri, Cardinalis Valettani, cujus fidelitas tanta erat, ut complures mortem ipsius inveniant in ægritudine, quam ex proditione illa contraxit animi. Nisi continuatio nobis planum faceret, id, quod ab initio attribuebamus levitati, trahere setiem atrocis malitiæ & inveteratæ, ad cujus remedia eò proniores nos esse decet, quòd authores illius nunquam non abusi sunt nostrâ indulgentiâ.

Nunquam fidem apud animum nostrum invenisset, nisi post abolitum pessimæ temeritatis crimen, quod Comes Suessonum, cognatus noster, in nostrum detrimentũ anno 1636. commisit cum ipsi credideramus exercitos nostros, denuò ad paria consilia esset relapsus, quorum notitia nuper ad nos emanavit. Verum enimverò tot capita factiosa, quæ apprehendimus, dum provincias nostras obirent, ut militem adversus nostrum emolumentum scriberent, seducerent nostro sacramento addictum, subditorum fidem labefactarent, præter collectas militares nomine & auspiciis cognati nostri apud Leodienses institutas; hostilia commissa adversus Stationarios à Gubernatorib⁹ nostris per limitem instructos, ut etiam ferro ciderint gregarii, quibus hoc unum erat injunctum, ut exportationem granorum ex hoc regno coercerent.

Invasio aperta Montis Olympii, cuius definitio non tantum Sedani fuit delineata, sed etiam bis ad executionem deducta cum copiis illius loci, quibus Hispanicæ iungerentur, quicquid conclamatum est per Champaniæ limitem, & authenticè comprobatur iiteris originalibus, & testimoniis quorundam captivorum in enm finem ante vagantium, atque adeò eorum, quos corruptela tentavit.

Missio

Missio Vaurellæ ad charissimum & amantissimum fratrem nostrum, Ducem Aureliæ. quæ videtur ea propter solummodo fuisse permissa, ut locus fieret recipiendis novis testimoniis, quâ fidelitate frater noster esset, & ut malitia eorum, qui ipsum perditum volebant, documenta manifestiora protruderet; ubi Vaurella ille in manus nostras incidit, cùm Sedanũ reversurus, credebat omne declinâsse periculum, indiciũ tamen sensit, sese missum fuisse, ut certiorem faceret fratrem nostrum, Comitem Suessonum Ducem Guisiæ & Ducem Bullionæum transegisse cum Cardinale Infante pro Rege Hispaniæ, & Cardinalem Infantem ipsis promittere grandes pecunias, partem aliquam accepisse ad scribendum exercitum, qui hinc inde auctior aliis copiis adversus Galliam grassetur, & ubi frater noster recuset imperium in illum exercitum, Comitẽ Suessonum id onus in sese suscepturum.

Profectio publica Ducis Guisianii Bruxellas, ut transactio illa firmior esset, ingessit nobis adeò claram ejus rei notitiam, de qua dubitare volupe erat, ut non licuerit integro officio, quod debemus statui nostro, & nobismet ipsis, amplius differre, quin vobis notum faceremus, Comitem Suessonnm, Ducem Guisiæ & Bullionii professos nobis esse hostes, ex serie actionum superiorum; quæ sanè eò majorem infamiam trahunt, quòd sic collimantur capita cum iis, qui exitium istius Status sibi unicè proposuerunt quærendum. Volumus igitur, ut tales censeantur ab omnibus nostris subditis, ut declarentur hostes, nisi intra mensem temeritatem ejurent, & ad nostram clementiam confugiant.

Quemadmodum verò cura, quam pro hoc nostro regno gerere debemus, nobis injungit, ut nihil cantelæ aut providentiæ prætereamus necessariæ, circa conservationem tranquillitatis publicæ, ita fiducia, quam in vestra fidelitate collocamus, eximet omnem scrupulum, de vobis ambigendi, quin facturi sitis, quicquid nobis de vestra vigilantia promittere possumus, ideò scilicet, ut si qua series infaustæ illius coospirationis in provinciis, quas incolitis, emergat, complices quantocyus com-

comprehendantur, ut pessima consilia citiùs castigentur, quàm excludantur.

Per hanc vestram promptitudinem, & benedictionem divinam, cui sanè omnes omnino prosperiores successus debemus & transcribimus, quoscunque demum obtinemus, nihil dubitamus nobis spondere, malitiam cerebrosorum hominum sibi ipsi fore noxiam, nos autem magnũ inde compendium accepturos, si scilicet hostes istius regni fallantur, & magno pretio spem vanam emant, quã hacten⁹ ipsis concipere licuit ex vanis propositionibus, quas illi superius nuncupati suggesserunt, ut vel inde æquiores reddantur ad honestam pacem ineundam, postquam ab eâ hucusque tam longe recesserunt.

Scriptum Abbavillæ, die octavo Junii, anno 1641.

CAPUT LXVIII.

Summa pactorum, quæ Johannes IV. Rex Lusitaniæ cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio inivit, Hagæ Comitis in Hollandiâ, die 21. Januarij, anno 1641. & 18. Novembris.

Conventum est de induciis & cessatione armorum in decennium de navigatione & commerciis, de mutuo auxilio adversus Regem Hispaniæ.

I. Induciæ sunto per decennium inter Lusitanos & Hollandos, ultra & citra lineam æquinoctialem.

II. Induciæ incipiunto per Europam ab ipsa subscriptione transactionis.

III. Et per Indiam Orientalem anno post transactionem roboratam elapso, modo ratihabitio tradatur Hagæ Comitis ex parte Regis Lusitanici.

IV. Incipiunto verò, quemadmodum & publicatio earum, priusquam annus absolvatur.

V. In

V. In iis comprehensi sunto Reges, Dynastæ, Nationes Indiæ Orientalis, amici & socii Ordinum Generalium Provinciarum Unitarum in Belgio.

VI. Naves Lusitanicæ ne impediuntor ab Hollandis vela facere ex regno Lusitaniæ ad Indias Orientales, & ex Indiis Orientalibus ad Lusitaniam vicissim.

VII. Naves Ordinum Generalium Provinciarum Unitarum ne impediuntor à Lusitanis vela facere ex illis Provinciis ad Indias Orientales, & ex Indiis Orientalibus ad easdem Provincias.

VIII. Rex Lusitaniæ & Ordines Generales Provinciarum Unitarum, eorum etiam subditi, liberè & securè possunto facere contractus & transactiones per Indias Orientales.

IX. Rex Lusitaniæ, & Ordines Generales Provinciarum Unitarum, quemadmodum & subditi illorum conservantor in possessione eorum locorum, quæ possederunt per Indias Orientales, quemadmodum invenientur ea possedisse tempore eo, quo istæ induciæ promulgabuntur.

X. Induciæ decennales incipiunto per Indias Orientales, postquam ratihabitio Regis Lusitanici exhibita Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum, etiam promulgata fuerit per ea loca.

XI. Ratihabitione istarum induciarum à Rege Lusitaniæ exhibitâ Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum, Hagæ Comitis post octavum inde mensem agitor de pace, quæ spectet terras & maria freti, adeoque jurisdictionem Societatis Indicæ Occidentalis.

XII. Ubi pax non inibitur, induciæ tamen decennales valento.

XIII. Societas Indiarum Occidentalium & ipsius subditi, fruuntor in terris & dynastiis, quas Rex Lusitaniæ per Europam possidet, iisdem exemtionibus & libertatibus, quibus fruuntur cœteri subditi Provinciarum Unitarum, eâ tamen lege, ut societas, & ipsius subditi ne advehant ex Brasilia in Lusitaniam, saccarum, lignum Brasiliæ proprium, & alias merces in Brasilia natas.

XIV. Quemadmodum & Lusitani ne invehunto in Provincias Unitas merces ex eâdem Brasilia.

XV. Constantibus induciis Hollandorum & Lusitanorum, mutua sibi auxilia præstantò ex omnibus viribus, quando opus fuerit.

XVI. Qui sequuntur partes Regis Castiliani, & invenientur per Brasiliam, habentor loco hostium communium, sine ullo respectu finium, in quibus versentur. Munimenta & loca, quæcunque Lusitani & Hollandi eripient Regi Castiliæ per Brasiliam, ipsorum sunto, cum jurisdictione & territorio, tametsi loca illa & munimenta sint sita in territorio alterutrius partis.

XVII. Subditi utriusque partis relinquantur in possessione suorum bonorum, quemadmodum invenientur illic tempore promulgatæ pacis, ut maneant sub Jurisdictione & protectione eorum, ad quos munimenta pertineant.

XVIII. Prædia & mobilia derelicta à subditis alterutrius partis, qui ad alteram partem transiêre, manento Dominis supremis locorum; particulares conserventur in possessione tranquilla earum rerum, quas ex una provincia in alteram transtulêre.

XIX. Loca & prædia, quæ relinquuntur proprietariis, sunto sub dominatione eorum, ad quos ea pertinere compertum est.

XX. Quælibet pars disponito prout consultum putabit de gubernamento & administratione eorum, quæ sui sunt territorii, sine alterius partis intercessione.

XXI. Commercium nunquam permittitor in Brasiliam, nisi Lusitanis & Hollandis, secundum partes definitas, quibusvis aliis seclusis.

XXII. Lusitanis nefas esto frequentare loca Jurisdictionis Hollandicæ, & subditis Ordinum ex Provinciis Unitis Belgii nefas esto frequentare loca itidem Regis Lusitanici.

XXIII. Lusitanis nefas esto navigare, aut commercia exercere in Brasiliam, per naves cujuscunque Nationis exoticæ, aut sese cum exteris in eum finem conjungere.

XXIV. Lusitani per inopiam navium exoticarum, ad navigationem & commercia Brasiliana, Provinciarum Unitarum navibus solummodò utuntur.

XXV.

XXV. Qvælibet navis Brasiliana ferto ad minimum ducenta sexaginta dolia, & sedecim tormentis majoribus armator, extra eam legem esto liberæ capturæ, quæ sic societati Indiarum Occidentalium ex provinciis Unitis permittitur.

XXVI. Nefas esto incolis illarum Provinciarum, etiam Lusitanis, præstarn naves, merces, aut alia necessaria Indiis Castilianos agnoscentibus.

XXVII. Non opus est limitem definiri per ea, quæ Lusitani & Hollandi possident, in littore Africano, ut separentur à diversis nationibus.

XXVIII. Lusitanis & Hollandis integrum esto navigare & negotiari per littora Africæ, modò solvant jura & vectigalia, quæ solebant solvi in urbibus, munimentis & portubus vicinis, quas partes possident.

XXIX. Lusitani & Hollandi mutuam administranto sibi invicem justitiam amicabiliter de iis, quæ possident per Brasiliam; concordia inter ipsos constans, & vera fiducia esto.

XXX. Fabricæ ad excoquendum saccarum, & alia immobilia, quæ Hollandi acquisivêre per Brasiliam, ipsorum sunto, quemadmodum invenientur, ab ipsis possessa tempore promulgatarum induciarum.

XXXI. Subditi Regis Lusitanici & Ordinum generalium ex Provinciis Unitis Belgii, vivunto invicem amicè abolitis offensis & susceptis damnis, quæ tempora præterita tulerunt.

XXXII. Lusitani & Hollandi concordanto invicem amicè de acquirendis per Indiam Occidentalem, quam tenent Castiliani; articulos superiores, aut partem illorum nihil mutanto.

XXXIII. Subditi alterutrius partis, quacunque de ratione, quæcunque sequantur sacra, possunto navigare, & exercere commercia in regnis, provinciis, & insulis Europæ, aliisque locis cis lineam æquinoctialem, quæcunque tenent Rex Lusitaniæ, & Ordines Generales Provinciarum Unitarum.

XXXIV.

XXXIV. Lusitani & Hollandi ne solvunto majora vectigalia de jurib⁹ invehendi & exportandi merces suas, quàm subditi & incolæ provinciales iisdem libertatibus & privilegiis fruuntor, quibus fruebantur, antequam Lusitani subigebantur à Castilianis.

XXXV. Subditi/& incolæ provinciarum Unitarum, qui Christiana sequuntur sacra, fruuntur libero exercitio suæ religionis in omnibus omninò provinciis regni Lusitanici, ubi ipsis permittitur exercitium commerciorum, sed privatos inter parietes, & in suis navibus, ultra & citra lineam æquinoctialem: Legati & Deputati Provinciarum Unitarum in Lusitaniam eandem habento libertatem exercendorum sacrorum, quemadmodum id permittitur Legato Lusitano apud Ordines Provinciarum Unitarum.

XXXVI. Ordines Generales Provinciarum Unitarum opem præstanto Regi Lusitaniæ suis ipsorum sumtibus, quindecim navium bellicarum, & quinque majorum Fregattarum, quæ annona & conventis probè sint instructæ.

XXXVII. Rex Lusitaniæ parem numerum navium & fregattarum præstato, ut unà per portus & littora Lusitaniæ atque Hispaniæ noceant Regi Castiliæ, communi utique hosti.

XXXVIII. Rex Lusitaniæ instruito prætereà decem Galliones per Lusitaniam suis omninò sumtibus, ad eundem finem, ut classis augeatur.

XXXIX. Naves Lusitanicæ, sub vexillo Castiliæ, ab Hollandis ne capiuntor.

XL. Quæcunque capientur ab exercitu navali & Gallionibus, distribuuntor pro ratione contributionis, quam Lusitani & Hollandi fecerint.

XLI. Indultum Regi Lusitaniæ, scribere ex Provinciis Unitos præfectos militares, fossores, rei tormentariæ & architectonicæ peritos.

XLII. Nefas esto inspici libros rationum, apud Hollandos per Lusitaniam negotiantes.

XLIII. Nefas esto incarcerari homines negotiatores sine informatione præcedenti, nisi quæ spectant crimen læsæ majestatis, & collusionem cum hoste.

XLIV.

XLIV. Ordines Generales Provinciarum Unitarum ut habeant Consules & Procuratores in portibus & stationibus regni Lusitanici per Europam licitum esto: item Regi Lusitaniæ permittitor in portubus earundem Provinciarum Unitarum.

XLV. Transactio ista ratihabetor à Rege Lusitaniæ & ab Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum intra tertium mensem, ab hoc ipso die.

Quam transactionem & articulos Nos legatus Regis Lusitanici ad eosdem Ordines Generales, consignavimus cum iisdem illorum Deputatis, ex virtute potestatis, nobis in eum finem datæ, ut observentur & custodiantur per regem Dominum meum, & per Ordines Generales in omnibus punctis, adeò ut non infringantur directè aut indirectè, quocunque modo aut ratione ulla, sub prætextu nullo excogitabili.

In quorum omnium testimonium signavimus hasce literas nostro signo ordinario, & fecimus apponi nostra insignia.

Hagæ Comitis, die 21. Januarii, anno 1641.

Signatum.

TRISTAN DE MENDOZZA.

Nos Deputati Ordinum Generalium agnoscimus & confitemur, Nos hoc ipso die 21. Januarii, anno 1641. convenisse, decrevisse, constituisse & transegisse, quæ superius habentur, cum Tristano Mendossa, Legato Regis Lusitanici ad Dominos nostros Ordines Generales, ex virtute potestatis, nobis datæ ab ipsis in hunc finem.

In quorum fidem signavimus præsentes hasce literas nostro signo ordinario, & fecimus apponi arma nostra.

Hagæ Comitis, die 21. Januarii, anno 1641.

Rex Lusitaniæ declarat per supremitatem & Jurisdictionem secularem sibi integrum non esse, ut Hollandis indulgeat

dulgeat liberum exercitium suæ religionis per Lusitaniam eapropter missurum ad Pontificem maximum, pro impetrando consensu; nihil tamen interea molestiæ passuros in conscientia & religione, modò scandalum ne dent, die 18. Novembris, anno 1641.

CAPUT XLIX.

Pacta & articuli inter Regem Lusitaniæ, & Celsos Potentesq; Dominos Ordines Generales Provinciarum Unitarum per Belgium, constituti ex parte societatis, quæ negotiatur per Indias Occidentales.

INduciæ & suspensio omnium actuum hostilium vigorem sortietur in decennium, per loca & maria, quæ pervadunt in limites indultos à Dominis Ordinibus Generalibus societati Indiarum Occidentalium per illam provinciam, posteaquam ratihabitio Regis Lusitanici super hâc transactione perlata fuerit in eam provinciam, & promulgatio publica istarum induciarum & suspensionis actuum hostilium pervenerit ad ea loca & maria respectivè, ut tunc partes utrinque teneantur reciprocè abstinere omnes actus hostiles in illis locis & maribus respectivè.

Hâc tamen lege, ut intra spatium octo mensium, post allatam in has provincias ratihabitionem, hic loci agatur cum Corona Lusitaniæ de pace per illa loca & maria, quæ coincidunt in limites indultos societati Occidentali; ubi Tristanus Mendossa Hurtadus, Legatus & Consiliarius Majestatis Lusitanicæ promittit per istas ipsas literas, intra spatium octo mensium, posteaquam ratihabitio ista fuerit exhibita Majestati Lusitanicæ, perventuras instructiones & mandata necessaria ad has provincias, cum viro aliquo, aut viris non-

nonnullis authoritate regia pollentibus, qui de pace illa transigant.

Quod si verò præter omnem expectationem pax non constituatur, induciæ tamen & suspensio omnium actuum hostilium, uti in decennium est decretum, plenum effectum sortientur, ad rationem superiorem, & conditiones inferius explicandas.

I. Societatis Occidentalis membra ex istis provinciis, quemadmodum & incolæ ae aborigenes provinciæ alicujus subactæ, adeoque universi ipsorum complices, cujuscunque Nationis, conditionis aut religionis demum sint, habebunt & peragent in omnibus omninò terris & locis Regis Lusitanici, inque iis, quæ ad illam Coronam spectant per Europam, eodem commercia & immunitates, libertates & jura, cum cœteris incolis istius Status, ex virtute præsentis transactionis.

Eâ tamen conditione, ut membra societatis Occidentalis ex istis provinciis, quemadmodum & incolæ atque aborigines provinciæ alicujus subactæ adeoque universi ipsorum complices nequeant exportare ex Brasilia in regnum Lusitaniæ saccarum, lignum Brasiliæ & alias merces per Brasiliam natas, quemadmodum illi Nationis Lusitanicæ, incolæ & origenes provinciarum subactiarum, adeoque universi ipsorum complices nequibunt exportare ex Brasilia in illas provincias & terras saccarum lignum Brasiliæ & alias merces per Brasiliam natas: & Natio Belgica, quemadmodum & Lusitanica, auxiliabuntur sibi invicem per tempus illarum induciarum & armistitii, pro viribus, aut occasionum necessitate.

II. Quæcunque munimenta, urbes, naves & personæ particulares, si sint Nationis Lusitanicæ, aut diversæ, sita sint, aut inveniantur per Brasiliam aut alibi, partes Castilianorum secuti, aut postmodum in eorum perveniant potestatem, habebuntur & æstimabuntur censu communium hostium, adeò ut ubivis liceat invadere, persequi & subjugare, nullâ habitâ ratione limitum; eâ tamen conditione, ut is, qui locum aut munimentum

tale

tale occupabit, quemadmodum & agros cum emolumentis, ab omni ævo annexis, quamvis talia loca sita videantur intra circuitum alterius limitis.

III. Incolæ utriusque partis relinquentur & manebunt in possessione suorum bonorum, quemadmodum inveniuntur tempore promulgatæ negotiationis istius, quemadmodum inter postrema munimenta per limitem cujuslibet provinciæ (quæ necessario intelligitur subacta ut conquisita) constituentur limites, & fiet partitio, & pateat, qui districtus & quæ nationes discriminentur. Ubi verò limites eo modo fuerint constituti & stipulati, hinc Natio Lusitanica, illinc incolæ Provinciarum Unitarum scient, quæ loca, quas terras quælibet pars sibi vindicet, & curet.

IV. Dynastiæ particulares & proprietates, quæ ex divisione & partitione obtingent uni aut alteri parti, æstimabuntur ex abundantia aut desolatione incolarum, prout fuerint populosæ & incultæ. In iis verò locis ubi inveniuntur incolæ & proprietarii excessisse in hanc aut illam plagam nulla fiet restitutio, neque etiam mobilium, quæ illic derelicta & inventa fuerint; quin quilibet tenebitur acquiescere in occupatis quantumvis deserta sint.

V. In iis nihilominus locis & termis, in quibus proprietarii, aut alii ipsorum nomine possessores remanserint; relinquentur utrinque in possessione & fruitione, cum notitia negotiorum, & post visam verificationem necessariam.

VI. Quilibet relinquetur in negotiatione hinc inde, exclusis cœteris omnibus, adeò ut Lusitanis nefas sit frequentare negotiationem Ordinum, etiam Ordinib' illam Lusitanorum, nisi postmodum inveniatur aliqua concordia & consensus, qui diversum suadeat expedire.

VI. Lusitanis nefas erit navigare, commercari & negotiari per Brasiliam, navibus alienæ cujuscunque Nationis, adeò ut navium egentes alienis ad navigationem, commercium & negotiationem per Brasiliam, obligentur eas conducere aut emere à subditis Provinciarum Unitarum: quo casu non licuerit uti navibus infra 130. lastas, aut ducenta sexaginta dolia, quæ ad minimum sint instructæ singulæ

sedecim

sedecim tormentis fusilibus, jaculentur globum quinque aut sex librarum ferreum & vehant apparatum belli ad illam rationem.

Quando autem Lusitani conducent aut ement majores istis naves in usum Brasiliæ, utantur autem sicut superius dicitur, illæ tormentis & omni apparatu pollebunt pro mensura sui, sub pœna confiscationis, quæ & naves & apparatum corripiat, ut convertantur in necessarios usus Societatis Batavicæ, aut complicum, si per eos corripiantur & capiantur.

VII. Lusitani, nec incolæ Provinciarum Unitarum non poterunt naves, nigritas, merces, aut alias res necessarias ad Indias Castilianes aut alia loca cum ipsis facientia, sub pœnâ amittendarum navium & mercium, nempè personæ in illis navibus capientur & habebuntur censu hostium communium.

VIII. Quicquid Lusitani possident & incolæ Provinciarum Unitarum, per littora Africæ, ibi nihil necessum est discriminari limitem, cùm diversi populi & Nationes interjaceant, & separationem faciant,

IX. Commercium verò & frequentatio illorum littorum Insulæ à Divo Thomâ denominatæ, & aliarum insularum, quæ inde dependent, connumerabuntur in commune utriusque nationis, eâ tamen conditione, ut commercium & negotiatio auri, Nigritarum, aut aliarum mercium, cujuscunque demum queant esse nominis, instituatur intra, aut circa illas urbes & munimenta, quæ fuerint in possessione & potestate alterutrius partis, & solvantur jura ac imposta, quæ incolæ Lusitani & gentes liberæ eorundem locorum solent solvere.

X. Quoniam verò Domini Ordines Generales occupaverunt ea loca per Brasiliam & alibi, cùm incolæ essent etiam tum subditi Regis Castiliæ & perinde hostes status, ejusdem conditionis cum iis, qui nunc illic degunt in obsequio Regis Lusitanici, evaserunt autem amici & socii Status, strata est via ad reciprocam continuam societatem & benevolentiam, adeò ut ipsa ratio posthac imperet utrisque justitiæ æquabilem administrationem.

XI. Cùm autem certum sit, unà cum illa immutatione omnium omninò mercium, proprietatis, & possessionis bonorum, mobilium & immobilium, saltem per calamitatem importuni belli in principio & fine, plurimi incolæ pervenerint sub obsequium dominatus Provinciarum Unitarum; qui ex parte lapsi sunt in paupertatem, ubi plurimi Batavi per rationem emptionis acquisiverint bona immobilia & alia stabilia, unde corroberati videantur in provinciâ Statûs occupatorum neutiquam fert, ulla bona jure postliminii, vel quasi, repeti.

Hinc incolæ Dominorum Ordinum Generalium non poterunt à Lusitanis, aut Lusitani ab incolis Batavis exigere æs alienum, aut alia onera, minus verò executionem & vim intentare; quin imò quælibet relinquetur in liberâ fruitione eorum, quæ invenietur possidere tempore promulgatæ notificationis.

XII. Subditi & incolæ terrarum regiarum Regis nempe Johannis IV. & illi Dominorum Ordinum Generalium respectivè servabunt constantibus induciis & suspensione omnium actuum hostilium, benevolentiam & amicitiam invicem, abolitâ omni memoria offensarum & damnorum, quæ hactenus pertulerunt.

Amplitudo Dominationis Batavicæ, sive Respublica Provinciarum Unitarum per Belgium.

Respublica hæc potens (quæ consilium statûs collegit Hagam Comitis in Hollandiâ) dominatur non tantum in Europâ, sed etiam in Africa, Asia, & America.

In Europâ.

I. Per Europam in septendecim provinciis Belgii universi & Germaniâ possidet Comitatum Hollandiæ, in quo conspicuæ sunt urbes Amstelrodamum, Roterodamum, Dordræcena, Harlemum, Lugdunum, Delfitum, & complures aliæ populosissimæ.

II. Co-

II. Comitatum Selandiæ, qui componitur ex pluribus insulis, ubi celebrantur urbes Middelburgum & Flissinga.

III. Frisiam Occidentalem, ubi spectantur urbes Leovvardia & Harlingia.

IV. Dynastiam Græningam.

V. Provinciam ultrajecti.

VI. Provinciam Transisulanam, ubi præcipuæ sunt urbes Daventria, Campena, & Suollæ.

VII. Tres quartas, sive dodrantem Ducatus Geldriæ & Comitatus Sutpheni, ubi laudantur urbes Neomagus, Arnhemum, Hardervicum & Sutphena.

VIII. In Ducatu Brabantiæ urbes Sylvaducensis, Trajectus Mosæ, Breda, Berga Somensis, Grava, Lilloum, Ravestynium & plurimæ aliæ, præter munimenta.

IX. In comitatu Flandriæ, Sluiam, Huistam, Sassum Gandavense & alias urbes ac munimenta.

X. In Archiepiscopatu Coloniensi, Risimbergam & Orsoiam.

XI. In Ducatu Clivorum, Vesaliam, Emmericum & Gennepam.

XII. In Comitatu Embdeno, qui aliàs dicitur Frisia Orientalis, Ostfrisiam, munimentum Rororti, præter præsidium in ipsa metropoli Embda, quæ inde potest adigi ad partes Batavorum servandas.

In Africa.

I. Per Africam possidet munimentum Arguini, versus regnum Galacatæ, inter Insulas Canarias promontorium à capite vernante nuncupatum.

II. Munimentum Goerreæ situm in exigua Insula ex adverso insularum illarum circa promontorium illud capitis vernantis.

III. In Guineâ, castellum Minæ, aliàs denominatum à Divo Georgio, & munimentum Nassaviæ.

IV. Insulam D. Thomæ, sub ipsa linea æquinoctiali.

V. In regno Angolæ urbem D. Pauli Leondani, inter insulam D. Thomæ & Caput bonæ spei.

In Asia.

I. Per Asiam & Insulam Javam majorem possidet Bataviæ urbem, olim Jacatræ nomine nobilem, munitissimam cœterùm, amplam & populosam, ubi habitat consul eorum, conspicitur cella penuaria mercium ex Indiis Orientalibus, ex Persia, & ex China.

II. In littore coromandelæ, versus regnum Narsingiæ, munimentum Geldriæ.

III. Novem munimenta per insulas Molucas quales sunt Ternata, Tidorum, Tincorum, Bachica, Machia, ubi colligitur messis Gariophillorum.

IV. Munimentum in insulâ Bandâ, ubi crescunt myrobalani.

V. Aliud in Amboinâ.

VI. Plurimas urbes & munimenta per insulam Zeilam, aut Ceylaonem, ubi nascitur cinamomus.

VII. Urbem Malaccam, supra Insulam Sumatram.

VIII. Denique munimentum Selandiæ in Insula Formosa, inter insulas Philippinas Japoniæ.

In America.

I. In America Meridionali possidet, per Brasiliam Balivatum Fernambuci, Tamaricæ, Parcibæ, & Riograndis, quæ extenduntur ultra centum millliaria per mare, & producunt plurimum saccarum aliasque magni pretii merces.

II. Trans Riograndem, urbem & munimentum Ciaræ aut Siaram, in Brasiliâ.

III. In fine fluvii Maragnoni aut Oreglianæ, sub ipsa linea æquinoctiali, munimentum Maragnonum, itidem in Brasilia.

IV. In Insula Caracaone, per provinciam Venezuelam, inter Cartagenam, & insulam D. Christophori; è regione illius, quæ nomen traxit à D. Johanne ad portum divitem pariter munimentum unum.

V. Et in America Septentrioœali, per novum Belgium,

quod

quod amplissimè patet inter novam Franciam & Virginiam, duo munimenta, Amstelrodamum & Auraicum.

Hinc sanè factum, ut Hispanis dimidia pars negotiationis, per tres istas partes mundi perierit, cum evidenti detrimento in posterum; postquam apud Batavos omnia aguntur per singularem vigilantiam & prudentiam, quib⁹ pollent Directores utriusq; sociatatis ad usū negotiationis per Indias Orientales & Occidentales, sub patrocinio & consulto Deputatorum ab Ordinibus Generalibus, qui dehinc non habebunt Lusitanos adversarios, postquam transactio de induciis cum Rege Lusitaniæ, & nunc rerum potitur, & Ordinibus Generalibus firmata est, quâ mutuum obligantur, nihil sese invicem turbare in possessione occupatorum, sed mutua præstare auxilia adversus Regem Hispaniæ.

In quorum omnium testimonium amplitudo Dominationis, sive respublica Provinciarum Unitarum in Belgio superius fuit inserta in hanc præsentem transactionem, ut Dominus Rex Lusitaniæ plenam habeat notitiam eorum locorum, quæ Domini Ordines Generales possident hoc ipso die transactionis per illas mundi partes.

CAPUT L.

Transactio inter Regem Ludovicum XIII. & Principem Monaconis, de patrocinio illius principatus suscipiendo; inita die 8. Julii, anno 1641.

PRinceps Monaconis Regi curavit proponi, etsi ipse supremo imperio teneret locum & munimentum Mo-

naconis, Hiſpanos nihilominꝰ ſub diverſis prætextibꝰ quaſi ſuū ſibi vindicare locum, uſurpaſſe perinde eam poteſtatem, ut jā deſierit eſſe in libera diſpoſitione ſui Principis: rogare igitut regē, ut locum ſuo patrocinio complectatur & liberet ab oppreſſione, quam hactenus ſuſtinuerit.

Majeſtas Chriſtianiſſima, ex ſolo intuitu juſtitiæ permota, quæ obligat, ut potentiam à Deo ſibi conceſſam convertat ad opem Principum vicinorum, & conſervationem eorum quæ habent adeoque propagationē tranquillitatis publicæ, poſt plures petitiones ab illo principe factas, cenſuit patrocinium non ulteriꝰ negandum ad eas leges, quas Princeps ſponte propoſuit, & hic ſequuntur.

I. Alet in illo munimento Monaconis præſidiarios quingētos numeratos, genuinos Gallos, nec alienę nationis, qui ſervent locum, perpetui ſint & functiones obeant militares, in tres cohortes diſperſi, quarum una ducentos, altera centum quinquaginta, tertia totidem recenſeat capita, ſub centurionibus & præfectis per regem deſignandis.

II. Princeps Centurio audiet, & Gubernator pro Rege illius loci, cum literis patentibus majeſtatis regiæ, quales & ſucceſſores ipſius dicentur hæredes principatus, pari authoritate & poteſtate cum cæteris Gubernatoribus munimentorum per Galliam in præfectos & milites, qui pari ſtipendio & emolumento gaudebunt, quæ ſolent præberi cœteris per Galliam præſidiariis, adeò ut princeps teſſeram det, & claves munimenti ſervet.

III. In munimento fuerit legatus principis, qui imperitet eo abſente, quod munus primâ vice Rex conferet Curbono, quo decedente aut mutante ſemper à ſucceſſoribus regibꝰ ſubſtituetur alius vir illuſtris, principi non ingratꝰ.

IV. Quod ſi per caſum aliquem belli, aut operam regi navandam, opꝰ eſſet numerum præſidiariorum Gallorum augeri, utique fuerint ſub obſequio principis, qui inde dicitur Gubernator armorum regiorum in eo munimento.

V. Legati & omnes omninò alii præfecti militares Galli, cùm ingredientur munimentum, ſacramentum dicent ſolenne in manus principis, de loco fideliter tutando & ipſi & ſucceſſoribus, ſub patrocinio & ad emolumentum majeſtatis Chriſtianiſſimæ,

VI. Rex

VI. Rex præsidium alet suis sumtibus, stipendio sollicitè adnumerato, adeò ut neque princeps, neque subditi ipsius onus ullum expensæ hîc sustineant; præfecti & gregarii pretium adnumerabunt pro usu hospitiorum, & utensilium, quemadmodum nunc faciunt Hispani.

VII. Majestas Christianissima relinquet principem in suâ libertate & supremo jure Monaconis, Mantoni & Rupebrunæ, adeò ut præsidium illud regium, aut ullus alius, ipsum ne turbet, nec sese ingerat unquam in ea, quæ spectant supremum jus terræ & maris; minus etiam, quæ gubernationis rationem, justitiam populis administrandam, & dispositionẽ bonorũ contingunt, sed tantummodo curabit præsidiũ, ut locum tutetur, quemadmodũ superi⁹ dicitur.

VIII. Cùm Regi consultum videatur, ut in munimento sint vigilum magister, cum adjutante, & alii similes præfecti Galli, constituet utiq; eos rex principi non ingratos, qui in eos habebit potestatem convenientem, pro ratione numeris: cœteri præfecti, veluti tormentarii, sacellanus, Medicus, Chirurgus & metator itidem regio gaudebunt stipendio, quemadmodum superiores legendi, adeò ut octodecim tormentarii sub uno magistro connumerentur.

IX. Rex patrocinio regio, & tutelâ perpetua complectetur, ipsos adeò successores ipsius reges (quos majestas Christianissima per hanc ipsam transactionem obstringit principem Monaconis, Mantoni & Rupebrunæ, cum territorio jurisdictione & appendicibus, omnes unà hæredes, successores principis, quos tutabitur & defendet semper advers⁹ quoslibet, qui injustam vim essent facturi, adeò ut conservet principem in eodem jure supremo & libertate, in quâ invenietur, in omnibus omninò privilegiis, juribus maris & terræ, & in quacunque aliâ ipsius jurisdictione & appendicibus, quocunque demum modo.

X. Eum etiam curabit comprehendi in omnibus suis transactionibus.

XI. Poterit præterea princeps erigere in omnib⁹ suis locis & terris vexillũ Galliæ, ad occasiones tumultuũ hostiliũ.

XII. Quoniam verò Hispani privaturi sunt principem facultatibus, quas in regno Neapolitano possidet, in agro Mediolanensi, & alibi per suos districtus, qui redditus

quotannis æquant vinginti quinque millia ſcutatorum aut Ducatorum, per latifundia feudalia, Majeſtas Chriſtianiſſima ipſi tantundem redditurum dabit per Galliam ad parem naturam feudi, adeo ut partem eorum ſublimet in Ducatum & Paritatem Galliæ, pro principe, reliquũ pro filio in Marchionatum & Comitatum, literis & expeditionibus quibusvis ad hanc rem neceſſariis indultis. Potior autem pars eorum feudorum dabitur ex Provincia Romanâ, & reliquum pro lubitu Regis, modò intra limitem Galliæ comprehendatur: Donec verò terræ inveniantur principi commodæ, viginti quinque illa millia ſcutatorum ipſi adnumerabuntur quotannis, initio facto per diem, quo præſidium regium ingredietur Monaconem.

XIII. Etiam princeps, antequam deſtituat Ordinem Velleris aurei, & filius illum Alcantare, à Regia Majeſtate ornabitur ſuis Ordinibus, Sancti Michaelis, & ſancti Spirit⁹ marchio autem filius ætatis competentis, ex conſtitutionibus Ordinis. Etiam antequam deſtituat Commendaturam Benſayeram in Caſtiliâ, Ordinis Alcantarani, quæ præſtet ter mille Ducatis cenſus annui, & præterea cohortem gravis armaturæ, quam habet in regno Neapolitano, cum ſtipendio centum Ducatorum menſtruorum, rex parem cohortem dabit in Gallia gravis armaturæ itidem, addito cenſu annuo ter mille Ducatorum, ſive ex pari commendatura, ſive per aliam quamvis rationem, ad filii vitam perennem.

XIV. Præterea indulget majeſtas Chriſtianiſſima principi, & ſucceſſoribus 12. ſtipendia militaria, quæ famulis diſtribuat, etiam pro fideli navatâ opera in hâc negotiatione; & adnumerabuntur cum ſtipendio præſidiariorum.

XV. Rex confirmabit principi omnia omninò privilegia antiquitus indulta Domino Monaconis & prædeceſſoribus ipſius à Corona Galliæ; & perinde Rex id curabit, ut jus, quod princeps prætendit ex ſuo portu Monaconis adnumeretur.

XVI. Majeſtas Chriſtianiſſima relinquet aliquot triremes in portu Monaconis, ad conſervationem loci, & jurium Principalium, aut ſi quæ aliæ ſuboriantur occaſiones rei

benè

benè gerendæ: quapropter earum gubernatores clarè jubebantur obsequi principi.

XVII. Rex lubentissimo ex animo utetur operâ principis & Marchionis filii in suis expeditionibus, in occasionibus congruis, in signum æstimii, quo polleant.

In quas omnes conditiones majestas Christianissima consensit, promittitque verbo regio, eas observare, & curare observari inviolabiliter & bonâ fide. In quorũ fidem Majestas Regia voluit signare hunc ipsum actum, quem etiam contrasignari jussit ab uno Secretariorum status, etiam apponi contra signum suorum insignium.

Factum Peronæ, die 8. Julii, anno 1641.

Signatum

LUDOVICUS.

& inferius,

BUTHILERIUS.

CAPUT LI.

Transactio inter regem Ludovicum XIII. & Ducem Bullioneum, inita 5. Augusti, anno 1641.

UBi Dux Bullioneus adiit Regẽ humiliter supplicans, ut erroris commissi sibi gratiam faceret, postquam sese parasset à fidelitate & obedientia naturali, quam regi debeat, egissetq; cũ Hispanis, arripuisset arma cum ipsis, contra propriam conscientiã, in gratiam Comitis Suessonum: testatusque est integram pœnitudinem criminis illius, hinc declarat, sese abdicare quascunque transactiones prius factas, sive cum Rege Hungariæ, sive cum Rege Hispaniæ & Cardinale Infante, per ipsorum ministros; protestatur verò, malle sese mortem subire non solùm, quam in eandem offensam unquam recedere, sed etiam displicere tantummodo Regiæ Majestati, quemadmodum prius fecerit, & in suum munimentum Sedani susceperit, sine ipsius consensu, viros à Rege alienatos.

Cùm igitur Majestas Christianissima, nihil dubitet de veritate istius pœnitudinis, quam Dux prodit, consideretque

 ipsius

ipſius fidelitatem eam fore, quam promittit, gratiam fecit & facit libenter præteritorum ex illis cauſis: quemadmodum etiam in omnibus omninò Nobilibus, aut aliis perſonis, qui poſſent in jus vocari, tanquam complices iſtius criminis, ſive in gratiam ipſius, ſive ex conſideratione defuncti Comitis Sueſſonum.

Declarat igitur per iſtas literas præſentes, ſeſe habiturum in poſterum, ipſius perſonam & munimentum in ſuâ clientelâ, quemadmodum hactenus habuerit, & Dux impræſentiarum ſupplex petit. Quapropter Majeſtas Chriſtianiſſima curabit confieri Duci omnem abolitionem neceſſariam in bonâ & validâ formâ, ne poſſit inquietari, aut in jus trahi ob crimen, in quod infeliciter prolapſus fuit, adverſus emolumentum regiæ majeſtatis.

Factum Meſeriæ, die 3. Auguſti, anno 1641.

Signatum

LUDOVICUS.

& inferius

SUBLETUS.

Promitto ego regi ſatisfacere fideliter, ſecundum conditiones ſuperiꝰ deſcriptas, ex quarum conſideratione placuit majeſtati Chriſtianiſſimæ mihi gratiā errorum facere.

Factum Sedani, die 6. Auguſti, anno 1641.

Signatum

F. MAURITIUS DE LA TOUR.

Modò reliquiæ factionis, quam Comes Sueſſonum formaverat adverſus emolumentum Regis, ſoffocentur per fidelitatem, quam Dux Bullioneus proteſtatus Regi promittit, majeſtas Chriſtianiſſima vult deferre precibꝰ viduæ Sueſſonæ, & Ducis Longavillani, & benignitate utatur in memoriam defuncti Comitis Sueſſonum, inhibeatq; judicia,

tia, quæ mandavit fieri in Parlamento, adversus illum Comitem, adeò ut etiam permittat cadaver reportari in Galliam, tumuloque inferri, id quod majestas Christianissima non indulget, nisi hac conditione; ut Domin⁹ Dux Bullioneus maneat in ea fidelitate, quam regi promisit.

Consultum videtur regi, ut gratiam faciat omnibus omninò Nobilibus, præfectis & aliis particularibus, nobilibus aut ignobilibus, qui uniti fuerunt cum defuncto Comite Suessonum, Duce Bullioneo, & Duce Guisiæ, adversus emolumentum, majestatis Christianissimæ, postquam Comes ille ingressus est Sedanum, adeò ut eos restituat in eum statum, in quo impræsentiarum invenientur, excluso tamen Barone Bekio.

Non ingtatam habet majestas Christianissima, supplicationem, quam Dux Bullioneus adhibuit in favorem Guisii: cùm autem ille non desierit malevolentiam, quam advers⁹ Galliam coquit, testari, post mortem Comitis Suessonum, nemo invenietur, quin judicet, Regi secundum rectæ rationis usum, distinguendum esse inter Bullionei & Guisii actiones, adeò ut illi parata sit venia, isti neutiquam.

Rex curabit observari protectionem, quam indulsit Duci Bullioneo, pro ipsius personâ, & supremo jure Sedani, anno 1616. mittetque renovationem illius protectionis in Parlamentum Parisiense, mandabitque suis præfectis, ut benignè præstent, quicquid justitia permittere queat.

Rex præstabit Ducem Bullioneum incolumen in gradu dignitatis, & facultatibus, quas habet.

Rex id aget, ut Sedanenses, & incolæ vicecomitatus Turænii fruantur privilegiis, quæ ipsis fuêre indulta à prædecessoribus suis.

Rex mandabit Buthilerio, fisci præfecto, ut examinet assignationes, quæ fuêre datæ ad protegendum Sedanum inde ab anno 1637. Ubi autem eæ fuerint minus validæ, jubebit, ut valorem indipiscantur; tametsi nihil reliquum sit, quemadmodum Dux ait, præter triginta tria millia quadringentas libras, ex annis 1635, & 1636. quin plenè sit satisfactum de sorte, quam sibi deberi arguit, itaque consultum videtur Majestati Christianissimæ, ut reliquiæ illæ revera solvantur.

Ma-

Majeſtas Chriſtianiſſima cenſet, mediam partem reverà eſſe ſolvendam ex univerſo Canone, qui fuit concinnatus in Conventu Meſſeriano, & Donsherii, ubi Dux Bullioneus declarat, quemadmodum nunc facit, ſeſe univerſum fuiſſe redditurum, ſine ullo pretio, modò media pars Canonis ſibi fuiſſet relicta à Lamboio.

Dux Bullioneus declarat inter omnes captivos; qui Sedani aſſervantur, inveniri viginti quinque aut triginta Lamboianos, quorum precibus fuerit permotus ſpondere redemptionis pretium, ſi forte lubeat majeſtati regiæ conſtituere canonē cum Lamboio pro omnibus omninò captivis qui in poſterum ex alterutra parte capiantur: hinc placuit Majeſtati Chriſtianiſſimæ, ut is Canon conſtitueretur cum Lamboio Campiductore apud Regem Hungariæ, prout deſideravit, & ut ex ea conſideratione canon eorum captivorum, qui ſui ſint reverà ſolvatur Domino Bullioneo, qui id pretii transmittat.

Quando Bullioneus adibit Regem cum eâ reſolutione, quam proteſtatur ſuſcepturus, benevolentiſſimè excipietur & Cardinalis Eminentia libenter vadem ſeſe præſtabit apud Majeſtatem Chriſtianiſſimam, Ducem Bullioneum abrupturum omne commercium nec unquam cum hoſtibus colluſurum, etiam exauctoraturum copias & ſuo & Comitis Sueſſonum defuncti nomine ſcriptas, juxta optimam formam, quam Bullioneus & Cardinalis transigent, adeò ut Majeſtas Chriſtianiſſima nullum inde ſentiat diſpendium.

Declaro ego cenſuiſſe Regem, ut ego promitterem ſuo nomine Domino Duci Bullioneo, quæ ſuperius ſcripta ſunt: id igitur promitto ex ipſius parte actum & perfectum ire religioſe.

Factum Meſeriæ, die 5. Auguſti, anno 1641.

Signatum

Cardinalis RICHELIUS.

Declaro

Declaro ego, mihi satisfactum esse de promissis superioribus, quæ mihi Dominus Dux Richelius facit, eum ego adjuro, ut apud Regem suam interponat fidem de meâ fidelitate cui protestor in meam fidem, & in meum honorem, me citius mortem subiturum, quàm hinc defuturum.

Factum Sedani, die 6. Augusti, anno 1641.

Signatum

F. M. De La Tour.

CAPUT LII.

Transactio inter Regem Ludovicum XIII. ab unâ; & Mauritium Cardinalem, atque Thomam principes Sabaudiæ, ab altera parte inita, Taurini, anno 1642. die 14. Iunii, & primo Julii sequentis.

CUm Rex sit certior factus ex revelatione Ægaboni, Legati sui per Pedemontium, quomodo ex virtute potestatis plenæ, antehac in ipsum collatæ, die 20. Martii hoc currente anno 1642. fecerit, absolverit & signaverit cum Deputatis Dominorum Principum, Mauritii Cardinalis, & Thomæ Sabaudorum, æquè fundatis in plenâ potestate ex illorum parte, datâ die 22. Januarii & 2. Martii hoc anno currente, transactionem istam, cujus tenor sequitur.

Cùm Rex constituisset testari, quantum maximè posset benevolentiam suam erga domum Sabaudiæ, tùm propter antiquas societates, tùm particulariter ex consideratione matrimonii, inter Sororem Regis, & defunctum Ducem Victorem Amedeum; magnâ voluptate perfundi sese sensit, cùm videt Dominos Principes, Cardinalem Mauritium & Thomam id agere, gnaros utique quantum noceat dissidium, quod illuc est sparsum; nihil adeò, ex ratione con-

ne contrariorum, utilius contingere ad indipiſcendum ſplendorem obſcuratum, quàm ut unio, ex deſiderio Majeſtatis Chriſtianiſſimæ reſtituatur. Hinc eodem majeſtas gratum habet, ut articuli ſequentes tranſigantur cum principibus.

I. Principes Sabaudiæ, patrui utiq; Ducis Sabaudiæ, ſub protectione Regis, & ſub tutelâ ac regimine Dominæ viduæ.

II. Succeſſio Statuum Sabaudicorum conſervetur deſcendentibus maſculis illius familiæ.

III. Rex reſtituat loca, quæ per Pedemontium tenet, modò Hiſpani reſtituant quæ occupant, & Dux Sabaudiæ relinquatur eorundem Dominus certus, ſub tutela & regimine Dominæ viduæ.

IV. Principes Sabaudiæ abdicent quaſcunque clientelas & colluſiones cum Hiſpanis, apertè ad partes majeſtatis Chriſtianiſſimæ transgreſſi. Præterea princeps Thomas obligetur ad operam Regi præſtandam actu ipſo advers⁹ Hiſpanos in Italia, quemadmodum Regi viſum fuerit, donec reſtituant omnia omninò loca, ut in poteſtate ſint Ducis Sabaudici. ſub tutela & regimine Dominæ viduæ, matris ipſius, adeoque ipſus remittat in Pedemontium Principem Carinianam, conjugem cum liberis: ſic majeſtas Chriſtiniſſima nihil poſtulabit ulterius nihil coget eum, ad bellum continuandum.

V. Rex approbet transactionem inter Ducem viduam Sabaudiæ & principes Sabaudiæ, curaturus etiam, ut omnia deducantur ad executionem.

VI. Rex opituletur principibus Sabaudiæ, nullo loco aut ſumtu reſtituendo, ſi fortè Hiſpani auſint aliquid novi, aut machinentur quicquam in præjudicium principum.

VII. Cardinalis, Sabaudiæ fruatur cenſu anno centies mille librarum, adeò ut Majeſtas Chriſtianiſſima, ubi tranſierit apertè ad partes Galliæ, ipſi argenti præſentis adnumeret centum millia librarum, ad rationes primorum annorum, quibus cenſum habet utendum, cum ampliſſimis promiſſis de augendâ ſorte per ſemiſſem.

VIII. Rex gratum habeat matrimonium Cardinalis Sabaudici

baudici cum principe Sabaudiæ, nepte; cujus respectu expleat easdem gratias superiorib⁹ annis in spem conclusas.

IX. Princeps Thomas consentit, in censum centies mille librarum, qui per semissem augeri queat.

X. Princeps Cariniana, conjux principis Thomæ, rediens cum liberis habeant censum annuum septuagies mille librarum.

XI. Rex dari curet principi Thomæ centum millia librarum, argenti præsentis, ad rationes illorum censuum, ubicuuque locorum ipsi libuerit.

XII. Rex curabit, ut aliquod matrimonium contrahatur inter aliquem filium principis Thomæ & filiam Ducis Longavillani.

XIII. Rex nihil constituet cum Rege Hispaniæ nisi is restituat loca, quæ per Sabaudiam occupata tenet omnia, & reditus conjugis atque liberorum simul comprehendatur.

XIV. Rex certiores faciet Pontificem Maximum & Rempublicam Venetorum de absolutâ istac transactione, quæ restitutionem occupatorum concernit.

XV. Domina Vidua Sabaudiæ si diem suum obeat impubere Duce Sabaudiæ, filio suo, tum Rex allaboravit, ut tutela Ducis Sabaudici, cum regimine statuum obtingat Principibus Sabaudiæ, modò semper adhæreant partibus Majestatis, Christianissimæ.

XVI. Transactio ratihabebitur utrinque intra vicesimum diem.

Ratihabuit Rex hanc transactionem Petrælatæ, Calendis Julii, anno 1642.

Signatum

LUDOVICUS.

& inferius

BUTHILERIUS.

Die 25. Julii, anno 1642. fuêre exhibitæ ratihabitiones istius

iſtius tranſactionis ex utraque parte: promulgatio pacis facta eſt Niceæ, & jurejurando firmata Taurini inter Dominam viduam & præfatos Principes.

Quæ emolumenta ſuſceperit Rex ex transactione initâ cum Principibus Sabaudiæ patruis Ducis Sabaudiæ.

I. Obligat illos ad ſuas partes ſequendas, adverſus Cæſarem & Regem Hiſpaniæ: dum matrimonium conciliat inter Principem Mauritium, nuper Cardinalitia dignitate fulgentem, & neptem ipſius, quæ itidem eſt neptis Regis ex ſorore, Dominæ viduæ.

Dum ſpem facit principi Thomæ nuptiarum inter filiũ aliquem ipſius, & filiam Ducis Longavillani, hæredem futuram Dynaſtiæ Neocaſtellanæ & aliorum dominiorum, quæ non pauca per Galliam ſunt ſita: Dum promittit præter omnia iſta cenſum & ſuſtentationem ampliſſimam, etiam conjugi & liberis principis Thomæ, quos certos reddit cum deſcendentibus maſculis, de ſucceſſione futura univerſæ Sabaudiæ, ſi maximè Dux, nepos utique ipſorum extremum diem claudat, prolis maſculæ expers, quaſcunque interea prætenſiones & nomina, ſorores aut filiæ Ducis præferant.

Sic etiam decedente Domina vidua, tutelam & regimen in ipſos translatum iri, neglecto favore & ſuppetiis Cæſaris, & Regis Hiſpanici, in eum finem.

II. Præbet facultatem ipſis & Dominæ viduæ recuperandi facilius ea, quæ Rex Hiſpaniæ ex ſtatibus Sabaudiæ uſurpavit, utpote Vercellas, Aſtum, & alia loca, adeò ut hic & ille in poſterum uniti permaneant, abſque ulla ſuſpicione aut æmulatione mutua.

III. Exoneratur ſtipendio decies mille gregariorum, qui ulterius requirentur ad impedienda iſtorũ principum conſilia, liberaturque diffidentiâ, quam non ſine causâ ſuſceperit de potiore parte provincialium.

IV. Si vindicat Pinierolam, poſtquam conventum eſt, ut tan-

ut tantummodo reddat, quæ possidere cœperit à morte Ducis Victoris Amedei, unde Cæsari & Regi Hispaniæ præciditur ansa repetendi illum locum adeò nobilem, cùm Rex illum fecerit suum superstite utpote Duce Victore Amedeo.

V. Evitat æmulationem Pontificis Maximi, & Venetorum, aliorumque per Italiam principum, quam concipere possent de numero tot locorum, quæ præsidiis per Pedemontium occupat, dum declarat, paratum sese ad ea reddenda, si Rex Hispaniæ eandem ineat rationem eorum, quæ possidet restituendorum; ipsus interea Dominus Taurini, Duce administratrice cum Senatu ad suam mentem alligatâ.

VI. Denique per hanc transactionem via planissimè sternitur ad pacem, dum principes litem movebant Dominæ viduæ, sorori Regis Christianissimi, quæ utique hoc munus sustinet ex mandato defuncti Ducis, mariti sui, persuasi scilicet & sustentati à Cæsare & Rege Hispaniæ; quam litem impræsentiarum deserunt.

CAPUT LIII.

Epistola Domini Principis Auraici ad Regem.

SERENISSIME REX.

INtellexi quidem à tua Majestate in custodiam datum esse Dominũ Ducem Bullioneum, sed hactenus scire nequivi causam istius instituti: necessitudo tamen, quâ me attingit, voluit, ut in eum finem ad Majestatem tuam aliquid literarum darem, quibus humillime rogo, ut lubeat tibi respicere Dominum Ducem Bullioneum oculo benigno, ut sentiat eandem clementiam, quam ipsi præteritis temporibus tàm regiè testata est tua majestas.

Nova hac gratia majestas tua ipsum devinciet in sempiternum, quam omnes ipsius propingui venerentur cum

ipso, per humillima obsequia erga mandata tuæ Majestatis: Eam obnixè rogo, ut me in eo numero censeat, qui per reliquum vitæ spatium sum operosè testaturus per obsequia humillima, me nulli mortalium cedere, in colenda tua majestate, qui utique sum,

SERENISSIME REX.

Tuæ Majestatis humillimus
& obsequentissimus servus

F. HENRICUS DE NASSAVV.

ex castris Burbergæ, die
25. Julii, anno 1642.

CAPUT LIV.

Epistola Domini Principis Auraici ad Dominum Cardinalem.

MI DOMINE,

NOva illa, quæ ad me sunt perlata, quomodo Regi placuerit in custodiam dare Dominum Ducem Bullioneum, cùm temporis angustiæ nondum permiserint causam illius instituti perscribi, induxerunt me extemplò, ut in ipsius gratiam aliquid literarum ad Regem exararem. Spero autem conscius mihi, quantoperè ipsum colam, Majestati Christianissimæ id officii non fore ingratum. Hinc igitur te humillimè rogo, mi Domine, ut animum Regis inclines ad exhibenda quæcunque effecta benignitatis & benevolentiæ solitæ.

Patere, ut debeat ipsus tibi hoc, postquam tuæ benevolentiæ testimonia tam illustria & comperta tulit. Neque verò solus æternas referet gratias tuæ Eminentiæ, cum

cum universi ipsius necessarii in partem veniant, inter quos equidem conabor tibi perpetuam probare gratitudinem, postquam summo gaudio habuere ab Eminentiâ tua accepisse materiam illius exercendæ quemadmodum sum

Mi Domine

Tuæ Eminentiæ
humillimus servus

F. Henricus de Nassavv.

Caput LV.

Epistola Principis Auraicæ ad Regem.

Serenissime Rex.

SPero ego tantum benignitatis à tuâ Majestate, humillimas meas preces non fore ingratas, ob conditionem præsentem, in qua Dominus Dux Bullioneus nunc versatur, cujus curam mihi imperat necessitudo, quæ mihi cum ipso intercedit; adeò ut cogar uti favore tuæ Majestatis, & quàm potest fieri humiliter petere, ut considerationis locum inveniant cum nostris supplicationibus officia, quæ cum suis posset in posterum præstare.

Sic enim experietur diversâ ratione clementiam tuæ Majestatis, quam adeò justam mihi persuadeo, ut nunquam sit admissura ullam accusationem innocentiæ gravem, ubi comperta fuerit; adeoque benignam, ut rebus sequius casuris (id quod credere nolim) non sit usura rigore adversus subditum istius conditionis, qui ad pedes tuæ Majestatis provolutus implorat gratiam.

Istis fundamentis innixa humillimas meas preces itero, ut in ipsius persona obligari nobis detur, humillimis precib⁹ nostris benignè exceptis, meis particulariter, quas sexus mollities & sollicitudo tum matris, tum conjugis summopere concitant, ut desideriis illis accedam, ut sic eò magis tenear vota suscipere pro prosperitate tuæ Majestatis.

SERENISSIME REX.

CAPUT LVI.

Epistola Principis Auraicæ ad Dominum Cardinalem.

MI DOMINE,

POstquam rescivi, Dominum Ducem Bullioneum custodiæ traditum, unde plurimum fuimus turbati, ausa sum scribere ad Regem, & accedere ad cœteras intercessiones, quæ in ipsius gratiam majestati regiæ exhibebuntur à propinquis. Novit tua Eminentia, quo gradu necessitudinis nos contingat, & quantâ commiseratione suspiremus cum illis, quæ ipsum eò redactum vident, occulta etiamnum causa istius instituti.

Obnixè rogo tuam Eminentiam, ut sentiat per hanc occasionem, favorem, quo antehac gaudebat, non processisse ex scaturigine exarescente, quin sperare debeat, eam in sese hâc demum occasione defluere. Non solus hoc beneficium feret, cùm omnes ipsius necessarii participent, & ego particulariter, quæ expectabo à tua Eminentia, intercessionem meam fuisse alicujus ponderis, adeo ut pergas me devincire in causâ tanti momenti, & tantum beneficium cumulet reliqua à tua Eminentia profecta, quem admodum pro tua incolumitate Deo supplicabo, futura utique in perpetuum, &c.

CA-

CAPUT LVII.

Responsum Domini Cardinalis ad viduam Bullioneam.

MEA DOMINA,

QUousque Dominum filium tuum credidi memorem gratiarum, quas Rex ipsi fecit, adeoque plenum studii & fidelitatis erga emolumentum regis, nihil omninò omisi pro virili me ipsi præbere utilē, & procurare quævis compendia apud majestatem Christianissimam: Cum autem sese nunc indignum reddiderit novâ illâ infidelitate, quam commisit adversus Regem & adversus Rempublicam, eo ipso tempore, quo oblatam habebat occasionem præterita abolendi, in utriusque commodum, Tu ipsa, quod certum habeo, mihi iniquior fores, nisi contribuerem, quicquid officium requirit, ad pernoscenda sinistra ipsius consilia, cum serie, quæ fuit concinnata.

In particulari, mea Domina, invenies me semper plenum desiderii, quo tibi testari cupio re ipsa, quanti tuam personam, & sinceritatem faciam, secundū quam sum, &c.

CAPUT LVIII.

Responsum Domini Cardinalis ad Ducem Bullioneam.

MEA DOMINA,

QUicquid respondere licet ad literas, quas voluisti ad me dare de causa Domini mariti tui, huc evadit, ut innocens eorum, quæ ipsi impinguntur, id quod testaris te credere, in eo loco & conditione, ubi nunc degit, regem edoceat, qui nimis religiosus est cultor Justitiæ, quin integram ipsi præstet.

Quemadmodum pro virili ipsius commodis inservivi, quousq; consilia ipsius bona credidi, tu ipsa minoris me faceres, nisi præstarem nunc ea, ad quæ nova infidelitas ab ipso commissa, me adigit, cùm error ille mihi alium sermonem non permittat. Excusabis, mea Domina, usum istius nuncupationis, qui tamen nihil impediet, quin per æquas occasiones oblatas certa prodam testimonia, quòd sim, &c.

CAPUT LIX.

Responsum Domini Chavinii ad Dominam viduam Bullioneam.

Mea Domina,

Ægritudo animi, quam suscepisti ex casu sinistro, quẽ Dominus filius tuus sibi conciliavit, adeò justa est, adeo digna es commiseratione, ut nemo sit, qui optare desinat remedium leniendi illam ægritudinem. Equidem nimis me beatum existimem, si liceret quicquam contribuere ad solatium, ut sic demonstrẽ, quomodò sim reverà &c.

CAPUT LX.

Responsum Domini Chavinii ad Ducem Bullioneam.

Mea Domina,

Tot causæ tibi extant mœroris, ob conditionem, in quâ versatur tuus maritus, ut sola consideratio tuæ virtutis me induceret, ad causam ipsius suscipiendam, tam etsi nullâ aliâ ratione permoverer & invitarer. Sed tricæ, qui-

quibus semetipsum impedivit, resecant ferè omnia media illis omnibus, qui te colunt, quicquam conferendi ad tuam consolationem.

Equidem, Mea Domina, contribuam omnia quæ facultates meæ ferent, ut tibi demonstrem, me revera esse,

Mea Domina, &c.

CAPUT LXI.

Responsum Domini Noyerii ad Dominam viduam Bullioneam.

Mea Domina,

Cum gnara sis, quantoperè semper coluerim Dominum Ducem Bullioneum, nulla dubitabis, me gravissimè ferre sinistrum casum, in quem ipsum video præcipitatum, & quidem ejus conditionis, ut clientibus constringantur manus, ne in ipsius compendium quicquam suscipere queant.

Quamprimum fuerit in eo loco, in quem majestas regia eum deducendum decrevit, sperabo, ipsum notitiam causæ illius daturum, quæ Regem permoveat, ad considerationem suæ personæ, adeò ut mihi via aperiatur, quam desidero, quò ipsi testatum faciam per officia, quæ Regi debeo, me esse & ipsi, & tibi

Mea Domina, &c.

CAPUT LXII.

Responsum Domini Noyerii ad Dominam Ducem Bullioneam.

Mea Domina.

Quantò majore studio ferebar ad cōpendia Dn. Ducis Bullio-

Bullionei, eò majori mœrore percutior, ex casu sinistro, in quem incidit: eò vehementius autem commoveor, quòd plura ad me permanaverint, quàm vulgus novit, quantâ difficultate causa istiusmodi laboret, adeò ut ne sermones quidem de eâ cædere liceat, nisi per vota, quæ suscipio, ut in locum destinatum deductus, ipsus nobis opem ferendam præbeat, si doceat Regem de crimine malevolorum, & suâ innocentiâ.

Præstò habet ea media, nec dubites, Mea Domina, modò hanc viam insistat, optimam utique omnium ad incolumitatem; eò quòd Rex de omnibus momentis plenè edoctus non facilè patietur sibi verum subduci, ne quid ad errorem priorem accedat, id quod metuit maximè.

MEA DOMINA, &c.

CAPUT LXIII.

Deductio causæ, pro Domino Duce Bullioneo instituta.

QUoniam Regi placuit promittere *Domino Duci* Bullioneo, definita controversiâ de Principatu Sedani & Raucurtii, datum iri declarationem ad Curiam Parisiensem, ut ipsius personæ & descendentibus asserantur iidem honores, prærogativæ & ordines, quibus ipse & prædecessores fruiti sunt in hunc usque diem, tum veluti Duces Bullionii, tum veluti principes Sedani, juxta declarationes majestatis Christianissimæ, tametsi Coronæ tradat terras Sedani & Raucurtii, possessione illarum in posterum derelictâ & abdicata.

Reliquũ est, ut pateat, quò ordine sit habendus, propter Ducatum Bullionii, & Principatum Sedani, itaque lubeat Regiæ Majestati eum determinare, ut in posterum relinquatur certus & definitus, & ipsi, & familiæ.

Extra

Extra dubium utique versatur, dignitatem Ducis supremi inferre secum ex naturâ rei titulum Principis, qui inseparabiliter affixus est Dominatui supremo: adeò ut quicunque fruatur omnibus juribus supremitatis, & exerceat potentiam ac authoritatem supremam in suo statu & in suos subditos, idem reputetur Princeps.

Ex quâ ratione omnes omninò Duces, tum Germaniæ, tum Italiæ, etiam illi, qui feuda tenent, aut ab Ecclesia, aut ab Imperio, qui ultra memoriam mortalium, aut per investituram, ad determinatum tempus, aut in perpetuum, per acquisitionem, aut alio modo, gaudent juribus supremitatis, in quorum familia residet supremitas, quales sunt Duces Sabaudiæ, Lotharingiæ, Mantuæ, omnes adeo Duces & Principes, qui tenent supremitatem & eandem dignitatem fruuntur insuper paribus juribus, sine contradictione reputantur Principes, titulo & ordine Principum ipsis competente. Ea propter Domini principes Regii sanguinis nuncupantur Principes, quod per Galliam soli sint capaces Principatus & Supremitatis, adeoque successionis Regiæ, quæ sanè eminentissima est supremitas in Orbe Christiano.

Cùm igitur Dux Bullioneus istius sit conditionis, & Ducatus ille paris dignitatis, talis habitus à Regibus nostris & ab Imperatoribus, tum etiam ab aliis Regibus & Principibus, vel propter Principatum Sedani, ex regula ista infallibili, ut quicunque audiat Dux supremus, aut prognatus ex familia suprema, idem perinde sit Princeps, existimat ille, sese firmo inniti fundamento, non tantum ut postulet illum titulum, sed etiam ordinem Principis; titulo etiam non controverso, exinde ordinem, veluti illustriorem notam Principatus, ex ratii & functionis illius, sibi conservandum esse, cùm hoc ex illo pendeat.

Hoc jure sic constituto, reliquum est, ut ex usu demonstretur, Duces Bullioneos, pro more cœterorum Principum supremorum, & eorum, qui natales referunt ad familias supremas, esse in possessione publica Ordinis Principalis, eos tenuisse & asseruisse cum cœteris Principibus, conservatos & assertos fuisse in eo ordine, cujus rei aliquot exempla, ad decisionem controversiæ ventura, producemus.

 Hi-

Historia annotat, inter Principes, qui comitabantur Philippum Ducem Burgundiæ, & interfuerunt transactioni Atrebatensi, anno 1435. recenseri Ducem Bullionii, hoc ordine, Dux Geldriæ, Dux Bullionii, Johannes Clivensis, primogenitus Ducis Clivensis, Comes Validimontii, secundo genitus Ducis Lotharingici, Carolus Burgundus Comes Nivernii, Ludovicus Comes Sancti Pauli, Johannes Burgundus Comes Stamparum, Johannes Luxemburgicus Comes Lignii, Episcopus Cameracensis & Leodiensis.

In Comitiis Imperialibus, quæ habita fuêre Ratisbonæ anno 1471. tempore Friderici III. Imperatoris, Dux Bullioneus & Princeps Sedani, qui tum erant, ordinem & sessionem tenuêre cum Ducibus Lotharingiæ, Sabaudiæ, veluti paris dignitatis, & cum reliquis omnibus Ducibus supremis, & Principibus liberis, dependentibus ab Imperio, & ad titulum feudi aut protectionis, id quod patet in collectaneis legum & Constitutionum Imperialium, quæ dedicatæ fuerunt Imperatori Matthiæ.

Rex Carolus VIII. suscepit per transactionem anni 1486 in suam protectionem Rupertum Marchiæ, Ducem Bullionii & Dominum Sedani, cum filio & omnibus ipsorum locis ac domiciliis adversus Ducem Austriæ & alios, qui ipsis bellum veniebant inferre, aut damnum aliquod, ob officia Galliæ reddita, ubi ipsis promisit opem, suppetias & favorem, tanquam Dynastis sui sanguinis & progeniei, ut nec transactionem, nec pactum ullum cum Duce Austriæ aliisque esset facturus, quin eos comprehenderet.

In executione cujus transactionis anno 1493. idem Dux Bullioneus comprehensus fuit in transactione pacis Sylvanectensis; inter Regem Carolum VIII. ex unâ, & Maximilianum I. Regem Romanorum; postea Imperatorem, & Philippum Archiducem Austriæ, ex altera parte; ex cujus serie per transactionem particularem, anno 1496. die 26. Dec. inter illos Archiduces & eundem ducem Bullioneum intercessit inter cætera jubebatur, ut Bullioneum, quod fervente bello erat captũ, per executionis tenorẽ redderetur.

Anno 1497. ex virtute istius protectionis idem Rex præstitit sese arbitrum; ut litem componeret, inter Ducem Bullioneum, tanquam Dominum Sedani, & Renatum Ducem Lotha-

Lotharingiæ ortam cui bellum inferebat ob aliquot Dynastias, prætet fas & æquum detentas, misso in eum solum finem Baudricurtio, Mareschalco Galliæ; qui post pluria acta hostilitatis pacem inter ipsos composuit, per quam transactionem, ex illorum consensu, & in gratiam Regis conventum fuit, ut Dominus Sedani, propinquus Ducis Juliacensis, neque ipsi, neque Archiducibus Austriæ inserviret, suâ personâ aut Sedano, adversus Ducem Lotharingiæ.

In transactione initâ Cameraci, decimo Decembris, anno 1508. inter Regem Ludovicum XII. & Carolum Ducem Geldriæ, Imperatorem Maximilianum I. & Carolum Archiducem Austriæ, Dominus Sedani comprehenditur inter socios & fœderatos Coronæ Gallicanæ. Et in Londinensi, quæ incidit in 7. Augusti, anno 1514. inter eundem Regem Ludovicum XII. & Henricum VII. Regem Angliæ, nominatur cum Ducibus Sabaudiæ & Lotharingiæ, Geldriæ, Republica Venetorum, Dynastiâ Florentiæ, Marchionibus Mantuæ, Monferrati, & Salussarum, quemadmodum & in illa Noviodunensi, 13. Augusti, anno 1516. inter Regem Franciscum I. & Carolum Regem Hispaniæ, postmodum Imperatorem; tum in illa, quæ sanciebat ligam offensivam & defensivam, cum Henrico VIII. Rege Angliæ, anno 1527. conventum fuit, ut procuraretur bellum ex parte Regis Navarræi, Ducis Geldriæ, & Dynastæ Sedanensis, qui terras Imperatoris invaderent suo quisque loco.

In transactione Castello Cameracensi Rex Henricus II. & Philippus II. Rex Hispaniæ, anno 1559. comprehendunt Dynastam Sedanensem cum Ducibus Lothatingiæ, Sabaudiæ & Mantuæ, aliisque sociis Coronæ Gallicanæ, quemadmodum, & in illa Vervinianâ, anno 1598.

Præter transactiones istas publicas patent etiam particulares, tum societatis tum protectionis inter Reges & duces Bullionii & Dynastas Sedanenses, unde in diversis titulis, illos nuncupant socios suos & confœderatos.

Anno 1518. die 27. Aprilis Dynasta Sedanensis, qui rerum tum potiebatur, & Episcopus Leodinensis, ipsius frater, tum sancivêre pacta quædam societatis & Confœdera-

dera-

derationis ad fanum Ivronis, pro emolumento suo & suarum provinciarum cum Carolo Austriaco, Rege Hispaniæ, propter Belgium, ad quæ pacta accessère tunc status Leodienses. Illa pacta attraxêre alia, sancita Bruxellis, die 7. Decembris, anno 1519. ratihabita Saragossæ, à Rege Hispaniæ, die 22. Januarii secuto.

Cùm autem Rex impegisset in illa pacta, inhians jurib⁹ Supremitatis Bullioneæ, in præjudiciū sententiæ ultimæ & sine appellatione datæ per Pares Ducat⁹ isti⁹, qui ab omni ævo nullum Regē, neminē in superiorem agnoscunt, præter suum Ducem, id quod adnotavit Bellæus in historiâ illius temporis, Dux igitur Bullioneus ut vindicaret hanc injuriam, deserit illius societatem, & transit ad illam Galliæ, quemadmodum & Rex Franciscus I. eum in suum suscepit patrocinium, per transactionem anni 1520. qua promittit ipsi opitulari, ipsum defendere adversus quosvis & contra omnes, etiam contra Imperatorem, qui ad instigationem Regis cepit facere bellum in agro Luxemburgico, quod tamen postmodum incendium corripuit Galliam, quemadmodum videre est in historia.

Cùm defunctus Dux Bullioneus adipisceretur Ducatum Bullioneum & Dynastiam Sedanensem, acquisitis sibi omnibus juribus familiæ Sedanensis, apud omnes omninò, qui aliquid juris & nominis ibi habere poterant, Rex Henricus IV. ipsi patrocinium prorogavit, & per seriem illius comprehensum voluit in transactione Vervinianâ inter socios Coronæ; agnovit etiam ipsum diversis titulis & tabulis publicis Ducem & principem supremum, quemadmodum Reges prædecessores fecerant erga Duces illius prædecessores. Etiam in transactione anni 1606. renovavit illud patrocinium, quod postmodum confirmatum voluit Rex Ludovicus XIII. anno 1616. & 1641 quod patrocinium nullam prorsus infert subjectionem aut dependentiam, præter honorem & reverentiam, uti principes minores, & imprimis patrocinio gaudentes, debent majoribus, & principaliter Dominus Bullioneus Regi.

Quamvis autem Dominus Dux Bullioneus non sit prognatus ex iis, qui possedere hos principatus supremos & Dyna-

Dynaſtias ante ipſum, quæ dominia tranſierunt per diverſas familias, nempe domum Arduennæ, Boloniæ & Marchiæ, & tandem inciderunt in ipſius domum per acquiſitionem, quam defunctus ejus parens obtinuit titulo legitimo; id verò nihil impedit, quin illæ dignitates ſupremæ, quæ ad ipſum ſunt tranſmiſſæ per ſucceſſionem, ipſi competant, cum omnibus ſuis prærogativis, jure natalium ab authoribus. Supremitas enim metienda eſt ex ſupremo dominio, in quo reſidet dignitas, & per idem communicatur perſonæ Domini, qui illud poſſidet, cùm nihil neceſſe ſit ex domo ſupremâ prodiiſſe ſupremum, adeoque ſatis ſit, ipſum poſſidere dominium ſupremum.

Quapropter videtur abunde comprobatum, Duces Bullioneos ſemper tenuiſſe ordinem principum, tales fuiſſe agnitos & per Imperatores, & per Reges, aliosque principes ſupremos, qui ipſis hunc ordinem dedere cum omnibus reliquis principibus, cùm paris eſſent dignitatis ſecum, vel cum Ducibus Sabaudiæ, Lotharingiæ & Mantuæ, qui capita conſtituunt familiarum illuſtrium, unde prodiere Duces Guiſiæ, Nemurſii & Niverſii, ad quorum exempla Dux Bullioneus poſtulat eaſdem prærogativas & proedrias, quibus illi gaudent, ex cenſu principum Exterorum.

Ut autem res luce meridiana fiat clarior, dici præterea poteſt, Duces Bullioneos eſſe itidem in poſſeſſione iſtius Ordinis per Galliam, æquè ac in aliis Statibus & provinciis Exteris: ſi verò aliquoties non ſunt fruiti eo, propter tumultus, aut impubertatem ſuam, aut alia impedimenta legitima & neceſſaria, conſervarunt utique id jus & eam facultatem.

Id ipſum poteſt colligi ex declarationibus Regum, Caroli IX. anno 1572. Henrici IV. anno 1607. Ludovici XIII. anno 1612. quæ ſanè conſirmatæ fuerunt per tranſactiones de protectione Sedani inſtitutas anno 1616 & 1641 per quas Reges promittunt ipſis conſervare ordinem & proedriam, Ducatui competentem, & à Rege Henrico II.

ipſis

ipsis datam, quapropter habent sine ulla controversia titulum Principis Exteri, quoniam & Ducatus est situs extra Regni limitem, ideoque consequitur necessariò, ut eundē obtineat ordinem.

Animadvertendum itaque est, Duces & Principes supremos etiam secundogenitos ipsorum, insistere exemplis, ut teneantur ordinem suorum Ducatuum & Principatuum, aut domorū supremarū, ex qvib⁹ sunt prognati; certum nihilominus manet, eum honorem dependere ex voluntate & benevolentiâ Principum qui illum in suis statibus concedunt pro arbitrio, & conferunt iis, quos tales agnoscunt.

Ibi verò Reges nostri exhibuêre sese facillimos erga Principes Exteros, socios suos & Amicos, tum supremos, tum ex familiis supremis ortos, quibus dedêre ordinem principum, secundum dignitatem Natalium, quotiescunque in Aulis & comitatu regio, sive ad aliquod tempus duntaxat, sive in perpetuum conspicerentur: cujus rei exempla adeò nota sunt & communia, particulariter autem in gratiam eorum, qui literas obtinuere Naturalitatis seu Insitionis, etiam matrimonia contraxerunt in regno, incolatumque constituere.

Cùm Dux Albaniæ, Princeps Scotiæ domicilium fixit in Gallia, ordinem tenuit Principis exteri, duxitque Annam Turrensem, Comitem Arverniæ & Boloniæ, sororem maximam Magdalenæ Turrensis, quæ & Dux erat Urbini, & mater reginæ Catharinæ Mediceæ,

Sic Claudius I. Dux Guisiæ, utpote Princeps Lotharingiæ, duxit anno 1513 Antoniam Barboniam; Et Philippus Nemursius, utpote Princeps domus Sabaudicæ, duxit anno 1528. Carolam Aurelianensem; & Ludovicus Gonsala, filius Friderici I. Ducis Mantuani, utpote Princeps domus Mantuanæ, duxit Henricam Clivensem, Comitem Niversii, anno 1565. Qui Principes utique originem dedêre tribus familiis principalibus, & obtinent hac tempestate ordinem in hoc regno Principum Exterorum.

Ad horum exemplum Rex Henricus II. quamprimum est rerum potitus anno 1547. dedit Duci Bullioneo, qui tum

tum imperitabat, ordinem Ducatui illi competentem, qui sanè principalis sit oportet. In eo enim duntaxat consistunt prærogativæ, dignitates & proedriæ, competentes illi Ducatui, quas juxta declarationem Regis Henrici II. Reges successores usque ad hæc tempora promisere conservandas. Neque verò id in aliam partem cum ratione potest rapi.

Cùm igitur tunc temporis is fuerit usus practicus per Galliam, & ordo dignitatibus in regno conservatus, ut qui Dux audiret, perinde Princeps nuncuparetur, eò quòd major dignitas Ducali non esset, nec quisquam alius, præter principes sanguinis regii & principes ex familiis Supremis Exterorum prognatos, Ducis nomine designaretur; hinc ad eundem titulum Duces Bullionei, & omnes ipsorum liberi nunquam non honorem tulêre à Regibus & titulum Cognatorum; conjuges etiam, & omnes omninò filiæ, cognatarum, adeo ut sedem quælibet haberet apud Reginam, curru pensili frequentaret aulam Luparæ; quam possessionem produxerunt ad hunc usque diem, cùm id honoris nihil magis controvertatur, quam titulus Principis.

Quoniam autem videtur esse restringendus ordo ipsorum ad aliquam differentiam quoad alios Duces, oportet ut demonstremus, eos non versari in pari dignitate; magnum adeò discrimen esse inter hos & illos.

Per imperium, ubi ordo dignitatum religiosè custoditur, Duces obtinent ordinem Principum, post eos veniunt Principes, ducali dignitate vacui; deinde sequuntur Comites iidemque principes, & tandem Comites, simplicis illius dignitatis. Idem ordo servabatur antiquitus per Galliam, & observati potest in ordine & sessione Equitum, qui Spiritui Sancto militant, quorum statuta, articulo VII. postulant, ut post principes sanguinis Regii procedant principes prognati ex familiis supremis, scilicet Ducalibus; exinde principes, Ducali dignitate non fulgidi, deinceps Duces & Nobiles.

Unde colligi potest differentia, quæ patet inter priscos Duces, prognatos ex familiis supremis, sc. Duces Guisiæ, Nemur-

Nemursii & Neversii & Bullionii, qui præterea hanc habet prærogativam, ut ipsus sit supremus; & inter Duces, qui non sunt principes, & postmodum fuêre creati, ex quibus *D*ux Momorantii primus numeratur, cujus *D*ucatus erigebatur anno 1551. ab Henrico II. Rege; & cœteri deinceps abs Rege Carolo IX. & ipsius successoribus, quibus placuit multiplicare gemmina feudalia *D*ucatum usque ad numerum, quem hodie habemus.

Novi igitur *D*ucatus isti fuerint tantummodo dignitates honorariæ, à benevolentiâ Regum profectæ, & terris feudalibus attributæ, de quibus homagium præstant, ut fruantur nomine duntaxat & honorario titulo *D*ucis, id quod ratificationes Curiarum Parlamentarium pleno ore loquuntur, & perinde longè diversæ à *D*ucatu Bullioneo, cujus dignitas est suprema, quæ utiq; infert secũ qualitatẽ Principis, adeò ut *D*ominus Bullioneus semper præcedere debeat reliquos *D*uces, sine controversia, cùm *D*ucatum possideat longè antiquissimum quoad ipsos.

Illæ tamen nunquam poterunt postulare titulum & qualitatem Principis, sicut ille, cum dynastiam possideant neu tiquam supremam, quæ sola confert istanc qualitatem & proedriam, quemadmodum superius demonstravimus. Imò illæ dignitates, sicuti & Paritates purèsunt precariæ, & recidivæ ad Coronam, tanquam feuda ab eâdem dependentia, deficientibus hæredibus masculis, juxta consuetudinem regni, quam Scitum Caroli IX. anno 1566. confirmavit. Unde is per declarationem ejusdem anni in eum finem constituit, ut Ministri Coronæ præcedant *D*uces nuperæ creationis.

Sic anno 1572. cum *D*ux Ucetiensis præsumeret *D*ucem Bullioneum præcedere, eò quòd & *D*ux esset & Par simul, idem Rex conservavit proedriam, *D*uci Bullioneo competentem, tanquam antiquioris dignitatis, nullâ habitâ ratione prærogativæ ex Paritate quæsitæ; quæ utiq; dignitas distincta & differens ab illâ *D*ucali, ordinem tantummodo largitur in loco exercitii & functionis, quæ est conspicua in Parlamento frequenti, non verò alibi, adeò ut nullum pondus hîc inveniret.

Sic anno 1566 Lud. Gonsala, Princeps Mantuæ, duxerat

*D*ucem

Ducem Niversianam, adeò ut propter conjugem evaserit Dux & Par Galliæ; ibi Dux Momorātij, qui creat⁹ fuerat Dux & Par anno 1551. intercessit ejus receptioni apud Parlamentum, quoad ea quæ dignitatem Paritatis spectant, cùm argueret, eandē extinctam fuisse cū masculis deficientibus; hinc ex qualitate Paris Gallicani postulavit sibi proedriam in cæteris actibus Paritatis, Ducali dignitate intacta, eò quod Ducatus Niversianus esset antiquior, erectus utique anno 1538.

Lite pendente concurrebant in dignitate Paritatis, sed antiquitas Ducatus, de quâ nemo ambigebat, Duci Niversiano semper dabat priorem locum, quod Dux antiquior audiret in omnibus omninò ceremoniis, ubi Duces ordinem suum tenent, propter Ducatus suos.

Anno 1597. Dux Aumaliæ, Princeps Lotharingiæ postulabat ex nomine Ducis & Paris proedriam adversus eūdem hunc Ducem Niversianum, tametsi antiquior esset Dux præ illo, cùm Ducatus Aumaliæ fuerit sublimatus anno 1547. diceretque adversarium non suo, sed cōjugis nomine Ducem esse, quæ dignitatem illam non potuerit transferre, cùm ipsius natus esset Dux; additò etiam splendore suæ familiæ.

Statuit autem Curia per sententiam die 5. Septembris eodem anno, nullâ habitâ ratione natalium illustriorū, intactâ penitus prærogativâ & jure Paritatis, Ut Dux Niversianus, tanquam Dux Niversij, præcederet in omnibus locis regni, Ducem Aumaliæ, tanquam Ducem Aumaliæ.

Sic denique Dux Luxemburgicus, idem Dux & Par Galliæ, postulabat proedriam præ Duce Espernonio, tum apud Ordinem Equestrem Spiritus Sancti, tum in aliis omnibus locis, actibus, consultationibus & Conventibus, ubi Duces obtinent ordinem Ducalem, tanquam Dux ipso antiquior, cùm Ducatum possideret, erectum anno 1676. ille autem Espernonij cepisset anno 1581. intactâ Paritate, quòd Dux Espernonius præstitisset prior sacramentum Paritatis.

Cùm autem adminiculum quæreret in eo, quòd rex

Henricus III. locum ipsi fecisset ante Duces & Pares, antiquioris creationis, præter Principes, *Dux* Luxemburgicus itidem confugit ad nomen Principis, veluti prognatus ex familiâ supremâ, adeò ut differentiam constitueret inter hæc tria nomina, *Principis*, Ducis, & Paris.

Istæ verò differentiæ inter Principes & Duces ingruebant solummodò propter dignitatem suorum *Ducatuum* & Paritatum, tum propter ordinem & proedriam, quam inde deducebant; neque tamẽ momẽti sunt, nisi in loco usus & exercitij, cum sint munia planè distincta, nec dignitatis, nec Natalium, quapropter *Duces* Niversij Aumaliæ & Luxemburgi postulabant sibi nomen principum, quod prognati essent ex familiis Supremis.

Idem licet animadvertere in illa contraversiâ, quæ mota fuit anno 1576. inter *Ducem* Bullioneum & *Ducem* Ucetiensem, qui quod *Dux* & Par esset Galliæ, conabatur priores sibi vendicare ex geminatâ dignitate, *Dux* autem Bullioneus *Paritate* non fulgeret: Ibi rex *Carolus* IX. sancivit per sentẽtiam, 4. die Augusti latam, eodem anno, Quoniam rex defunctus Henricus II. parens suus dilectus, superstes declarâsset, voluissetque defunctum Ducem Bullioneum, parentem illius, qui tum rerum potiebatur, tenere locum & ordinem Ducis in suo regno, tametsi Ducatus ipsius non esset situs intra limitem regni, quo etiam superstes fruitus esset, & post ipsum filius deinceps, in omnibus Actibus & Conventibus in quibus ordines Ducum custodiuntur & observantur, præcessurum ipsum tanquam antiquiorem, præ Duce Ucetiensi; ubi verò locorum & Conventuum Pares Galliæ ordinem tenent & consident, veluti in *Parlamento*, *Ducem* Ucetiensem, munere *Paritatis* præcessurum præ Duce Bullioneo.

Quoniam autem controvertebatur de ordine dato, propter Ducatum, quem jure supremo tenebat extra regni limitẽ, ubi *Dux* Bullioneus nõ tenebatur agnoscere Curiam Parlamenti, ad quam Dux Ucetiensis conabatur deducere litem, quemadmodum fieri solet, ubi igitur de ordine *Ducatuum* feudalium, quos reges nostri creaverint,

verint,& quorum tituli sublimati comprobantur à Curiâ illâ, Rex eorum cognitionem sibi reservat & suæ personæ, ut ex sententiâ principum regiorum, cæterorum principum, Ducum & principalium Ministrorum, qui Coronæ præsunt, pronunciat & definit, uti hic proximè factum fuit.

Verumenim verò illa sanctio tantummodò attingebat Pariatem quam Dux Bullioneus neutiquam carpebat, utpote rem alienam, unde rex non cogitavit ullum detrimentum adferre dignitati natalium, ex quâ audiebat Princeps ipsius cum successoribus eo nomine noti, quod nunquam non exercuerint jura supremi Dominij per universum suum Ducatum, & alias dynastias istius generis.

Id verò reges Henricus IV. & Ludovicus XIII. ipsis dilucidè explicaverunt quando declarare voluerunt sese velle & intelligere conservationem Ducatus Bullionei, qui relinquatur Duci Bullioneo & successorib⁹ ipsius, cū prærogativis, præeminentiis, dignitatibus & proedrijs, competentibus illi Ducatui, & quæ ipsi acquisitæ sint per Declarationes Henrici II. & Caroli IX. Sic enim non solùm comprehenditur ordo Ducis, in Galliâ datus prædecessoribus ipsius adeòque ipsimet, sed etiam dignitatem & prærogativam natalium, tanquam Principis Supremi, propter Ducatum Bullioneum & Principatum Sedanensem, propter quem ultra ordinem Ducis, id quod superius fuit adnotatum, reges hucusque dedêre titulum & nomen Cognatorum omnibus filiis Principalibus, omnibus adeoque filiabus Principalibus nomen Cognatarum, præter sedile apud reginam, quæ curru pensili inveherentur Luparæ aulam, tanquam soboles Principum Supremorum, quemadmodum id fas est liberis cæterorum Principum, qui ex familiis Supremis prodiere, non verò ex Ducibus simpliciter sic dictis; quorum liberi, uti notum est in vulgus, eo honore non fruuntur, ob dispares natales.

Quemadmodum verò Principes prognati ex familijs supræmis, ut per Galliam ordinem Ducis aut Paris obtineant, non minus ideò sunt principes, cùm eam dignitatem trahant à natalium splendore; Ita Dux

Bullioneus, quod ad morem cæterorum, obtineat suum ordinem Ducis per regnum Galliæ, nihil minus fuerit Princeps cùm ille titulus vindicetur à Natalibus, & diversa hæc nomina ac tituli honoris queant in eandem personam congruere; sine alterutrius detrimento, tametsi diversos effectus ferant, & diversas prærogativas atque proedrias, secundum loca exercitij & functionis singularis.

Obijcitur, defunctum Dominum Bullioneum, primū Galliæ Mareschalcum, non exercuisse eum ordinem, quem impræsentiarum efflagitat filius ipsius; ubi responsum est in proclivi. Cùm defunctus Dominus Bullioneus acquireret jura Domus Sedanensis, tum à defuncto Domino Monpenserio, anno 1594. tum à defuncto Comite Maulevreo, anno 1601. conventum fuit per transactionem, cum illo Comite Maulevreo perfecta, ut conjunctim ferrent nomen Ducum Bullioneorum; Maulevreus etiam ad dies vitæ obtineret ordinem & proedriam, competentem Ducatui Bullioneo.

Hinc factum, ut ad mortem usque illius, quæ incidit in finem anni 1622: Defunctus Dominus Bullioneus nunquam quæsiverit ordinem illum in actibus, solennibus & Conventibus, qui postmodum obtigêre; neque etiam ad Ordinum aperturam, anno 1616. ubi interfuit, tanquam primus Galliæ Mareschalcus, per absentiam Connestabilis, quemadmodum fecerat prius in solennibus anni 1594. ut auscultaret querelas reginæ viduæ, quam Henricus III. reliquerat moriens; cùm ex illis causis non posset frui præeminentijs, dignitatibus, & proedrijs, suo Ducatui competentibus.

Ut autem illæ conservarentur, & ipsi & successoribus reges defuncti Henricus IV. & Ludovic⁹ XIII. anno 1594. & 1616. dederunt declarationes ad id necessarias, ut intertracta fruitio jurium ipsi neutiquam præjudicaret, aut successoribus, adeò ut ab illo tempore semper delituerit Sedani, Galliam non ulterius calcaverit, & diem suum extremum clauserit non diu post Comitem Maulevreum

levreum, incunte nempe anno 1623. sic impedimentum illud viguit usque ad mortem ipsius legitimum utique.

Neque verò ipsi imputari poterit, ex rationibus superius adductis, quasi iura sua neglexerit, cùm dignitate & proedriâ, *Ducatui* suo competentia, quæ tamen rex defunctus per confirmationes transactionum de patrocinio Sedani anno 1616. & 1641. initarum, promitttit ipsi conservare. Unde Dominus *Dux* Bullioneus, filius ipsius credit sese ea justè quærere, cùm nunc occasio rei gerendæ fulgeat, ut iura sua exponat & illustret, in quibus prædecessores, tametsi ea neglexisse arguantur, quod utique non fecère, nihil potuerunt præjudicare, quod per impubertatem permanserit in possessione eorum, hucusque, per declarationes superiores, in quibus ipse suum jus sibi conservatum videt.

Quamobrem cùm per rationes & exempla superius deducta compertum maneat, *Duces* Bullioneos, tanquam supremos propter *Ducatū* Bullioneum, & Principatum Sedanensem, haberi pro principibus Exteris, qui etiam agniti fuerint tales à nostris regibus, qui in more habuère eos nuncupare suos Socios & Confæderatos, tum Principes & *Dominos* supremos Sedani, quibus etiam promiserint conservare eum ordinem & proedriam, *Ducatui* illi competentem, ipsi adeò Imperatores, & alij principes Supremi itidem dederint in Comitijs Imperialibus & alijs locis ordinem Principum, tum cum principibus supremis tum cum ducibus Sabaudiæ, Lotharingiæ & Mantuæ, tum cum ijs, qui prognati sunt ex familiis Supremis.

Hinc consequitur ex æquâ interpretatione declarationum, quæ subinde in eum finem fuère datæ à regib' successoribus regis Henrici, II. *Dominum* Bullioneum, qui possidet easdem dignitates supremas, quas prædecessores ipsius, *Duces* Bullionij, & *Principes* Sedani possederunt, asserendum & conservandum esse in eodem titulo & ordine *Principis*, quem illi obtinuerunt, in omnibus etiam prærogativis, dignitatibus & proedrijs,

quibus fruuntur cæteri principes Exteri per Galliam.

Id verò humillimè ipse supplicat rrgi & reginæ Gubernanti, matri ipsius, sibi concedi, audetque tantum sibi promittere ab æquitate & benevolentia illarum Majestatum eò magis quod lite, quâ de agitur, definitâ. ipse Coronæ reddat dua suprema dominia & insigne munimentum, quorum ratione evadat vasallus & subditus, propter terras, quas vicissim in permutationem possit recipere, modo gaudeat, dum satisfacit desiderio & voluntati illarum Majestatum, simplici titulo & ordine honoris, qui ipsi & familiæ ex antiqua dignitate relinquatur.

CAPUT LXIV.

Epistola regis ad Parlamentum, de machinatione factiosa Domini Ducis Bullionei, Sanmarci & aliorum.

Dilecti nostri & fideles,

COmmutatio insignis & manifesta quam prodidit ab anno institutum Sanmarci, primi nostri stabularij, induxit nos, ad primum sensum mali serpentis, invigilare actionibus ipsius & animadvertere sermones, donec penetraremus ad intima & aperiremus causas: in quẽ finem constituimus ipsum permittere sibi, & nobiscum sermocinari liberius quam unquam.

Eo modo intelleximus, ipsum agere pro genio suo, qui summa cum voluptate amabat exinanire quoscunque successus prosperiores, quos obtinebamus, exaggerare sequiores, & spargere nova, quæ rebus nostris adferebant detrimentum.

Intelleximus, ex principalioribus institutis hoc ipsi summum, ut traduceret actiones Cognati nostri, Cardinalis,

nalis, Ducis Richelij, tametsi illius consilia & officia semper comites habuerint benedictiones & successus, audacter autem deprædicaret actiones Comitis Olivaresii, tametsi is semper adverso & infelici ageret successu.

Intelleximus, ipsum favere omnibus illis, qui benevolentiâ nostrâ exciderant, adversari omnibus, fidelem operam navantibus.

Carpebat intempestivè & continuè, etiam utilissima quæque, in emolumentum reipublicæ a nobis suscepta: ubi nobis verissimum maligni animi testimonium præbuit, cum Guebriantus & Mothanus promoverentur ad munus Mareschalcorum Galliæ, quos in eo honore tolerare nequibat.

Fovebat particularem collusionem cum aliquibus Religionariorum, quibus displicebat rerum præsentium usus, mediante Chavaniaco, genio illo perverso, qui innutritus erat factionibus, tum & alijs.

Sermones plerunque instituebat de rebus sacratioribus tantâ cum impietate ut facile appareret, hospitem Deum ex corde ipsius excessisse.

Genij Imprudentia, linguæ temeritas, diversi cursores hinc indedimissi, & machinationes manifestæ, quas apud exercitum nostrum peragebat, nos in suspicionem conjecere, causa reipublicæ, quam semper præ vitæ usura habuim⁹ charam adegit nos, ut personam ipsius, præter complices nonnullos assereremus.

Quamprimum hoc nostrum decretum fuit executioni datum, ex ore complurium cognovimus, Dæmonum perversitate ipsum inductum fuisse, ad partes in regno formandas, Ducem Bullioneum immissurum exteros in hoc regnum per Sedanum, charissimum fratrem nostrũ, Ducem Aurelianensem, caput fore rei gerendæ, adeoq; miserabilem hunc genium ab ipsis recessorum, nisi graviore præstaret operam, & nobis in eum finem adfuturum, ut cognatum nostrum, Cardinalem Ducem Richelium ex benevolentia nostra excuteret.

Didicimus, regem Hispaniæ præbiturum istis

partibus duodecim millia peditum, & quinque millia equitum.

Ipsi verò quadringenta millia scutatorum ad scribendas per Galliam copias; fratri nostro centum viginti millia stipendij, Duci Bullioneo & Sanmarco, primo nostro stabulario cuilibet quadraginta millia scutatorum, præterea munimenta additurum Sedano & stipendium præsidio.

Hæc notitia vicit, ut Ducem Bullioneum attineremus & oculum adeò vigilem conjicerem⁹ in actiones fratris nostri, Ducis Aurelianensis, ut noxa præmeditata inferri nequiverit. Deus enim tanta benedictione direxit nostra consilia , ut Dux Bullioneus inveniretur in fænum abditus , cùm constituisset sesè conferre Mediolanum.

Eodem tempore frater noster Dux Aurelianensis , conscientiæ stimulis actus , tum horrore consiliorum perversorum deterritus, ad nos misit Abbatem Riveriæ, qui profiteretur errorē, gratiam necessariam si posceret, nullâ mentione particularis offensæ.

Respondimus , quamvis posset hausisse nauseam nos offendendi, & tandem desinere sibi ipsi adversari , dum nobis & reipublicæ adversetur, Nos tamē nō defetiscere in usu clementiæ erga ipsum: in qua cōsideratione desideremus ab ipso integram & sinceram confessionem erroris admissi, declaratio nem particularem omnium cōplicium, & universorum consiliorum ac institutorum, quæ fuerint inita; eo casu ipsum recepturum effecta nostræ bonitatis.

Nos aciem in tendemus in ipsius actiones, & procedemus adversu s ipsum juxta reipublicæ emolumentum & necessitatem, sic tamen , ut nunquam discedamus ab ingenuitate nostrâ , cujus testimonia nunquam non suscepit.

Gravitas hujus negotij cogit nos, ut vos invitemus ad gratias Deo agendas, qui auxilio perpetuo dignatur nobis adesse , ad asserendum regnum adversus maligna consilia, quæ & intus & foris cuduntur, & prosperitatem ejus turbare conantur.

Quod

Quod reliquum est, experimenta, quæ de vestrâ fidelitate in diversis occasionibus, fecimus, nos reddunt certissimos, vos eandem, si quid accedere posset, per istos casus, ubi malitia geniorum malignorum planum facit, quantopere bona nostra consilia egeant subsidijs, geminaturos.

Certiores interim facimus vos nihil omninò fore, quod incommodum vestram, per omnia rerum momenta, non simus præstituri.

Datum ad Fontem blavium, die 6. Augusti, anno 1642.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius.

LOMENÆUS.

CAPUT XLV.

Altera reconciliatio Domini Ducis Bullionei cum rege, anno 1642.

DOMINE,

POstquam horis matutinis hoc ipso die institui sermonem cum Domino Cancellario, quem ille non desijt referre ad tuam Eminentiam, ut munimentum Sedani traderem regi, ad obtinendam veniam & promisi particulatim dare conditiones, quas desiderabam, si bonitas regis mihi permittat præter effectum clementiæ aliquid optare.

Persuasi mihi, mentem meam rectissimè accessuram

ad tuam Eminentiam, cnm decreverim aliqua mutare aut minuere ex judicio tuo.

Id igitur inſtirui, tradere, ſine ullâ ſponſione, præter vitam & libertatem, quam peto, intra quintum decimū diem, quam tardiſſimè, caſtellum & urbē Sedani in manus regis, ut inſeparabiliter uniātur Coronæ iſtæ, & poſſideantur per *Maieſtatem* Chriſtianiſſimam ac deinceps per ſucceſſores ipſius, veluti propria & ipſis competentia, ad modum cæterorum locorum iſti⁹ regni quæ propria tenent.

Cenſeo etiam tradere in manus majeſtatis Chriſtianiſſimæ omne dominium utile Sedani, cum appendicibus vicinis, cùm non præſumam cum majeſtate Chriſtianiſſimâ tranſigere negotiando, ſed meipſum ſubmittā planè ipſius arbitrio & tuæ Eminentiæ; Declaro autem, ſi majeſtas Chriſtianiſſima ex benignitate extremâ mihi compenſet illa dominia utilia & redditus, quocunq; demum modo ipſi libuerit, me requieturum penitiſſimè, poſtquam errores mei nec ſpem gratuitæ, libertatis, nec continuationem benignitatis jam ſuſceptæ, mihi permittant.

Declaro præterea tuæ Eminentiæ, me nihil poſcere ratione tormentorum, globorum & aliarum iſtjuſmodi rerum ſed humillimè ſupplicare, ùt conſiderentur graviſſimæ expenſæ, quibus locus ille in eum ſtatum proceſſit, & tormentariâ re apprimè eſt inſtructus, unde ſumtus maximè crevit.

Submitto denuò me arbitrio regis & tuæ Eminentiæ, à quo vniverſa mihi vita pendebit, quemadmodum & arctè devincior confeſſus utique me ipſi debere omnia, unde & vota & conſilia ſuſcipio, ut compertum dem per omnes meas actiones, tuæ Eminentiæ, quod ſim.

DOMINE.

Tuus humillimus & obſequentiſſimus ſervus.

FRID. MAURITIUS DE LA TOUR.

Petræ Inciſæ, die 13. Septembris, anno 1642.

CAPUT

CAPUT LXVI.

Literæ aboliti criminis, Duci Bullionæo datæ, anno 1642. mense Septembri.

LUudovicus gratia Dei rex Galliæ & Navarræ, omnibus præsentibus & futuris, Salutem.

Postquam Deus nobis ex bonitate singulari favit, ut detestabilem conjurationem revelare liceret, quæ in nostrò Satu formabatur, & exordium debebat Deffiato, Domino Sāmarci, authori summo, ut nempè hostes nostri Exteri armati Irruerent, & eo modo rempublicam everterent, consultum censuimus, ut notitiam exactam consiliorum perversorum adipisceremur, & eodem tempore pænam, quam crimen tam enorme meretur, reis irrogaremus.

Hinc cognitorem constituimus charissimum nostrū & fidelem Seguetium, Cancellarium Galliæ, cum aliquot nostris Ministris, tum ex Senatu nostro, tum ex Parlamēto Gratianopolitano lectis, qui procedant Supremè ad instructionem & judicium processus Criminalis adversus Ducem Bullioneum, Deffiatum Sanmarci, & Thuanum, quos noveramus factione hac impeditos, aliosque qui complices criminis inveniantur.

Cùm igitur in executione instructionis accusati comperti sint convicti, non solùm per ea capita, quæ processus suppeditabat, sed etiam per propriam recordationē & confessionem, postqnam adacti sunt vi & vero confiteri atque agnoscere suum crimen; unde sentētia, pronūtiata fuerit adversus Deffiatum Sanmarci & Thuanum, quâ damnantur ad supplicium gladij, uti executio ejusdem diei exhibuit.

Dilata autem judicio Ducis Bullionei, post executionem illorum accusatorum, ut elicerentur documenta alicujus

cujus instituti particularis, quod maximi esset momenti, Dux Bullioneus, custodiæ datus in castellum Petræ Incisæ in agro Lugdunensi, ubi rescivit judicium adversus Deffiatum Sanmarci & Thuani, & facilè dispiceret, si causa sua in judicium pertraheretur, nullum alium sibi eventum sperandum, misit Boisium Launeum, legatum satellitij nostri, in agmine illius custodiæ, ad charissimum nostrum & fidelem, Cancellarium Galliæ ut rogatus iret in Castellum Petræ Incisæ, & desiderium colloquendi captivo expleret.

Ubi itaque in castellum illud pervenit, comitatus sex judicibus, quos legeramus, Dux præfatus Bullioneus exposuit, sese, postquam resciverit judicium adversus Deffiatum Sanmarci & Thuanum, & intellexerit, per ea capita, quæ processui sint inserta, sibi infesto, propria accedente confessione, parem condemnationem non effugiturum, si judicio sistatur; hinc per Deum immortalem supplicebat, ut differretur judicium sui processus, donec responsum nancisceretur ad illam propositionē, quam nobis esset factur⁹, nempè, quoniam munimentū Sedani occasionem dederit universo isti malo, & Galliæ esset opportunissimum, supplicare sese, ut illud susciperemus & occuparemus, gratiam verò criminis ipsi faceremus, cùm nullâ prorsus conditione nobiscum pacisci posset, domino utique suo.

Postquam id à nostro charissimo & fideli, Cancellario Galliæ indultum fuit, qui eodem tempore nos redditit certiores, consultum duximus, non despicere preces Ducis Bullionei, qui nobis eandem faciebat propositionem & offerebat munimentum illud Sedani absolutè, ut eo fruamur & nos & successores nostri reges, quemadmodum fruimur alijs locis, quæ per regnum possidemus nostrum, ad conditiones ab ipso propositas.

Qua propter ubi Dux Bullioneus nobis testatam fecit veram pænitudinem criminis, & acutum fastidium eousque neglecti officij, eodem tempore, quo suscipiebat à nobis gratiam, quod arma tulisset adversus nostrum emolumentum, & pactus esset cum Exteris hostibus nostris, executus simul propositiones, quas auscultaverat, de par-

de partibus in Statu nostro formandis, & adversus emolumentum nostrum, novâ etiam transactione cum hostibus nostris impeditus.

Tum nobis spopondit, id fore in posterum vitæ sibi institutum, quo nunquam sit recessurus, à fidelitate & obedientiâ naturali, quam nobis debeat, adeò ut posthac inseparabiliter annexus nostro emolumento. Consideravimus etiam, quanto commodo augeamur, si nobis tradatur munitissimus locus Sedani, unde eò facilius descendimus ad hunc iteratum bonitatis & misericordiæ usum erga ipsum, & gratiam errori indulgendam, rogati magnoperè à nostro cognato, principe Auraico, & nostra cognatâ, Landgravia Hassiæ.

Quamobrem notum facimus, nos ex proprio motu, gratiâ speciali, plenâ potentiâ & authoritate regiâ, per istas præsentes literas, nostrâ manu signatas, extinxisse, remisisse, & abolevisse; extinguere, remitere & abolere crimen illud, à Duce Bullioneo commissum, quod fuerit particeps & complicium numero illarum partium, quæ formabantur adversus nostrum Statum; & vinculationis in eum finem institutæ cum nostro charissimo & amantissimo fratre, Duce Aurelianensi, promissique refugij in Sedanum; præterea etiam pactorum, quæ cum rege Hispaniæ inivit, omnium denique rerum generaliter, quæ ab ipso fuerint commissæ perversè.

Cùm igitur ex serie illarum fuerit accusatus, aut accusari possit, de quibusvis temerarijs ausis & hactenus adversus nostrum emolumentum exercitis, secundum circumstantias & dependentias, in quacunque ratione & modo evenerint, quasi particulariter denumerarentur & declararentur in hisce literis, de ijs omnibus ipsum absoluimus & dispensavimus, absoluimus & dispensamus, adeò ut nunquam in eum possit ullo modo propterea inquiri, sive nunc, si in posterum, à nostris Curijs supremis, aut alijs nostris Justitiarijs & ministris.

Eâ tamen lege, ut in manus nostras tradat ante ratihabitionem authêticam harum literarum, urbem & castellum Sedani, ut eo fruamur nos & nostri successores reges, quemadmodum fruimur alijs locis, quæ possidemus

demus in nostro regno, ad eas nempe conditiones, quæ nobis fuêre propositæ à præfato Duce Bullioneo, ut ipſus nempè inviolabiliter permaneat in obſequio & fidelitate, quam nobis debet, ſine ullo unquam diſceſſu.

Præterea ex rationibus & conſiderationibus, quæ ſuperius recenſentur; extinximus & abolevimus; extinguimus & abolemus crimen, quod admiſſum fuerit ab Oſonvillano, legato ſatellitij apud Ducem Bullioneum: ante omnia imponimus ſilentium perpetuum noſtris Procuratoribus Generalibus, ſubſtitutis ipſorum præſentibus & futuris.

Continuavimus inſuper & confirmamus per haſce præſentes; continuamus & confirmamus præfatum Ducem Bullioneum, in eundem ſtatum, titulos, dignitates & qualitatem, quas tenuit & tenet in noſtro regno, & ipſi poſſunt competere, adeò ut nulla adhibeatur alteratio aut diminutio.

Hinc in mandatis damus noſtris dilectis & fidelibus, Curialibus Parlamenti Parieſienſis, alijsque Curijs noſtris, ut iſtæ literæ veniales, gratiæ & abolitionis ipſorum curâ legantur, promulgentur & in tabulas publicas referantur, adeò ut tenore illarum Dux Bullioneus fruatur plenè & pacatè, cum præfato Oſonvillano, nec ipſe aut Oſonvillanus obligentur cōparere perſonaliter in Curijs poſtquam eos ex eadem noſtrâ potentiâ & authoritate, uti ſuperius dictum, exemimus & diſpenſauimus; quemadmodum, eoſdem eximimus & diſpenſamus per iſtas præſentes, nullâ habitâ ratione quarumcunque aliarum literarum, edictorum & ſanctionum, regularum, ſententiarum, aliarumve rerum illis contrariarum in hoc caſu. Hæc enim noſtra eſt voluntas.

Ut autem res ſit firmior & in perpetuum ſtabilior, curavimus apponi noſtrum Signum ad haſce præſentes literas, noſtro jure in aliis rebus, & alieno in omnibus ſalvo.

Datum die..... menſe Septembri, anno gratiæ mille-

millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, & nostri regni tricesimo tertio.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius,

PHILIPPEAUX,

& obsignatum.......

Hæc literæ fuere confirmatæ in Parlamento, die Veneris, quinto scilicet Decembris, anno 1642. postridie ejus diei, quâ Eminentissimus Dominus Cardinalis Richelius expiravit.

Cùm Eminentissimus Cardinalis Richelij desiisset esse in constitutione signandi promissum aliquod, ad confirmandam libertatem *Domini Ducis* Bullionei, ex potestate à rege collata, sic mihi hoc onus imposuit, ut ego id præstarem, & signarem nomine Eminentiæ. Itaque promitto eidem *Duci* Bullioneo, quamprimum urbs & castellum *Sedani* fuerint tradita in manus majestatis Christianissimæ, tum datum iri quævis mandata necessaria, ut *Dux* Bullioneus exeat ex castello *Petræ Incisæ*, ut pervadat Russium, Turennam, & alia sua domicilia, quæ voluerit.

Factum Lugduni, quinto decimo die Septembris, anno 1642.

Signatum.

Cardinalis MASARINIUS.

CAPUT

CAPUT XLVII.

Potestas data legatis Galliæ, pro pace Generali, de ijs, quæ agenda sunt nomine Majestatis Christianissimæ, cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio, ut perveniatur ad conclusionem pacis illius, firmitudinemque: Lutetiæ Parisiorum, anno 1643. die 30. Septembris.

Inscriptæ erant literæ.

Nostris Charissimis principalibus Amicis, Socijs & Confæderatis, Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio.

exhibitæ die 10. Decembris, anno 1643.

CHarissimi, principales Amici, Socij & Confæderati; Mittimus in Germaniam charissimum nostrum & dilectissimum Cognatum, Henricum Aurelianensem, Ducem Longavillæ & Tutavillæ, Principem & Comitem supremum Neocastelli, Comitem Dunesiæ & Tantarvillæ, Connestabilem hæreditarium Normaniæ, Gubernatorem & legatum universalem illius provinciæ, Capitaneum centum cataphractorum perpetuorum, & Equitem utriusque Ordinis: charissimum nostrum & fidelem Claudium de Mesmes, Comitem Avausij, Commen-

mendatorem utriusque ordinis Equestris summum procuratorem fisci regij, & regni ministrum: dilectum nostrum ac fidelem, Abelem Servientum, Comitem Rupis Aubertianæ, consiliarium per omnia nostra consilia, universos tres dignitatis Plenipotentiariæ, ad agendum de pace generali conjunctim cum sociis nostris.

Quemadmodum verò desideramus, per vicissitudines negotiationis, quæ suscipienda est Monasterij Westphaliæ, vobis testari cōsilia nostra optima, Istas ad vos scribendas duximus, ex sententia reginæ Regentis, venerandissimæ nostræ Dominæ & matris, ut vobis notum faciamus quemadmodum habemus eandem propensam voluntatem, de quâ defunctus rex venerandissimus noster Domin⁹ & parens celebratur fouisse arctam societatem & unionem, quam cum provincijs vestris contraxerat, ita in mandatis dedimus ijsdem illis laudatis viris & Comitibus Avausij ac Rupis Aubertianæ, ut transeant in Hollandiam, tanquam legati nostri extra ordinem.

Illis autem curavimus expediri potestatem sufficientem, ut unà cum nostro amato & fideli, Thuileriano, Senatore in Consilio regni & legato nostro in Hollandiā, decernant, concludant & signent cum ipsis, qui potestatem à vobis tenuerint, quasvis transactiones & titulos, qui censebuntur convenire emolumento & nostro & vestro, & addendi ad impetrandam pacis illius conclusionem.

Sic disertè nostris legatis injunximus, ut vos reddant certiores nostræ benevolentiæ, & particulariter cognoscanc vestra emolumenta, ut ea inserāt negotiationi generali, eodem cum vigore, ac nostra ipsorummet; etiam illa istius Coronæ vobis aperiant, ut unà de illis deliberetis, & sic conservetur inter nos & vos utrinque sincera & perfecta fiducia ac concordia, ad pacem illam generalem tantò facilius attingendam, adeòque ad media illius firmiter fulciendæ invenienda.

Habebitis igitur integram fidem ipsis, de omnibus, quæ vobis ex nostrâ parte proponet. Precamur inde Deum, ut vos, charissimi, principales Amici, Socij & Confœderati, habeat sub sanctâ suâ & meritoriâ custodiâ.

Scriptum Lutetiæ Parisiorum, die ultimo Septembris, anno millesimo, sexcentesimo, quadragesimo tertio.

Vester bonus Amicus & Confæderatus.

Signatum. LUDOVICUS.

& inferius. LOMENÆUS.

CAPUT LXVIII.

Pacta Confæderationis & societatis inter regem Ludovicum XIV. & Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio: inita Hagæ Comitis anno 1644. Calendis Martij.

REx Christianissimus ex sententia reginæ regentis matris suæ, constituit continuare Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio idem studium & benevolentiam, quam defuncti reges Henricus Magnus & Ludovicus XIII. memoriæ beatæ, ipsis testati sunt: consideravit itaque quam necessarium esset ad bonum publicum, eandem unionem & benevolentiam, quæ hactenus viguit inter Galliam & provincias illas Unitas, dum bellum gerebatur, in posterum conservare, & arctius firmare per occasionem transactionis, quæ Monasterij Westphaliæ suscipietur, ad promotionem & certitudinem illorum pactorum, & ut hostis communis, abjecta spe unquam separandi causam Galliæ ab illa Provinciarum Unitarum, potius consentiat ad aliquam compositionem certam & æquam, quæ valeat constabilire quietem solidam in Orbe Christiano, & principaliter in Galliâ & provinciis illis unitis.

Sic voluit Majestas Christianissima, suos legatos extra ordinem nuncupatos ad negotiationem pacis generalis,

ralis, antequam mittantur Monasterium Westphaliæ, transire illas provincias Unitas, & ibidem decernere atque agere de mediis commodissimis, bonum illud institutum conjunctim exequẽdi. Cùm igitur Domini & Ordines Generales Provinciarum illarum intelligerẽt, per omnimodam reverẽtiam & gratitudinem, beneficia, officia & auxilia, quæ subinde ex Gallia suscepêre, & gratias agerent Majestati Christianissimæ de honore legationis amplissimæ, & sæpius convenirent cum Plenipotẽtiarijs Galliæ ac Oratore regio apud Ordines Generales.

Sic negotium fuit maturè pensiculatum & disputatũ inter Dominum Claudium de Mesmes, Comitem Avausij, Commendatorem utriusque ordinis Equestris, summum procuratorem fisci, & Senatorem regni; Dominum Abelem Servientum, Comitem Rupis Aubertianæ, Consiliarium regium per omnes Curias, legatum extra ordinem majestatis Christianissimæ ad negotiationem illam generalem: & Dominum Casparem Conietum Thuileriæ, Dominum illius loci, Baronem Cursonis, Villaporti, Senatorem regium in omnibus Curijs, & legatum ad Ordines eos Generales: qui omnes mandata habẽt & potestatem specialẽ à Majestate Christianissima per literas patentes, debitè signatas, quarum copia inferius annectetur, ex una parte.

Tum Dominos Deputatos Bartoltum Gandavensem Dominum Lævenæ & Mindersvici, præfectum Bommeleæ; Johannem Mathennesseum, Dominum Mathennessæ, Riveriæ, Opmæræ, Sutavenæ; Adrianum Pavium, equitem, Dominum Hemstedæ, Hogersmildæ, Ritevici, Neokerkæ, Johannem Knuytum equitem, Dominũ utriusq; Vosmariæ, primũ Nobilem, & Nobilitatis advocatũ apud Ordines Comitatus Selandici, Consiliariũ ordinarium Principis Auraici; Guisbrechtum ab Holkia, exconsulẽ Ultrajectinum; Franciscum Donianum ab Hiennema Hielsumi; Wilhelmum Ripperdanum, Dominum Vosbergi, Borculonis, & Hengelonis; & Adrianum Clandum, Dominum Stedumi: qui mandata & potestatẽ sufficientem habent ab ijsdem Dominis Ordinibus Generalibus per literas patentes, sub magno sigillo, signatas &

tas & obſignatas ab Actuario; quarum copia inferius ſubjicietur, ex altera parte. Tranſacta & conſtituta ſunt quæ ſequuntur.

I. pacta antehac inita inter Galliam & Provincias unitas Belgij manebunt in ſuo vigore & virtute, & in poſterum fideliter ac religioſè deducentur in executionem utrinque, præter ea, quæ per hanc tranſactionem præſentem aliquid derogare poſſent.

II. In negotiatione pacis aut Induciarum quæ inſtituenda fuerit conjunctim, & ex communi conſenſu cum Hiſpanis, ibi Domini Ordines Generales agent cauſam principaliter & immediatè, Plenipotentiarij autem regis & Dominorum Ordinum Generalium ſibi mutua præſtabunt auxilia reſpectivè, & cum eodem vigore, ad emolumentum Galliæ & Provinciarum Unitarum.

III. Non poterint concludi ulla pacta, niſi conjunctim & ex communi conſenſu, adeò, ut nec Gallia, nec Ordines Provinciarum Unitarum poſſint promovere negotiationem ſuam cum Hiſpanis ex alterâ parte plus minusve.

IV. Ut autem hoſtes perdant ſpem ſeparandi emolumentum Galliæ ab illo Provinciarum Unitarum, ſi conentur alterutrius partis litem promovere, dum cauſam alterutrius repulſent; Plenipotentiarij obligabuntur reſpectivè, quotieſcunq; id petetur, declarare Miniſtris Hiſpaniæ, mutuam illam obligationem non concludendi, niſi conjunctim & ex communi conſenſu, adeò ut nefas ſit alterutram cauſam & negotiationem præ alterâ promovere.

V. Ut denique hoſtibus auferatur ſtudiũ novarũ turbarum, quas per Orbem Chriſtianũ poſſent excitare, ad eum ſucceſſum, quem hactenus obtinuerunt, & eam impunitatem, quam ſibi in poſterum ſpondent, ſi aucti ſpolijs plurimorum principũ ex bellis ſuperioribus, recuperaturi eſſent per hanc negotiationem, quæ poſterius ipſis fuêre erepta; Ideo rex & Ordines Generales agent ex compoſito, & cum ſoliditate neceſſariâ, ad conſervãda compendia, quæ Deus ipſis in hoc bello indulſit: ſic Plenipotentiarij mutuam ſibi invicem præſtabunt operam, ut nihil prorſus reſtituatur eorum, quæ fuerunt occupata,

cupata, adeò ut æqualiter sustineant emolumenta & Galliæ & Ordinum Generalium.

VI. Rex & præfati Domini Ordines Generales, ubi cõcluserint pacem aliquam aut inducias, quemadmodum superius dictum fuit, & postmodum vim patiantur, sive rex, sive Ordines Generales, directè aut indirectè, sub quocunq; demum prætextu id fiat, à rege Hispaniæ, ab Imperatore, aut ab alio quovis principe ex familiâ Austriacâ; de puncto in punctum exequentur ex utraque parte articulos VI. IX. & X. transactionis illius, quæ peracta fuit anno 1635. eo sensu, ut nihil ulterius intelligatur derogatum esse illis articulis, uti sonant.

VII. Quod si Rex & præfati Domini Ordines Generales tantummodò conficiant Inducias Majestas Christianissima utique & præfati Domini Ordines obligabuntur redintegrare bellum conjunctim, ubi eæ induciæ desierint, nisi ex communi consensu continuentur, adeò ut postmodum nulla omninò negotiatio pacis aut Induciarum, neque etiam armistitium possit institui, nisi conjunctim, & ex communi consensu; ea conditione, ut illa transactione denuò violata, majestas Christianissima & præfati Domini Ordines Generales coniunctim capessant bellum apertum, adversus infractores quoscũque.

VIII. Præter ista superiora constitutum fuit & decretum ut rex & præfati Domini Ordines Generales respectivè mandata expedient suis Plenipotentiarijs, quo illi contribuant pro virili ad securitatem transactionis, quæ Monasterij Westphaliæ instituetur, & collatâ operâ dispiciant, quòmodo tranquillitas publica sit asserenda.

Sequitur tenor potestatis, quam Domini Legati extraordinarij & Ordinarij habuerunt à rege.

Ludovicus, gratia Dei rex Galliæ & Navarræ, Omnibus illis, quicunque præsentes has literas videbunt salutem.

Institutum nostrum cuivis mortalium satis compro-

bavit, quantoperè optemus pacem per Orbem Christianum restitui, cùm nihil omiserimus, quod ad procurandum tantùm commodum servire queat. Neque enim solummodo auscultavimus, quæcunq; nobis in eam rem fuêre proposita, sed etiam ambabus ulnis eadem suscepimus, ut primi omnium denominaverimus legatos nostros Plenipotentiarios, unde cæteri reges & Principes, ad nostrum exemplum invitati & suos declaraverũt.

Sic igitur impræsentiarum dimittimus duos ex tribꝰ, quos huic negotio destinavimus, tertio propediem cõsequente; cum mandatis ad priores, ut per Hollandiam transeant, conferantque cum charissimis nostris & principalibus amicis, Dominis Ordinibus Generalibus Provinciarũ Unitarũ, socijs uti nostris & Confœderatis, de ijs, quæ proponenda fuerint in Conventu Generali, quẽ celebrãdum scimus in urbibꝰ Monasterij & Osnabrugæ, ut sic, quantũ fieri potest, promoveãt emolumentũ istiꝰ Coronæ & Ordinum Generalium secundum usum defunctorum regum, quorum memoria est in benedictione, venerandissimorum Dominorum nostrorum Parentis & avi.

Illi enim per omnes omnino occasiones testatum fecerunt præfatis Dominis Ordinibus Generalibus suum studium, cumque ad emolumentum nostrum commune nncesse est ut conveniamus inter nos de quibusdam articulis, qui rectius discutientur & disputabuntur Hagæ Comitis, quam in illo Conventu, ubi Deputati & nostri & illorum continuò occupabuntur & auscultandis & discernendis diversis articulis, quorum copia suppetet, tum ex parte plurimorum sociorum, tum ex parte illorum, adversus quos bello impediti sumus.

In mandatis dedimus dehinc dilecto nostro & fideli Claudio de Mesmes, Comiti Avausij, & Commendatori utriusque nostri Ordinis, summo procuratori Fisci, & Senatori regni, tum nostro amãtissimo & fideli Abeli Serviento, Comiti, Rupis Aubertianæ, Consiliario in omnibus Curijs nostris, postquam utrumque diximus Legatos extraordinarios & Plenipotentiarios, ut agant de pace generali conjunctim cum socijs nostris; conferant,

dum

dum Hollandiam tranſibunt, cum præfatis Dominis Ordinibus Generalibus, aut denominatis.

Ne autem illi tergiverſentur cum illis ullatenus paciſci, niſi poteſtate ſpeciali inſtruantur ad certitudinem, & integram executionem rerum conventarū; hinc ex plenâ fiducia in ſtudium, capacitatem & fidelitatem illorū Comitum, Avauſij & Rupis Aubertianæ, noſtrorum utique Plenipotentiariorum, qui comparebunt in illo Conventu Univerſali: mittimus eos itidem tanquam legatos extraordinarios in Hollandiam, ex reginæ regentis venerandiſſimæ noſtræ Dominæ & matris; tū chariſſimi & amantiſſimi patrui noſtri, Ducis Aurelianenſis; & chariſſimi ac amantiſſimi noſtri Cognati, Principis Condæi, denique chariſſimi noſtri & dilecti Cognati Cardinalis Maſarinij, plurimorumque Principum, Ducum, Parium & Miniſtrorum regiorum, atque adeò præcipuorum Dominorum, quos ad conſilia adhibere ſolemus, ſeotentia.

Illis autem legatis noſtris extraordinarijs dedimus & damus plenam poteſtatem conveniēdi cum dilecto noſtro & fideli Thuilerio noſtro intimo, & legato ordinario in Hollandiam, ut conjunctim cum illis, qui nuncupabuntur ab iiſdem Ordinibus Ganeralibus (qui itidem ex illorum parte habuerint ſufficientem ad negotiandum & concludendum cum ipſis quoſuis articulos, pacta & Confæderationes, quas judicabunt utiles & compendioſas bono communi noſtrorum ſubditorum adeò que ordinum Generalium) in tabulas referendi tranſactos articulos, decernēdi & ſignandi, ad quorum executionem noſmet obligemur.

Promittimus igitur fide & verbo regio, per hypothecam omnium & quorumlibet bonorum noſtrorum præſentium & futurorum, nos ratum habituros, quicquid ab ipſis hoc modo concluſum & promiſſum fuerit, ut nunquam impingamus, neque directè neque indirectè in contrarium, ſed ut curemus expediri, quandocunque opus fuerit, quaſcunque litteras & ratificationes neceſſarias. Hæc enim noſtra eſt voluntas.

In quorum omnium teſtimonium ſignavimus præ-

 ſentes

ſentes haſce literas manu noſtrâ propriâ, & appendi juſſimus noſtrum ſigillum.

Datum Lutetiæ Pariſiorum, die 25. Septembris, anno gratiæ, 1644. & regni noſtri primo.

Tum in replicâ

Ex juſſu regis, reginæ regentis, matris præſentis.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius.

LOMENÆUS.

& obſignatum magno ſigillo, in cerâ flavâ.

Sequitur tenor poteſtatis, quam Deputati Dominorum Ordinum Generalium exhibuêrunt.

Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, omnibus præſentes haſce viſuris Salutem.

Poſtquam conſideravimus, quantoperè ſit neceſſaria ad bonum publicum, eadem unio & concordia, quæ hactenus viguit inter Galliam & has Provincias, quamdiu bellum gerebatur, ut & ſuſtentetur in poſterum & amplius confirmetur occaſione Generalis negotiationis de pace aut de inducijs, quæ inſtituẽdæ fuerint Monaſterij, ad promovendã Orbis Chriſtiani tranquillitatem, & particulariter per Galliam & provincias Unitas.

Cùm etiam majeſtas Chriſtianiſſima voluerit ſuos legatos extra ordinarios & Plenipotentiarios, antequã Monaſterium pervenirent, has provincias obire, ut unà cum Oratore ad Batavos diſputent & conſtituant nobiſcum

biſcum

biscum de medijs quam convenientissimis ad exequendum conjunctim & ex communi consensu optimum istud institutum: Unde creditum est maximè commodũ, si aliqui viri à nostrâ parte deputentur, qui ad eundem finem intersint colloquio cum Dominis legatis instituendo:

Plenam verò fiduciam collocemus in dexteritatem, prudentiam fidelitatem & industriam Bartholdi Gandavensis de Loeven & Mindersvvick, præfecti Bommelani; Johannis Mathenessæi, de Mathenesse, Riviere, Opmeer, Soute-veen; Adriani Pavij, de Hemstede, Haogersmilde, Rietvvik, Nieukerke. Johannis Knuytij, Equitis, in utrâque Vosmariâ, qui primus est nobilis, & nobilitatis advocatus per Status Selandiæ, Consiliarius ordinarius Principis Auraici; Guisbrectiti ab Hoolka, exconsulis Ultrajectini; Francisci Doniani ab Hiennema in Hielsum; Wilhelmi Rippendani, de Vosbergâ, Bocnlo & Hengeto; Adriani Clandi, de Stedum, qui membra utique sunt conventus nostri.

Istis dedimus, quemadmodum damus per hasce præsentes, plenam potestatem & authoritatem disceptandi resolvendi, conveniendi & concludendi media atque articulos, quos unà invenient commodissimos & convenientissimos ad eum finem. Promittimus, verò sincerè & bonâ fide, nos habituros gratum, servaturos firmè & stabiliter in perpetuum, quicquid à nostris Deputatis in hoc ordine factum fuerit, promissum & constitutum, adeò ut nunquam eamus aut veniamus in contrarium, directè aut indirectè, quacunque demum ratione aut modo ullo, sed ratum faciamus, ubi opus fuerit, & literas ac tabulas in optima, quantum fieri potest forma conficiamus.

Factum Hagæ Comitis, in Conventu nostro, sub majori nostro sigillo signo, & signaturâ nostri Actuarij, die 25. Februarij. anno 1644.

Signatum.

VIGB. ALDRINGA Ut.

& in replicâ, ex mandato Celſorum & Potentium Dominorum, Ordinum Generalium.

Subſignatum.

CORN. MUSCH.

& obſignatum majori ſigillo præfatorum Dominorum Ordinum Generalium in cerâ rubrâ cum duplici appendice.

In quorum fidem nos, Legati ſuperiores & Deputati, ex virtute noſtrarum reſpectivè poteſtatum; ſignavimus has præſentes literas noſtro ſigno ordinario, etiam curavimus apponi noſtra inſignia; promittimus verò præſtituros ratihabitiones à majeſtate Chriſtianiſſima & præfatis Dominis Statibus in forma laudata, intra ſpatium duorum menſium, aut citius, ſit fieri poſſit.

Datum Hagæ Comitis, in Hollandia, Calendis Martij, anno 1644.

Erat ſignatum.

DE MESMES.
SERVIEN.
LA THUILLERIE.
B. DE GENT.
JEAN DE MATHENESSE.
ADRIAN PAW.
JEAN DE KNUYT.
VAN HOOLK.
F. DE DONIA.
ADRIAN KLANDT.

Declara-

Declaratio ad tertium articulum transactionis de Confœderatione & societate Ludovici XIV. regis Franciæ, cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio facta, Hagæ Comitis, anno 1644.

I. Ut tertius articulus intelligatur dilucidius in hac transactione, quam hoc ipso die absolvimus, conventum est, ut Rex & præfati Domini Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, expediant exercitū, qui constet octodecim aut viginti millibus peditum, & quater mille quingentis, aut quinquies mille equitibus.

II. Exercitus illi ingredientur in Belgium intra medium mensem Majum proximum; nisi is, qui præerit copijs Hispanicis, tempestivius prodeat, tum rex & præfati Domini Ordines obligabuntur prodire eodem tempore in quamcunque demum plagam vis belli decumbat.

III. Exercitus præfatorum Dominorum aggredietur aliquem locum tanti momenti, ut hostes ibi patiantur insigne dispendium, dum exercitus Majestatis Christianissimæ ex sua parte invadet alium æquè nobilem.

IV. Ea fiet distractio copiarum hostilium in ipso hostico, ut cogātur plurimam partem consistere unitæ, adversus impetum majestatis Christianissimæ, & Dominus princeps Auraicus tantò expeditius procedat ad institutum perficiendum, quod meditatur.

V. Hoc utique sensu, ut, si exercitus tantummodò ineat distractionem, prodeat rus ante Dominos Status per quindecim dies prior.

VI. Quod si decernatur, duos exercitus invadere aliqua loca, tum proruent rus eodem die definitâ, sine fuco sub pænâ neglectæ fidei utrinque.

VII. Præfati Domini Ordines Generales obligantur transf-

transmittere intra octavum diem Aprilis triginta naves bellicas benè inſtructas, trecentis, quadringentis aut quingentis dolijs, ſuo ipſorum ſumtu ad littus Caletanum, ne hoſtes in Flandriam vela facere poſſint.

VIII. Quod ſi exercitus regius invadat aliquem locū in limite Flādriæ, triginta illæ naves ſemper erūt præſtò ad illud littus, quamdiu inſtitutum perurgebitur; locū autem à copijs regijs obſeſſum ita infeſtabunt ex mari, ne inde ſuppetiæ penetrare poſſint, ſive à copiis regis Hiſpanici, ſive à quacunque omninò potentia, quæ auxilia ſub quocunque prætextu inferre cónetur.

IX. Eo caſu præfati Domini Ordines Generales obligantur omnem annonam ex littore Flandriæ deducere ad ſtativa exercitus regij, aut pretio æquo eam præſtare ventis neceſſaria ex Gallia ſecludentibus; Cavebunt etiā de annona ex provincijs unitis Ordinum Generalium exportandâ ad ſtativa exercitus regij donec inſtitutum confecerit.

Neque verò Majeſtas Chriſtianiſſima ſua ſic occuparet arma, niſi confideret, hunc articulum tranſactionis fideliter & de puncto ad punctum præſtitum iri à præfatis Dominis Ordinibus Generalibus, qui id promittunt, & ad id obligantur, ſub pænâ neglectæ fidei, & fractorū pactorum, quæ cum majeſtate regiâ inierunt.

X. Præfati Domini Ordines Generales promittunt ſincerè exercitibus regijs itum & reditum trans Moſam Trajecti, quando à rege id petetur, modò ne quid fiat in diſpendium ſui Status.

XI. Præfati Domini Ordines Generales obligantur ſervare exercitum in agro, quamdiu cauſa communis id requiret, & anni tempeſtas feret.

In quorum fidem nos legati & Deputati, ex virtute noſtrarum poteſtatum ſignavimus has præſentes noſtris ſignis ordinariis, & iis fecimus apponi noſtra inſignia.

Hagæ

Hægæ Comitis in Hollandiâ, die 29. Februarij, anno 1644.

Signatum.

De Mesmes.
Servien.
La Thuillerie.
B. De Gent.
Jean De Mathenesse.
Adrian Pauv.
Jean Knuyt.
Van Hoolk.
F. De Donia.
Adrian Klandt.

Series transactionis continuatæ anno 1644. cum Ordinibus Generalibus Provinciarum unitarum in Belgio: ubi rex indulget subsidium duodecies centena millia librarum præfatis Ordinibus Generalibus, in annum unum. Hagæ Comitis, anno 1644. die 29. Februarij.

REx juxta sententiam reginæ regentis, matris suæ, considerat, hostes communes neutiquam inclinare ab omni tempore ad pacem, quamvis etiam propter negotiationem illam tandem aliquando miserint aliquos suorum Plenipotentiariorum Monasterium Westphaliæ, possent specie illâ acquiescere, & bellum trahere, nisi vi armorum adigantur præbere aurem compositioni alicui honestæ.

Ut igitur ad finem tàm optatum pervenire liceat, constituit majestas Christianissima coniunctim cum Dominis Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio ipsos incursare quam potentissimè in hac expeditio-

peditione: ut autem Dominis Ordinibus facultatem det, sumtus facilius ferendi, quos facere cogentur ad insigne aliquod institutum, majestas Christianissima ipsis voluit indulgere in hunc annum præsentem 1644. subsidium pecuniarium extra ordinem, ad conditiones quæ sequuntur.

I. Majestas Christianissima opitulabitur hoc anno currente 1644. præfatos Dominos Ordines Generales duodecies centenis millibus librarum, quam sortem Ordines Generales reverà impendent in copias extraordinarias, quas aut scriptas habent, aut conscribent propediem, adeò ut sors illa nequeat converti in ullum alium usum. Id quod Ordines Generales promittunt bonâ fide, & servabunt religiosè, ut hostes facilius invadere queant omnibus modis & viis possibilibus.

II. Majestas Christianissima in illas pecunias dabit adsignationes probas, & ad voluntatem illius, quem Domini Ordines constituerit in Gallia ad eum finem, ut sic reverà fiat solutio Lutetiæ Parisiorum hoc ipso anno currente. Fiat autem solutio per tres terminos, adeò ut quadringenta millia librarum repræsententur ad momentum ratihabitæ istius transactionis respectivè, totidem proximo mense Julio, & quod reliquum est tantundem mense Octobri.

III. Ea propter præfati Domini Ordines Generales obligantur producere exercitum validum & fortem, ad suscipiendum institutum insigne per Belgium, nisi malint alio modo nocere hostibus pro virili.

IV. Iidem Ordines Generales consentiunt, ut de sorte illa, quæ est duodecies centies mille librarum, detrahātur & seponantur stipendia præfectorum militarium, genuinorum scilicet Gallorum, ut solvantur & distribuantur ad illam rationem & proportionem, quade convenit in transactione 22. Junij, anno 1630. & in altera, 14. Aprilis, anno 1634. Quemcunque verò Domini Ordines constituent, ut Lutetiæ Parisiorum recipiat illa duodecies centena millia librarū, is obligabitur solvere & præstare sortem, quam adæquant stipendia illa ad postremum solutionis terminum.

V. Maje-

V. Majestas Christianissima, & iidem Ordines Generales ratos habebunt respectivè istos articulos, intra spatium sex septimanarum aut duorum mensium, si fieri queat.

VI Transactio hæcce nihil derogabit prioribus, quæ confectæ sunt inter Majestatem Christianissimam & eosdem Ordines Generales, adeò ut illæ universæ relinquantur in suâ vi & vigore, & religiosè effectui debeantur utrinque.

Hagæ Comitis, die 29. Februarij, anno 1544.

Et signatum, uti superius.

Sequitur tenor illius potestatis, quam Deputati acceperunt à Dominis Ordinibus Generalibus.

Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, Omnibus, præsentes hasce literas visuris, Salutem.

Cùm omninò verum sit, nos coactos fuisse antehac facere sumtus vægrandes extra ordinem, faciamusque etiamnum singulis diebus, ad occasiones & momenta belli, terrâ æquè ac mari; consideremus verò, Hispanos nihilo plus propendere ad pacem, pro more inveterato, & quamvis ad negotiationem pacis tandem aliquando partem suorum Plenipotentiariorũ Monasterium miserint, specie acquiescere possent, ut negotium differant trahantque, nisi vi armorum adigantur ut præbeant aurem compositioni alicui honestæ.

Cùm etiam rex Christianissimus ex sententia reginæ regentis, matris suæ velit continuare nostræ Reipublicæ idem studium & benevolentiam eandem, quam defuncti reges, prædecessores ipsius, quorum memoria sit in benedictione, semper sunt testati per beneficia, auxilia, favores & officia, ubi hac tempestate consultissimum videtur, omnibus humanitatis officijs defungi.

Cùm igitur majestas Christianissima velit continuare subsi-

ſubſidia ſua iſti Reipublicæ, & duodecies centena millia librarum adnumerare; hinc eas partes dedit Claudio de Mesmes, Commendatori utriuſque Ordinis regij, & procuratori ſummo fiſci, Senatori regio; & Abeli Serviento, Comiti Rupis Aubertianæ, Conſiliario itidem regio per omnes Curias, legatis ſcilicet extraordinarijs; & Thuilerio, Conſiliario regni & oratori regio apud nos, ut negotientur de hac cauſâ.

Cùm itaque neceſſum ſit, aliquos viros deputari in eundem finem ex noſtrâ parte, qui conferent de ſummâ rerum cum iiſdem legatis; Nos plenam fiduciam collocavimus, omnem capacitatem, prudentiam, fidelitatem & induſtriam præſtituros, Bartholdum Gandavenſem, dominum Lœvenæ; Johannem Matheneſſæum, dominum Matheneſſæ, Riveriæ &c. qui membra ſunt noſtri Conventus.

Hinc ipſis dedimus plenam poteſtatem & authoritatem concludēdi cum illis legatis de ratione illius ſubſidij; promittimus verò ſincere & bonâ fide, nos habituros gratum, ſervaturos firmè & ſtabiliter in perpetuū, quicquid à noſtris illis Deputatis fuerit actum, promiſſum, conventum & hac in occaſione conſtitutum, adeò ut nunquam in contrarium eamus, directè aut indirectè, quacunque ratione, ſed ut illud ratum faciamus, ſi opus fuerit, & tabulas conficiamus in optimâ, quæcuque fieri poteſt formâ.

Factum Hagæ Comitis in noſtro Conventu, ſub noſtro ſigillo majori, ſigno & ſignaturâ noſtri Actuarij, die 25. Februarij, anno 1644.

Erat ſignatum.

VIGB. ALDRIÑGA Ut.

& in replicâ ſcriptum legebatur, Ex mandato Celſorum

rum & Potentium Dominorum. Ordinum Generalium.

Signatum.

CORN. MUSCH.

& obsignatum majori sigillo in cerâ rubrâ, cum duplici appendice.

In quorum fidem nos præfati Legati & deputati, ex virtute nostrarum potestatum, respective, signavimus has præsentes literas, & iisdem apponi curavimus nostra insignia.

Hagæ Comitis die 29. Februarij, anno 1644.

Signatum.

DE MESMES.

SERVIEN.
LA THUILLERIE.
B. DE GENT.
J. DE MATHENESSE &c.

Obligatio inter regem Galliæ, & Ordines Generales, ut curent, transactionem induciarum, quæ fient cum rege Hispaniæ & provinciis Unitis Belgij, finitam continuari ab eodem rege Hispaniæ in illo tenore & ad easdem conditiones; adeoque suppetiæ ferantur Provinciis Unitis, si invadantur à rege Hispaniæ, per tempus Induciarum.

Quoniam convenit rationem haberi omnium incommodorum, quæcunque in negotiationẽ Monasterij

instituendam possunt incidere, in detrimentum illius transactionis, quæ fuit perfecta cum legatis ordinarijs & Extraordinarijs Majestatis Christianissimæ, tum *Deputis Dominorum* Ordinum Generalium: itaque legati & *Deputati* illi proposuerunt & declarant etiam ante conclusionem Tractatuum, etsi per articulum III. disertè cōventum sit, nefas esse, ullam transactionem concludi, nisi conjunctim & ex communi consensu.

Tum etiam ad requisitionem factam, ut articuli quidam insererētur transactioni de tutelâ mutuâ seu evictione reciprocâ, si fortè Majestas Christianissima queat inire pacem cum hoste communi, & iidem Domini ordines Generales aliquas inducias longorum annorum. Hinc declaraverunt ijdem legati sæpius jam, se nec velle, nec posse ullam transactionem conficere nisi conjunctim & ex communi consensu, una cum Plenipotentiariis *Dominorum* Ordinum Generalium, nisi prius ipsi obtinuerint desiderium suum, & quæ in eo casu sunt necessaria.

Id verò *Deputati* ipsi retulerunt & confirmarunt *Dominis* Ordinibus Generalibus, tanquam Superioribus suis obligati nihilominus ex mandato diserto, exhibere iisdem legatis articulos, qui sequuntur.

I. Si Rex faciat pacem, & Domini Ordines Generales ineant saltem inducias complurium annorum, conjunctim, & ex communi consensu, cum Hispanis, tum Rex obligatur, si id petatur à *Dominis* Ordinibus Generalibus uno atque altero anno, antequam expirent induciæ, procurare & obtinere continuationem earundem à rege Hispaniæ, ad eundem terminum & ad eosdem annos, adeoque ad easdem conditiones.

II. Quod si rex Hispaniæ recuset illam continuationem ad terminum & conditiones superiores, Majestas Christianissima resumet ad expirationem illarum induciarum bellum apertum in Belgio adversus regem Hispaniæ, adeò ut postmodum neque Pax, neque induciæ fiant, nisi conjunctim & ex communi consensu regis atque præfatorum Dominorum Ordinum Generalium.

III. Si verò *Domini* Ordines ad expirationem Induciarum volent redintegrare bellum, cum Hispanis, aut illi

illi ipsi recusent continuationem superius definitam, Majestas Christianissima non obligabitur resumere bellum contra regem Hispaniæ.

IV. Si Rex concludat pacem, & præfati Ordines Generales aliquas inducias cum Hispanis, quemadmodum superius dicitur, & exinde Rex aut Ordines Generales patiantur vim, directè aut indirectè, sub quocunque demum prætextu, à rege Hispaniæ, Imperatore aut alio quovis principe ex domo Austriaca, tum accuratè exequendi fuerint articuli VI. IX. & X. in transactione anni 1635. Eo tamen sensu, ut nihil quicquam derogetur in cæteris tenori illorum articulorum.

V. Declarant iidem Deputati ex serie mandatorum superiorum, si per negotiationem Monasterij instituendam rerum summa eo vergat, ut ex communi consensu consultum videatur agere de Pace pro rege cum Hispanis, & de induciis pro Dominis Ordinibus Generalibus Eo casu Plenipotentiarij Majestatis Christianissimæ non poterunt concludere pacem, nisi prius ijsdem Ordinibus Generalibus sit satisfactum secundum seriem illorum articulorum, qui superius recensentur.

Postulantur etiam iidem legati, exhibere istam Declarationem majestati Christianissimæ quæ rogatur humillimè, nomine illorum Dominorum Ordinum Generalium eam habere gratam, & explicare de eâdem mentem suam & consilia optata.

Factum & signatum à Deputatis Ordinum Generalium, Hagæ Comitis, & exhibitum ipsissimis legatis & Plenipotentiariis Galliæ, die 29, Februarij, anno 1644.

Signatum.

Bartold De Gend.
Jean De Mathenesse.
Adrian Paw.
Jean De Knuyt.
G. Hoolk.
F. Van Donia.
Adrian Klandt.

CAPUT LXIX.

Epistola ad Provincias Unitas.

DOMINI MEI,

LIcuit vobis animadvertere in pluribus occasionibus à suscepto regimine reginæ matris quanto Zelo & studio ipsa egerit pro omni emolumento vestrarum Dynastiarum. Quod vobis ab ipsius parte habeo dicere, vos confirmabit per effecta voluntatis propensissima, quam Majestas sua pergit habere ad gloriam & incrementum vestræ Reipublicæ.

In mandatis enim habeo, vobis notum facere, quomodo Majestas sua consentit planissimè in ordines & honores vestrorum legatorum, cùm ipsa velit eosdem haberi eodem modo cum Venetorum legatis.

Nullus dubito, mei Domini, quemadmodum vestræ Dominationes vident, quanto studio agat sua Majestas, ut illis satisfiat, in re per tot annos obnixè quæsita, quin & ex vestrâ parte sitis facturi pro facultatibus, ut suæ Majestati itidem satisfiat in vehementissimo postulato, nempe ut lis inter regem Lusitaniæ, & Dominos Societatis Indicæ, tum illa inter Dominam Landgraviam Hassiæ, & Dominum Comitem Embdenæ determinetur.

Etiam ut vestræ Dominationes bonam expeditamque sciscant sententiam, quò agere liceat potenter per hanc expeditionem, & aliquam messem facere conjunctionis tam propitiæ, quæ uti spero, mihi occasionem suscitabit, in qua vestris Dominationibus demonstrare possim, quanto fervore semper flagraverim erga vestrum emolumentum.

Factum Hagæ Comitis, die septimo decimo Februarij, an-

Februarij, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

Ita signatum.

D' ESTRADES.

CAPUT LXX.

Transactio regis Galliæ cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio, quæ commercia maritima spectat, anno 1646.

CUm rex velit, ex sentẽtia reginæ regẽtis, matris suæ indulgere magis ac magis Ordinibus Generalibus provinciarum Unitarum in Belgio, testimonia suæ benevolentiæ, & studij, ad occasiones earum querelarum quæ sæpissime inciderunt ex utraque parte, quod subditi utrinque turbarentur in commercio, & naves bellicæ Majestatis Christianissimæ, Capitaneique maritimi interciperent illorum naves mercantiles, quotiescunq; in illis reperirentur merces hostibus competentes, unde easdem continuò censerent liberæ capturæ, ex constitutione regis defuncti, Henrici III quæ fuerit sancita anno 1584. de rebus maritimis.

Sic igitur voluit Majestas Christianissima consulere aliquo laudabili instituto, donec meliora expediantur remedia, quæ capessi queant, quibuscunque incommodis subinde nascentibus ad executionem Constitutionis illius, adeò ut rigor ejus aliquantulum remittatur ad tempus aliquod definitum, in gratiam illorum Ordinum Generalium, juxta petitiones à Domino Ostervico, oratore ipsorum ad nostram Aulam, & Dominum Reynstium, Commissarium per ipsos Deputatum factas.

Illi enim exposuerunt, esse sibi aliqua postulata & pro

positiones faciendas Majestati Christianissimæ in eo negotio, unde denominati sunt ex parte regia Commissarij, qui eas examinent, & conveniant de rebus maximè convenientissimis ad emolumentum generale Commercij: sic igitur post complures sermones cum iisdem Dominis Ordinibus Generalibus institutos, decreta & conclusa fuerunt, quæ hic consequuntur.

I. Executionem donec constitutio optima sequatur, articulorum in constitutione Regis Henrici III. quæ anno 1584. de maritimis fuit sancita, suspendi, quæ infert, merces ad hostes spectantes, facere locum confiscationi etiam illarum, quæ sint amicorum propriæ.

Adeò ut ulterius non observetur aut exerceatur erga subditos Dominorum Ordinum Generalium, qui sunt Provinciarum Unitarum in Belgio, in quadriennium, ad istunc modum, ut naves; quæ mercaturam exercent cū Patentibus thalassiarchæ Provinciarum Unitarum in mari mediterraneo & in Oriente, atque Oceano, illius thalassiarchæ, aut urbium ac locorum, quorum subditis illæ naves sint propriæ, liberæ censeantur, & omnem vecturam reddant liberam, tametsi vehant merces, grana & legumina, hostibus competentia.

Excipiuntur tamen merces adversariæ, quarum numero censentur pulveres nitrati, fistulæ ignivomæ, & quævis genera armorū, apparat⁹ bellic⁹, equi & phaleræ, bellicis usibus destinatæ; neque fas fuerit vehere homines aut transferre hostium usibus inservientes, quo casu omnia exponuntur rapinæ, utpote naves, apparatus & merces. Id ipsum itidem severè exercebitur erga eos, qui subsidia præstiterint, & viros, frumenta, atque annonam intulerint in locum ab exercitibus regijs obsessum & invasum.

II. Ex parte autem Dominorum Ordinum Generalium denuò iterabuntur inhibitiones subditis suis, ne regi Hispaniæ suam addicant operam, neve adhærentibus Hispaniæ, per navium usum ulla functione militari, aut transactione equorum militarium, tormentorum, aut appa-

apparatus bellici; neque vēdant illas suas naves, aut remiges præstent hostibus, sub pœnâ confiscationis.

Quod si de istiusmodi transgressionibus oriantur querimoniæ ex parte Majestatis Christianissimæ, tum Domini Ordines Generales justitiam administrabunt & punitionem exemplarem, ex informationibus per Galliam factis abs ministris ad tribunalia Thalassiarchatus, aut à majestatis Christianissimæ Procuratoribus, adeoque Consulibus Nationis Gallicanæ, qui residēt in portubus, stationibus & excensionibus terrarum & littorum Exterorum, ubicunque locorum fuerint constituti.

Quod si transgressores illarum inhibitionum capti sint à navibus majestatis Christianissimæ, declarabuntur utique benè rapti, cum omni suâ vecturâ. Tum etiam ex parte majestatis Christianissimæ itidem renovabuntur Constitutiones & statuta superiora sub pœnis ibidem recensitis.

III. Ut obviam eatur incommodis, quæ emergere possent, ubi naves mercantiles subditorum Batavorum incurrerint in naves bellicas majestatis Christianissimæ, aut Capitaneos inquisitores, ut omnis occasio litium & altercationum in posterum præcidantur, naves eædem colligent carbasa ad reverentiam, quamprimum agnoverint vexillum Galliæ si autem naves Gallicanæ, nequeant appropinquare, nisi ad jactum tormenti majoris ad naves illas Batavorum, stabunt & comparebunt in propatulo, ad primum signum ex tormento globi vacuo explosо illi nec tenebuntur colligere vela.

Regia enim Majestas & hoc voluit remittere ex Constitutione anni 1584. in gratiam ipsorum Ordinum Generalium, decurrente illo quadriennio, donec constitutio generalis santiatur, sic enim otium habuerint naves bellicæ Majestatis Christianissimæ, aut alij Armati, mittendi cymbas ad naves illas mercantiles, ut tres ad summum viri subeant, discant viæ institutum, inspiciant patentes, sciant an ullus apparatus, aut quicquam earum rerum, quæ superius excipiuntur &

tur & prohibentur, compareat, ſine ulteriore perquiſiſitione aut exactiori viſitatione, adeò ut eo ſenſu, ullove modo hic ſumatur ullum jus, ſub prætextu ſalarij operæ præſtitæ, aut doni.

Id verò locum habebit tantummodo in mari & littore extero, cum viſitatio & perquiſitio ordinaria in portubus & ſtationibus Galliæ in integro maneat Secundum morem ſolitum, quemadmodum per tempora ſuperiora uſus benè & debitè obtinuit.

IV. Ut autem ſubditi præfectorum Ordinum Generalium amplius aſſerantur adverſus omnem vim injuſtam, quam à navibus regijs metuere poſſent, inhibitionis mandata expedientur ad omnes omninò Capitaneos illarum navium, alioſque ſubditos majeſtatis Chriſtianiſſimæ, ut abſtineant omnem moleſtiam & damnum, quemadmodū potius ſolebant, ſub pæna punitionis, & repetundarum, quoad damna & uſuras.

Quinimo Capitanei & Curſores illi obligabuntur in poſterum antequam vela faciant, cavere ſufficienter apud Judices locorum quorumcunque uſque ad ſortem duodecies mille librarum, & ſic ſatisfaciant transgreſſionibus, quæ incurſum illorum poſſent incidere, & infractionibus præſentis transgreſſionis, Conſtitutionibus & pactis ſocietatis cum Majeſtate Chriſtianiſſima initis, ſub pænâ exolitæ & ſublatæ licentiæ. Id verò pariter præſtabitur à ſubditis Ordinum Generalium.

V. Dum verò expectatur Conſtitutio, quam concinnari decet, cupit majeſtas Chriſtianiſſima condeſcendere ad preces Ordinum generalium, & conſultum putat articulum LXI Conſtitutionis multoties laudatæ ab anno 1584. & contingit recuperationem rapinæ hoſti ereptæ, in poſterum obſervari, in ſpatium duorum dierum, naturalium ad horas bis vicenas quaternas, quæ in illa Conſtitutione leguntur; locumque habebit & uſum ad tempus præſentis iſtius tranſactionis.

VI. Omnes iſti articuli conditiones ſuperiores, obſervabuntur reſpectivè, ab Ordinibus Generalibus; & à navibus bellicis, quantum attinet naves mercantiles Gallorum, quæ fruentur eâdem libertate, ſubditis Ordinum Generalium indulta.

VII. Per

VII. Per articulos verò istos, & omnia superius dicta nihil derogabitur ullo modo transactionibus & pactis, quæ inter cesserunt regi cum Dominis Ordinibus Generalibus, qui utique manebunt in suâ vi & virtute, adeò ut literæ ratihabitarum præsentium utrinque expediantur.

Sequitur tenor illius potestatis, quam Commissarij regij habuêre.

Ludovicus, gratiâ DEI, rex Galliæ & Navarræ, Omnibus præsentes hasce literas visuris salutem.

Cum cupiamus magis ac magis Ordinibus Generalibus Provinciârum Unitarum in Belgio testari nostrum studium, ad occasionem illarum querimoniarum, quæ nobis sæpius fuêre ex parte ipsorum factæ, quod subditi ipsorum turbentur in commercio, dum nostri Capitanei maritimi rapiant plerunque naves mercantiles, quotiescunque in illis reperiantur merces ad hostes spectantes, adeò ut continuò censeantur legitimè rapiendæ, ex Constitutione defuncti regis Henrici III. sancita anno 1584, de usu maris.

Velimus autem obviam ire probata constitutione, & cum tempore remedium adhibere pro omni virili incommodis, quæ singulis diebus exoriuntur per executionem illius Constitutionis, rigoremque remittere, ad tēpus aliquod definitum, in gratiam Dominorum Ordinum Generalium, juxta preces nobis factas ad Domino Ostervico, Oratore ipsorum, & Domino Reynstio Commissario per ipsos Deputato.

Illi verò nobis exposuerunt, esse quod petant & proponant in ea causa, si iuberet nobis aliquot Senatores nostros ex Consilio nostro committere, qui summam rei secum examinent, & conveniant de ijs, quæ maximè commoda videri possint, ad emolumentum generale Commercij.

Ex illis causis, de sententiâ reginæ regentis, venerandissimæ nostræ Dominæ & matris, commisimus & depu-

tavimus, committimus & deputamus, per hasce præsentes literas, manu nostra signatas, charissimum nostrum & fidelem, Petrum Seguenium, Comitem Gyenæ, Cancellarium Galliæ, dilectum nostrū & fidelem Senatorem per curias nostras, Commendatorem utriusque Ordinis; Henricum Augustum Lomenæum, Comitem Briennæ, Consiliarium nostrum, Actuarium regni & nostrorum mandatorum; dilectum nostrum & fidelem Brinionum itidem Senatorem per Curias nostras, & summum Antiscribam fisci.

Istis damus plenam potestatem conferendi cum legatis & Commissariis illis, qui itidem habent sufficientem potestatem resolvendi, transigendi & concludendi cum ipsis in nostro nomine, eas conditiones & articulos, quos censebunt commodissimos; etiam remitendi executionem Constitutionis illius famosissimæ, quam Henricus III. anno 1584. sancivit de rebus maritimis; conveniendi denique de rebus necessariò in posterum observandis, ad emolumentum reciprocum nostrorum subditorum, & eorum, qui ordines Generales agnoscunt Dominos, ad certum nempe tempus aliquod & dum concinnetur Constitutio generalis, quæ remedio sit omnibus omninò incommodis & confusionibus maritimis.

Promittimus dehinc fide & verbo regio, nos gratum habituros, observaturos, & observari curaturos, quicquid eo modo inter ipsos fuerit conventum & transactum, expeditis etiam literis ratihabitionis, intra tempus, quod definietur. Hæc enim est nostra voluntas.

In quorum testimonium jussimus apponi sigillum nostrum ad has præsentes literas.

Datum Lutetiæ Parisiorum, die 13. Aprilis, anno gratiæ 1646, & regni nostri tertio.

Signatum.

LUDOVICUS.

& in replicâ, Ex mandato regis, reginæ regentis, matris præsentis.

PHILIPPEAUX.

Sequi-

Sequitur tenor illius potestatis, quam Domini Ordines Generales suis legatis dedêre.

* * * * * * *.

* * * * * * *.

In quorum omnium testimonium nos præfati Commissarij, legatus & Deputatus, ex virtute nostrarum potestatum respectivè signavimus has præsentes literas signis nostris solitis, & apponi fecimus nostra insignia.

Lutetiæ Parisiorum die 18. Aprilis, anno 1646.

Signatum.

GUILIELMUS LYERRÆUS.
REYNSTIUS.

SEGUERIUS.
LOMENÆUS.
PARTICELLÆUS.
H. BINIONUS.

obsignatum sex sigillis.

CAPUT

CAPUT LXXI.

Transactio inter regem Ludovicum XIV. Galliæ & Navarræ, reginam Sueciæ, Dominam Ameliam Elisabetham, administratricem Hassiæ inferioris, ipsorum hæredes, successores, Confœderatos & adhærentes ex unâ, tum ex altera parte, inter Electorem Maximilianum, Ducem Bavariæ, & universam domum Electoralem, Electorem Coloniæ & Principem Maximilianum Henricum, ipsorum Provincias & exercitus, Archiepiscopatus, Episcopatus, terras & dynastias, inita Ulmæ Suevorum, die quarto decimo Martij anno 1647.

OMnibus notum sit, inter Sacratam & Christianissimam majestatem, regem nempè Galliæ & Navarræ, tum Serenissimam reginam & Coronam Sueciæ, ipsorum hæredes, successores, adhærentes & Confœderatos per Germaniam, tum Celsam Principē, Dominā Ameliam Elisabetam, administratricem Hassiæ inferioris, ex unâ parte: tum etiam inter Serenissimum Electorem Maximilianum, Ducem Bavariæ, & suo ipsius & suorum hæredum nomine, totamque domum Electoralem, Provincias & exercitus, & pro Domino fratre ipsius, Reverendissimo & Serenissimo Electore Coloniensi, Archiepiscopatibus ipsius, Episcopatibus, terris & dynastijs; & pro Reverēdissimo ac Serenissimo Principe Maximiliano. Henrico, Coadjutore ipsius, ex alterâ parte: transactum & conclusum esse præsens hoc Instrumentum & pactum ab Alexandro Broavillano Iracio, Campiductore, & Commissario generali regis, & Anthonio Marcillio Croisio,

Groisio, Senatori Parlamentari Deputatis utique nomine majestatis Christianissimæ in hanc urbem Ulmensem cum plenâ potestate tum à Barone Causchembergio, summo rei tormentariæ præfecto, ejusdem Ducis, Kusnero, Kuiskene & Scheffesio, Consiliarijs bellicis & Cõmissarijs generalibus, nomine præfati Serenissimi Electoris Bavariæ, in eam rationem, uti consequitur.

I. Ante omnia facta est generalis suspensio & cessatio armorum inter partes superius recensitas, ab ipso die conclusarum præsentium, usque ad pacem Generalem Germaniæ, & Imperij Christiani: fas tamen fuerit regi Christianissimo perurgere obsidionem Tubingæ ad finem.

II. Exercitus, copiæ, præsidia & milites regis Christianissimi, reginæ Sueciæ & Landgraviæ Hassiacæ, tum Serenissimorum Electorum Bavariæ & Coloniæ desinent in posterum, & inhibebunt invicem omnia hostilia conflictus, obsidia, invasiones, exactiones, excursiones, rapinas, & in genere universa belli incommoda.

III. Circulus Bavariæ, & omnes omnino Status in eo comprehensi per Matriculam aut Canonem Imperialem quantum interjacet Licum & Danubium, terræ itidem dependentes ab utroque Palatinatu, quantum earum situm est cis Rhenum, relinquentur eidem Duci usque ad pacem generalem, ut ibi militem alat, & contributiones colligat ad sustinendas copias, quas habet. Quoniam verò universa illa hospitia militaria nunc sunt exinanita, conventum est, ut hospitentur impræsentiarum in locis, quæ interjacent Mindelam & Licum, usque ad Schôngoviam; præter ea, quæ infreius denominantur, & inter cætera Palatinatum inferiorem, trans Rhenum, in quo exercitus Bavaricus nullum quæret tributum militare.

IV. Nullum transitum molientur exercitus, aut copiæ Confæderatorum per superiorem & inferiorem Bavariam: quod si ex ratione belli gerendi instituatur necessariò transitus per superiorem & inferiorem Palatinatum; tum duces exercituum id significabunt literis Serenissi-

mo E-

mo Electori, ut suos mittat Commissarios, qui de hospitiis disponant, & ex utraq; parte immunitates distribuāt.

Regi tamen Christianissimo relinquentur in Circulo Bavariæ Lavinga & Gundelfinga, Achtaltum & loca inter Ulmam ac Donaverdam sita, dependentia ex Ducatu Neoburgico, tametsi per articulos superiores dicatur, Electori Bavariæ relinqui utrumque Palatinatum, usque ad tempus pacis generalis: nam id eo sensu est accipiendum, ut per transactionem præsentem elector nihil acquirat, nec ullo modo derogetur juribus familiæ Palatinæ cùm decisio illius causæ reijciatur in Conventum Monasteriensem & Osnabrugensem.

V. Serenissimi Electores Bavariæ & Coloniæ separabunt suos exercitus ab Imperatore Ferdinando III. rege Hispaniæ, adhærentibus & Confœderatis domui Austriacæ, nominatim à Landgravio Darmstadij; neque illis in posterum dabunt ulla subsidia, sive armorum, sive consiliorum, directè aut indirectè, promittunt etiam, nihil attentare hostile, intra aut extra Imperium, hoc ipso aut futuro tempore, adversus Confœderatos & adhærentes regis Christianissimi.

Integrum fuerit iisdem Electoribus, exauctorare suas copias ante ratihabitionem utriusque Coronæ, eâ lege, ut indicent ducibus exercituum Majestatis Christianissimæ, diem & locum exauctorationis, ut ipsi viros ablegent, qui in sua servitia eos traducant: Cum autem ratihabitio fuerit perlata, & præsidia competentia imponētur in urbes & munimenta, ad securitatem ipsorum, exauctorabunt universas reliquas copias suorum exercituum, impedient verò pro omni virili, ne ad partes Imperatoris, regis Hispanici, Landgravij Darmstadiani, aut aliorum hostium, quos habent Coronæ, Confœderatæ transeant.

Integrum nihilominus fuerit iisdem Electoribus, dare ante aut post ratihabitionem illam, aliquot legiones Reipublicæ Venetæ, quarum operâ utantur adversus Turcas, eâ tamen lege, ut commissarij ejusdem Reipublicæ caveant, ne amplius ducantur adversus regem Christianissimum & Confœderatos ipsius, adversus quos

etiam ijdem Electores non permittent scribi ullas copias militares, nec in propriis terris, nec in hospitijs, quæ ipsis contingent, minus etiam tales suscipient & protegent in iisdem locis, aut præstabunt eis ullam opem favoremve.

VI. Serenissimus Elector id operam dabit, ut Imperiales & adhærentes derelinquant urbes, munimenta & castella, quæ dependent ab Episcopatibus & Statibus Electoris Coloniensis: Quod si sua authoritate nihil efficiat, licebit Confæderatis obsidere & capere ea loca, adeoque præsidiis asserere: Quo casu nec Electores ipsi, nec Dux Mcximilianus Henricus Coadjutor, nulla auxilia ipsis præstabunt.

Jura & redditus utique illorum locorum occupatorũ, tum Ecclesiastici, tum civilis nominis manebunt Serenissimo Electori Coloniensi, qui eodem die, quo ratam habebit istam transactionem, scripto comprehẽsam dabit indicem eorum locorum, quibus præsidia imponere volet cum computo legionum destinatarum.

VII. Cùm sic Deputati regis Christianissimi postularẽt, ut præsidium Bavaricum exiret Hailbrunnâ, ut locũ faceret Gallicano, tum deputati Serenissimi Electoris Bavarici promiserunt, id fore, quam primum ratihabitio fuerit perlata ex parte majestatis Christianissimæ; ad quam quãtocyus procurandam mittatur aliquis Deputatorum ad Serenissimum Electorem, ea tamen conditione, ut urbs Weissenburgi pariter ipsi reddatur, quemadmodum & omnia tormenta, mortaria, globi, pulveres nitrati atque arma, quæ inveniuntur ipsi competere tanquam propria, in eadem urbe Hailbrunnâ, cæteris in eodem loco relictis.

Serenissimus Elector Bavariæ deducet etiam, proximè ab ratificatione Coronarum Confæderatarum perlatâ, omnem suum militem, quem habet Augustæ Vindelicorum, procurabitque ut Magistratus & cives illius urbis nulla omninò suscipiant præsidia hostilia, sed colant Neutralitatem probam ac fidelem.

VIII. Castella & munimenta atque urbes, quæ sunt juris Witembergici Ducalis, & obtinentur à præsidiis Serenissimi Electoris Bavarici, ipsi reddentur, dum extrahantur

bantur tormenta, arma, pulveres nitrati, globi, grana & alia apparatum belli spectantia, quæ intulerit: Excipitur nihilominus ab hoc articulo urbs Heydenheymij, cum tribus Cœnobijs illic sitis Kônigisbrunna, Anhausiâ, & Herprechsia, quorum cognitio decisio reijcitur in Conventum generalem, Monasterij instituendum.

Permissum attamen Electori Bavariæ colligere necessaria, ad sustentanda præsidia Rotvillæ, Friburgi & Wildensteynij, locorum utique vicinorum, usque ad diem ratihabitæ transactionis; quâ perlatâ, Deputati utriuspartis convenient de numero militum, deque medijs sustentationis, quemadmodum etiam, ut præsidia illa Rotvillæ, Wildensteynij & Friburgi, intra sua pomæria & ambitum ne recipiant, neve juvent, hostes Coronarum Confæderatarum, sed ut colant Neutralitatem.

IX. Campiductor Schônbergius, & summus Vigilum præfectus Rosanus, cum omnibus omninò aliis captivis dimittentur ex utraque parte, sic pretio redemtionis, quamprimum ratihabitio processerit à Serenissimo Electore Bavariæ.

X. Præfecti militares utriusque partis, qui impingent in articulum quemvis transactum, punientur severè & transfugæ ac desertores reddentur suis superioribus, quando eos postulabunt.

XI. Commercium & negotiatio libera fuerit ex utraque parte præter illam pulveris nitrati, salis petræ, armorum & aliarum mercium prohibitarum.

XII. Quod si pax generalis concludatur Monasterij & Osnabrugæ ante ratihabitionem duarum Coronarū, & aliquid adversum istis articulis constitutum occurrat, Deputati declarant disertè, sese non staturos rebus per Conventum generalem conclusis; id quod in eum sensum nihilominus trahetur, ut satisfiat petitionibus Plenipotentiariorum, qui ex parte Coronæ Suecicæ, & Deputatis Dominæ Landgraviæ Hassiacæ.

XIII. Quod si contingat, id verò bonus Deus prohibessit, pacem illā generalem non fieri, ad quam nihilominus rex Christianissimus & ijdem Electores promittunt strenuam adhibere operā, pro omni suâ virili; attamen

men articuli conclusi & transacti superius observabuntur singuli, qui ipsum spectant, arctissimè usque ad finem belli.

Sic extemplò fiet permutatio ratihabitionis inter Serenissimum Electorem Bavariæ & Vicecomitem Turænium, qui promittunt observare, & curare observari religiosè, quicquid superius continetur.

XIV. Hinc *Deputati* Coronæ Gallicanæ promiserunt, nisi intra spatium sex septimanarum, post ratihabitionem Electoris Bavarici, illa Regis Christianissimi fiat, sese reddituros Hailbrunnam eidem Electori, quemadmodum è contrario ipsi retinebunt sibi munimentum Weissenburgi in suis manibus.

XV. Tradentur interea obsides ex utraque parte & in majorem fiduciam iidem *Deputati* promiserunt & promittunt inducere Dominum Turænium, ut rata habeat, quæ continentur in hac transactione, intra proximum octiduum Majestati Christianissimæ sex septimanis, Landgraviæ Hassiacæ Administratrici octo septimanis constitutis, sed Serenissimo Electori Bavariæ, postquam personaliter fuerit regressus, in eum finem ad eum missus, ex parte verò Serenissimi Electoris Coloniensis, & Principis Maximiliani Henrici, Coadjutoris indulgentur septimanæ octo.

In quorum fidem subsignârunt transactionem illam, & roborârunt suis armis & insignius.

Actum Ulmæ Sueviæ, die 14. Martii, anno 1647.

CAPUT LXXII.

Oratio legati Gallici ad Dominos Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, de ratione pacis, quæ Monasterii disceptatur.

DOMINI MEI,

UNiversum nunc decurrit triennium ad finem, ex quo Dominus Avausius & ego ex mandato Regis, Regi-

næque regentis, matris regiæ, hîc versamur, ut cum vestris dominationibus disceptemus, antequã transeamus Monasterium, institutum aliquod, cui inhæreamus cum Dominis Plenipotentariis vestris in negotiatione ista plusquam gravissima, quæ ex longo tempore oculos & spes universę Europæ suspendit, donec eventus tandem consequatur.

Nunc temporis Majestates Christianissimæ eum mihi habuêre honorem, ut huc ad eundem locum me denuò ablegent, ad solvendam telam nuper exorsam, si scilicet ex vestris prudentibus sententiis liceat constituere media, quib⁹ ad ultimum finem tanti operis pervenire liceat, unde tranquillitas universi Orbis Christiani optata confirmetur.

Tunc temporis nihil præter prudentiæ modulos existimabatur, ad promovendum eò amplius per ipsam transactionem pacis emolumentum Galliæ & vestræ reipublicæ, nihil æquè utile fore, quàm arctam unionem inter ministros Regis & vestrates conservari, tum mutuam opem per officia reciproca & sinceta, ut quilibet obtineat, quod justè & legitimè sibi postulare potest; adeò ut hostes communes videant, antè per effecta, quàm per verborum ampullas, vanas illas prætensiones, quibus hactenus pascebãt animos, de seminandis dissidiis inter nos in suum maximè commodum ex nostro dispendio, nullo unquam tempore obventuros.

Consultum quidem tum visum fuit, ut conveniremus unà de cautelis, quibus utendum erat, ne quid inopinatum accideret, fervente transactione. Sed quantò plus hoc ipso die necessum fuerit, cùm vigiliam transactionis finiendæ contingimus, ut oculorum aciem, si ullo unquam tempore superiore, aperiamus; quò caveamus nobis de omnibus detrimentis, quæ nobis possent obrepere ex nimiâ confidentia aut facilitate.

Est enim res nobis cum eâ Natione, quæ jus sibi sumsit, non observare pacta, quæ inire solet, quantum conducunt suo instituto, adeòque testata est hactenus per omnes omninò actiones, majorem libidinem istius belli finiendi, ut aliud restauret intra aliquod temporis spatium magis pro pitii quàm ut pacem constantem ac sinceram quæreret.

Verum enimverò, Domini mei, fatum ipsum favet gloriæ ve-

næ vestræ Reipublicæ, postquàm diutinum præbuistis Bellonæ theattum, aut ludum aperuistis militarem ubi omnes omninò Nationes scientiam rei militaris haurirent, nunc demum mutari in sacrarium pacis, ubi primaria de pace consilia agitentur, idemque clima, sub quo scaturiebant omnia hostilia, quibus tandem aliquando exercetur Hispania, protrudat itidem remedia, quæ debeant applicari ad sistendum illorum cursum.

Ac si constantia incomparabilis generosorum majorum vestrorum præcordiorumque virtus, quam exeruerunt, cùm fundamenta per tot improbos labores & periculorum procellas, florentis istius reipublicæ jecerunt; unde obtinuerunt eximium istum honorem, ut per hanc vicissitudinem rerum bilancem inclinent ad consilia gravissima omnium, quæ nunc sunt suscipienda ex amore boni publici.

En verò alterâ vice, postquam constitutum est agere cũ hoste, quâ legati magni Regis, quo potentiorem non habet respublica vestra amicum, venerunt consultatum vobiscum, quibus viis & rationibus maximè honestis & tutis res sit agenda. Neque verò quisquam in dubium ausit vocare Majestatem Christianissimam occupare primum locum in ordine Societatis, unde non præter rationem postulare videatur, ut sua sententia, & suum adeò emolumentum perpenderentur præ cæteris, maximè ubi agitur de bello finiendo, in quod adeò liberaliter impendit opes sui regni, & sanguinem suorum subditorum ad defensionem sociorum.

Quemadmodum verò majestas Christianissima suam ipsi' quietem quærit in illa amicorum, cùm nunquam non prætulerit ipsorum emolumenta suis propriis, quamdiu armatis dextris actum fuit; ita cupit porrò id præstare, quando arma recondenda videntur. Ipsa lubentissimo animo transmittet alieno judicio id quod ordo, & ipsum decorum ipsi vindicat arbitrandum, ut vobis proponat ea, quæ apud ipsam essent prorsus requirenda.

Primo nostro itinere, quod huc institueramus; ut deliberaremus una cum Dominationibus vestris de summa rei, excitatos meminim' adventu nostro, mot' querulos eosq;

publicos, adeò ut declamationibus incesseremur, quasi verò solummodo proponerentur media, quæ isti vestræ Reipublicæ constantem tranquilitatem quidem viderentur acquirere, sed id demum ageremus, ut fundamenta ejus convelleremus, quod bellis formam suam debet, & incrementum, adeoque celsitudinem. Sed Maximæ illius temporis adeò immutatæ sunt, ut in odium ministrorum Gallicanorum satis sit Hispanos spargere in publicum, nos adiisse hasce provincias, ut pacem aut differamus, aut intertrahamus.

Hinc igitur geminam accusationem, sed longè adversam sibi ipsi habemus sustinendam, ubi sanè altera alteram spontè destruit: dicam, & quidē verè, accusatores nostros nihil rectius in unâ, quàm in altera stare, cùm fundamento careant:

Id verò facilè induxero animum, his falsis opinionibus tantummodò imbui plebem, cùm sagatiores intelligant locum, unde coöriantur, & probè norint, quâ trutina sint expendendæ. Verum enimverò in provincia ubi plebes partem sumit in deliberationibus prorsus gravissimis, quæcunque persuasiones, quæ suggeruntur, tametsi falsæ, non sunt contemnendæ, adeò ut semper notam trahant præoccupatæ & præcipitatæ mentis aliquantulū periculoās, ubi nempe benignè suscipiūtur omnia; quæcunq; ex parte hostiū suppeditantur, qui id solum quærunt, ut leviter ad modum amicos faciant authores omniū rerū, quæ displicēt.

Hæc omninò prima sunt effecta colloquiorum, quæ incipiunt cum Hispanis institui, gnaris utique ad miraculum quibus artificiis seducendi sint populares. Id verò dominationes vestræ rectius intelligent, quando amplius insinuaverint ad familiaritatem majorem apud vos, ubi complices ipsorum hanc modò obtinuerint authoritatem, ut animos provincialium in dissidia distrahant, novas quæstiones disceptari curent, & opiniones instillent, ex quibus nullum prorsus emolumentum, nisi ad ipsos effluat, qui detrahunt optimis vestris amicis, sed experientia propediem docebit, quàm periculosa sequatur appendix.

Quas demum machinationes & divisiones inter vosmet metuere supersedebitis, quando ad vestibulum vestrarum

rum ædium excubant, & libero introitu gaudent, nisi per prudentiam laudatam tempestiva adhibeatis remedia. Spero equidem, sapientes reipublicæ gubernatores, assertâ, quæ debetur authoritate, rationem inventuros quâ omnia in officii orbitis contineant; demonstraturos etiam cœteris omnibus, ad acquirendam quietem publicam, per occasionem pacis initæ, standum esse Maximis antiquis, quæ vestram Rempublicam evexerunt ad eum gradum prosperitatis, in quo conspicua splendet.

Conservandæ itaque fuerint amicitiæ veteres postquã utiles & securas sumus eas experti; suspiciones & diffidentia seponenda hostibus, ut sic amicis exhibeatur liberalitas & confidentia, & præveniantur sinistra effecta, quæ possent pullulare ex studio malè agnito & spreto.

Vestrum est redire in memoriam illorum rumorum, qui per hanc Rempublicam fuêre seminati, non adeò pridem, Transactionem inter Galliam & Hispaniam coiisse præter vestram intercessionem compertissimum autem erat, nova ille prodiisse Antverpiâ & Bruxellis; circumstantiæ eum faciebant amictum, ut impostura pelluceret.

Fides tamen est habita, adeò ut undiquaque personarent querimoniæ de Galliâ, sed & eâ licentiâ, ac si infidelitas istiusmodi potuisset verè exprobrari.

Hispani tamen paulò post coacti fuêre suam ipsorum imposturam retexere, cujus fuerant authores, cùm ipsi nobis offerrent quatuor loca nihili, ad conditionem scilicet pacis longè iniquissimam, prout antè per Belgium sparserant, sese daturos Regi Christianissimo per transactionem clandestinam.

Non tamen diu sese continuêre eodem talo, quin impetum in contrarium verterẽt, dum per adhærentes promulgant, nos à pace abhorrere, nos, qui utiq; ad ipsorum calculum eandem eramus redemturi actione prorsus vituperabili, desertis nempè sociis, cùm tamen eandem recusemus ad quæcunque ab ipsis oblata compendia. Nos objicimus, inquiunt & suscitamus quævis obstacula, quæ pacem remorantur, & impedimus etiam vestras dominationes in acceptandis quæ offeruntur emolumentis.

Sic denique promulgamur hostes quietis publicæ ex judicio illius tamen Nationis, quæ sibi persuadet, vanam illam spem Monarchiæ universalis sibi jam acquisivisse, adeoque contulisse jus improbandi in aliis, quorum ipsa est rea & obnoxia.

Novi utique, Domini mei, eos, qui qualemcunque gustum habent rerum, hâc opinione non fermentari. Sollicitudines, quas regina inde ab exordio administrationis suscepit, turbis per diversa loca imposuerunt finem, quibus transactio generalis poterat retardari: bellum per Italiam gestum & consopitum ex ipsius authoritate; tum aliud, quod Daniam afflixit, & ipsius intercessione desiit, in quo vestra respublica suo emolumento non caruit: Conditiones moderatæ, quibus acquievimus in transactione Imperiali; diligentia continua, quam præstitimus post concinnatam Regis satisfactionem, ut aliæ difficultates, quæ & publicum & particulare sociorum attingunt bonum, facilius vincerentur, tum declaratio innocua, quam fecimus nuper ex parte Majestatis Christianissimæ, quæ parata est resarcire amicitiam inter duas Coronas, si relinquantur omnia in eo statu, in quem Numini placuit ea redigere, ne relaberemur ad longissimas remoras, quas nimis exacta discussio priscarum litium potuisset inferre, signa sanè sunt manifestissima sanctorum consiliorum, quæ Majestas Christianissima fovet, & extremi desiderii quo urgetur, ad promovendam pro omni virili quietem Orbis Christiani.

Sed ubi vestræ Dominationes forent expertes omnium istorum testimoniorum, ubi Deputati vestri Monasterium missi vobis nihil explicuerint nostram transactionem cum Hispania, quam propediem concludere licuisset propter nimiam facilitatem, quâ utebamur, certè causa meæ missionis vobis posset præstare specimen omni modo exuberantem, postquam in mandatis habeo, ut sine ulla temporis jactura, cum vestris Dominationibus postrema consilia suscipiam ad concludendam pacem generalem, & vobiscum conveniam, quid cujusque fuerit officii in executione tractatuum, ut pax reddatur constans, posteaquam tandem aliquando conclusam habebimus.

Hæc

Hæc est ferè summa mandatorum, quæ suscepi, & quæ imprælentiatum cum Vestris Dominationibus est agenda, admodum contraria ei opinioni, quam complures, sinistrè imbuti, conceperant. Neque verò crediderim, Vestras Dominationes tantam æstimare Hispanorum fidem & integritatem, ut plena fiducia in eandem collocari debeat, & omnis omninò cautela contemni, quam prudentiæ suggerit capere adversus errores admodum familiares.

Nemo ex nobis omnibus invenietur, qui nolit dispicere omnia securitatis momenta, quantum mens assequi potest, ut æs suum benè locet, aut latifundia coëmat: hinc a me impetrare non possum, ut credam, ad contractum in eundum, ubi agitur de universa fortuna diutini belli, de honore & securitate duarum potentium Rerumpublicarũ, inventum iri ullum mortalium, qui malit potius fidere verbis simplicibus debitoris morosi, quam pignoribus probis sibi cavere.

Non ea, quæ inseruntur trãsactioni, nec diligentia, quæ plerunque adhibetur, ut potius hoc ipso, quam crastino perficiatur die, neque signa & sigilla, quæ appenduntur, executionẽ reddunt certam, sed conditio, in quam devolvimur post transactionem perfectam, tum ex propriis viribus, tum per numerum amicorum, unde verbo sua constat fides, hoste eandem negligente, per vim etiam ad defensionem in oppressione. Hinc non postremus ex celeberrimâ antiquitate censuit, pacem non esse in positis armis, sed in abjectione armorum & servitutis metu.

Quid denique, medius fidius Domini mei, nobis profuerit, id bellum nunc finire, in quo lucrum est certum nobis, hostibus perpetuum damnum, si reliquamus aliquam causam formidinis, ne redintegretur tempore prorsus importuno? Actiones ipsorum suggessere justissimas diffidentiæ causas, postquam compertum dedêre hactenus, sese magis laborare in nobis disjungendis, quàm sinceram conjunctionem nobiscum ut inirent. Sic etenim hic ipse dies clarissimè ostendit, quantopere desudent in frangenda nostra societate, cùm ne cogitent quidem satisfacere sociis in rebus æquissimis.

Quod si, Domini vestri Deputati rationes reddiderunt Vestris Dominationibus de omnibus & singulis propositionibus, quæ ipsis fuêre factæ inter agendum, certus sum, ex omnibus articulis alicujus momenti, qui in disputationem incidêre, Hispanos ne unum quidem indulsisse, quin addiderint conditionis vice, agendum esse sine Galliâ, quæ appendix nisi profundo silentio fuisset accepta, apud acquiescentes, hostibus spe aliqua lactatis, nobis minus esset occasiones querulandi.

In eo superamus, propositiones similes non tetigisse aures nostras, postquam eas repudiavimus per contemtum, quo fœmine pudicæ solent, quæ offenduntur sermonibus tentatoriis, ab ipso principio. Si Domini vestri Deputati idem fecissent, secundum mandata iterata à vestris Dominationibus transmissa, dudum obtinuissemus pacem, cum integrâ satisfactione & Galliæ & vestræ Reipublicæ. Verum enimverò indignitas rei abrumpit silentium, spes, quam nonnulli fecêre Hispanis de actione cum ipsis instituenda in nostrum dispendium, tum consilia, quæ iisdem in aurem sunt ingesta, ut rigidius nobis obviarent, solum obstaculum præbuêre, quin ad hunc usq; diem minus voluerint rationi subjici.

Anne igitur pacem breviculo tempore quærimus bonam, mei Domini? medium ejus assequendo est in promtu, & honoris plenum, si nempe constanter inhæreamus observationi transactionis & pactorum, ut unâ vice gravi Hispanis eximamus mentem, quam de nobis dividundis fortè conceperunt, suspectum & periculosum existimemus, quicquid nobis obtulerint sub eâ conditione, Domini autem vestri Plenipotentarii Monasterii agant, uti sinceros decet socios pro nostro emolumento, quemadmodum nos semper egimus pro vestro compendio.

Anne pacem hanc petimus firmam eandem & constantem, id saltem agamus, ut hostes intelligant ex nostra unione, nunquam posse impingi in tractatus, qui concludentur, quin eodem tempore & Galliæ & Provinciæ Unitæ sint impugnandæ, quarum vires sensêre iis successibus, quos universus Orbis vidit, & ipsi non sine causa nunquam non formidabunt.

Quod

Quod si per istam prudentissimã firmitudinẽ procedamus, brevi videbimus optimos effectus concordiæ, pax concludetur breviculo tempore cum laude & emolumento, messem colligemus unà gratissimam, qualem ipsa solet producere in umbra securitatis prævisæ, sub quâ possim’, metu vacui, exonerari sumtibus, quos fieri necesse est, ubi in conditione ancipiti relinquimur, eam autem satisfactionem habituri sumus, nos non cõmisisse conditiones pacis ullâ sorte neglecti officii.

Diversum institutum secuti possemus quilibet sibi in particulari transigere cum Hispania, sed ipsum effectum perderemus signando, cùm hostis invitus eò descendat, credatque cum dispendio conjunctam pacem, eodem tempore coquens consilium frangendæ ad proximam quamque occasionem, quam sors obtulerit opportunam : sic metus & diffidentia undiquaque augerentur, cùm jam cessare debeant; nemo non obligaretur nova conquirere media, & novos facere amicos, ut periculo careat, unde nihil minus sumtuum & militum requiratur, ut pace istiusmodi frui liceat, quàm in medio fervore hostilitatis.

Neque verò video, quomodo, cùm melius agere, & honorificentius transigere potuerimus, nos institutum nostrum tueri valeamus apud posteros, postquam ex merâ libidine, & per præcipitantiam non necessariam turbavimus beatam conditionem rerum nostrarum.

Maximi igitur refert istæc incommoda præveniri, & in eum finem nosse ex vero, quomodo transeundum sit in aliud vitæ genus, ex hoc egressis, quod nunc prostituimus. Non parum interest dilucidè perspicere, quâ ratione unà vivendum sit, quando eò perventum fuerit, ut maximè explicemus sine ambiguitate, quid nostri sit officii mutui, ne fortè novas turbas suscipiamus per hostem communem.

Permittetis, Domini mei, mihi hanc licentiam dicendi, vestri pluris interesse, quàm nostri, cùm respublica vestra, post laboriosum exercitium, quod per octoginta annorum spatium extrahitur, posthac sibi efflagitet quietem, quam nondum gustare potuit. Optimis igitur opus est remediis, ut prohibeantur calamitates iis familiares, quæ

insignes sunt passi vicissitudines, quæ utique possent evadere lethales, nisi adhibeantur validæ præcautiones in eventum.

Nobis quidem, *Domini* mei, nihil admodum novum accidit in Galliâ, si pacem cum Hispania inceperimus, cùm jam didicerimus, ad quem usque gradum sit fidendum, & quomodo repulsandæ sint machinationes & consilia, quibus uti ille solet sub velo amicitiæ. Sunt nobis leges laudatissimæ, quib⁹ coercentur communicationes nostræ cum hostibus periculosis, ubi nulla expectanda est reconciliatio, nisi quæ ipsis ostentat finem faciliorem: nôrunt magistratus nostrates modum puniendi transgressores, & experientia temporis præteriti multum addet in posterum sapientiæ nostræ.

Sed nescio, an forma vestræ Reipublicæ vobis sit actutum permissura frenum, coërcendis ingeniis istius Nationis, quæ machinationibus scatet, & semper potiores tulit per cuniculos adactos, ubi arma manus valebant: maximè ubi & ante conclusionem pacis ipsa eò audaciæ processit, ut Emissarios huc destinârit, qui sub velo diversorum negotiorum nihil verentur invadere & diffamare amicos vestros, vobis audientibus & videntibus.

Quod si Hispani tanto æstro laborant, ut apertè ausint apud vos tentare operosè separationẽ, aut fastidiũ vestrorum sociorum, quâ rimâ semper dissipatio alicujus status quæri solet, ut enervetur, neutiquam dubitabitis, illos pro pediem ulterius processuros, ut primùm vestro leoni excutiant ensem, & postmodum eripiant fasciculum sagittarum, symbolum & unionis, quæ vobis omni modo est constanter colenda, & societatis cum vicinis, quorum interest vestram rempublicam subsistere.

Vestras *Domi*nationes obnixè rogo, ut tam benignè judicetis de hisce rebus, quas cum singulari meo honore vobis dicere licet, quàm æqua & sincera sunt consilia Majestatum Christianissimarum, quorum interpretem ago. Nunquam ipsis in mentem venit, ullam paci injicere remoram sed præcautiones, quas æquũ est nos simul instituere, nec longæ sunt, nec difficiles: id unum agitur, ut solidè providеamus securitati transactionis instituendæ.

Securi-

Securitas verò illa in hoc cardine uno versatur, ut transactiones priores tempestivè deducantur in executionem, reparentur errores adversus easdem commissi, & sanciatur observatio magis religiosa in posterum, neutra verò partium inferat interpretationes alterutri dispendiosas. Nam si verum liberè proferamus, quotiescunque Doctoribus proponitur Contractus aliquis excutiendus, jam patescit eo ipso animus litigiosus, qui quærit effugium satisfactioni injunctæ, cùm tamen in societatibus omnia sint interpretanda ex æquo & bono, fideque optimâ.

Omnia omninò vaframenta intendi potius debent in hostes, non verò retorqueri in eos, qui omnem suam potentiam, adeoque nobilissimum sui corporis sanguinem impenderunt vestro incremento. Cùm autem id æquè justum sit, ac necessarium, unoq; biduo decerni queat, nemo dicet, hîc remoras sollicitè quæri; quicunq; verò in eam inciderint opinionem, nimis clarè compertum dabunt, in eo sese acquieturos, si Hispanorum desiderio litetur.

Gallia semper manebit constanti studio affixa Provinciis Unitis: quemadmodum autem ipsa nullo unquam tempore defuit suo officio, vobis, Domini mei, certissimum spondetur, nec in posterum hîc quicquam desideratum iri. Sed amicitia ipsius est apprimè pretiosa, quam vos experti estis satis utilem & necessariam vestræ Reipublicæ, quin integram eandem vobis expetatis, cùm tamen particulam vestræ reddatis duntaxat: Justitia autem flagitat, ut conditiones nostræ societatis sint pares.

In suppeditandis auxiliis, quæ Gallia vestræ reipublicæ ex compacto spondebit, si fortè hostes transactionem istā abrumpant, nihil omninò distinguemus emolumenta, quæ cum ipsis habetis excutienda, neq; etiam loca, ubi vos incursare queant: æstimamus verò, idem vestri esse officii, ne alioqui hosti indicium fiat, qua parte maximè pateam' violentiæ, nullo vestro cum incommodo.

Crediderimus potius inde metuendum esse, illum aliquando, sine formidine, redintegraturum hostilia per vestras Provincias, vicinas utiq; Germaniæ, si ipsũ fecissemus certiorē, nos arma non correpturos suppetiis vestris, nisi ex Flandria invasionem moliatur; quæ provincia tantummodo partem facit vestri limitis, & apud vos eam vicem obti-

obtinet, quam omnes provinciæ præſtant Galliæ, unius limitis inſtar.

Nemo noſtrûm fuerit, quin credat, ſeſe in ſiniſtram inci diſſe amicitiam, quæ dextram injiciat pacatè, dum ſiniſtra conflictatur cum hoſte ad perniciem. Pace factâ, id unum curabit Gallia, quod ſeparari à ſe nunquam patietur, nempè ut transactio obſervetur in corrupta, quæ utique nullibi poteſt lædi, quin malum evadat generale, cùm nullus omninò articulus violetur, quin univerſi reliqui concutiantur.

Corpus Monarchicum componitur ex compluribus membris diverſarum naturarum, nec læditur in ullo membro, quin omnia & ſingula doleant per communicationem, adeò ut difficillimum ſit probatu, quacunq; demum ex parte hoſtes bellum redintegrent contra nos, ſive per Italiam, ſive per Hiſpaniam, quin bellum eodem tempore incumbat in Belgium, & quoquoverſum, ubi viciniam colimus.

Nec dum capere poſſum, quo fundamento initatur illorum formido, qui ſimulant metũ ex obligatione reciprocâ & indefinita, quæ inter nos fuerit conſtituenda, quin majorem vim quam ſecuritatem veſtræ adferat reipublicæ, unde perquam importunè novis bellis implicetur, certis autem effectibus pacis minimè fruatur; modò tantum otii & laboris ſibi indulgeant, ut perpendant, hanc obligationem novam non eſſe, cùm contineatur in priſcis trans actionibus: ut vel inde fateantur, nihil præterea deliberandum eſſe, in eum finem, niſi ut pateat, an ſocietas queat obſervari aut rumpi.

Calamitas, quam Hiſpania in hoc bello ſuſcepit, & clades, quas ſuſtinuit, dilucidiſſimè docebunt, nihil tale unquam audendum adverſus Galliam & veſtram rempublicam, quatenus ſociantur; contrarium autem infallibiliter evenerit, ſi diviſio locum inveniet, per diſtinctionem locorum aut emolumentorum, aut aliam quamcunque diſcordiam, tum demum ſucceſſus optatus, quem ſibi ſpondet ex nobis, ubi ſeparatis incurſet, libidinem illam extimulaverit, ut alterutro Statu ad bellum reſumendum coacto, admodum anceps videatur, quâ ſecuritate, aut quâ ratione al-

ne alteruter pacem sibi promittere queat, dum hæc & illa potentia tam grandis versatur per viciniam armata.

Videtis itaque, Domini mei, dilucidè nostram unionem non debere formidinem generare apud animos vestros, cùm unicum sit remedium illius tollendæ, nosque adeò nunquam quietem Galliæ & Provinciarum Unitarum re-ctius asserturos firmaturosve, nisi ut uniti inseparabiliter permaneamus.

Possem alia documenta prægnantissima certè, Vestris Dominationibus adferre, nisi fastidio supersedere cuperem: Quod si lubeat Commissarios deputare quibuscum liceat amplius conferre de omnibus, quæ modò proposui, sufficiente potestate mecum agendi instructos, nihil gravabor, ipsis cum sinceritate ulteriore aperire sensa Majestatum Christianissimarum; quas uti prorsus confido, Vestræ Dominationes invenient propensas ad emolumentum & incrementum vestræ reipublicæ, æquè ac ad compendium Galliæ; quæ itidem recens præstabunt testimonium constantis studii, quo Rex & Regina regens erga Vestras Dominationes tenetur, & mihi interea injunxerunt, ut illud vobis sponderem.

CAPUT LXXIII.

Tractatus pacis, die tricesimo Januarii, anno 1648. in urbe Monasterio Westphaliæ, inter Serenissimum & Potentissimum Principem Philippum IV. Regem Hispaniæ, &c. ex unâ, & ex alterâ parte, inter Celsos & Potentes Dominos, Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, conclusæ.

IN nomine, & ad gloriam Dei notum sit omnibus; post longum cursum bellorum cruentorum, quæ afflixerunt tot annorum spatio, populos, subditos, regna & provincias, obse-

obsequium Dominis Regi Hispaniarum, & Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio, præstantes; Eosdem Dominos, Regem & Ordines Generales, ex commiseratione Christiana & desiderio finiendarum calamitatum publicarum, ut sisterent deploratam seriem, incommoda, damna & pericula, quæ per continuationem ulteriorem illorum Bellorum in Belgio possent attrahi, etiam in alios Status, provincias, terras & maria longinquiora extendi.

Ut denique sinistra effecta in gratissimos fructus commutent probæ & sinceræ pacificationis ex utraque parte, messemque jucundam integræ & firmæ quietis, ad sublevandos populos & status obsequii utriusque & ad resarcienda damna præterito tempore suscepta, bono communi non tantum Belgii, sed universi orbis Christiani; in quem finem invitant & rogant cœteros Principes & Monarchas, ut patiantur animos flecti à gratia divinâ ad eandem commiserationem, adeoque aversionem malorum, ruinarum & confusionum, quæ gravissimum illud flagellum, belli tam diuturno tempore in acutissimum sensum inflixit.

Ut autem ad finem adeò optatum perveniri queat, scopusque desideratissimus obtineri, iidem Domini, Rex Hispaniarum, Dominus Philippus IV. & Ordines Generales illarum Provinciarum Unitarum in Belgio commiserunt & deputarunt utique, Dominus Rex Casparem de Braccamonte & Guzman, Comitem de Pennaranda, Dominum de Aldea Seca, de la Frontera], Equitem auratum Ordinis Alcantarani, Administratorem perpetuum Commendaturæ de Daymiel, Ordinis Calatravani, Nobilem Cameræ Regiæ, Consilii & Rationarii, legatum extraordinarium ad Majestatem Imperialem, & primum Plenipotentiarium ad Tractatus de pace generali; & Messire Anthonium Brun Equitem auratum, Consiliarium majestatis Catholicæ in Consilio Status, & summum in rebus Belgii, Burgundiæ, ad ipsius personam & Plenipotentiarium ad Tractatus de pace generali.

Iidem autem Domini Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, Bartoldum de Gend, Dominum Loevenæ & Meynersvici, præfectum & Dikgravium Bommeliæ,

liæ Tieleræ & Bommelerverdæ, Deputatum Nobilitatis Geldriæ, ad Conventum *D*ominorum Ordinum Generalium; Johannem de Mathenesse, *D*ominum Mathenessæ, Riveriæ, Opmeeræ, Sutervænæ &c. Deputatum ex Consilio ordinario Hollandiæ & Occidentalis Frisiæ, tum ad Conventum Dominorum Ordinum Generalium, ex parte Nobilium illius provinciæ, Consiliarium & Heemradum Schielandiæ; Messirem Adrianum Pavv equitem, dominum Heemstedæ, Hoogersmildæ, & primum præsidem, Consiliarum ac magistrum Comitatuum Hollandiæ, & Frisiæ occidentalis, etiam ex parte illius Provinciæ *D*eputatum ad Conventum Dominorum Ordinum Generalium; Messirem Johannem de Knuyt, equitem, *D*ominum utriusque Vosmariæ, primum Nobilem & Advocatum Nobilitatis in Statibus & consilio Comitatus Selandici, & thalassiarchatus ibidem, primum Consiliarium Serenissimi Domini Principis Auraici, Deputatum ordinarium ad Conventum *D*ominorum Ordinum Generalium; Godartum de Reede, *D*ominum Nederhorsti, Vredelandiæ, Corthoviæ, Overmæræ, Horstvartæ, &c. Præsidentem in Conventu Nobilium Provinciæ Ultraiectinæ, & *D*eputatum ex illorum parte ad Conventum *D*ominorum Ordinum Generalium, Franciscum de Domâ, *D*ominum Hiennemæ, Hielsumi, Deputatum ad Conventum Dominorum Ordinum Generalium ex parte Provinciæ Frisiæ; Guilelmum Ripperda, *D*ominum Hengelois, Boxbergæ, Bobulois, & Russenbergæ, *D*eputatum nobilitatis ex provincia Transisalanâ ad Conventum *D*ominorum Ordinũ Generalium; Adrianum Kland de Stedum, Dominum Nittershumi &c. Deputatum Ordinarium Provinciæ, urbis Gröningæ & Omlandiæ, ad Conventũ Dominorũ Ordinũ Generalium.

Omnes istos legatos extra ordinem in Germaniam, & Plenipotentarios præfatorum *D*ominorum Ordinum Generalium, ad tractatus de pace generali omnes instructos potestatibus sufficientibus, quæ inserentur sub finem harum præsentium literarum, qui coacti in urbem Monasterium Westphaliæ, ex communi pacto destinatam tractatibus generalibus, de pace Orbis Christiani, ex virtute illarum potestatum in nomine præfatorum Dominorum,

Regis

Regis & Ordinum Generalium fecerunt, concluserunt & transegerunt articulos sequentes.

I. Dominus Rex ante omnia declarat & agnoscit eosdem Dominos Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, & Provincias ipsorum respectivè cum omnibus provinciis sociatis, urbibus & terris competentibus, liberos & Supremos Status, Provincias & terras, in quos, nec in quorum provinciam, urbes & terras sociatas, uti superius dicitur, idem Dominus Rex nihil postulet juris, adeò ut hoc ipso tempore, aut in posterum pro se, suis hæredibus & successoribus nihil prorsus quærat juris, & perinde acquiescat agere cum præfatis Dominis Ordinibus Generalibus, quemadmodum facit impræsentiarum de pace perpetuâ, ad conditiones, quæ scribuntur proximè & declarantur.

II. Ut nempè pax illa sit bona, firma, fidelis & inviolabilis, & perinde cessabunt, ac omittentur omnes actus hostilitatis, quacunque ratione vigeant inter præfatos Dominos Regem & Ordines Generales per mare, alias aquas, & per terram, in omnibus ipsorum regnis, provinciis, terris & Dynastiis, & pro omnibus ipsorum subjectis ac incolis cujuscunque generis aut conditionis fuerint, nullâ habitâ exceptione sive locorum, sive personarum.

III. Quilibet manebit in occupatis, & fructur effectivè provinciis, urbibus, locis, terris & dynastiis, quas tenet & possidet hoc ipso tempore, ut in illis nec turbari, nec inquietari, directè aut indirectè queat, modo & ratione quacunque. Ubi comprehensa intelliguntur Burgi, pagi, villæ, & ager, uti dependent inde. Sic etiam omnis ager Bolducensis, quemadmodum etiam omnes omninò dynastiæ, urbes, castella, Burgi, pagi, villæ & ager, uti dependent ab illâ urbe & agro Bolducensi, urbs & marchionatus Bergæ Somensis; urbs & Baronatus Bredæ, urbs Masætrajectæ, cum suo districtu, quemadmodum & Comitatus Uronhovius, urbs Gravæ, & ager Kuyk, ac Hulst, cum Balivatu Hulstæ & præfecturâ Hulsteræ atque Axelæ, uti situm habent meridionalem & Septentrionalem Geulæ.

Accedunt isti numero munimenta, quæ præfati Domini Ordines Generales possident hoc ipso tempore in provincia Wac-

ciâ Waeſis, omnia adeò alia loca & oppida, quæ ijdem Domini Ordines Generales tenent per Brabantiam, Flādriam; & alibi, ut ſcilicet reliquantur ijſdem Dominis Ordinibus Generalibus in omnibus & iiſdem juribus partibuſque Supremitatis, & ſuperioritatis nihil omninò excipiendo, imo ad eum modum, quod tenent Provincias Belgij Uniti.

Eo tamen ſenſu, ut quicquid reliquum fuerit ex illo territorio Waëſis, præter illa munimenta, relinquatur eidem Domino, regi Hiſpaniæ. Tres verò partes tranſmoſanæ, Falcimontium utique Dalenum & Rodeleducum, manebunt in eo ſtatu, in quo impræſentiarum inveniuntur: Ubi verò lites & controverſiæ oboriantur, illæ remittentur ad Curiam ambiguam, de quâ locus dicendi veniet inferius ut illic decidantur.

IV. Subditi & incolæ provinciales illorum Dominorum, regis nempè & Ordinum Generalium colent omnem concordiam & amicitiam invicem, abdito ſenſo offenſarum & damnorum, quæ ſuſtinuerunt tempore præterito Integrum ipſis fuerit, frequentare & morari in alterutrius provincia, ibidemque exercere negotiationes & commercia in omni ſecuritate, tum mari aliiſque aquis, tum terris.

V. Navigatio & commercium per Indias Orientales ac Occidentales ſuſtentabitur juxta indulta in eum finē data, aut in poſterum danda: ad quam ſecuritatem faciet præſens hæc tranſactio, cum ſua ratihabitione, quæ ex utraque parte fuerit procuranda. Comprehendentur autem ſub eodem tractatu omnes Monarchæ, Nationes & populi, cum quibus ijdem Domini Ordines Generales, aut illi à ſocietate Indiarum Orientalium & Occidentalium, in ipſorum nomine, inter limites illorum indultorum, colent amicitiam & ſocietatem.

Quilibet verò, nempè ijdem illi Domini, rex & Ordines Generales reſpectivè monebūt in poſſeſſione, & fruentur iſtiuſmodi dynaſtijs oppidis, caſtellis munimentis commercijs & territorijs in Inducijs Orientalibus & Occidentalibus, quemadmodum & in Braſilia, & per littora Aſiæ, Africæ & Americæ reſpectivè quæ idem Do-

mini, rex & Ordines Generales respectivè tenent & possident; ubi speciatim comprehenduntur loca, quæ Lusitani inde ab anno millesimo sexcentesimo quadragesimo primo obtinuerunt, ceperunt & occupaverunt succussis Dominis Ordinibus Generalibus post hac, sine violatione præsentis transactionis conquirent & possidebunt.

Directores etiam societatis per Indias Orientales & Occidentales provinciarum Unitarum, quemadmodum & ministri, præfecti majores & minores, milites & classiarij ac nautæ, dum reverà operam navant alterutri societati, aut navarunt prius; quemadmodum & illi, qui extra ipsorum operam respectivè, tum in eo climate, tum in districtu duarum illarum societatum pergunt etiamnum, aut poterunt posthac ibidem adhiberi, erunt, manebuntque liberi, & sine molestiâ in omnibus provincijs, quæ in obsequio Domini regis per Europam perstant, poterunt peregrinari commercari, & frequentare, ad morem cæterorum omnium incolarum, in provincijs præfatorum Dominorum Ordinum Generalium.

Præterea constitutum & stipulatum fuit, ut Hispani servent suam navigationem in eâ ratione, quâ hoc ipso tempore eam servant per Indias Orientales, ut nequeant tamen eam ulterius extendere, quemadmodum incolæ Belgij Uniti abstinebunt à frequentatione eorum locorum, quæ castiliani tenent per Indias Orientales.

VI. Subditi & incolæ regnorum, provinciarum & terrarum sub ijsdem Dominis rege & Ordinibus Generalibus, abstinebunt navigationem & commercium ab omnibus portubus, locis, quæ acceperunt munimenta, præsidia aut castella, per Indias Occidentales, tum & à cæteris locis, quæ alterutrum agnoscunt Dominum; ita nempe, ut subditi ipsius Domini regis ne navigent, nec commercentur in illis partibus Dominorum Ordinum Generalium; nec subditi eorundem Dominorum Ordinum Generalium in partibus domini regis.

Connu-

Connumerabuntur autem inter loca Dominorum Ordinum Generalium ea, quæ Lusitani inde ab anno millesimo sexcentesimo quadragesimo primo occuparunt per Brasiliam, excussis Dominis Ordinibus Generalib⁹, quemadmodum & quævis alia loca, quæ nunc possidēt, quamdiu in potestate Lusitanorum permanebunt, adeò ut articulus præcedēs nihil deroget ex partib⁹ isti⁹.

VII. Cum autem opus sit tempore satis longo ad eos monendos, qui versantur extra illos limites cum copiis & navibus, ut deponant omnia hostilia conventum est, ut inter terminos indulti, nuper societati Indiarum Orientalium in Belgio dati aut dandi per continuationem, pax non prius incipiat, quam anno integro post conclusionem consignatam istius transactionis. Termini autem illius indulti, nuper à Dominis Ordinibus Generalibus dati, aut per continuationem dandi Societati Indiarum Occidentalium hi sunto, ut in locis illorum climatum pax ne incipiat ante sextum mensem conclusionis consignatæ.

Hoc tamen sensu, ut, si certitudo pacis publicè ex utraque parte nuncietur tempestivius intra illos terminos respectivè sumtos, ex horâ annuntiationis hostilia desinant per ea loca sed si post terminum unius anni respectivè sex mensium, intra limites indultorum superiorum committatur ullus hostilitatis actus, damna utique sarcientur sine morâ.

VIII. Subditi & incolæ illorum climatum, quæ ad Dominos regem scilicet & Ordines Generales spectant, dū mercaturam in alterutrius provinciis exercent, non tenebuntur solvere maiora iura & impositiones, præ subditis propriis respectivè, adeo ut incolæ & subditi Belgii Uniti sint & maneant immunes à vicesimâ in centenarium, aut aliâ maiori, quam Dominus rex per tempus Induciarum duodecennalium colligebat, aut in posterum directè sive indirectè vellet colligere ab incolis & subditis Belgii Uniti, sive onus intendere amplius, quam apud subditos proprios.

IX. Jidem Domini, rex scilicet & Ordines Generales nullas colligent extra suos limites respestivè impositio-

nes, aut tributa pro introitu, abitu, aut alijs oneribus in merces, peregrinos, ubi vel mari, vel terra transeunt.

X. Subditi eorundem Dominorum, regis & Ordinum Generalium, fruentur respectivè per climata reciprocè priscâ immunitate à vectigalibus, cujus possessionem habuerint pacatam, antequam bellum exoriretur.

XI. Frequentatio, conversatio & commercium inter subditos respectivè non poterit impediri; quæcunque autem impedimenta suborientur, revera & de facto auferentur.

XII. Inde ab ipso die, quo pax fuit conclusa & ratihabita, rex cessare faciet ad Rhenum & Mosam collectam omnium vectigalium, quæ ante bellum fuerunt sub circulo & districtu Provinciarum Unitarum, & singulariter vectigal Selandiæ, adeò ut vectigal illud non amplius colligatur ex parte Majestatis Catholicæ, in urbe Antverpia, aut alibi: eo tamen sensu, & conditione, ut post diem superius definitum Status Selandiæ reciprocè in se recipient, & solvent omnium primùm ab eo ipso die redditus annuos, qui ante annum millesimum quingentesimum septuagesimum secundum fuerunt oppignorati ex eo vectigali, quorum etiam possessionem proprietarij & collectores habuerunt cum collecta, ante principium illius belli; id quod paritèr præstabunt proprietarij cæterorum vectigalium.

XIII. Sal albus, qui excoquitur, & ex Provinciis Unitis illatus in illas Majestatis Catholicæ, recipietur & admittetur, nec tamen feret impositiones graviores præ sale grosso sic etiam admittetur sal, qui ex provincijs majestatis Catholicæ infertur in illas Ordinum Generalium, divendeturque omnis gravioris impositionis expers, uti ille Dominorum Ordinum.

XIV. Fluvij Scauti, quemadmodum & Canales Sassi & Zvvyni, alijque gurgites maris eodem pertingentes, clausi tenebuntur ex parte Dominorum Ordinum.

XV. Naves & merces, quæ ingrediuntur & egrediuntur portus Flandriæ respectivè erunt & manebunt oneratæ ex jussu Domini regis omnibus istiusmodi impositionibus, & alijs tributis, quæ colliguntur ex mercibus per

Scau-

Scautum hinc inde commeantib᷒, quemadmodũ & per cæteros Canales; modo nuncupatos in articulo præcedenti. Conveniet etiam post hac inter partes respectivè de taxa, & æquabilitate illius oneris.

XVI. Urbes Anseaticæ, cum omnibus suis civibus, incolis & provincijs, fruentur reverà navigatione & commercio Hispaniæ, juxta omnia & eadem Jura libertates, immunitate & privilegia, quæ per istanc transactionem indulgentur, aut postmodum indulgebũtur, ex respectu subditorum & incolarum, qui Provincias Unitas Belgij habitant.

Et reciprocè iidem subditi ac incolæ Provinciarum Unitarum fruentur omnibus & ijsdem juribus, libertatibus, immunitatibus, Privilegijs Capitulationibus sive ad constitutionem Consulum per Urbes majores & maritimas Hispaniæ, & alibicunque ubi opus fuerit; quemadmodum etiam mercatorum, procuratorum, magistrorum navalium, nautarum aut alio modo;

Idque eodem prorsus modo, quo præfatæ urbes Anseaticæ in genere aut particulari obtinuerunt & exercuerunt antehac, sive etiam obtinebunt & exercebunt in posterum ad securitatem, & commodum navigationis ac commercij, uti spectant suas urbes, mercatores, procuratores, commissarios & alios inde pendentes.

XVII. Habebunt etiam iidem Domini Ordines Generales eandem securitatem & libertatẽ in provincijs Domini regis, quæ fuit indulta subditis regis Magnæ Britanniæ, per postremum transactionem de pace & articulos secretos, cum Connestabili Castiliæ initos.

XVIII. Idem Dominus rex dabit quamprimum provisionem necessariam, ut constituantur loca honoratiora ad tumulanda corpora eorum, qui ex parte præfatorum Dominorum Ordinum vitæ usuram ponant in obsequio Domini regis.

XIX. Subditi & incolæ provinciarum, qui eundem regem agnoscunt Dominum, ubi pervenient in provincias & terras Dominorũ Ordinum Generalium, quoad exercitium publicum religionis, sese gerent & præstabunt in omni modestiâ, ut nullum præbeant scandalum ver-

bis aut factis, nullas etiam blaspemias proferant: Idem utique fiet & observabitur à subditis & incolis provinciarum, quas Domini Ordines Generales possident, si pervadant terras Majestatis Catholicæ.

XV. Nefas fuerit mercatorum, magistrorum navalium naucléricorum, nautarum naves, merces mercātilia & alia quævis ipsórum bona invadi & arrestari, sive ex virtute alicujus mandati generalis, aut particularis, aut quacunque de causà, ex bello, aut alio casu; neque etiam sub prætextu præstandæ alicujus operæ ad conservationem & defensionem provinciæ. Non tamen hic comprehenduntur invasiones & arresta Justitiæ per vias ordinarias, ob æs alienum, proprias obligationes & contractus validos eorum, quibus invasiones illæ incursaverint; cùm ibidem procedendum sit, juxta consuetudinem, ex jure & æquo.

XXI. Committentur ex utraque parte certi Judices numero pari, ad formam Curiæ ambiguæ, qui Sessionem habebunt in provincijs Belgij, & quidē eo locorum, uti conveniet, idque nullibi non, modo sub obsequio hujus, modò alterius partis, prout conventum fuerit ex consensu mutuo.

Judices autem illi ex utraque parte commissi, juxta commissionem & instructionem, quam accipient, & juratam quidem ex singulari formula, uti ex utraque parte conventum fuerit curabunt negotiationes incolarum per provincias illas Belgij, & onera ac impositiones quæ utrique gravabunt mercimonia. Quod si ijdem Judices intelligāt, ex unà aut alterà parte, sive etiam ex utraque ullatenus exorbitari ad regulam & modulum revocabunt errorem.

Præterea & examinabunt ijdem Judices quæstiones, quæ oriantur circa executionem tractatuum neglectam quemadmodum etiam contraventiones, quæ alicubi & aliquando possent obrepere tum in provinciis citerioribus, tum in regnis remotissimis, climatibus, provincijs & Insulis Europæ: disponent autem de illis summatim & plenè, adeò ut decidant quicquid invenient conveniре cum formulis tractatuum.

Senten-

Sententiæ verò & diſpoſitiones iſtorum Judicum executionem ſuſcipient à judicibus cujuslibet loci ordinarijs, ubi contraventio fuerit commiſſa, aut etiam contra perſonas peccantes, prout momenta rerum id exigent: neque poterunt illi judices ordinarij ſuper ſedere executionem, quin eādem præſtent, aut permittant, ut contraventiones reparentur intra terminum ſex menſium à tempore requiſitionis, judicibus ordinariis factæ.

XXII. Quod ſi aliqua ſententia & iudicium iam pronunciatum fuerit inter perſonas diverſarum partium non defenſas, ſiue actio ſit civilis, ſive criminalis, non poterit ad executionem perurgeri adverſus perſonas condemnatas, aut bona ipſorum: unde non indulgebuntur ullæ literæ liberiores aut repræſaliarum, niſi cum cognitione cauſæ, & in caſu licito per leges & conſtitutiones Imperiales, adeòque iuxta ordinem per eadem ſtabilitum.

XXIII. Non licebit appellere, ingredi, nec commorari in portubus, ſtationibus, ſinubus & littoribus per alterutrius provincias cum navibus & milite, eo numero, qui ſuſpicioni locum faciat, ſine veniâ & permiſſione eius, cuius curæ commiſſi ſunt portus, ſtationes, ſinus & littora, niſi quis per tempeſtatem eò fuerit coniectus aut etiam coactus ex neceſſitate, aut ad evitandum aliquod periculum maris.*

XXIV. Quorum bona fuerint intercepta, & fiſco illata, ex occaſione belli, ipſorum etiam hæredes, aut actionem habentes, fruentur iiſdem bonis, & adibunt poſſeſſionem ex authoritate privata, & ex virtute iſtorum tractatuum, ubi nihil opus ſit recurri ad iuſtitiam, quantumvis ea in fiſcum ſint illata, oppignorata, in dona tractatus, conventiones & tranſactiones diſtracta; quæcunque demum abdicationes inſertæ fuerint illis tranſactionibus, ad excludendos eos, quibus bona illa competunt.

Omnia verò & ſingula illa bona ac iura, quæ iuxta præſentem hanc tranſactionem fuerint reſtituta aut reſtituenda reciprocè primis proprietariis, hæredibus ipſorū aut actionem habentibus, poterunt vēdi ab illis proprie-

tarijs, sine ullâ necessitate impetrandi consensus paticularis. Deinde proprietarij redditruum, qui ex parte fiscorum constituti fuerint in loco bonorum venditorum, quemadmodum & reddituum & actionum, cùm respectivè attineant curam fiscorum, poterunt disponere de proprietate eorundem, sive per venditionem, sive per aliam rationem tanquam de bonis suis & propriis.

XXV. Id verò & locum habebit in commodum hæredum defuncti Domini Principis Auraici Wilhelmi, etiam in juribus, quæ ipsis sunt in salinas Burgundiæ, ut ea remittantur & derelinquantur cum sylvis dependentibus, nisi quæ inveniuntur & emta & soluta ex parte Majestatis Catholicæ.

XXVI. In eo etiam intelliguntur comprehensa reliqua bona & jura, quæ sita sunt in Comitatibus Burgundiæ & Charalosiæ; quæque ex serie transactionis die 9. Aprilis, anno 1609. tum 7. Januarij, anno 1610. respectivè nondum fuêre restituta, ea restituētur actutum bonâ fide proprietarijs, hæredibus ipsorum, aut actionem habentibus ex ea parte:

XXVII. Quemadmodum etiam intelliguntur comprehensa bona & jura quæ post finitas Inducias duodecennales, per sententiam magni Consilij Malinarum, in præiudicium fisci adjudicata fuerunt defuncto Comiti Nassavio, aut quacunque alia ratione, quâ idem Comes acquisiverit possessionem, quibuscunque in locis, aut Dynastijs eadem illa bona & jura possint esse sita, & à quocunque demum possideantur: Quæ sententia ex virtute præsentis tractatus est & erit æstimata quasi non lata, adeò ut quælibet alia acquisitio possessionis illius & sit & maneat annullata.

XXVIII. Lis autem pendens de Castello Balinensi, cepta vivente etiam defuncto Domino Principe Auraico, in Curia magna Malinarum, adversus Procuratorem Generalem Domini regis, postquam lis ea non fuit dijudicata intra annum vertentem à prosecutione instituta, quemadmodum promittebatur articulo quarto decimo induciarum duodecennalium, ex communi consensu, propediem à conclusione & ratihabitione istius præsentis

ſentis tranſactionis, derelinquetur à fiſco nomine majeſtatis Catholicæ, aut nomine cujuſcunque, cum omnibus & ſingulis bonis illic poſtulatis, & abdicatio fiet nomine eorum & ab ijs, qui ſuperius denominantur; de omnibus actionibus & prætenſionibus, quas fiſcus habeat aut prætendat ulla ratione in ea bona, ut revera occupentur & defacto, capianturque in liberam & plenam poſſeſſionem ab eodem Domino Principe Auraico, qui nunc rerum potitur, hæredibus ipſius & ſucceſſoribus, actionemque habentibus, extemplò à concluſione & ratihabitione iſtius Tractatus, ex virtute propria, ſine recurſu ad Juſtitiam, eâ utique conditione, ut fructus percepti & uſucapti, cum oneribus ſuis uſque ad concluſionem præſentis iſtius Tractatus relinquantur fiſco ejuſque commodo.

XXIX. Si alicubi ſuboriatur aliqua difficultas de reſtitutione bonorum & jurium, quæ fuerint reſtituenda judex illius loci præſtabit effectum ſine dilatione reſtitutionis, inibitque viam omnium breviſſimam, adeo ut ſub prætextu Canonis nondum ſoluti, aut quacunque ratione, reſtitutio differri nequeat.

XXX Subditi & incolæ Belgij uniti poterunt ubicunque in terris obſequij regij operam conducere quorumcunque Advocatorum, Procuratorum, Notariorum, Sollicitatorum & Executorum, uti ipſis videbitur; in quem finem etiam committentur à judicibus ordinarijs quandocunque opus fuerit, & judices rogati fuerint. Reciprocè etiam incolæ & ſubditi Domini regis, qui Belgium Dominorum Ordinum Generalium tranſibunt, fruentur eadem opitulatione.

XXXI. Si fiſcus juſſerit vendi ex unâ aut alterâ parte bona quædam fiſco addicta, illi quibus competere videntur, ex virtute præſentis tractatus, acquieſcent uſurâ ſolitâ pretij, ad rationem denarij ſexti decimi, quæ ſolvatur ſingulis annis per induſtriam eorum, qui bona ipſa poſſident: alioqui licuerit fundum & hæreditatem venditam invadere.

Hac tamen ſenſu, ut loco bonorum venditorum, redituum emtorum, & ſortis ipſius nomine fiſcorū reſpe-

ctivè conficiantur tabulæ in commodum proprietariorum, hæredum aut actionem habentium, quibus uti possint, tanquam testimonio declaratorio ad conformitatem Tractatus, cum assignatione solutionis solennis, in aliquem collectorem ejus provinciæ, in quâ sive venditio, sive emptio fuerit facta: Denominabitur autem Collector ille, & computabitur pretium, ad rationem primæ venditionis publicæ, aut alio quocunque modo factæ, ut primus annus illi census incidat in annum à conclusione & ratihabitione præsentis tractatus.

XXXII. Quod si venditiones illæ factæ fuerint per Justitiam, propter nomina & bona & legitima eorum, quibus bona ipsa competere solebant antequam redigerentur in fiscum integrum ipsis fuerit, aut hæredibus ipsorum, adeòque actionem habentibus, bona recuperare pretio intra annuum spatium adnumerato, qui inchoëtur à die istius Tractatus, à quo tempore elapso non recipientur, adeò ut illa recuperatio & redemtio ab ipsis facta, conferat dispositionem liberam bonorum, in cujus usum nec opus sit ulteriore permissione.

XXXIII. Non tamen locus dari censetur redemtioni eorum domiciliorum, quæ sita sunt in oppidis, & in eum finem venierunt, quòd grande in commodum & insigne damnum emtoribus inde accreverit, per commutationes & restaurationes, quæ domicilijs illis accidisse possent, & nimis difficilem adeòque longiorem requirerent computum.

XXXIV. Restaurationes verò & meliorationes cæterorum bonorum, quæ redimere licebit, si requirantur, judices ordinarij censebunt ex jure, cum cognitione causæ adeò ut fundi & hæreditates oppignoratæ maneant in summam, quam meliorationes confecerint, nec tamen licebit emtoribus uti jure retentionis, ad solutionem & satisfactionem.

XXXV. Quævis bona & jura occultata, mobilia, census & actiones, debita & credita, aliaque non occupata à fisco per debitam cognitionem causæ ante diem conclusi & ratihabiti tractatus, relinquentur in liberâ & plenâ dispositione proprietariorum hæredum aut actionem haben-

habentium, cum omnibus fructibus, censibus, redditibus & commodis.

Quicunque etiam occultaverint illa bona & jura, quēadmodum & hæredes ipsorum, non poterunt ex illa occasione turbari à fiscis respectivè, sed proprietarij hæredes ipsorum, aut actionem habentes habebunt ex ratione illorum omne jus adversus quemlibet tanquam de bonis proprijs.

XXXVI. Arbores succisæ à die conclusi tractatus, & quæ eodem die inventæ fuerint in fundo; quemadmodum & arbores venditæ, & ad ipsam conclusionem tractatus nondum fuerint succisæ, relinquentur proprietarijs, nulla habita ratione venditionis factæ, adeò ut nullum pretium inde solvendum veniat.

XXXVII. Fructus conductiones, locationes & redditus Dynastiarum, terrarum, decimarum, piscationum, domiciliorum censuum & quæcunque ex bonis provenire possent ex tenore verò tractatuum restituenda erūt, & à die conclusi tractatus obtingent solvenda, relinquentur in annum vertentem proprietarij, hæredibus ipsorum, aut actionem habentibus.

XXXVIII. Locationes bonorum, quæ aut in fiscum sunt redacta, aut indicem relata (tametsi id acciderit in complures annos) expirabunt eodem anno, quo concludetur Tractatus, juxta consuetudinem locorum respectivè, in quibus fuerint sita bona; & locationes; quæ incident à die conclusi tractatus, quemadmodum superius dicitur præstabuntur proprietarijs: eo tamen sensu, ut si Villicus illorum bonorum impenderit ad segetem illius anni aliquos sumtus in bona, ijdem sumtus restituantur villico per proprietariū, juxta cōsuetudinem, aut æquitatem Judicum, qui præsident locis illorum bonorum, ratione situs.

XXXIX. Venditio bonorum, quæ fuerit in fiscum redacta aut indicem relata, facta post conclusionem tractatus, pro nullâ habebitur, & tanquam non facta; quemadmodum & venditio facta ante eandem conclusionem contra capitulationes aut transactiones, particulariter factas cum quocunque oppido.

XL. Domicilia hominum particularium restituta, aut

restitu-

restituenda ad tenorem tractatus, non poterunt reciprocè onerari præsidijs, aut quibusque alijs rebus, ad aliam rationem aut excessum, quam domicilia cæterorum incolarum, qui sunt paris conditionis.

XLI. Nemo ex alterutrâ parte impedietur directè aut indirectè in transferendo suo domicilio, modò solvat jura convenientia; si verò ulla impedimenta objiciantur à tractatu concluso, ea promtissimè tollentur.

XLII. Quæcunque munimenta & opera publica facta fuerint ex alterutrâ parte, cū permissione & authoritate superiorum in ijs locis, quorum restitutio dependet ex hoc tractatu, proprietarij tenebuntur satisfacere secundum æstimationem à judicibus ordinarijs instituendam, tum quoad loca illa, tum quoad jurisdictionē, quam ibidem exercebant, nisi partes invicem sponte transigant sic & satisfiet proprietarijs eorum bonorum, quæ adhibita fuerint munimentis, operibus publicis, aut locis religiosis.

XLIII. Bona verò Ecclesiastica, Collegia & alia loca religiosa, sita per provincias Unitas, quæ olim fuerant membra, ab Ecclesijs dependentia, Beneficia & Collegia, quæ retinent obsequium in Dominum regem, quicquid eorum non venierit ante conclusionem istius tractatus, restituentur & reddentur, adeò ut in ea redeant ex authoritate privata, & citra adminiculum Justitiæ, ut eis frui liceat, & disponere, juxta ea, quæ superius dicta sunt.

Quæcunque vero vendita fuerint ante illud temporis momentum, aut ad expungendum nomen aliquod data ab Ordinibus cujuscunque provinciæ, ibi pretium census præbebitur solenne, ad rationem sextidecimi denarij, ab ipsa provincia, quæ venditionem instituerit, aut dederit bona illa in solutionem, & assignabitur census ille ita ut certi essequeant proprietarij; id quod itidem fiet & observabitur ex parte Domini regis.

XLIV. Prætensiones & usuræ, quas Dominus Princeps Auraicus posset urgere ex partibus illis quas possessione non tenet, discutientur & componentur tractatu particulari, ut satisfiat eidem Domino principi Auraico. Quæ verò bona & alia effecta idem Dominus Princeps jam

jam possidet, ex indulto & concessione Dominorum Ordinum Generalium in Balivatu Hulster Ambachti & alibi, quorum omnium Domini Ordines Generales ipsi nuperrimè addiderint confirmationem; universa illa relinquentur absolutè, in plenâ proprietate ad commodum suum ipsius, hæredum & successorum, actionemque habentium, adeò ut nihil quicquam possit prætendi in ea bona ex virtute cujuscunque articuli per istum tractatum.

XLV. Cæteri nonnulli puncti, qui præter tenorem præcedentis articuli, transacti fuêre & conventi separatim, signatique in duabus tabulis diversis, quarum altera indicat octavum diem Januarij, altera verò vicesimum septimum Decembris, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo, nomine *Domini Principis* Auraici: Tabulæ & illæ, quicquid in illis cõtinetur sortientur suum effectum, confirmabuntur, adimplebuntur, & executioni tradentur juxta propriam formam & tenorem, ad eum prorsus modum, quasi universi illi puncti in genere, & singuli illorum particulariter, de verbo ad verbum inserti legerentur in hoc tractatu.

Idque non obstantibus quibuscunque alijs omnibus clausulis istius tractatus, & contrarijs, quibus intelligitur derogari, & derogatũ est disertè per hunc præsentem articulum quæ etiam clausulæ, ratione eorum, quæ in geminis illis tabulis continentur, tenentur & tenebuntur tanquam non factæ, adeò ut propter easdem effect⁹, adimpletio & executio superiorum illarum tabularum, quæ scriptæ sunt & octavo Januarii, & vicesimo septimo Decembris anno millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo, nequeat impediri, aut differri ullo modo.

XLVI. Quibuscunque bona in fiscum redacta fuerint restituenda, ij non tenebuntur solvere superiora nomina reddituum, onerum & officiorum specialiter annexorum, & in ea bona assignatorum, ad rationem temporis, quo non licuit frui: etiam ea propter postulati & turbati ex alterutrâ parte absolventur & absoluti dimittentur.

Quod

Quod si reverà pateat, universa bona alicujus ex alterutrà parte, fuisse redacta in fiscum, aut in indicem relata, adeò ut illi ipsi nihil reliquum sit factum, unde redditus aut usuras incidentes exoluere potuisset, per tempus fisci vigentis aut indicis; is non tantum immunis erit onerum realium, & redditωum ex tenore tractatus, sed etiam onerum generalium & personalium, quæ spectant redditus & usuras, per idem tempus coincidentes.

XLVIII. Neque verò postulari poterit quicquam ex bonis venditis aut transactis, ut indicentur aut revocentur, nisi quod spectat debitum, quod possessores subjerunt per transactiones in eum finem institutas cum usuris denariorum principalium, si qui fuissent adnumerati, itidem ad rationem denarij sextidecimi, uti superius dicitur.

XLVIII. Sententiæ latæ de bonis & juribus in fiscum redactis, ubi partes agnoverunt judices & legitimè sese defenderunt, stabunt, adeò ut condemnati non recipiantur ad evertendas illas, nisi ex modo ordinario.

XLIX. Dominus rex dimittit & abdicat omnibus omnino prætensionibus redemtionis, omnibus etiam alijs juribus & prætensionibus, quas posset intentare ullo modo in urbem Gravam; territorium Kuyk, ejusque appendices & competentia, antiquum Baronatum Brabantiæ, qui antehac pignoris loco tenebatur à defuncto, domino Principe Auraico; cujus oppignorationis redemtio fuerit deserta, & conversa in proprietatem, concessa utique commodis defuncti Domini principis Mauritij, mense Decembri, anno millesimo sexcentesimo undecimo, per Dominos Ordines Generales Belgij Uniti, tanquam Supremos illius Urbis Gravæ & territorij Kuyk, juxta tenorem tabularum, in eum finem confectarum; adeò ut ex virtute illius conversionis & cessionis Dominus Princeps Auraicus, qui rerum nunc potitur, hæredes ipsius & successores, aut actionem habentes, fruantur in perpetuum plenâ & integrâ proprietate illius & urbis territorij Kuyk, appendicib⁹ & cōpetentib⁹.

L. Deserit etiam & abdicat Dominus rex omnia & singula jura ac prætensiones, sive proprietatis sine cessio-

nis

nis aut alius generis, quas ullo modo possit intentare in urbem Comitatum & dynastiam Lingenæ, quatuorque pagos & alia jura competentia, quemadmodum & illas in urbes ac dynastias Bevergardiæ, Klopenburgi, & alia nomina adversus & contra quemvis, ut realiter & de facto relinquantur in perpetuum Domino principi Auraico, hæredibus ipsius & successoribus, aut actionem habentibus, ad plenum jus proprietatis, secundum tenorem illarum literarum, quæ donum & investituram Imperatoris Caroli V. sub dato tertij Novembris, anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto, & transactionis postmodum secutæ, inter Comitem Burensem & Comitem Teklenburgi, sub dato quinti Martij, anno millesimo quingentesimo octavo, & tandem secundum tenorem cessionis in eum finem factæ mense Novembri, ãno millesimo quingentesimo septuagesimo octavo ubi Dominus rex, quantum ipsum contingit, id confirmavit & confirmat per hunc præsenrem tractatum.

LI. Iidem Domini, rex & Ordines Generales, committent, quilibet ex sut parte, præfectos & magistratus, ad administrationem justitiæ & politiæ, per urbes & munimenta, quæ per præsentem hunc tractatum reddenda fuerint proprietarijs, ut ijsdem fruanrur.

LII. Partes superiores Geldriæ permutabitur per æqui pollentiam; quod si de eá non possit conveniri, referendum fuerit ad curiam ambiguam, ubi ibi decisio expediatur intra sextum mensem, à conclusione & ratihabitione tractatus istius.

LIII. Dominus rex obligatur procurare effectivè continuationem & observationem Neutralitatis, amicitiæ, & probæ viciniæ ex parte sacræ majestatis Imperialis & Imperij cum Dominis Ordinibus Generalibus; ad quam continuationem & observationem obligantur sponte Domini Ordines Generales itidem reciprocè, adeò ut confirmatio ejus fieri debeat intra alterum mensem ex parte Majestatis Impe-

Imperialis,& intra annum vertentem ex parte Imperij,à conclusione & ratihabitione tractatus præsentis.

LIV. Mobilia in fiscum redacta, & fructus exhibendi ante conclusionem præsentis tractatus, nulli restitutioni subjicientur.

LV. Actiones in mobilia, remissæ à Dominis rege & Ordinibus Generalibus in emolumentum debitorum particularium, ante conclusionem præsentis tractatus, relinquentur extinctæ ex utraque parte.

LVI. Tempus, quod fervente bello est elapsum, cujus initium constituitur in annum, millesimum quingentesimum, sexagesimum septimum, usque ad principium induciarum duodecennalium; quemadmodum & tempus, quod cucurrit ab expiratione illarum induciarum, usque ad conclusionem præsentis tractatus, non computabitur, ut inde præjudicium aliquod aut damnum cuiquam creetur.

LVII. Quicunque per tempestatem sævientis belli transierint in terras neutras, fruentur itidem commodo istius tractatus, poteruntque habitare ubicunque visum fuerit, imò & redire ad prisca sua domicilia,& illic habitare in omni securitate, si observent leges provinciales, adeo ut ex occasione habitationis, quam ubicunq; locorum instituerint, bona ipsorum nequeant corripi, aut ipsi privari usu & fructu eorum.

LVIII. Non licebit struere ulla munimenta nova per Belgium, neque ex unâ, neque ex alterâ parte non licebit ducere novos Canales aut fossas, ut illis repulsentur alterutræ partes.

LIX. Domini Nassavicæ familiæ, quemadmodum & Comes Johannes Albertus Solmensis, Gubernator Masatrajecti, non poterunt postulari, neque inquietari in suis personis aut bonis, propter ullum æs alienum, quod conflavit defunctus Dominus Guilielmus Princeps Auraicus, ab anno millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, usque ad obitum ipsius, neque etiam interpellari de ullis censibus antiquatis, qui obvenerint per correptionem & annotationem bonorum, in quæ onera illa incubuerant.

LX. Si

LX. Si ullo modo peccetur in tractatum ab aliquibus particularibus, præter mandatum præfatorum Dominorum, Regis aut Ordinum Generalium, id damnum præstabitur in eodem loco, ubi peccatum fuerit admissum, & quidem manifestarium, aut in loco domicilii, quod fixerint, adeò ut non possint postulari alibi aut de corpore, aut de bonis, in quacunque ratione, sic non decebit ad arma convolare aut rumpere pacem ad illam occasionem, licebit tamen post denegatam justitiæ administrationem manifestariam providere sibi, quemadmodum solitum fieri per literas repræsaliorum aut indulti.

LXI. Omnes omninò exhæreditationes & dispositiones factæ in odium belli declarantur nullæ & tenebuntur pro non factis; & sub istiusmodi exhæreditationibus factis in odium belli, intelliguntur comprehendi ea, quæ suas habent causas, ex quibus bellum processerit aut pendeat.

LXII. Subditi & incolæ provinciales dominorum istorum, Regis & Ordinum Generalium, cujuscunque generis aut conditionis fuerint, declarantur capaces successionis mutuæ, tum per testamentum, tum ab intestato, secundum consuetudines locorum; quod si aliquæ successiones antehac obtigerint alicui illorum, in iis asseretur & conservabitur.

LXIII. Quicunq; captivi ex bello, liberabuntur utrinq;, nullo redemtionis pretio, distinctione & exceptione captivorum, qui operam suam præstiterint extra Belgium & sub signis alienis, quàm istorum Dominorum; Regis scilicet & Ordinum Generalium.

LXIV. Exolutiones contributionum pristinarum, quæ ad conclusionem tractatus fuerint præstandæ tum ob personas tum ob bona utrinque moderationem & definitionem admittent ab iis, qui utrinque præfecti sunt contributionibus.

LXV. Non vertetur in commodum, aut ullo modo interpretationem commodi admittet aut incommodi ulli, directè, sive indirectè, quicquid vigente negotiatione utrinque fuerit propositum aut prolatum oretenus aut scripto; quin imò iidem Domini, Rex & Ordines Generales, ac particulares, æquè ac omnes Principes, Comites, Baro-

nes, Nobiles cives aut alii incolæ regnorum & provinciarum respectivè, cujuscunq; generis, ordinis aut conditionis fuerint, in suis manebunt juribus, juxta tenorem tractatus & conclusionem ejusdem.

LXVI. Incolæ & subditi eorundem Dominorum Regis scilicet & Ordinum Generalium reverâ fruentur effectu quinti articuli, qui patet in duodecennalibus induciis præteritis, etiam effectu decimi articuli, qui patet in transactione proximè secuta septimo die Januarii, anno millesimo sexcentesimo decimo, idque ex ea causa, quod per terminum illarum induciarum effectus ille neque postulatus, neque procuratus fuit utrinque.

LXVII. Limites Flandriæ & alii dirigentur eâ ratione, uti invenientur competere suis utrinque districtibus: in quem expectandæ fuerint & exhibendæ informationes, ex quibus iidem limites postmodum dirigantur.

LXVIII. Ex parte Domini Regis Hispanici destruentur circa Esclusam istæc munimenta, Divi Jobi, Divi Donasn, Stellatum, Divæ Theresiæ, Divi Friderici, Divæ Isabellæ, Divi Pauli, & fortalitium Papenuntiij: ex parte verò Dominorum Ordinum Generalium, destruentur istæc munimenta, duo illa in insula Casantia, quæ dicuntur Auraici & Friderici, duo illa Pasi, quæcunque cingunt ripam Escauti orientalem, præter Lilloem, & illud Kieldrechti, quod nuncupatur Spinola; de quâ mutua demolitione convenient partes, ut instituatur quædam æquipollentia.

LXIX. Omnia registra, chartæ, scripta, Archiva, & papyra, quemadmodum & facci litium, quæ contingunt respectivè ullam ex provinciis unitis, terram sociam, urbes & membra, aut ullos incolas eorum, comperiuntur in Curiis. Cancellariis, Consiliis & Cameris Politiæ, Justitiæ, ærarii, feudorum aut archivorum, sive Anennis Malinis, sive in aliis locis, quæ parent Domino Regi, exhibebuntur bonâ fide iis, qui ex parte illarum provinciarum respectivè habuerit mandata & authoritatem ea repetendi. Idem

verò

verò fiet ex parte Dominorum Ordinum Generalium, in commodum illarum provinciarum, urbium & particularium, qui parent *Domino* Regi.

LXX. Jurisdictio aquarum relinquetur urbi Esclusæ, quemadmodum eidem competit.

LXXI. Agger, qui permeat & coërcet flumen Sutæ ad fanum *Donasii*, auferetur & aperietur, constructis illic cataractis, de quarum custodiâ transigendum fuerit juxta ea, quæ superius dicuntur de demolitione munimentorum.

LXXII. In hoc præsenti tractatu pacis comprehendentur ii, qui ante permutationem acceptilationis aut ratihabitionis, etiam post tertium mensem utrinque denominabuntur, intra quem terminum Dominus Rex prodet eos, quos competere judicaverit: ex parte Ordinum Generalium indicantur Princeps Landgravius Hassiæ Cassellanæ, cum provinciis, urbibus & Statibus suis; *Comes* Frisiæ Orientalis, urbs Embdena, *Comitatus* & provincia Frisiæ Orientalis, urbes Anseaticæ, & particulatim Lubeca, Brema & Hamburgum. Servant verò sibi *Domini* Ordines Generales libertatem denominandi & alios, quos competere judicaverint, intra definitum terminum.

LXXIII. Comitis Flodrofii prætensio de restituendo castello Leuti cum bonis annexis & aliis emolumentis ac pagis per viciniam ipsi competentibus, quæ occupata fuerint ex parte Domini Regis, indulta est ad restitutionem etiam castelli; modò cautum sit intra conclusionem præsentis istius tractatus & ratihabitionem ejusdem, de alendo præsidio ex parte *Domini* Regis, aut de novorum munimentorum demolitione, quæ accesserunt post castellum occupatum.

LXXIV. Quemadmodum octavo die Decembris, annò millesimo sexcentesimo quadragesimo sexto fuit transactum & conventum inter legatos extraordinarios & Plenipotentiarios præfatorum Dominorum Regis & Ordinum Generalium, de Rogerio Huygentio, nomine *Conjugis*, *Dominæ* Annæ Margarithæ Stralensis, ita id omnem prorsus vim & effectum habebit, ad-

eoque adimplebitur & executionem sortietur planè eo modo, ac si verbotenus insertum geretur in hoc ipso tractatu.

LXXV. Ut denique præsens hic tractatus eò rectius observetur, promittunt respectivè præfati Domini, Rex & Ordines Generales id operam dare, & adhibere potentiam suam ac facultates, quisque suo loco, ut commeatus reddantur liberi, maria & flumina navigabilia tuta, adversus invasiones tumultuantium, Piratarum & raptorum, quos comprehensos per rigorem plectent.

Promittunt præterea nihil committere in præjudicium præsentis istius tractatus, neque ferre, ut quicquam violetur directè aut indirectè: quod si quicquam committatur, curabunt id sarciri sine ulla tergiversatione & dilatione. Itaque ad observationem omnium eorum, quæ superius scripta sunt, obligantur ipsi respectivè (itidem Dominus Rex seipsum & suos successores) & ad validitatem illius observationis abdicant se omnibus legibus, consuetudinibus, rebus denique omnibus contrariis.

LXXVII. Præsens hic tractatus ratihabebitur & comprobabitur à præfatis Dominis, Rege nimirum & Ordinibus Generalibus, literæ verò ratihabitionis exhibebuntur utrinque in bona & debitâ formâ, intra spatium duorum mensium. Quod si ratihabitio adferatur tempestivius, ab eo ipso momento cessabunt omnes actus hostilitatis inter partes, non expectato fine definiti termini.

Eo tamen sensu ut post conclusum & consignatum tractatum præsentem hostilitas utrinque non desinat, nisi prius ratihabitio Domini Regis Catholici fuerit exhibita in debita substantia & forma, adeoque permutata cum illa Dominorum Ordinum Generalium, qui repræsentant provincias Unitas.

LXXVIII. Sic igitur omnia ex utraque parte manebunt in eodem statu & constitutione, uti fuerant ad conclusionem præsentis hujus tractatus inventa, idque eousque, donec ratificatio illa reciprocè permutetur & exhibeatur.

LXXIX. Tractatus iste promulgabitur ubicunque conveniet actutum post ratificationes utrinque permutatas & exhibitas, adeò ut exinde desinant omnes act⁹ hostilitatis.

Se-

Sequitur tenor illius potestatis, quam Dominus Rex Hispaniarum suis contulit Plenipotentiariis.

Dominus Philippus per gratiam Dei Rex Castiliæ, Legionis, Arragoniæ, utriusque Siciliæ, Hierosolymæ, Lusitaniæ, Navarriæ, Granatæ, Toleti, Valentiæ, Gallitiæ, Majoricæ, Minoricæ, Sevitiæ, Cerdennæ, Cordubæ, Corsegæ, Murciæ, Jaenæ, Algarbiarum, Algeciræ, Gibraltaris, Insularum Canariarum, Indiarum Orientalium & Occidentalium; insularum & terræ firmæ maris Oceani, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ & Mediolani, Comes Habsburgi, Flandriæ, Tyrolis & Barcellonæ, Dominus Biscaiæ & Malinæ, &c.

Postquam magno molimine ceptum est laborari de tranquillitate subditorum & incolarum per provincias Belgii, ut extincto tàm crudeli bello rectius ad pacem Europæ universalem perveniri posset, quâ Orbis Christianus gauderet, & ex communi consensu Urbs Monasterii in Westphalia congressui partium fuit destinata, ut illic de pace illa ageretur per viros & numero & authoritate plenâ fide Plenipotentiarios, specialiter, autem ut cum Ordinibus Provinciarum liberarum in Belgio unito, qui suos legatos vel Plenipotentiarios particulari authoritate instructos adeoque Deputatos missuri essent, transigerent.

Ubi igitur consideravimus quantâ præstantiâ, integritate, providentia, experientiâ, intelligentiâ & zelo erga meum emolumentum, & bonum ac quietem universalem Orbis Christiani, polleant Dominus Caspar Bracamontius & Gusmannus, Comes Pennarandæ, Nobilis cameræ meæ Senator, Cameralis justitiæ & legatus meus extraordinarius in Germaniam : Frater Josephus Bergannæus, Archiepiscopus Cameracensis, & Antonius Brun, Senator in consilio supremo Flandriæ, quantâ denique satisfactione me semper beaverint in litigiosis & arduis negotiis, quæ vel ipsi transegêre, vel respectivè mandavêre.

Itaque penitissime confidimus, eos conjunctos, aut unum eorum in particulari, per absentiam, aut per incommoditatem alterum, advigilaturos in bonum Orbis Christiani, & meum ipsius emolumentum; & hinc eos dico meos legatos & plenipotentiarios, & ex virtute literarum præsentium ipsis de omnibus conjunctis, & unicuique in particulari, per absentiam aut valetudinem cujuscunque inter ipsos, potestatem absolutam, ut instituat sermonem cum Ordinibus præfatarum provinciarum liberarum in Belgio unito, aut cum ipsorum Legatis & Plenipotentiariis, ut specialiter polleant authoritate & constituti sint per istas, ut crudele hoc bellum, quod per Provincias Belgii fuit suscitatum, & ab origine contra dictos Ordines Generales in provinciis & per mare fuit gestum, finiant.

Sic igitur cum iisdem Ordinibus Generalibus dictarum provinciarum Unitarum liberarum, aut cum ipsorum legatis & Plenipotentiariis inceptent negotiationem, conferant, proponant, conveniant, capitulentur & concludant bonum, firmum & inviolabilem tractatum de quiete, sive de pace aut induciis; promittant etiam pro me & meis successoribus, me semper servaturum firmiter & validè, præcisè & articulatim, sine ullo errore, quicquid per meos legatos & Plenipotentiarios conjunctos, aut ab uno aliquo illorum, per absentiam, aut valetudinem cujuscunque ex ipsis, fuerit conventum & capitulatum in illo tractatu cum præfatis Ordinibus Generalibus, aut cum ipsorum legatis & Plenipotentiariis, qui à dictis Provinciis Unitis liberis deputabuntur,

Asseverent etiam me approbaturum & ratihabiturum intra illum terminum, quem reciprocem constituerint ad confirmationem per jusjurandum, aut qualescunque alias solennitates, in istiusmodi casus necessarias & consuetas. In quorum fidem mandavi expediri præsentes has

has literas; quas manu meâ & sigillo meo roborare volui, & inferius signari ab Actuario meo status.

Datum Saragossæ, die 6. junii, anno millesimo sexcentesimo, quadragesimo sexto.

Signatum

EGO REX.
PETRUS COLOMA.

obsignatum sigillo regio in oblatâ rubra, papyro tectâ.

Sequitur tenor illius potestatis, quam Domini Ordines Generales dedêre suis Plenipotentiariis.

Ordines Generales uniti Belgii, omnibus hæc visuris vel audituris salutem.

Notum sit, Nos, quemadmodum secundum omnes omninò occasiones ex proba & sincera voluntate ac proposito propensi fuimus, ut diutinum, perniciosum & cruentum bellum in provinciis Belgicis, ante plurimos annos suscitatum, & hactenus continuatum, ad earundem provinciarum emolumentum publicum, & exonerationem tributorum, sine quibus bellum geri nequit, ut denique Belgium non penitus pereat, sed bellum in alias longinquiores provincias & loca rejiciatur, vel si fieri queat, cùm hinc facta sint exordia, consopiatur.

Postquam igitur Monasterium Westphaliæ ex communi consensu negotiatione est delectum & conventui, ut ibidem agatur de tranquillitate Orbi Christiano reddenda, Nos censuisse, viros graves esse mittendos, qui cum omni authoritate & plenipotentia intersint illi Conventui & negotiationi, ut communi operâ consopiatur bellum illud diutinum & perniciosum, quò Belgium à tot annis affligitur. Perfectè itaque confisi, quantâ sapientia, providentia, experientiâ, intel-

intelligentiâ, fidelitate & zelo erga emolumentum provinciarum Unitarum in Belgio polleant Bartholdus Gandavensis, Dominus Lœvenæ & Meynersuici, præfect⁹ & Dikgravius Bommeliæ, Balivus Bommelerverdæ, deputatus ad nostrum Conventum à Nobilibus provinciæ Geldriæ, Johannes Matheneſſæus, Dominus Matheneſſæ, Riveriæ, Opmæræ, Sutevænæ &c. deputatus Advocatus nobilitatis & equeſtris ordinis per Hollandiam & Friſiam Occidentalem, ſummus Heemrathus Scielandiæ, Adrianus Pavius, eques, Dominus Hemſtedæ, Rietvici, Neokerkæ, &c. primus præſes & Senator, ærarius Comitatus Hollandiæ & Friſiæ occidentalis; Johannnes Knuythius, Eques, Dominus Voſmariæ, primus Nobilis, & advocatus Nobilitatis apud Ordines, & Conſiliarius Comitatus Selandici, Conſiliarius ordinarius Sereniſſimi Principis Auraici; Gothardus Rædæus, Dominus Nederhoſtii, Vrelandiæ, Rortchoviæ, Overmæræ, Horſtyvartæ, &c. deputatus ad Conventum noſtrum ab equeſtri & nobili ordine Provinciæ ultrajectinæ, Franciſcus Donianus, Dominus Hiennemæ in Hielſumo, Guilielmus Ripferdanus, Dominus Hengelonis, Boxbergæ, Beculonis & Ruſſenburgi, &c. Deputatus ad noſtrum Conventum ab equeſtri & nobili ordine Provinciæ Tranſiſalanæ; Adrianus Kland Stedumaus, Dominus Nitterſumi reſpectivè deputatus ad noſtrum Conventum, & extraordinarius legatus in Germamaniam,

Iſtis omnibus ſimul aut potioribus ſaltem, per cœterorum abſentiam aut valetudinem, perfectam poteſtatem, authoritatem, generale & ſpeciale mandatum dedimus, ut nomine noſtro, tanquam Plenipotentiarii iſtius Reipublicæ, Monaſterii auſcultent & intelligant à Dominis Plenipotentiariis Potentiſſimi & Sereniſſimi Principis, Domini Philippi IV. Regis Hiſpanici, quicquid ipſi nomine ſui Regis habeant proponere de abolendo diutino & pernicioſo ac cruento bello per Belgii provincias, quod ex hac ſcaturigine etiam in longinqua & remotiſſima loca ſeſe diffudit.

Conferent igitur cum Plenipotentariis illius Regis, tranſigent, concludent bonam, firmam, ſinceram & inviolabilem

labilem tractatum, de quiete, quemadmodum ipsi Plenipotentiarii in nomine Ordinum Generalium, & sociorum quos diutinum hoc bellum tangit, negotium existimabunt commodissimum, ad asserendos subditos & incolas Belgii fœderati.

Promisimus utique & promittimus per istas literas, in majorem fidem & sub nostrâ obligatione, pro nobis & successoribus nostris, in genere & in particulari, in perpetuum nos ea benè, firmiter & constanter servaturos, quæcunque præfati nostri Plenipotentiarii in hoc negotio transegerint & concluserint, ratihabituros, inviolabiliter costodituros, & curaturos ut observentur, adeò ut nunquam in ea impingatur, aut permittamus impingi ullo modo, directè aut indirectè.

In quorum omnium fidem hæc transscripta sunt, & nostro sigillo majusculo roborata, & ab Actuario nostro subscripta.

Ex nostro Conventu, Hagæ Comitis, die 22 Martii, anno millesimo sexcentesimo sexto.

Signatum

JOHANNES Redæus Vt.

& in replicâ legebatur,

Ex mandato Celsorum Dominorum Ordinum Generalium.

Et subsignatum

CORN. *MUSCHIUS.*

Roboratum magno sigillo Statuum Generalium, in cerâ rubrâ, pendente chorda, ex auro & serico rubro concinnata.

In quorum fidem omnium, quæ superius leguntur, nos Legati extraordinarii & Plenipotentiarii præfatorum Dominorum, Regis scilicet Hispaniarum &c. & Ordinum Generalium ex Provinciis Unitis Belgii, ex virtute potestatum respectivè nostrarum, signavimus præsentem hunc tractatum, & roboravimus nostris insignibus.

Factum Monasterii in Westphalia, die trigesimo Januarii, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo.

Signatum & obsignatum

L.S. Comes Pendarandæ,
L.S. A. Brun.
L.S. B. De Gent.
L.S. Jean De Mathenesse.
L.S. Adrian Pauv.
L.S. Jean De Knuyt.
L.S. G. De Reede.
L.S. F. De Donia.
L.S. Wilh. Ripperda.
L.S. Adrian Klandt.

Sequitur ratihabitio Regis Hispaniarum.

Dominus Philippus IV. per gratiam Dei Rex Castiliæ, Legionis, Arragoniæ, utriusq; Siciliæ, Hierosolymæ, Lusitaniæ, Navarræ, Granatæ, Toleti, Valentiæ, Gallitiæ, Majoricæ, Minoricæ, Sevitiæ, Cerdennæ, Cordubæ, Corsegæ, Murciæ, Jaenæ, Algarbiarum, Algeciræ, Gibraltaris, Insularum Canariarum, Indiarum Orientalium & Occidentalium; insularum & terræ firmæ maris Oceani, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ & Mediolani, Comes Habsburgi, Flandriæ, Tyrolis & Barcellonæ, Dominus Biscaiæ & Malinæ, &c. omnibus præsentes hasce literas visuris, salutem.

Ut liberemus provincias Belgii à bello, quo tot annis conflictantur, liberaremus miseriis & calamitatibus exonerare-

nerarcmus, in quietem, splendorem & prosperitatem daremus, quemadmodum & bella consopiremus, quæ in alias terras & maria longinqua fuêre sparsa, A multo tempore desideravimus procedere ad aliquam bonam pacem cum Dominis Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio, ad refocillationem omnium eorum, qui ex utraque parte sentiunt calamitates illius belli; & ut ex communi pacto lecta fuit urbs Monasterii in Westphalia, ad conventum & tractatum de pace instituendum; ita negotia ibidem adeò prosperè processerunt, ut legati nostri extraordinarii & Plenipotentiarii, ex virtute nostrarum potestatum fecerint & concluserint cum legatis extraordinariis & Plenipotentiariis præfatorum Dominorum Ordinum Generalium, tractatum de pace, qui hîc de verbo ad verbum insertus legitur.

Eum tractatum hic scriptum & insertum, uti diximus, postquam nobis exhibitus fuit à nostris legatis extraordinariis & Plenipotentiariis, vidimus, & maturè de verbo ad verbum in consilio nostro examinavimus.

Itaque Nos, pro nobis, nostris hæredibus & successoribus, quemadmodum & pro Vasallis, subditis & incolis omnium nostrorum regnorum, provinciarum & Dynastiarum, tam intra Europam, quam ultra fines ejus nullâ admissa exceptione, eundem tractatum, cum omnibus, quæ in eo continentur, quemlibet adeò punctum in particulari, in omnibus suis membris suscepimus bonum, firmum & valabilem; gratum habuimus, comprobatum & ratum; quemadmodum suscipimus gratum, comprobatum & ratum habemus per literas hasce præsentes.

Promittimus hinc fide & verbo regio & principali, pro nobis, nostris successoribus, regibus, principibus & hæredibus, sincerè & bonâ fide, nos eundem secuturos, observaturos & adimpleturos inviolabilter & articulatim, juxta formam & tenorem proprium; curabimus eum teneri, observari adimpleri, perinde ac si Nos eundem transegissemus in nostra propria persona, adeò ut nihil faciamus, nihil sinamus fieri ullo modo directè aut indirectè, quod quacunque ratione eidem contrarietur.

Quod

Quod si in eundem impingatur, aut ullo modo incurratur, reparabitur læsio sine ulla difficultate & dilatione, adeò ut puniamus, & puniri mandemus quoscunque violatores omni rigore, sine venia & indulgentia; Obligemusque ad eundem effectum qui superius definitur, omnia & singula nostra regna, provincias & Dynastias, quemadmodum & omnia nostra cœtera bona, præsentia & futura, etiam nostros hæredes & successores, unâ & vasallos omnes nostros, subditos & incolas per omnia nostra regna provincias & Dynastias, quocunque in loco, intra Europæ fines aut ultra eosdem inveniantur, nullâ admissa exceptione.

Et ut istæc obligatio tantò sit validior, abdicamus omnes leges, consuetudines, & alia quæcunque contraria. In quorum superiorum fidem jussimus expediri præsentes hasce literas, signatas nostra manu, obsignatas nostro sigillo secretiore, & contrasignatas à nostro Actuario Status.

Factum - - - - - - - -

Sequitur Ratihabitio Celsorum & Potentium Dominorum Ordinum Generalium.

Ordines Generales Provinciarum Unitarum Liberarum in Belgio, omnibus præsentes hasce literas visuris salutem.

Quemadmodum per omnes omninò occasiones nunquam non propensi fuimus in eum finem, ut diutinum, perniciosum & cruentum bellum Belgii, quod in alias provincias & maria longinquiora fuit sparsum, terminetur & consopiatur, ad gloriam Dei, Patrem, authorem & promotorem pacis, & ad consolationem tot animarum desolatarum, quæ miserùm languent sub difficultatibus & calamitatibus belli, cujus amaritudine pascuntur.

Ut Belgium restitueretur in suam quietẽ, splendorem & prosperitatem, & ex communi consensu omnium, quorũ interest, lecta fuerit urbs Monasterii in Westphalia, ad Con-

Conventum & tractatum de pace instituendum, cùm verò placuerit Deo omnipotenti addere benedictionem suæ gratiæ ad sollicitudines & labores, quos legati nostri extraordinarii & Plenipotentiarii exantlarunt per universæ tempus negotiationis cum legatis & Plenipotentiariis Domini Regis Hispaniarum, &c. Donni Philippi IV. adeò ut post diversos Conventus & colloquia de negotio acta, fecerint & concluserint tractatum de pace, hic de verbo ad verbum insertâ.

Quem tractatum hic scriptum & insertum, uti superius patet, postquam nobis fuit exhibitus & à nobis fuit consideratus de verbo ad verbum, secundum maturam deliberationem, Nos, nomine & jussu Ordinum ex omnibus provinciis Unitis, sociatis, Dynastiis, urbibus & membris earum & eorum; quemadmodum etiam pro omnibus terris nostri obsequii, vasallis, subditis, incolis, tum intra Europæ fines, tum ultra eosdem, nullâ admissa exceptione, eundem tractatum, & quicquid eo continetur, quemlibet adeò articulum in particulari, per omnia sua membra, suscepimus tanquam bonum, firmum & validum, gratum, approbatum & ratum; suscipimus itidem, gratum, approbatum & ratum habemus per hasce literas præsentes.

Promittimus sincerè & bonâ fide, nos eundem secuturos, observaturos & adimpleturos, inviolabiliter & articulatim, juxta formam suam & tenorem proprium; dabimus etiam operam, ut teneatur, observetur & adimpletur, perinde ac si nosmet ipsi transegissemus in nostro Conventu Ordinum Generalium, adeò ut nihil committamus aut patiamur committi in contrarium, directè aut indirectè, quacunque ratione aut modo.

Quod si quid impingatur, aut eveniat tale quid ullo modo, id reparabitur, sine ulla tergiversatione & dilatione, punietur, & curabitur puniri in transgressoribus omni rigore, sine venia & indulgentia; obligamus in eum effectum, qui superius describitur, omnes & singulas Provincias Unitas, sociatas, dynastias, urbes & membra eorum atque earum, simul etiam omnes vasallos, subditos

ditos & incolas dependentes, tum intra Europæ limites, tum ultra eosdem, nulla admissa exceptione. Ut autem validitas constet isti obligationi, abdicamus omnes leges, consuetudines, & quæcunque istis articulis contraria.

In quorum fidem superiorem fecimus expediri literas hasce præsentes sub nostro signo, & signatura nostri Actuarii, & roborari nostro magno sigillo in nostro Conventu, Hagæ Comitis, in Hollandia, die decimo octavo Aprilis, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo.

Erat signatum

Jo. ANDRE Vt.

inferius

Ex jussu Celsorum & Potentium Dominorum Ordinum Generalium.

subsignatum

CORN. MUSCHIUS.

Et signatum antisigno præfatorum Dominorum Ordinum in cera rubra, pendente duplici chorda ex auro & serico rubro, in pixide argentea, cui insculptus erat Leo, qui dextram armaverat gladio, & sinistram impleverat septem sagittis.

CAPUT

CAPUT LXXIV.

Instrumentum, sive tractatus Pacis signatum & obsignatum Monasterii in Westphalia, die 24. Octobris, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto per Legatos Plenipotentiarios Sacrarum Majestatum Imperialis & Christianissimæ: tum per Deputatos extraordinarios, Electores, Principes & Ordines sacri Romani Imperii.

In nomine Sacrosanctæ & individuæ Trinitatis, Amen,

NOtum sit universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest; Postquam à multis annis orta in Imperio Romano dissidia motusque civiles eousque increverunt, ut non modo universam Germaniam, sed & aliquot finitima regna, potissimum verò Galliam ita involuerint, ut diuturnum & acre exinde natum sit bellum.

Primò quidem inter Serenissimum & Potentissimum Principem & Dominum, Dominum FERDINANDUM II. Electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Regem, Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris & Inferioris Silesiæ, Wirtembergiæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Mar-

Marchiæ Slavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, inclitæ memoriæ, cum suis Fœderatis & adhærentibus, ex unâ.

Et Serenissimum & Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum LUDOVICUM XIII. Galliarum & Navarræ Regem Christianissimum, inclitæ memoriæ, ejusque Fœderatos & adhærentes, ex altera parte.

Deinde post eorum è vita discessum, inter Serenissimum & Potentissimum Principem & Dominum, Dominum FERDINANDUM III. Electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Regem, Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris & Inferioris Silesiæ, Wirtembergiæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ Slavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, cum suis Fœderatis & Adhærentibus, ex unâ.

Et Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum LUDOVICUM XIV. Galliarum & Navarræ Regem Christianissimum, ejusque Fœderatos & Adhærentes ex altera parte; unde multa sanguinis Christiani effusio, cum plurimarum provinciarum desolatione secuta est.

Tandem divinâ bonitate factum esse, ut annitente Serenissima Republicâ Veneta, cujus consilia difficillimis Christiani Orbis temporibus publicæ saluti & quieti nunquam defuere, utrinque de Pace universali suscepta sit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione, Hamburgi die 25. stylo novo, vel die 15. stylo veteri Decembris Anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo primo inita, constituta sit dies undecima stylo novo, vel prima stylo veteri Mensis Julii, Anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio congressui Plenipotentiariorum MONASTERII & OSNABRUGIS Westphalorum instituendo.

Com-

Comparentes igitur ſtatuto tempore & loco utrinque legitimè conſtituti legati Plenipotentiarij, à parte quidē Imperatoris Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi Domini *D*ominus Maximilianus, Comes à Trautmanſdorff & Weinsberg, Baro in Gleichenberg, Neoſtadij ad Coorum, Negau, Burgau, & Totzenbach, *D*ominus in Teinitz, Eques aurei Velleris, Cōſiliarius Secretus, & Camerarius ſacræ Cæſareæ Majeſtatis, ejuſque Aulæ Supremus Præfectus; Dominus Johannes Ludovicus, Comes à Naſſau, Catzenelnbogen, Vianden & Dietz, *D*ominus in Beitſtein, Conſiliarius Secretus Imperatoris, & Aurei Velleris Eques; Dominus Iſacus Volmarus J.V.D. Sereniſſimi Domini Archiducis Ferdinandi Caroli Conſiliarius, ejusque Cameræ Præſes.

A parte verò regis Chriſtianiſſimi, Celſiſſimus Princeps, Dominus Henricus d' Orleans, *D*ux de Longueville, & d' Eſtouteville, Princeps & Supremus Comes de Nevvcaſtel, Comes de Dunois & de Tancarville, Coneſtabilis hæreditarius Normanniæ, ejuſdemque provinciæ Gubernator, & locum tenens Generalis, Centū Cataphractorum equitum *D*ux, & Ordinum Regiorum Eques &c. Illuſtriſſimi item ac celſiſſimi *D*omini, Dominus Claudius de Meſmes, Comes d' A vaux, dictorum Ordinum Commendator unus ex Præfectis ærarij Regij, & regni Gallici Miniſter &c. Et Dominus Abel Servien, Comes de la Roche des Aubiers, etiam unus ex regni Gallici Miniſtris &c. interventu & operâ Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi Legati Senatoriſque Veneti, *D*omini Aloyſij. Contareni, Equitis, qui Mediatoris munere, procul à partium ſtudio, totos penè quinque annos impigrè perfunctus eſt.

Poſt invocatum Divini Numinis auxilium, mutuasque Plenipotentiariorum tabulas (quarum apographa ſub finem hujus Inſtrumenti de verbo ad verbum inſerta ſunt) ritè commutatas, præſentibus, ſuffragantibus & conſentientibus ſacri Romani Imperij Electoribus, Principibus, & Statibus ad Divini Numinis gloriam, & Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem, in mutuas pacis & amicitiæ leges conſenſerunt, & convenerunt tenore ſequenti.

I. Pax sit Christianissima, Universalis, & perpetua, veraque & sincera Amicitia inter sacram majestatem Imperialem, & sacram Majestatem Christianissimam; nec non inter omnes & singulos Fæderatos & Adhærentes dictæ Majestatis Cæsareæ, Domum Austriacam, eorumque hæredes & successores; Præcipuè verò Electores, Principes & Status Imperij ex una:

Et omnes ac singulos Fæderatos dictæ Majestatis Christianissimæ, eorumque hæredes ac successores; Inprimis Serenissimam Reginam Regnumque Sueciæ, ac respectivè Electores, Principes, Statusque Imperij, ex altera parte. Eòque ita sincerè, serioque servetur, & colatur, ut utraque pars alterius utilitatem honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte, & Universi Romani Imperij, cum regno Galliæ, & vicissim regni Galliæ cum Romano Imperio fida vicinitas, & secura studiorum Pacis atque amicitiæ cultura revirescant & reflorescant.

II. Sit utrinque perpetua oblivio & AMNESTIA omnium eorum, quæ ab initio horum motuum, quocunq; loco modove ab unâ vel alterâ parte, ultro citroque hostiliter facta sunt; ita ut nec eorum, nec ullius alterius rei causa vel prætextu, alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiæ, molestiæ, vel impedimēti, quoad personas, statum, bona, vel securitatem per se, vel per alios, clam aut palam, directè vel indirectè, specie Juris, aut via facti, in Imperio, aut uspiam extra illud, non obstantibus ullis prioribus pactis, in contrarium facientibus, inferat, vel inferri faciat, aut patiatur.

Sed omnes & singulæ, hinc inde, tam ante bellum, quam in bello, verbis, scriptis aut factis illatæ injuriæ, violentiæ, hostilitates, damna, expensæ absque omni personarum, rerumve respectu, ita penitus obolitæ sunt, ut quicquid eo nomine alter adversus alterum prætendere posset, perpetua sit oblivione sepultum.

III. Et ut eò sincerior Amicitiæ mutuæ securitas inter

Imperatorem, regem Christianissimum, Electores, Principes & Status Imperij posthac servetur, (salvo assecurationis articulo, infra scripto) alter alterius hostes praesentes aut futuros, nullo unquam titulo vel praetextu, vel ullius Controversiae, bellive ratione, contra alterum armis, pecuniâ, milite, commeatu, aliterve juvet, aut illis copijs, quae contra aliquem, hujus Pacificationis consortem, à quocunque duci contigerit, receptum, stativa, transitum indulgeat.

Circulus quidem Burgundicus sit, maneatpue membrum Imperij, post Controversias inter Galliam Hispaniamque sopitas, hac pacificatione comprehensas. Bellis tamen in eo jam vertentibus, nec ullus Imperii Status se immisceat. In futurum verò si inter ea regna Controversiae oriantur, firma semper maneat inter universum Imperium & Reges, Regnumque Galliae, de mutuis hostibus non juvandis supradictae reciprocae obligationis necessitas: singulis tamen Statibus liberum sit, huic illive regno extra Imperij limites suppetias ferre, non tamen aliter, quam secundum Imperij Constitutiones.

Controversia Lotharingica, vel arbitris utrinque nominandis submittatur, vel Tractatu Gallo Hispanico, vel alia amicabili viâ componatur, liberumque sit tam Imperatori, quam Electoribus, Principibus & Statibus Imperij ejus compositionem amicabili interpositione, aliisque pacificis officiis juvare ac promovere, non tamen armis, aut bellicis mediis.

IV. Juxta hoc amicitiae mutuae & Amnestiae universalis fundamentum, universi & singuli, sacri Romani imperij Electores, Principes, Status (comprehensâ immediatâ Imperij Nobilitate) eorumque Vasalli, subditi, Cives & Incolae, quibus occasione Bohemiae, Germaniaeve motuum vel faederum hincinde contractorum, ab unâ vel alterâ parte aliquid praejudicij aut damni, quocunque modo, vel praetextu illatum est, tam quoad Ditiones & bona feudalia, subfeudalia & Allodialia, quam quoad Dignitates, immunitates, jura & privilegia restituti sunto plenariè in eum utrinque

Statum, in sacris & profanis, quo ante destitutionem gavisi sunt, aut Jure gaudere potuerunt, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus.

Quod si restituendorum bonorum & Jurium Possessores, exceptionibus se justis munitos existimaverint, eæ quidem restitutionem neutiquam impedient; hâc tamen peracta, coram competenti Judice examinentur & discutiantur.

Et quamvis ex hac præcedenti regula generali facilè dijudicari possit, qui & quatenus restituendi sint, tamen ad instantiam aliquorum, de quibusdam gravioris momenti causis, prout sequitur, specialiter mentionem fieri placuit; ita tamen, ut qui expresse non nominati vel expuncti sunt, propterea pro omissis, vel exclusis non habeantur.

V. Cùm Arrestum, quod mobilibus, ad Principem Electorem Treverensem spectantibus, & in Ducatum Luxemburgensem translatis, Imperator per Concilium Provinciale antehac imponi curavit, relaxatum quidem & abolitum, attamen ad quorundam instantiam iterum renovatum, insuper etiam sequestrum præfecturæ Bruch ad Archiepiscopatum, & medietati Dominij sancti Iohannis, ad Johannem Reinhardum de Soëteren spectanti, à præfato Concilio indictum est, concordatis inter Electoratum Treverensem, & Ducatum Burgundiæ publicæ Imperij interventione, Anno 1548. Augustæ Vindelicorum erectis repugnet.

Conventum est, ut prædictum Arrestum & sequestrũ à Concilio Luxemburgensi quantocyus tollatur, dicto Domino Electori bona sua, præfectura & Dominium, tam Electoraiia, quam Patrimonialia, unà cum fructib⁹ sequestratis relaxentur & tradantur; ac si quid fortè amotum fuerit, reponatur, plenèque atque integrè restituatur, impetrantibus ad Judicem Principis Electoris in Imperio competentem, pro obtinendâ Juris & Justitiæ administratione, remissis.

VI. Quod autem ad Castra Ehrnbreitstein & Hamerstein attinet, Imperator tempore & modo infrâ in articulo

culo Executioni definitis, præsidia inde deducet, aut deduci curabit, illaque castra in manus Domini Electoris Treverensis, ejusdemque Capituli Metropolitani pari potestate pro imperio & Electoratu custodienda tradet, quo nomine & Capitaneus, & novum præsidium ibi ab Electore constituendum, juramento fidelitatis pro ipso, ejusque Capitulo pariter obstringi debebunt.

VII. Deinde verò Causam Palatinam Conventus Monasteriensis & Osnabrugensis eò deduxit, ut eâ de re jam diu mota lis dirempta sit modo sequenti.

Et primo quidem, quod attinet Domum Bavaricam, Dignitas Electorails, quam Electores Palatini antehac habuerunt, cum omnibus Regalijs, Officiis, Præcedentiis, Insignijs & Juribus, quibuscunque ad hanc Dignitatem spectantibus, nullo prorsus excepto, ut & Palatinatus susperior totus, unà cum Comitatu Cham, cum omnibus eorum appartinentijs, Regalijs, ac Juribus, sicut hactenus, ita & in posterum maneant penes Dominum Maximilianum, Comitem Palatinum Rheni, Bavariæ Ducem, ejusque liberos, totamque lineam Guilielmianam, quamdiu masculi ex eâ superstites fuerint.

Vicissim Dominus Elector Bavariæ, pro se, hæredibus ac successoribus suis totaliter renunciet debito tredecim Millionum, omnique prætensioni in Austriam superiorem; & statim à publicatâ pace, omnia Instrumenta desuper obtenta Cæsareæ Majestati ad cassandum, & annullandum extradat.

Quod ad domum Palatinum attinet, Imperator cum Imperio publicæ tranquillitatis causâ consentit, ut vigore præsentis Conventionis institutus sit Electoratus octavus, quo Dominus Carolus Ludovicus Comes Palatinus Rheni, ejusque hæredes & Agnati totius lineæ Rudolphinæ, juxta ordinem succedendi, in Aureâ Bullâ expressum, deinceps fruantur; nihil tamen juris, præter simultaneam Investituram ipsi Domino Carolo Ludovico, aut ejus successoribus, ad ea, quæ cum dignitate Electorali Domino Electori Bavariæ, totique lineæ Guilielmianæ attributa sunt competat.

Deinde ut inferior Palatinatus totus, cum omnib⁹ & singu-

ſingulis Eccleſiaſticis & ſecularibus bonis , Juribus & appertinentijs, quibus ante motus Bohemicos, Electores principesque Palatini gaviſi ſunt omnibusque Documentis, Regeſtis, Rarionarijs, & cæteris actis huc ſpectantibus, eidem plenariè reſtituantur; caſſatis ijs, quæ in contrarium acta ſunt, idque authoritate Cæſareâ effectum iri, ut neque Rex Catholicus, neque ullus alius, qui exinde aliquid tenet, ſe huic reſtitutioni ullo modo opponat.

Cum autem certæ quædam præfecturæ Stradæ-Montanæ, antiquitus ad Electorem Moguntinenſem pertinentes, anno demũ Milleſimo quadringẽteſimo ſexageſimo tertio, pro certa pecuniæ ſumma Palatinis, cum pacto perpetuæ reluitionis, impignoratæ fuerint ; ideò conventum eſt, ut hæ Præfecturæ penes modernum Dominum Electorem Moguntinenſem, ejuſque in Archiepiſcopatu Moguntinenſi ſucceſſores permaneant, dummodo pretium pignorationis ſpontè oblatum, intra terminum executioni concluſæ pacis præfixum, paratâ pecuniâ exoluat cæterisque ad quæ juxta tenorem literarum oppignorationis tenetur, ſatisfaciat.

Electori quoque Treverenſi, tanquam Epiſcopo Spirenſi, Epiſcopo item Wormatienſi, jura quæ prætendunt in bona quædam Eccleſiaſtica , intra Palatinatus inferioris Territorium ſita, coram competenti Judice proſequi liberum eſto niſi de his inter utrumque principem amicè conveniatur.

Quod ſi verò contigerit, lineam Guilielmianam maſculinam prorſus deficere, ſuperſtite Palatina, nõ modò Palatinatus ſuperior, ſed etiam dignitas Electoralis, quæ penes Bavariæ *Duces* fuit, ad eoſdem ſuperſtites Palatinos, interim ſimultaneâ inveſtiturâ gaviſuros, redeat, Octavo tunc Electoratu prorſus expungendo. Ita tamen Palatinatus ſuperior hoc caſu ad Palatinos ſuperſtites redeat, ut hæredibus allodialibus Electoris Bavariæ actiones & *Beneficia* , quæ ipſis ibidem de jure competunt, reſervata maneant.

Pacta quoque gentilia inter *Domum* Electoralem Heidel-

Heidelbergensem & Neoburgicam, à prioribus Imperatoribus super Electorali Dignitate confirmata, ut & totius lineæ Rudolphinæ Jura, quatenus huic dispositioni contraria non sunt, salva, rataque maneant.

Adhæc si quæ Feuda Juliacensia aperta esse, competenti viâ Juris evictum fuerit, ea Palatinis evacuentur.

Præterea ut dictus Dominus Carolus Ludovicus aliquatenus liberetur onere prospiciendi Fratribus de appenagio; Cæsarea majestas ordinabit, ut dictis suis Fratribus quadringenta Imperialium Thalerorum millia intra quadriennium, ab initio anni venturi 1649. numerandum, expendantur, singulisque annis centena millia solvantut, una cum annuo censu, quinque de centum, computatis.

Deinde tota Domus Palatina, cum omnibus & singulis qui ei quocunque modo addicti sunt aut fuerunt, præcipuè verò Ministri, qui ei in hoc Conventu, aut alias operam suam navarunt, ut & omnes Palatinatus exules fruantur Amnestia Generali, supra descriptâ, pari cum cæteris in ea comprehensis jure & hac transactione, singulariter in puncto Gravaminum plenissimè.

Vicissim Dominus Carolus Ludovicus cum Fratribus, Cæsareæ Majestati obedientiam & fidelitatem, sicut cæteri Electores principesque Imperij præstet, ac insuper Palatinatui superiori pro se & hæredibus suis, tum ipse, tum ejus fratres, donec ex linea Guilelmianâ hæredes legitimi & masculi super fuerint, renuncient.

Cum autem de ejusdem principis Viduæ Matri, sororibusque præstando Victalitio & dote constituenda mentio injiceretur, pro benevolo sacræ Cæsareæ majestatis in Domum Palatinam affectu promissum est, dictæ Viduæ matri pro victalitio semel pro semper, viginti Thalerorum Imperialium millia, singulis autem sororibus dicti Domini Caroli Ludovici, quando nuptum elocatæ fuerint, dena Thalerorum Imperialium millia nomine suæ Majestatis exolutum iri; de reliquo verò ipsis idem Princeps Carolus Ludovicus satisfacere teneatur.

Comites in Leiningen & Daxburg sæpè dictus Dominus Carolus Ludovicus, ejusque successores in Palatinatu inferiori, nulla returbet, sed jure suo, à multis retro seculis obtento, & à Cæsaribus confirmato, quietè ac pacificè uti, frui permittat.

Liberam Imperij Nobilitatem per Franconiam, Sueviam & tractum Rheni, cum districtibus appertinentibus in suo statu immediato inviolatè relinquat.

Feuda etiam ab Imperatore in Baronem Gerhardum de Waldenburg, dictum Schenk Herrn, Nicolaum Georgium Reigersberg, Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brômbser, Baronem de Rüdesheim: Item, ab Electore Bavariæ, in Baronem Johannem Adolfum Wolff, dictum Metternich, collata, rata maneant; teneantur tamen ejusmodi Vasalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo, ejusque successoribus, juramentum fidelitatis præstare, atque ab eodem Feudorum suorum renovationem petere.

Augustanæ Confessionis consortibus, qui in possessione templorum fuerant, interque eos Civibus & incolis oppenheimensibus servatur Status Ecclesiasticus Anni millesimi, sexcentesimi, vicesimi quarti, cæterisque id desideraturis Augustanæ Confessionis Exercitium, tàm publicè in templis ad statas horas, quam privatim in ædibus proprijs; aut alienis, ei rei destinatis, per suos aut vicinos verbi Divini ministros peragere liberum esto.

Paragraphi, Princeps Ludovicus Philippus &c. Princèps Fridericus &c. Princeps Leopoldus Ludovicus &c. hic eodem modo inserti intelligantur, prout in Instrumento Cæsareo Suedico continentur.

VIII. Controversia, quæ vertitur inter Episcopos respectivè Bambergensem & Herbipolensem, ac Marchiones Brandenburgicos, Culmbachi & Onolzbachi, de Castro, oppido, præfectura & Monasterio Kitzingen in Franconiâ ad Mænum, aut amicabili compositione, aut summario Juris processu terminetur intra biennium, sub pænâ perdendæ prætensionis imponendâ tergiversanti: interim dictis Dominis Marchionibus restituatur nihilominus fortalitium Wiltzburg in eum Statum, qui

qui tempore traditionis descriptus fuit, ex conventione & promisso.

IX. Conventio inita circa alimenta Domini Christiani Wilhelmi, Marchionis Brandenburgici, huc repetita censeatur, prout continetur articulo decimo quarto, Instrumenti Cæsareo Suedici.

X. Rex Christianissimus, tempore & modo inferius definitis circa deductionem præsidiorum, restituet Duci Wirtembergico civitates & fortalitia Hohēvviel, Schorendorff, Tubingen, aliaque omnia loca sine ulla reservatione, quæ in Ducatu Wirtembergico præsidiis suis tenet. In reliquis paragraphus Domus Wirtembergica &c. sicut in Instrumento Cæsareo Suedico insertus est, hîc insertus intelligatur.

Principes quoque Wirtembergici, lineæ Montpelgardensis, restituantur in omnes suas ditiones in Alsatiâ, vel ubicunque sitas, & nominatim in duo Feuda Burgundica, Clerval & Passavant, & ab utraque parte redintegrentur in eum statum, Jura & prærogativas, quibus ante initium horum bellorum gavisi sunt.

XI. Fridericus Marchio Badensis & Hachbergensis, ejusque filij & hæredes, cum omnibus, qui ijsdem quocunque modo inservierunt, aut adhuc dum inserviunt cujuscunque nominis aut conditionis sint, gaudeant & fruantur supra articulo secundo & tertio descriptâ Amnestia, cum omnibus suis Clausulis & Beneficijs, ejusque vigore restituantur plenissimè in eum statum in sacris & profanis, in quo ante exortos Bohemiæ motus fuit. Dominus Georgius Fridericus Marchio Badensis & Hachburgensis, quoad Marchionatum inferiorem Badensem, qui vulgò sub appellatione Baden-Durlach venit. Itemque quoad Marchionatum Hachbergensem, tum etiam quoad Ditiones Rôtelen, Badēvveiler & Sausenberg, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus.

Deinde restituantur Marchioni Friderico præfecturæ Stein & Renchingen, absque onere æris alieni interea temporis à Marchione Guilelmo contracti, ratione fructuum, interesse, aut sumtuum per trāsactionem Ettlin-

gæ, Anno Domini, Millesimo, sexcentesimo, vicesimo nono initam, dicto Guilelmo Marchioni Badensi cessæ, cum omnibus Juribus, Documentis literarijs, alijsque pertinentijs, ita ut tota illa actio sumtuum, ac fructuum perceptorum & percipiendorum, cum omni damno & interesse, à tempore primæ occupationis numerando, sublata & penitus extincta sit.

Annua quoque pensitatio ex Marchionatu Inferiori, Marchionatui superiori pendi solita, virtute præsentiũ penitus sublata, annullata & annihilata sit, nec eo nomine quicquam vel de præterito, vel de futuro, in posterum unquam prætendatur, vel exigatur, alternetur etiam in posterum inter utramque Lineam Badensem, Inferioris scilicet & Superioris Marchionatus Badensis præcedentia & Sessio in Comitijs, & Circuli Suevici, alijsque universalibus vel particularibus Imperij, quibuscunque Conventibus; pro nunc tamen eadem præcedentia penes Marchionem Fridericum, dum superstes erit, permanente.

De Baronatu Hohengeroltzegk conventum est, ut si Domina Principissa Badensis prætensa sua Jura in dicto Baronatu Documentis Anthenticis sufficienter probaverit, restitutio statim post latam desuper sententiam fiat cum omni causa, omnique jure, vigore documentorum competenti. Cognitio autem hæc finiatur à die publicatæ pacis intra biennium.

Nullæ denique actiones vel exceptiones generales vel speciales clausulæ in hoc instrumento pacis comprehensæ (quibus omnibus per expressum, & in perpetuum, vigore hujus, derogatum sit) ab unâ vel alterâ parte, ullo unquam tempore, contra hanc specialem Conventionem allegentur; vel admittantur.

XII. Paragraphi, Dux de Croy &c. Quod controversiam Nassavv-Siegen, &c. Comitibus Nassavv Saræpontanis &c. Domus Hanoica &c. Johannes Albertus Comes Solmensis &c. Itemque restituatur Domus Solms, Hohen-

Hohenſolms &c. Comites de Iſenburg &c. Rhingravij &c. vidua Domini Erneſti Comitis Sainenſis &c. Caſtrū, & Comitatus Falkenſtein & Reſtituatur etiam Domus Waldek &c. Joachimus Erneſtus, Comes ottingēſis &c. Item Domus Hoheploica &c. Fridericus Ludovicus & Ferdinandus Carolus &c. Domus Erbacenſis &c. Vidua & hæredes Comitis à Brandenſtein &c Baro Paulus Kevenhuller &c. hic ijsdem verbis inſerti intelligantur prout in Inſtrumento Cæſareo-Suedico continetur.

XII. Contractus, permutationes, tranſactiones, obligationes & inſtrumenta debiti, vi metuve, ſeu Statibus, ſeu ſubditis illicitê extorta, prout in ſpecie quæruntur Spira, Weiſſenburgum ad Rhenum, Landavia, Reitlingen, Haibrunna, alijsque ut & redemtæ, ceſſæque actiones, abolitæ, atque ita annullatæ ſunto, ut ullum judicium actionemve eo nomine intentare minimè liceat. Quod ſi verò debitores inſtrumenta crediti vi metuve creditoribus extorſerint, ea omnia reſtituantur, actionibus deſuper ſalvis.

XIII. Debita, ſive emtionis, venditionis, annuorum reddituum, ſive alio nomine vocentur, ſi ab unâ, alterave belligerantium parte, in odium creditorum violenter extorta ſint, contra Debitores veram violentiam & realem ſolutionem interceſſiſſe allegantes, & ſe ad probandum offerentes, nulli proceſſus executivi decernantur, niſi his exceptionibus, præviâ plenariâ cauſæ cognitione deciſis. Proceſſu deſuper inſtituto à pacis publicatione infra biennium finiendo, ſub pænâ perpetui ſilentij, cõtumacibus debitoribꝰ imponẽdâ. Proceſſus autẽ hactenus eo nomine contra ipſos decreti, una cum tranſactionibus & promiſſionibus pro futurâ creditorum reſtitutione factis tollantur & enerventur, ſalvis tamen ijs pecuniarum ſummis, quæ flagrante bello pro alijs, ad avertenda majora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogatæ ſunt.

XIV. Sententiæ tempore belli, de rebus merè ſecularibus pronunciatæ, niſi proceſſus vitium aut defectus ma-

nifeſtè

nifestè pateat, vel in continenti demonstrari possit, non quidem omninò sint nullæ, ab effectu tamē rei judicatæ suspendantur, donec acta judicialia (si alterutra pars intra semestre ab inita pace spatium, petiverit revisionem) in judicio competenti, modo ordinario, vel extraordinario, in Imperio usitato revideantur, & æquabili jure pōderentur; atque ita dictæ sententiæ vel confirmentur, vel emendentur, vel si nulliter latæ sint, planè rescindantur.

XV. Si quæ etiam Feuda regalia vel privata ab anno millesimo sexcentesimo decimo octavo non fuerant renovata, nec interim eorum nomine præstita servitia, nemini id fraudi esto, sed tempus repetendæ investituræ à die factæ pacis cedere incipiat.

XVI. Tandem omnes & singuli, tam bellici officiales militesque, quam consiliarij & ministri togati, civiles & Ecclesiastici, quocunque nomine aut conditione censentur, qui uno alterive parti eorundemve Fæderatis aut adhærentibus toga vel sago militarunt, à summo ad infimum, ab infimo ad summum, absque ullo discrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, hæredibus, successoribus, servitoribus, quoad personas & bona in eum vitæ, famæ honoris, conscientiæ, libertatis, Iurium & privilegiorum statum, quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, utrinque restituti sunto, nec eorū personis aut bonis ullum creator præjudicium, ullave actio vel accusatio intentator, multò minus ulla pæna, damnumve quocunque prætextu irrogator.

Et hæc quidem omnia quoad illos, qui Cæsareæ Majestatis, & Domus Austriacæ subditi & vasalli non sunt plenissimum effectum habeant.

Qui verò subditi & vasalli hæreditarij Imperatoris & Domus Austriacæ sunt, eadem gaudeant Amnestia, quoad personas, vitam famam & honores, habeantque securum reditum in pristinam patriam, ita tamen, ut se teneantur accommodare legibus patrijs regnorum & Provinciarum.

XVII.

XVII. Quantum autem eorundem bona concernit, si ea, antequam in Coronæ Galliæ, Sueciæve partes tranesierunt confiscatione, aut alio modo amissa fuere, etsi plenipotentiarij Suedici diu multumque institerant, ut ijs etiam illa restituerentur, tamen cum sacræ Cæsareæ Majestati hac in re ab alijs nihil præscribi, nec ob Cæsareanorum constantem contradictionem aliter transigi potuerit, Ordinibusque Imperij eapropter bellum continuari è re Imperij non fuerit visum, porro quoque amissa sunto, ac modernis possessoribus permanento.

Illa verò bona, quæ ipsis post eam ob causam, quod pro Gallis aut Suecis contra Cæsarem Domumque Austriacam arma sumsissent erepta sunt, ijsdem qualia nūc sunt, absque refusione tamen sumtuum & fructuum perceptorum, aut damni dati restituantur.

XVIII. De cætero, in Bohemiâ, aliisque quibuscunque provinciis hæreditarijs Imperatoris, Augustanæ Confessioni addictis subditis vel creditoribus eorumve hæredibus, pro privatis suis prætensionibus, si quas habent & earum nomine actiones intenderint aut prosecuti fuerint, jus & justitia æquè ac Catholicis citra respectum administrentur.

XIX. A dicta tamen universali restitutione excepta sunto, quæ restitui, vel redhiberi nequeunt, mobilia & se moventia, fructus percepti, authoritate belligerantium partium interversa, itemque tam destructa, quam publicæ securitatis causa, in alios usus conversa ædificia, publica & privata, sacra & profana, nec non deposita publica vel privata, hostilitatis intuitu confiscata, legitimè vendita, sponte donata.

XX. Quia verò etiam causa Juliacensis successionis inter Interessatos, nisi præveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare posset, ideo conventum est, ut ea quoque pace confecta, ordinario processu coram Cæsarea Majestate, vel amicabili compositione, vel alio legitimo modo, sine mora dirimatur.

XXI. Cum etiam ad majorem Imperij tranquillitatem stabiliendam, de cōtroversijs circa bona Ecclesiastica, & libertatem exercitij religionis his ipsis, de pace Univer-

sali

ſali congreſſibus, certa quædam Compoſitio inter Cæſarem, Electores, Principes & Status Imperij inita, atque inſtrumento pacis cum Plenipotentiarijs Reginæ, & Coronæ Sueciæ erecto inſerta fuerit, placuit eandem compoſitionem, ut & illam, de qua inter eoſdem ratione eorum, qui Reformati vocantur, convenit, præſenti quoque tractatu firmare & ſtabilire eo plane modo ac ſi de verbo ad verbum huic inſerta legeretur inſtrumento.

XXII. Circa cauſam Haſſo-Caſſellanam conventum eſt, ut ſequitur. Primo omnium, Domus Haſſo-Caſſellana, omneſque ejus principes, maximè *Domina Amelia Eliſabetha* Haſſiæ Landgravia, ejuſque filius, *Dominus Wilhelmus*, illorumque hæredes, Miniſtri, officiales, Vaſalli, ſubditi milites & alij, quocunque modo illis addicti, nullo prorſus excepto, non obſtantibus contrarijs pactis, proceſſibus, proſcriptionibus, declarationibus, ſententiis, executionibus & tranſactionibus, ſed illis omnibus, ut & actionibus vel prætenſionibus, ratione damnorum & injuriarum, tam neutralium, quam belligerantium, annullatis Univerſalis Amneſtiæ ſupra ſancitæ, & ad initium belli Bohemici, cum plenaria reſtitutione reductæ (exceptis Cæſareæ Majeſtatis & *Domus* Auſtriacæ Vaſallis & ſubditis hæreditarijs, quemadmodum de ijs in Textu Tandem omnes &c. diſponitur) omniumque beneficiorum, ex hac, & religioſa pace provenientium, pari cum cæteris Statibus jure, prout in articulo incipiente Unanimi &c. diſponitur, plenariè participes ſunto.

Secundò, *Domus* Haſſo-Caſſellana, ejuſque ſucceſſores, Abbatiam Hirſchfeldenſem cum omnibus appertinentijs, ſecularibus & Eccleſiaſticis ſive intra, ſive extra territorium, (ut Præpoſitura Gellingen) ſitis, ſalvis tamen Iuribus, quæ *Domus* Saxonica à tempore immemoriali poſſidet, retineant, & eo nominè inveſtituram à Cæſarea Majeſtate toties quoties caſus evenerit, petant & fidelitatem præſtent.

Tertio Ius directi & utilis Dominij in præfecturas Schaum-

Schaumburg, Bukenburg, Saxenhagen, & Statthagen, Episcopatui Mindano antehac assertum & adjudicatum porrò ad Dominum Wilhelmum, modernum Hassiæ Landgravium, ejusque successores plenariè, in perpetuum, citra ulteriorem dicti Episcopatus, aut alterius cujusvis contradictionem aut turbationem pertineat, salvâ tamen transactione inter Christianum Ludovicum, Ducem Brunsuico Lunæburgensem & Hassiæ Landgraviam, Philippumque Comitem de Lippe, inita, Firmâ etiam manente, quæ inter eandem Landgraviam, & dictum Comitem inita est, Conventione.

XXIII. Conventum præterea est, ut pro locorum hoc bello occupatorum restitutione, & indemnitatis causa Dominæ Landgraviæ Hassiæ Tutrici, ejusque filio, hujusve successoribus, Hassiæ Principibus, ex Archiepiscopatibus Moguntinensi & Coloniensi, Episcopatibus item Paderbornensi, Monasteriensi, & Abbatia Fuldensi, sexies centena millia Thalerorum Imperialium, bonitate Imperialibus constitutionibus modernis correspondentium, intra spatium novem mensium, à tempore ratificationis pacis computandum, Cassellis, solventium periculo & sumtibus pendantur, nec contra promissam solutionem ulla exceptio, ullusve prætextus admittatur, multò minus summa conventa ullo arresto afficiatur.

Ut autem Domina Landgravia de solutione tantò securior sit, sequentibus conditionibus retineat Neuss, Coesfeldt, & Nevvhauss, inque ijs locis sua, sibique solum obligata præsidia habeat, eâ quidem lege, ut præter Officiales, & alias personas, in præsidijs necessarias dictorum trium locorum præsidia coniunctim non excedant numerum mille ducentorum peditum, & centum Equitum, Dominæ Landgraviæ dispositioni relicto, quot cuivis dictorum locornm, peditum & equitum imponere, quemve huic, vel illi præsidio præficere velit.

Præsidia autem secundum ordinationem de sustentatione Officialium & militum, Hassiacis hactenus

tenus consuetam alantur, & quæ ad conservanda fortalitia necessaria sunt præstentur ex Archi- & Episcopatibus in quibus dicta arx & Civitates sunt sitæ, absque summæ supra nominatæ diminutione. Integrum autem sit ipsis præsidijs, contra morosos & tardantes, sed non ultra debitam summam exequi. Iura autem Superioritatis, & jurisdictio tam Ecclesiastica, quam secularis, & redditus nominatarum Arcis & Civitatum *Domino* Archiepiscopo Coloniensi sint salva.

XXIV. Quam primum verò post ratificatam pacem Dominæ Landgraviæ Trecenta millia Thalerorum Imperialium fuerint exoluta, restituta Neussiâ, retineat Coesfelt solum & Nevvhauss, ita ut præsidium Neussianum in Coesfelt & Nevvhauss non deducat, vel ejus nomine quicquam ulterius exigat: nec præsidia in Coesfeldt numerum sexcentorum peditum & quinquaginta equitum, in Nevvhauss autem centum peditum excedant.

Sin autem intra terminum novem mensium *Dominæ* Landgraviæ integra summa non dependatur, non tantum Coesfeldt & Nevvhauss, donec plenaria subsecuta fuerit solutio, sed etiam pro residuo summæ, ejusque singulis centenis, quinque annuatim Imperiales, donec residuum summæ exolutum fuerit, pensionis nomine solvantur, & tot præfecturarum ad supra nominatos Archi- & Episcopatus, atque Abbatiam pertinentium, & Hassiæ principatui vicinarum, quot præstandis & exolvendis pensionibus sufficiunt, Quæstores & Receptores Dominæ Landgraviæ juramento obstringantur, ut de redditibus annuas residuæ sumæ pensiones solvant, non obstante *Dominorum* suorum prohibitione.

Quod si verò Quæstores & Receptores in solvendo moras nectant, aut redditus aliò conferant, *Domina* Landgravia exequendi, & ad solutionem quovis modo illos adigēdi, liberam habeat potestatem, de reliquo jure territoriali Domino proprietatis interea semper salvo. Simul ac verò *Domina* Landgravia totam summam cum pensionibus à tempore moræ acceperit, restituat illicò loca jam denominata, cautionis loco interim retenta,

tenta, pensiones cessent, & Quæstores atque Receptores, quorum facta fuit mentio, juramenti nexu sint liberati.

Quarum autem præfecturarum redditus pensionibus contingente morâ solvendis sint assignandi, ante ratificationem pacis eventualiter conveniet; quæ conventio non minoris sit roboris, quàm ipsum pacis instrumentum.

XXV. Præter loca autem, securitatis causâ, uti memoratum, Dominæ Landgraviæ relinquenda, & post solutionem demum restituenda, restituat illa nihilominus, Ratificatione pacis subsecuta, omnes provincias & Episcopatus, nec non illorum Urbes, Præfecturas, oppida, fortalitia, propugnacula, & omnia deniq; bona immobilia, nec non jura inter hæc bella ab ipsa occupata; ita tamen, ut tàm in præfatis tribus locis, cautionis nomine retinendis, quàm reliquis omnibus restituendis non solùm annonam & omnia ad bellicum apparatum spectantia, quæ inferri, vel fieri curavit, per subditos evehenda, Dominæ Landgraviæ, & supradictis successoribus; quæ verò ab ipsa non illata, sed in locis occupatis, tempore occupationis reperta sunt, & adhuc extant, ibi permaneant; sed ut etiam Fortificationes, & Valla, durante occupatione extructa, eatenus destruantur, ne tamen Urbes, oppida, arces vel castra cujusvis invasionibus & deprædationibus pateant.

XXVI. Et quamvis Domina Landgravia, præterquam ab Archi- & Episcopatibus Moguntinensi, Coloniensi, Paderbornensi, Monasteriensi, & Abbatiâ Fuldensi, à nemine restitutionis & indemnitatis loco aliquid poposcerit, & sibi eo nomine à quoquam alio quicquam solvi omninò voluerit, pro rerum tamen & circumstantiarũ æquitate, placuit toto conventui, ut salva manente dispositione paragraphi præcedentis, inchoantis, Conventum præterea est &c. etiam cæteri status cujuscunq; generis, cis & ultra Rhenum, qui primâ Martii hujus anni Hassiacis contributionem dependerunt, secundum proportionem Contributionis exolutæ, toto hoc tempore observatam, ad conficiendam summam, superius positam, & militem præsidiariorum sustentationem, Ratam suam supra nominatis Archi- & Episcopatibus, atque Abbatiæ conferant; & damnum, si quod solventes, ob unius vel alterius moram perpessi

fuerint morosi resarciant, nec Executionem, contra tergiversantes instituendam Cæsareæ Majestatis, aut regiæ Majestatis Christianissimæ, vel etiam Hassiæ Landgraviæ officiales aut milites impediant, neque etiam fas sit Hassiacis, quenquam in præjudicium hujus declarationis eximere; ii verò, qui suam quotam ritè per solverint, ab omni eaten⁹ onere liberi erunt.

XXVII. Quod Controversias inter Domus Hassiacas, Cassellanam & Darmstadianam, super successione Marpurgensi agitatas attinet, Quandoquidem eæ Cassellis, die decimo quarto Mensis Aprilis, proximè elapsi, consensu partium unanimi accedente, penitus sunt compositæ; Placuit transactionem istam, cum suis annexis & recessibus, sicut ea Cassellis inita, & à partibus subsignata, Conventuique huic insinuata fuit, vigore instrumenti hujus, ejusdem planè esse roboris, ac si verbis totidem hisce tabulis inserta, comprehenderentur; nec à partibus transigentibus, nec aliis quibusvis, sub prætextu, sive pacti, sive juramenti, sive alio quocunque ullo unquam tempore convelli posse; quin imò ab omnibus, etiamsi aliquis ex interessatis eam fortè confirmare detrectet, exactissimè observari debere.

XXVIII. Sicut etiam transactio inter defunctum Dominum Wilhelmum, Hassiæ Landgravium, & Dominos, Christianum ac Wolradum, Comites Waldecciæ, die undecimo Aprilis, anno millesimo sexcentesimo tricesimo quinto factâ, & à Domino Georgio Hassiæ Landgravio, die decimo quarto Aprilis, Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo ratificata, non minus vigore hujus pacificationis, perpetuum & plenissimum robur obtinebit, omnesque Hassiæ principes pariter, ac Comites Waldecciæ obligabit.

XXIX. Firmum quoque maneat, & inviolabiliter custodiatur Jus Primogenituræ in qualibet Domo Hassiæ, Casselanâ & Darmstattinâ introductum, & à Cæsareâ majestate confirmatum.

XXX. Cùm item Cæsarea Majestas ad quærelas nomine Civitatis Basileensis, & universæ Helvetiæ, coram ipsius Plenipotentiariis, ad præsentes congressus deputatis propositas

positas super nonnullis Processibus, & Mandatis executivis, à Camerâ Imperiali, contra dictam Civitatem aliosq; Helvetiorum unitos Cantones, eorumque Cives & subditos emanatis, requisitâ Ordinum Imperii sententiâ & consilio, singulari *D*ecreto, die 14. mensis May, Anno proximè præterito declaverit.

Prædictam civitatem Basileam, cæterosque Helvetiorum Cantones in possessione, vel quasi, plenæ libertatis & exemtionis ab Imperio esse, ac nullatenus ejusdem Imperii Dicasteriis & Judiciis subjectos. Placuit hoc idem publicæ huic pacificationis conventioni inserrere, ratumq; & firmum manere, atque idcircò ejusmodi processus, unà cum Arrestis eorum occasione quandocunque decretis, prorsus cassos & irritos esse debere.

XXXI. Ut autem provisum sit, ne posthac in statu politico controversiæ suboriantur, omnes & singuli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis suis Juribus prærogativis, libertate, privilegiis, libero Juris territorialis, tàm in Ecclesiasticis, quā in politis exercitio, Ditionibus, regalibus, horumque omnium possessione, vigore hujus transactionis, ita stabiliti firmatique sunto, ut à nullo unquam, sub quocunque prætextu, de facto turbari possint, vel debeant.

Gaudeant sine contradictione, jure suffragii, in omnib⁹ deliberationibus, super negotiis Imperii, præsertim ubi leges ferendæ, vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hospitationes militum instituendæ, nova munimenta intra Statuum Ditiones extruenda nomine publico, veterove firmanda præsidiis, nec non ubi pax aut fœdera facienda, aliave ejusmodi negotia peragenda fuerint:

Nihil horum, aut quicquam simile, posthac unquam fiat, vel admittatur, nisi de Comitiali, liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu; Cumprimis verò jus faciendi inter se & cum exteris fœdera, pro suâ cujusque conservatione ac libertate, singulis Statibus perpetuò liberum esto; ita tamen, ne ejusmodi fœdera sint contra Imperatorem & Imperium,

pacemque ejus publicam, vel hanc inprimis transactionem, fiantque salvo per omnia juramento, quo quisque Imperatori & Imperio obstrictus est.

XXXII. Habeantur autem Comitiâ Imperii intra sex mensses, à dato ratificatæ pacis, postea verò quoties id publica utilitas aut necessitas postulaverit. In proximis verò Comitiis emendentur imprimis anteriorum Conventuum defectus, actum quoque de Electione Romanorum Regum certâ constantique Cæsarea Capitulatione concipiendâ, de modo & ordine in declarando uno vel altero statu in Bannum Imperii, præter eum, qui aliàs in Constitutionibus Imperii descriptus est, tenendo, redintegrandis circulis, renovanda Matricula, reducendis statibus exemptis, moderatione & remissione Imperii collectarum, reformatione Politiæ & Justitiæ, taxæ sportularum in judicio Camerali, Ordinariis Deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ ritè formandis, legitimo munere Directorum in Imperii Collegiis & similibus negotiis, quæ hic expediri nequiverant, ex communi Statuum consensu agatur & statuatur.

Tàm in universalibus verò, quàm particularibus Diætis, liberis Imperii Civitatibus non minus, quàm cœteris StatibusImperii competat votum decisivum, iisque rata & intacta maneant Regalia, vectigalia, redditus annui, libertates, privilegia confiscandi, collectandi, & inde dependentia, aliaque jura ab Imperatore & Imperio legitimè impetrata, vel longo usu ante hos motus obtenta, possessa & exercita, cum omnimoda jurisdictione intra muros, & in territorio; cassatis, annullatis, & in futurum prohibitis iis, quæ per repressalias, arresta, viarum occlusiones, & alios actus præjudiciales, sive durante bello, quocunque prætextu in contrarium facta, & propria authoritate hucusque attentata sunt, sive dehinc, nullo præcedente legitimo juris & executionis ordine fieri, attentarive poterunt. De cœtero, omnes laudabiles consuetudines, & leges fundamentales in posterum religiosè serventur, sublatis omnibus, quæ bellicorum temporum injuriâ irrepserant, confusionibus.

XXXIII. De indaganda aliqua ratione & modo, æquitati con-

ti conveniente, qui persecutiones actionum contra Debitores, ob bellicas calamitates fortunis lapsos aut nimio usurarum cursu aggravatos, moderatè terminari, idque nascituris majoribus incommodis, etiam tranquillitati publicæ noxiis, obviam iri possit, Cæsarea Majestas curabit exquiri, tàm Judicii Aulici, quàm cameralis vota & consilia, quæ in futuris Comitiis proponi, & in constitutionem certam redigi possint.

Interea tamen temporis in hujusmodi causis ad judicia, cùm summa Imperii, tum singularia statuum delatis, circumstantiæ à partibus allegatæ benè ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis prægravetur; sed hæc omnia Holsatiæ constitutione salvâ illæsa.

XXXIV. Et quia publicè interest, ut facta pace commercia vicissim reflorescant, ideo conventum est, ut quæ eorum præjudicio, & contra utilitatem publicam, hinc inde per Imperium, belli occasione noviter, propria authoritate, contra jura, privilegia, & sine consensu Imperatoris, atque Electorum Imperii, invecta sunt Vectigalia & telonia, ut & abusus Bullæ Brabantinæ, indeque natæ repressaliæ & arresta, cum inductis peregrinis certificationibus, exactionibus, detentionibus, itemque immoderata Postarum, omniaque alia inusitata onera & impedimenta, quibus commerciorum & navigationis usus deterior redditus est, penitus tollantur, & Provinciis, portubus, Fluminibus quibuscunque sua pristina securitas, jurisdictio & usus, prout ante hos motus bellicos, à pluribus retrò annis fuit, restituantur, & inviolabiliter conserventur.

Territorium, quæ flumina alluunt, & aliorum quorumcunque juribus ac privilegiis, ut & teloniis ab Imperatore, de consensu Electorum, cum aliis, tum etiam Comiti Oldenburgēsi in Visurgi concessis, aut usu diuturno introductis, in pleno suo vigore manentibus, & executioni mandandis, tùm ut plena sit commerciorum libertas & transitus ubique locorum, terrâ marique tutus, adeoque ea omnibus & singulis utriusque partis Fœderatorum vasallis, subditis, clientibus & incolis, eundi, negotiandi, redeundique potestas data sit, virtuteque præsentium concessa intel-

intelligatur, quæ unicuique ante Germaniæ motus passim competebat: quos etiam Magistratus utrinque contra injustas oppressiones & violentias, instar propriorum subditorum defendere ac protegere teneatur, hac conventione, ut & jure legeque cujusque loci per omnia salvis.

XXX. Quo magis autem dicta pax atque amicitia inter Imperatorem & Christianissimum Regem firmari possit, & securitati publicæ melius prospiciatur, ideò de consensu, consilio & voluntate Electorum, Principum & Statuum Imperii, pro bono pacis conventum est.

Primò, quod supremum Dominium Jura superioritatis, aliaque omnia in Episcopatus, Metensem, Thullensem & Virodunensem, urbesque cognomines eorumque Episcopatuum districtus, & nominatim Moyenvicum, eo modo quo hactenus ad Romanum spectabant Imperium, in posterum ad Coronam Galliæ spectare, eique incorporari debeant in perpetuum & irrevocabiliter, reservato tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatum Treverensem pertinente.

Restituatur in possessionem Episcopatus Virodunensis Dominus Franciscus, Lotharingiæ Dux, tanquam legitimus Episcopus, & eum Episcopatum pacificè administrare, ejusque sicuti & suarum Abbatiarum (salvo Regis, & cujuscunque privati jure, nec non librorum suorum patrimonialium ubicunque sitorum Juribus, quatenus prædictæ cessioni non repugnant) privilegiis, redditibus & fructibus uti, frui permittatur, dummodò prius præstiterit Regi juramentum fidelitatis, nihilque moliatur adversus suæ Majestatis regnique commoda.

Secundò, Imperator & Imperium cedunt transferuntq; in Regem Christianissimum, ejusque in regno successores Jus directi Dominii, superioritatis, & quodcunque aliud sibi, & Sacro Romano Imperio hactenus in Pinerolum competebat, & competere poterat.

Tertiò Imperator pro se, totaque serenissima Domo Austriacâ, itemque Imperium, cedunt omnibus juribus, proprietatibus, dominiis, possessionibus ac Jurisdictionibus,

bus, quæ hactenus sibi, Imperio & familiæ Austriacæ competebant in oppidum Brisacum, Landgraviatum superioris & inferioris Alsatiæ, Suntgoviam, Præfecturamque provincialem Decem Civitatum Imperialium in Alsatia sitarum, sc. Hagenavv, Colmar, Sletstatt, Weissenburg, Landavv, Obernehhaim, Roshaim, Münster in Valles Gregorii, Kaisersberg, Turinghaim, omnesq; pagos, & alia quę cunque jura, quæ à dicta præfecturâ dependent, eaque omnia & singula in Regem Christianissimum, Regnumque Galliarum transferunt, ita ut dictum oppidum Brisacum cum villis Hochstatt, Niederimsing, Harten & Acharren, ad Communitatem Civitatis Brisacensis pertinentibus, cum omni territorio & banno, quatenus se ab antiquo extendit, salvis tamen ejusdem Civitatis Privilegiis & immunitatib⁹, antehac à domo Austriacâ obtentis & impetratis.

Item dictus Landgraviatus utriusque Alsatiæ & Suntgoviæ, tum etiam Prævectura Provincialis in dictas decem Civitates & loca dependentia, itemq; omnes vasalli, landsassi, subditi homines, oppida, castra, vilæ, arces, sylvæ, forestæ, auri, argenti, aliarumque mineralium fodinæ, flumina, rivi, pascua, omniaque jura, regalia & appertinentiæ, absque ulla reservatione, cum omnimodâ jurisdictione & Superioritate, supremoque Dominio, à modò in perpetuum, ad Regem Christianissimum, Coronamque Galliæ pertineant, & dictæ Coronæ in corporata intelligantur, absque Cæsaris, Imperii, Domusque Austricæ, vel cujuscunque alterius contradictione.

Adeò ut nullus omninò Imperatot, aut Familiæ Austriacæ princeps quicquam juris aut potestatis in eis præmemoratis partibus, cis & ultra Rhenum sitis, ullo unquam tempore prætendere, vel usurpare possit aut debeat. Sit tamen Rex obligatus in eis omnibus & singulis locis Catholicam conservare religionem, quemadmodum sub Austriacis Principibus conservata fuit, omnesque, quæ durante hoc bello novitates irrepserunt removere.

Quartò, Christianissimæ Majestati, ejusque in regno successoribus, de consensu Imperatoris, totiusq; Imperii, perpetuum jus sit tenendi præsidium in castro Philipsburg

protectionis ergò, ad convenienté tamẽ numerũ restrictũ, qui vicinis justam suspicionis causam præbere non possit, sumtibus duntaxat Coronæ Galliæ sustentandum. Patere etiam debebit Regi liber transitus per terras & aquas Imperii, ad adducendos milites commeatum, & cœtera omnia, quibus & quoties opus fuerit.

Rex tamen, præter protectionem, præsidium, & transitum indictum castrum Philipsburg nihil ulterius prætendet, sed ipsa proprietas, omnimoda Jurisdictio possessio, omniaque emolumenta, fructus, accessiones, jura, Regalia, servitutes, subditi, vasalli, & quicquid omninò antiquitus ibidem, & in totius Episcopatus Spirensis, Ecclesiarumque illi incorporatarum districtu, Episcopo & Capitulo Spirensi competebat, & competere poterat, eisdem in posterum quoque salva, integra & illæsa, excepto tamen jure protectionis permaneant.

Imperator, Imperium, & Dominus Archidux Oenopontanus, Ferdinandus Carolus, respectivè exolvunt Ordines, Magistratus, Officiales & subditos singularum supradictarum ditionum ac locorum, vinculis ac sacramentis, quibus huc usque sibi, Domuique Austriacæ obstricti fuerant, eosque ad subjectionem, obedientiam & fidelitatem Regi regnoque Galliæ præstandum remittunt, obligantque. Atque ita Coronam Galliæ in plena justaque eorum superioritate, proprietate & possessione constituunt, renuntiantes omnibus in ea juribus ac prætensionibus ex nunc & in perpetuum idque pro se, suisque posteris, Imperator, dictus Dominus Archidux, ejusque fratres, (quatenus prædicta cessio ad ipsos pertinet) peculiari diplomate tum ipsi confirmabunt, tum efficient, ut à Rege Hispaniarum Catholico eadem quoque renunciatio in authentica forma extradatur: Quod & imperii totius nomine fiet, quo die subsignabitur præsens tractatus.

Ad majorem supradictarum cessionum & alienationum validitatem, Imperator & Imperium, vigore præsentis transactionis expresse derogant omnibus & singulis prædecessorum Imperatorum, sacrique Romani Imperii decretis, Constitutionibus, Statutis & Consuetudinibus, etiam juramento firmatis aut in posterum firmandis, nomi-

natim-

natimq; capitulationi Cæsareæ, quatenus alienatio omnimoda bonorum & Jurium Imperii prohibetur, simulque in perpetuum excludunt omnes exceptiones, & restitutionis vias, quocunque tandem jure, titulove fundari possent.

XXXVI. Conventum est insuper, ut præter promissam hîc inferius à Cæsare & Imperii Statibus ratihabitionem, in proximis quoque Comitiis ex abundanti ratæ sint supradictarum ditionum, juriumq; abalienationes, ac proinde si in Cæsarea Capitulatione pactio, vel in Comitiis propositio deinceps fiat de occupatis, distractisve Imperii bonis ac juribus recuperandis, ea non complectatur aut complecti intelligatur res supra expressas, utpote ex communi Ordinum sententia, pro publica tranquillitate, in alterius Dominiũ legitimè translatas atq; easdem in hunc finem ab Imperii matriculâ expungi placet.

XXXVII, Statim à restitutione Benfeldæ æquabuntur solo ejusdem oppidi munitiones, nec non adjacentis fortalitii Rhinau, sicuti quoque Tabernarum Alsatiæ, Castri Hohenbar, & Neoburgi ad Rhenum, neque in prædictis locis ullus miles præsidiarius haberi poterit.

Magistratus & incolæ dictæ Civitatis Tabernarum neutralitatem accuratè servent, pateatque illac regio militi, quoties postulatum fuerit, tutus ac liber transitus. Nullæ ad Rhenum munitiones in citeriori ripâ extrui poterunt, Basileâ usque Philipsburgum, neque ullo molimine deflecti, aut interverti fluminis cursus ab unâ, alteâve parte.

XXXVIII. Quod ad æs alienum attinet, quo Camera Ensishemiana gravata est, Domin⁹ Archidux Ferdinandus Carolus recipiet in se, cum ea parte Provinciæ, quam rex Christianissimus ipsi restituere debet, tertiam omnium debitorum partem, sine distinctione, sive Chirographaria, sive hypothecaria sint, dummodo utraque sint in forma authentica, & vel specialem Hypothecam habeant, sive in provincias cedendas, sive in restituendas; vel si nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Ensisheimianam respondentium, usque ad finem anni millesimi sexcentesimi, tricesimi secundi agnita,

atque inter debita & credita illius recensita fuerint, & pensitationum annuarum solutio dictæ Cameræ incubuerit, eamque dissolvet, Regem pro tali quotâ indemnem penitus præstando.

Quæ verò debita, Collegiis Ordinum ex singulari per Austriacos Principes, cū ipsis in Diætis provincialibus inita Conventione attributa, aut ab ipsis Ordinibus communi nomine contracta sunt, iisque solvenda incumbunt, debet inter eos, qui in ditionem Regis veniunt, atque illos, qui sub Dominio Domus Austriacæ remanent, iniri conveniens distributio, ut unaquæque pars sciat quantum sibi æris alieni dissolvendum restet.

XXXIX. Rex Christianissimus restituet Domui Austriacæ, & in specie supradicto Domino Archiduci Ferdinando Carolo primogenito, quondam Archiducis Leopoldi filio, quatuor Civitates Sylvestres, Rheilfelden, Sekingen, Lauffenberg & Waldshuten, cum omnibus territoriis & Balivatibus, Villis, Pagis, Molendinis, Sylvis, Forestis, Vasallis, subditis, omnibusque appertinentiis cis & ultra Rhenum, itemque Comitatum Havvenstein, Sylvam nigram, totamque superiorem & inferiam Brisgoviam, & Civitates in eâ sitas, antiquo jure ad Domum Austriacam spectantes, scilicet Nevvburg, Freyburg, Endingen, Kenzingen, Waldkirch, Villingen, Breulingen, cum omnibus territoriis.

Item cum omnibus Monasteriis, Abbatiis, Prælaturis, Præposituris, ordinumque Equestrium Commendatariis, cū omnibus Balivatibus, Baronatibus, Castris, Fortalitiis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Vasallis, subditis, hominibus, fluminibus, ripis, forestis, sylvis, omnibusque regaliis, juribus, jurisdictionibus, Feudis & patronatibus, cœteris que omnibus & singulis ad sublime territorii Jus, patrimoniumque Domus Austriacæ in toto isto tractu antiquitus spectantibus.

Totam item Ortnaviam, cum Civitatibus Imperialibus, Offenburg, Gengenbach, & Cella am Hammerspach, quatenus scilicet præfecturæ Ortnaviensi obnoxiæ sunt, adeò ut nullus omninò Rex Franciæ quicquam Juris aut potestatis in his præmemoratis partibus, cis & ultra Rhenum sitis ullo unquam tempore prætendere, aut usur-

usurpare possit, aut debeat, ita tamen, ut Austriacis Principibus prædictâ restitutione, nihil novi Juris acquiratur.

XL. Libera sint in universum inter utriusque Rheni, Ripæ & Provinciarum utrinque adjacentium incolas, commercia & commeatus; Imprimis verò libera sit Rheni navigatio, ac neutri parti permissum esto, naves transeuntes, descendentes aut ascendentes impedire, detinere, arrestare aut molestare, quocunque prætextu, solâ inspectione, quæ ad perscrutandas, aut visitandas merces fieri consuevit, exceptâ; nec etiam liceat nova & insolita vectigalia, pedagia, passagia, datia, aut alias ejusmodi actiones ad Rhenum imponere, sed utraque pars contenta maneat vectigalibus & datiis ordinariis, ante hoc bellum, sub Austriacorum gubernatione ibidem præstari solitis.

XLI. Omnes Vasalli, Landsassi, Subditi, Cives, Incolæ, quicunque cis & ultra Rhenum Domui Austriacæ, sicut etiam illi, qui immediatè imperio subjecti erat, vel alios Imperii Ordines, ut superiores recognoscunt, non obstante qualicunq; confiscatione, translatione, donatione, per quoscunq; belli Duces aut Præfectos militiæ Suedicæ aut Confœderatorum, post occupatam provinciam facta, perque Regem Christianissimum ratificata, aut proprio motu decreta, statim post publicatam pacem bonis suis immobilibus & stabilibus, sive corporalia, sive incorporalia sint, villis, castris, oppidis, feudis, possessionibꝰ, restitui debent, citra ullam exceptionem meliorationū, expensarum, sumtuum, compensationem, quas moderni possessores quomodolibet objicere possent, & citra restitutionem mobilium, ac se moventium, & fructuum perceptorum. Quod verò ad confiscationes rerum, pondere, numero & mensurâ consistentium, exactiones, concussiones, atque extorsiones, intuitu belli factas attinet, earum repetitio ad amputandas lites, utrinque penitus cassata & sublata esto.

XLII. Teneatur Rex Christianissimus non solum Episcopos Argentinensem & Basileensem, cum Civitate Argentinensi, sed etiã reliquos per utramq; Alsatiã Romano Imperio immediatè subjectos Ordines Abbates Murbacensem

& Lu-

& Luderensem, Abbatissam Andlaviensem, Monasterium in Valle sancti Gregorii Benedictini Ordinis, Palatinos de Luzelstein, Comites & Barones de Hanavv, Fleckenstain, Oberstain, totiusque inferioris Alsatiæ Nobilitatem, Item prædictas decem Civitates Imperiales, quæ Præfecturam Haganoensem agnoscunt, in ea libertate & possessione Immedietatis erga Imperium Romanum, quâ hactenus gavisæ sunt, relinquere: Ita ut nullam ulterius in eos regiam superioritatem prætendere possit, sed iis juribus contentus maneat, quæcunq; ad domum Austriacam spectabant, & per hunc Pacificationis Tractatum Coronæ Galliæ ceduntur: Ita tamen, ut præsenti hac declaratione nihil detractum intelligatur de eo omni supremi dominii jure, quod supra concessum est.

XLIII. Item Rex Christianissimus pro recompensatione partium ipsi cessarum, dicto Domino Archiduci Ferdinando Carolo solvi curabit, tres milliones Librarum Turon. annis proximè sequentibus, scilicet 1649. 1650. & 1651. in festo sancti Johannis Baptistæ, quolibet anno tertiam partem in moneta bona & probâ Basileæ, ad manus Domini Archiducis, ejusve Deputatorum.

Præter dictam pecuniæ quantitatem Rex Christianissimus tenebitur in se recipere duas tertias debitorum Cameræ Ensishemianæ, sine distinctione, sive chirographaria, sive hypothecaria sint, dummodo utraque sint in forma authentica, & vel specialem hypothecam habeant, sive in provincias cedendas sive in restituendas; vel si nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Ensishemianam respondentium, usque ad finem Anni millesimi sexcentesimi tricesimi secundi agnita, atque inter credita & debita illius recensita fuerint, & pensitationum annuarum solutio dictæ Cameræ incubuerit, easque dissolvet, Archiducem pro tali quota prorsus indemnem præstando; utque id æquius fiat, delegabuntur ab utraque parte Commissarii statim à subscripto tractatu Pacis, qui ante primæ pensionis solutionem conveniant, quænam nomina, utrique parti expungenda sint.

XLIV. Curabit Rex Christianissimus præfato Domino Archi-

Archiduci bonâ fide, absque ulla mora, & retardatione restitui omnia & singula literaria documenta, cujuscunque illa generis sit, quæ terras eidem restituendas concernunt, quatenus quidem in Cancellaria Regiminis, & Cameræ Ensishemianæ, aut Brisaci, vel etiam in custodia officialium, oppidorum & arcium occupatarum reperiuntur. Quod si talia documenta sint publica, quæ cessas etiam terras, pro indiviso concernunt, de his Archiduci exempla authentica quotiescunque requisierit, edentur.

XLV. Item, ne controversiæ Dominos Sabaudiæ & Mantuæ Duces, ratione Montisferrati, authoribus inclytæ recordationis, Ferdinando II. Imperatore, & Ludovico XIII. Galliarum Rege, Suarum Majestatum parentibus definitæ & terminatæ, in Christianæ Reipublicæ perniciem aliquando recrudescant, Conventum est, quod tractatus Cherasci, 6. Aprilis, Anno Domini 1631. cum subsecuta super eodem Ducatu Montisferrati executione, firmus stabilisque in omnibus suis articulis in perpetuum manebit, excepto tamen Pinarolo ac pertinentiis, inter suam Majestatem Christianissimam, ac Dominum Ducem Sabaudiæ definitis, & Christianissimo Regi, regnoque Galliæ acquisitis, per peculiares tractatus, qui eâdem stabilitate & firmitate consistent in iis omnibus, quæ translationem aut cessionem Pinaroli, & pertinentium concernunt.

Si quid tamen in dictis peculiaribus tractatibus contineatur, quod pacem Imperii turbare, vel novos in Italia motus, post præsens bellum, quod nunc in illa provincia geritur, compositum excitare posset, id nullum & irritum sit, dictâ nihilominus cessione in suo robore permanente, cum aliis conditionibus, quæ tàm in favorem Ducis Sabaudiæ, quam Regis Christianissimi conventæ sunt.

Ideoque & Imperatoria, & Christianissima Majestas vicissim promittunt, se cæteris omnibus, tàm ad prædictum Tractatum Cherascensem, quàm executionem spectantibus & in specie Albam, Trinum, eorumque territoria, & reliqua loca, nunquam directè vel indirectè, specie Juris, aut viâ facti contra venturas, neque ullo

ullo auxilio vel favore contravenientem adjecturas, quin imò communi authoritate datum iri operam, ut ne à quoquam quovis prætextu violetur, cum maximè se obligatum esse declaraverit Rex Christianissimus dicti tractatus executionem omnibus modis promovere, atque etiam armis tueri, eo præsertim fine, ut dictus Dominus Sabaudiæ Dux, non obstantibus superioribus clausulis in pacificâ Trini & Albæ, reliquorumque locorum ipsi per dictum tractatum & investituram subsecutam in Ducatu Montisferratensi concessorum & assignatorum possessione semper relinquatur & manuteneatur.

XLVI. Ut autem omnium dissidiorum & controversiarum semina inter eosdem Duces penitus extirpentur, quadraginta & nonaginta quatuor aureorum millia, quæ inclitæ memoriæ Christianissimus Rex Ludovicus XIII. in exonus *D*omini Ducis Sabaudiæ, se *D*omino *D*uci Mantuæ soluturum spopondit, Christianissima Majestas præsenti paratâque pecuniâ dicto *D*omino Duci Mantuæ numerari faciet, & propterea Dominum Ducem Sabaudiæ, ejusque hæredes & successores ab eâ obligatione omninò revelabit, præstabitque indemnem ab omni petitione quæ ratione vel occasione dictæ summæ à dicto *D*omino Duce Mantuæ, vel ejus successoribus fieri posset, adeò ut in posterum ejus nomine, colore, ratione aut prætextu Dominus Dux Sabaudiæ, hæredes aut successores nullam omninò Juris vel facti molestiam aut vexationem à Domino Duce Mantuæ, hæredibus aut successoribus ejus patiantur.

Qui ab hoc die & à modò in antea cum authoritate & consensu *Cæsareæ* & Christianissimæ Majestatis, solenni hujus publicæ pacis Instrumenti vigore nullam penitus in totâ hâc causâ actionem contra *D*ominum *D*ucem Sabaudiæ, ejusque hæredes & successores exercere poterunt.

XLVII. Cæsarea Majestas decenter requisita concedet Domino Duci Sabaudiæ unà cum investiturâ antiquorum Feudorum & Statuum, qualem inclitæ memoriæ Ferdinandus II. Duci Sabaudiæ, Victori Amedeo

concesserat, Investituram quoque locorum, ditionum, statuum, omniumque Jurium Montisferrat. cum appertinentiis, quæ illi vigore prædicti Tractatus Cherascensis, nec non executioni inde subsecutæ decreta & remissa fuerunt.

Sicuti quoq; Feudorum novelli Monfortis, Sinii, Moncherii & Castelletti cum appertinentiis, juxta tenorem instrumenti acquisitionis ab eodem Duce Victore Amedeo factæ sub decimo tertio Octobris, anni millesimi sexcentesimi tricesimi quarti, & congruenter concessionibus seu promissionibus, nec non approbationibus Cæsareæ Majestatis, cum confirmatione quocunque omnium & quorumcunque privilegiorum, quæ Sabaudiæ Ducibus hactenus indulta fuerunt, quotiescunque à Domino Duce Sabaudiæ requirentur & postulabuntur.

XLVIII. Item conventum est, quod Dux Sabaudiæ, Hæredes & successores ejus, nullatenus à Cæsarea Majestate turbentur aut inquietentur in superioritate, seu jure superioritatis, quod habent in feudis Rocheveranæ, Olmi & Cæsolæ cum appertinentiis, quæ à Romano Imperio nulla ratione dependent, & revocatis, annulatisque donationibus & investituris in dictorum feudorum possessione, seu quasi, Dominus Dux manuteneatur, & quatenus opus sit, redintegretur; parique ratione ejusdem Vasallus Comes Veruyæ, quoad eadem feuda Olmi & Cæsolæ & quartæ partis Rocheverani suæ possessioni, vel quasi, restituatur & in eâdem plenissimè cum fructibus omnibus redintegretur.

XLIX. Item conventum est, quod Cæsarea Majestas restitui faciat Comitibus Clementi & Johanni, filiis, nec non & Nepotibus ex filio Octaviano Comitis Caroli Cacherani integrum feudum Rochæ Arazii cum appertinentiis & dependentibus quibuscunque non obstantibus.

L. Similiter declarabit Imperator in Investiturâ Ducatus Mantuæ comprehendi Castra Reggioli & Lussaræ, cum suis territoriis & dependentiis, quorum posses-

possessionem *D*ux Guastallæ *D*uci Mantuæ restituere teneatur; reservatis tamen eidem Juribus pro sex millibus scutatorum aureorum, quæ prætendit; de quibus agere, & judicio experiri coram suâ *C*æsarea Majestate valeat adversus Ducem Mantuæ.

LI. Simul atque verò Instrumentum pacis à Dominis Plenipotentiariis & Legatis subscriptum & signatum fuerit, cesset omnis hostilitas, & quæ supra convēta sunt, utrinque è vestigio executioni mandentur; ut id melius & citius adimpleatur, sequenti post subscriptionem die Publicatio pacis fiat more solenni & solito, per compita Civitatum Monasteriensis & Osnabrugensis post acceptum tamen nuncium, quod subscriptio tractatus facta fuerit in utróq; loco; statimque post Publicationem factam diversi mittantur cursores ad *D*uces Exercituum, qui citatis æquis simul iter conficiant, dictis Ducibus significent conclusam esse pacem; curentque ut conventa inter ipsos *D*uces pax & cessatio hostilitatū in singulis Exercitibus, denuò publicetur, omnibus & singulis belli ministris & Civitatum, aut Fortalitiorum Gubernatoribus imperetur, ut ab omni hostilitatum genere in posterum abstineant, ita ut, si quid post dictam publicationem attentatum, aut via facti mutatum fuerit, id quam primum reparari, & in pristinum statum restitui debeat.

LII. Conveniant inter se utriusque partis plenipotentiarii intra tempus conclusæ & ratificandæ pacis, de modo, tempore & securitate restitutionis locorum & exauctorationis militiæ, ita ut utraque pars secura esse possit, omnia, quæ conventa fuerint, sincerè adimpletum iri.

Inprimis quidem Imperator per universum Imperium edicta promulget & seriò mandet eis, qui hisce pactis & hac pacificatione ad aliquid restituendum vel præstandum obligantur, ut sine tergiversatione & noxâ intra tempus conclusæ & ratificandæ pacis præstent & exequantur transacta, injungendo tam Directoribus, qui per singulos Imperii Circulos sunt constituti, quàm præfectis militiæ in quolibet Circulo, ut ad resti-

requisitionem restituendorum, juxta ordinem executionis & hæc pacta, restitutionem cujusque promoveant & perficiant.

Inseratur etiam Edictis clausula, ut quia Circuli cujuslibet Directores, aut præfecti militiæ Circulares, in causâ, vel restitutione propriâ minus idonei executioni esse censentur, hoc in casu, itemque si Directores, vel præfectum militiæ Circularis repudiare commissionem contigat, vicini Circuli Directores, aut præfecti militiæ Circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad restituendorum requisitionem fungi debeant.

Quod si etiam restituendorum aliquis Cæsareanos Commissarios ad alicujus restitutionis, præstationis vel executionis actum necessarios censuerit, quod ipsorum opinioni relinquitur, etiam illi sine morâ dentur. Quo casu, ut rerum transactarum effectus tanto minus impediatur, tam restituentibus, quam restituendis liceat statim conclusa & subscriptâ pacificatione, binos aut trinos utrinque nominare Commissarios, è quibus Cæsarea Majestas unum à restitnendo, alterum à restituente nominatum, pares tamen numero ex utraque Religione eligat quibus injungatur, ut omnia, quæ vigore hujus transactionis oportet, absque morâ exequantur.

Sin autem restituentes Commissarios nominare neglexerint, Cæsarea Majestas ex his, quos restituēdos nominaverit, unum deliget, aliumque pro suo arbitrio, observata tamen utrobique diversæ religioni addictorum paritate, adjunget, quibus commissionem executionis demādabit, non obstantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipsi deinde restituendi mox à conclusione pacis de transactorum tenore notum faciant interēssatis aliquid restituturis.

LIII. Omnes denique & singuli, Sive Status, sive Communitates, sive privati, sive Clerici, sive Seculares, qui vigore hujus transactionis, ejusdemque regularum generalium, vel specialis expressæque alicujus dispositionis

tionis ad restituendum, cedendum, dandum, faciendum aut aliud quid præstandum obstricti sunt, teneantur statim post promulgata Cæsarea Edicta, & factam restituendi notificationem, sine omni tergiversatione vel oppositione clausulæ salvatoriæ, sive generalis, sive specialis alicujus supra in Amnestiâ positæ, aut quacunque alia exceptione, itemque sine noxa aliqua, omnia, ad quæ obligantur, restituere, cedere, dare, facere, & præstare.

Nec Directorum & præfectorum Circularis militiæ aut Commissariorum executioni quisquam sive Status sive miles, præsertim præsidiarius, sive quilibet alius sese opponat, sed potius Executoribus assistant; liberumque sit dictis Executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, suis, vel etiam restituendorum viribus uti.

Deinde omnes & singuli utriusque partis Captivi sine discrimine Sagi vel Togæ, eo modo, quo inter Exercituum Duces, cum Cæsareæ Majestatis approbatione conventum est, vel adhuc convenietur, liberi dimittantur.

LV. Restitutione ex capite Amnestiæ & Gravaminum facta libertatis captivis & ratihabitionibus commutatis omnia utriusque partis militaria præsidia, sive Imperij, ejusque sociorum & fæderatorum, sive regis Christianissimi & Landgraviæ Hassiæ, eorumque, fæderatorum & Adhærentium, aliove quocunque nomine imposita fuerint, ex Civitatibus Imperij, omnibus alijs locis restituendis sine exceptionibus, morâ, damno & noxa, pari passu educantur.

Loca ipsa, Civitates, Urbes, oppida, arces, castella, Fortalitia, tam per Regnum Bohemiæ, aliasque terras Imperatoris, Domusque Austriacæ hæreditarias, quam cæteros Imperij Circulos à partibus belligerantium supradictis occupata & retenta, vel per armistitij unius vel alterius partis, vel quemcunque alium modum concessa sunt prioribus & legitimis suis possessoribus & Domi-

nis,

nis, sive mediati, sive immediati Imperij Status sint, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, comprehensâ liberâ Imperij Nobilitate, absque mora restituātur, liberæque eorum dispositioni, sive de jure & consuetudine, sive vigore præsentis transactionis competenti permittantur, non obstantibus ullis donationibus, infeudationibus, concessionibus (nisi ultrò & spontaneâ Satus alicujus voluntate alicui factæ sint vel fuerint) obligationibus, pro redimendis captivis, aut avertendis devastationibus incendiisque datis, aut alijs quibuscunque titulis, in priorum legitimorum Dominorum, possessorumve præjudicium acquisitis, cessantibus etiam pactis & fæderibus, aut quibuscunque alijs exceptionibus, prædictæ restitutioni adversantibus, quæ omnia pro nullis haberi debent.

Salvis tamen ijs, quæ & quatenus in præcedentibus articulis circa satisfactionem sacræ majestatis Christianissimæ, ut & quibusdam Imperij Electoribus & principibus factis concessionibus, & æquivalentibus compensationibus aliter excepta & disposita sunt, nec mentio regis Catholici & nominatio *D*ucis Lotharingiæ in instrumento Cæsareo-Suedico facta, minus prædicatum Landgravij Alsatiæ Imperatori attributum, *C*hristianissimo regi ullum præjudicium afferant, nec ea, quæ circa satisfactionem militiæ Suedicæ Conventa sunt, ullum, respectu suæ Majestatis sortiantur effectum.

Atque hæc restitutio locorum occupatorum, tam à Cæsareâ Majestate, quam à rege Christianissimo, & utriusque socijs, fæderatis & Adhærentibus, fiat reciprocè & bonâ fide.

Restituantur etiam Archiva, & *D*ocumenta literaria, aliaque mobilia, & tormenta bellica, quæ in dictis locis tempore occupationis reperta sunt, & adhuc ibi salva reperiuntur. Quæ verò post occupationem aliunde eò invecta sunt, sive in prælijs capta, sive ad usum & custodiam eò per occupantes illata fuerunt, una cum

annexis, ut & bellico apparatu, ijsdem quoque secum exportare & avehere liceat.

LV. Teneantur subditi cujusque loci, decedentibus præsidijs & militibus, Currus, equos, & naves, cum necessario victu, pro omnibus necessarijs avehendis ad loca in imperio destinata absque pretio subministrare, quos Currus equos & naves restituere debent præfecti præsidiorum militumque hoc modo discedentium, sine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum subditi se invicem ab hoc onere vecturæ, de uno territorio in aliud, donec ad loca in imperio destinata pervenerint, nec præsidiorum, aut alij militiæ præfectis aut officialibus liceat subditos, eorumque currus, Equos, naves & similia eorum usibus commodata, omnia vel singula, extra Dominorum horum, multò minus Imperij fines secum trahere, eoque nomine obsidibus cavere teneantur.

Reddita verò, sive maritima, sive limitanea, sive mediterranea fuerint dicta loca, ab ulterioribus omnibus durantibus hisce bellorum motibus introductis præsidiis perpetuò posthac libera sunto, & Dominorum suorum (salvo de cætero cujusque jure) liberæ dispositioni relinquantur.

LVI. Nulli autem Civitati, vel nunc, vel in futurum, ullo præjudicio damnove cedat, quod ab alterutrâ parte belligerantiũ occupata, infessa fuerat, sed omnes & singulæ cum omnibus & singulis Civibus & Incolis tam universalis Amnestiæ, quam cæteris hujus pacificationis beneficijs gaudeant, ijsque de cætero omnia sua jura & privilegia in sacris & profanis, quæ ante hos motus habuerunt, sarta tectaque maneãt, salvis tamen juribus superioritatis, cum inde dependentibus, pro singulis quarumcunque Dominis.

LVII. Denique omnium belligerantium in Imperio partium Copiæ & Exercitus dimittantur & exauctorentur eo tantum numero in suos cujusque proprios Status traducto, quem quæque pars pro sua securitate judicaverit necessarium.

LVIII. Pacem hoc modo concluſam promittunt Cæſarei & regij, Ordinumque Imperij legati & Plenipotentiarij, reſpectivè ab Imperatore, & Chriſtianiſſimo rege, ſacrique Imperij Romani Electoribus, Principibus & Statibus, ad formam hic mutuò placitam ratihabitum iri, ſeſeque infallibiliter præſtituros, ut ſolennia Ratihabitionum inſtrumenta intra ſpatium octo ſeptimanarum, à die ſubſcriptionis computandarum Monaſterij præſententur, & reciprocè riteque commutentur.

LIX. Pro majori etiam horum omnium & ſingulorum pactorum firmitudine & ſecuritate ſit hæc tranſactio perpetua Lex, & Pragmatica Imperij Sanctio, in poſterum æquè ac aliæ leges & Conſtitutiones fundamentales Imperij, nominatim proximo Imperii Receſſui, ipſique Capitulationi Cæſareæ inſerenda, obligans non minus abſentes, quam præſentes, Eccleſiaſticos æquè ac Politicos, ſive Status ſint Imperij, ſive non, eaque tam Cæſareis, procerumque Conſiliarijs & Officialibus, quam Tribunalium omnium Judicibus & Aſſeſſoribus, tanquam regula, quam perpetuò ſequantur, præſcripta.

LX. Contra hanc tranſactionem, ullúmve ejus articulum aut clauſulam, nulla jura Canonica vel Civilia, communia vel ſpecialia Conciliorum decreta, privilegia, indulta, Edicta, commiſſiones, Inhibitiones, Mandata Decreta, Reſcripta, Litiſpendentiæ, quocunque tempore latæ ſententiæ, res judicatæ, Capitulationes Cæſareæ, & aliæ Religioſorum Ordinum regulæ aut Exemtiones, ſive præteriti, ſive futuri temporis, proteſtationes, Contradictiones, appellationes, inveſtituræ, tranſactiones, Juramenta, renunziationes, pacta ſeu dedititia, ſeu alia, multò minus Edictum Anni 1629. vel tranſactio Pragenſis, cum ſuis appendicibus, aut Concordata cum Pontificibus, aut interimiſtica anno 1548. ullave alia Statuta, ſive Politica, ſive Eccleſiaſtica Decreta, diſpenſationes, abſolutiones, vel ullæ aliæ quocunque nomine aut prætextu excogitari poterunt, exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur nec uſpiam

contra hanc tranſactionem in petitorio, aut poſſeſſorio, ſeu inhibitorij, ſeu alij proceſſus vel commiſſiones unquam decernantur.

LXI. Qui verò huic tranſactioni vel paci publicæ, cõſilio vel ope cõtravenerit, vel executioni aut reſtitutioni repugnaverit, vel etiã legitimo modo ſupra convento, & ſine exceſſu facta reſtitutione, ſine legitima cauſæ cognitione, & ordinariâ Juris executione reſtitutum de novo gravare tentaverit, ſive Clericus, ſive Laicus fuerit, pænã fractæ pacis ipſo jure & facto incurrat, cõtraq; eum juxta Conſtitutiones Imperij reſtitutio & præſtatio cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax verò concluſa nihilominus in ſuo robore permaneat, teneanturque omnes hujus tranſactionis conſortes univerſas & ſingulas hujus pacis leges contra quemcunque ſine religionis diſtinctione tueri & protegere, & ſi quid eorum à quocunque violari contigerit, læſus lædẽtem, imprimis quidem à viâ facti dehortetur, causâ ipsâ vel amicabili compoſitioni, vel juris diſceptationi ſubmiſſa.

Verum tamen ſi neutro horum modorum intra ſpatium trium Annorum terminetur controverſia, teneantur omnes & ſinguli hujus tranſactionis conſortes, junctis cum parte læſa conſilijs viribusque arma ſumere ad repellendam injuriam, à paſſo moniti, quod nec amicitiæ, nec juris via locum invenerit, ſalvâ tamen de cætero uniuscujusque Juriſdictione, juſtitiæque juxta cujuſque principis aut Status leges & Conſtitutiones competenti adminiſtratione.

Et nulli omnino Statuum Imperij liceat jus ſuum vi vel armis perſequi, ſed ſi quid controverſiæ, ſive jam exortum ſit, ſive poſthac inciderit, unuſquiſque jure experiatur; ſecus faciens, reus, ſit fractæ pacis. Quæ verò Judicis ſententiâ definita fuerint, ſine diſcrimine Statuum, executioni mandentur, prout Imperij leges de exequendis ſententijs conſtituunt.

LXII. Ut

LXII. Ut etiam pax publica tantò melius conservari possit, redintegrentur Circuli, & statim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia apparent, observētur ea, quæ in Constitutionibus imperij de pacis publicæ executione & conservatione disposita sunt.

Quoties autem milites quavis occasione , aut quocunque tempore per aliorum territoria aut fines aliquis ducere velit , transitus hujusmodi instituatur , ejus, ad quem transeuntes milises pertinent, sumtu, atque adeò sine maleficio, damno & noxa eorum, quorum per territoria ducuntur , ac denique omninò observentur, quæ de conservatione pacis publicæ Imperij Constitutiones decernunt & ordinant.

LXIII. Sub hoc præsenti pacis tractatu comprehendantur illi, qui ante permutationem ratificationis , vel intra sex menses postea ab unâ alteraque parte ex communi consensu nominabuntur, interim tamen utriusque placito comprehenditur Respublica Veneta, uti mediatrix hujus Tractatus. Ducibus quoque Sabaudiæ & Mutinæ, quod pro rege Christianissimo in Italia bellum gesserint , & etiam nunc gerant , nullum unquam adferat præjudicium.

In quorum omnium & singulorum fidem , majusque robur, tam Cæsarei, quam regij Legati, nomine verò omnium Electorum , Principum ac Statuum Imperij ad hunc actum specialiter ab ipso (vigore conclusi die 13. Octobris, Anni infra mentionati facti, & ipsa die subscriptionis sub sigillo Cancellariæ Moguntinæ, legato Galliæ extraditi) Deputati , nimirum Electoralis Moguntinus , Dominus Nicolaus Georgius de Reigersberg, Eques, Cancellarius. Electoralis Bavaricus, Dominus Johannes Adolphus Krebs , consiliarius intimus. Electoralis Brandenburgicus , Dominus Johannes Comes in Sain & Wittgenstain , Dominus in Hamburg & Vallendas, Consiliarius intimus. Nomine Domus Austriacæ , Dominus Georgius Ulricus , Comes à Wolkenstein , Consiliarius Cæsareo - Auli-

cus Dominus Cornelius Gobelius Episcopi Bambergensis Consiliarius Dominus Sebastianus Wilhelmus Meel, Episcopi Herbipolensis Consiliarius intimus. Dominus Iohannes Ernestus, Ducis Bavariæ Consiliarius Aulicus, Dominus Wolfgangus Conradus à Thumbshirn, consiliarius Aulicus, Saxonico-Altenburgensis & Coburgensis. Dominus Augustus Carpzovius, Consiliarius Saxonico-Altenburgensis & Coburgensis. Dominus Iohannes Fromhold. Domus Brandenburgicæ Culmbacensis & Onolzbacensis Consiliarius intimus. Dominus Henricus Langenbek Iurisconsultus, Domus Brunsvico-Luneburgicæ, lineæ Cellensis consiliarius intimus. Dominus Iacobus Lampadius Iurisconsultus, Lineæ Calenbergensis consiliarius intimus &c. procancellarius.

Nomine Comitum, Scamni Wetteraviensis, Dominus Matthæus Wesembecius Iurisconsultus & Consiliarius. Nomine utriusque Scamni, Dominus Marcus Otto, Argentoratensis: Dominus Iohannes Iacobus Wolff Ratisbonensis: Dominus David Gloxinius Lubecensis, & Dominus Jodocus Christophorus Kreſs à Kressenstain, Norimbergensis Reipublicæ respectivè syndici, Senatores; Consiliarij & Advocati, præsens pacis Instrumentum, manibus sigillisque proprijs muniverunt ac firmarunt, dictique ordinum Deputati principalium suorum ratificationes formula conventa, termino supra constituto, sese extradituros polliciti sunt, reliquis Statuum Plenipotentiarijs liberum relinquendo, velint an nolint nomina sua subsignare suorumque principalium ratihabiriones accersere.

Sed hoc pactó atque lege, ut subscriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui Status omnes & singuli qui subscriptione & ratihabitione supersedent, tam firmiter ad observantiam, & manutenētiam eorum, quæ in hoc pacificationis instrumento continentur, obligati sint, ac si ab ipsis subscriptio fuerit facta & exhibita ratificatio; nec ulla à Directorio Imperij Romani contra subscriptionem à memoratis deputatis factam recipiatur aut valeat vel protestatio, vel Contradictio.

Acta

Acta sunt hæc Monasterij Westphalorum, die 24. Mensis Octobris, Anno millesimo, sexcentesimo, Quadragesimo octavo.

CAPUT LXXV.

Tractatus marinus factus, conclusus & absolutus Hagæ Comitis, die 17. mensis Decembris, anno 1650. inter Messirem Anthonium Brun, legatum ordinarium Domini regis Hispanici ex una, & ex altera parte, inter Deputatos Dominorum Ordinum Generalium ex Provincijs Unitis Belgij.

QUemadmodum à conclusione pacis Monasteriensis, inter Dominos, regem utpote Hispaniæ, & Ordines Generales provinciarum Unitarum in Belgio factæ, nonnullæ lites & disputationes subortæ sunt, de vero sensu articuli separatim conclusi quarto die mensis Februarij, anno 1648. in eadem urbe, quantum attinet navigationem, commercium, securitatem, libertatem, & facilitatem illius.

Atque ijdem Domini rex nempe & ordines Generales consultum putaverint, inducere aliquod lumen & explicationem, ut præveniant quibuscunque occasionibus querulandi; adeòque magis ac magis constringant bonam concordiam inter semetipsos & subditos suos, reciprocè per sinceram & perfectam absolutionem illius tractatus pacifici in omnibus & singulis articulis suis, principaliter in illo puncto tantæ utilitatis & momenti.

In eum finem idem Dominus rex commisit ex sua parte Messirem Anthonium Brun, equitem consiliarium suæ Majestatis in suo Consilio secretiore, & supremum consiliarium rerum Belgicarum & Burgundicarum, apud suam personam, Plenipotentiarium suum ad tractatus pacis Generalis, & legatum suum ordinarium ad præfatos Dominos Ordines Generales.

Illi

Illi verò Domini Ordines Generales commiſerunt Rutgerum Huygens equitem Franciſcum Bannink Kock, equitem, Dominum Purmermonti & Ilpendami, Conſulem & Senatorem urbis Amſtelrodami; Cornelium Ripperſe, Conſulem regentem urbis Hoornæ in Friſia Occidentali; Jacobum Veth, Senatorem & ſtipendiarium urbis Middelburgi in Selandiâ, Gisbertum van Hoolk, exconſulem urbis Ultrajectinæ; Joachimum Andre, primum Senotorem Curiæ provincialis in Friſiâ, equitem Johannem van der Beek in Doonnicke & Knytenburgk, Conſulem urbis Daventriæ Adrianum Kland van Stedum, Dominum Nitterſumi, Deputatos ex corpore Conventus ſui.

Hi igitur legatus & Deputati habuere compluria colloquia, & tandem nomine atque ex parte præfatorum Dominorum, nempe regis Hiſpanici & ordinum generalium convenerunt, tranſegerunt, & concluſerunt præſentem hunc tractatum ad articulos & conditiones, quæ ſequuntur.

I. Primò ſubditi & incolæ provinciarum Unitarum in Belgio poterunt in omni ſecuritate & libertate navigare atque negotiari per omnia regna, Status & provincias, quæ ſunt, aut erunt conſtitutæ in pace, amicitiâ, aut Neutralitate, cum republicâ illarum provinciarum Unitarum.

II. Neque poterunt turbari aut inquietari in eadem libertate à navibus, aut ſubditis regis Hiſpanici ex occaſione cujuſcunque hoſtilitatis, quæ incidat, aut in poſterum incidere queat inter Dominum regem & ſupradicta, regna Status ac provincias, aut aliquam earum, quæ perſtant in amicitia aut Neutralitate cum ijſdem Dominis Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum.

III. Idque intelligetur quoad Galliam de omni genere mercium & rerum venalium, quæ tranſportabantur antequam bellum inter ipſam & Hiſpaniam exarſiſſet.

V. Eo nihilominus ſenſu, ut ſubditi provinciarum Unitarum abſtineant invehere merces, quæ proveniant ex Stati-

Statibus Domini regis Hispanici, & adversus ipsum statusque ipsius possent intentari.

V. In Cætera regna Status & provincias, quæ sunt in Amicitiâ aut Neutralitate cum ijsdem provincijs unitis, tametsi inveniantur bello implicitæ cum Domino rege non poterunt invehi merces vetitæ aut militares; & ut rectius hæc impediantur, ijdem Domini Ordines Generales facient inhibitiones clarissimas per campita & Edicta.

VI. Præterea, ut eo rectius præveniantur lites, quæ suboriri queant, de mercium vetitarum definitione, declaratum est & conclusum, eo nomine censenda omnia genera fistularum ignivomarum, cum omnimodo apparatu, veluti tormenta, sclopesta mortaria, crepitacula folles, globi prægnantes farcimina, circuli, piccatæ, sustentacula, furcillæ, cingula, pulveres intrati, fomites, salpetræ, globi.

Intelligentur eo nomine itidem mercium vetitarum & singularium, quæcunque alia arma, veluti sarissæ, gladij, cassides, capitalia, vestes ferreæ, secures, jacula & quæcunque istum usum præstant, Prohibetur præterea sub eodem nomine vectura copiarum militarium, equorum, phalerarum, manualium fusiones, Zonæ & quæcunque fiunt ac formantur in usus belli quoscunque.

VII. Ut pari modo evitetur omne genus altercationis & contentionis, conventum est, ut sub illo nomine mercium vetitarum ac singularium non comprehendantur frumenta, farra aliave grana & legumina, sal, vinum, oleum, neque verò generaliter, quicquid censetur alimentum & sustentatio vitæ, quæ omnia manebunt libera, quemadmodum quævis aliæ merces, in articulo superiori non comprehensæ, cum earundem exportatio permittatur, etiam in locis hostilibus, præter loca & oppida obsessa, circumclusa aut infestata.

VIII. Ut autem impediantur merces illæ vetitæ & singulares, quemadmodum superius definiuntur & circumscribuntur per articulos proximè præcedentes ne ad hostes Domini regis Hispanici perveniant; & ut ex eo

prætex-

prætextu impediendi, libertas atque securitas navigationis & negotiationis ne retardetur, conventum est, ut Naves cum mercibus subditorum & incolarum ex illis Provincijs Unitis, ubi ingressæ fuerint in aliquem portum Domini regis Hispanici, & cogitabunt inde transire ad hostes; obligabuntur solummodò producere & exhibere præfectis portuum Hispanicorum, aut alijs Statibus Domini regis Hispanici, unde exibunt, literas principales & salvi conductus, quibus pateat navium vectura, per testimonium & signum ac sigillum ordinarium, uti agnoscatur à ministris thalassiarchatus in eo districtu, ubi primum prodiêre, cum declaratione loci designati; omnia juxta formam ordinariam & solitam post quam exhibitionem salvi conductus in formâ debitâ non poterunt vexari, aut postulari, attineri aut retardari in suo itineris cursu, sub quocunque demum prætextu.

IX. Eædem itidem naves subditorum & incolarum ex provincijs Unitis, si altum subeant, aut ad littus aliquod descendant, nullo portus desiderio; aut ingressæ nolint exponere & merces distrahere, non tenebuntur rationes aperire suæ vecturæ, nisi suspicione laborent de mercibus vetitis ad hostes Domini regis Hispanici transferendis, uti hic superius dictum fuit.

X. Itaque sub casu suspicionis apparentis ijdem subditi & incolæ provinciarum unitarum tenebuntur exhibere portubus salvum suum Conductum, in ea, quæ superius est definita, forma.

XI. Quod si ad littus descenderint, aut in alto obviam veniant navibus Domini regis, aut cursores particulares subditos ipsius, eædem naves, ut evitetur omnis confusio, distabunt ad ictum majoris tormenti à continente, mittentque celocem aut cymbam regij ad subditos & incolas provinciarum Unitarum, quorum duo vel tres duntaxat adscendent & inspicient salvum cōductum in manibus Naucleri ex provincijs Unitis, in formâ per articulos superiores definita, præter literas marinas, ad illum, qui inferius adnectetur, modum scriptas.

Inde planum fuerit non solum de vecturâ judicare, sed

ſed etiam de domicilio & habitatione in provincijs unitis, & de nomine tum Naucleri, tum navis, ut ex hiſce duabus rationibus conſtare queat, an merces vetitæ vehantur, quin potius ut abunde appareat de qualitate navis, quemadmodum & de Nauclero aut hero illius: habebitur autē plena fides illi ſalvo cōductui & litteris, marinis eò magis, quod tū ex parte Domini regis Hiſpanici, tum ex parte illorum Dominorum Ordinum Generalium addentur antiſigna, ad majorem præſtandum valorem, & omne corruptionis periculum evitandum.

XII. Quod ſi in ijſdem navibus ſubditorum ex provincijs unitis inveniantur per viam ſuperiorem, merces aliquæ uti ſuperius deſcribuntur vetitæ & ſingulares, exonerabuntur, & in indicem adeòque fiſcum redigentur coram Judicibus thalaſſiarchatus aut alijs competentibus, nave ipſa & cæteris mercibus de bonis liberis ac permiſſis, quæ in eadem navi invenientur, intactis & à jure fiſci immunibus.

XIII. Præterea etiam conſtitutum eſt, & conventum, ut quicquid ſubditi & incolæ provinciarum Unitarum in navem impoſuerint erga Dominum regem Hiſpanicum hoſtilem, tametſi merces vetitæ & ſingulares non ſint, fiſcus utique corripiet omnia, ſine exceptione, aut determinatione.

XIV. Sed ex altera parte liberum fuerit, quicquid invenietur in navibus, quæ ad ſubditos dominorum Ordinum Generalium ſpectant, tametſi vectura, aut pars illius ſpectet ad hoſtes *D*omini regis Hiſpanici, præter merces vetitas, quarum ratio conſtabit ex articulis præcedentibus.

XV. Subditi præfati Domini regis Hiſpanici idem jus reciprocè & eaſdem libertates habebunt in ſuis navigationibus erga eoſdem Dominos ordines Generales Provinciarum Unitarum, quas ipſorum ſubditi habent erga *D*ominum regem Hiſpaniæ eo ſenſu, ut reciprocatio & æqualitas ubique conſtet utrobique, etiamſi idem *D*ominus rex Hiſpaniæ poſtmodum ineat amicitiam & Neutralitatem cum regibus aliquibus, Principibus aut Statibus, qui hoſtilitatem adverſus eaſdem provincias Unitas

Unitas exercere possent, adeò utræque partes reciprocè utantur ijsdem conditionibus, & restrictionibus, uti describuntur in articulis superiotibus.

XVI. *Præsens* autem Tractatus præstabit lumen & explicationem articulo particulatim concluso Monasterij, die 4. februarij, anno 1648. adeò ut eidem nihil derogetur, præter id unum, ubi præsens explicatio invenietur transire tenorem illius articuli.

XVII. Præsens Tractatus ejusdem vigoris & temporis erit, ac si insertus esset in tractatum Originalē pacis, inter eosdem *D*ominos, regem scilicet & Ordines Generales initæ, cum hac tamen exceptione, ut, si lapsu temporis percipiantur aliquæ fraudes, aut incommoda in commercio & navigatione, quibus non satis cautum fuerit & consultum, aliæ tales cautelæ possint adhiberi, quæ judicabuntur utrinque convenire, hoc utique tractatu interea vim & robur suum obtinente.

XVIII. *D*enique præsens hic Tractatus gratus habebitur & confirmabitur per eosdem Dominos, regem scilicet Hispaniæ & Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio intra quatuor menses, ab hoc ipso die.

Sequitur formula literarum marinarum.

Serenissimis, Illustrissimis, illustribus, Potentissimis, potentibus, nobilissimis; nobilibus, honoratis & prudentibus, *D*ominis, Imperatoribus, regibus, rebus publicis, Principibus, Ducibus, Comitibus, Baronibus *D*ominis, Consulibus, Scabinis, Consiliarijs, Judicibus, præfectis Justitiariis, & rectoribus omnium omnino celebrium Urbium & locorum, tum Ecclesiasticis, tum secularibus, quicunque præsentes hasce literas videbunt, aut legi intelligent.

Nos Consules & rectores urbis .... notum facimus, ... dominum navis ..... comparuisse coram nobis, & declarasse jurejurando, navem illam, quæ nuncupatur ..... ferentem præter propter ..... tastas seu dolia, cujus

jus ipſus jam eſt Dominus, pertinere ad incolas Provinciarum, Unitarum, ita ut ſalutem à Deo ſoſpitatore ſperet.

Quemadmodum verò, lubentibus animis videremus eundem Dominum navis adjutum in rebus æquiſſimis ita à vobis omnibus generatim & particulatim poſcimus, ubicunque locorum Dominus idem cum nave & mercibus appulerit ut ipſum benignè excipiatis & debitè habeatis, permittatisque juxta jura ſolita vectigalium & ſumtuum, ipſum intra per & circa veſtros portus, fluvios & Dominia, navigare, tranſire, frequentare & negotiari, idque pro ipſius lubitu & commodo, ad majorem noſtram gratitudinem.

In cujus rei teſtimonium fecimus apponi ſigillum noſtræ urbis.

Sequitur copia illius poteſtatis, quam Meſſires Anthonius Brun, legatus ordinarius, accepit à domino ſuo, rege Hiſpaniæ.

REX.

Anthonius Brun ex Senatoribus meis ſummis Flandriæ, & legatus meus in Hollandiam, cum literis tuis ex 27. May proximè elapſi, miſiſti mihi copiā illius tractat⁹ qui agitabatur cum provincijs Unitis de navigatione & negotiatione: ad quas tibi reſpondeei feci, te brevi habiturum inſtituti mei indicem.

Nunc igitur viſum eſt tibi dicere, me gratum habere, quemadmodum nunc favo, ut eundem tractatum abſolvas, quem paratus ſum ratificare. Hinc expedit, quemadmodum id tibi in mandatis do) ut hanc meam mentem continuo indices Ordinibus Generalibus, benevolentiamque mei conſenſus, quodque mandaverim Domino Johanni filio meo,

cæte-

cæterisque militiæ meæ summis ducibus (etiam ante conclusionem & ratificationem illius tractatus) ut sese præstent conformes illi tractatui, cum hæc sit mea voluntas, ut commercium augeatur.

Adeò ut consequantur omnia momenta concordiæ, itidem jussi, ut restituantur omnia, quæcunque capta fuêre à pace, adversus postremum tractatum. Id autem tu significabis interessatis, ut postulent eandem restitutionem, hac addita appendice, si compertum hic esset, tametsi à postulatione supersederent, nihilominus satisfactum iri. Tu autem certiorem me faciet de omnibus, quæ secundum hanc seriem fient, juxta curam tuam solitam.

Madriti, die 18, Augusti, anno 1650.

principaliter signatum erat.

EGO REX.

& anti signatum.

HIERONYMUS DE TURRE.

Sequitur tenor illius potestatis, quam Domini Ordines Generales dedere Deputatis.

Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, omnibus præsentes hasce literas visuris Salutem.

Posteaquam plenissimè suam nobis comprobarunt industriam, fidelitatem, dignitatem & diligentiam Rutgerus Huygens, eques; Franciscus Bannink Kock, eques Dominus Purmerlandi & Ilpendami, Consul & consiliarius Urbis Amstelrodami; Cornelius Ripperse, Consul regens urbis Hoornæ, in Frisia occidentiali, Jacobus Veth,

Veth, Conſiliarius & Stipendiarius Middelburgi in Selandia, Gysbertus van Hoolk, exconſul urbis Ultrajecti; Joachimus Andreé primus exconſul Curiæ Provincialis in Friſia; Johannes van der Beeke, in Doortnik & Krytenburg Conſul urbis *Daventriæ*, Adrianus Kland van Stedum, dominus Nitterſumi Deputati ex corpore noſtri Conventus.

Hinc perſonas ipſorum legimus, ut ex noſtra parte, tanquam noſtri Commiſſarii agant res graviſſimas de commercio & negotiatione marinâ, inter ſubditos Regis Hiſpanici, & illos noſtræ Reipublicæ; & ut expeditius negotio defungantur, quod in ſeſe receperunt, opus habent inſtrui à nobis plenâ poteſtate, potentiâ, authoritate, commiſſione & mandato ſpeciali.

Eapropter nos eis damus ex virtute præſentium literarum plenam poteſtatem agendi, conveniendi & concludendi cum Meſſire Anthonio Brun, legato ordinario Majeſtatis Hiſpanicæ apud nos, articulos neceſſarios, qui fuerunt exhibiti in noſtro Conventu de navigatione, negotiatione & commercio, ut de omnibus faciant & inſtrumenta, tabulas, contractus ac promiſſa in bonâ & debita formâ conficiant.

Ut denique faciant generaliter in omnibus ſuperioribus, quicquid nos faceremus, aut facere poſſemus, ipſimet eſſemus, tametſi res requirat mandatum ſpecialius, quàm in hiſce literis continetur. Promittimus autem, nos ſincerè & bonâ fide habituros gratum, firmum & ſtabile in perpetuum, quicquid per noſtros Deputatos factum fuerit, procuratum, promiſſum, conventum & transactum in hoc negotio, nos obſervaturos, curaturos obſervari, adimpleturos & inviolabiliter cuſtodituros, nihil commiſſuros in contrarium, directè aut indirectè, quacunque ratione aut modo, ſed omne illud ratificaturos, ſi opus ſit, tabulas & inſtrumenta confecturos in optimâ formâ, quâ fieri poſſit, ad mentem & integram ſatisfactionem ſuæ Majeſtatis.

Factum Hagæ Comitis in nostro Conventu, die 7. Decembris, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo, sub nostro majori sigillo, signo & signaturâ nostri Actuarii.

Erat Signatum

B. J. MULERT Vt.

Scriptum erat in replica:

Ex mandato præfatorum Dominorum Ordinum Generalium.

Signatum, per absentiam Actuarii

J. SPRONSSEN.

In cujus rei fidem nos, legatus & Deputati superius nominati, ex virtute nostrarum respectivè potestatum, signavimus præsentes hasce literas, signis nostris ordinariis, & fecimus apponi nostra insignia.

Hagæ Comitis, in Hollandiâ, die 17. Decembris, anno 1650.

L.S. A. BRUN.
L.S. R. HUYGENS.
L. S. F. BANNINCK KOCK.
L. S. CORN. RIPPERDE.
L. S. JACOB VETH.
L.S. G. HOOLK.
L.S. JO. ANDRE.
L. S. JOAN VAN DER BERGH.
L.S. ADRIAN KLANDT.

Summa

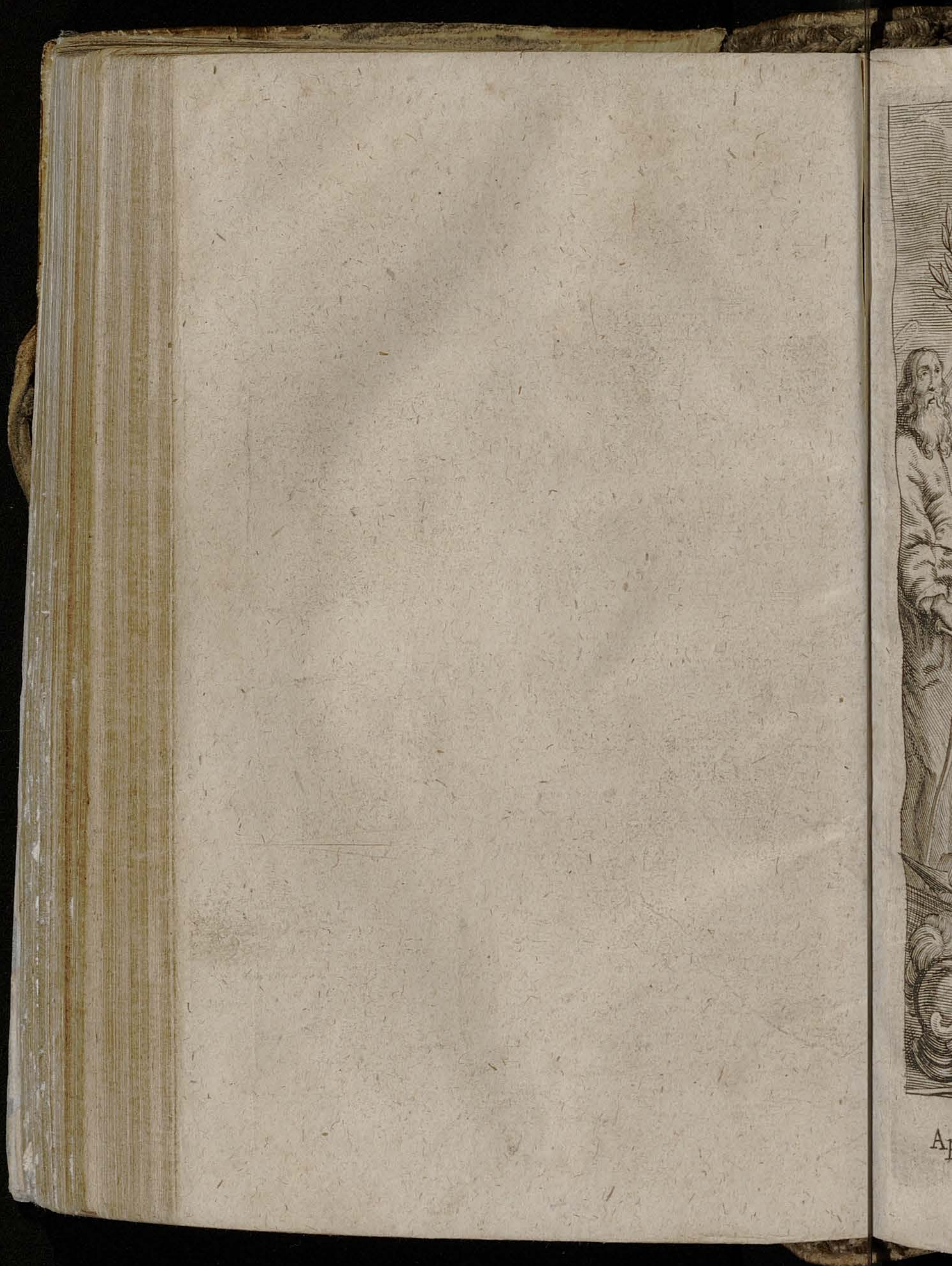

Summma Capitum & Pactorum,

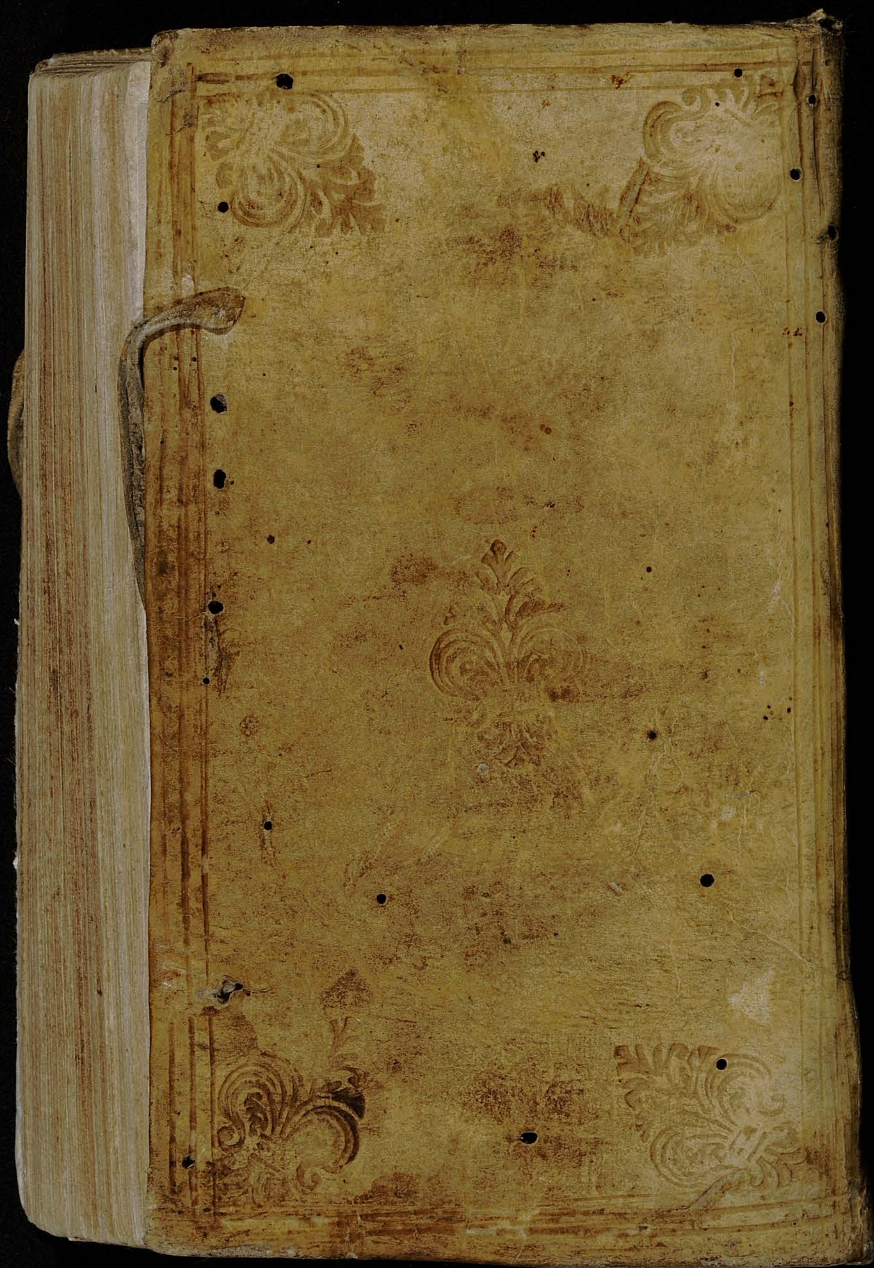
37. Trans-

FINIS.

Munster.
Gallia

Tom. 2